UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Reginonis Abbatis Prumiensis Libri Duo De Ecclesiasticis Disciplinis & religione Christiana

Regino <Prumiensis>

Parisiis, 1671

urn:nbn:de:hbz:466:1-14622

Visual Library

Th. 291.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

REGINONIS
ABBATIS
PRUMIENSIS
LIBRI DUO
DE ECCLESIASTICIS DISCIPLINIS & religione Christiana.

STEPHANVS BALVZIVS Tutelensis ad fidem vetustissimi codicis emendavit, nunc primùm in Gallia edidit, & Notis illustravit.

ACCESSIT

RHABANI ARCHIEPISCOPI MOGUNTINI epistola ad Heribaldum Episcopum Autissiodorensem.

Ex Legato Celsm Principis Lotharii: Epi Paderb: et Monasterij
Ao 1683.

Collegij Societ: JESU Paderb:

PARISIIS
Excudebat FRANCISCUS MUGUET Regis & illustrissimi Archiepiscopi Parisiensis Typographus.

MDCLXXI.

STEPHANI BALUZII TUTELENSIS

PRÆFATIO AD LECTOREM.

I. SANCTA Dei Ecclesia partim jure divino regitur, partim jure apostolico & ecclesiastico. Rursum aliqua ordine & canone tenentur, aliqua consuetudine firmata sunt. Antiquitus autem ita constitutum erat, ne cui sacerdotum fas esset ista ignorare; ut hinc admoniti, seriò ac diligenter officium suum exequerentur. Quanta sanctorum canonum contemptio per multa tempora, quanta oblivio fuerit, opus non est commemorare. Sciunt provinciæ orbis nostri, quæ dignitatem suam imminutam imputant neglectui veterum regularum. Sed tandem bona disciplina movere cœpit lacertos & quasi revivisscere sub imperio optimi Prin-

cipis Franciſci primi Francorum Regis Chriſtianiſſimi, cujus exemplo alij quoque Principes foverunt literas & literarum ſtudioſos. Tum primùm canones Conciliorum editi Pariſiis ſunt anno MDXXIV. à doctiſſimo conterraneo meo Jacobo Merlino, cui etiam debemus primam editionem operum Origenis, dein à Crabbo & à Surio in Germania, tum Venetiis, Romæ, Colòniæ, & alibi. Quin & unaquæque natio voluit habere corpus ſuorum Conciliorum. Atque heic primas deberi Hiſpaniæ conſtat, cujus Concilia elegantiſſimis typis vulgata ſunt anno MDXCIII. ab eruditiſſimo & ſummæ dignitatis viro Garſia Loayſa Archiepiſcopo Toletano. Hunc ſecutus eſt ſingulare illud Gallicanæ Eccleſiæ decus & ornamentum ac ſummi judicij vir Jacobus Sirmondus, qui anno MDCXXIX. Concilia antiqua Galliæ, in tres tomos diſtributa, incredibili labore ac diligentia edidit, quorum frequens eſt uſus in univerſa Eccleſia. His magnis exemplis provocatus Henricus Spelmannus Anglus, cùm in hoc genere ſtudiorum excelleret, Britannicarum inſularum Concilia in unum collegit, eorúmque partem ipſe vivens in publicum emiſit anno MDCXXXIX. partem ſuis

moriens edendam reliquit. Ex qua doctissimorum hominum cura colligi facilè potest quanti momenti sit in hæc sanctissima studia incumbere, quæ multùm conducunt ad rectè instituendam Christianorum vitam perditósque ultimorum temporum mores in melius reformandos.

II. Intelligebant istud alta mente præditi majores nostri cùm constituerent ut unusquisque sacerdotum apud se haberet librum canonum, non ad simplicem curiositatem, sed ut eo uterentur in omnibus causis ecclesiasticis. Itaque qui primi collectiones canonum adornarunt, nihil præter antiquos canones ediderunt, adeo ut omitterent apostolicos, quia nondum de illorum auctoritate constabat. Hujuscemodi fuit vetus illa collectio qua ante Justiniani tempora utebatur Ecclesia universa, Græcas tantum synodos complectens. Et quoniam istius codicis interpretatio Latina, qua occidentales Ecclesiæ utebantur, obscura & confusa erat, Dionysius Exiguus Abbas Romanus novam aggressus est; in qua, præter quinquaginta canones apostolicos & Conciliorum Græcorum constitutiones quæ collectione illa continebantur, Chalcedonenses etiam addidit, tum Sardicenses, & Afri-

canos, denique decreta Pontificum Romanorum à Siricio usque ad sua tempora.

III. Dionysij studium imitatus postea est Isidorus Episcopus Hispalensis; qui, præter ea quæ in collectione Dionysij continentur, etiam diversa Africæ Concilia, tum Gallicanas & Hispanicas synodos in suam transtulit, epistolas quoque inserens eorum Pontificum qui post Damasum Romanam cathedram tenuerunt. quam collectionem posterorum diligentia auxit his Conciliis quæ habita in Hispania sunt post tempora Isidori. Viderat unum collectionis illius exemplar vir illustrissimus & excellentissimus in omni genere laudis Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis, illud ipsum fortassis quod etiamnum extat in bibliotheca Ecclesiæ Urgellensis in provincia Tarraconensi, in quo epistolæ Romanorum Pontificum nullæ exant ante Damasi ac Siricij tempora. Ævo deinde Karoli magni insertæ huic collectioni sunt famosæ illæ ac nobiles epistolæ quæ priscis Pontificibus tribuuntur, quas verò Riculfus Archiepiscopus Moguntinus à bono illo Mercatore Hispano comparatas in hunc terrarum orbem primus detulit. Disputatum valde est illo seculo de au-

ctoritate istarum epistolarum, Gallicanis Episcopis litem adversùs eas moventibus, quòd intelligerent illas antiquis regulis esse contrarias. Vicit tamen fortuna populi Romani. Itaque nihil frequentiùs post illa tempora insonuit in auribus Christianorum quàm istarum epistolarum auctoritas & mentio, ita ut qui deinceps collectiones canonum & decretorum composuerunt, etiam istis epistolis usi sint tanquam bonis mercibus, quamvis non omnes. Rhabanus enim, tamenetsi Abbas Fuldensis esset in diœcesi Moguntina, licèt Moguntinus & ipse Archiepiscopus fuerit post Otgarium, adeóque Riculfi successor, epistolis illis non utebatur, ut rectè observatum est ab Antonio Augustino.

IV. Magna sanè fuisse videtur istarum epistolarum auctoritas eo tempore quo synodus habita est Durocortori Remorum adversùs Arnulphum loci illius antistitem, id est, anno nongentesimo nonagesimo primo. Attamen si quis rem penitiùs introspiciat, is animadvertet non repugnasse quidem palam Episcopos decretis illis, sic enim vocantur in actis synodi, sed cùm intelligerent contraria illa esse veteribus institutis ac moribus nostris,

eorum vim & auctoritatem elusisse prudentia planè singulari. Nondum inter Gallicanos Episcopos exoleverat memoria rerum præclarè gestarum ab Hincmaro Remensi Archiepiscopo, cujus crebra & magna fuere certamina cum tentamentis Pontificum æternæ urbis. Incidit enim Hincmarus in difficillima tempora Nicolai primi & Hadriani secundi, qui nulli diligentiæ, nullis laboribus pepercerunt ut sedis suæ dignitatem, quæ magna haud dubiè ac splendida est, in immensum extollerent. Sed in primis in omnibus causis opportunè importunè obtrudebant epistolas illas, quæ nondum gratiam amiserant novitatis, quibus verò fides & auctoritas accesserat ex stupenda ac mirabili taciturnitate & silentio hominum illius seculi. Quoties autem illæ afferebantur adversùs mores nostros, non contradicebat quidem apertè Hincmarus, sed duritiem illarum mollire conabatur verbis reverentiæ plenis & inita, quantum fieri poterat, conciliatione cum vetustis regulis; sin minùs, earum auctoritatem minuebat comparatione veterum canonum & adductis verbis epistolarum quæ citra controversiam scriptæ fuerunt ab Episcopis Romanis quorum nominibus inf-

criptæ sunt. Qui defensionem Arnulphi susceperunt in Concilio Remensi, nulla ferme alia præsidia in causam induxerunt præter falsas illas epistolas, in quibus cavetur ne Episcopus judicetur absque auctoritate Episcopi Romani, cassáque & irrita decernuntur judicia quæ prætermisso hoc ordine ferri contingeret. Sed ista magnorum nominum commemoratione non admodum permotos fuisse Episcopos nostros hæc res indicio est quòd multa primùm reverentia usi erga Romanorum Pontificum decreta quæ proferebantur, licèt falsa haud dubiè esse intelligerent, cùm ad eam partem venrum est in qua certum erat Episcopis non passuros se ut novum jus invalesceret adversùs veteres regulas, neque aliquid suppeteret quo manifesta decretorum istorum verba eludere interpretatione possent, tum decretis illis liberè opponunt canones Africanos qui de judicandis intra provinciam Episcopis decreverunt, etiam in fine actorum propterea describentes Concilium sextum Africanum sive Carthaginense.

V. Scio me rem novam dicere, quia hactenus acta synodi Remensis edita fuere absque isto Concilio Africano. Sed

illud defieri in eisdem actis facilè colligi potest vel ex indiculo capitulorum; in quo, post reclamationem & depositionem Adalgeri Presbyteri, in qua finis est Concilij Remensis in vulgatis editionibus, ista leguntur: *Africanum Concilium, in quo modus Romani Episcopi cognoscitur.* Deinde in calce capitis XXVII. patres de eodem Concilio Africano loquentes ita statuunt: *Quod Concilium, quoniam insigne est, & beati Augustini præsentia illustratum, & artificiosis consultationibus expolitum, vimque multiplicis argumenti huic synodo præbuit, ad plenum his gestis annectere utile judicavimus.* Istam observationem ego tuque, lector, debemus Hermanno Conringio Germanorum doctissimo; qui & Africanum illud Concilium ad me scripsit constituere caput LVI. istius synodi in vetustissimo codice MS. academiæ Juliæ, & præterea integrorum actorum varias lectiones manu sua descriptas ad me misit. Intelligis autem posse deinceps optimam & sinceram ejusdem Concilij Remensis editionem fieri, quam tibi pollicemur in nova nostra collectione Conciliorum. Nunc redeamus ad veteres canonum collectores.

VI. Qui post nonum seculum studio

se rei canonicæ applicuerunt, cùm discere & docere vellent, collectiones canonicas & ipsi ediderunt; in quibus tamen synodos & Romanorum Pontificum epistolas non ediderunt integras & servato temporum ordine, ut factum erat ab antiquis; sed in titulos quosdam & capita distribuentes has synodos & epistolas, præterea addiderunt permulta ex Conciliis habitis in Gallia, Germania, & Hispania, tum etiam aliunde, dicta quoque sanctorum patrum adferentes, ita haud dubiè existimantes, plurimum dignitatis conlaturam collectionibus illis sanctissimorum ac doctissimorum hominum auctoritatem. Existimabat vir clarissimus Franciscus Florens Burchardum Wormatiensem Episcopum & Ivonem Carnotensem primos fuisse qui hac methodo usi essent. Neque mirum est virum doctissimum ita sensisse, cùm nondum ullus in publicum emissus esset canonum ac decretorum collector duobus illis Episcopis antiquior. Attamen Regino Abbas Prumiensis exemplum dederat; ex quo pleraque acceperunt Burchardus & Ivo, sed præcipuè Burchardus, qui capita DCLXX. aut circiter ex collectione Reginonis in suam transtulisse videtur.

VII. Hanc collectionem aggressus est Regino jussu Rathbodi Archiepiscopi Trevirensis, ad usum ejusdem Archiepiscopi totiúsque diœceseos Trevirensis. Eam Rathbodo ac Reginoni mentem fuisse patet ex titulo operis. Sed præterea extat in capite tertio libri secundi *sacramentum synodale*, in quo præcipitur ut causæ synodales celari non debeant *Episcopo de Treveris aut ejus Misso.* quod satis indicat hanc collectionem factam esse ad usum illius diœceseos. Verùm cùm illa commendaretur ob sui utilitatem, varia illius exempla facta deinde sunt, quæ ad diversa loca commearunt.

VIII. Usus est autem Regino non vulgari artificio in condenda lucubratione ista. Divisit illam in duos libros, ad exemplum, ut arbitror, Martini Bracarensis; in quorum primo tractat de rebus & personis ecclesiasticis, in secundo de vita & conversatione laicorum; ut ipsemet Regino docet in epilogo libri primi & in præfatione secundi. Continent autem ambo nongenta ferme capitula, ut etiam observatum à Trithemio est. In fronte libri primi ponitur Inquisitio secundùm quam Episcopi interrogare debebant de vita Clericorum, in initio au-

tem ſecundi Inquiſitio ab Epiſcopo facienda circa laicos. Deinde his generalibus Inquiſitionibus ſubjicitur auctoritas canonica, id eſt, canonum ac decretorum aliarúmque ſanctarum inſtitutionum auctoritas quibus fulciri & approbari poſſunt capita quæ in utraque Inquiſitione habentur. Hæc ſunt Reginonis verba poſt Inquiſitionem libri primi: *Hæc quæ ſuprà capitulatim inquirenda expreſſimus, auctoritate canonica roborari oportet.* In libro ſecundo, ante caput ſextum, id eſt, poſt Inquiſitionem de vita laicorum: *Capitula hæc quæ per ordinem adnotavimus, canonicis oportet roborari decretis.* Ad probationem itaque iſtorum capitulorum affert canones Conciliorum, decreta Pontificum Romanorum, dicta ſanctorum patrum Baſilij, Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini, Gregorij, Caſſiani, Ferrandi, Benedicti, Fructuoſi, Aureliani, Theodori, Bedæ, Rhabani. Adducit præterea leges ex Codice Theodoſiano, ſeu potiùs verba Aniani interpretis. Plerunque etiam utitur auctoritate Capitularium Regum Francorum Karoli magni, Ludovici Pij, & Karoli Calvi, tum etiam lege Burgundionum & lege Ripuariorum. Epiſtolas Romanorum

Pontificum laudat, ut diximus, eas frequenter quæ verè illorum creduntur esse citra controversiam, pseudepigraphas autem & suppositicias raro, tantùm fortassis ne contemnere videretur. Unde facilè colligimus Reginonem non admodum magni feciſſe epistolas illas. Neque enim dici potest incognitas illi fuisse, cùm earum auctoritate aliquoties utatur, & cùm constet præterea permulta illum accepisse ex collectione Isidori. Nolo tamen ut hinc quisquam colligat incognitam illi fuisse collectionem Dionysij Exigui. Tamenetsi enim bene multa acceperit ex Isidoro, sœpissime canones Græcarum synodorum refert ex interpretatione Dionysij, raro ex antiqua quæ extat apud Isidorum.

IX. Præter auctoritates illas de quibus huc usque diximus, existimo Reginonem alia quapiam collectione vetustiori usum præterea esse, in qua & antiqui canones & genuinæ Pontificum Romanorum epistolæ referebantur, ac insuper etiam Concilia Gallicana quorum frequens est mentio apud Reginonem, Nanetense videlicet, Remense, ac Rotomagense. Istud hinc mihi collegisse videor quòd libro primo cap. CXVII. adferens

locum quendam ex decretis Innocentij primi, accepisse se ait *ex epistola Innocentij Papæ cap.* CCCLXXXVII. Rursum in eodem libro cap. LXI. canonem primum Nannetensis Concilij describens, ista ponit in titulo : *Ex Concilio Nannetensi* CCCCXVIIII. Hæc, inquam, mihi persuadent Reginonem habuisse tum in manibus collectionem quandam, in qua, velut in Cresconiana, canones Conciliorum decretis Romanorum Pontificum permixti erant sub una & continuata serie numerorum. Suspicari autem quis posset illam collectionem non fuisse diversam à libris Capitularium, in quibus & decreta illa Romanorum Pontificum & canones Nannetensis Concilij sœpissime referuntur, in libro autem sexto vel septimo descripta fuisse duo illa capita de quibus suprà dicebamus. Nam quòd hodie canon ille Nannetensis illic non legitur, & quòd nullus istorum duorum librorum pervenit usque ad numerum CCCCXVIIII. qui citatur à Reginone, istud quemquam remorari non debet, cùm libri illi sint valde mutili & imperfecti, ut infrà adnotabimus. Nam antiqui librarij ex illis multa inter describendum detraxerunt, & qui illos postea typis ediderunt, multa

reſecarunt quæ illis ſuperflua videbantur.

X. Sœpe etiam Regino laudat canones Concilij Triburienſis; de quibus operæ pretium eſt ut heic ſeorſim nonnulla dicamus. Nam cùm pleroſque referat qui hodie non extant in vulgatis editionibus, aliquos paulò diverſos ab editis, denique quamplures in epitomen pro more ſuo contractos, videndum eſt quænam ei fides habenda ſit, recipiendíne canones Triburienſes ab eo relati qui nunc non extant, an verò rejiciendi ut ſpurij. Sanè cùm de bona hominis fide nobis aliunde conſtet, proclive eſt exiſtimare bona quoque fide uſum eſſe quoad canones Concilij Triburienſis, quibus condendis ipſe fortaſſis interfuerat, præſertim cùm res eſſet adeo recens ut fas non eſſet mentiri niſi homini impudentiſſimo. Nam Concilium illud haud procul à Prumia habitum erat paulò antè quàm Regino ſuam collectionem adornaret, ut ipſe teſtatur in libro ſecundo ſuorum Chronicorum : *Anno dominicæ incarnationis* DCCCXCV. *ſynodus magna celebrata eſt apud Triburias contra pleroſque ſeculares qui auctoritatem epiſcopalem imminuere tentabant; ubi viginti ſex Epiſcopi cum Abbatibus monaſteriorum reſidentes plurima decreta*

ſuper

super statum sanctæ Ecclesiæ scripto roboraverunt. Dubium itaque non est quin canones Triburienses à Reginone relati sint germani; adeóque cum aliis edendi quandoque erunt.

XI. Collectioni Reginonis subjecimus duas appendices antiquas, primam ex veteri codice MS. Parisiensi, de cujus antiquitate & auctoritate nobis constat, secundam ex editione Helmæstadiensi. Istam vir amplissimus & istarum rerum curiosus indagator Joachimus Hildebrandus, qui primus Reginonem edidit, ex veteri codice MS. academiæ Juliæ descripsit, & secundo libro Reginonis adjunxit continuata serie numerorum, ista tamen post caput quod est CCCCXLVI. in hac nostra editione, bona fide admonens: *Huc usque in exemplari MS. capita fuere numerata. Iis quæ jam sequuntur capitibus per satyram collectis numerum & titulum nos addidimus.* Ex quo confici potest ista non esse Reginonis, & à quodam studioso adjecta antiquitus fuisse. Non esse autem Reginonis probatur etiam ex codice Parisiensi; in cujus fronte cùm descripta sint istorum librorum capitula, omnino indiculus ille terminatur in capite CCCCXLVI. *Quomodo possum pæni-*

tentiam septem annorum pœnitere. Ea de causa nos appendices illas divisimus ab opere Reginonis, & suos unicuique numeros tribuimus. Utramque autem vidisse videtur Burchardus, cùm nonnulla utriusque appendicis capita apud illum legantur.

XII. Quemadmodum enim Regino nonnulla acceperat ex Halitgario & Rhabano, sic Burchardus magnam partem suæ collectionis accepit ex Reginone. Quod ne quis putet me gratis dicere, argumentis agendum est neque obscuris neque ambiguis; si priùs admonuero rectè observatum ab Antonio Augustino esse, in eo reprehendendum Burchardum, *quòd non ex fontibus ipsis hausit singula, sed ex rivulis & stagnis aliorum.* Ea verò de causa, ut illud primùm dicamus, in margine Reginonis adnotavimus loca quæ hinc translata sunt in Decretum Burchardi, ut lector ea possit invicem comparare. Non diffiteor sanè quin nonnulla interdum diversa apud Burchardum sint. Sed eorum quæ similia prorsùs sunt longè major est numerus. Adferam autem aliquot loca ex quibus patebit Burchardum ista collectione Reginonis usum esse.

XIII. Regino lib. I. cap. LXI. ca-

nonem primùm Nannetensis Concilij ita refert in codice Parisiensi : *Ex Concilio Nannetensi* CCCCXVIIII. Burchardus verò, *Ex eodem*, id est, ex Concilio Nannetensi, quod in proximo capite laudaverat, *cap. 419.* Emendare ista conatus est Ivo Carnotensis, quòd putaret haud dubiè heic erratum esse, non à Burchardo, sed à librario. neque enim tot posse esse unius Concilij capitula. Itaque parte II. cap. CXXII. hunc eundem canonem referens, *ex Concilio Nannetensi cap.* XIX. sumptum fuisse tradit.

XIV. Apud Reginonem libro I. cap. CCII. legitur: *Item prædicandum est quomodo filius Dei incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine.* Sumptus est autem hic locus ex libro primo Capitularium, ubi tam in editis quàm in manu scriptis codicibus legitur *ex Maria semper virgine.* Cùm itaque Burchardus locum eundem referat absque illa particula, planum est non aliunde accepisse quàm ex Reginone, cui haud dubiè vox illa per incogitantiam exciderat in scribendo.

XV. Rursum in eodem libro cap. CCCLXIX. referuntur nonnulla ex Concilio Sueſſionensi, sive ex Capitulis Karoli Calvi. Divisum autem est hoc caput

in partes duas in veteri codice Parisiensi, cùm in editione Helmæstadiensi & in Capitulis Karoli Calvi divisum non sit. Burchardus ergo, Reginonem describens, divisum illud retulit: quem secuti deinde sunt Ivo parte III. cap. 233. & 234. & auctor primæ collectionis Decretalium *cap. 2. de rer. permutatione.* Idem contigit capiti LXXXI. libri primi Capitularium, quod trifariam divisum à Reginone est lib. I. cap. CCCLXXI. dein eodem ordine relatum à Burchardo. Item capiti LXXXVIII. quod Burchardus in quinque partes sectum retulit post Reginonem, apud quem extat in libro primo cap. CCCXCVI. & sequentibus.

XVI. Lib. II. cap. CIII. refertur à Reginone canon nonus Eliberitani Concilij, de femina fideli, quæ maritum adulterum fidelem relinquit, ut alterum ducat. Monstrosa autem est lectio quam nos retinuimus apud Reginonem; ubi pro *& alterum ducit*, quæ est vera lectio, legitur *& adulterum ducit.* Primùm enim hanc lectionem explodit sensus canonis, tum etiam auctoritas manu scripti codicis, & editiones synodi Eliberitanæ. Bonam autem confirmat etiam omnium veterum scriptorum auctoritas. Sed quia editio

Helmæstadiensis *adulterum* in hoc loco habebat, adeóque constabat ex eo errore fluxisse depravatam lectionem quæ extat apud Burchardum, nos illam prætulimus sinceræ, ut intactos servaremus fontes ex quibus Burchardus suos rivulos derivavit.

XVII. Himerius Tarraconensis Episcopus ad Damasum Papam scripserat monachorum quosdam atque monacharum, abjecto proposito sanctitatis, inlicita ac sacrilega se contagione miscuisse. Siricius verò respondens epistolæ ad decessorem suum scriptæ, has impudicas detestabilésque personas à monasteriorum cœtu Ecclesiarúmque conventibus eliminandas esse rescripsit. Regino hunc locum referens lib. II. cap. CLXIV. priorem partem omisit, responsione Siricij contentus. Attamen ut sensum capitis daret, voces istas à priore parte repetitas interpolavit, *monachorum scilicet atque monacharum, quæ abjecto proposito sanctitatis inlicita ac sacrilega contagione se miscuerint.* quæ nos parenthesi concluſimus. Cùm ergo Burchardus hunc locum referat ut extat apud Reginonem, par est existimare illum descripsisse ex ista collectione.

XVIII. Regino lib. II. cap. CLXXXVIII.

affert caput CII. libri primi Capitularium. In describendo autem illo omisit voces illas *parentum atque*, quæ poni debent post hæc verba *religiosorum sacerdotum suorúmque*, cùm extent in omnibus libris Capitularium tam editis quàm manu scriptis. Error itaque in scribendo admissus à Reginone effecit ut Burchardus quoque has duas voces omitteret in suo Decreto.

XIX. Quæ sequitur observatio manifestè ostendit Burchardum accepisse ex Reginone caput primum libri sui decimi, quod est CCCLXIII. libri secundi Reginonis, ubi refertur *ex Concilio Anquirensi*. Deinde Regino in titulo sequentis capitis posuit *Vnde suprà*. Heic Burchardus putans his verbis significari séquens quoque caput ex Concilio Ancyrano petitum esse, laudat illud *ex Concilio Anquirensi cap.* I. numerum ex suo adjiciens. Re autem vera non est synodi Ancyranæ, sed cujusdam Regum nostrorum Capitularis, ut illic adnotabimus. Similem Burchardi lapsum quoad capitula quædam quæ apud ipsum leguntur sub titulo canonum Toletanorum nos retegimus in præfatione ad epistolam Rhabani ad Heribaldum. Ex eadem hallucinatione factum est ut

idem Burchardus Concilio Rotomagensi tribuat caput CCCCVII. & duo sequentia libri secundi Reginonis, quia in titulo eorum scriptum est *Vnde suprà*. Quibus verbis significare voluit Regino illic agi de eadem materia de qua actum erat in capite superiori. Nam, quoad ista ultima capita, certum est ea non pertinere ad Concilium Rotomagense, & nihil aliud esse quàm formulas excommunicationis quæ tum in usu erant.

XX. Infinitum esset omnia persequi. Et satis hactenus in hoc argumento nos exercuimus, cùm facile deinceps unicuique futurum sit ista conficere ex comparatione capitum quæ apud Reginonem & Burchardum extant, si quis tanti putaverit ista nosse. Nobis satis est viam aperuisse ad inveniendas origines tot falsarum inscriptionum apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum. Unde interim colligitur magnum operæ pretium fuisse istam Reginonis lucubrationem vulgasse.

XXI. Ivonem quoque Carnotensem collectione Reginonis usum esse multa probare videntur, sed in primis epistolæ formatæ quæ extant in fine libri primi Reginonis. Nam illas ex Burchardo accipere non potuit Ivo, cùm apud illum non

extent. Descripsit igitur ex Reginone, nihil mutans aut addens.

XXII. Dedit autem Regino exemplum Ivoni ut auctoritate uteretur Capitularium. Nam Burchardus, cùm Reginonem compilaret, maluit quæ hinc accipiebat capita tribuere Conciliis quibusdam aut patribus antiquis quàm Regibus nostris, quòd Francorum appellatio, qua Reginonis atque Witichindi etiamnum ævo gloriabantur Reges Germanorum, usurpari desiisset ætate Burchardi, adeóque exuta à Saxonibus esset omnis Capitularium istorum reverentia. Burchardus enim semel tantùm cap. CCXVIII. & XIX. lib. I. citat Capitula Karoli magni, sic ut addat illa ab Episcopis collaudata esse apud Aquisgranum, alioqui forsitan his non usurus. Dispar causa fuit Ivonis, qui inter Francos vivebat, & ipse natus in Francia erat. Sed isti tamen, Regino inquam & Ivo, cùm frequenter laudent libros Capitularium, ea non citant eo ordine quo edita nunc sunt, sed juxtà codices antiquos; ut solent etiam Hincmarus Remensis, Isaac Lingonensis, Fulbertus Carnotensis, & alij. Unde fit ut perturbatus nunc esse videatur horum librorum ordo in vulgatis editionibus, cùm non-

nulla capitula quæ pertinent, exempli gratia, ad librum tertium, nunc non extent in tertio, sed in primo; rursum quæ XCII. locum occupare debebant in libro primo, in XCVIII. nunc reperiantur. Denique liber sextus habuit olim capitula saltem CCCCLVI. septimus CCCCLXXVI. ut patet ex Isaaco Lingonensi. Hodie tamen sextus CCCXXX. tantùm capitula complectitur, septimus CCCLXXVII. Neque reponi potest erratum heic esse apud Isaacum, cùm in his locis mirè consentiat editio Sirmondi cum vetustissimo codice MS. bibliothecæ regiæ in quo eadem Isaaci collectio continetur. Præterea liber sextus Capitularium constat CCCCXXXVI. capitibus in antiquissimo libro MS. bibliothecæ Colbertinæ. Observatum denique est à viris eruditissimis Ivonem parte XVI. cap. CCCXLIV. laudare caput CCCLXXXIII. libri septimi Capitularium. Quod cùm Juretus non inveniret in libris Capitularium, huc descendit ut existimaret Ivonem usum esse codicibus amplioribus quàm sint cusa exemplaria. Sed de omni isto negotio fusè & accuratè disputabimus cùm novam eorundem aliorúmque librorum Capitularium editionem dabimus emendatam ad

vetuſtiſſima exemplaria. Interim nonnulla per occaſionem adnotavimus ad Reginonem quæ guſtum quendam laboris iſtius noſtri dare in anteceſſum poterunt hominibus eruditis.

XXIII. Reliquum eſt ut nonnulla dicamus de hac noſtra editione, ut ſciant lectores quid heiç à nobis præſtitum ſit; ſi priùs admonuerimus primam Reginonis editionem ab ampliſſimo illo viro quem ſuprà nominavi Joachimo Hildebrando in lucem emiſſam eſſe Helmæſtadij anno MDCLIX. ex vetuſtiſſimo codice MS. qui fuit Mathiæ Flacij Illyrici, in quo præterea extat Concilium Remenſe adversùs Arnulphum. Itaque cùm Flacius in centuria decima hiſtoriæ eccleſiaſticæ citat collectionem Reginonis, ex iſto codice citat, qui nunc habetur Helmæſtadij in bibliotheca academiæ Juliæ. Illius editionis exemplar qui mecum communicavit vir clariſſimus & eruditiſſimus, ſimul admonuit dandum illud eſſe Franciſco Mugueto typographo Pariſienſi, ut elegantiſſimis ejus typis recuderetur in publicam omnium utilitatem. Non repugnavit typographus. Sed ego illud in primis efficiendum eſſe putavi ut editio Helmæſtadienſis conferretur cum

veteri quopiam exemplari MS. si quod in hac sede bonarum literarum Lutetia reperiri posset. Juvit consilium meum fortuna. Nam cùm fortè eodem tempore aliud quærerem in libro de pœnitentia edito ab eruditissimo viro Joanne Morino Presbytero Congregationis Oratorij Domini nostri Jesu Christi, animadverti ab eo interdum laudatam hanc collectionem Reginonis ex veteri codice scripto temporibus Ottonis primi, ut ipse existimat. Hoc indicio facto, cùm non dubitarem quin is liber adhuc extaret in bibliotheca Oratorij Parisiensis, adeo clarissimum scriptorem annalium Ecclesiæ Francorum Carolum le Cointe ejusdem Congregationis Presbyterum, interrogo ubinam nunc extet vetus codex Reginonis à Morino laudatus, peto ut illum mihi exhibeat. Tum ille, ut est omnino comis ac perurbanus, ac mihi privatim amicus, habere se respondit in bibliotheca codicem illum, ac mox mihi in manus dedit. Liber est sanè antiquissimus, suppar Reginoni, ut rectè arbitratus est Morinus. Hunc ego contuli cum edito, Reginonémque innumeris propemodum in locis emendavi, restitui, perfeci. Illud dolendum, deesse in codice illo octo folia, ni-

mirum partem capitis CC. libri ſecundi & quæ ſequuntur uſque ad ſeptimum paragraphum capitis CCXLVI. Sed hunc hiatum ſupplevimus ope editionis Helmæſtadienſis, ut illic monemus.

XXIV. Addidi in margine notas capitum iſtius collectionis quæ extant apud Burchardum, tum, quoad fieri potuit, ex quo quæque loco ſingula ſumpta ſint, ſive ex canonibus Conciliorum, decretis Romanorum Pontificum, ex libris Capitularium, & aliis multis locis quæ nunc commemorare opus non eſt. Quo in opere quantum mihi tædij devorandum fuerit, quàm aſſiduo, longo, ac duro labori incumbendum, ſatis intelligent qui noſtram hanc operam æqua lance examinare voluerint.

XXV. Initio libri edidi indiculum capitum, prout extat in codice manu ſcripto. Hinc enim major ordo. Verùm quia indiculo illi non bene ſemper conveniebat cum corpore collectionis, quòd alicubi ſynopſes capitum deeſſent in indiculo quæ extabant in libro, rurſum numeri interdum ſuperflui notati erant in indiculo qui opus iſtud omnino turbabant, neceſſe fuit iſta componere, ut omnia rectè congruerent. Quod tamen

non contigit in locis admodum multis.

XXVI. Quoniam verò Regino frequenter laudat epistolam Rhabani Archiepiscopi Moguntini ad Heribaldum Episcopum Autissiodorensem, visum est heic eam recudere cum Reginone, ut in eodem volumine habeas & fragmenta & epistolam ex qua illa excerpta sunt. Simul autem huic epistolæ reddidimus titulum suum, quem amiserat inter manus librariorum.

XXVII. Decreveram in totum abstinere à scribendis Notis. Verùm quoniam multa inter legendum mihi occurrerunt quæ explicatione indigere visa sunt, coactus sum abrumpere consilium meum, & adhuc operam in hoc meam præstare hominibus istarum rerum curiosis. Satis autem amplam laboris mei mercedem accepisse me putabo si meas illi Notas sua approbatione honestaverint.

XXVIII. Notas sequi pro more nostro debuit appendix actorum veterum quorum in Notis facta mentio est. Eam confecimus ex illustribus veterum temporum monumentis, adeo ut affirmare liceat non indignam esse quæ cum Reginonis opere conjungatur. Qua in re mirificè nos adjuvit, qui studia nostra semper fo-

vere & incitare ſolet pro ſuo erga literas & literarum ſtudioſos amore, Antonius Vion Herovallius: qui cùm reliquis virtutibus ſuis clariſſimus ſit, tum ex eo capite omnium noſtrum qui bonas literas tractamus amorem & reverentiam meritò in ſe traxit, quòd non ſolùm lubentiſſimè favorem ſuum petentibus accommodat, ſed ultrò ſe ingerit & obtrudit ut liberali manu cuncta donet quæ ad eum mittuntur ex diverſis urbibus & provinciis iſtius florentiſſimi regni.

Multum etiam debes, lector, erudito typographo Franciſco Mugueto, qui nulli diligentiæ, nullis ſumptibus pepercit, ut auream iſtam Reginonis collectionem haberes & emendatiſſimam, ut re vera eſt, & venuſtiſſimam. Ille autem idem ſtudium eandémque diligentiam tibi pollicetur in editione Capitularium, cùm nobis tantum otij erit ut ad eam parandam accingere nos poſſimus.

Vale, lector, & libro iſto utere ad majorem Dei gloriam, ad animæ tuæ ſalutem, denique ad utilitatem ſanctæ Eccleſiæ.

ELOGIA.

Regino libro II. *Chronicorum, ad annum* DCCCXCII.

PER idem tempus Farabertus Abbas Prumiensis cœnobij curam pastoralem sua sponte per concessum Regis deposuit; & ego, quamvis indignus, secundùm regularem auctoritatem per electionem fratrum in regimine successi; in quo tamen non diutiùs immoratus, æmulis agentibus, Richarium fratrem Gerhardi & Matfridi invidiosum mei negotij successorem sustinui.

Ad annum DCCCXCIX.

Eodem anno Richarius Abbas Prumiensis constituitur. Qualiter autem erga me actum sit idcirco in hoc loco notare distuli, ne fortè injuriis provocatus ultrà quàm Christiana patientia permittit, persecutionis meæ causas exaggerasse viderer.

Sigebertus in libro de scriptoribus ecclesiasticis.

Regino Abbas Prumiensis scripsit ad

primum Alberonem Metensem Episcopum Chronicam continentem præcipuè gesta Francorum, quam à nativitate Christi perduxit usque ad annum nati Christi DCCCC. octavum.

Ioannes Trithemius in Chronico Hirsaugiensi, ad annum DCCCXCII.

Farabertus Abbas Prumiensis, annuente Rege Francorum, abbatiam suam sponte resignavit. Cui Regino monachus ejusdem cœnobij successit, vir vita & eruditione celeberrimus; qui, inter cetera ingenij sui opuscula, transacti temporis Chronicon scripsit ad Adelberonem Treverensem Archiepiscopum, incipiens ab origine mundi usque ad tempora sua, opus profectò celeberrimum & lectione doctorum virorum dignissimum.

Ad annum DCCCXCIX.

Regino Prumiensis Abbas, quemadmodum in sua chronica scribit, depositus est. Causas autem depositionis non expressit. Sed ita dicit: *Anno Domini* 889. *Richarius Abbas &c.* Ex quibus verbis conjicere possumus eum cum injuriis abbatia depositum, quamquam causas ignoremus.

Idem

Idem in libro de scriptoribus ecclesiasticis.

Regino Abbas Prumiensis cœnobij in diœcesi Treverensi, ordinis sancti Benedicti, natione Teutonicus, vir in divinis scripturis eruditissimus, & in secularibus literis nobiliter doctus, inter doctores Germaniæ suo tempore facilè obtinuit principatum. Scripsit magnæ auctoritatis opuscula; de quibus ego tantùm reperi subjecta. Ad Alberonem primum Episcopum Metensem à nativitate Christi usque ad annum ejusdem 908. continentem præcipuè gesta Francorum & Germanorum scripsit Historiam seu Chronicam libro 10. De disciplina ecclesiastica lib. 2. *In primis inquirendum.* De ceteris nihil adhuc vidi. Scripsit autem præfatum opus, quod prænotatur de ecclesiastica disciplina & religione Christiana, jubente Rathbodo Archiepiscopo Trevero-rum, quod ex decretis sanctorum patrum & generalium Conciliorum in duobus libris comportavit, & in nongenta ferme capitula per rubricas ex more luculenter distinxit.

Claruit sub Arnoldo Imperatore anno Domini 910.

Idem in catalogo illustrium virorum Germaniæ.

Regino Abbas monasterij Prumiensis ordinis divi patris Benedicti in diœcesi Treverorum, vir in divinis scripturis eruditissimus, & in secularibus literis egregiè doctus, ingenio subtilis, eloquio clarus, vita & conversatione devotus, facilè inter doctores sui temporis obtinuit principatum. Scripsit ad Adelberonem Metensem Episcopum historiam de gestis Francorum & Theutonicorum à nativitate Christi usque ad sua tempora lib. 10. Jubente Rathbodo Archiepiscopo Treverorum comportavit ex decretis & sententiis patrum & generalium Conciliorum opus canonum insigne, quod prænotavit de ecclesiastica disciplina & religione Christiana, in duobus voluminibus lib. 2. Sermones quoque & multos & elegantes composuit lib. 1. Epistolas quoque ad diversos lib. 1. & alia complura quæ ad notitiam nostræ lectionis adhuc minimè venerunt. Claruit temporibus Arnoldi Imperatoris anno Domini DCCCCX.

Bellarminus in libro de scriptoribus ecclesiasticis.

Regino Abbas Prumiensis ad initium

anni nongentesimi floruisse videtur. Scripsit enim libros duos Chronicorum ab adventu Domini usque ad annum ejusdem Domini nongentesimum octavum, ut ipse testatur initio sui operis. Sed continuavit aliquis alius anonymus usque ad annum 967. Dicitur etiam scripsisse de disciplina Christiana libros duos, quos extare non puto.

Gerardus Ioannes Vossius in libro secundo de Historicis Latinis.

Ejusdem Ludovici ætate, item Conrado Imp. (qui Ludovico successit anno DCCCCXII. ac septennium imperavit) claruit Rhegino Abbas Prumiensis cœnobij in diœcesi Trevirensi. Contexuit duos Chronicorum libros, quibus præcipuè tractat res Francorum. Manuscriptos habemus Cantabrigiæ in bibliotheca tum Academiæ tum Collegij S. Benedicti, ut est apud Th. James. Sed ibi non Rhegino, verùm ἁπλῶς Abbas Prumiensis vocatur. De eo sic Sigebertus in cat. cap. CXII. *Rhegino Abbas Prum. &c. usque ad annum nati Christi* DCCCCVIII. Ubi malim annum unum adimi. Etsi & apud Tritthemium legas 98. pro 908. Sanè ante annum DCCCCVII. hodiéque

apud Reginonem reperias hæc verba: *Huc usque Regino*. Sed continuavit hæc Chronica alius usque ad annum DCCCCLXVII. vel potiùs usque ad Othonem II. qui imperare cœpit anno DCCCCLXXII. Composuit & de doctrina ecclesiastica libros ex sanctorum patrum & Conciliorum generalium decretis. Hi manuscripti adservantur Viennæ in bibliotheca Cæsarea. Error Tritthemij inde obortus, quòd apud Rheginonem in præfatione operis legatur: *Ea* (Chronica) *in duos libellos distinxi, exordium capiens à primo incarnationis dominicæ anno, & consummans cæptum opus usque in præsentem annum, qui computatur à * præfatione Domini* DCCCCVIII. Sed, librarij culpa, anno auctiorem esse numerum quàm convenit satis liquet ex eo quod dicebamus. Ita enim uti retulimus & in manuscriptis invenitur & in excusis tum veteribus tum nuperis. Appendix verò ea Rheginonis, quam dixi, Romerium habere auctorem videtur.

* *Legendum* præfata incarnatione.

ELOGIA.

Ioannes Morinus in appendice libri de pœnitentia pag. 39.

Sæpissime Reginonis collectionem allegamus quam penes nos habemus. Canonum collectio est in duos libros distincta. Facilè colligi potest ex charactere ante annum millesimum scriptam esse, vix postea. Reginoni Abbati eam damus, quia hoc fert collectionis initium majusculis litteris exaratum, quod est ejusmodi: *Incipit libellus de disciplinis recollectus ex jussu Rathbodi Trevericæ à Reginone Abbate monasterij ex divinis Conciliis & Decretis.* Istius collectionis mentionem facit Trithemius de scriptoribus ecclesiasticis in Reginone. *Scripsit*, inquit, *historiam seu Chronicam libris* 10. *De disciplina eccleſiaſt. lib. 2. &c. Scripsit autem præfatum opus, quod prænotatur de ecclesiastica disciplina & religione Christiana, jubente Ratbodo Archiepiscopo Trevirorum, quod ex decretis sanctorum patrum & generalium Conciliorum in duobus libris comportavit, & in nongenta ferme capitula per rubricas ex more luculenter distinxit.* Ita noster codex est distinctus. Primus liber continet capitula 454. secundus paulò plura, eò quòd nonnulla post Reginonis mortem addita sunt,

velut Decretum in Conofurth anno 952. indictione 9. à Rege Ottone, regni illius 15. consentientibus Episcopis, Comitibus, aliisque fidelibus latum, ut raptores virginum & viduarum anathematizarentur & omni conjugij spe in futurum frustrarentur. Sunt & quædam alia quorum causa capitulorum numerus à Trithemio notatus aliquantulum exceditur. Hinc apparet Ottone primo regnante scriptum esse istud collectionis exemplar. Composita fuit & in lucem edita anno 906. Id colligitur ex fine libri primi, capite scilicet 447. & sequentibus, in quibus refertur ex Concilio Nicæno formula integra condendarum epistolarum formatarum. Deinde formulæ duo exemplaria traduntur. Unum Ratbodi Treverensis Archiepiscopi scribentis Roberto Metensi Episcopo & illi commendantis Gislemarum Presbyterum à se ordinatum. Data enim est Idibus Octobris anno incarnationis 906. Alterum est Dadonis Virdunensis Episcopi ad Rathbodum Trevirensem eodem anno datum. Eodem tempore florebat Regino. Anno enim, ut ipse testatur in Chronico suo, 892. electus est Abbas Prumiensis, licèt incassum, multis contradicentibus. Chronicon autem fini-

vit anno 906. quo formatarum istarum exemplaria ponit. Vidit hanc collectionem Ivo Carnutensis Episcopus, eáque usus est in Decreto suo. Duo enim illa exemplaria literarum formatarum verbum è verbo ex hac collectione in suam transtulit, non modò earum describendarum ex Concilio Nicæno methodum, ut videre potes in Decreti sexta parte tribus ultimis capitibus.

Elenchus eorum quæ in hoc volumine continentur.

Reginonis libri duo de ecclesiasticis disciplinis. Pag. 21.
Prima appendix Reginonis. 383.
Secunda appendix. 423.
Rhabani Archiepiscopi Moguntini epistola ad Heribaldum Episcopum Autissiodorensem. 445.
Stephani Baluzij Notæ ad Reginonem. 523.
Appendix actorum veterum quorum in Notis facta mentio est.

REGINONIS

REGINONIS
ABBATIS PRUMIENSIS
LIBRI DUO
De ecclesiasticis disciplinis & religione Christiana.

INCIPIUNT CAPITULA.

1. UT canonum statuta sine præjudicio ab omnibus custodiantur.
2. Qualem ministrum juxta se Episcopus habere debeat.
3. De eadem re.
4. Quòd à Rege postulandum sit ut Episcopi tempore opportuno ad ministerium sibi commissum vacare possint.
5. Ne Episcopi propter suam quietem neglegant plebem sibi commissam.
6. De Episcopis qui rarò aut nunquam plebes sibi commissas per se ipsos visitant.
7. Ut Episcopus ambulet per suam dioceſim.
8. Ut Episcopus cum paucis suam parrœchiam circumeat.
9. Ut si Episcopus hoc explere nequiverit, suos vicarios dirigat.
10. Ut Episcopi suam dioceſim visitent.
11. Ut Episcopus duos solidos tantùm à Presbytero

accipiat cùm ſuam dioceſim circuit.
12. De Epiſcopis qui non viſitatis parrœchiis pretium ſervitutis requirunt.
13. De eadem re.
14. De immunitate Eccleſiarum.
15. Quòd omnes baſilicæ in poteſtate Epiſcoporum ſunt.
16. De parrœchiis.
17. Quales miniſtros Epiſcopi in civitatibus ſuis relinquere debeant.
18. De tricennali præſcriptione.
19. De rebus per xxx. annos poſſeſſis.
20. De inſcriptione temporum.
21. De eadem re.
22. Item de eadem re.
23. De conſecranda Eccleſia.
24. De libertate Eccleſiarum.
25. De novis Eccleſiis.
26. De eadem re.
27. De manſo Eccleſiæ.
28. De eadem re.
29. De privilegio Eccleſiarum.
30. De Eccleſiis & altaribus ambiguis; & ut ſuperflua altaria de Eccleſia abiciantur.
31. De honore eccleſiaſtico.
32. Quòd omnium Eccleſiarum dotes ad Epiſcopum pertineant.
33. Unde Eccleſiæ debeant reſtaurari & Epiſcopo obſequium exhiberi.
34. De eadem re.
35. De honore Eccleſiæ Dei.
36. Item de reſtauratione Eccleſiarum Dei.
37. De eadem re.
38. De locis dudum ſacris.
39. De Eccleſiis deſtructis.
40. De eadem re.
41. Item de eadem re.
42. De decimis.
43. De eadem re.
44. De eadem re.
45. De eadem re.
46. De eadem re.
47. De eadem re.
48. De eadem re.
49. De eadem re.
50. De eadem re.
51. De eadem re.
52. De eadem re.
53. Ne fœnum & annona & vinum in Eccleſia mittantur.
54. De eadem re.
55. De eadem re.
56. Ut nullus in Eccleſia convivari præſumat.
57. De eadem re.
58. Ut nemo præſumat in Eccleſia vinum vendere.
59. De eadem re.
60. Ut altaria mundiſſimis linteis cooperiantur; & ut Preſbyteri feminis prædicent ut linteamina dent unde altare veſtiatur.
61. Ut nullus Preſbyter alterius parrœchianum ad Miſſam recipiat.
62. De oblationibus fide-

lium ad altare.
63. Ut nihil in sacrificio Domini offeratur præter id quod Dominus statuit.
64. Quæ species ad altare & non ad sacrificium offerantur.
65. Ut ea quæ in Ecclesiis offerri non possunt, ad domum Sacerdotis à fidelibus deferantur.
66. Quid in sacrificio Dei offerri debeat.
67. De calice Domini.
68. De corporali dominico.
69. De eucharistia.
70. De eadem re.
71. De oblatis, ut de sabbato in sabbatum innoventur.
72. Ut chrisma semper sub sera sit.
73. Si Presbyter chrisma dederit ad judicium subvertendum.
74. Ut nullus Presbyter pro chrisma aliquod munus det.
75. Ut omnis Presbyter duas ampullas in cœna Domini ad civitatem deferat.
76. De Presbyteris qui longè positi sunt, ut de octo vel decem unus veniat in cœna Domini, qui aliis chrisma deferat.
77. Ut alterius Episcopi chrisma nullus Presbyter accipiat.
78. Ut nullus minister sine chrismate proficiscatur.
79. De fontibus sacris.
80. Ut nullus Presbyter absque vestimentis sacerdotalibus præsumat Missam cantare.
81. Ut in vvadium sacra vasa vel vestimenta non mittantur.
82. Ut Episcopus & Presbyter non longè ab Ecclesia hospitium habeat.
83. Ut Presbyteri nullatenus ubique hospitari sinantur.
84. De incontinentia Sacerdotum.
85. De eadem re.
86. De eadem re.
87. De eadem re.
88. De eadem re.
89. De eadem re.
90. De eadem re.
91. De eadem re.
92. De eadem re.
93. De eadem re.
94. De eadem re.
95 De eadem re.
96. De eadem re.
97. De eadem re.
98. De eadem re.
99. De eadem re.
100. Quæ mulieres in domibus habitent Clericorum.
101. Ne ancillæ vel liberæ cellarium teneant Clericorum vel ministerium secretum impendant.
102. De familiaritate extranearum mulierum.
103. De eadem re.
104. De eadem re.
105. De visitandis à Presby-

tero infirmis.
106. De infirmis qui confitentur peccata sua, & se reconciliari exposcunt.
107. De reconciliandis infirmis.
108. De eadem re.
109. De eadem re.
110. De eadem re.
111 De his qui obmutescunt antequam Sacerdos veniat ad eos.
112. De eadem re.
113. De eadem re.
114. De pœnitentibus subitò mortuis.
115. De communione privatis qui vita defuncti sunt.
116. De unguendis infirmis.
117. De eadem re.
118. De eadem re.
119. De sacra communione.
120. Ne Presbyter sacram communionem laico vel feminæ ad deferendum tradat.
121. Ut nulla præmia pro baptizandis requirantur.
122. Ut nemo pro sepultura quicquid exigat.
123. De eadem re.
124. Ut nullus in Ecclesia mortuum sepeliat.
125. De eadem re.
126. De eadem re.
127. De eadem re.
128. De infantibus mortuis per neglegentiam non baptizatis.
129. De eadem re.
130. De eadem re.
131. Ne oblationes in domibus offerantur, & ne Missæ extra Ecclesiam cantentur.
132. De eadem re.
133. De ebriosis Clericis.
134. De eadem re.
135. De eadem re.
136. De eadem re.
137. De eadem re.
138. De eadem re.
139. De eadem re.
140. De eadem re.
141. De eadem re.
142. De eadem re.
143. De eadem re.
144. De eadem re.
145. De eadem re.
146. De eadem re.
147. De eadem re.
148. De eadem re.
149. De his qui eucharistiam vomunt.
150. De Clericis inter epulas cantantibus.
151. De eadem re.
152. De eadem re.
153. De Clericis maledicis.
154. De Clericis jurantibus.
155. De eadem re.
156. De convitiosis vel maledicis.
157 De eadem re.
158. De detractoribus.
159 De contentionibus vel rixis.
160. De eadem re.
161. De eadem re.
162. De lascivis vel superbis.
163. De eadem re.
164. De murmurantibus.

165. De eadem re.
166. Si quis priorem detraxerit.
167. De seditiosis Clericis.
168. De Clericis in mutuam cædem prorumpentibus.
169. De eadem re.
170. De eadem re.
171. De eadem re.
172. De eadem re.
173. De eadem re.
174. Ne Clerici arma ferant.
175. De eadem re.
176. Ne Episcopus nec Presbyter aut Diaconus canes ad venandum habeant.
177. Ne Clerici tabernas ingrediantur.
178. De eadem re.
179. De eadem re.
180. De eadem re.
181. De Clericorum vigiliis.
182. De eadem re.
183. De eadem re.
184. De eadem re.
185. De eadem re.
186. Ut Missæ ante horam tertiam non celebrentur.
187. Ut fideles ante horam tertiam non prandeant.
188. Ut sacramenta altaris à jejunis celebrentur.
189 Ut post allocutionem Episcopi in Missarum solemniis plebs ad orationem invitetur.
190. De eadem re.
191. Ut nullus Presbyter solus præsumat Missam cantare.
192. De Presbyteris qui celebrata Missa non communicant.
193. Quòd fideles laici communicare debeant.
194. De diligentia corporis Domini.
195. De eadem re.
196. Ne populus antè quàm Missa finiatur de Ecclesia egrediatur.
197. De eadem re.
198. Ut sacrarium mulieres non introëant.
199. De eadem re.
200. Ut omnis Presbyter qui Ecclesiam regit, thuribulū & incensum habeat.
201. De prædicatione Presbyterorum.
202. Quid sit à Presbyteris prædicandum.
203. De eadem re.
204. De eadem re.
205. De eadem re.
206. Ad Episcopos admonitio.
207. Ut quisque Presbyter qui Ecclesiam tenet, Clericum habeat.
208. Ut omnis Presbyter horas canonicas sollemniter persolvat.
209. Ut Presbyter curam hospitum habeat.
210. De aqua benedicta.
211. De eadem re.
212. De Presbyteris qui culpas peccantium reticent, vel minùs dignè pœnitentes ad reconciliationem adducunt.

213. De Presbyteris qui à fidelibus ad prandium invitantur.
214. De rixis & pugna Sacerdotum.
215. De convivio Presbyterorum.
216. De Kalendis, quando Presbyteri simul conveniunt.
217. De his qui de nihil habentibus ordinantur.
218. De eadem re.
219. De eadem re.
220. De reditibus vel oblatione Ecclesiæ.
221. De usuris.
222. De eadem re.
223. De eadem re.
224. De eadem re.
225. Ut sub alieno nomine fœnus non exerceant Clerici.
226. De eadem re.
227. De eadem re.
228 De eadem re.
229. De eadem re.
230. De eadem re.
231. De eadem re.
232. De eadem re.
233. De his qui per pecunias ordinantur.
234. De eadem re.
235. De eadem re.
236. De eadem re.
237. De eadem re.
238. De eadem re.
239. Quòd munus sit etiam à lingua.
240. Ne Presbyteri, ut Ecclesias obtineant, munera dent.
De his Sacerdotibus vel Clericis qui per pecunias aliorum Sacerdotum Ecclesias aut beneficia surripiunt vel subvertunt.
241. Ut nullus Presbyterũ in Ecclesia mittat vel eiciat.
242. De Ecclesiis quæ inter coheredes sunt.
243. Ut in una Ecclesia non plures Presbyteri constituantur.
244. Ut laici Ecclesias non teneant, nec decimas accipiant.
245. De eadem re.
246. De eadem re.
247. De his qui Ecclesias deserunt in quibus provecti sunt, & ad alias transeunt.
248. De eadem re.
249. De eadem re.
250. De eadem re.
251. De Clericis qui præficiuntur ptochiis.
252. Ut ampliùs Presbyter non habeat quàm unam Ecclesiam.
253. De eadem re.
254. Ut nullus Presbyter alterius parrœchianum recipiat.
255. De eadem re.
256. De eadem re.
257. De eadem re.
258. Ut Episcopus in alterius Episcopi parrœchia ordinationem non faciat.
259. Ut nullus Presbyter aut laicus pœnitentem invitet vinum bibere aut carnem manducare.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

260. Ut nullus Presbyter cartas scribat.
261. Ut nullus, contempta minore Ecclesia, ad potiorem adspiret.
262. De baptismo, & quo tempore celebrandus sit.
263. De eadem re.
264. Quòd Pascha & Pentecosten sit baptizandum.
265. De gravidis baptizãdis.
266. Baptizentur de quibus ignoratur an sint baptizati.
267. De baptizatis qui non confirmati moriuntur.
268. De rebaptizatis.
269. Quòd non nisi in Pascha & Pentecoste sit baptizandum.
270. De eadem re.
271. De fontibus sacris.
272. Ut omnis Presbyter suis parrœchianis symbolum & orationem dominicam insinuet.
273. De eadem re.
274. De eadem re.
275. De Letania majore.
276. De jejunio rogationum.
277. De jejunio quatuor temporum.
278. De jejunio in vigilia sanctorum.
279. De indicto jejunio.
280. De eadem re.
281. De eadem re.
282. De eadem re.
283. De fame & pestilentia.
284. Quid sit usura.
285. De eadem re.
286. Quid sit fœnus.
287. De eadem re.
288. De confessione & pœnitentia.
289. De pœnitentibus.
290. De eadem re.
291. De eadem re.
292. De danda pœnitentia.
293. Qualiter suscipere debeant pœnitentem Episcopi vel Presbyteri.
294. De eadem re.
295. Ut nullus alius præsumat pœnitentiam dare vel confessionem audire nisi Episcopus aut Presbyter.
296. Ut Diaconus, si necesse sit, suscipiat confessionem.
297. Item de suscipienda confessione.
298. De eadem re.
299. De eadem re.
300. Ordo ad dandam pœnitentiam.
301. Item de pœnitentibus.
302. De eadem re.
303. De eadem re.
304. De eadem re.
305. De eadem re.
306. De eadem re.
307. De eadem re.
308. De eadem re.
309. Ut nullus Episcopus alterius civitatis vel parrœchiæ pœnitentem suscipiat vel sine Episcopi vel Presbyteri testimonio reconciliet.
310. Ut Presbyteris & Diaconibus manus tanquam

pœnitentibus non imponatur.
311. Ut pœnitentia Clericis non negetur.
312. Qualiter Presbyteri & Diaconi agant pœnitentiam.
313. Ut à negotiatione pœnitentes abstineant.
314. Ut post depositum cingulum nullus pœnitens ad militiam secularem redeat.
315. De eadem re.
316. De eadem re.
317. De eadem re.
318. De eadem re.
319 De eadem re.
320. De eadem re.
321. De eadem re.
322. Qualem affectum debet habere pœnitens.
323. Qualis sit vera pœnitentia.
324. Quales esse debemus erga impœnitentes.
325. Ut Clerici non intersint nuptiis.
326. De eadem re.
327. De eadem re.
328. De temporibus quibus se continere debent conjugati ab uxoribus.
329. De eadem re.
330. De eadem re.
331. Quòd ante communionem abstinere debent conjuges.
332. De eulogiis populo à Presbytero dandis.
333. Ut Presbyteri cum stola incedant.
334. De eadem re.
335. Ne Clerici laicalibus induantur vestibus.
336. De eadem re.
337. De eadem re.
338 Ne Presbyteri per pretium Ecclesias teneant.
339. Quòd non ubique sacrificium sit offerendum.
340. Ubi sit Missa celebranda.
341. Ut de decimis quatuor fiant portiones.
342. Si Episcopus aut Presbyter esse Ecclesiæ quocunque ingenio alienare præsumpserit.
343. Ut nulli Præsuli possessionem magnam vel parvam Ecclesiæ liceat in perpetuum alienare.
344. De eadem re.
345. De eadem re.
346. De eadem re.
347. Ut Presbyteri non vendant rem Ecclesiæ ubi sunt constituti.
348. De eadem re.
349. De eadem re.
350. Quid agere oporteat propinquos illius qui Ecclesiam ditavit de rebus suis, si prævideriut ex collatis aliquid defraudatum Ecclesiæ.
351. De terrulis & exiguis vineis.
352. Quòd fugitivi servi Ecclesiæ permittuntur distrahi.
353. Si quis cartas vel præcepta regia supprimere

aut adversariis tradere ausus fuerit.

354. De testamento Episcopi qualiter valeat.

355. De manumissionibus in Ecclesia.

356. De eadem re.

357. De eadem re.

358. De libertis Ecclesiæ.

359. De thesauris ecclesiasticis.

360. Ut nullus rem Ecclesiæ immobilem alienare præsumat.

361. Si Princeps commutationem in Ecclesia facere voluerit.

362. De precariis ecclesiasticis.

363. De eadem re.

364. De eadem re.

365. Ut precariæ in quinquennio renoventur.

366. De commutationibus.

367. Ne præcepta fiant super beneficia ecclesiastica vel precarias.

368. De eadem re.

369. Ne commutationes fiant de rebus ecclesiasticis sine consensu Regis, & ut mancipia ecclesiastica nisi ad libertatem commutentur.

370. De eadem re.

371. De die dominico.

372. Quid fieri licet in die dominico.

373. Item de die dominico.

374. Ut mercatus in die dominico non sit.

375. De eadem re.

376. Ut nullus Episcopus vel infrà positus die dominico causam judicare præsumat.

377. De festivitatibus anni.

378. De eadem re.

379. De non flectendo genua.

380. De eadem re.

381. Ut turpia cantica plebibus prohibeantur.

382. Ne super mortuorum cadaveribus carmina diabolica nocturnis horis cantentur.

383 Ut Episcopus Clericos alterius parrœchiæ nullatenus ordinet.

384. De eadem re.

385. De eadem re.

386. Quòd non oportet absolutè ordinationes fieri.

387. Item ut nullus absolutè ordinetur.

388. De examinatione ante ordinationem.

389. De eadem re.

390. Ut ordinati litteras accipiant à suis ordinatoribus.

391. Ut nullus alterius servum ordinare præsumat.

392. De eadem re.

393. Ut nullus ministrorum alterius parrœchiæ Clericum latenter ad ordinationem subintroducat.

394. Item de servis ordinandis.

395. De eadem re.

396. De eadem re.

397. De peculiare servorũ.

398. De peculiare ordinatorum.
399. De servis Ecclesiarum.
400. De familia monasteriorum.
401. Exemplar libertatis de servis ecclesiasticis.
402. Exemplar libertatis de proprio servo.
403. Quòd manumissio in Ecclesia debet fieri.
404. De eadem re.
405. De eadem re.
406. De eadem re.
407. Quòd carta libertatis in ambone sit legenda.
408. De ordinatione.
409. De eadem re.
410. Qui partem digiti sibi abscidit, Clericus esse non debet.
411. Ne inliterati ordinentur.
412. Ne criminosi ad clerum assumantur.
413. Ut dæmonibus similibúsque passionibus irretiti ministeria sacra tractare non debeant.
414. De filiis concubinarum, ne ad clerum assumantur.
415. De raptoribus virginum & viduarum.
416. De filiis non legitimis.
417. De eadem re.
418. Ecclesiastica dignitas non recipit filios ex illicito concubitu natos.
419. Ut nullus alterius suscipiat Clericum.
420. Ut alienum Clericum nemo suscipiat.
421. De transfugis Clericis.
422. De eadem re.
423. De eadem re.
424. Ut Clerici cum epistolis Episcopi sui proficiscantur.
425. De eadem re.
426. De eadem re.
427. De eadem re.
428. De eadem re.
429. De eadem re.
430. De eadem re.
431. De eadem re.
432. De eadem re.
433. De eadem re.
434. De eadem re.
435. De eadem re.
436. De eadem re.
437. Formata Episcoporum.
438. Exẽplar epistolæ quam formatam vocant.
439. Item alia epistola.
440. De ordinatione.
441. Qualiter Episcopus debet ordinem facere.
442. De eadem re.
443. Qualiter Episcopus ordinandus examinetur.

EXPLICIUNT CAPITULA LIBRI PRIMI.

INCIPIUNT SECUNDI.

1. QUALITER Episcopus suam parœchiam debet circuire.
2. De juratoribus synodi.
3. Sacramentum synodale.
4. Allocutio Episcopi.

5. Interrogatio.
6. Qualiter pœnitere debeant homicidæ.
7. Quid in primo anno observare debet.
8 Quid in aliis duobus annis observare debet.
9. Quid in reliquis quatuor annis.
10. De eo qui voluntariè homicidium fecit.
11. De eadem re.
12. De eadem re.
13. De eadem re.
14. De eadem re.
15. De homicidiis non sponte commissis.
16. De eadem re.
17. De eadem re.
18. De eadem re.
19. De eadem re.
20. De eadem re.
21. De eadem re.
22. De eadem re.
23. Qui per faidam hominem occiderit.
24. De eadem re.
25 De eadem re.
26. De his qui servos suos necant extra judicem.
27. De patricidis & fratricidis.
28. De eadem re.
29. De eadem re.
30. Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interficit.
31. De eo qui hominem in Ecclesia interficit.
32. De injuriis Sacerdotum.
33. De ictu.
34. Si quis Clericum exspoliaverit.
35. Si quis Clericum verberaverit.
36. De eadem re.
37. De pugna & homicidio in Ecclesiæ atrio.
38. De pugna in Ecclesia.
39. Quòd laici de substantia morientium Presbyterorum suorum nullam portionem accipiant.
40. De compositione Presbyteri, si occisus fuerit.
41. De eadem re.
42. De eo qui Sacerdotem occiderit.
43. De eadem re.
44. De eo qui Presbyterum degradatum occiderit.
45. De homicidiis Clericorum.
46. Si aliquis ordinatus homicidium fecerit.
47. Si quis consenserit aut consiliatus fuerit ut homo interficiatur.
48. Si quis consanguineum suum occiderit aut seniorem.
49. Ex dictis Ferrandi Diaconi.
50. De his qui pro nihilo ducunt homicidium in bello perpetratum.
51. De eadem re.
52. De Clerico qui proximum suum occidit.
53. Item de parricidis.
54. Qui hominem debilitaverit.
55. De truncationibus membrorum.

56. Ne Ecclesiarum rectores subeant homicidij notam.
57. Item de parricidio.
58. De domina quæ ancillam occidit.
59. Si servus occiditur à domino cùm verberibus castigari creditur.
60. De oppressione infantum.
61. Si per neglegentiam matris infans moritur non baptizatus.
62. De femina cujus filius per neglegentiam obierit non baptizatus.
63. De mulieribus quæ partus suos necant.
64. De eadem re.
65. De eadem re.
66. Si qua mulier partum suum excusserit.
67. Si qua mulier filium vel filiam occiderit.
68. De eadem re.
69. Ut ante januam Ecclesiæ adulteri infantes exponantur.
70. De eadem re.
71. De eadem re.
72. De eadem re.
73. Item de homicidiis.
74. De his qui uxores occidunt.
75. De eadem re.
76. De eadem re.
77. De pugna duorum, quod nostri campum appellant.
78. De eadem re.
79. Item de parricidis.
80. De his qui ferro vinciuntur.
81. De faidis coërcendis.
82. De femina quæ virum per maleficium interficit.
83. De eadem re.
84. De eadem re.
85. De eadem re.
86. De his qui hominem suadent interfici.
87. De eadem re.
88. De eo qui hominem castraverit.
89. De eadem re.
90. De his qui circumciduntur.
91. Si Judæus servum alienæ nationis circumciderit.
92. De his qui semetipsos interficiunt.
93. De his qui in patibulo suspenduntur.
94. De furibus & latronibus deprehensis.
95. Qui propter cupiditatem Judæum vel paganum occiderit.
96. Si quis insaniens hominem occiderit.
97. Si plures unum hominem occiderint.
98. De eo cui imputatur homicidium, & probari non potest.
99. De adulteriis & fornicatione.
100. De eo qui uxorem habens, concubinam tenet.
101. De repudio.
102. De feminis quæ relinquunt viros suos.

103. De adultero marito.
104. De discidio.
105. De eadem re.
106. De eadem re.
107. De legitimis conjugiis.
108. De viro qui consensit uxorem suam velum suscipere.
109. Si conjugatus vult seculum relinquere.
110. De eadem re.
111. De his qui dimittunt conjuges absque judicio ecclesiastico.
112. Ut omnis controversia, si judicio ecclesiastico expetit agitari, nequaquam ad seculare judiciū transeat.
113. De eadem re.
114. De judicio ecclesiastico.
115. Ut nullus causam judicatam iterare præsumat.
116. Ut femina de adulterio inculpata suæ potestati ad tempus restituatur.
117. Ne Episcopi sententia retractetur.
118. Si qua mulier mortem viri sui cum aliis consiliata est.
119. De ingenuo qui ancillam alterius acceperit.
120. Si servus suam ancillam concubinam habet.
121. De liberto qui ancillam domini tenuerit.
122. Si venditionis causa servus & ancilla separentur.
123. De eadem re.
124. Si maritus certa necessitate impellente extra ducatum fugerit.
125. De eo qui uxorem suam permiserit velare.
126. Si mulier sine licentia mariti velum accipiat.
127. De homine qui in alia provincia uxorem acceperit.
128. De uxore antè contaminata.
129. Ne furiosi matrimonio jungantur.
130. Si qui matrimonia sani junxerunt.
131. Si cujus uxor adulterium perpetraverit.
132. Si non sociati conjugio fornicati fuerint.
133 Quid si unus absolutus & alter copulatus adulterati fuerint.
134. De eadem re.
135. Si uxoratus ancillam propriam tenuerit.
136. Si laicus cum laica femina fornicatus fuerit.
137. De conjugato qui sæpius fornicatus fuerit.
138. De eo qui lapsus semel est.
139. Cur non communicant viri cum adulteris uxoribus.
140. Si conscio marito uxor fuerit mœchata.
141. Si quis cum Judæa vel gentili mœchatus fuerit.
142. De lenocinio.
143. Ne Judæus Christia-

nam ducat uxorem.
144. Ut alterius mulierem nullus accuſet.
145. De maritis accuſantibus.
146. Ut familia de adulterio diſtringatur.
147. Si ingenua ſervo proprio ſe miſcuerit.
148. Quando permittatur uxor occidi.
149. De reo lenocinij.
150. De dilatione in cauſa adulterij.
151. De virginibus laicis.
152. De his qui fidem ſponſaliorum frangunt.
153. De benedicenda ſponſa.
154. Ut nullus alterius ſponſam accipiat.
155. De raptis puellis deſponſatis.
156. De eadem re.
157. De eadem re.
158. De non ſponſatis.
159. De raptoribus virginum & viduarum.
160. De eadem re.
161. De eadem re.
162. De eadem re.
163. De his qui ſanctimoniales rapiunt.
164. De eadem re.
165. De eadem re.
166. De eadem re.
167. Ut Epiſcopus monaſterium monachorum vel puellarum introëat.
168. Ut Abbatiſſa de monaſterio non egrediatur.
169. Quid agere debeant ſanctimoniales.
170. De cautela ſanctimonialium.
171. Ne Clerici vel continentes ad virgines ingrediantur.
172. Item de corruptis ſanctimonialibus.
173. De ſecularibus viduis.
174. De eadem re.
175. De eadem re.
176. Ne ſanctimoniales palatium & publicos conventus adeant.
177. Quando virgo veletur.
178. De eadem re.
179. De eadem re.
180. Item de ſanctimonialibus.
181. De concubinis.
182. Ut de captivitate venientibus maritis uxores propriæ reformentur.
183. De eadem re.
184. De inceſtis.
185. De eadem re.
186. De eadem re.
187. De judicio.
188. De feminis quæ viros amittunt.
189. De eadem re.
190. Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interficit.
191. Ne frater ſuper thorum defuncti fratris aſcendat.
192. De ſorore ſponſæ violata.
193. De muliere quæ duobus fratribus nupſit.
194. De eadem re.
195. De eadem re.

196. De filiola & commatre.
197. Si quis viduam uxorem duxerit.
198. De eo qui filiolam suam polluit.
199. Item de incestis & eorum pœnitentia.
200. In quota generatione copulentur fideles.
201. De eadem re.
202. De eadem re.
203. De illo qui se servum fecit. & cetera.
204. Item de incestis.
205. Si quis cum filia materteræ suæ &c. concubuerit.
206. Item de incestis.
207. De eadem re.
208. De eadem re.
209. De eadem re.
210. De eadem re.
211. De eadem re.
212. De separatione.
213. De eadem re.
214. De eadem re.
215. De eadem re.
216. De eadem re.
217. De eadem re.
218. De eadem re.
219. De eadem re.
220. De eadem re.
221. Si quis propter faidam fugit.
222. Item de incestis.
223. Item de parricidis.
224. Item de incestis.
225. De eadem re.
226. De eadem re.
227. De eadem re.
228. Si quis cum commatre fornicatus fuerit.
229. Item de incestis.
230. Quòd cum sacramento inlicita conjugia solvenda sunt.
231. Juramentum de parentela quomodo inquirendum.
232. De eadem re.
233. Sacramentum de incestuoso discidio.
234. Invocatio judicij.
235. Juramentum post datam pœnitentiam ad perpetrata luxuria.
236. De eo qui vivente marito conjugem illius adulterasse accusatus perhibetur.
237. De eadem re.
238. Invocatio de morte mariti vel uxoris.
239. Juramentum vel invocatio de homicidio imputato.
240. Juramentum de reconciliatione conjugatorum.
241. De eadem re.
242. De his qui matrimonio juncti sunt & nubere non possunt.
243. De eadem re.
244. De eadem re.
245. De eadem re.
246. De fornicatione diversarum personarum.
247. Item de incestis.
248. De sordidatione puerorum.
249. De menstruis abstinendis.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

250. De mulierum fornicatione.
251. De illecebroso amplexu.
252. De fundendo semen.
253. De quadrupedum fornicatione.
254. De Sodomitis.
255. De eadem re.
256. De eadem re.
257. De eadem re.
258. De eadem re.
259 De eadem re.
260. De eadem re.
261. De eadem re.
262. Item de copulatione fidelium.
263. Ne in domibus fidelium adulteria perpetrentur.
264. Item de incestis.
265. De furto & rapina.
266. De eadem re.
267. De eadem re.
268. De eadem re.
269. De eadem re.
270. De eadem re.
271. De eadem re.
272. De eadem re.
273. De eadem re.
274. De eadem re.
275. De eadem re.
276. De eadem re.
277. De causa criminali.
278. De rapina & violentia.
279. De eadem re.
280. De eadem re.
281. De eadem re.
282. De eadem re.
283. De eadem re.
284. De eadem re.
285. De eadem re.
286. De eadem re.
287. De eadem re.
288. De his qui loca sacrata infringunt.
289. Quomodo Episcopus ad synodum vocet prædatores.
290. De his qui alterius parrœchiani sunt.
291. De eadem re.
292. De eadem re.
293. Si Episcopus non excommunicet prædatorem.
294. Item de rapacibus.
295. Quòd Episcopi protegere & defendere populum debent.
296. Item de malefactoribus.
297. De eadem re.
298. De eadem re.
299. De eadem re.
300. De eadem re.
301. De eadem re.
302. Si homo accusatur & negaverit.
303. Ut nullus alterius parrœchianum excommunicet.
304. De eadem re.
305. De eadem re.
306. De eadem re.
307. Ut non citò ira commotus aliquem Episcopus excommunicet.
308. De eadem re.
309. De eadem re.
310. Ut quod in Deum quis peccat nullus donare possit.
311. De perjurio.
312. De

312. De eadem re.
313. De eadem re.
314. De eadem re.
315. De eadem re.
316. Ut Episcopus super sacra non juret.
317. Item de perjurio.
318. Quo tempore sacramenta jurentur.
319. Ut feria quarta ante quadragesimam sacramenta non jurentur.
320. De Clerico, si perjuraverit.
321. De his qui sacramento se obligant ne ad pacem redeant.
322. Item de perjurio.
323. De eadem re.
324. De eadem re.
325. De eadem re.
326. De eadem re.
327. De eadem re.
328. De eadem re.
329. De eadem re.
330. De eadem re.
331. De eadem re.
332. De eadem re.
333. De falso testimonio.
334. De eadem re.
335. De eadem re.
336. De eadem re.
337. De eadem re.
338. De eadem re.
339. De eadem re.
340. De eadem re.
341. De eadem re.
342. De eadem re.
343. De eadem re.
344. De eo qui hominem furatus fuerit.
345. De eadem re.
346. Ne Judæo Christianum mancipium habere liceat.
347. De his qui divinationes expetunt.
348. De eadem re.
349. De eadem re.
350. De eadem re.
351. De eadem re.
352. De eadem re.
353. De eadem re.
354. De eadem re.
355. De eadem re.
356. De eadem re.
357. De eadem re.
358. De eadem re.
359. De arboribus & fontibus & lapidibus dæmonibus consecratis.
360. De eadem re.
361. De eadem re.
362. De menstruo sanguine.
363. De eadem re.
364. De mulieribus quæ cum dæmonibus se dicunt nocturnis horis equitare.
365. Ut Christiani traditiones gentilium non observent.
366. De eadem re.
367. De collectione herbarum.
368. De lanificiis feminarum.
369. De morticinis.
370. De eadem re.
371. De eadem re.
372. De liquore.
373. De sanguine.
374. Item ut nullus sanguinem comedat.
375. De discordantibus.

376. De eadem re.
377. De eadem re.
378. De eadem re.
379. De eadem re.
380. De eadem re.
381. De Dei judicio ſubvertendo.
382. De oblationibus defunctorum.
383. De eadem re.
384. De eadem re.
385. De Clerico qui damnum Eccleſiæ fecerit.
386. De mortuis.
387. Ut præcipuæ feſtivitates in civitatibus celebrentur.
388. De eadem re.
389. De eadem re.
390. De Decanis per parœchias mittendis.
391. De excommunicatis.
392. De eadem re.
393. De eadem re.
394. De eadem re.
395. De eadem re.
396. De eadem re.
397. De eadem re.
398. De eadem re.
399. De eadem re.
400. De eadem re.
401. De eadem re.
402. De damnatis à ſynodo.
403. De excommunicato qui communicare præſumpſerit.
404. Si Epiſcopus voluerit exterminare aliquem de Eccleſia.
405. De depoſitis, ſi auſi fuerint attrectare miniſterium ſibi dudum commiſſum.
406. De Preſbytero accuſato.
407. Qualiter Epiſcopus excommunicare infideles debeat.
408. Allocutio.
409. Excommunicatio.
410. Item alia excommunicationis allocutio.
411. Excommunicatio.
412. Item alia terribilior excommunicatio.
413. Item excommunicatio brevis.
414. Qualiter Epiſcopus reconciliet vel recipiat excommunicatum.
415. De eo qui patrem vel matrem inhonorat.
416. De bubulcis & porcariis, ut ad Miſſam veniant ſaltem in dominicis diebus.
417. De pauperibus, qualiter alantur.
418. De eadem re.
419. De eo qui bannum Epiſcopi vel Preſbyteri parvi pendit.
420. De Preſbytero qui fuerit degradatus.
421. Ut nullus hoſpitium deneget iteranti.
422. De eo qui Preſbyterum inhonorat.
423. Si quis contradicit Epiſcopo ne ſervi propter crimina virgis cædantur.
424. De advenis.
425. De eadem re.

426. Ut juſtæ menſuræ ſint.
427. De eadem re.
428. De conſpirationibus.
429. De eadem re.
430. De eadem re.
431. De eadem re.
432. De confratriis vel conſortiis.
433. Ut ſi Preſbyter defunctus fuerit, vicinus Preſbyter apud ſeniorem ſecularem nequaquam Eccleſiam obtineat.
434. De liquore in quo mus ceciderit.
435. Si quis ſepulcrum violaverit. & cetera.
436. Si aliquis excommunicatus mortuus fuerit.
437. De eo qui furatus fuerit per neceſſitatem.
438. De redemptionis pretio.
439. Quid pro uno menſe agendum ſit.
440. Quid pro una ebdomada.
441. Quid pro uno anno.
442. Item de pretio unius anni.
443. De redemptione unius diei.
444. De eadem re.
445. Item de redemptione trium annorum.
446. Quomodo poſſum pœnitentiam ſeptem annorum pœnitere.

ADMONITIO AD LECTOREM de Inquisitione sequenti.

INTER Capitula Hincmari, quæ primùm edita sunt in appendice tomi III. Conciliorum Galliæ, titulus secundus est de his quæ Magistri & Decani per singulas Ecclesias inquirere & Episcopo renuntiare debent. Hæc porrò Capitula Hincmari eadem sunt cum his quæ leguntur in Inquisitione ista. Itaque vel Regino accepit ea ex Capitulis Hincmari uberioribus, quibus hactenus caremus; aut Hincmarus sua accepit ex veteri formula ex qua & Regino postea descripsit. quod propius vero crediderim. Si cui tamen aliter visum fuerit, per me licet ut is judicio suo fruatur.

INCIPIT LIBELLUS

DE ECCLESIASTICIS DISCIPLINIS & religione Christiana, collectus ex jussu Domini Metropolitani Rathbodi Trevericæ urbis Episcopi à Reginone quondam Abbate Prumiensis monasterij ex diversis sanctorum patrum Conciliis & decretis Romanorum Pontificum feliciter in Dei nomine. Amen.

INCIPIT INQVISITIO de his quæ Episcopus vel ejus ministri in suo districtu vel territorio inquirere debeant per vicos, pagos, atque parrœchias suæ diœceseos.

1. IN primis inquirendum est in cujus sancti honore consecrata sit basilica, vel à quo fuerit consecrata. Post hæc ipsa Ecclesia circumspiciatur, si bene sit cooperta atque camerata, & ne ibi columbæ vel

aliæ aves nidificent propter immunditiem ſtercoris ſive importunitatis inquietudinem.

2. Quo metallo ſint ſigna ipſius Eccleſiæ.

3. Si fœnum, annona, aut tale aliquid in Eccleſia mittantur.

4. Deinde ad altare accedere oportet, & contemplari qualia ſint indumenta ejus, quot nova, & quot vetuſta, & qualiter nitida.

5. Quo metallo ſint capſæ & cruces coopertæ, aut ſi diligenter reconditæ ſunt reliquiæ in altari, aut ſi ipſæ capſæ ſeris & clavis munitæ ſunt.

6. Quo metallo ſit calix & patena, & ſi mundus ſit ab omni ſorde, aut ubi reponatur.

7. Si corporale ex mundiſſimo & nitidiſſimo linteo ſit, & ubi recondatur.

8. Si locus ſit in ſecretario aut juxta altare præparatus ubi aqua effundi poſſit quando hæc abluuntur, & ſi vas ibi dependeat ubi ſacerdos manus lavet poſt perceptionem corporis & ſanguinis Domini, & Preſbyter, Diaconus, aut Subdiaconus ibi primò corporale lavet.

9. Inquirendum ſi pyxis ſemper ſit ſuper altare cum ſacra oblatione ad viaticum infirmis.

10. Si Miſſalem *plenarium, Lectionarium, & Antiphonarium habeat. Nam ſine his Miſſa perfectè non celebratur.

11. Videndum etiam quot alij libri ibi ſint, & an bene ſint * retiati, quot & qualia veſtimenta ſacerdotalia ibi ſint, & ſi ſint nitida, aut in nitido loco collocentur.

12. Requirendum de luminaribus ipſius Eccleſiæ, & quot cerarios habeat.

* *Fortè*, Pſalterium, *ut in Capitulis Walterij Aurelian. c. 7.*

* *Editio Helmæſtad. & Hincmar.* recitati

13. Investigandum si habeat ipsa Ecclesia mansum habentem bonvaria duodecim, præter cimiterium, & curtem ubi Ecclesia & domus Presbyteri continetur, & si habeat mancipia quatuor.

14. Quot mansos habeat ingenuiles, & quot serviles, aut accolas, unde decima reddatur.

15. Considerandum etiam si atrium Ecclesiæ sit sepe munitum, ne aliqua immunditia polluatur.

De vita et conversatione Presbyteri.

16. Inquirendum si Presbyter cellam habeat juxta Ecclesiam, aut suspicioſa in circuitu ostiola sint.

17. Si suspicioſus de aliqua femina sit, aut in sua domo aliquam subintroductam habeat mulierem.

18. Si visitet infirmos, si eos reconciliet, si eos unguat oleo sancto juxta Apostolum, si eos propria manu communicet, & non per quemlibet laicum. Si tradat communionem laico aut feminæ ad deferendum infirmo. quod nefas est.

19. Si pro baptizandis infantibus, aut infirmis reconciliandis, vel mortuis sepeliendis præmium vel munus exigat.

20. Illud super omnia perscrutandum, si sine baptismo per neglegentiam Presbyteri aliquis infans in parrœchia mortuus est.

21. Si per domos extra Ecclesiam Missam cantet.

22. Si sit ebrioſus vel litigioſus.

23. Si arma ferat in seditione.

24. Si canum aut avium jocis deserviat.

25. Si in tabernis bibat.

26. Si Clericum habeat qui legat epistolam vel lectionem & qui ad Missam respondeat, & cum eo psalmos cantet.

27. Si nocturnis horis ad matutinas laudes persolvendas omni nocte surgat.

28. Si primam, tertiam, sextam, nonam certo tempore signo Ecclesiæ denuntiet, & cursum debitum cantet.

29. Si Missarum solemnia non ante horam tertiam celebrentur.

30. Si Presbyter, quod absit, postquam cibum aut potum sumpserit, Missam celebrare præsumat.

31. Si thuribulum habeat, & incensum in sacrificio Domini offerat.

32. Si verbum Domini populo adnuntiet.

33. Si tempore statuto, id est, circa horam tertiam diei, Missam celebret, & post hæc usque ad medium diem jejunet, ut hospitibus atque peregrè venientibus, si necesse fuerit, possit Missam cantare.

34. Si curam pauperum ac peregrinorum & orphanorum habeat, eósque juxta possibilitatem suam ad suum prandium invitet.

35. Si aquam benedictam omni die dominico ante Missarum solemnia faciat in vase nitido & tanto ministerio convenienti, de qua populus intrans Ecclesiam & stans in Ecclesia aspergatur.

36. Si calicem aut patenam vel vestimentum sacerdotale aut librum præsumat taberna-

rio vel negotiatori in vadium dare.

37. Si xenium vel quodcunque emolumentum temporale, immo detrimentum spirituale, à quocunque publicè peccante vel incestuoso accipiat ut Episcopo vel ejus ministris peccatum illius reticeat.

38. Si aliquem minùs dignè pœnitentem favoris aut familiaritatis aut consanguinitatis gratia ad reconciliationem adducat, & ei testimonium reconciliationis ferat.

39. Si quando ad anniversarium diem, tricesimum, septimum, vel tertium alicujus defuncti vocatus fuerit, se inebriare præsumat & precari in amore sanctorum vel ipsius animæ bibere, & alios ad bibendum cogere, vel se aliena precatione ingurgitare, & plausus & risus inconditos & turpia joca & cantus indecentes facere præsumat.

40. Si nihil patrimonij habens quando provectus est ad dignitatem ecclesiasticam, postea emit prædia, cujus juris sint.

41. Si usuras exigat, & conductor sui senioris existat.

42. Si Missam cantat & non communicat.

43. Si feminam ad altare permittat accedere. & quòd non licet calicem Domini tangere.

44. Si per pecuniam fuerit ordinatus, vel ipsam in qua cantat pretio obtinuerit Ecclesiam.

45. Si aliam antè habuerit Ecclesiam, & ea dimissa, ad aliam quæstus causa migraverit.

46. Si plures teneat Ecclesias sine aliorum Presbyterorum adjutorio.

47. Si in alterius parrœchia Missam cantat

absque compresbyteri voluntate vel rogatu.

48. Si decimam ad alterum pertinentem recipit.

49. Si pœnitentem invitat carnem manducare & bibere vinum, nisi pro eo ad præsens elemosynam fecerit.

50. Si cartas scribat, vel sui senioris conductor existat.

51. Si indifferenter baptizet.

52. Si non habet fontes lapideos, vel aliud vas ad hoc præparatum, in quo nihil aliud fiat.

53. Si orationem dominicam & symb olum omnibus suis parrœchianis insinuatum habeat.

54. De Letania majore.

55. De Rogationibus.

56. Si jejunium quatuor temporum anni plebi omnimodis observandum adnuntiet.

57. Si feria quarta ante quadragesimam plebem sibi commissam ad confessionem invitet, & ei juxta qualitatem delicti pœnitentiam injungat, non ex corde suo, sed sicut in Pœnitentiali scriptum est.

58. Si tribus temporibus anni, id est, Natale Domini, Pascha, & Pentecosten, omnes fideles ad communionem corporis & sanguinis Domini accedere admoneat.

59. Si illud etiam admoneat, quibus temporibus conjugati se abstinere debent à propriis uxoribus.

60. Ut nullus Clericus ad nuptias pergat.

61. Si de oblationibus quæ à populo offeruntur die dominico & in diebus festis, expleta

Missa, eulogias plebi tribuat.

62. Si sine stola vel orario in itinere incedat.

63. Si postponens clericalia vestimenta, laicalibus utatur indumentis.

64. Si aquam cum vino misceat in sacrificio Domini.

65. Si expleta Missa reliquum corporis & sanguinis Domini ipse Presbyter cum timore & reverentia sumat. Et si Diaconum aut Subdiaconum non habet, ipse manu propria calicem & patenam abluat atque abstergat.

66. Si absque alba, aut cum illa alba qua in suos usus quotidie utitur, Missam cantare præsumat.

67. Si de decimis quatuor fiant portiones.

68. Si rem Ecclesiæ aut possessionem aut mancipium vendere, commutare, aut quocunque ingenio alienare præsumpserit.

69. Si diem dominicum & alias festivitates absque opere servili à vespera in vesperam celebrare doceat.

70. Si plebem admoneat ut in atrio Ecclesiæ nequaquam cantent, aut choros mulierum ducant, sed Ecclesiam ingredientes verbum Dei cum silentio audiant.

71. Si carmina diabolica, quæ super mortuos nocturnis horis ignobile vulgus cantare solet, & cachinnos quos exercent, sub contestatione Dei omnipotentis prohibeat.

72. Si offerentes instruat ut candelam vel quicquid aliud ad altare deferre placuerit, ante Missam, vel antequam evangelium legatur, offerant.

73. Oblationem autem unam tantummodo oblatam ad offertorium pro se suisque omnibus unusquisque offerat.

QUID SIT A PRESBYTERO REQUIRENDUM.

74. Postquam hæc omnia diligenter investigata fuerint, tunc ipse Presbyter ab Episcopo vel ejus vicario percunctandus est,

75. Si ex ingenuis parentibus sit natus, aut ex servili conditione.

76. Si de eadem parrœchia aut de alia sit natus vel ordinatus.

77. Si sit de eadem parrœchia, inquirendum est à quo Episcopo fuerit ordinatus, vel ad quem locum ptætitulatus.

78. Si servus est, ostendat cartam libertatis.

79. Si de alia parrœchia, ostendat litteras commendatitias, quas formatam vocant.

80. Si ulla parte corporis est imminutus. Si seipsum abscidit.

POST HÆC DE MINISTERIO SIBI COMMISSO INQUIRENDUM EST.

81. Si expositionem symboli atque orationis dominicæ juxta traditionem orthodoxorum patrum penes se scriptam habeat, & eam pleniter intellegat, & inde prædicando populum sibi commissum sedulò instruat.

82. Si orationes Missarum, præfationem quoque canonis, & eundem canonem bene intellegat, & memoriter ac distinctè proferre valeat.

83. Si epistolam & evangelium bene legere possit atque saltem ad litteram ejus sensum manifestare.

84. Si psalmorum verba & distinctiones regulariter ex corde cum canticis consuetudinariis pronuntiare sciat.

85. Si sermonem Athanasij Episcopi de fide sanctæ Trinitatis, cujus initium est *Quicunque vult salvus esse*, memoriter teneat, & sensum illius intellegat, & verbis communibus enuntiare sciat.

86. Si exorcismos & orationes ad catechumenum faciendum, ad fontem quoque consecrandum, & reliquas preces super masculum & feminam pluraliter atque singulariter distinctè & rationabiliter proferre valeat.

87. Similiter ordinem baptizandi ad succurrendum infirmis.

88. Ordinem quoque reconciliandi juxta modum sibi canonicè reservatum, atque unguendi infirmos, orationes quoque eidem necessitati competentes, si bene scit legere aut memoriter enuntiare.

89. Similiter ordinem & preces in exequiis atque agendis defunctorum.

90. Si memoriter teneat exorcismos & benedictiones salis & aquæ.

91. Si cantum nocturnum atque diurnum noverit.

92. Si compotum minorem, id est, epactas, concurrentes regulares, terminos paschales, & reliquos sapiat.

93. Si habeat martyrologium, ex quo certis diebus natalitia sanctorum populo adnuntiet.

94. Si habeat quadraginta homilias Gregorij, & eas ſtudiosè legat atque intellegat. Vel ſi eas habere non poteſt, vel ſermonem prædicti doctoris de ſeptuaginta diſcipulis à Domino ad prædicandum miſſis habeat & diligenter legat & intellegat, & cognoſcat ſe ad formam ſeptuaginta diſcipulorum in miniſterio eccleſiaſtico eſſe promotum.

95. Si habeat Pœnitentiale Romanum, vel à Theodoro Epiſcopo aut à venerabili Preſbytero Beda editum; ut ſecundùm quod ibi ſcriptum eſt interroget confitentem, aut confeſſo modum pœnitentiæ imponat.

FINIT INQUISITIO.

Hæc quæ ſuprà capitulatim inquirenda expreſſimus, auctoritate canonica roborari oportet.

Ut canonum ſtatuta ſine præjudicio ab omnibus cuſtodiantur. *Ex Concilio Meldenſi, quod factum fuit temporibus Karoli junioris anno dominicæ incarnationis* DCCCXLV. V. *Kalendas Julij, Indict.* VIII. *titul.* X.

Concil. Meld. c. 34. Burchard. lib. 1. c. 61.

I. CANONUM ſtatuta ſine præjudicio ab omnibus cuſtodiantur, & nemo in actionibus vel judiciis eccleſiaſticis ſuo ſenſu ſed eorum auctoritate ducatur. In exponendis etiam vel prædicandis divinis ſcripturis ſanctorum catholicorum & probatiſſimorum patrum ſenſum quiſque ſequatur; in quorum

scriptis, ut beatus dicit Hieronymus, fidei veritas non vacillat. Hieron. in epist. ad Lætam.

Qualem ministrum Episcopus juxta se habere debeat. *Ex eodem Concilio tit.* XI.

II. Ut quisque Episcopus talem juxta se pro viribus habere decertet qui juxta sincerissimum & purissimum sensum catholicorum patrum fide & observatione mandatorum Dei seu & prædicationis doctrina Presbyteros plebium assiduè instruat & informet, ne domus Dei vivi, quæ est Ecclesia, sine lucerna verbi divini remaneat. Sed & isdem talis existat quem amor pecuniæ non vexet, aut reprobi mores & conversatio reprehensibilis contemptibilem reddat. Hinc est quòd cùm Moyses querelam in conspectu Dei deponeret se non posse portare tantum onus quod ei fuerat impositum, audivit à Domino: *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israël, quos tu nosti quòd seniores populi sint ac magistri, & auferam de Spiritu tuo, tradámque eis, ut sustentent tecum onus populi, & non tu solus graveris.* Quid in Moyse nisi summum sacerdotium, quid in septuaginta viris nisi Presbyteros accipimus? Quòd autem Dominus aufert de spiritu Moysi tradítque eis, patenter ostendit quòd hi qui ab Episcopo in Dei conspectu vocati sunt, ut secum onus populi sustentent, eadem quæ Episcopus sentire debent eadémque velle & in partito sibi onere totis viribus cooperari. Hoc enim significat quòd non alium sed ejusdem Moysi spiritum accipiant. Concil. Meld. c. 35. Burchard. lib. 1. c. 88. Num. 11.

In canonibus vulgatis Concilij Meldenſis, pro eo quod Regino & Burchardus habent converſatio reprehenſibilis contemptibilem reddat, *legitur* converſatio reprehenſibilis periculosè devaſtet. *Quæ verò dein ſequuntur apud Reginonem & Burchardum, non extant in canone illo Concilij Meldenſis.*

De eadem re. *Ex Capitulis ſynodalibus Karoli Imperatoris tit.* CIII.

Lib. 1. Capitular. c. 109.

III. Epiſcopos itaque monemus ut ſive per ſe ſive per vicarios pabulum verbi divini ſedulò populis adminiſtrent: quia, ut ait beatus Gregorius, iram contra ſe occulti judicis excitat ſacerdos, ſi ſine prædicationis ſonitu incedit.

S. Gregor. lib. 1. epiſt. 24.

Quòd à Rege poſtulandum ſit ut Epiſcopi tempore opportuno ad miniſterium ſibi commiſſum vacare poſſint. *Ex ſupradicto Concilio tit.* IV.

Concil. Meld. c. 28. & in Capitulis Karoli Calvi tit. VI. c. 28.

IV. Ut regia magnificentia liberiorem libertatem Epiſcopis ad peragendum in eorum parrœchiis miniſterium præſtet quàm hactenus propter diverſas perturbationes habuiſſent. Ipſi autem Epiſcopi conceſſum ſibi otium non in ſuas voluptates, ſed in divinum & officioſum convertant negotium: quatinus ſtudentes prædicationibus, correctioni, atque confirmationi, quod hactenus per parrœchias fuit neglectum, ſollerter de cetero ſit emendatum.

Ne

Ne Episcopi propter suam quietem neglegant plebem sibi commissam. *Ex eodem Concilio tit.* v.

V. Providendum est ne Episcopi propter suam quietem ad remotiora loca secedentes, & suum ministerium neglegentes, proprias deserant civitates; sed aut parrœchias suas cum officij efficacia circumeant, aut cum religione in suis civitatibus canonicè cum filiis suis degant. Presbyteros etiam sibi commissos doctrina, castitate, & sobrietate, atque hospitalitate secundùm suum ministerium ornari compellant. Concil. Meld. c. 28. Burchard lib. 1. c. 228.

De Episcopis qui rarò aut nunquam plebes sibi commissas per seipsos visitant. *Ex eodem Concilio tit.* VI.

VI. Ut quorundam Episcoporum reprehensibilis immo damnabilis consuetudo omnimodis corrigatur, qui plebes sibi creditas aut rarò aut nunquam per seipsos juxta ordinem evangelicum & apostolicum atque ecclesiasticum visitant, cùm Dominus dicat: *Speculatorem dedi te domui Israël, & audies ex ore meo verbum, & adnuntiabis eis ex me.* & cetera quæ divinus sermo complectitur. Concil. Meld. c. 29. Ezech. 3.

Ut Episcopus ambulet per suam dioceſim. *Ex Concilio Bracarensi tit.* VII.

VII. Placuit omnibus Episcopis atque convenit ut per singulas Ecclesias & dioceses ambulantes primùm discutiant Clericos, quomodo ordinem baptismi teneant vel Missa- Concil. Bracar. 2. c. 1. Burchard. lib. 1. c. 85.

rum, & qualiter quæcunque officia in Ecclesia peragant. Et si rectè quidem invenerint, Deo gratias; sin autem minimè, docere debent ignaros, & hoc omnimodis præcipere, ut sicut antiqui canones jubent, ante dies viginti baptismi ad purgationem exorcismi catechumeni currant. intra quos viginti dies omnino catechumeni symbolum, quod est *Credo in Deum*, specialiter doceantur.

Quid laicos docere oporteat.

Ex eod. Concilio Bracar. 2. c. 1.

Postquam ergo suos Clericos discusserint vel docuerint Episcopi, alia die, convocata plebe ipsius Ecclesiæ, doceant illos ut errorem fugiant idolorum vel diversa crimina, id est, homicidium, adulterium, perjurium, falsum testimonium, & reliqua peccata mortifera, & quod nolunt sibi fieri, non faciant alteri, & ut credant resurrectionem omnium hominum & diem judicij, in quo unusquisque secundùm opera sua recepturus sit. Et sic postea Episcopus de Ecclesia illa proficiscatur ad aliam.

Ut Episcopus cum paucis suam parrœchiam circumeat. *Ex Concilio Toletano tit.* V.

Concil. Tolet. 7. c. 4. Burchard. lib. 1, c. 86.

VIII. Cùm Episcopus suam diocesim visitat, nulli præ multitudine onerosus existat, nec unquam quinquagenarium numerum evectionis excedat, aut ampliùs quàm una die per unamquamque basilicam remorandi licentiam habeat. [*Vide Concilium Valentinum* III. *cap.* 17.]

Ut si Episcopus hoc explere nequiverit, suos vicarios dirigat. *Ex eodem Concilio tit.* VI.

IX. Quòd si Episcopus aut languore detentus aut aliis occupationibus implicatus id explere nequiverit, Presbyteros probabilis vitæ aut Diaconos mittat, qui redditus basilicarum & reparationes & ministrantium vitam inquirant. Concil. Tolet. 4. c. 36. Burchard. lib. 1. c. 87.

Ut Episcopi suam diocesim visitent. *Ex Capitulis synodalibus Karoli Augusti.*

X. Ut Episcopi circumeant parrœchias sibi commissas, & ibi inquirendi studium habeant de incestu, de parricidiis, adulteriis, & aliis malis quæ contraria sunt Deo, & quæ Christiani devitare debent, & infra illorum parrœchias Ecclesiarum, quibus necesse est, emendandi curam habeant. Similiter tam nostras à nobis in beneficium datas quàm & aliorum summo studio provideant. Vide lib. 5. Capitular. c. 94. 109. & 365. Vide to. 2. Concilior. Galliæ pag. 248. c. 32.

Ut Episcopus duos solidos tantùm accipiat cùm suam parrœchiam circuit. *Ex Concilio Bracarensi tit.* X.

XI. Placuit ut nullus Episcoporum, cùm suas dioceses visitat, præter honorem cathedræ suæ, id est, duos solidos, aliquid aliud tollat per Ecclesias, neque tertiam partem ex quacunque oblatione populi in Ecclesiis parrœchialibus requirat; sed tertia illa pars pro luminaribus Ecclesiæ vel reparatione serve- 10. q. 3. c. 1.

tur, & singulis annis Episcopo exinde ratio fiat. Nam si tertiam illam partem Episcopus tollat, lumen & sarta tecta Ecclesiæ abstulit.

De Episcopis qui non visitatis parrœchiis pretium servitutis requirunt. *Ex Concilio apud Triburias habito temporibus Arnulphi Regis tit.* XXVI.

Burchard. lib. 1. c. 229.

XII. Delata est coram sancta synodo querimonia plebium, eò quòd sint quidam Episcopi nolentes ad prædicandum vel confirmandum suas per annum parrœchias circuire, qui tamen exigunt ut mansiones, quibus in profectione uti debuerant, alio pretio redimant qui parare debent. Quæ duplex infamia & negligentia & avaritia sanctæ synodo horrori fuit magno; & statuerunt ne quis penitùs ultra exerceat id cupiditatis ingenium, & ut sollicitiores sint Episcopi de suis gregibus visitandis.

De eadem re. *Ex Capitulis synodalibus Karoli Imperatoris tit.* XCIV.

Lib. 1. Capitular. c. 100.

XIII. Ne verò Episcopi occasione prædicandi aut confirmandi oneri essent populis, * à nobis admoniti polliciti sunt se deinceps hoc cavere velle & eo tempore * suum ministerium, in quantum facultas datur, exequi, * his quibus prodesse possunt, non quo * eorum profectio, quantum in illis est, sit importuna vel onerosa.

* adm. à n.

* min. s.

* apud hos

* ne eor.

Perturbatus est ordo istius capitis apud Reginonem. Exhibuimus heic lectionem codicis Parisiensis. Editio Helmæstadiensis non est multùm diversa. Varias lectiones adnota-

vimus in margine. Sed integer locus sic restituendus est ex libris Capitularium, tum editis, tum manu scriptis. Ne verò &c. & eo tempore suum ministerium, in quantum facultas dabatur, exequi quo eorum profectio, quantum in illis erat, his quibus prodesse possunt & debent, non sit importuna vel onerosa.

De immunitate Ecclesiarum. *Ex eodem Capitulari tit.* CIII.

XIV. Denuntiandum est omnibus, & à Missis nostris ordinandum, ut omnes Ecclesię & Presbyteri sub immunitate & privilegio & ordinatione atque dispositione Episcoporum singularum parrœchiarum, in quibus consistunt, secundùm auctoritatem canonicam permaneant. Capitula Karoli Calvi tit. 9. c. 4.

Quòd omnes basilicæ in potestate Episcoporum sunt. *Ex Concilio Aurelianensi tit.* XIII.

XV. Omnes basilicæ quæ per diversa loca constructæ sunt vel cotidie construuntur, placuit secundùm priorum canonum regulam ut in ejus Episcopi, in cujus territorio positæ sunt, potestate consistant. Concil. Aurel. 1. c. 17. Burchard. lib. 3. c. 8.

De parrœchiis. *Ex Concilio Chalcedonensi tit.* XIX.

XVI. Singularum Ecclesiarum rusticas parrœchias vel possessiones manere inconcussas illis Episcopis qui eas retinere noscuntur, & maximè si per tricennium eas absque vi ob- Concil. Chalced. c. 17. Burchard. lib. 3. c. 148.

tinentes sub dispensatione rexerunt. Quòd si intra tricennium facta fuerit de his vel fiat altercatio, licere eis qui se læsos asserunt apud sanctam synodum provinciæ certare.

Quales ministros Episcopi in civitatibus suis relinquere debeant. *Ex Capitulis Karoli junioris tit.* v.

Capitula Karlomanni tit. 2. c. 7.

XVII. Et quoniam Episcopi, qui nostris & suis communibus Ecclesiæ & totius regni necessitatibus occupati sunt, non valent cuncta soli prospicere quæ infra fines parrœchiæ illorum perpetrantur, statuimus ut quotiens-cunque Episcopi à propria civitate digrediuntur, tales adjutores unusquisque in sua civitate relinquat qui hæc omnia prudentissimè in sua civitate peragant, ut pauperes sanguine Christi redempti semper in civitate præsentem inveniant à quo responsum & consolationem accipiant. In vicis autem & villulis longè à civitate remotis constituat unusquisque Episcopus reverendos & cautos atque omni prudentia morum temperatos Presbyteros, qui sua vice superiùs statuta modestè perficiant, & ad quos alij Presbyteri juniores & minùs cauti suam causam referant.

De tricennali præscriptione. *Ex epistola Gelasij Papæ.*

Gelas. 1. epist. 10. c. 1. Lib. 7. Capitular. c. 175. Burchard. lib. 3. c. 149.

XVIII. Illud etiam annecti placuit, ut si qui, quod absit, facultates Ecclesiæ necnon & dioceses ab aliis, à quibus possidentur, Episcopis jure sibi vindicent, quod tricennalis lex concluserit, quia & filiorum nostrorum Prin-

cipum ita emanavit auctoritas, ut ultra triginta annos nulli liceat pro id appellare quod legum tempus excludit.

De rebus per triginta annos possessis. *Ex Capitulis Ludovici Imperatoris tit.* VII.

XIX. Ut de rebus Ecclesiarum quæ ab eis per triginta annorum spatium sine ulla interpellatione possessæ sunt testimonia non recipiantur; sed eo modo contineantur sicut res ad fiscum dominicum pertinentes contineri solent. Addit. IV. c. 34. Burchard. lib. 3. c. 150.

De inscriptione temporum. *Ex eodem, capite* IX.

XX. Si quis terram ab altero dixerit violenter sibi esse sublatam, & convicerit priùs quàm triginta annorum compleatur numerus & rem constiterit occupatam, & requirere potuerit, repetentis partibus reformetur. Cetera si impletis triginta annis terra à quocunque pervasa fuisse dicatur, & non fuerit antè repetita, nihil sibi reddendum esse cognoscat. Lex Burgund. tit. 79. c. 2. 3.

Item de eadem re. *Ibidem.*

XXI. Et quia omnia ad quietem omnium pertinentia ex lege convenit provideri, quas omnino causas de quibuscunque rebus quæ intra triginta annos non fuerint definitæ, nullo eas postmodum licebit ordine commoveri: quia satis unicuique ad requirendum & recipiendum quod ei debitum fuerit suprascriptus annorum numerus constat posse sufficere. Ibid. c. 5.

Item de eadem re. *Ibidem.*

Interpretat. leg. un. Cod. Theodos. de inquil. & colonis.

XXII. Si quis colonum alienum in re sua triginta annos habuerit, ac si suum vindicet. Qui infra triginta annos inventus fuerit, á domino cum filiis sibi debitis & omni peculio revocetur. Si verò mortuus fuerit, peculium ejus dominus recipiat. Colona verò si viginti annis in alieno dominio permanserit, à priori domino non requiratur. Colonum duæ partes agnationis sequantur, colonam verò tertia pars. Nam si agnatio infra viginti annos edita fuerit, quando adhuc colona domino competebat, repetentibus non negetur; quia in modernis legibus est constitutum. Sanè, ne separatio conjugij fiat, præcipimus ut dominus coloni vicaria muliere cum agnatione partis tertiæ non negetur.

De consecranda Ecclesia. *Ex Concilio Vvormacienſi.*

Concil. Bracar. 2. c. 5. Concil. Vvormat. c. 3. Burchard. lib. 3. c. 37.

XXIII. Placuit, quotiens ab aliquo fidelium ad consecrandas Ecclesias Episcopus invitatur, non quasi ex debito munus aliquod à fundatore requirat; sed si ipse quidem aliquid ex suo voto obtulerit, non respuat. Attamen unusquisque Episcopus meminerit ut non priùs dedicet Ecclesiam nisi antea dotem basilicæ & obsequium ipsius per donationem cartulæ confirmatum accipiat. Nam non levior est ista temeritas, si sine luminaribus vel sine substantiali sustentatione eorum qui ibidem servituri sunt quàm si domus privata consecre-

tur Ecclesia. [*Vide lib. 3. Leg. Longob. tit. 1. cap. 47.*]

De libertate Ecclesiarum. *Ex Capitularibus, titulo* LXXXI.

XXIV. Sancitum est ut unicuique Ecclesiæ unus mansus integer absque ullo servitio attribuatur, & Presbyteri in eis constituti non de decimis, nec de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de atriis, vel hortis juxta Ecclesiam positis, neque de præscripto manso aliquod servitium faciant præter ecclesiasticum. Et si aliquid ampliùs habuerint, inde senioribus suis debitum servitium impendant. Lib. 1. Capitular. c. 91. Burchard. lib. 3. c. 52. Vvalter. Aurelian. c. 9.

De termino Ecclesiarum. *Ex eodem, capite* CXVII.

Ut terminum habeat unaquæque Ecclesia de quibus villis decimas recipiat. Lib. 1. Capitular. c. 155.

De novis Ecclesiis. *Cap.* LXXXVII.

XXV. Statutum est de villis novis & Ecclesiis novis ibidem noviter in eis constitutis ut decimæ de ipsis villis ad easdem Ecclesias conferantur. Lib. 1. Capitular. c. 93.

Item ex eodem, cap. V.

XXVI. Quicunque voluerit in sua proprietate Ecclesiam ædificare, cum consensu & voluntate Episcopi, in cujus parrœchia fuerit, licentiam habeat. Veruntamen omnino providendum est ut aliæ Ecclesiæ antiquiores propter hanc occasionem suam justitiam aut decimam non perdant, sed semper ad anti- Capitulare Karoli M. ad Salz c. 3. Burchard. lib. 3. c. 7.

quiores Ecclesias persolvatur.

Item de manso Ecclesiæ. *Ex eodem Capitulari.*

Lib. 5. Capitular. c. 45.

XXVII. De uno manso ad Ecclesiam dato, de quo aliqui homines contra statuta sibi servitium exigunt, quicunque pro hac causa accusatus fuerit, Comes vel Missi hoc quod inde subtractum est Presbyteris cum sua lege restituere faciant.

De eadem re. *Ex synodo Meldensi capite* LXIII.

Concilium Meldense c. 63.

XXVIII. Secundùm canonicam auctoritatem & constitutionem Domini Imperatoris Lodouvici, de agro ecclesiastico & manso ac mancipiis, quæ ipse in suis Capitulis constituit, vel si quilibet pro loco sepulturæ aliquid largitus fuerit Ecclesiæ, neque de decimis & oblationibus fidelium quemquam Presbyterorum aliquem censum persolvere cogat, nec quisquam cujuslibet ordinis aut dignitatis exinde quicquam subtrahat & redhibitionem quamcunque exigat temporalem. Quod si fecerit, communione usque ad satisfactionem privetur, & regia potestate hoc emendare legaliter compellatur.

Item de privilegio Ecclesiarum.

Concil. Arelat. 6. c. 20. Lib. 2. Capitular. c. 36. Burchard. lib. 3. c. 9.

XXIX. Ut Ecclesiæ antiquitus constitutæ nec decimis nec ulla possessione priventur, ita ut novis oratoriis tribuatur.

De Ecclesiis vel altaribus ambiguis, & ut superflua altaria de Ecclesia abiciantur. *Cap.* LXV.

XXX. Ecclesiæ vel altaria quæ ambigua sunt de consecratione consecrentur, & superflua altaria destruantur de Ecclesia. Lib. 1. Capitular. c. 151. Burchard. lib. 3. c. 10.

De honore ecclesiastico. *Cap.* CXLII.

XXXI. Ut Episcopi prævideant quem honorem Presbyteri pro Ecclesiis suis seniorибus tribuant. Lib. 1. Capitular. c. 148.

Quòd omnium Ecclesiarum dotes ad Episcopum pertineant. *Ex Concilio Toletano capit.* XIX.

XXXII. Multi contra canonum constituta sic Ecclesias quas ædificaverunt postulant consecrari, ut dotem quam Ecclesiæ contulerunt, ad Episcopi ordinationem non pertinere censeant. quod factum & in præteritum displicet, & in futuro prohibetur; sed omnia secundùm consuetudinem antiquam ad Episcopi ordinationem & potestatem pertineant. Concil. Tolet. 3. c. 19. Lib. 7. Capitular. c. 213. Burchard. lib. 3. c. 20. Vide lib. 6. Capitular. c. 69.

Unde Ecclesiæ debeant restaurari & Episcopo obsequium exhiberi. *Ex epistola Gelasij Papæ.*

XXXIII. Quatuor autem tam de reditu quàm de oblatione fidelium, prout cujuslibet Ecclesiæ facultas admittit, sicut dudum rationabiliter est decretum, convenit fieri portiones: quarum una sit Pontificis, altera Clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis ap- Decreta Gelas. c. 27. Lib. 7. Capitular. c. 290. Riculf. c. 11. Burchard. lib. 3. c. 137.

plicanda; de quibus, ſicut ſacerdotis intererit, ſic Clericus ultra delegatam ſibi ſummam nihil inſolenter noverit expetendum. Ea verò quæ eccleſiaſticis ædificiis attributa ſunt, huic operi veraciter prærogata locorum doceat inſtauratio manifeſta ſanctorum: quia nefas eſt ſi ſacris ædibus deſtitutis, in lucrum ſuum præſul impendia his deſignata convertat.

De eadem re. *Ex epiſtola Simplicij Papæ capit.* II.

Decreta Simplicij c. 2.

XXXIV. De reditibus Eccleſiæ vel oblatione fidelium ſola Epiſcopo ex his una portio remittatur, duæ eccleſiaſticis fabricis & erogationi peregrinorum & pauperum profuturæ. ultima Clericis pro ſingulorum meritis dividatur.

De honore Eccleſiæ Dei. *Ex Capitulis ſynodalibus tit.* LXIX.

Lib. 1. Capitular. c. 71.

XXXV. Placuit nobis admonere ut unuſquiſque Epiſcopus videat ſuper ſuam parrœchiam ut Eccleſia Dei ſuum habeat honorem ſimul & altaria ſecundùm ſuam dignitatem venerentur, & non ſit domus Dei & altaria ſacrata pervia canibus, & ut vaſa ſacrata Dei in magna veneratione habeantur, & ut ſacrificia ſanctificata cum magna diligentia ab eo colligantur qui digni ſunt.

Item de reſtauratione Eccleſiarum Dei. *Ex Capitulis Ludouvici Imperatoris cap.* XL.

Lib. 4. Capitular. c. 40.

XXXVI. De opere vel reſtauratio

Ecclesiarum Comes & Episcopus sive Abbas unà cum Missò nostro, quem ipsi sibi elegerint ad hoc, considerationem faciant, ut unusquisque eorum tantum inde accipiat ad operandum & restaurandum quantum ipse de rebus Ecclesiarum habere dinoscitur. Similiter & vassi nostri aut in commune tantum accipiant operis quantum rerum ecclesiasticarum habent, vel unusquisque per se juxta quantitatem quam ipse tenet, aut si inter eos convenerit ut pro opere faciendo argentum donent, juxta æstimationem operis in argento persolvant. cum quo pretio rector Ecclesiæ ad prædictam restaurationem operarios conducere & materiam emere possit. Et qui nonas & decimas dare neglexerit, primùm quidem illas cum lege sua restituat, insuper & bannum nostrum solvat, ut ita castigatus caveat ne sæpius iterando beneficium amittat.

De eadem re. *Item ex Capitulis tit.* XXII.

XXXVII. De operibus in restauratione Ecclesiarum, sive in faciendo, sive in redimendo, episcopalis potiùs sequatur voluntas. Nullatenus tamen remaneat quin, sicut à nobis sæpe jussum est, hoc aut illud partibus Ecclesiarum persolvatur. Et hoc omnibus notum sit, quia quicunque neglegenter exinde egerit, & coram nobis exinde neglegens repertus fuerit, illud volumus omnino ut subeat quod in nostro Capitulari de hac re communi consultu fidelium nostrorum ordinavimus. Lib. 2. Capitular. c. 225

De locis dudum sacris. *Ex eodem Capitulari capit.* LIV.

Lib. 4. Capitular. c. 53.

XXXVIII. De locis jam dudum sacris & nunc spurcitia fœdatis, ut juxta possibilitatem in antiquum statum reformentur.

De Ecclesiis destructis. *Ex eodem, cap.* III.

Lib. 5. Capitular. c. 144. Lib 3 Leg. Longob. tit. 1. c. 45.

XXXIX. De Ecclesiis destructis, ut Episcopi & Missi inquisitionem faciant utrum per neglegentiam aut impossibilitatem destructæ sint; & ubi neglegentia inventa fuerit, episcopali auctoritate emendare cogantur qui eam restaurare debuerant. Si verò per impossibilitatem contigit, ut aut plures sint quàm necesse sit, aut majoris magnitudinis quàm ut ex rebus ad eas pertinentibus restaurari possint, Episcopus modum inveniat, qualiter congruè emendari & consistere possint.

De eadem re. *Ex Capitulis synodalibus Karoli junioris cap.* LXII.

Capit. Karoli Calvi tit. 6. c. 66.

XL. Servi Ecclesiarum quibuscunque potestatibus subditi, unde melior consuetudo vel devotior commendatio ex tempore & jussione Domni Ludouvici vel certè Domni Karoli seu etiam Pippini non existit, saltem viginti diebus in anno eidem Ecclesiæ ad reficiendas ipsius ruinas absque molestia servire sinantur. Ubi autem & amplior commendatio & melior consuetudo inde haberetur, pro hac nostra necessitudinis consideratione non decidat.

Item de eadem re. *Ex Capit. Ludouvici capit.* V.

XLI. Ne verò Eccleſiæ Preſbyteris commiſſæ in reſtauratione aut in luminaribus juxta poſſibilitatem rerum ab illis neglegantur veſtra nihilominus invigilare debet ſolertia. Et ſicut alios prohibetis ne de manſis ad Eccleſiæ luminaria datis aliquid accipiant, ſic & vos & veſtri Archidiaconi de eiſdem manſis nihil accipiendo, aliis exemplum præbeatis. Sed potiùs ad id ad quod data ſunt ſervire concedantur; ut totum, ſicut dictum eſt, in reſtauratione Eccleſiarum & luminaribus veſtra auctoritate & ſtudio cedere poſſit.

De decimis. *Cap.* CLXII.

XLII. Ut decimæ in poteſtate Epiſcopi ſint, qualiter à Preſbyteris diſſipentur. Lib. 1. Capitular. c. 149.

De eadem re. *Ex cap.* CLVII.

XLIII. Ut qui Eccleſiarum beneficia habent, nonam & decimam ex eis Eccleſiæ cujus res ſunt donent. & qui tale beneficium habent, ad medietatem laborent, & de eorum portione proprio Preſbytero decimas donent. Lib. 1. Capitular. c. 163.

De eadem re.

XLIV. Novalia rura, quæ juxta cultos agros fiunt, Eccleſiæ antiquę decimentur. Et ſi ultra milliaria quatuor vel quinque in ſaltu quælibet digna perſona aliquod novale conlaboraverit, ibidémque cum ſui Epiſcopi conſenſu Eccleſiam conſtruxerit, poſt conſecra-

tionem Ecclesiæ provideat Presbyterum, ejúsque conductu de eodem elaboratu decimas eidem Ecclesiæ conferat. [*Caput istud non extat in codice MS. Reginonis.*]

Item de nonis & decimis. *Ex eodem, cap.* XXXVI.

Concil. Cabilon. 2. c. 19. Lib. 2. Capitular. c. 38.

XLV. Qui decimas post creberrimas admonitiones & prædicationes sacerdotum dare neglexerint, excommunicentur. Juramento verò eos constringi nolumus, propter periculum perjurij.

Item de nonis & decimis. *Ex eodem, cap.* XXI.

Lib. 2. Capitular. c. 21.

XLVI. De nonis quidem & decimis, unde & genitor noster & nos frequenter & in diversis placitis admonitionem fecimus, & per Capitularia nostra qualiter hæc observentur ordinavimus, volumus atque jubemus ut de omni collaboratu & de vino & fœno fideliter & pleniter ab omnibus nona & decima persolvatur. De nutrimine verò pro decima, sicut hactenus consuetudo fuit, ab omnibus observetur. Si quis tamen Episcoporum fuerit qui argentum pro hoc accipere velit, in sua potestate maneat, juxta quod ei & illi qui hoc persolvere debet convenerit.

Item de nonis & decimis. *Ex eodem, cap.* V. *lib.* V.

Lib. 5. Capitular. c. 145.

XLVII. De his qui nonas & decimas jam per multos annos aut ex parte aut ex toto dare neglexerunt, volumus ut per Missos nostros

nostros constringantur, ut secundùm consuetudinem priorem solvant unius anni nonam & decimam cum sua lege, & insuper bannum nostrum. Et hoc eis denuntietur, quòd quicunque hanc neglegentiam iteraverit, beneficium unde hæc nona & decima persolvi debuit amissurum se sciat.

Item de eadem re. *Cap.* VI.

XLVIII. Quicunque decimam abstrahit de Ecclesia ad quam per justitiam debet dari & eam præsumptuosè vel propter munera aut amicitiam vel aliam quamlibet occasionem ad alteram Ecclesiam dederit, à Comite vel à Misso nostro distringatur, ut ejusdem decimæ quantitatem cum sua lege restituat. Lib. 5. Capitular. c. 145. & Addit. IV. c. 75.

Item de eadem re. *Cap.* VII.

XLIX. De decimis quas dare populus non vult nisi quolibet modo ab eo redimantur, ab Episcopis prohibendum est ne fiat. Et si quis contemptor fuerit inventus, ut nec Episcopum nec Comitem audire velit, si noster homo fuerit, ad præsentiam nostram venire compellatur. Ceteri verò distringantur, ut inviti Ecclesiæ restituant quod voluntariè dare neglexerunt. Lib. 5. Capitular. c. 46. Lex Longobardor. lib. 3. tit. 3. c. 8. Burchard. lib. 3. c. 134.

Item de eadem re. *Cap.* IX.

L. De illis qui agros dominicatos propterea neglexerunt excolere ut nonam & decimam exinde non persolvant, & alienas terras ad excolendum propter hoc accipiunt, volumus ut de tribus annis ipsam annonam cum sua lege Lib. 5. Capitular. c. 147.

persolvant. Et si quis contemptor aut Comitis aut Missorum nostrorum propter hoc extiterit, sub fidejussoribus ad palatium venire compellatur.

Item de eadem re. *Ex Concilio Meldensi cap.* LXII.

LI. Hi qui ex rebus ecclesiasticis nonas & decimas persolvere & sarta tecta Ecclesiæ secundùm antiquam auctoritatem & consuetudinem restaurare debent, & hoc non solùm neglegunt, verùm & contemnendo dimittunt, atque Clericos fame & penuria afficiunt, ecclesiastica quoque ædificia dissolutione adnullari permittunt, tamdiu ab ecclesiastica communione separentur usque dum diligentia emendare studeant quod socordia neglexerunt. Quòd si iterum iteraverint, post excommunicationis satisfactionem, regia potestate compulsi, juxta legale & antiquum edictum: *Qui neglegit censum, perdat agrum.*

Item de decimis. *Ex Capitulis Karoli.*

Capitulare ad Salz c. 2.

LII. De decimis ubi antiquitus fuerunt Ecclesiæ baptismales, & devotio facta fuit, juxta quod Episcopus ipsius parrœchiæ ordinaverit, omnimodis fiant donatæ. Et si per donationes Regum aut ceterorum Deum timentium bonorum hominum ad episcopia seu monasteria aliquæ res delegatæ sunt, & ex ipsis rebus antiquitus ad ipsas Ecclesias priores decimæ datæ fuerunt, ipsa antiqua donatio vel devotio firma & stabilis permaneat. Tamen, ut suprà diximus, decimas de ipsis rebus, qu

eas possidere videtur, persolvat.

Ne fœnum & annona & vinum mittatur in Ecclesia. *Ex eodem capit.* CXLII.

LIII. Ut nullus Presbyter annonam vel fœnum aut vinum in Ecclesia mittere præsumat. [*Vide Theodulf. c. 8. & Ahyton. c.* 21.] Lib. 1. Capitular. c. 150.

De eadem re. *Ex dictis sancti Augustini Episcopi.*

LIV. In oratorio nemo aliquid agat nisi ad quod est factum fiat. unde & nomen accepit. Aut si fortè etiam aliqui propter horas constitutas, si eis vacat & orare voluerint, eis non sint impedimento qui ibi aliquid agendum putaverint.

Item alibi.

In oratorio præter orandi & psallendi Dei cultum penitùs nihil agatur, ut nomini huic & opera jugiter impensa concordent. Regula Tarnat. c. 15. Burchard. lib. 3. c. 80.

Item de eadem re. *Ex dictis sancti Benedicti.*

LV. Oratorium hoc sit quod dicitur, nec ibi quicquam aliud geratur aut condatur. Regula S. Benedicti c. 52. Burchard. lib. 3. c. 81.

Ut nullus in Ecclesia convivari præsumat. *Ex Concilio Carthaginensi.*

LVI. Ut nulli Episcopi vel Clerici in Ecclesia conviventur, nisi fortè transeuntes hospitij necessitate illic resideant. Populi etiam ab hujusmodi conviviis, quantum potest fieri, prohibeantur. Burchard. lib. 3. c. 83.

De eadem re. *Ex Concilio Laudicensi.*

Concil. Laod. c. 28. Burchard. lib. 3. c. 82.

LVII. Non oportet in domiciliis divinis sive Ecclesiis agapen facere, & intus manducare, vel accubitus sternere.

Ut nemo præsumat in Ecclesia vinum vendere. *Ex Concilio Turonensi.*

Burchard. lib. 3. c. 84. Vide Capitulare Riculfi Suession. c. 13

LVIII. Perlatum est ad sanctam synodum quòd quidam Presbyteri in Ecclesiis sibi commissis tabernas, quod nefas est, constituant, ibíque per caupones vinum vendant aut vendere permittant, & ubi tantummodo orationes & verbum divinum Deíque laus debuerit resonare, ibi comessationes & ebrietates fiant, ibi risus & plausus & verba turpia, ibi rixæ & contentiones resultent. quod quàm sit Deo contrarium, Dominus Deus demonstrat; qui cùm inveniſſet in templo vendentes & ementes & nummularios sedentes, facto funiculo de resticulis, omnes ejecit de templo. Si enim ea quæ licitè vendi videbantur in templo, & ad hoc emebantur ut in eodem templo offerrentur Domino, ipse foras ejecit, quid putas de tam pestifera præsumptione & Dei contemptu fiet? Et si non solùm sacerdotibus sed etiam omnibus Clericis præcipitur ne tabernas ingrediantur, quis audire potest ut Ecclesiæ Dei tabernæ fiant? Itaque interdicit per omnia synodus ne hoc imposterum nullatenus fiat. Quod si factum fuerit, Presbyter deponatur; laici, communione privati, ab Ecclesia, quam dehonestaverunt, expellantur.

De eadem re.

LIX. Interea non est leviter accipiendum quod Dominus dicit: *Domus mea domus orationis est.* Si enim domus Dei orationis domus vocatur, hoc debet esse quod dicitur, nec ibi aliud debet geri aut recondi. Ubi enim corpus Domini consecratur, ubi angelorum præsentia non dubitatur adesse, ubi sanctorum reliquiæ reconditæ venerantur, ne quid inhonestum appareat quod oculos ad orationem venientium offendat, ne quid ibi videatur quod ad lucrum temporale pertineat; sed omnia sancta, omnia munda, & tantummodo ad ecclesiasticum ministerium pertinentia. Burchard. lib. 3. c. 86. *Esa.* 56.

Ut altaria mundissimis linteis cooperiantur; & ut Presbyteri feminis prædicent ut linteamina dent unde altare vestiatur. *Ex Concilio Remensi cap.* v.

LX. Observandum est ut mensa Christi, id est, altare ubi corpus dominicum consecratur, ubi sanguis ejus hauritur, ubi sanctorum reliquiæ reconduntur, ubi preces & vota populi in conspectu Dei á sacerdote offeruntur, cum omni veneratione honoretur, & mundissimis linteis & palliis diligentissimè cooperiatur, nihílque super eo ponatur nisi capsæ cum sanctorum reliquiis, & quatuor evangelia. Expleta Missa, calix & Sacramentorum liber cum vestibus sacerdotalibus in mundo loco sub fera recondantur. Burchard. lib. 3. c. 97.

De linteis altarium præparandis. *Ex Capitularibus.*

Lib. 1. Capitular. c. 152. Presbyteri per parrœchias suas feminis prædicent ut linteamina in altaria præparent.

Ut nullus Presbyter alterius parrœchianum ad Missam recipiat. *Ex Concilio Nannetensi* CCCCXVIIII.

Concil. Nannet c. 1. Burchard. lib. 2. c. 92. LXI. Ut dominicis vel festis diebus Presbyteri, antequam Missas celebrent, plebem interrogent si alterius parrœchianus in Ecclesia sit, qui proprio contempto Presbytero ibi Missam velit audire; quem si invenerint, statim ab Ecclesia eiciant, & ad suam parrœchiam redire compellant. Similiter interrogent si aliqui discordantes sint, qui inter se litem implacabilem habeant. Et si inventi fuerint, statim reconcilientur. Quòd si noluerint pacem suscipere, ab Ecclesia eiciantur usque quò ad caritatem redeant. Non enim possumus munus vel oblationem ad altare offerre donec priùs fratri reconciliemur. His ita peractis, sacerdotes Missarum sollemnia rite peragant.

Item ex eodem Concilio. *Ex Capitularibus.*

Concil. Nannet. c. 2. Lib. 1. Capitular. c. 153. Burchard. lib. 2. c. 91. Ut nullus Presbyter alterius parrœchianum, nisi in itinere fuerit, vel placitum ibi habuerit, ad Missam recipiat.

De oblationibus fidelium ad altare.

LXII. Si aliquid fideles ad altare offerunt, à ministro receptum post altare ponatur.

Ut nihil aliud in sacrificio Domini offeratur præter id quod Dominus statuit. *Ex canonibus Apostolorum tit.* III.

LXIII. Si quis Episcopus aut Presbyter præter ordinationem Domini alia quædam in sacrificio offerat super altare, id est, aut mel, aut lac, aut pro vino siceram, aut confecta quædam, aut volatilia, aut animalia aliqua, aut legumina, contra constitutionem Domini faciens, deponatur de gradu.

Quæ species ad altare, non ad sacrificium, sed ad benedictionem simplicem debent offerri. *Ex canonibus Apostolorum tit.* IV.

LXIV. Offerri non liceat aliquid ad altare præter novas spicas & uvas & oleum & thymiama, id est, incensum, tempore quo sancta celebratur oblatio. Burchard. lib. 6. c. 6.

Ut ea quæ in Ecclesiis offerri non possunt, ad domos sacerdotum à fidelibus deferantur. *Vbi suprà tit.* V.

LXV. Reliqua poma omnia vel primitiæ ad domum Episcopi & Presbyteri dirigantur, nec offerantur in altari. Certum est autem quòd Episcopis & Presbyteris & Diaconis & reliquis Clericis dividantur.

Quid in sacrificio Domini offerri debeat. *Ex Concilio Vvormacienſi cap.* XXIX.

LXVI. In eucharistia non debet aqua pura offerri, ut quidam sobrietatis causa fallun- Concil. Brachar. 3. c. 2. Concil. Vvormac. c. 4.

Burchard. lib. 5. c. 2.

tur, sed vinum cum aqua mixtum, quia & vinum in redemptionis nostræ mysterio fuit, cùm dicat: *Non bibam de hoc genimine vitis*; *Matth. 26.* & aqua mixtum, quod post cœnam dabat. Sed & de latere ejus aqua cum sanguine egressa, vinum de vera carnis ejus vite cum aqua expressè ostendit. Cùm igitur magister veritatis verum salutis nostræ sacrificium commendaret suis discipulis, panem tantùm & calicem sub hoc sacramento præbuisse cognoscimus. Ideóque præter panem & vinum cum aqua mixtum aliud offerri non debet. Calix enim dominicus vino & aqua permixtus debet offerri; quia videmus in aqua populum intellegi, in vino verò ostendi sanguinem Christi. Ergo quando in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, & credentium plebs ei in quem credidit copulatur & jungitur. quæ copulatio & conjunctio aqua & vino sic miscetur in calice Domini ut commixtio illa non possit separari. Nam si vinum tantùm quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si verò aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Non potest enim calix Domini esse aqua sola, aut vinum solum, nisi utrumque sibi misceatur.

De calice Domini. *Ex Concilio Remensi titulo* VIII.

Burchard. lib. 3. c. 96. & Di. 1. De consecrat. c. 45.

LXVII. Ut calix Domini cum patena, si non ex auro, omnimodis ex argento fiat. Neque causentur Presbyteri, avaritia suadente, de paupertate vel impossibilitate, cùm una pars ex omnibus quæ ad Ecclesiam pertinent

in fabricis ipsius Ecclesiæ sit impendenda. Admonendus est etiam populus ut aliquid in donariis Domini offerat, sicut ipse antiquus populus sub Moyse in tabernaculo Domini fecisse legitur. Si quis autem tam pauperrimus est, saltim vel stanneum calicem habeat. De ære autem aut ex auricalco non fiat calix; quia ob vini virtutem æruginem parit, quæ vomitum provocat. Nullus autem in ligneo calice præsumat cantare.

De corporali dominico. *Ex Concilio quo suprà.*

LXVIII. Corporale super quo sacra oblatio immolatur, ex mundissimo & purissimo linteo sit; nec in eo alterius generis materia pretiosior aut vilior misceatur: quia dominicum corpus in sepulcro, non in holosericis, sed tantùm in sindone munda fuit involutum. Corporale nunquam super altare remaneat; sed aut in Sacramentorum libro ponatur, aut cum calice & patena in mundissimo loco recondatur. Et quando abluitur à Sacerdote, Diacono, vel Subdiacono, primò in Ecclesia in loco & vase ad hoc præparato abluatur, eò quòd ex dominico corpore & sanguine infectum sit. Post hæc à lavandario in nitido loco * paretur. Burchard. lib. 3. c. 98.

* *Editio Helmæstad.* reponatur.

De eucharistia. *Ex Capitulis Synodalibus, cap.* CLV.

LXIX. Ut Presbyter semper eucharistiam habeat paratam; ut quando quis infirmaverit, aut parvulus infirmus fuerit, statim Lib. 1. Capitular. c. 161. Capitula Vvalterij Aurel. c. 7.

Burchard. lib. 5. c. 10.

eum communicet, ne sine communione moriatur.

De eadem re. *Ex Concilio Turonensi.*

Burchard. lib. 5. c. 9.

LXX. Ut omnis Presbyter habeat pyxidem, aut vas tanto sacramento dignum, ubi corpus dominicum diligenter recondatur ad viaticum recedentibus à seculo. quæ sacra oblatio intincta debet esse in sanguine Christi, ut veraciter Presbyter possit dicere infirmo: *Corpus & sanguis Domini proficiat tibi &c.* Sempérque sit super altare observatum propter mures & nefarios homines; & de tertio in tertium diem semper mutetur, id est, illa à Presbytero sumatur, & alia quæ eodem die consecrata est in locum subrogetur, ne fortè diutiùs reservata mucida, quod absit, fiat.

Vide Hug. Menard. in Notis ad lib. Sacramentor. pag. 378.

De oblatis, ut de sabbato in sabbatum innoventur. *Ex eodem.*

Burchard. lib. 5. c. 12.

LXXI. Illud etiam adnectendum videtur, ut oblationes quæ in altari offeruntur, de sabbato in sabbatum semper innoventur: quia panes propositionis, qui super mensam Domini ponebantur, à sabbato in sabbatum semper mutabantur.

Ut chrisma semper sub sera sit. *Ibidem.*

Burchard. lib. 4. c. 80.

LXXII. Præterea & illud omnimodis observandum est, ut sacrum chrisma & oleum consecratum semper sub sera sit; ne illud unde Christo incorporamur, & unde omnes fideles sanctificantur, unde Reges & Sacerdotes inunguuntur, aliquis infidelis aut immundus

tangat, aut aliquis perfidus ad Dei judicium subvertendum subripiat. quod experimento didicimus. [*Vide Concilium Metense anni* 888. *cap.* VI.]

Si Presbyter chrisma dederit ad judicium subvertendum. *Ex Capitularibus, tit.* LV.

LXXIII. Ut Presbyter qui chrisma donaverit ad judicium subvertendum, postquam de gradu suo depositus fuerit, manum amittat. Lib. 5. Capitular. c. 55. Lex Longobardor. lib. 3. tit. 27. c. 1.

Ut nullus Presbyter pro chrisma aliquod munus det. *Ex Concilio Meldensi cap.* XLV.

LXXIV. Ut nemo Episcoporum vel quilibet minister ecclesiasticus propter sacrum chrisma aliquid muneris accipiat, neque denarios, vel quælibet munuscula, quæ per ministros Episcoporum à Presbyteris inordinabiliter exiguntur. Decet tamen Presbyteros cum voluntariis eulogiis tempore congruo visitare & venerari suos Episcopos. Burchard. lib. 5. c. 77.

Ut omnis Presbyter duas ampullas in cœna Domini ad civitatem deferat. *Ex Capitulis, tit.* CLVI.

LXXV. Ut Presbyter in cœna Domini ampullas duas secum deferat, unam ad chrisma, alteram ad oleum ad catechumenos inunguendum vel infirmos juxta sententiam apostolicam, ut quando quis infirmatur, inducat Presbyteros Ecclesiæ, qui pro ipso orent, Lib. 1. Capitular. c. 162. Burchard. lib. 4. c. 75. *Fac.* 5.

eúmque inunguant. & cetera.

Consentiunt in hoc loco editio Helmæstadiensis & codex MS. Parisiensis quo nos usi sumus. Variant autem libri Capitularium. In editis sanè, tum apud Burchardum, & in veteri codice MS. Bibliothecæ Colbertinæ, tum etiam in nostro, præcipitur ut Presbyter tres ampullas secum deferat Sed in veteri codice MS. ex quo prima Parisiensis editio prodiit, tum etiam in antiquissimo libro monasterij Rivipullensis, ita omnino legitur: Ut Presbyter in cœna Domini duas ampullas secum deferat, unam ad chrisma, alteram ad oleum ad catechumenos inunguendum vel infirmos juxta sententiam &c. *Hanc ultimam lectionem secutus est Regino. Contrà in veteri codice pontificali Ecclesiæ Rotomagensis apud Hugonem Menardum in Notis ad librum Sacramentorum pag.* 80. Mane primo Mansionarij ordinent omnia quæ sunt necessaria ad consecrationem chrismatis, ampullas tres de oleo mundissimo plenas ponentes in sacrario, unam ad oleum pro infirmis, alteram ad chrisma, tertiam verò ad oleum ad catechumenos ungendum.

De Presbyteris qui longè positi sunt. *Item unde suprà capite* XCIII.

Ljb. 1. Capitular. c. 99. Burchard. lib. 4. c. 79.

LXXVI. De Presbyteris qui accipiendi gratia chrismatis ad civitates in cœna Domini venire soliti erant, sancitum est ut de his qui longè positi sunt, de octo vel decem unus ab Episcopo eligatur, qui acceptum

chrisma sibi & sociis diligenter perferat.. Hi verò qui non longiùs à civitate quàm quatuor aut quinque millibus habitant, more solito ad accipiendum chrisma per se veniant; discendi verò gratia alio non quadragesimali tempore ad civitatem convocentur, propter plebes sibi commissas.

Ut alterius Episcopi chrisma nullus Presbyter accipiat. *Ex Concilio Vasensi, cap.* III.

LXXVII. Per singula territoria Presbyteri vel ministri ab Episcopis non prout libitum fuerit, à vicinioribus, sed à suis propriis per annos singulos petant chrisma, appropinquante sollemnitate paschali, nec per quemcunque ecclesiasticum, sed si qua necessitas aut ministrorum occupatio est, per Subdiaconum, quia inhonorum est inferioribus summa committi. Optimum autem est ut ipse suscipiat qui in tradendo usurus est. Si quid autem obstat, saltem is cujus officij est sacrarium disponere & sacramenta suscipere. [*Vide Concilium Carthaginense 4. cap. 36.*] Lib. 7. Capitular. c. 310. Burchard. lib. 4. c. 78.

Ut nullus minister sine chrismate proficiscatur.

LXXVIII. Nullum ministrorum, qui baptizandi recepit officium, sine chrismate unquam debere progredi, quia inter nos placuit semel in baptismate chrismari. De eo autem qui in baptismate quacunque necessitate faciente non chrismatus fuerit, in confirmatione sacerdos commonebitur. Concil. Arausic. 1. c. 2. Burchard. lib. 4. c. 73.

De fontibus sacris. *Vnde suprà.*

Hincmari Capitula an. 852. c. 3. Burchard. lib 4. c. 13. Capitulare Ahytonis c 7.

LXXIX. Presbyter qui fontes lapideos habere nequiverit, vas conveniens ad hoc solummodo baptizandi officium habeat, quod nunquam extra Ecclesiam deportetur. Similiter ad corporale lavandum & ad pallas altaris propria vasa habeantur, in quibus nihil aliud fiat. [*Vide infrà cap.* 271. *hujus libri.*]

Ut nullus Presbyter absque vestimentis sacerdotalibus præsumat Missam cantare. *Ex Concilio Remensi.*

LXXX. Nullus Presbyter sine amictu, alba, & stola, & fanone, & casula ullatenus Missam celebrare præsumat. Et hæc sacra vestimenta mundissima sint, & in nitido loco intra Ecclesiam collocentur. Nec Presbyter, cùm his induitur, extra Ecclesiam exeat; quia hoc lex divina prohibet.

Ut nullus Presbyter in vuadium sacrata vasa vel vestimenta mittat. *Vnde suprà cap.* XI.

Hincmar. in Capitulis datis an. 852. c. 11. Burchard. lib. 3. c. 104. Capitulare Theodulfi c. 18.

LXXXI. Ut nullus Presbyter præsumat calicem vel patenam vel pallium altaris vel vestimentum sacerdotale aut librum tabernario vel negotiatori aut cuilibet laico vel feminæ in vadium dare, nisi justissima necessitate urgente: quia tanta est sanctitas sacri ministerij, ut salva altioris mysterij intellegentia, etiam per Prophetam Dominus prohibuerit ne cum sanctis vestimentis sacerdos procedat ad populum, sed intra sancta illa dimittat, à

conloquio divino rediens. Et cui in tabernas ad bibendum à sacris canonibus ingredi prohibetur, sanctificata sacri ministerij nec ad contingendum immundis quanto minùs in vadimonium exhibere debet, sicut Stephanus Papa & Martyr secundùm Hilarium in suis decretalibus docuit.

Abhinc de vita Sacerdotum.

Ut Episcopus & Presbyter non longè ab Ecclesia hospitium habeat. *Ex Concilio Carthaginensi.*

LXXXII. Ut Episcopus non longè ab Ecclesia hospitiolum habeat. Concil. Carthag. 4. c. 14.

Ut Presbyteri nullatenus ubique hospitari sinantur. *Ex Concilio Meldensi cap.* XXXVI.

LXXXIII. Ut Presbyteri nullatenus ubicunque hospitari sinantur, aut aliquo modo ipsi præsumant; sed assiduè apud suas Ecclesias esse studeant propter sacra mysteria vel ministeria fidelibus exhibenda, nec etiam alibi habitare permittantur. Neque mulieres quamcunque * habitationem habeant in locis in quibus Presbyteri aliquem recursum habuerint. Quod si observare parvipenderint, ita ut transgressores, & qui contra interdicta fecerint, judicentur.

* *Sirmond. & cod. MS.* frequentationem

De continentia Sacerdotum. *Ex Concilio Neocæsariensi cap.* 1.

Burchard. lib. 2. c. 108. LXXXIV. Presbyter si uxorem acceperit, ab ordine deponatur. Si verò fornicatus fuerit, aut adulterium perpetraverit, ampliùs pelli debet, & ad pœnitentiam redigi. Simili modo etiam Diaconus, si eodem peccato succubuerit, ab ordine ministerij subtrahatur.

Concil. Neocæsar. c. 10.

De eadem re. *Ex eodem Concilio.*

Concil. Neocæsar. c. 9. Burchard. lib. 2. c. 49. LXXXV. Presbyter si præoccupatus corporali peccato confessus fuerit de se quòd ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis propter studium bonum. Quòd si de se ipse non fuerit confessus, & argui manifestè nequiverit, potestati sui judicij relinquatur.

De eadem re. *Ex canonibus Apostolorum.*

Canon. Apost. c. 25. Burchard. lib. 2. c. 189. lib. 17. c. 39. LXXXVI. Presbyter aut Diaconus qui in fornicatione aut perjurio aut furto aut homicidio captus est, deponatur, non tamen communione privetur. Dicit enim scriptura: *Non judicat Dominus bis.*

ITEM.

LXXXVII. Sacerdotes Domini & Diaconi vel quicunque sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes ab uxoribus se abstineant.

De eadem re.

Burchard. lib. 2. c. 118. LXXXVIII. Præterea, quod dignum & pudicum & honestum est, tenere Ecclesia omnino

omnino debet, ut sacerdotes & Levitæ cum mulieribus non coëant, quia ministerij cotidiani necessitatibus occupantur, & scriptum est: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester.*

De eadem re.

LXXXIX. De Presbyteris & Diaconibus divinarum legum est disciplina, ut incontinentes in officiis talibus positi omni honore ecclesiastico priventur, nec admittantur ad tale ministerium, quod sola continentia oportet impleri. Burchard. lib. 2. c. 117.

Item.

XC. Interdixit per omnia magna synodus non Episcopo, non Presbytero, non Diacono, vel alicui omnino qui in clero est, licere subintroductam habere mulierem, nisi fortè matrem aut sororem aut amitam vel eas tantùm personas quæ suspicionem suffugiunt. Concil. Nic. c. 3. Burchard. lib. 2. c. 109.

De eadem re. *Ex decretis Siricij Papæ tit.* XII.

XCI. Feminas verò non alias esse patimur in domibus Clericorum nisi eas tantùm quas propriè sola necessitudinis causa habitare cum iisdem synodus Nicæna permisit. Decretà Siricij c. 12. Burchard. lib. 2. c. 110.

De eadem re. *Ex Concilio Carthaginensi cap.* XXV.

XCII. * Aurelianus Episcopus dixit: Addimus, fratres carissimi, præterea, cùm de quorundam Clericorum, quamvis Lectorum, * Aurelius Concil. Carthag. 6. c. 25.

erga uxores proprias incontinentia referretur, placuit, quod & diversis Conciliis firmatum est, ut Subdiaconi, qui sacra mysteria contrectant, & Diaconi, & Presbyteri, seu etiam Episcopi, secundùm propria statuta ab uxoribus se abstineant, ut tanquam non habentes videantur esse. quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio. ceteros autem Clericos ad hoc non cogi nisi maturiore ætate.

De eadem re. *Ex decretis Siricij Papæ cap.* VII.

Decreta Siricij c. 7.

XCIII. Plurimos enim Sacerdotes Christi atque Levitas post longa consecrationis suæ tempora tam de conjugiis propriis quàm etiam de turpi coïtu sobolem didicimus procreasse, & crimen suum hac præscriptione defendere, quia in veteri testamento Sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur adtributa. Dicat mihi nunc quisquis ille est sectator libidinum præceptórque vitiorum, si æstimat quia in lege Moysi passim sacris ordinibus à Domino nostro laxata sunt fræna luxuriæ, cur eos quibus committebantur sancta sanctorum præmonet dicens: *Sancti estote, quia & ego sanctus sum Dominus Deus vester.* Cur etiam procul à suis domibus anno vicis suæ habitare in templo jussi sint Sacerdotes? Hac videlicet ratione, ne vel cum uxoribus possint carnale exercere commercium, ut conscientiæ integritate fulgentes acceptabile Deo munus offerrent; quibus expleto deservitionis suæ tempore uxoris usus solius successionis causa fuerat relaxatus; quia non ex alia nisi ex

tribu Levi quisquam ad Dei ministerium fuerat præceptus admitti.

De eadem re. *Capit.* XCII.

XCIV. Statutum est ab Episcopis de Presbyteris, ut qui feminas secum indiscretè habitare permittunt, & propter hoc malæ opinionis suspicione denotantur, si deinceps admoniti non se correxerint, velut contemptores sacrorum canonum, canonica invectione feriantur. Lib. 1. Capitular. c. 98. Burchard. lib. 1. c. 111.

Rectè hoc capitulum laudat Regino, si ratio habeatur veterum codicum. Etenim caput istud, quod in editionibus est XCVIII. *libri primi,* XCII. *est in codicibus Colbertino & Rivipullensi, ubi in libro primo desunt sex capita quæ extant in editionibus. In veteri codice MS. Bibliothecæ regiæ, ex quo prodiit prima editio Parisiensis, est numero* XCI.

De eadem re. *Ex Concilio Vvormacienſi cap.* XXXVIII.

XCV. Placuit ut Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi abstineant à conjugibus, ut non generent filios. Quòd si hoc decretum violaverint, ab honore clericatus pellantur. Concil. Vvormac. c. 9.

De eadem re. *Ex decretis Papæ Leonis.*

XCVI. Lex continentiæ eadem est altaris ministris quæ Episcopis atque Presbyteris; qui cùm essent laici sive lectores, licitè & uxores ducere & filios procreare potuerunt; sed cùm ad prædictos pervenerunt gradus, cœpit eis non licere quod licuit. Unde ut de carnali Decreta Leonis 1. c. 17. Burchard. l b. 1. c. 114.

fiat spiritale conjugium, oportet eos nec dimittere uxores, & quasi non habeant sic habere, quò & salva sit caritas connubiorum & cesset operatio nuptiarum.

De eadem re. *Ex dictis sancti Gregorij Papæ.*

XCVII. Qui corpus suum castitati dedicant, habitare secum feminas non permittant.

Item sancti Augustini.

XCVIII. Ideo nolo ut soror mea mecum sit, quia quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt.

De eadem re. *Ex Concilio Vvormacienſi cap.* IX.

Concil. Vvormac. c. 11.

XCIX. Sacerdotes igitur si in fornicationis laqueum ceciderint, & crimen manifestissimè ostensum fuerit, hactenus sacerdotij non possunt habere honorem, secundùm canonicæ institutionis auctoritatem.

Quæ mulieres in domibus habitent Clericorum. *Ex Concilio Agathenſi.*

Conc. Agath. c. 10. Burchard. lib. 2. c. 112.

C. Id etiam ad custodiendam vitam & famam speciali ordinatione præcipimus, ut nullus Clericorum extraneæ sit mulieri qualibet consolatione aut familiaritate conjunctus. Et non solùm in domo illius extranea mulier non accedat, sed nec ipse frequentandi ad extraneam mulierem habeat potestatem; sed cum matre tantum & sorore, filia & nepte, si habuerit, vivendi liberam habeat potestatem;

de quibus nominibus nefas est aliud quàm natura constituit suspicari.

Ne ancillæ vel libertæ cellarium teneant Clericorum vel ministerium secretum impendant. *Ex Concilio Agathensi.*

CI. Ancillas vel libertas à cellario vel à secreto ministerio & ab eadem mansione in qua Clericus manet placuit removeri. Conc. Agath. c. 11. Burchard. lib. 2. c. 113.

De familiaritate extranearum mulierum. *Ex Concilio Aureliano.*

CII. Ideóque statuimus ut ne quis antistitum aut Clericorum licentiam habeat intra domum suam ullam, absque propinquis mulieribus quas priores canones eloquuntur, habere personam. de quibus etiam id specialiter inhibetur, ut si quis Clericorum suspicionem adversam aut oblocutionem populi ob mulierem quamcunque incurrerit, eam statim, si intra domum suam habet, abiciat. Si certè extranea & sui juris est, istam omnibus conditionibus studeat abicere, ut infamia quæ excitata est abrogetur. Quòd si quilibet antistitum vel Clericorum quod suprà scriptum est vitare noluerit, pro inobedientia triennij excommunicatione multetur. Quòd si adulterij permixtione fuerit adprobatus, in regradatione honorum, priorum canonum statuta serventur. Concil. Aurelian. 3. c. 4.

De eadem re. *Ex Concilio Turonico.*

CIII. Et quia diabolo nullum locum dare oportet, hoc præcipuè custodiendum decrevimus, ut nulli Clerici cum extraneis feminis Concil. Turon. 1. c. 1. Burchard. lib. 2. c. 116.

habeant familiaritatem, nec ullum malè loquendi vel sentiendi hominibus aditum tribuant: quia frequenter per hanc indecentem occasionem contigit ut diabolus, qui insidiatur sicut leo in cubili suo, de ruinis servorum Dei insultet. Si quis verò Clericus post interdictum Episcopi sui inlicitis familiaritatibus extranearum feminarum voluerit inhærere, à communione habeatur alienus.

De eadem re. *Ex Concilio Nannetensi, capitulo* VI.

Concil. Nannet. c. 3. Lib. 7. Capitular. c. 291. Burchard. lib 2. c. 116.

CIV. Inhibendum & modis omnibus interminandum est ut nullus sacerdos eas personas feminarum, sicut & in canone insertum continetur, de quibus suspicio esse potest, in domo sua habeat. sed neque illas quas canones concedunt, (quia instigante diabolo etiam in illis scelus frequenter perpetratum reperitur, aut etiam in pediſſequis illarum) scilicet matrem, amitam, sororem. Sed si quis de his habuerit talem necessitatem patientem cui sit necessitas sustentatio Presbyteri, habeat in vico aut in villa domum longè à Presbyteri conversatione, & ibi eis subministret quæ necessaria sunt. Sed & hoc secundùm auctoritatem canonicam modis omnibus prohibendum, ut nulla femina ad altare præsumat accedere aut Presbytero ministrare aut infra cancellos stare aut sedere.

De visitandis à Presbytero infirmis. *Vnde suprà.*

Concil. Nannet. c. 4.

CV. Cùm sacerdos audierit aliquem in-

firmari in sua plebe, quàm citiùs ad eum pergat, & ingressus cubiculum, aquam benedictam super eum & per omne cubiculum aspergat, cum antiphona *Asperges me Domine* & versu *Exurgat Deus*. Deinde dicat orationem: *Deus qui sacerdotibus tuis tantam præ ceteris gratiam contulisti.* Deinde cantet septem psalmos cum precibus pro infirmis. Post hæc omnes jubeat extra cubiculum secedere. & adpropinquans lecto quo infirmus decumbit, eum blandè lenitérque alloquatur, ut omnem spem suam in Deo ponat, ut flagellum Dei patienter toleret, ut hæc ad purgationem & castigationem suam provenire credat, ut peccata sua confiteatur, ut emendationem promittat, si Dominus vitam concesserit, pœnitentiam pro culpis commissis spondeat, ut substantiam suam, dum adhuc sensus & ratio in eo viget, disponat, ut peccata sua elemosynis redimat, ut his qui in se peccaverunt indulgeat, ut rectam fidem & credulitatem teneat, ut de Dei misericordia nunquam desperet. Cùm his & hujuscemodi allocutionibus fuerit mens infirmi relevata, data benedictione sacerdos recedat, non post multum reversurus, détque locum ut ægrotus de peccatis suis possit cogitare.

Burchard. lib. 18. in argumento.

De infirmis qui confitentur peccata sua & se reconciliari exposcunt. *Ex quo suprà.*

CVI. Infirmus, qui necessitate mortis urguente confitetur peccata sua, sub ea conditione à sacerdote reconcilietur, ut si ei Dominus vitam donaverit sanitatémque reddiderit,

Concil. Nannet. c. 5. Burchard. lib. 18. c. 3.

secundùm qualitatem delicti omnimodis pœniteat.

De reconciliandis infirmis. *Ex Concilio Nicæno.*

Concil. Nicæn. c. 13. Burchard. lib. 18. c. 6.

CVII. De his qui ad exitum veniunt, etiam nunc relaxatio antiqua regularísque servabitur, ita ut si quis egreditur è corpore, ultimo & necessario viatico minimè privetur; quò si vel desperatus, & consecutus communionem, oblationísque particeps factus, iterum convaluerit, sit inter eos qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito & poscenti sibi communionis gratiam tribui, Episcopus probabiliter ex oblatione dare debebit.

De eadem re. *Ex epistola Leonis Papæ.*

Leo 1. ep. 91. Burchard. lib. 18. c. 4.

CVIII. His autem qui in tempore necessitatis & in periculi urgentis instantia præsidium pœnitentiæ, mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda; quia misericordiæ Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, ad quem nulla impedit venire mortis conversio, dicente Dei spiritu per Prophetam: *Cùm conversus ingemueris, tunc salvus eris.* Et alibi: *Dic iniquitates tuas prior, ut justificeris.* Item: *Quia apud Dominum misericordia est, & copiosa apud eum redemptio.* In dispensandis itaque donis Dei non debemus esse difficiles nec se accusantium gemitus lacrymásque neglegere, cùm ipsam pœnitendi

affectionem ex Dei credamus inspiratione conceptam, ut resipiscant à diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.

De eadem re. *Ex Concilio Africano.*

CIX. Aurelius Episcopus dixit: Si quisquam in periculo fuerit constitutus, & se reconciliari divinis altaribus petierit, si Episcopus absens fuerit, debet utique Presbyter consulere Episcopum, & sic periclitantem ejus præcepto reconciliare. quam rem salubri consilio debemus roborare. Conc. Carthag. 2. c. 4. Burchard. lib. 18. c. 13.

De eadem re. *Ex epistola Celestini Papæ.*

CX. Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum mente potiùs est æstimanda quàm tempore, Propheta hoc taliter asserente: *Cùm conversus ingemueris, tunc salvus eris.* Cùm ergo Dominus sit cordis inspector, quovis tempore non est deneganda pœnitentia postulanti, cùm illi se obliget judici cui occulta omnia noverit revelari. Decreta Celest. 1. c. 15. Burchard. lib. 18. c. 1.

De his qui obmutescunt antequam sacerdos veniat ad eos. *Ex epistola Leonis Papæ.*

CXI. Ita ergo talium necessitati auxiliandum est ut nec actio illis pœnitentiæ nec communionis gratia denegetur, si eam etiam amisso vocis officio per indicia integri sensus quærere comprobentur. Quòd si ita aliqua ægritudine fuerint adgravati ut quod paulò antè poscebant, & sub præsentia significare non valebant, testimonia eis fidelium circumstantium S. Leo epist. 91. c. 5. Burchard. lib. 18. c. 9. Riculf. c. 10.

prodesse debebunt. simul tamen & pœnitentiæ & reconciliationis beneficium consequantur. [*Mendosa est lectio istius capitis apud Reginonem. Legendum itaque* poscebant, sub præsentia sacerdotis significare non valeant &c.]

De eadem re. *Ex Concilio Carthaginensi.*

Concil. Carthag. 4. c. 78. Burchard. lib 18. c. 23.

CXII. Pœnitentes qui in infirmitate viaticum eucharistiæ acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint.

De eadem re. *Ex epistola Siricij Papæ.*

Decreta Siricij c. 5. Burchard. lib. 18. c. 8. * *Cod. M S.* communicationis

CXIII. Quicunque carnali fragilitate ceciderunt, his viatico munere, cùm ad Dominum cœperint proficisci, per * communionis gratiam volumus subvenire.

De pœnitentibus subitò mortuis. *Ex Concilio Vasensi cap.* LXV.

Concil. Vas. 1. c. 2. Burchard. lib. 18. c. 24.

CXIV. Eorum qui in pœnitentia accepta in bonæ vitæ cursu sine communione subitò moriuntur oblationem recipiendam, & eorum funera ac deinceps memoriam ecclesiastico affectu prosequendam.

De communione privatis qui vita defuncti sunt. *Ex epistola Leonis Papæ.*

Decreta Leonis I. c. 20. Burchard lib. 11. c 52. * *Leg.* non diff.

CXV. Horum causa Dei judicio reservanda est, in cujus manu fuit ut talium obitus usque ad communionis remedium * differretur. Nos autem quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus.

De unguendis infirmis. *Ex Concilio Turonenſi.*

CXVI. Poſtquam infirmus ab onere peccatorum per confeſſionem relevatus fuerit & à ſacerdote reconciliatus, oleo ſanctificato in Dei nomine inunguendus eſt, primùm in pectore, deinde inter ſcapulas, cum precibus ad hanc ſanctam unctionem pertinentibus, ut juxta Apoſtolum oratio fidei ſalvet infirmum &c.

De eadem re. *Ex epiſtola Innocentij Papæ cap.* CCCLXXXVII.

CXVII. Beatus enim Jacobus Apoſtolus in epiſtola ſua ſcripſit: *Infirmatur quis in vobis, inducat Preſbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, unguentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei ſalvabit infirmum, & allevabit eum Dominus; & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei.* Quod non eſt dubium de fidelibus ægrotantibus accipi vel intellegi debere, quia ſancto oleo chriſmatis perungui poſſunt, quod ab Epiſcopo confectum non ſolùm ſacerdotibus ſed omnibus uti Chriſtianis licet in ſua aut ſuorum neceſſitate ungendum. Ceterùm illud ſuperfluum videmus adjectum, ut de Epiſcopo ambigatur quod Preſbytero licere non dubium eſt. Nam idcirco Preſbyteris dictum eſt, quia Epiſcopi occupationibus impediti ad omnes languidos ire non poſſunt. Ceterùm ſi Epiſcopus aut poteſt aut dignum ducit aliquem à ſe viſitandum & benedicere & tangere chriſmate, ſine cunctatione poteſt, cujus

Decreta Innoc. 1. c. 8. Burchard. lib. 18. c. 2.

est ipsum chrisma conficere. Nam pœnitentibus istud fundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi?

De eadem re. *Ex dictis Bedæ Presbyteri.*

CXVIII. *Infirmatur quis in vobis? Inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, unguentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei salvabit infirmum.* Hoc & Apostoli in evangelio fecisse leguntur, & nunc Ecclesiæ consuetudo tenet, ut infirmi oleo consecrato unguantur à Presbyteris, & oratione comitante sanentur. Non solùm Presbyteris, sed, ut Papa Innocentius scribit, etiam omnibus Christianis uti licet eodem oleo in sua aut suorum necessitate unguendo. quod tamen oleum nonnisi ab Episcopis licet confici. Nam quod ait *oleo in nomine Domini*, significat oleo in nomine Domini consecrato, vel certè quia etiam cùm unguunt infirmum, nomen Domini super eum invocare pariter debent. *Et si in peccatis sit, dimittentur ei.* Multi propter peccata in animam facta infirmitate aut etiam morte plectuntur corporis. Unde Apostolus Corinthiis, quia corpus Domini indignè percipere erant soliti, ait: *Ideo inter vos multi imbecilles & dormiunt multi.* Si ergo infirmi in peccatis sunt, & hæc Presbyteris Ecclesiæ confessi fuerint, ac perfecto corde ea relinquere atque emendare sategerint, dimittentur eis. Neque enim sine confessione emendationis peccata queunt dimitti. Unde rectè sub-

jungitur : *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem ut salvemini.*

De sacra communione. *Vnde suprà.*

CXIX. Postquam infirmus sacra unctione fuerit delibutus, statim corpore & sanguine Domini recreandus est; ut de cujus vita corporali desperatur, vivificari in anima aut vita mereatur æterna. Ait enim Dominus: *Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam.* Et: *Nisi manducaveritis, non habebitis vitam in vobis.* Proinde sancti canones præcipiunt ut nulli fideli in extremis posito communio denegetur.

Ne Presbyter sacram communionem laico vel feminæ ad deferendum tradat. *Ex Concilio Remensi.*

CXX. Pervenit ad notitiam nostram quòd quidam Presbyteri in tantum parvipendant divina mysteria ut laico aut feminæ sacrum corpus Domini tradant ad deferendum infirmis; & quibus prohibetur ne sacrarium ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis sancta sanctorum committuntur. quod quàm sit horribile, quàm detestabile, omnium religiosorum animadvertit prudentia. Igitur interdicit per omnia synodus ne talis temeraria præsumptio ulteriùs fiat, sed omnimodè Presbyter per semetipsum infirmum communicet. Quòd si aliter fecerit, gradus sui periculo subjacebit. Burchard. lib. 5. c. 30. & Di. 2. de consecr. c. 29.

Ut nulla præmia pro baptizandis requirantur. *Ex epistola Gelasij Papæ.*

Decreta Gelas. c. 5. Burchard. lib. 4. c. 71.

CXXI. Baptizandis consignandísque fidelibus pretia nulla præfigant, nec inlationibus quibuslibet impositis exagitare cupiant renascentes: quoniam quod gratis accepimus, gratis dare mandamur. Et ideo nihil à prædictis prorsùs exigere moliantur, quò vel paupertate cogente deterriti, vel indignatione vocati, redemptionis suæ causas adire despiciant; certum habentes quòd qui prohibita admisisse fuerint deprehensi, vel commissa non potiùs sua sponte correxerint, periculum subituri proprij sint honoris.

Ut nemo pro sepultura quicquid exigat. *Ex epistola Gregorij Papæ.*

S. Gregor. lib. 7. Indict. 2. epist. 55. Capitulare Ahytonis c. 24.

CXXII. Grave nimis & procul est à sacerdotis officio pretium de terra concessa putredini quærere & de alieno velle facere luctu compendium. Hoc autem vitium & nos, postquam Deo auctore ad episcopatus honorem accessimus, de Ecclesia nostra omnino vetuimus, & pravam denuo consuetudinem nequaquam usurpari permisimus, memores quia dum Abraham à filiis Ephron, hoc est, filio Seor, sepulcri pretium ad humandum corpus conjugis postularet, pretium accipere renuit, ne commodum videretur de cadavere consecutus. Si ergo tantæ considerationis paganus vir fuit, quanto magis nos, qui sacerdotes dicimur, hoc facere non debemus? Unde hoc avaritiæ vitium ne vel in alienis denuo tentari

præsumatur ammoneo. Sed si quando aliquem in Ecclesia vestra sepeliri conceditis, siquidem parentes ipsius, proximi, vel heredes pro luminaribus sponte quid offerre voluerint, accipere non vetamus. Peti verò aut aliquid exigi omni modo prohibemus; ne, quod valde inreligiosum est, aut venalis, quod absit, dicatur Ecclesia, aut vos de humanis videamini mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studetis quærere quolibet modo compendium.

De eadem re. *Ex Concilio Meldensi cap.* LXXII.

CXXIII. Ut nemo quemlibet mortuum in Ecclesia quasi hereditatio jure, nisi quem Episcopus aut Presbyter pro qualitate conversationis aut vitæ dignum duxerit, sepelire præsumat; nec quisquam ossa cujuslibet mortui de sepulcro suo eicere, aut sepulturam cujusquam temerario ausu quoquo modo violet, sed unumquemque in loculo sibi à Deo parato atque concesso adventum sui judicis præstolari concedat; maximè cùm non solùm divinæ leges, sed etiam & humanæ, apud humanam rempublicam sepulcrorum violatores reos mortis dijudicent. Sed & neque pro loco sepulturæ, ut verbis sancti Gregorij utamur, pretium de terra concessa putredini quærere & de alieno velle facere luctu compendium aliquo modo tentent. Si quando autem proximi vel heredes sponte aliquid offerre in Ecclesia voluerint in elemosyna defuncti, accipere non vetamus. Peti verò aut aliquid exigi

Capitulare Theodulfi c. 9. Riculf. c. 19. Ahytonis c. 23. Burchard. lib. 3. c. 158.

omnino prohibemus; ne, quod valde inreligioſum eſt, aut venalis, quod abſit, dicatur Eccleſia, aut de humanis mortibus videamur gratulari, ſi compendium exinde ſtudemus modo quolibet quærere.

Ut nullus in Eccleſia mortuum ſepeliat. *Ex Capitulis ſynodalibus tit.* CLVI.

Lib. 1. Capitular. c. 159.

CXXIV. Ut nullus deinceps in Eccleſia mortuum ſepeliat.

De eadem re. *Cap.* XLVI.

Lib. 2. Capitular. c. 47. Concil. Arelat. 6. c. 21.

CXXV. Ut de ſepeliendis in baſilicis mortuis conſtitutio illa ſervetur quæ ab antiquis patribus conſtituta eſt.

Ex Concilio Nannetenſi.

Concil. Nannet. c. 6. Burchard. lib. 3. c. 159.

Præcipiendum, ſecundùm canonum auctoritatem, ut de ſepulcris & hominibus ſepeliendis nihil muneris exigant; niſi fortè qui ſepelitur, vivens juſſerit Eccleſiæ, in cujus atrio ſepelitur, de ſuis rebus aliquid tribuere, aut etiam poſt mortem illius, quibus commiſſum eſt ejus eleemoſynam facere, de rebus illius aliquid dare ſponte voluerint. Tamen nullatenus à Presbyteris illis aliquid exigatur, ſive ab illis qui locis & vicis præſunt. Prohibendum etiam, ſecundùm majorum inſtituta, ut in Eccleſia nullatenus ſepeliantur, ſed in atrio aut in porticu aut exedra Eccleſiæ. Infra Eccleſiam verò, aut prope altare, ubi corpus Domini & ſanguis conficitur, nullatenus habeant licentiam ſepeliendi.

De

De eadem re. *Ex Concilio Triburiensi.*

CXXVI. Ut, si possit fieri, mortui non alibi sepeliantur præter ad Ecclesiam, & deinceps nihil exigatur pro pretio sepulturæ. Concil. Tribur. c. 15. 16.

De eadem re. *Ex eodem.*

CXXVII. Dictum est in quibusdam locis pro perceptione chrismatis numos dari solere, pro baptismo, & communione. Hoc simoniacæ hæresis semen detestata est sancta synodus & anathematizavit, & ut de cetero nec pro ordinatione nec pro chrismate vel baptismo nec pro sepultura vel communione quicquam exigatur, sed gratis dona Christi gratuita * dispensentur. Burchard. lib. 4. c. 101.

* *Burchard.* dispensatione donentur.

De infantibus mortuis, per neglegentiam non baptizatis. *Ex Pœnitentiali, cap.* XVII.

CXXVIII. Pariens femina, cujus filius per neglegentiam non baptizatus obierit, annum unum pœniteat, & nunquam sit sine aliqua pœnitentia. Si sacerdos, ad quem pertinebat, vocatus fuerit ad baptizandum infantem, & venire neglexerit, ipse secundùm damnationem animæ judicio Episcopi sui castigetur. Sed & omnibus fidelibus licet, ubi fortè morituros invenerint non baptizatos, immo præceptum est, omnes animas eripere à diabolo per baptisma, id est, benedicta aqua simpliciter in nomine Domini, & baptizare illos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti intinctos aut superfusa aqua. Unde oportet Vide lib. 2. c. 60. & seqq.

eos, qui possunt, tamen fideles, monachos maximè, & scientiam habere baptizandi; & si alicubi longiùs exierint, eucharistiam semper secum habere debent.

De eadem re.

Burchard. lib. 4. c. 46. Capitulare Theodulfi c. 17.

CXXIX. Perpendant Presbyteri quanti discriminis sit animas innocentium per eorum neglegentiam à regno Dei excludi. Si enim gaudium est in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quid putas, quanta ira & indignatio super illum erit qui per suam neglegentiam januas paradisi innocentibus clausit? Et ideo Presbyteri summa diligentia caveant ne animas, pro quibus sanguis Christi effusus est, per suam incuriam à cœlesti beatitudine separent. Sed si, quod absit, evenerit, gravi pœnitentiæ luctu diebus vitæ suæ se submittat per cujus evenerit neglectum.

De eadem re. *Vnde suprà.*

CXXX. Cujus parvulus in neglegentia sine baptismo mortuus fuerit, tres annos pœniteat, primum ex his in pane & aqua.

Ne oblationes in domibus offerantur, & ne Missæ extra Ecclesiam cantentur.
Ex Concilio Laodicensi.

Concil. Laodic. c. 58. Addit. III. c. 4. & 41. Burchard. lib. 3. c. 60.

CXXXI. Quòd non oporteat in domibus oblationes celebrari ab Episcopis vel Presbyteris.

Vnde suprà.

Burchard. lib. 3. c. 61.

CXXXII. Dictum est nobis quòd quidam

laici in domibus propriis præcipiant Presbyteris Missas celebrare & inter canum discursus & scortorum greges sanctitatis mysteria polluantur magis quam consecrentur. Quapropter præcipimus ut nullus Presbyter extra Ecclesiam præsumat Missam cantare, nisi fortè itineris necessitas exposcat; ubi in tentorio, aut sub divo, in loco nitido & longè ab omni immunditia remoto Missas celebrare permittimus. & hoc nullatenus sine tabula consecrata.

De eadem re. *Ex epistola Anacleti Papæ.*

CXXXIII. Sacerdotes, quando sacrificant, non soli hoc agere debent, sed testes secum adhibeant, ut Deo perfectè in sacratis Domino locis sacrificare probentur. Ait namque auctoritas legis divinæ: *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus.* [*Vide lib. 6. Capitular. cap.* 198. 205. *lib. 7. cap.* 99. 312. 334. *& Addit. II. cap.* 7. 10. *& Capitulare Riculfi Suession. cap.* 11.] Burchard. lib. 3. c. 71. Vide infrà cap. 339. & 340. hujus libri. Deuter. 12.

De ebriosis Clericis. *Ex Concilio Agathensi.*

CXXXIV. Itaque eum quem ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut triginta dierum spatio à communione statuimus submovendum, aut corporali * dandum supplicio. Conc. Agath. c. 41. Burchard. lib. 14. c. 11. * subdendum

De eadem re. *Fructuosi Episcopi.*

CXXXV. Si quis ecclesiastica præditus ordinatione, aut monachus, repertus fuerit Burchard. lib. 14. c. 9.

ebrioſus, in pane & aqua tribus pœniteat menſibus.

De eadem re.

Burchard. lib. 14. c. 6.

CXXXVI. Si quis Epiſcopus aut aliquis ordinatus in conſuetudine ebrioſus fuerit, aut deſinat, aut deponatur.

De eadem re.

CXXXVII. Laicus ſi ebrioſus fuerit, tres dies in pane & aqua pœniteat.

Generales ſententiæ de omnibus ebrioſis ac vinolentis. Sancti Hieronymi Presbyteri & Ephræm Syri Diaconi.

Hieron. in epiſt. ad Euſtoch. Burchard. lib. 14. c. 12.

CXXXVIII. Fuge vinum velut venenum, ne ebrietas ſuperet te, expoliatúmque virtutibus, nudum efficiat. Vinum enim, ut ſancta ſcriptura dicit, apoſtatare facit etiam ſapientes. Attende Noë, virum ſapientem & ſanctum, quomodo ad ebrietatem nudatus eſt

Geneſ. 9.

dormiens. Attende Loth Patriarcham, qui

Geneſ. 19.

per ebrietatem impudenter ſe commiſcuit filiabus. Hinc beatus Baſilius ait: *Multi per vinum à dæmonibus capti ſunt; nec eſt aliud ebrietas quàm manifeſtiſſimus dæmon.* Hinc

Oſ. 4.

Propheta ait: *Fornicatio & ebrietas auferet cor.* Ebrietas enim perturbationem parit, gignit mentis furorem, & flammam ſuſcitat libidinis, Apoſtolo teſte:

Epheſ. 5.

Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria. Si quis autem contra hæc ſanctorum fecerit ſtatuta, dignam ac longam agat pœnitentiam; quia unum eſt ex his peccatis quæ hominem à regno Dei ſeparant, dicente

Apostolo Paulo: *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt.* 1. Cor. 6.

De eadem re. *Ex dictis sancti Benedicti.*

CXXXIX. Nihil sic contrarium est homini Christiano quomodo crapula, sicut ait Dominus in evangelio: *Videte ne graventur corda vestra in crapula & ebrietate.* Burchard. lib. 14. c. 1. Luc. 21.

De eadem re. *Ex Capitularibus, titulo* CLXI.

CXL. De ebrietate, ut omnium primùm seniores semetipsos exinde caveant, & eorum junioribus exemplum bonum sobrietatis ostendant. Lib. 1. Capitular. c. 167.

Item. *Ex lib.* III. *cap.* XXXVIII.

CXLI. Ut nullus ebrius causam suam in mallo quærere nec testimonium dicere præsumat; nec placitum Comes habeat nisi jejunus. Lib. 3. Capitular. c. 38.

Ex eodem, cap. LXXII.

CXLII. Ut in hoste nemo parem suum vel quemlibet alterum hominem bibere * roget. Et quicunq; in exercitu ebrius inventus fuerit, ita excommunicetur, ut in bibendo sola aqua utatur, quousque se malè fecisse cognoscat. Lib. 3. Capitular. c. 72. * cogat. *Ex MS. codice Rivipull.*

Ex Capitularium lib. I. *tit.* CXXXVIII.

CXLIII. Ut nemini liceat alium cogere ad bibendum. Lib. 1. Capitular. c. 144.

Ex canonibus Apostolorum, tit. XLII.

Burchard. lib. 14. c. 5.

CXLIV. Episcopus, Presbyter, aut Diaconus aleæ atque ebrietati deserviens aut desinat aut certè damnetur. Subdiaconus aut Lector aut Cantor similia faciens aut desinat, aut communione privetur. Similiter etiam laicus.

Ex Pœnitentiali, cap. XIX.

Burchard. lib. 14. c. 13.

CXLV. Qui per ebrietatem vomitum facit, si Presbyter aut Diaconus est, quadraginta dies pœniteat. Si monachus, triginta dies; si Clericus, viginti dies. Si laicus, quindecim dies.

Ex canonibus.

Burchard. lib. 14. c. 6.

CXLVI. Si quis Episcopus, aut aliquis ordinatus, vitium habuerit ebrietatis, aut desinat, aut deponatur.

Ex alio Pœnitentiali.

Burchard. lib. 14. c. 14.

CXLVII. Laicus si per ebrietatem vomitum fecerit, tres dies à carne & vino & cervisia abstineat.

Burchard. lib. 14. c. 15.

CXLVIII. Si quis per nequitiam alium inebriaverit, dies quadraginta pœniteat.

De his qui eucharistiam vomunt.

Burchard. lib. 5. c. 46.

CXLIX. Si quis per ebrietatem vel voracitatem eucharistiam evomuerit, XL. dies pœniteat. Clerici vel monachi seu Diaconi XL. dies pœniteant. Presbyteri LXX. dies, Episcopi XC. Si pro infirmitatis causa evomuerit, IV. dies pœniteat.

De Clericis inter epulas cantantibus.
Ex Concilio Africano.

CL. Clericos inter epulas cantantes ab officio detrahendos. [*Vide Additionem* IV. *Capitular. cap.* 47. *Capitulare Riculfi Sueſſion. cap.* 14. *& Capitulare Ahytonis Baſileenſis cap.* 46.] Concil. Carthag. 4. c. 62. Burchard. lib. 2. c. 170.

De eadem re. *Ex eodem.*

CLI. Si quis Clericus aut monachus verba ſcurrilia, joculatoria, riſúmque moventia loquitur, acerrimè corripiatur. Burchard. lib. 2. c. 171.

De eadem re. *Ex eodem.*

CLII. Clericos ſcurriles & verbis turpibus joculatores ab officio detrahendos. [*Vide Concilium Tolet.* IV. *cap.* 23. *Concilium Agathenſe cap.* 70. *Addit.* IV. *Capitular. cap.* 46. *& Capitulare Ahytonis Epiſcopi Baſileenſis cap.* 44.] Concil. Carthag. 4. c. 60. Burchard. lib. 2. c. 172.

De Clericis maledicis.

CLIII. Clericus maledicus, maximèque in ſacerdotibus, cogatur ad poſtulandum veniam. Si noluerit, degradetur, nec unquam ad officium abſque ſatisfactione revocetur. Concil. Carthag. 4. c 57. Burchard. lib. 10. c. 66.

De Clericis jurantibus.

CLIV. Clericos jurantes excommunicandos.

De eadem re. *Vnde ſuprà.*

CLV. Clericum per creaturas jurantem

Concil. Carthag. 4. c. 61.

Addit. I v. c. 48. Burchard. lib. 2. c. 175. acerrimè objurgandum. Si perstiterit in vitio, excommunicandum.

De convitiosis vel maledicis.

CLVI. Si quis convitio vel maledicto vel etiam crimine subjecto læserit aliquem, dignissima purgetur satisfactione. Si hoc vitium iteraverit, pœnitentia justissima secundùm modum culpæ expietur.

De eadem re.

Burchard. lib. 10. c. 51. CLVII. Apostolus dicit: *Neque maledici regnum Dei possidebunt.* Si quis hoc peccatum admiserit, tam grande pœniteat quàm grande perpetravit scelus, quod à regno Dei separat.

De detractoribus.

Burchard. lib. 10. c. 63. CLVIII. Si quis promptus facilísque est ad detrahendum, dicénsque quod verum non est, septem dies in pane & aqua sequestratus à fraterno consortio pœniteat.

De contentionibus vel rixis.

Burchard. lib. 10. c. 62. CLIX. Si quis contentiones vel rixas amaverit, vel manifestum convitium fratri intulerit, juxta arbitrium Prioris tamdiu pœniteat quàm diuturna expietur pœnitentia.

Vnde suprà.

Burchard. lib. 10. c. 53. CLX. Qui contentiosus aut murmurans extiterit, secundùm arbitrium Prioris tamdiu pœniteat quandiu culpæ qualitas extat.

Vnde suprà.

CLXI. Si quis videtur contentiosus esse, dicente Apostolo, *Nos talem consuetudinem non habemus neque Ecclesia Dei.* Si quis hoc facit, notetur, usquequo corrigatur. Burchard. lib. 10. c. 55. 1. Cor. 11.

De lascivis vel superbis.

CLXII. Qui lascivus & superbus fuerit, triduo in pane & aqua pœniteat.

De eadem re.

CLXIII. Si quis lascivus in lingua fuerit, triduana pœnitentia expietur. [*Vide Regulam sancti Fructuosi cap. 15.*] Burchard. lib. 10. c. 56.

De murmurantibus.

CLXIV. Apostolus dicit: *Omnia facite sine murmurationibus.* Alienus sit à fratrum unitate qui murmurat, & opus ejus abiciatur. Philipp. 2. Regula S. Basilij c. 71. Concordia Regular. c. 8. §. 9.

Vnde suprà. Burchard. lib. 10. c. 54.

CLXV. Si quis murmurans extiterit, videat ne pœnam murmurantium incurrat, de qua Apostolus dicit: *Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore.* Juxta mensuram opúsque peccati, quia in hac sententia Apostoli pleniter declaratur, sacerdotis judicio pœniteat. Regula S. Basilij c. 93. Burchard. lib. 10. c. 52. 1. Cor. 10.

Si quis priorem detraxerit. *Ex dictis sancti Basilij.*

CLXVI. Si quis detraxerit eum qui Regula S. Basilij c. 43.

Burchard. lib. 10. c. 67.

præest, septem dies à conventu Ecclesiæ separatus, ut Maria soror Aaronis, quæ detraxit Moysi, pœniteat.

De seditiosis Clericis. *Ex Concilio Toletano.*

Concil. Tolet. 4. c. 45.

CLXVII. De Clericis qui in seditione arma sumpserint, amisso ordinis sui gradu in monasterium pene contrahantur. [*In editione Loaïsæ legitur*, pœnitentiæ contradantur. *Alibi*, perenniter tradantur.]

De Clericis in mutuam cædem prorumpentibus. *Ex Concilio Herdensi.*

Concil. Herd. c. 11. Burchard. lib. 2. c. 216.

CLXVIII. Si qui Clerici in mutuam cædem proruperint, prout dignitas officiorum in tali excessu contumeliam pertulerit, à Pontifice districtiùs vindicetur.

Vnde suprà.

Regula S. Aureliani c. 13. Concordia Regular. c. 75. §. 2. Burchard. lib. 2. c. 217.

CLXIX. Frater in fratrem si ausus fuerit manum mittere, legitimam disciplinam accipiat.

De eadem re. *Ex dictis sanctorum.*

Regula S. Ferreoli c. 21. Concordia Regular. c. 75. §. 2.

CLXX. Clericus aut monachus in alterum inflammatus, quod est turpissimum, manus inicere non præsumat, præter illos ad quos pertinet correptio. Si quis hæc transgressus fuerit, disciplinis canònicis subjacebit.

De eadem re. *Ex Concilio Agathensi.*

Concil. Carthag. 4. c. 67.

CLXXI. Seditionarios nunquam ordi-

nandos, sicut nec usurarios vel injuriarum suarum ultores. Conc. Agath. c. 69. Burchard. lib. 2. c. 17.

Vnde suprà.

CLXXII. Si quis in aliquo ecclesiastico gradu sacratus percussor extiterit, corripiatur acerrimè. Si non emendaverit, tribus mensibus pœniteat in pane & aqua. Burchard. lib. 2. c. 190.

De eadem re. *Ex canonibus Apostolorum.*

CLXXIII. Episcopum aut Presbyterum aut Diaconum percutientem fideles delinquentes aut infideles iniquè agentes, & per hujusmodi volentem timeri, deici ab officio suo præcipimus, quia nusquam nos hoc Dominus non docuit; è contrario verò ipse, cùm percuteretur, non repercussit. Can. Apostol. c. 28.

Ne Clerici arma ferant. *Ex Capitularibus lib.* I. *tit.* LXXII.

CLXXIV. Omnimodis dicendum est Presbyteris & Diaconibus ut arma non portent, sed magis se confidant in defensione Dei quàm in armis. Lib. 1. Capitular. c. 70. Burchard. lib. 2. c. 212.

De eadem re. *Ex Concilio Meldensi.*

CLXXV. Quicunque ex clero esse videntur, arma militaria non sumant, nec armati incedant, sed professionis suæ vocabulum religiosis moribus & religioso habitu præbeant. Quòd si contempserint, tanquam sacrorum canonum contemptores & ecclesiasticæ sanctitatis profanatores proprij gradus amissione multentur, quia non possunt simul Deo & seculo militare. Concil. Meld. c. 37. Burchard. lib. 2. c. 211.

Ne Episcopus vel Presbyter aut Diaconus canes ad venandum habeant.

Conc. Agath. c. 55. Epaon. c. 4. Burchard. lib. 2. c. 213.

CLXXVI. Episcopus, Presbyter, aut Diaconus canes ad venandum aut accipitres habere non liceat. Quòd si quis talium personarum hac voluntate detectus fuerit, si Episcopus est, tribus mensibus se à communione suspendat; Presbyter duobus mensibus, Diaconus uno ab omni officio vel communione.

Ne Clerici tabernas ingrediantur. *Ex Concilio Laodiceno.*

Concil. Carthag. 3. c. 27. Burchard. lib. 2. c. 130.

CLXXVII. Ut Clerici edendi vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.

Vnde suprà.

Concil. Laodicen. c. 24. Burchard. lib. 2. c. 131.

CLXXVIII. Quòd non oportet sacro ministerio deditos à Presbyteris usque ad Diaconum & reliquum ecclesiasticum ordinem, id est, usque ad Subdiaconum, Lectores, Cantores, Exorcistas, & Ostiarios, & ex numero continentium & monachorum, ingredi tabernas.

De eadem re. *Ex decretis Augustini.*

CLXXIX. Tabernas nullus Clericorum, ut canonum prohibent decreta, causa sumendi cibi aut potus audeat ingredi. Si quis hæc violaverit, ut sanctorum canonum contemptor, acerrimis corripiatur disciplinis.

De eadem re. *Ex Concilio Carthaginensi.*

CLXXX. Clericus qui non pro emendo aliquid in nundinis vel in foro deambulat, ab officio suo degradetur. Concil. Carthag. 4. c. 48. Burchard. lib. 2. c. 210.

De vigiliis Clericorum. *Ex Concilio Carthaginensi.*

CLXXXI. Clericus qui absque corpusculi sui inæqualitate vigiliis deest, stipendio privatus excommunicetur, quousque correptus videatur. Concil. Carthag. 4. c. 49

De eadem re. *Ex Concilio Eliberino.*

CLXXXII. Si quis in civitate positus per tres dominicas ad Ecclesiam non accesserit, excommunicetur, quousque correptus videatur. Concil. Eliberit. c. 21. Conc. Agath. c. 64.

De eadem re. *Ex Concilio Toletano.*

CLXXXIII. Ut Presbyter vel Diaconus, vel quilibet Ecclesiæ deputatus Clericus, si intra civitatem fuerit, vel in loco in quo Ecclesia est, aut castella, aut vicus, aut villæ, ad Ecclesiam ad sacrificium cotidianum non venerit, Clericus non habeatur, si castigatus non emendaverit. [*In Concilio Toletano legitur:* si castigatus per satisfactionem veniam ab Episcopo noluerit promereri.] Concil. Tolet. 1. c. 5.

De eadem re. *Ex Concilio Agathensi.*

CLXXXIV. Clerici qui Ecclesiam frequentare aut officium suum implere neglexerint, peregrina eis communio tribuatur. Conc. Agath. c. 64.

De eadem re. *Ex decretis sancti Benedicti.*

Psal. 118. Regula S. Bened. c. 16. Burchard. lib. 2. c. 105.

CLXXXV. Ut ait Propheta, *Septies in die laudem dixi tibi.* Qui septenarius numerus à nobis sic implebitur, si matutino, primæ, tertiæ, sextæ, nonæ, vesperæ, completorii-que tempore nostræ servitutis officia persolvamus: quia de eis dixit Propheta. Nam de

Psal. 118. nocturnis vigiliis idem ipse ait: *Media nocte surgebam &c.* Ergo his temporibus referamus laudes creatori nostro super judicia justitiæ suæ.

Ex Concilio Venetico.

Concil. Venetic. c. 14. Burchard. lib. 2. c. 153.

Clericus qui intra muros civitatis manet, & eo die matutinis hymnis sine ægritudine defuerit, septem dies à communione habeatur extraneus.

Ut Missæ ante horam tertiam non celebrentur. *Ex epistola Telesphori Papæ.*

Burchard. lib. 3. c. 63. & Dist. 1. de consecr. c. 48.

CLXXXVI. Missarum celebrationes ante horam diei tertiam minimè sunt celebrandæ, (quia eadem hora & Dominus crucifixus est, & super Apostolos Spiritus sanctus descendisse legitur) excepta nocte sanctæ nativitatis.

Ut fideles ante horam tertiam non prandeant.

Addit. 1 v. c. 49. Burchard lib. 2. c. 185. & Di. 44. c. 12.

CLXXXVII. Non oportet Clericos vel laïcos religiosos ante sanctam horam diei tertiam inire convivia, neque aliquando Cle-

ricos, nisi hymno dicto, edere panem, & post cibum gratias auctori Deo referre.

Ut sacramenta altaris à jejunis celebrentur.
Ex Concilio Africano.

CLXXXVIII. Ut sacramenta altaris nonnisi à jejunis celebrentur, excepto uno die anniversario quo cœna Domini celebratur. Nam si aliquorum pomeridiano tempore defunctorum Episcoporum sive ceterorum commendatio facienda est, solis orationibus fiat, si illi qui faciunt jam pransi inveniuntur. Conc. Afric. c. 8. Capitulare Ahytonis c. 10.

Ut post allocutionem Episcopi in Missarum solemniis plebs ad orationem invitetur.
Ex Concilio Laodiceno.

CLXXXIX. Quòd oporteat seorsum primùm post allocutiones Episcoporum orationem super catechumenos celebrari. Et postquam catechumeni egressi fuerint, super eos qui sunt in pœnitentia precem fieri. His etiam accedentibus ad manum sacerdotis & discedentibus tres orationes consummari fidelium, ita ut prima quidem sub silentio, secunda verò & tertia per exclamationes solitas expleantur. Concil. Laodic. c. 19. Burchard. lib. 2. c. 69.

De eadem re.

CXC. Oportet ut in diebus festis vel dominicis, post sermonem intra Missarum sollemnia habitum ad plebem, sacerdos admoneat ut juxta apostolicam institutionem orationem omnes in commune pro diversis necessitatibus fundant ad Dominum pro Regibus Vide infrà c. 204. hujus libri. Burchard. lib. 2. c. 70. Vide Amulonem. epist. 1.

& Rectoribus Ecclesiarum, pro pace, pro peste, pro infirmis qui in ipsa parrœchia lecto decumbunt, pro nuper defunctis; in quibus singillatim precibus plebs orationem dominicam sub silentio dicat, sacerdos verò orationes ad hoc pertinentes per singulas admonitiones sollemniter expleat. Post hæc, sacra celebretur oblatio. Ait enim Apostolus: *Obsecro primùm omnium fieri orationes, obsecrationes, gratiarum actiones &c.*

1. Timoth. 2.

Ut nullus Presbyter solus præsumat Missam cantare. *Ex Concilio Nannetensi.*

Burchard. lib. 3. c. 68. Vide lib. 5. Capitular. c. 93.

CXCI. Definivit sanctum Concilium ut nullus Presbyter solus præsumat Missam cantare. Cui enim dicit *Dominus vobiscum*, aut *Sursum corda*, aut *Gratias agamus Domino Deo nostro*, cùm nullus sit qui respondeat? Aut in Canone, *& omnium circumstantium*, cùm nemo adsit? Aut quem invitat ad orationem, cùm dicit *Oremus*, cùm nullus sit qui secum oret? Aut ergo ista penitùs reticenda sunt, & non solùm non erit perfectum sacrificium, verùm etiam incurret, quisquis ille est, terribilem sententiam: *Si quis tulerit de hoc, tollet Deus partem ejus de libro vitæ.* Aut si hæc muris & parietibus insusurraverit, ridiculosum erit. Quapropter periculosa superstitio maximè à monasteriis monachorum exterminanda est. Prævideant autem Prælati ut Presbyteri in cœnobiis cooperatores habeant in celebratione Missarum. Si quis hæc transgressus fuerit, ab officio suspendatur.

Apoc. 22.

De

De Presbyteris qui, celebrata Missa, non communicant. *Ex Canonibus Apostolorum.*

CXCII. Si quis Episcopus aut Presbyter aut Diaconus vel quilibet ex sacerdotali catalogo facta oblatione non communicaverit, aut causam dicat; & si rationabilis fuerit, veniam consequatur; aut si non dixerit, communione privetur, tanquam qui populo causa læsionis extiterit. Canon. Apostolor. c. 9. Burchard. lib. 3. c. 79.

Quòd fideles laïci communicare debeant. *Vnde suprà.*

CXCIII. Omnes fideles Christiani qui ingrediuntur Ecclesiam die dominico, & scripturas Apostolorum & evangelium audiunt, non autem perseverant in oratione usque dum Missa peragatur, nec sanctam communionem percipiunt, velut inquietudines Ecclesiæ commoventes convenit communione privari. Can. Apostolor. c. 10. Burchard. lib. 2. c. 67.

Vnde suprà.

Omnes qui ingrediuntur Ecclesiam Dei & scripturas sanctas audiunt, neque communicant in oratione cum populo, sed pro quadam intemperantia se à perceptione sanctæ communionis avertunt, hi de Ecclesia removeantur quandiu per confessionem pœnitentiæ fructus ostendant. Burchard. lib. 2, c. 68.

De diligentia corporis Domini. *Ex definitione ecclesiasticorum dogmatum.*

CXCIV. Cotidie eucharistiæ commu- Burchard. lib.

5. c. 15. & Dist. 2. de consecr. c. 13.

nionem percipere nec laudo nec vitupero, omnibus tamen dominicis diebus communicandum hortor. Si tamen mens in affectu peccandi est, gravari magis dico eucharistiæ perceptione quàm purificari. Et ideo quamvis quis peccato mordeatur, peccandi de cetero voluntatem non habeat, & communicaturus satisfaciat lacrymis & orationibus, & confidens de Dei misericordia, accedat ad eucharistiam intrepidus & securus. Sed hoc de illo dico quem mortalia peccata non gravant. [*Vide Hincmarum in fine epistolæ* XL.]

Item sanctus Augustinus ad Januarium.

August. epist. 118. Burchard. lib. 5. c, 16.

Dixerit quispiam non cotidie accipiendam eucharistiam, alius affirmet cotidie. Faciat unusquisque quod secundùm fidem suam piè credit esse faciendum. Neque enim litigaverunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præposuit, Zachæus & ille centurio, cùm alter eorum gaudens in domo sua suscepit Dominum, alter dixerit: *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum.* ambo salvatorem honorificantes, quamvis non uno modo, ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti. Ad hoc valet quòd manna secundùm propriam voluntatem in ore cujusque sapiebat.

Luc. 19. *Matth.* 8.

De eadem re. *Ex epistola Clementis Papæ.*

Cl mens epist. 2. Remedius Curiensis c. 1.

CXCV. Certè tanta in altari holocausta offerantur quanta populo sufficere debeant. Quòd si remanserint, in crastinum non reser-

ventur, sed cum timore & tremore Clericorum diligentia consumantur. Qui autem residua corporis Domini, quæ in sacrario relicta sunt, consumunt, non statim ad communes sumendos cibos conveniant, nec putent sanctę portioni commiscere cibum qui per cuniculos digestus in secessum emittitur. Si igitur mane dominica porrigitur, usque ad sextam jejunent ministri qui eam consumpserint. Et si tertia vel quarta hora acceperint, jejunent usque ad vesperam. Sic secreta sanctificatione æterna custodienda sunt sacramenta.

Burchard. lib. 5. c. 11.

Vide epist. Rhab. ad Heribald. c. 33.

Ex Capitularibus, lib. I. *cap.* XXXII.

Ut omnes fideles communicent, & ad Missas expectent finalem deprecationem. [*In codicibus Rivipullensi & Colbertino, tum etiam in regio, ex quo prima editio Parisiensis prodiit, legitur*, expectent sine alia deprecatione.]

Lib 1. Capitular. c. 138.

Ex lib. II. *cap.* XXXIV.

In perceptione corporis & sanguinis dominici magna discretio adhibenda est. Cavendum enim est ne si nimiùm in longum differatur, ad perniciem animæ pertineat, dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem filij hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Si verò indiscretè accipiatur, timendum est illud quod ait Apostolus: *Qui manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat.* Juxta ejusdem Apostoli vocem probare se debet homo, & sic de pane illo edat; ut videlicet abstinens aliquot diebus ab operibus carnis, & purificans corpus animámque

Concil. Cabilon. 2. c. 46. Lib. 2. Capitular. c. 40. Burchard. lib. 5. c. 14. *Joann.* 6. 1. *Cor.* 11.

suam, præparet se ad percipiendum tantum sacramentum, exemplo David, qui nisi confessus * fuisset abstinuisse ab opere conjugali ab heri & nudiustertius, nequaquam panes propositionis à sacerdote accepisset.

1. *Reg.* 21.

* *Edit. Helmæstad.* fuisset abstinentiam

Ex eodem libro.

Ut si non frequentiùs, vel ter laïci homines in anno communicent, nisi fortè quis majoribus quibuslibet criminibus impediatur, id est, in Pascha, Natali Domini, & Pentecosten.

Lib. 2. Capitular. c. 45. Burchard. lib. 5. c. 17.

De Presbyteris qui non communicant.

Auditum est aliquos Presbyteros Missam celebrare & non communicare. quod omnino in canonibus Apostolorum interdictum esse legitur. Vel quomodo dicere rectè potest, si non communicaverit, *Sumpsimus, Domine, sacramenta.* & cetera. [*Caput istud non extat in editione Helmæstadiensi, & additum est ex codice MS. Parisiensi.*]

Lib. 1. Capitular. c. 6. Burchard. lib. 3. c. 78.

Ne populus antè quàm Missa finiatur, de Ecclesia egrediatur. *Ex Concilio Arelatensi.*

CXCVI. Cùm ad celebrandam Missam in Dei nomine convenitur, populus non antè discedat quàm Missæ solemnitas compleatur; & ubi Episcopus fuerit, benedictionem accipiat sacerdotis. [*In editione Helmæstad. legitur:* Et ubi Episcopus non fuerit &c. *Vide Concilium* III. *Aurelian. cap.* 29. *& lib.* 7. *Capitular. cap.* 201. *& Addit.* IV. *cap.* 42.]

Concil. Aurelian. 1. c. 26. Burchard lib. 3. c 29.

De eadem re. *Ex Concilio Carthaginensi, capit.* CXLVII.

CXCVII. Sacerdote in Ecclesia verbum faciente, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicetur. Concil. Carthag. 4. c. 24. Burchard. lib. 2. c. 66.

Ut sacrarium mulieres non introëant. *Ex Concilio Laodiceno.*

CXCVIII. Quòd non oporteat mulieres ingredi ad altare, & ea contingere quæ virorum officiis deputata sunt. [*Vide lib. 7. Capitular. cap. 134. 175. 189. & Capitulare Theodulfi Episcopi Aurelian. cap. 6. Capitulare Ahytonis cap. 11. & Capitula ejus cap. 16.*] Concil. Laodic. c. 44. Burchard. lib. 3. c. 100.

Ex epistola Leonis Papæ.

Nihilominus impatienter audivimus tantum divinarum rerum subiisse despectum ut feminæ sacris altaribus ministrare firmentur, cunctáque non nisi virorum famulatui deputata sexum cui non competit exhibere. Decreta Gelas. c. 26. Burchard. lib. 3. c. 101.

De eadem re. *Ex Concilio Torunensi.*

CXCIX. Dictum est nobis quòd quidam Presbyteri, celebrata Missa, detrectantes ipsi sumere divina mysteria quæ consecrarunt, calicem Domini mulierculis, quæ ad Missas offerunt, tradunt, vel quibusdam laïcis, qui dijudicare corpus Domini nesciunt, id est, discernere inter cibum spiritalem & carnalem. quod quantum sit omni ecclesiasticæ religioni contrarium, pietas fidelium novit. Unde omnibus Presbyteris interdicimus ut nullus im- Burchard. lib. 3. c. 76. ex Concilio Rotomag. c. 2.

posterum hoc facere præsumat; sed aut ipse cum reverentia sumat, aut Diacono vel Subdiacono, qui ministri altaris sunt, colligenda tradat. Illud etiam adtendat, ut eos propria manu antè communicet. Nulli autem laico aut feminæ eucharistiam in manibus ponat, sed tantùm in ore cum his verbis: *Corpus & sanguis Domini prosit tibi ad remissionem peccatorum & ad vitam æternam.* Si quis hæc transgressus fuerit, quia Deum omnipotentem contempnit & quantum in ipso est inhonorat, ab altari removeatur.

Ut omnis Presbyter qui Ecclesiam regit, thuribulum & incensum habeat.
Vnde suprà.

Burchard. lib. 3. c. 227. ex Concilio Rotomag. c. 1.

CC. Ut tempore quo evangelium legitur, & finito offertorio, super oblationem incensum, ut in mortem videlicet redemptoris, ponatur.

De prædicatione Presbyterorum. *Ex Capit. lib. tit.* LXXVI.

Lib. 1. Capitular. c. 82.

CCI. Sed & unicuique vestrum videndum est, dilectissimi & venerabiles pastores Ecclesiarum Dei, ut Presbyteri quos præmittitis per parrœchias vestras ad regendum & prædicandum per Ecclesias populum Dei, ut honestè prædicent, & non sinatis * nova vel non canonica aliquos ex suo sensu & non secundùm sacras scripturas fingere & prædicare populo. Sed & vosmet ipsi utilia, honesta, & recta, & quæ ad vitam ducant æternam, prædicate; alios quoque instruite, ut hæc eadem prædicent.

* *Editio Helmæstad.* nova aut inusitata aliq.

Quid sit à Presbyteris prædicandum.

CCII. Primò omnium prædicandum est omnibus generaliter ut credant Patrem & Filium & Spiritum sanctum unum Deum esse omnipotentem, qui omnia fecit, & unam esse deitatem & substantiam & majestatem in tribus personis Patris, Filij, & Spiritus sancti. Lib. 1. Capitular. c. 82. Burchard. lib. 2. c. 59.

Item prædicandum est quomodo filius Dei incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine pro salute humani generis, passus, sepultus, tertia die resurrexit, & cœlum ascendit, in fine mundi veniens judicare omnes homines secundùm opera propria; quo modo impij cum diabolo in ignem æternum mittentur, justi cum Christo in vitam æternam erunt. Burchard. lib. 2, c. 60.

Item prædicandum est quòd omnes homines in propria carne resurgent. Burchard. lib. 2. c. 61.

Item prædicandum est pro quibus criminibus cum diabolo deponuntur, quæ Apostolus enumerat, fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, &c. Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Et ideo hæc cum omni studio prohibeantur. Burchard. lib. 2. c. 65.

Item prædicandum est de dilectione Dei & proximi, de fide & spe in Deo, de humilitate, patientia, castitate, benignitate, misericordia, de eleemosynis, de confessione, ut fratribus ex corde remittatur. Qui hæc & his similia agunt, regnum Dei consequentur. Burchard. lib. 2. c. 64.

De eadem re. *Ex eodem lib.* 1. *cap.* CLIV.

CCIII. Ut unusquisque Presbyter capi- Lib. 1. Capitular. c. 160.

Vvalter. Aurel c. 7. Burchard. lib. 19. c. 99.

tula habeat de majoribus vel minoribus vitiis, per quæ cognoscere valeat vel prædicare subditis ut caveant ab insidiis diaboli.

De eadem re. *Ex eodem, cap.* CLIX.

Lib. 1. Capitular. c. 165. Burchard. lib. 2. c. 72.

CCIV. Ut sacerdotes admoneant populum ut eleemosynam dent & orationem faciant pro diversis plagis quas assiduè pro peccatis nostris patimur. [*Vide suprà cap.* 190. *hujus libri.*]

De eadem re. *Ex cap.* CLX.

Lib. 1. Capitular. c. 166.

CCV. Ut ipsi sacerdotes, unusquisque secundùm ordinem suum, prædicare & docere studeant plebem sibi commissam.

Admonitio ad Episcopos. *Ex lib.* II. *cap.* V.

Lib. 2. Capitular. c. 5.

CCVI. De sacerdotibus ad vestram curam pertinentibus magnum adhibete studium ut qualiter vivere debeant, & quomodo populis ad suam portionis curam pertinentibus exemplo & verbo prosint, à vobis magna cura edoceantur, admoneantur, & ut id facere studeant, vestra auctoritate constringantur.

Ut quisque Presbyter qui Ecclesiam tenet, Clericum habeat. *Ex Concilio Nannetensi.*

Burchard. lib. 2. c. 56. Capitulare Theodulfi c. 20.

CCVII. Unusquisque Presbyter qui plebem regit, Clericum habeat qui cantet, & epistolam & lectionem legat, & qui possit scolam tenere; & admoneat suos parrœchianos ut filios suos ad psalterium discendum mittant ad

Ecclesiam, quos ipse in omni castitate erudiat.

Ut omnis Presbyter horas canonicas solemniter persolvat. *Ex eodem, cap.* XIX.

CCVIII. Presbyter, mane matutinali officio expleto, pensum servitutis suæ canendo primam, tertiam, sextam, nonámque persolvat, ita tamen ut postea horis competentibus juxta possibilitatem aut à se aut à scolaribus publicè compleantur. Deinde peractis Missis, & infirmis visitatis, ad opus rurale exeat jejunus, ut iterum necessitatibus peregrinorum & hospitum, sive diversorum commeantium, infirmorum quoque atque defunctorum succurrere possit, usque ad statutam horam pro qualitate temporis & opportunitatis. Hincmari Capitula tit. 1. c. 9. Burchard. lib. 2. c. 104.

Ut Presbyter curam hospitum habeat. *Vnde suprà.*

CCIX. Ut Presbyter curam hospitum, maximè pauperum atque debilium, orphanorum quoque, atque peregrinorum habeat, hósque ad prandium suum cotidie juxta possibilitatem convocet, eísque hospitium tribuat. [*Vide Capitulare Riculfi Suession. cap.* 12.] Hincmar. ibid. c. 10.

Ex eodem capite.

Ut autem omnis occasio rapinæ tollatur, volumus ut Presbyteri, qui bonum exemplum caritatis omnibus ostendere debent, hospitales existant, juxta dominicum & apostolicum præceptum, & humanitatem præbeant iter facientibus: quia per hospitalitatem placue- Capitula Karlomanni tit. 2. c. 12. Burchard. lib. 2. c. 167.

runt quidam Deo, angelis hospitio receptis; & Dominus in die judicij dicturus est electis: *Hospes eram, & suscepistis me.* Et Job dicit: *Ostium meum semper viatori patuit.*

Matth. 25.
Job. 31.

De aqua benedicta. *Ex epistola Alexandri Papæ.*

CCX. Aquam enim sale conspersam populis benedicimus, ut ea cuncti adspersi sanctificentur. quod & omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Nam si cinis vitulæ aspersus populum sanctificabat atque mundabat, quanto magis aqua, quæ sale aspersa divinisque precibus sacrata est, populum sanctificat atque mundat? Et si sale aspersa per Helisæum Prophetam sterilitas aquæ sanata est, quanto magis divinis precibus sacrata aqua sterilitatem rerum aufert humanarum, & coinquinatos sanctificat & purgat, & cetera bona multiplicat, & insidias diaboli avertit, & phantasmatum versutiis hominem defendit.

Alexand. I. epist 1. c. 5. Remedius Curiensis c. 24. Burchard. lib. 2. c. 53.
Hebr. 9.
4. Reg. 2.

De eadem re. *Ex supradicto Concilio cap.* V.

CCXI. Ut omni die dominico quisque Presbyter in sua Ecclesia ante Missarum sollemnia aquam benedictam faciat in vase nitido & tanto mysterio convenienti, de qua populus intrans Ecclesiam aspergatur; & qui voluerint, in vasculis suis accipiant ex ipsa, & per mansiones & agros & vineas, super pecora quoque sua, atque super pabula eorum, necnon super cibos & potum suum conspergant.

Hincmar. ibid. c. 5. Burchard. lib. 3. c. 52.

De Presbyteris qui culpas peccantium reticent vel minùs dignè pœnitentes ad reconciliationem adducunt. *Vnde suprà.*

CCXII. Ut nemo Presbyterorum xenium vel quodcunque emolumentum temporale, immo detrimentum spiritale, à quocunque publicè peccante vel incestuoso accipiat ut Episcopo vel ministris ejus peccatum illius reticeat, nec pro respectu cujusque personæ aut consanguinitatis vel familiaritatis, alienis communicans peccatis, hoc Episcopo innotescere detrectet, nec à quoquam pœnitente aut gratia aut favore aut munus suscipere præsumat, aut minùs dignè pœnitentem ad reconciliationem adducat, & ei testimonium reconciliationis ferat, & quocunque livore alium quemlibet digniùs pœnitentem à reconciliatione removeat, quia hoc simoniacum & Deo & hominibus contrarium est. [*Vide Capitulare Riculfi Sueſſion. cap.* 9.] Hincmar. ibid. c. 13. Burchard. lib. 19. c. 100. Liber Pœnitentialis apud Stevartium pag. 711.

Ex Pœnitentiali.

Qui reticuerit peccatum fratris quod est ad mortem, nec eum corripuerit, aut Ecclesiæ Dei ut emendetur dixerit, quandiu consensit, tamdiu pœniteat. Burchard lib. 19. c. 123.

De Presbyteris qui à fidelibus ad prandium invitantur. *Vnde suprà cap.* XIV.

CCXIII. Ut nullus Presbyterorum, quando ad anniversarium diem, trigesimum, aut septimum, vel tertium alicujus defuncti, aut quacunque vocatione ad collectam Pres- Hincmar. ibid. c. 14. Burchard. lib. 2. c. 161.

byteri convenerint, se inebriare nullatenus præsumat, nec precari in amore sanctorum vel ipsius animæ bibere aut alios ad bibendum cogere, nec se aliena precatione ingurgitare, nec plausus & risus inconditos & inanes fabulas referre aut cantare præsumat vel turpia joca vel cum urso vel tornatricibus ante se facere permittat, nec larvas dæmonum, quas vulgò talamascas dicunt, ante se ferri consentiat, quia hoc diabolicum est & à sacris canonibus prohibitum.

De rixis & pugna sacerdotum.

Hincmar. ibid. Burchard. lib. 2. c. 163.

CCXIV. Summopere etiam quisque Presbyter caveat, sicut de statu suo vult gaudere, ut non quacunque occasione parem suum aut alium quemlibet ad iram & rixam, multò minùs ad pugnam vel ad cædem, aliquo verbo irritet seu provocet, nec provocatus ad hoc quisquam prosiliat, quia in talibus comessationibus & potationibus semper se immiscet diabolus.

De convivio Presbyterorum.

Hincmar. ibid. Burchard. lib. 2. c. 162.

CCXV. Quando autem convenerint Presbyteri ad convivium, Decanus aut aliquis prior illorum versum ante mensam incipiat, & cibum benedicat, & tunc secundùm suum ordinem sedeant, alter alteri honorem portantes, & per vices cibum & potum benedicant; & aliquis de illorum Clericis aliquid de sancta scriptura legat, & post refectionem similiter * sanctum hymnum dicant ad exemplum Domini, sicut in cœna fecisse legitur; & sic se

* *Cod. Paris.* secundum

contineant omnes Presbyteri, maximè in talibus locis, ut non vituperetur ministerium nostrum. [*Burchardus:* ut non vitup. min. illorum. *Codex Helmæstad.* ne min. nostrum vituperetur.]

De Kalendis, quando Presbyteri simul conveniunt. *Vndè suprà cap.* XVI.

CCXVI. Quando Presbyteri per Kalendas simul conveniunt, post peractum divinum ministerium & necessariam collationem, non *quasi ad prandium, ibi ad tabulas resideant, & per talia inhonesta convivia invicem graventur, quia indecens est & onerosum. Sæpe etiam tardè ad Ecclesias redeuntes, magis damnum de reprehensione conquirunt & de gravedine mutua contrahunt quàm lucrum ibi faciant. Nam de hujusmodi conventu Paulus Corinthios reprehendit, qui inconvenienter cœnam dominicam manducare conveniebant. Sic & qui ad cœnam dominicam, id est, ad collationem verbi sub occasione conveniunt,& *exuri ætate ventrisca conjunguntur, reprehensibiles coram Deo & hominibus habentur. Et ideo peractis omnibus, qui voluerit, panem cum caritate in domo fratris sui simul cum fratribus frangat & singulos biberes accipiant, maximè ultra tertiam vicem poculum non contingant; & sic ad Ecclesias redeant.

Hincmar. ibid. c. 15. Riculf. c. 20. Capitulare Ahytonis c. 29. Burchard. lib. 2. c. 164.

* *Burchardus*: non quasi ad plenam refectionem, sed

1. *Cor.* 11.

* *Edit. Helmæstad. Burchard. & Hincmar.* ex veritate ventris causa. Vide Concilium Nannet. c. 15.

De his qui de nihil habentibus ordinantur. *Ex Concilio Carthaginensi.*

CCXVII. Placuit ut Episcopi, Presby- Codex Canon.

Eccl. Afric. c. 32. Iesse Ambian. c. 6. Burchard. lib. 3. c. 120.

teri, Diaconi, vel quicunque Clerici, qui nihil habentes ordinantur, & tempore episcopatus vel clericatus sui agros vel quæcunque prædia suo nomini comparant, tanquam rerum dominicarum invasionis crimine teneantur, nisi admoniti in Ecclesia eadem ipsa contulerint.

De eadem re. *Ex Capitularium libro* I. *cap.* CL.

Lib. I. Capitular. c. 156. Burchard. lib. 3. c. 121.

CCXVIII. Unusquisque Presbyter res quas post diem consecrationis adquisiverit, propriæ Ecclesiæ relinquat.

De eadem re. *Ex Concilio Remensi.*

Hincmari Capitul tit. 2. c. 18. Burchard. lib. 3. c. 118.

CCXIX. Investigandum est si nihil patrimonij habens Presbyter quando provectus est ad ordinem ecclesiasticum, postea emerit prædia, cujus juris sint, quoniam Ecclesiæ ad quam de nihil habente promotus est esse debent juxta canonicam auctoritatem.

Ex Concilio Arausicano, cap. LIV.

Conc. Agath. c. 54. Burchard. lib. 3. c. 119.

Presbyter, cùm dioceſim tenet, de his quæ emerit ad Ecclesiæ nomen scripturam faciat, aut ab ejus quam tenet Ecclesiæ ordinatione discedat. [*Caput istud non extat in codice MS.*]

De reditibus vel oblationibus Ecclesiæ.

Hincmari Capitula tit. 2. c. 19.

CCXX. Inquirendum est si occasione hujus præcedentis capituli aliquis Presbyterorum de reditibus Ecclesiæ vel oblationibus ac votis fidelium alio nomine res comparaverit,

& ibi ſtructuras fecerit, vel quæ ad Eccleſiam pertinent ibidem collocaverit, & mulierum frequentationem inibi fieri permiſerit, vel, quod turpius eſt, tales mulieres ibidem habuerit quæ lanificium ſuum exerceant & curam domus agant, & in eodem Presbyter frequenter veniens manſerit. Contra decreta canonum hoc malum agitur. Quia ſicut nec ſuo ita nec alieno nomine Presbyter fœnus exercere debet, multò minùs fraudem facere de facultatibus eccleſiaſticis: quoniam hoc ſacrilegium eſt, & par crimen Judæ furis, qui ſacras oblationes aſportabat & furabatur.

De uſuris. *Ex canone Apoſtolorum.*

CCXXI. Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus uſuras à debitoribus exigens, aut deſinat, aut certè damnetur. Canon. Apoſtolor. c. 44. Burchard. lib. 2. c. 119.

De eadem re. *Ex Concilio Nicæno.*

CCXXII. Quoniam multi ſub regula conſtituti avaritiam & turpia lucra ſectantur, oblitíque ſcripturæ dicentis *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram &c.* mutuum dantes, centeſimas exigunt, juſtè cenſuit ſancta ſynodus ut ſi quis inventus fuerit uſuras accipiens aut hemiolia, id eſt, ſeſcupla exigens, vel aliquid tale prorsùs excogitans, turpis lucri gratia deiciatur à clero, & alienus exiſtat à regula. Concil. Nicæn. c. 17. Burchard. lib. 2. c. 120.

De eadem re. *Ex Concilio Laodicenſi.*

CCXXIII. Quòd non oporteat ſacerdotes & Clericos fœnerantes uſuras, vel quæ Concil. Laodic. c. 5.

dicuntur sescupla, id est, summam capitis & dimidium summæ, percipere. [*Vide Capitula Ahytonis Basileensis cap.* 17.]

De eadem re. *Ex epistola Leonis.*

Decreta Leonis l. c. 3. Burchard. lib. 2. c. 123.

CCXXIV. Nec hoc quoque prætereundum esse duximus, quosdam turpis lucri cupiditate captos usurariam exercere pœnam & fœnore velle ditescere. quod non dicam in eos qui sunt in clericali officio constituti, sed & in laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus.

Admonendum hoc loco est, pro eo quod codex MS. Reginonis habet usurariam exercere pœnam, *apud Leonem primum in epistola prima legi* exercere pecuniam. *quod rectius puto. Editio Helmæstadiensis neque* pœnam *habet neque* pecuniam. *Ivo parte 6. cap. 65. & Gratianus 14. q. 4. cap. 7. legunt* pecuniam.

Ut sub alieno nomine fœnus non exerceant Clerici. *Ex eadem epistola.*

Leo I. in Decretis c. 4. Burchard. lib. 2. c. 121.

CCXXV. Illud etiam præmonendum, ut sicut non suo ita nec alieno nomine aliquis Clericorum exercere fœnus attentet.

De eadem re. *Ex Concilio Tarraconensi.*

Concil. Tarrac. c. 2. Burchard. lib. 2. c. 122.

CCXXVI. Quicunque in clero esse voluerit, emendi viliùs vel vendendi cariùs studio non utatur.

De eadem re. *Ex Concilio Helibertano.*

Concil. Eliberit. c. 18.

CCXXVII. Episcopi, Presbyteri, & Diaconi

Diaconi de locis suis negotiandi causa non discedant, nec circumeuntes provincias, nundinas sectentur. Sanè ad victum sibi conquirendum, aut filium, aut libertum, aut mercenarium, aut amicum mittant. Et si voluerint negotiari, intra provinciam negotientur.

De eadem re. *Ex Concilio Carthaginensi.*

CCXXVIII. Placuit ut Episcopi, Presbyteri, & Diaconi non sint conductores, aut procuratores, neque ullo turpi negotio & inhonesto victum quærant, quia scriptum est: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus.* Concil. Carthag 3. c. 16. Burchard. lib. 2. c. 151. 2. Tim. 2.

De eadem re. *Ex eodem Concilio.*

CCXXIX. Item placuit ut Clericus, si commodaverit pecuniam, pecuniam accipiat; si speciem, eandem speciem, quantum dederit, accipiat. Concil. Carthag 3. c. 16. Burchard. lib. 2. c. 124.

Ex Capitularium lib. II. *cap.* XXXVI.

CCXXX. Ut Presbyteri à turpibus lucris & usuris non solùm ipsi abstineant, verùm etiam plebes sibi subditas abstinere instruant. Lib. 2. Capitular. c. 37. Burchard. lib. 2. c. 125.

De eadem re. *Ex Concilio Chalcedonensi.*

CCXXXI. Pervenit ad sanctam synodum quòd quidam qui in clero videntur electi, propter lucra turpia conductores alienarum possessionum fiant, & secularia negotia sub cura sua suscipiant, Dei quidem ministerium parvipendentes, secularium verò discurrentes domos, & propter avaritiam patrimoniorum Concil. Chalcedon. c. 3. Burchard. lib. 2. c. 145.

sollicitudinem sumentes. Decrevit itaque sanctum Concilium, nullum deinceps, non Episcopum, non Clericum, non monachum, aut possessiones conducere, aut negotiis secularibus se miscere, præter ecclesiasticarum rerum sollicitudinem.

De eadem re. *Ex Concilio Meldensi cap.* XLIX.

Concil. Meld. c. 49. Burchard. lib. 2. c. 146. 2. *Tim.* 2. * *Apud Sirmondum:* aliorsum. *Sic etiam in vet. cod. nostro.*

CCXXXII. Ut nemo laicorum Presbyteros Ecclesiarum suarum turpi villicationi &, secundùm Apostolum, seculari & inhonestæ negotiationi implicare nec secum * alios contra auctoritatem ducere præsumat, quò ministerium sibi commissum cogantur neglegere. Quòd si contra interdicta præsumpserit, excommunicetur.

De his qui per pecunias fuerint ordinati. *Ex canone Apostolorum.*

Canon. Apostolor. c. 30.

CCXXXIII. Si quis Episcopus aut Presbyter aut Diaconus per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, deiciatur ipse & ordinator ejus & à communione modis omnibus abscindatur, sicut Simon magus à Petro.

De eadem re. *Ex Concilio Chalcedonensi.*

Concil. Chalcedon. c. 2. Burchard. lib. 1. c. 112.

CCXXXIV. Si quis Episcopus per pecunias fecerit ordinationem & sub pretio redegerit Spiritus sancti gratiam, quæ non potest vendi, ordinaveritque per pecunias Episcopum aut Presbyterum aut Diaconem, proprij gradus periculo subjacebit. & qui ordinatus est, nihil ex hac ordinatione proficiat, sed

alienus sit à dignitate. Si quis verò mediator datis vel acceptis extiterit, si Clericus fuerit, proprio gradu decidat; si monachus aut laicus, anathematizetur.

De eadem re. *Ex epistola Gelasij Papæ.*

CCXXXV. Quos constiterit indignos meritis sacram mercatos esse pretio dignitatem, convictos oportet arceri: quia dantem pariter accipientémque damnatio Simonis, quam sacra lectio testatur, involvit. Decreta Gelasij c. 24. Burchard. lib. 1. c. 22.

De eadem re. *Ex epistola Hormisdæ Papæ.*

CCXXXVI. Hoc itaque ad priora conjungimus, ne benedictio per impositionem manus, quæ à Deo esse creditur, pretio comparetur: quia Simon Spiritum sanctum volens redemptione mercari, Apostoli fuit detestatione percussus. Burchard. lib. 1. c. 23. Act. 8.

De eadem re. *Ex Concilio Nannetensi.*

CCXXXVII. Omnibus ministris ecclesiasticæ dignitatis interdicimus ut nullus quocunque munere aut favore corruptus Clericum alterius parrœchiæ latenter ac furtivè ad ordinationem subintroducere præsumat. Quòd si fecerit, juxta Chalcedonense decretum is qui ordinatus est donum sancti Spiritus, quod furari conatus est, amittat; & qui mediator extitit, si Clericus est, proprio gradu decidat; si laicus aut monachus, anathematizetur. Concil. Nannet. c. 7. Burchard. lib. 1. c. 106.

De eadem re. *Ex Concilio Meldensi cap.* XLIII.

Concil. Meld. c. 43. Burchard. lib. 1. c. 21.

CCXXXVIII. Cavendum est & summopere præcavendum ac per virtutem Christi sanguinis interdicendum Episcopis & Regibus & omnibus sublimioribus potestatibus atque cunctis fautoribus & electoribus quorumcunque, atque consensoribus seu ordinatoribus in gradu ecclesiastico, ut nemo per simoniacam hæresim regiminis locum obtineat quacunque factione, calliditate, promissione, seu commoditate, aut datione per se aut per emissam personam, cùm Spiritus sanctus inter cetera documenta per os sancti dicat Gregorij : *Cur non perpendit quia benedictio illi in maledictionem convertitur?* Et alibi : *Dolens*, inquit, *dico, gemens denuntio, quia sacerdotium, quod apud vos intus cecidit, foris diù stare non poterit.*

S. Gregor. lib. 7. Ind. 2. epist. 110.

Idem lib 4. Ind. 14. epist. 51.

Quòd munus sit etiam à lingua. *Ex dictis Gregorij Papæ.*

S. Gregor. homil. 4. in evangelia. Burchard. lib. 1. c. 113.

CCXXXIX. Sunt nonnulli qui nummorum quidem præmia ex ordinatione non accipiunt, & tamen sacros ordines pro humana gratia largiuntur. Hi nimirum quod gratis accipiunt, gratis non tribuunt, quia nummum favoris de impenso officio sanctitatis expetunt. Unde cùm virum justum describeret Esaias, ait: *Qui excutit manus suas ab omni munere.* Quia aliud est munus ab obsequio, aliud munus à manu, aliud munus à lingua. Munus ab obsequio, est subjectio indebitè impensa. Munus á manu,

Esa. 33.

pecunia est. Munus à lingua, favor. Qui ergo sacros ordines tribuit, tunc ab omni munere manus excutit quando in divinis rebus non solùm ullam pecuniam, sed etiam humanam gratiam non requirit. [*Vide S. Gregor. lib. 9. Moral. c. 17. & lib. 12. c. 25.*]

Ne Presbyteri, ut Ecclesias obtineant, munera dent. *Ex Capitularium libro* 1.

CCXL. Ut nullus Presbyter ad introitum Ecclesiæ xenia donet. [*Vide Capitulare Theodulfi cap. 16. Capitula Abytonis Episcopi Basileensis ad Presbyteros suos cap. 12. & Capitulare ejusdem cap. 33.*] Lib. 1. Capitular. c. 146.

De his sacerdotibus vel Clericis qui per pecunias aliorum sacerdotum Ecclesias aut beneficia subripiunt vel subvertunt.

Sancitum est atque omnibus modis prohibitum, ut si quis Presbyter præventus fuerit alicui Clerico aut laico munera dare aut dedisse aut alicui pecuniam tribuere ut alterius Presbyteri Ecclesiam subripiat, pro hac cupiditate seu rapina turpis lucri gratia deiciatur à clero & alienus existat à regula. Nam si pro misericordia Episcopo placuerit longo tempore eum, pœnitendo quæ gessit, in carceris ærumna recludere, & usque ad satisfactionem ibi detineri, & postea, si se correxerit, & talia deinceps minimè se facere promiserit, humaniùs erga eum agere, poterit, si voluerit, & ipse dignus inventus fuerit. Lib. 7. Capitular. c. 146. Burchard. lib. 3. c. 114.

Ut nullus Presbyterum in Eccleſia mittat vel eiciat. *Ex eiſdem Capitularibus, cap.* XLI.

Lib. 1. Capitulat. c. 147. Burchard. lib. 3. c. 111.

CCXLI. Ut nullus laicus Presbyterum in Eccleſia mittere vel eicere præſumat, niſi per conſenſum Epiſcopi. [*Vide Concilium Viennenſe ſub Formoſo cap.* 4. *& Concilium Engelheimenſe cap.* 4.]

Ex eodem.

Item interdicendum videtur Clericis ſive laicis ne quis cuilibet Presbytero præſumat dare Eccleſiam ſine licentia & conſenſu Epiſcopi ſui.

Item ex eodem.

Lib. 5. Capitular. c. 43. & Addit. IV. c. 72. Lib. 3. Leg. Longob. tit. 1. c. 43.

De his qui ſine conſenſu Epiſcopi Presbyteros in Eccleſiis ſuis conſtituunt, vel de Eccleſiis eiciunt, & ab Epiſcopo vel quolibet Miſſo dominico admoniti obedire noluerint, ut bannum noſtrum revvadiare & per fidejuſſores ad palatium venire jubeantur; ut tunc nos decernamus utrum nobis placeat ut illum bannum perſolvant, aut aliam armiſcaram ſuſtineant.

De Eccleſiis inter coheredes diviſis.

Ex eodem.

Lib. 5. Capitular. c. 44. Lib. 3. Leg. Longob. tit. 1. c. 44. Burchard. lib. 3. c. 41.

CCXLII. De Eccleſiis quæ inter coheredes ſunt diviſæ conſiderandum eſt quatinus ſi ſecundùm providentiam & admonitionem Epiſcopi ipſi coheredes eas voluerint tenere & honorare, faciant. Sin autem hoc contradixerint, in Epiſcopi poteſtate maneat utrum eas

ita consistere permittat, aut reliquias exinde auferat.

De eadem re. *Ex Concilio Triburiensi.*

Si plures heredes contenderint de communi Ecclesia, auferri jubeat Episcopus reliquias sacras & Ecclesiam claudi, donec communi consensu statuant ibi Presbyterum & unde vivat. Concil. Tribur. c. 32. Burchard. lib. 3. c. 40.

Ut in Ecclesia una non plures Presbyteri constituantur. *Ex Concilio Remensi cap.* VIII.

CCXLIII. Unusquisque Presbyter Ecclesia una, ubi ordinatus est, contentus sit, & nullus in duabus Ecclesiis ministrare præsumat. [*Caput istud additum est ex codice manuscripto. Non extat enim in editione Helmæstadiensi. Vide lib. 6. Capitular. c. 73. & Addit. 11. cap. 8.*] Burchard. lib. 3. c. 44.

Ex Concilio quo suprà.

Sicut in unaquaque Ecclesia Presbyter debet esse, ita ipsa Ecclesia, quæ sponsa vel uxor ejus dicitur, non potest dividi inter plures Presbyteros; sed unum tantummodo habebit sacerdotem, qui eam castè & sinceriter regat. Unde interdicimus ut nullus præsumat Ecclesiam inter duos vel plures dividere: quia Ecclesia Christi uxor & sponsa debet esse, non scortum, sicut Calixtus Papa testatur. [*Vide Addit. III. Capitular. cap. 25.*] Burchard. lib. 3. c. 45. 7. q. 1. c. 39.

Ut laici Ecclesias non teneant nec decimas accipiant. *Ex Concilio* [*Meldensi*] *cap.* LXV.

Concil. Meld. c. 75. CCXLIV. Indignum valde est ut qui in regia dignitate ceteros Ecclesiæ filios auctore Deo præcellitis, neglegentiùs quæ Dei sunt exequi videamini. Unde dignum erat ut capellas villarum vestrarum laicis non committeretis, sed potiùs illis qui & eadem sacrata loca religiosiùs tractarent & vobis debitum obsequium impenderent. Monemus itaque & hortamur, ne, quod absit, periculum anathematis ex decimis præsumptis incurratis, ut hoc corrigere studeatis.

De eadem re. *Ex eodem capitulo.*

Concil. Meld. ibid. CCXLV. Si capellas vestras Presbyteris aut viris ecclesiasticis dederitis, & dominicas decimas acceperint, sarta tecta Ecclesiæ & luminaria exinde competenter provideant, & Presbyteri parrœchianas decimas accipiant, & populi necessitatibus debitè invigilent.

De eadem re. *Ex eodem.*

Concil. Meld. ibid. CCXLVI. Si autem laici capellas vestras habuerint, à ratione & ab auctoritate alienum habetur ut ipsi decimas accipiant & inde canes aut genitiarias suas pascant. Sed potiùs Presbyteri Ecclesiarum eas accipiant, & inde restaurationem Ecclesiarum & luminaria & hospitum ac pauperum receptionem exhibeant, & pro vobis ac statu regni vestri Dei misericordiam studiosè implorent.

De his qui Ecclesias deserunt in quibus provecti sunt & ad alias transeunt.

Ex Concilio Nicæno.

CCXLVII. Quicunque temerè & periculosè, neque timorem Domini præ oculis habentes, nec agnoscentes ecclesiasticam regulam, discedunt ab Ecclesia Presbyteri & Diaconi vel quicunque sub regula prorsùs existunt, hi nequaquam debent in aliam Ecclesiam recipi, sed omnem necessitatem convenit illis imponi ut ad suas parrœchias revertantur. Quòd si non fecerint, oportet eos communione privari. Concil. Nic. c. 16. Burchard. lib. 2. c. 98.

De eadem re. *Ex Concilio Chalcedonensi cap.* X.

CCXLVIII. Non licere Clericum in duarum civitatum conscribi simul Ecclesiis, & in qua initio ordinatus est, & ad quam confugit, quasi ad potiorem, ob inanis gloriæ cupiditatem. hoc autem facientes revocari debere ad suam Ecclesiam, in qua primitus ordinati sunt, & ibi tantummodo ministrare. [*Vide Addit.* III. *Capitular. cap.* 50.] Burchard. lib. 2. c. 96.

Item ex Concilio Antiocheno.

CCXLIX. Episcopus ab alia parrœchia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsùs insiliens, nec vi coactus à populis. Maneat autem in Ecclesia quam primitus à Deo sortitus est, nec inde transmigret. Concil. Antioch. c. 21. Burchard. lib. 1. c. 73.

De eadem re. *Ex decretis Calixti Papæ.*

Calixt. epist. 2. Burchard. lib. 3. c. 49. & apud Gratian. 7. q. 1. c. 39.

CCL. Quoniam sicut alterius uxor nec adulterari ab aliquo vel judicari aut disponi nisi à proprio viro, eo vivente, permittitur, sic nec uxor Episcopi & Presbyteri, quæ ejus Ecclesia vel parrœchia indubitanter intellegitur, eo vivente, alteri judicare vel disponere aut ejus concubitu frui permittitur. Unde Apostolus: *Alligata est uxor legi, quandiu vir ejus vivit. Eo verò defuncto, soluta est à lege viri.* Similiter & Ecclesia, quæ uxor sacerdotis dicitur, eo vivente ei alligata est; eo verò defuncto, nubat in Domino, id est, regulariter. Si enim eo vivente alteri nupserit, adultera judicabitur.

Rom. 7.

Ne quis alienam parrœchiam usurpet. *Ex epistola Calixti Papæ.*

Calixt. ibid.

CCLI. Nemo alterius terminos usurpet, nec alterius parrœchianum judicare aut excommunicare præsumat: quia talis judicatio aut excommunicatio nec rata erit nec vires ullas habebit, quoniam nullus alterius judicis nisi sui sententia tenebitur aut damnabitur. Nullus autem Primas vel Metropolitanus diocesanei Ecclesiam vel parrœchiam usurpet aut aliquem de ejus parrœchia excommunicare aut judicare præsumat absque consilio vel judicio ejusdem Episcopi; sed hoc observet quod ab Apostolis & patribus ac prædecessoribus nostris est constitutum & à nobis est confirmatum.

Item ex eadem epistola.

Si quis Metropolitanus Episcopus, nisi quod ad suam propriam pertinet parrœchiam, sine consilio & voluntate omnium comprovincialium Episcoporum extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, & quod ita egerit, irritum habeatur & vacuum. Calixt. ibid. Capitula Hadr. I. c. 43.

De Clericis qui præficiuntur ptochiis. *Ex Concilio Chalcedonensi.*

CCLII. Clerici qui præficiuntur ptochiis, vel qui ordinantur in monasteriis & basilicis martyrum, sub Episcoporum qui in unaquaque civitate sunt secundùm sanctorum patrum traditiones potestate permaneant, nec per contumaciam ab Episcopo suo dissiliant. Qui verò audent evertere hujuscemodi formam, nec proprio subiciuntur Episcopo, si Clerici sunt, canonum correptionibus subjacebunt; si laici vel monachi, communione priventur. Concil. Chalcedon. c. 8. Lib. 7. Capitular. c. 2.

Ut ampliùs Presbyter non habeat quàm unam Ecclesiam. *Ex Capitularium lib. I. cap.* LXXXVI.

CCLIII. Statutum est ut unaquæque Ecclesia suum Presbyterum habeat, ubi id fieri facultas providente Episcopo permiserit. Lib. 1. Capitular. c. 92. Burchard. lib. 3. c. 46.

De eadem re. *Ex Concilio Nannetensi.*

CCLIV. Sicut enim Episcopus non plus potest habere quàm unam civitatem & vir unam uxorem, ita Presbyter unam tantùm Concil. Nannet. c. 8. Burchard. lib. 3. c. 47.

Vide lib. 6. Capitular. c. 73.

Ecclesiam. Itaque nullus Presbyter plures præsumat habere Ecclesias, nisi fortè alios Presbyteros sub se in unaquaque illarum habeat qui nocturnum atque diurnum officium solemniter adimpleant & Missarum celebrationes cotidianis expleant ceremoniis.

Ut nullus Presbyter alterius parrœchianum recipiat.

Concil. Nannet. c. 2. Lib. 1. Capitular. c. 153. Burchard. lib. 2. c. 91.

CCLV. Ut nullus Presbyter alterius parrœchianum, nisi in itinere fuerit, vel placitum ibi habuerit, ad Missam recipiat.

Caput hoc non extat in codice Helmæstadiensi, neque in Parisiensi. Quia tamen ex indiculo capitum qui præfixus est initio codicis Parisiensis constabat caput istud hoc loco deesse, nos huc transtulimus ex libro primo Capitularium. Vide suprà cap. LXI.

Ex Concilio Carthaginensi.

Concil. Carthag. 1. c. 7. Addit. IV. c. 22.

Cassianus Episcopus dixit: Statuat gravitas vestra ut unusquisque Clericus vel laicus non communicet in alia plebe sine litteris Episcopi sui.

De eadem re. *Ex Capitularium lib.* I. *tit.* CLXXXVII.

Lib. 1. Capitular. c. 154.

CCLVI. Nullus Presbyter in alterius parrœchia Missam cantare præsumat, nisi in itinere fuerit, nec decimam ad alterum pertinentem audeat recipere.

De eadem re.

CCLVII. *Deest hoc caput in codicibus*

Helmæstadiensi & Parisiensi. Nos, cùm nihil certi nobis occurreret quod reponeremus, nihil temerè præsumendum censuimus. Si quis tamen hunc hiatum suppleri desiderat, utatur capite XXXIII. *Concilij Carthaginensis quarti.*

Ut Episcopus in alterius Episcopi parrœchia ordinationem non faciat. *Ex Concilio Antiocheno.*

CCLVIII. Episcopus alienam civitatem, quæ non est illi subjecta, non adeat, nec ad possessionem accedat quæ ad eum non pertinet, nec ordinationem ibi faciat, nisi fortè cum consilio & voluntate regionis Episcopi. Concil. Antioch. c. 22. Burchard. lib. 1. c. 71.

Ut nullus Presbyter aut laicus pœnitentem invitet vinum bibere aut carnem manducare. *Ex Capit. lib.* I. *tit.* CLI.

CCLIX. Ut nullus Presbyter aut laicus pœnitentem invitet vinum bibere aut carnem manducare, nisi ad præsens pro ipso unum vel duos denarios juxta qualitatem pœnitentiæ dederit. Lib. 1. Capitular. c. 157.

Ut nullus Presbyter cartas scribat. *Ex eodem.*

CCLX. Nullus Presbyter cartas scribat, aut conductor sui senioris existat. Lib. 1. Capitular. c. 158. Riculf. c. 15.

Ut nullus, contempta minore Ecclesia, ad potiorem aspiret. *Ex synodo Meldensi.*

CCLXI. Si quis de ordine sacerdotali, contemptu minoris Ecclesiæ, ambitiosè & im- Concil. Meld. c. 30. Burchard. lib. 3. c. 48.

probè ad potiorem aspiraverit, canonica erga eum definitio conservetur.

De baptismo, & quo tempore celebrandus sit. *Ex canone Apostolorum.*

Can. Apostolor. c. 49. Burchard. lib. 4. c. 22.

CCLXII. Si quis Episcopus aut Presbyter juxta præceptum Domini non baptizaverit in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis, aut in tribus Filiis, aut in tribus Paraclitis, abiciatur.

De eadem re. *Ex eodem.*

Can. Apostolor. c. 50. Burchard. lib. 4. c. 23.

CCLXIII. Si quis Episcopus aut Presbyter non trinam mersionem unius mysterij celebret, sed semel mergat in baptismate quod dari videtur in Domini morte, deponatur. Non enim dixit Dominus *In morte mea baptizate*, sed: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.*

Matth. 28.

Quòd Pascha & Pentecosten sit baptizandum. *Ex epistola Leonis Papæ.*

Decreta Leonis I. c. 11. Burchard. lib. 4. c. 2.

CCLXIV. Unde quia manifestissimi patet baptizandis in Ecclesia electis hæc duo tempora, id est, Pascha, & Pentecosten, esse legitima, dilectionem vestram monemus ut nullos alios dies huic observantiæ misceatis.

Ibid. c. 12.

quia sicut sunt alia quoque festa, quibus multo in honorem Dei reverentia debeatur, principalis tamen & maximi sacramenti custodienda nobis est mysticæ rationis exceptio, non interdicta licentia, qua in baptismo tribuendo quolibet tempore periclitantibus subvenitur.

Ita enim ad has duas festivitates connexas sibimet atque cognatas incolumium & in pacis securitate degentium vota libera differimus, ut in mortis periculo, in obsidionis discrimine, in persecutionis angustiis, in timore naufragij, nullo tempore hoc veræ salutis singulare præsidium cuiquam denegemus.

De gravidis baptizandis. *Ex Concilio Neocæsariensi.*

CCLXV. Gravidam oportet baptizari quando voluerit. Nihil enim in hoc quæ parit nescienti communicat, propterea quòd uniuscujusque suum propositum in confessione declaratur. Concil. Neocæsar. c. 6. Burchard. lib. 4. c. 31.

Baptizentur de quibus ignoratur an sint baptizati. *Ex Concilio Carthaginensi.*

CCLXVI. Item placuit de infantibus, quotiens non inveniuntur certissimi testes qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt per ætatem de traditis sibi sacramentis idonei respondere, absque ullo scrupulo eos esse baptizandos. Concil. Carthag. 5. c. 5. Lib. 7. Capitular. c. 307. Burchard. lib. 4. c. 45.

De baptizatis qui non confirmati moriuntur. *Ex Concilio Heliberitano.*

CCLXVII. Si quis Diaconus regens plebem sine Episcopo vel Presbytero aliquos baptizaverit, Episcopus eos per benedictionem perficere debebit. Quòd si antè de seculo recesserint, sub fide qua quisque credidit poterit esse justus. Concil. Eliber. c. 77. Burchard. lib. 4. c. 92.

De rebaptizatis. *Ex Concilio Hilerdensi.*

Concil. Ilerd. c. 9.

CCLXVIII. De his qui in prævaricatione rebaptizati sunt sine aliqua necessitate vel tormento, placuit ut circa eos Nicænæ synodi statuta serventur, id est, ut septem annos inter cathecumenos orent, & duos inter catholicos, & postea fidelibus in oblatione & eucharistia communicent.

Quòd nonnisi in Pascha & Pentecoste sit baptizandum. *Ex Concilio Vvormaciensi.*

Concil. Vvormac. c. 1. Burchard lib. 4. c 7.

CCLXIX. Sacrosancti baptismi sacramentum nonnisi in paschali festivitate & Pentecosten unusquisque fidelium noverit esse præbendum, exceptis his quibus mortis urgente periculo, ne in æternum pereant, talibus oportet remediis subvenire.

Ex Concilio Meldensi cap. XLVIII.

Concil. Meld. c. 48. Burchard. lib. 4 c. 14.

CCLXX. Nemo Presbyterorum baptizare præsumat nisi in vicis & Ecclesiis baptismalibus, atque temporibus constitutis, nisi causa ægritudinis vel certæ necessitatis. & vici auctoritatem & privilegia debita retineant.

De fontibus sacris. *Unde suprà.*

Burchard. lib. 4. c 13. & apud Gratian. Dist. 4. de consecr. c, 106.

CCLXXI. Omnis Presbyter qui fontes lapideos habere nequiverit, vas conveniens ad hoc solummodo baptizandi officium habeat. Similiter ad corporale lavandum & ad pallas altaris propria vasa habeantur, in quibus nihil aliud fiat. [*Vide suprà cap.* 79. *hujus libri.*]

Ut

Ut omnis Presbyter suis parrœchianis symbolum & orationem dominicam insinuet. *Ex Concilio Remensi tit.* XX.

CCLXXII. Ut omnis Presbyter omnibus parrœchianis suis symbolum & orationem dominicam aut ipsemet insinuet aut aliis insinuandum injungat. Et cùm ad confessionem tempore quadragesimali veniunt, hæc ab unoquoque memoriter sibi decantari faciat, nec antè sanctam communionem alicui tradat nisi hæc ex corde pronuntiare noverit; siquidem sine horum scientia nullus salvus esse poterit. In uno enim fides & credulitas Christiana continetur, in alio quid orare & petere à Deo debeamus exprimitur. Quòd verò sine fide nemo possit esse salvus, Dominus ostendit, cùm dicit: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit.* Nullus autem credere potest quod nescit nec audivit. Ait enim Paulus: *Quomodo credent ei quem non audierunt?* Nec sola sufficit fides in corde, nisi etiam verbis enuntietur, ut idem Apostolus testis est: *Corde*, inquit, *creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Nullus autem de stoliditate sensus vel tenuitate ingenij causetur: quia hæc tam parva sunt ut nemo tam hebes & barbarus sit qui hoc discere & verbis communibus pronuntiare non possit, tam magna ut qui horum scientiam pleniter capere potuerit, sufficere ea sibi credatur ad salutem perpetuam. Illud etiam observandum, ut nullus suscipiat infantem in baptismo à sacro fonte antequam eundem symbolum & orationem

Burchard. lib. 2. c. 62.

Vide Capitulare Theodulfi c. 22. Capitulare Ahytonis c. 97. lib. 5. Capitular. c. 103. & lib. 6. c. 172.

Marc. 16.

Rom. 10.

Rom. 10.

Capitulare Theodulfi c. 22. & lib. 6. Capitular. c. 172.

dominicam coram Presbytero decantet; & ut Presbyter omnibus patrinis annuntiet quòd debitores sint suis filiolis, cùm ad intellegibilem ætatem venerint, hæc eadem insinuare.

Ex Capitularium lib. II.

Concil. Moguntinum sub Kar. M. c. 47. Lib. 2. Capitular. c. 39.

CCLXXIII. Præcipimus ut unusquisque compater & proximi spirituales filios suos catholicè instruant. [*Vide Capitulare Ahytonis Episcopi Basileensis cap.* 18. *item Capitula ejusdem cap.* 25. *in to.* VI. & VIII. *Spicilegii Dacheriani.*]

Ex eodem, cap. XLIX.

Concil. Arelat. 6. c. 19. Lib. 2. Capitular. c. 46.

CCLXXIV. Ut parentes filios suos, & patrini eos quos de fonte suscipiunt, erudire summopere studeant; illi, quia eos genuerunt & eis à Domino dati sunt; & isti, quia pro eis fidejussores extiterunt.

De Letania majore. *Ex Concilio Moguntiacensi.*

Concil. Moguntinum sub Kar. M. c. 33. Lib. 5. Capitular. c. 86. Burchard. lib. 13. c. 6. Vide Concil. Aquisgr. anni 836. c. 10.

CCLXXV. Placuit nobis ut letania major observanda sit à cunctis Christianis die septimo Kalend. Maij, sicut legendo reperimus, & sicut sancti patres nostri constituerunt, non equitando, non pretiosis vestibus induti, sed cinere respersi, & cilicio induti, nisi infirmitas impedierit.

De jejunio rogationum.

Burchard. lib. 13. c. 7.

CCLXXVI. Cùm exigentibus peccatis Galliarum populi luporum rabie acriter * interimerentur, nec hujus flagelli aliquod remedium invenire possent, congregati tra-

* *Editio Helmæstad.* infestarentur

duntur Galliarum Episcopi apud Viennam urbem, atque in commune statuerunt ut triduanum jejunium facerent. Cùmque Dominus pestem misericorditer abstulisset, hi dies in consuetudinem annuæ celebritatis venerunt, ut per Galliarum provincias ante Ascensionis Domini diem celebrarentur. Agamus & nos hos dies cum summa reverentia & devotione, cum abstinentia carnis & humilitate cordis: non ut visibilium luporum rabiem evadamus, sed ut invisibilium, id est, spirituum immundorum, tentamenta vincere valeamus. Nullus autem his diebus vestimenta pretiosa induat, qui in sacco & cinere lugere debemus. Prohibeantur ebrietates & comessationes quę fiunt in vulgari plebe. Nemo ibi equitare præsumat, sed discalciatis pedibus omnes incedant. Nequaquam mulierculæ choreas ducant, sed omnes in commune Kyrie eleyson decantent, & cum contritione cordis Dei misericordiam exorent pro peccatis, pro pace, pro peste, pro conservatione frugum, & pro ceteris necessitatibus. Dies enim abstinentiæ sunt, non lætitiæ.

Vide Alcuin. c. 20. divinor. officior. & Vvalafr. Strab. c. 28. de reb. eccles.

Vide Cæsar. Arelat. hom. 37.

De jejunio quatuor temporum. *Ex Concilio Mogontiacensi.*

CCLXXVII. Constituimus ut quatuor tempora anni ab omnibus cum jejunio observentur, id est, in Martio hebdomada prima, in Junio secunda, in Septembri tertia, in Decembri quarta, quæ fuerit plena ante vigiliam Natalis Domini, id est, feria quarta & sexta & sabbato. Veniant omnes ad Ecclesiam hora no-

Concil. Mogunt. sub Kar. M. c. 34. Lib. 5. Capitular. c. 86. Burchard. lib. 13. c. 2.

na cum letaniis ad Missarum sollemnia.

De vigiliis sanctorum.

Burchard. lib. 13. c. 16. CCLXXVIII. Presbyteri cùm sacras festivitates populo annuntiant, etiam jejunium vigiliarum eos omnimodis servare moneant.

De indicto jejunio. *Ex Concilio Moguntiacensi.*

Concil. Mogunt. sub Kar. M. c. 35. Lib. 5. Capitular. c. 87. Burchard. lib. 13. c. 4. CCLXXIX. Si quis indictum jejunium superbiendo contempserit & observare cum ceteris Christianis noluerit, in Gangrensi Concilio præcipitur ut anathematizetur.

Ex Concilio Gangrensi.

Conc. Gangr. c. 19. Burchard. lib. 13. c. 5. CCLXXX. Si qui eorum qui continentiæ studeant, absque necessitate corporea tradita in commune jejunia ab Ecclesia custodita superbiendo dissolvit, stimulo suæ cogitationis impulsus, anathema sit.

De eadem re. *Ibidem.*

CCLXXXI. Quicunque indictum jejunium violant sine gravi necessitate, memorentur Jonathæ filij Saul Regis, qui maledictum patris parvipendens, parumper mellis in summitate virgæ comedit, & idcirco sententiam mortis promeruit. 1. *Reg.* 14.

Item ex Capitularium lib. I. *cap.* XLVIII.

Burchard. lib. 13. c. 17. CCLXXXII. Ut in Ecclesia à sacerdotibus jejunia constituta sine necessitate rationabili non solvantur.

De fame & peſtilentia.

CCLXXXIII. De hoc ſi evenerit fames, peſtilentia, inæqualitas aëris, vel alia qualiſcunque tribulatio, non expectetur edictum noſtrum, ſed ſtatim deprecetur miſericordia Dei. Lib. 1. Capitular. c. 118. Burchard. lib. 13. c. 18.

Quid ſit uſura.

CCLXXXIV. Uſura eſt ubi ampliùs requiritur quàm datur, verbi gratia, ſi dederis decem ſolidos, & ampliùs requiſieris; vel ſi dederis frumenti modium unum, & ſuper eum aliquid exigas. Lib. 1. Capitular. c. 125. Burchard. lib. 2. c. 126.

Item cap. CXXIII.

CCLXXXV. Turpe lucrum exercent qui per varias circumventiones lucrandi cauſa inhoneſtè res quaſlibet congregare decertant. Lib. 1. Capitular. c. 129.

Quid ſit fœnus.

CCLXXXVI. Fœnus eſt, qui aliquid præſtat. Juſtum fœnus eſt, qui ampliùs non requirit niſi quantum præſtitit. Lib. 1. Capitular. c. 130.

De eadem re. *Ibidem cap.* CXXV.

CCLXXXVII. Quicunque enim tempore meſſis vel vindemiæ, non neceſſitate, ſed propter cupiditatem, comparat annonam vel vinum, verbi gratia, de duobus denariis comparat modium unum, & ſervat uſque dum venundetur denariis quatuor aut ſex aut ampliùs, hoc turpe lucrum dicimus. Lib. 1. Capitular. c. 131. Burchard. lib. 2. c. 127.

De confessione & pœnitentia.

Burchard. lib. 19. c. 2.

CCLXXXVIII. Presbyteri debent admonere plebem sibi subjectam ut omnis qui se sentit mortifero peccati vulnere sauciatum, feria quarta ante quadragesimam cum omni festinatione recurrat ad vivificantem matrem Ecclesiam, ubi quod malè commisit cum omni humilitate & contritione cordis simpliciter confessus suscipiat remedia pœnitentiæ secundùm modum canonicis auctoritatibus præfixum, tradatúrque Satanæ in interitu carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini. Non solùm autem ille qui mortale aliquod commisit, sed etiam omnis homo quicunque se recognoscit immaculatam Christi tunicam, quam in baptismo accepit, peccati macula polluisse, ad proprium sacerdotem venire festinet, & cum * purificatione mentis omnes transgressiones omniáque peccata, quibus Dei offensam se incurrisse meminit, humiliter confiteatur, & quicquid ei à sacerdote fuerit injunctum, ac si ab ipso omnipotentis Dei ore esset prolatum, ita diligenter intendat & cautissimè observet.

* *Burchard.* puritate

De pœnitentibus. *Ex Concilio Africano.*

Concil. Carthag. 3. c. 32. Lib. 5. Capitular. c. 53. Burchard. lib. 19. c. 40.

CCLXXXIX. Cujuscunque pœnitentis publicum & vulgatum crimen est, quod universam Ecclesiam commoverit, ante absidam manus ei imponatur.

De eadem re. *Ex Concilio Agathensi.*

Conc. Agath. c. 15.

CCXC. Pœnitentes, tempore quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum &

cilicium ſuper capita à ſacerdote, ſicut ubique conſtitutum eſt, conſequantur. Si autem comas non depoſuerint aut veſtimenta non mutaverint, abiciantur. [*Editio Helmæſtadienſis ita habet*: Si autem cómas deponere aut veſtimenta mutare noluerint, abjiciantur.] Burchard. lib. 19. c. 27.

Item unde ſuprà. *Ex eodem Concilio.*

CCXCI. In capite quadrageſimæ omnes pœnitentes qui publicam ſuſcipiunt aut ſuſceperunt pœnitentiam, ante fores Eccleſiæ ſe repræſentent Epiſcopo civitatis, ſacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram proſtratis, reos ſe eſſe ipſo habitu & vultu proclamantes; ubi adeſſe debent Decani, id eſt, Archipreſbyteri parrœchiarum, cum teſtibus, id eſt, Preſbyteri pœnitentium, qui eorum converſationem diligenter inſpicere debent. & ſecundùm modum culpæ pœnitentiam per præfixos gradus injungat. Poſt hæc in Eccleſiam eos introducat, & cum omni clero ſeptem pœnitentiæ pſalmos in terram proſtratus cum lacrymis pro eorum abſolutione decantet. Tum conſurgens ab oratione, juxta id quod canones jubent, manus eis imponat, aquam benedictam ſuper eos ſpargat, cinerem priùs mittat, dein cilicio capita eorum cooperiat, & cum gemitu ac crebris ſuſpiriis eis denuntiet quòd ſicut Adam projectus eſt de paradiſo, ita & ipſi ab Eccleſia ob peccata eiciantur. Poſt hæc jubeat miniſtros ut eos extra januas Eccleſiæ expellant. Clerus verò proſequatur eos cum reſponſorio *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo &c.* ut videntes ſanctam Eccleſiam ob facino- Burchard. lib. 19 c. 16. & Di. 50. c. 64. *Geneſ.* 3.

ra sua tremefactam & commotam, non parvipendant pœnitentiam. In sacra autem Domini cœna rursus Ecclesiæ liminibus se præsentent.

De danda pœnitentia. *Ex Concilio Mogontiacensi.*

Concil. Moguntinum sub Rabano c. 31. Burchard. lib. 19. c. 28.

CCXCII. Modus tempúsque pœnitentiæ peccata sua confitentibus aut per antiquorum canonum institutionem, aut per sanctarum scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem imponi debet à sacerdotibus. Nam qui peccatis gravibus leves quosdam & inusitatos imponunt pœnitentiæ modos, consuunt pulvillos, secundùm propheticum sermonem, sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas. Sed discretio servanda est inter pœnitentes publicè & absconsè. Nam qui publicè peccat, oportet ut publica multetur pœnitentia & secundùm ordinem canonum pro merito suo excommunicetur & reconcilietur.

Qualiter suscipere debent pœnitentem Episcopi vel Presbyteri. *Ex Pœnitentiali Romano.*

Burchard. lib. 19. c. 33.

CCXCIII. Quotienscunque Christiani ad pœnitentiam accedunt, jejunia injungimus, & nos communicare cum eis debemus in jejunio unam aut duas hebdomadas vel quantum possumus, ut non dicatur quod sacerdotibus Judæorum à Domino dicitur: *Væ vobis legisperitis, qui adgravatis homines, imponentes*

Luc. 11. *super humeros eorum onera gravia & importabi-*

lia, ipsi autem uno digito vestro non tangitis sarcinas ipsas.

Item post pauca.

CCXCIV. Quotiensçunque dederis consilium peccanti, simúlque da illi statim pœnitentiam, quantum debeat jejunare, aut eleemosynis redimere peccata sua; ne fortè obliviscaris quæ tibi jam dixit, & iterum tibi necesse sit interrogare, & forsitan erubescat iterum confiteri, & inveniatur jam ampliùs judicari. Burchard. ibid.

Ut nullus alius præsumat pœnitentiam dare vel confessionem audire nisi Episcopus aut Presbyter. *Ex eodem.*

CCXCV. Exsurge qui dormis, exsurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Frater, Dominus Jesus Christus, qui dixit discipulis suis, *Quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo*, de quorum numero quamvis indignos nos esse voluit, ipse te absolvat per ministerium nostrum ab omnibus peccatis tuis, quæcunque cogitatione, locutione, atque operatione neglegenter egisti, ut à nexibus peccatorum absolutum perducere te dignetur ad regna cœlestia. Amen. Nos etiam, frater carissime, secundùm auctoritatem nobis indignis à Domino commissam absolvimus te ab omni vinculo delictorum, ut merearis habere vitam æternam per eum qui vivit &c. [*Caput istud non extat in MS.*] *Matth.* 18.

Sicut enim sacrificium offerre non debent Burchard. lib. 19. c. 153.

nisi Episcopi & Presbyteri, quibus claves regni cœlestis traditæ sunt, sic nec pœnitentium judicia alij usurpare debent.

Ut Diaconus, si necesse sit, suscipiat confessionem.

Halitgar. in præfat. lib. 6. Burchard. lib. 19. c. 154.

CCXCVI. Si autem necessitas evenerit, & Presbyter non fuerit præsens, Diaconus suscipiat pœnitentem ad sanctam communionem.

Item de suscipienda confessione. *Ex Theodori Archiepiscopi vel Bedæ Presbyteri Pœnitentiali.*

Halitgar. ibid. Burchard. lib. 19. c. 2.

CCXCVII. Episcopi vel Presbyteri, quando fidelium recipiunt confessiones, humiliare se debent, & cum tristitiæ gemitu lacrymísque orare, non solùm pro suis delictis, sed etiam pro fratris casu. Ait enim Apostolus: *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* 2. Cor. 11.

Vnde suprà.

Halitgar ibid. Burchard. lib. 19. c. 2.

CCXCVIII. Cùm ergo venerit aliquis ad sacerdotem confiteri peccata sua, mandet ei sacerdos ut exspectet modicum, donec intret Ecclesiam aut cubiculum suum ad orationem. Si autem non est locus aptus ad hoc, dicat hanc orationem in corde suo.

Oratio.

Halitgar. ibid. Burchard. ibid. c. 3.

CCXCIX. Domine Deus omnipotens, propitius esto mihi peccatori, ut condignè tibi possim gratias agere, qui me indignum propter tuam misericordiam ministrum fecisti of-

ficij ſacerdotalis, & me exiguum humilémque mediatorem conſtituiſti ad orandum & intercedendum ad Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum filium tuum pro peccantibus & ad pœnitentiam revertentibus. Ideóque, dominator Domine, qui omnes homines vis ſalvos fieri & ad agnitionem veritatis venire, qui non vis mortem peccatorum, ſed ut convertantur & vivant, ſuſcipe orationem meam, quam fundo ante conſpectum clementiæ tuæ pro famulis & famulabus tuis qui ad pœnitentiam venerunt, ut des illis ſpiritum compunctionis, ut reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo adſtricti tenentur, & ad te per condignam ſatisfactionem revertantur per eundem Dominum.

Videns autem ille qui ad pœnitentiam venit ſacerdotem triſtem & lacrymantem pro ſuis facinoribus, magis ipſe timore Dei perculſus ampliùs triſtetur & exhorreſcat peccata ſua.

Hic locus ſic habet in veteri codice MS. monaſterij Rivipullenſis: Videns autem ille frater, qui ad pœnitentiam venit, hanc ſacerdotis humilitatem, magis peccata ſua exhorreſcit, magis ſcelera ſua pertimeſcit. Poſt hæc caritativè ſacerdos eum ſuſcipiat, humiliter eum ſedere faciat ſecum, blandè eum hujuſmodi ſermonibus attrahat. Frater, non erubeſcas confiteri peccata tua &c.

Ordo ad dandam pœnitentiam.

Vnde ſuprà.

CCC. Poſt hæc interroga eum blandè le- Burchard. ibid.

nitérque. Credis in Deum Patrem & Filium & Spiritum sanctum? *Resp.* Credo. Credis quòd istæ tres personæ unus Deus sit? *Resp.* Credo. Credis quòd in ipsa ista carne, in qua nunc es, in ipsa resurgere habes in die judicij & recipere sive bonum sive malum quod gessisti? Credo. Vis dimittere illis peccata qui in te peccaverunt, Domino dicente *Si non remiseritis hominibus peccata eorum, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.* *Resp.* Volo. Et require ab eo diligenter si est incestuosus, aut suo seniori infidelis. Et si non vult incestum dimittere, non potes ei dare pœnitentiam. Si autem vult, potes. His præmissis, pœnitentem alloqui affectuosè debet sacerdos his verbis:

Matth. 6.

Frater, noli erubescere peccata tua confiteri. Nam & ego peccator sum, & fortassis pejora quàm tu feceris habeo facta. Hæc idcirco admoneo, quia usitatum generis humani vitium est, ut beatus Gregorius dicit, & labendo peccatum committere, & commissum confitendo non prodere, sed negando defendere, atque convictum defendendo multiplicare. Et qui diabolo instigante nefanda crimina perpetrare non metuimus, hæc eadem quæ opere absque ulla verecundia perfecimus, eodem suadente saltim verbis confiteri erubescimus, & coram homine, qui similis nostri est, eisdémque fortasse passionibus subjacet, confundimur dicere quod coram Domino, qui omnia inspicit, absque ullo mentis rubore committere non formidavimus detestanda actione. Sponte ergo fateamur quod nullo cogente commisimus. Si verò nos nostra scelera cela-

S. Gregor. lib. 22. Moral. c. 9.

verimus, ab illo manifestabuntur qui & *accusator est peccati & incentor. Ipse enim hic nos ut peccemus instigat; ipse, cùm peccaverimus, accusat. Si ergo in hac vita prævenia-mus eum & ipsi sceleris nostri accusatores simus, nequitias diaboli inimici nostri & accusatoris effugiemus, Paulo teste, qui ait: *Si nosmetipsos judicaremus, non utique dijudicaremur.*

* *Cod. Rivipull.* auctor Vide Ruric. lib. 2. epist. 12.

1. *Cor.* 11.

Videns autem eum sacerdos verecundantem, rursum prosequatur: Fortasse, carissime, non omnia quæ gessisti ad memoriam modò veniunt. Ego te interrogabo. Tu cave ne diabolo suadente aliquid celare præsumas. Et tunc eum ita per ordinem interroget.

Fecisti homicidium aut casu aut volens, aut pro vindicta parentum, aut jubente domino tuo, aut in publico bello. Si voluntariè fecisti, septem annos pœnitere debes; si nolens aut casu, quinque annos. Si pro vindicta parentis, unum annum, & sequentibus duobus annis tres quadragesimas & legitimas ferias. Si in bello, quadraginta dies. Si liber es, & jubente domino servum innocentem occidisti, annum unum, in duobus aliis annis tres quadragesimas & legitimas ferias. Si servus dignus est morte, quadraginta dies pœniteat.

Fecisti truncationes manuum aut pedum, aut oculos hominis eruisti, aut vulnerasti hominem. Pro truncatione annum unum pœnitere debes; pro vulnere, quadraginta dies pœniteas.

Fecisti perjurium aut pro cupiditate seculi, aut coactus & pro necessitate aut pervicacia

aut parentum, aut nesciens aut alios in perjurium induxisti scienter. Si sciens pejerasti, & alios in perjurium induxisti, septem annos pœnitere debes. Si nesciens, annum unum & tres quadragesimas. Si pro vita vel membris, tres quadragesimas.

Feciſti furtum aut ſacrilegium aut infracturas vel rapinam, tollens quod tuum non erat. Si domos per noctem infregisti & quadrupedia tulisti vel fortiorem causam valentem solidis quadraginta, annum unum pœnitere debes & pretium reddere. Si non reddis, annos duos pœniteas. Si majorem feciſti furtum, tres annos pœnitere debes. Et ſi ſæpe feciſti, annos septem. Pro modico furto viginti dies, pueri decem dies. Si de Eccleſia aliquid tuliſti, quod eſt ſacrilegium, ſeptem annos pœniteas.

Feciſti adulterium cum uxore aliena vel desponſata, vel virginem corrupiſti, ſive cum ſanctimoniali vel Deo dicata, vel cum abſoluta femina, id eſt, ſine marito, vel cum ancilla propria. Si mœchatus es cum alterius uxore aut cum ſanctimoniali, ſeptem annos pœniteas. ſi cum virgine, duos annos. ſi cum vidua, annum unum. Si tuam uxorem dimiſiſti & alterius junxiſti, ſeptem annos pœniteas. Si cum vacante femina, tres quadrageſimas & legitimas ferias. Si cum propria ancilla, quadraginta dies pœnitere debes.

Nupſiſti cum uxore tua vel ancilla retro. Si feciſti, quadraginta dies debes pœnitere.

Nupſiſti cum uxore tua quadraginta dies ante partum, quadraginta dies debes pœnitere.

Nupsisti in die dominico, tres dies pœnitere debes.

Fecisti raptum de virgine vel vidua, tres annos pœnitere debes.

Fecisti fornicationem, sicut Sodomitæ fecerunt, cum pecoribus aut cum matre vel sorore, quindecim annos vel duodecim pœnitere debes.

Coinquinatus es cum uxore tua in quadragesima. Si hoc fecisti, annum unum pœnitere debes aut viginti sex solidos in eleemosynam dare. Si per ebrietatem evenit, quadraginta dies pœniteas.

Hoc etiam caveri debet, ut viginti dies ante Natale Domini & Pentecosten & omni die dominica & post conceptionem manifestatam vir contineat se ab uxore.

Dixisti falsum testimonium pro cupiditate aut nesciens, annum unum pœniteas.

Truncasti ullum membrum, tres annos pœniteas.

Odisti fratrem tuum. Quandiu in ipso odio fuisti, tamdiu pœniteas in pane & aqua.

Detraxisti ullum hominem ad seniorem vel ad pares propter invidiam, quadraginta dies pœniteas.

Violasti in furto sepulcrum, annos duos pœniteas.

Contigit tibi ulla neglegentia de sacrificio Domini, centum quadraginta dies pœniteas.

Consuluisti magos aut aruspices aut incantatores aut sortilegos, vel vota quæ ad arbores vel ad fontes fiunt voviſti, annos tres pœniteas.

Tulisti aliquid pecuniæ de Ecclesia. Aut in quadruplum restitue, aut tres annos pœniteas.

Perdidisti aliquem per injustam delaturam, tres annos pœniteas.

Duxisti aut transmisisti aliquem in captivitatem, tres annos pœniteas.

Editio Helmæstadiensis ita habet : Duxisti aut transmisisti ullum hominem Christianum in captivitatem, tres annos. *Burchardus in libro* XIX. *paulò fusiùs, & cum aliquo discrimine.* Duxisti aut transmisisti vel vendidisti aliquem hominem in captivitatem, nisi pro pace communi. Si fecisti; reduc eum, si poteris. Sin autem, duos annos per legitimas ferias pœniteas.

Cremasti domum aut aream alterius, tres annos pœniteas.

Fecisti vomitum per ebrietatem, quindecim dies pœniteas. Si per contentionem, quadraginta. Si nesciens, sex dies pœniteas.

Editio Helmæstadiensis : Fecisti vomitum per ebrietatem, XV. dies pœniteas. Si per contentionem, XL. Si nesciens, VII. dies pœniteas. Similiter si sanguinem comederis.

Manducasti morticina aut dilacerata à bestiis, quadraginta dies pœniteas. Similiter si sanguinem comederis.

Bibisti de liquore in quo mus vel mustela mortua inventa fuerit, quadraginta dies pœniteas.

Contempsisti indictum jejunium in Ecclesia vel decreta seniorum, quadraginta dies pœniteas. Si in quadragesima, unum annum.

Oppressisti

Oppressisti infantem tuum, quinque annos aut tres pœnitere debes.

Bibisti ullum maleficium, id est, herbas vel alias causas, ut non potuisses infantes habere, aut alio donasti, aut hominem per mortiferam potionem occidere voluisti, aut alium hoc facere docuisti, aut de semine viri gustasti ut in amorem tuum exardesceret, aut chrisma bibisti aut ad subvertendum Dei judicium alteri dedisti &c. Si quid hujusmodi operatus es, septem annos pœniteas.

Necasti voluntariè partus tuos, decem annos pœniteas. Et si filium vel filiam occidisti, duodecim. Et si in utero ante conceptum, unum annum. Si post conceptum, tres annos. Si tuus infans per tuam neglegentiam sine baptismo mortuus est, annum unum pœniteas, & nusquam sis sine aliqua pœnitentia.

Fecisti aliquid, quod pagani faciunt in Kalendis Januarij, in cervulo vel in vegula, tres annos pœniteas.

Fecisti aliquid vel dixisti in quocunque opere quod inchoas per sortilegam vel magicam artem, annum unum pœniteas.

Misisti filium tuum super tectum aut super fornacem pro aliqua sanitate, vel incendisti grana ubi mortuus homo fuerat, quinque annos pœniteas.

Cantasti carmina diabolica super mortuos, viginti dies pœniteas.

Junxisti te mulieri tempore menstruo, quadraginta dies pœniteas.

Nupsisti cum uxore tua, postquam peperit, antequam quadraginta dies adimplerent-

tur, triginta dies pœniteas.

Communicasti de sacrificio Domini, & non priùs abstinuisti ab uxoris amplexu quinque aut septem diebus, dies viginti pœniteas.

Operatus es aliquid in dominica die, septem dies pœniteas.

Detraxisti vel maledixisti aliquem causa invidiæ, septem dies pœniteas.

Burchard. lib. 19. c. 6. Capitulare Theodulfi c. 31.

NUNC tibi octo principalia vitia explicabo, id est, superbiam, vanam gloriam, invidiam, iram, tristitiam, avaritiam, ventris ingluviem, luxuriam. Ex quibus si te culpabilem recognoscis, pœnitentiam suscipe. Nam ex his omnia vitia oriuntur. [* De superbia, quæ initium omnis peccati est & regina omnium malorum, nascitur omnis inobedientia, omnis præsumptio, & omnis pertinacia, contentiones, hæreses, arrogantia.] De vana gloria oriuntur inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentiones, pertinacia, discordiæ, novitatum præsumptiones. De invidia nascitur odium, susurratio, detractio, exultatio in adversis proximi, afflictio in prosperis. De ira oriuntur rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemiæ. De tristitia nascitur malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor, vagatio mentis. De avaritia oriuntur proditio, fraus, fallacia, perjuria, inquietudo, & contra misericordiam obduratio. De ventris ingluvie propagatur inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo sensus. De luxuria generatur cœcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præ-

* *Ista desunt in edit. Helmæstad. & in cod. MS. Addita autem sunt ex Burchardo & aliis.*

cipitatio, amor sui, odium Dei, affectus præsentis seculi, horror & desperatio futuri.

ALLOCUTIO.

Ergo si superbus usque modò fuisti, humilia te ipsum in conspectu Dei. Si vanam gloriam dilexisti, cogita ne propter transitoriam laudem æternam perdas mercedem. Si invidiæ rubigo te huc usque consumpsit, quod est maximum peccatum & super omnia detestabile, quia diabolo comparatur invidus, qui primo homini invidit datum quod ipse per suam culpam perdiderat, age pœnitentiam, & profectum aliorum, tuum deputa. Si tristitia te superat, patientiam & longanimitatem meditare. Si avaritiæ morbus gravat, cogita quia radix est omnium malorum & idololatriæ comparatur, & ideo largum te esse oportet. Si ira te vexat, quæ in stultorum sinu requiescit, dominari debes animo tuo, & hanc à te mentis tranquillitate fuga. Si ventris ingluvies ad vorandum pertrahit, sobrietatem sectare. Si luxuria, castitatem vove. Burchard. lib. 19. c. 7.

Tunc prosternat se pœnitens in terram, & cum lacrymis dicat: Et in his & in aliis quibuscunque humana fragilitas contra Deum & creatorem suum aut cogitando, aut loquendo, aut operando, aut delectando, aut concupiscendo peccare potest, in omnibus me peccasse & reum in conspectu Dei super omnes homines esse cognosco & confiteor. Humiliter etiam te, sacerdos Dei, exposco ut intercedas pro me & pro peccatis meis ad Dominum & creatorem nostrum, quatinus de his & de om-

nibus sceleribus meis veniam & indulgentiam consequi merear.

Deinde sacerdos surgat & psalmum XXXVII. decantet. Deinde L. & LIII. & prosternat se in terram, & dicat hanc orationem.

ORATIO.

Precor, Domine, clementiæ & misericordiæ tuæ majestatem ut famulo tuo illi nunc peccata & facinora sua confitenti veniam relaxare digneris & præteritorum culpas indulgeas. Qui humeris tuis ovem perditam reduxisti, qui publicani precibus & confessione placatus es, tu etiam, Domine, huic famulo tuo illi placatus esse digneris. Tu hujus precibus benignus adspira, ut in confessione placabilis permaneat. Fletus ejus & petitio perpetuam clementiam tuam celeriter exoret, sanctisque altaribus restitutus rursum æternæ ac cælesti gloriæ mancipetur, qui vivis &c.

Deinde adjungatur:

Burchard. lib. 19. c. 7.

Deus omnipotens sit adjutor & protector tuus, & præstet indulgentiam de peccatis tuis præteritis, præsentibus, & futuris.

Præfatio Bedæ de remediis peccatorum.

Hæc de remediis peccatorum ex priorum monumentis excerpsimus; in quibus tamen omnibus, non auctoritate censoris, sed consilio potiùs compatientis usi sumus, sollerter admonentes doctum quemque sacerdotem Christi ut in universis quæ hic adnotata reperit, sexum, ætatem, conditionem, statum, personam, intellectum, ipsum quoque cor

pœnitentis curiosè discernat, & secundùm hæc, ut sibi visum fuerit, singula quæque dijudicet. Quibusdam namque à cibis abstinendo, aliis eleemosynas dando, nonnullis genua flectendo sæpius, sive in cruce stando, aut aliquid aliud hujusmodi, quod ad purgationem peccatorum pertineat, faciendo, universa necesse est errata corrigere. quæ universa in examine discreti debent pendere judicis.

De pœnitentibus. *Ex Concilio Africano.*

CCCI. Pœnitentibus secundùm differentiam peccatorum Episcopi arbitrio pœnitentię tempora decernantur. Halitgar. lib. 3. c. 1. 11. Concil. Carthag. 3. c. 31.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCCII. Ut sacerdos pœnitentiam imploranti absque personæ acceptione pœnitentiæ leges injungat. Halitgar. ibid. c. 1. Concil. Carthag. 4. c. 74. Burchard. lib. 19. c. 35.

Ut pœnitentia conjugatis ex consensu detur. *Ex Concilio Arelatensi.*

CCCIII. Pœnitentiam conjugatis nonnisi ex consensu dandam. Concil. Arelat. 2. c. 22. Burchard. lib. 19. c. 111.

Ex Concilio Laodicensi.

CCCIV. De his qui diversis facinoribus peccaverunt, & perseverantes in oratione confessionis & pœnitentiæ conversionem à malis habuere perfectam, pro qualitate delicti talibus pœnitentiæ tempus impensum, propter clementiam & bonitatem Dei communio concedatur. Concil. Laodic. c. 2. Halitgar. lib. 3. c. 15. Burchard. lib. 19. c. 41.

De eadem re.

Halitgar. in præfat. lib. 6. Burchard. lib. 19. c. 32.

CCCV. Unumquemque hominem accedentem ad pœnitentiam si videris acriter & assiduè stare in pœnitentia, statim remissiùs age adversùs eum.

In veteri codice MS. monasterij Rivipullensis, post hæc verba, remissiùs age adversùs eum, *ista adduntur*: Si verò neglegentem videris & tepidum, tardiùs relaxa eum.

Ex Concilio Africano.

Concil Carthag. 3. c. 32. Burchard. lib. 19. c. 40. 70.

CCCVI. Ut Presbyter non interrogato Episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absentia Episcopi, necessitate compellente.

Ex epistola Innocentij Papæ.

Decreta Innoc. I. c. 7. Halitgar. lib. 3. c. 13. Burchard. lib. 18. c. 18.

CCCVII. De pœnitentibus autem qui sive ex gravioribus commissis sive ex levioribus pœnitentiam gerunt, si nulla intervenit ægritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Sanè si quis ægritudinem inciderit & usque ad desperationem devenerit, ei et ante tempus Paschæ relaxandum.

Ex Concilio Carthaginensi.

Concil. Carthag. 4. c. 75. Burchard. lib. 19. c. 38.

CCCVIII. Ut neglegentes pœnitentes tardiùs recipiantur.

Ut nullus Episcopus alterius civitatis vel parrœchiæ pœnitentem suscipiat, vel sine Episcopi vel Presbyteri testimonio reconciliet. *Ex epistola Felicis Papæ.*

CCCIX. Curandum summopere est ne quis fratrum coëpiscoporúmque nostrorum aut etiam Presbyterorum in alterius civitate vel dioceſi pœnitentem, vel sub manu positum sacerdotis, aut eum qui reconciliatum se dixerit, sine Episcopi vel Presbyteri testimonio & literis, ad cujus pertinet parrœchiam, suscipiat. Felix III. epist. 7. c. 6.

Ut Presbyteris & Diaconibus manus tanquam pœnitentibus non imponatur. *Ex Concilio Carthaginensi.*

CCCX. Confirmatum est ut si quando Presbyteri vel Diaconi in aliqua graviori culpa convicti fuerint, qua eos à ministerio necesse sit removeri, non eis manus tanquam pœnitentibus vel tanquam fidelibus laicis imponatur. Concil. Carthag. 5. c. 11. Burchard. lib. 19. c. 72.

Ut pœnitentia Clericis non negetur. *Ex Concilio Arelatensi.*

CCCXI. Pœnitentiam desiderantibus Clericis non negandam. Concil. Arelat. 2. c. 29.

Qualiter Presbyteri & Diaconi agant pœnitentiam. *Ex epistola Leonis Papæ.*

CCCXII. Alienum est à consuetudine ecclesiastica ut qui in presbyterali honore aut Diaconi gradu fuerint consecrati, hi pro cri- Decreta Leonis I. c. 16. Burchard. lib. 19. c. 71.

mine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant pœnitendi, secundùm quod scriptum est: *Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro illo?* Unde hujusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei privata est expetenda secessio; ubi illis satisfactio, si fuerit digna, sit etiam fructuosa.

1. Reg. 2.

Ut à negotiatione pœnitentes abstineant. *Ex epistola Leonis Papæ.*

Decreta Leonis l. c. 23. Halitgar. lib. 3. c. 6. Rhab epist. ad Heribald. c. 15. Burchard. lib. 19. c. 95.

CCCXIII. Qualitas negotiandi aut excusat aut arguit, quia est honestus quæstus & turpis. Veruntamen pœnitenti utilius est dispendia pati quàm periculis negotiationis astringi: quia difficile est inter ementis vendentísque commercium non intervenire peccatum.

Ut post depositum cingulum nullus pœnitens ad militiam secularem redeat. *Ex eadem.*

Decreta Leonis l. c. 24. Halitgar. ibid. c. 7. Burchard. lib. 19. c. 66.

CCCXIV. Contrarium est omnino ecclesiasticis regulis post pœnitentiæ actionem redire ad militiam secularem, cùm Apostolus dicat: *Nemo militans Deo &c.* Unde non est liber à laqueis diaboli qui se militiæ mundanæ voluerit implicare.

De eadem re. *Ex Concilio Arelatensi.*

Concil. Arelat. 2. c. 25. Burchard. lib. 19. c. 67.

CCCXV. Hi qui post sanctæ religionis propositum apostatant, & ad seculum redeunt, & postmodum pœnitentiæ remedia non requirunt, communionem non accipiant sine pœnitentia. quos etiam jubemus ad cleri-

catus officium non admitti.

Item ex eodem.

CCCXVI. Quicunque habitum seculârem præsumpserit, ab Ecclesia expellatur.

De eadem re. *Ex Concilio Toletano.*

CCCXVII. De his qui acta pœnitentia ad pristina redeunt peccata, antiquorum patrum decernunt Concilia, ut qui acta pœnitentia tanquam canes ac sues ad vomitus pristinos & ad volutabra redeunt, quousque ad remedia pœnitentiæ recurrant & ad omissum ordinem revertantur, excommunicati & anathema condemnati habeantur. Concil. Tolet. 6. c. 7. Vide Decreta Siricij c. 5. Concil. Aurelian. 1. c. 13. & Halitgar. lib. 3. c. 8.

De eadem re. *Ex dictis sancti Gregorij.*

CCCXVIII. Qui se inlicita meminit commisisse, à licitis etiam studeat abstinere; quatinus per hoc conditori suo satisfaciat; ut qui commisit prohibita, sibimet abscidere debeat etiam concessa. Burchard. lib. 19. c. 65.

De eadem re. *Ex epistola Leonis.*

CCCXIX. Inlicitorum veniam postulantem oportet etiam à licitis abstinere, dicente Apostolo: *Omnia licent, sed non omnia expediunt.* [*Vide Rhabani epistolam ad Heribaldum Autissiodor. cap.* XV.] Decreta Leonis I c. 22. Halitgar. lib. 3. c. 5. Lib. 7. Capitular c 43. 1. *Cor.* 6.

De eadem re. *Ex Concilio Toletano.*

CCCXX. Ea quæ frequenti prævaricatione iterantur, frequenti etiam sententia condemnantur. Burchard. lib. 19. c. 158.

De eadem re. *Ex dictis Basilij Episcopi.*

Regula S. Basilij c. 27. Burchard. lib. 19. c. 39. *Luc.* 15.

CCCXXI. Pœnitentem ex corde ita oportet susci pere sicut Dominus ostendit, cùm dicit: *Quia convocavit amicos suos & vicinos dicens: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quam perdideram.*

Vnde suprà.

Regula S. Basilij c. 18. *Psal.* 118.

CCCXXII. Affectum illum in se recipiat pœnitens quem gerebat ille qui dicebat: *Iniquitatem odio habui & abominatus sum.*

Qualis sit vera pœnitentia. *Ex dictis sancti Augustini.*

CCCXXIII. Pœnitentiam certam non facit nisi odium peccati & amor Dei. Quando sic pœnites ut tibi amarum sapiat in animo quod antea dulce fuit in vita, & quod te priùs oblectabat in corpore, ipsum te cruciet in corde, tunc verè pœnites.

Quales esse debemus erga impœnitentes. *Vnde suprà.*

Regula S. Basilij c. 28. Burchard. lib. 19. c. 64. *Matth.* 18. 2. *Thessal.* 3.

CCCXXIV. Erga eum qui pro peccato non pœnitet tales esse debemus sicut Dominus præcepit dicens: *Sit tibi sicut gentilis & publicanus.* & sicut Apostolus jubet: *Subtrahite,* inquit, *vos ab omni fratre inordinatè ambulante & non secundùm traditionem quam tradidit vobis.*

Ut Clerici non interfint nuptiis.

Concil. Venetic. c. 11.

CCCXXV. Presbyteri, Diaconi, Sub-

diaconi, vel deinceps quibus ducendi uxores non est licentia, etiam alienarum nuptiarum evitent convivia, neque his cœtibus admisceantur ubi amatoria cantantur & turpia, aut obscœni motus corporum choris & saltationibus efferuntur; ne auditus & obtutus sacris mysteriis deputatus turpium spectaculorum atque verborum contagione polluantur. Conc. Agath. c. 39. Burchard. lib. 2. c. 134.

De eadem re. *Ex Concilio Mogontiacensi cap.* XXXIX.

CCCXXVI. Quibus licentia uxores ducendi non est, alienarum nuptiarum evitent convivia. Burchard. lib. 2. c. 132.

De eadem re. *Ex decretis sancti Martini Papæ.*

CCCXXVII. Non licet sacerdotibus vel Clericis aliqua spectacula in nuptiis vel conviviis spectare; sed oportet, antequam ingrediantur ipsa spectacula, surgere & redire inde. Martinus Bracar. c. 59. Burchard. lib. 2. c. 135. Vide suprà c. 213.

De temporibus quibus se continere debent conjugati ab uxoribus. *Ex Concilio Helibernensi.*

CCCXXVIII. Synodus Helibernensium dicit: In tribus quadragesimis anni, & in die dominico, & in quarta feria & sexta feria conjugales continere se debent. Item nec in illis diebus copulari quandiu gravata fuerit uxor, id est, à quo die filius in utero motum fecerit usque ad partum. Item à partu post triginta tres dies, si filius; si autem filia, post quinquaginta sex. Burchard. lib. 19. c. 155.

De eadem re. *Ex dictis Basilij Episcopi.*

Regula S. Basilij c. 27. Burchard. lib. 19. c. 39. *Luc.* 15.

CCCXXI. Pœnitentem ex corde ita oportet susci pere sicut Dominus ostendit, cùm dicit: *Quia convocavit amicos suos & vicinos dicens: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quam perdideram.*

Vnde suprà.

Regula S. Basilij c. 18. *Psal.* 118.

CCCXXII. Affectum illum in se recipiat pœnitens quem gerebat ille qui dicebat: *Iniquitatem odio habui & abominatus sum.*

Qualis sit vera pœnitentia. *Ex dictis sancti Augustini.*

CCCXXIII. Pœnitentiam certam non facit nisi odium peccati & amor Dei. Quando sic pœnites ut tibi amarum sapiat in animo quod antea dulce fuit in vita, & quod te priùs oblectabat in corpore, ipsum te cruciet in corde, tunc verè pœnites.

Quales esse debemus erga impœnitentes. *Vnde suprà.*

Regula S. Basilij c. 28. Burchard. lib. 19. c. 64. *Matth.* 18. 2. *Thessal.* 3.

CCCXXIV. Erga eum qui pro peccato non pœnitet tales esse debemus sicut Dominus præcepit dicens: *Sit tibi sicut gentilis & publicanus.* & sicut Apostolus jubet: *Subtrahite,* inquit, *vos ab omni fratre inordinatè ambulante & non secundùm traditionem quam tradidit vobis.*

Ut Clerici non interfint nuptiis.

Concil. Venetic. c. 11.

CCCXXV. Presbyteri, Diaconi, Sub-

diaconi, vel deinceps quibus ducendi uxores non est licentia, etiam alienarum nuptiarum evitent convivia, neque his cœtibus admisceantur ubi amatoria cantantur & turpia, aut obscœni motus corporum choris & saltationibus efferuntur; ne auditus & obtutus sacris mysteriis deputatus turpium spectaculorum atque verborum contagione polluantur. Conc. Agath. c. 39. Burchard. lib. 2. c. 134.

De eadem re. *Ex Concilio Mogontiacensi cap.* XXXIX.

CCCXXVI. Quibus licentia uxores ducendi non est, alienarum nuptiarum evitent convivia. Burchard. lib. 2. c. 132.

De eadem re. *Ex decretis sancti Martini Papæ.*

CCCXXVII. Non licet sacerdotibus vel Clericis aliqua spectacula in nuptiis vel conviviis spectare; sed oportet, antequam ingrediantur ipsa spectacula, surgere & redire inde. Martinus Bracar. c. 59. Burchard. lib. 2. c. 135. Vide suprà c. 213.

De temporibus quibus se continere debent conjugati ab uxoribus. *Ex Concilio Helibernensi.*

CCCXXVIII. Synodus Helibernensium dicit: In tribus quadragesimis anni, & in die dominico, & in quarta feria & sexta feria conjugales continere se debent. Item nec in illis diebus copulari quandiu gravata fuerit uxor, id est, à quo die filius in utero motum fecerit usque ad partum. Item à partu post triginta tres dies, si filius; si autem filia, post quinquaginta sex. Burchard. lib. 19. c. 155.

De eadem re. *Ex Pœnitentiali.*

CCCXXIX. Uxoratus contineat se quadraginta dies ante Pascha & Pentecosten, seu ante Natale Domini, & omnem dominicam noctem, & quartam & sextam feriam, & à conceptione manifestata usque post natam sobolem. Uxor post natam sobolem abstineat se ab Ecclesia, si filius est, dies triginta; si filia, dies quadraginta. Mulier se abstineat à viro tres menses ante partum, & post partum quadraginta dies. Qui autem nupserit his diebus, viginti dies pœniteat.

De eadem re.

Burchard. lib. 19. c. 76.

CCCXXX. Qui in quadragesima ante Pascha cognoverit uxorem suam & noluerit abstinere ab ea, * uno anno pœniteat, aut pretium suum, videlicet viginti sex solidos, ad Ecclesiam tribuat, aut pauperibus dividat. Si per ebrietatem & sine consuetudine acciderit, quadraginta dies pœniteat.

* *Edit. Helmæstad.* annos v. pœn.

Quòd ante communionem abstinere debet à conjuge.

Burchard lib. 5. c 22.

CCCXXXI. Omnis homo ante sacram communionem à propria uxore abstinere debet VII. aut V. aut III. dies.

De eulogiis populo à Presbytero dandis. *Ex Concilio Nannetensi.*

Concil. Nannet. c. 9. Burchard. lib. 5. c. 27.

CCCXXXII. Ut de oblationibus quæ offeruntur à populo, & consecrationi supersunt, vel de panibus quos offerunt fideles ad

Ecclesiam, vel certè de suis, Presbyter convenienter partes incisas habeat in vase nitido, ut post Missarum sollemnia, qui communicare non fuerunt parati, eulogias omni die dominico & in diebus festis exinde accipiant. & illa unde eulogias Presbyter daturus est antè in hæc verba benedicat:

Oratio.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, benedicere digneris hunc panem tua sancta & spirituali benedictione, ut sit omnibus salus mentis & corporis, atque contra omnes morbos & universas inimicorum insidias tutamentum. per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, panem vitæ, qui de cœlo descendit, & dat vitam & salutem mundo, & tecum vivit & regnat. Providendum est autem ne micæ incautè defluant. Burchard. lib. 5. c. 28.

Ut Presbyteri cum stola incedant. *Ex synodo Triburiensi.*

CCCXXXIII. Ut Presbyteri non vadant nisi stola vel orario induti. Et si in itinere Presbyteri spoliantur vel vulnerantur aut occiduntur non stola vestiti, simplici emendatione sua solvantur. Si autem cum stola, tripliciter.

De eadem re. *Ex Concilio Mogontiacensi.*

CCCXXXIV. Presbyteri sine intermissione utantur orariis, propter differentiam sacerdotalis dignitatis. Concil. Mogunt. sub Kar. M. c. 28. Lib. 5. Capitular. c. 81. & lib. 6. c. 169. Burchard. lib. 2. c. 101.

Ne Clerici laicalibus induantur vestibus. *Ex Concilio quo suprà.*

Burchard. lib. 2. c. 208.

CCCXXXV. Ut laicalibus vestimentis Clerici non utantur, id est, mantellum vel cottam sine cappa, nec pretiosis & ineptis calciamentis & aliis novitatum vanitatibus, sed religioso & decenti habitu incedant. [*Vide Capitulare Ahytonis Episcopi Basil. cap.* 15.]

De eadem re. *Ex Concilio Adrisphach in Bajoaria cap.* XLI.

CCCXXXVI. Ut nullus Clericus vestimenta laicalia portet; nec arma, nisi tantùm quod ipsius religioni deceat, induere præsumat.

De eadem re. *Ex Concilio Carthaginensi.*

Concil. Carthag. 4. c. 45. Burchard. lib. 2. c. 209.

CCCXXXVII. Clericus professionem suam etiam habitu & incessu probet. Et ideo nec vestibus nec calciamentis decorem quærat.

Ne Presbyteri per pretium Ecclesias obtineant. *Ex Concilio Mogontiacensi.*

Rhab. epist. ad Heribald. c. 19. Burchard. lib. 3. c. 110.

CCCXXXVIII. Quicunque Presbyter per pretium Ecclesiam fuerit adeptus, omnimodis deponatur: quoniam contra ecclesiasticæ regulæ disciplinam agere dinoscitur qui alium Presbyterum legitimè ad Ecclesiam ordinatum per pecuniam expulerit, eámque sibi taliter vindicaverit. [*Vide suprà cap.* 240.]

* * *

Quòd non ubique sacrificium sit offerendum. *Ex epistola Anacleti Papæ.*

CCCXXXIX. Sacerdotes quando sacrificant, non soli hoc agere debent, sed testes secum adhibeant, ut Deo perfectè in sacratis Domino locis sacrificare probentur. Ait namque auctoritas legis divinæ: *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegit Dominus Deus tuus.* Vide suprà c. 132. & 191. Deuter. 12.

Ubi sit Missa celebranda. *Ex Concilio sancti Silvestri.*

CCCXL. Ut nullus Presbyter Missam celebrare præsumat nisi in sacratis ab Episcopo locis, qui sui particeps de cetero voluerit esse sacerdotij. Lib. 6. Capitular. c. 198.

Caput istud habetur in epilogo quem vocant Concilij Romani sub Papa Silvestro celebrati, & inde apud Gratianum Dist. 1. de consecrat. cap. 15. Vide Capitulare Theodulfi Aurelianensis cap. 11. Capitulare Ahytonis Episcopi Basileensis cap. 8. & Capitula ejusdem cap. 14. Vide etiam Addit. I. Capitular. cap. 10.

Ut de decimis quatuor fiant portiones. *Ex synodo Nannetensi.*

CCCXLI. Instruendi sunt Presbyteri paritérque admonendi quatinus noverint decimas & oblationes quas à fidelibus accipiunt, pauperum & hospitum & peregrinorum esse stipendia, & non quasi suis sed quasi commendatis uti, de quibus omnibus sciant se ratio- Concil. Nannet. c. 10. Lib. 7. Capitular. c. 290. Burchard. lib. 3. c. 138.

nem posituros in conspectu Dei, & nisi eas fideliter pauperibus & his qui præmissi sunt administraverint, damna* patiendos. Qualiter verò dispensari debeant, canones sancti instituunt; scilicet ut quatuor partes inde fiant, una ad fabricam Ecclesiæ relevandam, altera pauperibus distribuenda, tertia Presbytero cum suis Clericis habenda, quarta Episcopo reservanda, ut quicquid exinde jusserit, prudenti consilio fiat.

* *Cod. MS.* faciendos. *Editio Sirmondi*, passuros.

Si Episcopus aut Presbyter rem Ecclesiæ quocunque ingenio alienare præsumpserit. *Ex Concilio Bracarensi.*

Concil Bracar 2. c. 17. Burchard. lib. 3. c. 179.

CCCXLII. Si quis Presbyter aut Diaconus inventus fuerit de ministeriis Ecclesiæ aliquid venundasse, quia sacrilegium commisit, placuit eum in ordinatione Ecclesiæ non haberi. In judicio tamen Episcopi dimittendum est sive dignus sit sive indignus in suo recipi gradu.

Ut nulli Præsuli possessionem magnam vel parvam Ecclesiæ liceat in perpetuum alienare. *Ex decretis Symmachi Papæ.*

Concil. Roman. 3. sub Symmacho c. 4.

CCCXLIII. Ut nulli apostolicæ sedis Præsuli liceat prædium rusticum, quantæcunque fuerit vel magnitudinis vel exiguitatis, sub perpetua alienatione vel commutatione ad cujuslibet jura transferre. [*Vide Concilium Parisiense lib.* 1. *cap.* 17.]

De eadem re. *Ex eodem.*

Ex eod Conc. Rom. c. 5.

CCCXLIV. Sanè domus in quibuslibet urbibus

urbibus constitutæ, quarum statum necesse est expensa non modica sustentari, acceptis, si offerri contigerit, sub justa æstimatione reditibus & divini timore judicij commutentur.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCCXLV. Quicunque Presbyter de jure Tituli sui quolibet modo, præter aurum, argentum, vel gemmas, vestes quoque, si sunt, vel si accesserint aliqua mobilia ad ornamenta divina minimè pertinentia, aliquid in perpetuum alienare tentaverit, donator, alienator, ac venditor honoris sui amissione multentur. Ex eod. Conc. Rom. c. 6. Burchard. lib. 3. c. 180.

Item cap. VI.

CCCXLVI. Præterea qui rem Ecclesię petierit & acceperit, vel qui Presbyterorum aut Diaconorum seu Defensorum danti subscripserit, quo iratus Deus animas percutit anathemate feriatur. Ex eod. Conc. Rom. c. 7.

Ut Presbyteri non vendant rem Ecclesiæ ubi sunt constituti. *Ex Concilio Carthaginensi.*

CCCXLVII. Item placuit ut Presbyteri non vendant rem Ecclesiæ ubi sunt constituti, nescientibus Episcopis suis; quomodo & Episcopo non licet vendere prædia Ecclesiæ ignorante concilio & Presbyteris suis. Non habentem autem necessitatem nec Episcopo liceat Ecclesiæ rem Tituli sui usurpare. [*Legendum*, liceat matricis Ecclesiæ nec Presbytero rem &c.] Concil. Carthag. c. 33. Burchard. lib. 3. c. 178.

De eadem re. *Ex eodem.*

Concil. Carthag. c. 26.

CCCXLVIII. Placuit ut rem Ecclesiæ nemo vendat. Quòd si reditus non habet, & aliqua nimia necessitas cogat, hoc insinuandum est primati provinciæ ipsius; ut cum statuto numero Episcoporum, utrum fiendum sit, arbitretur. Quod si non fecerit, reus Deo & concilio venditor amisso honore teneatur.

Ex decretis sancti Martini Papæ.

Martin. Bracar. c. 14. Burchard. lib. 1. c. 215. & lib. 3. c. 181.

CCCXLIX. Si quis Episcopus, nulla ecclesiasticæ rationis necessitate compulsus, * in suo clero, aut ubi fortè non est Presbyter, de rebus ecclesiasticis aliquid præsumpserit vendere, res ipsas Ecclesiæ propriæ restaurare cogatur, & in judicio Episcoporum deiciatur auditus, & tanquam furti aut latrocinij reus suo honore privetur.

* inscio clero

Quid agere oporteat propinquos illius qui Ecclesiam ditavit de rebus suis, si prævideriint ex collatis aliquid defraudatum Ecclesiæ. *Ex Concilio Toletano.*

Concil. Tolet. 9. c. 1. Burchard. lib. 3. c. 182.

CCCL. Omnis itaque rei ecclesiasticæ quantitas, sicut remedium veniæ tribuit conferenti, ita damnum rite præparat fraudatori. Et ideo nullus sacerdotum vel ministrorum ex rebus Ecclesiæ, quæ in quibuscunque locis a fidelibus largiuntur, aliquid auferat, vel juri suo aut cathedræ propriæ unitati connectat. Verùm ut hujus rei potior soliditas habeatur, propinquis ejus qui construxit vel ditavit Ecclesiam licitum sit hanc bonæ intentionis ha-

bere solertiam, ut si sacerdotem seu ministrum aliquid ex collectis rebus præviderint defraudare, aut commonitionis honesta conventione compescant, aut talia Episcopo vel judici corrigenda denuntient. Quòd si talia Episcopus agere tentat, Metropolitano ejus hæc insinuare procurent. Si autem Metropolitanus talia egerit, Regis hæc auribus intimare non differant. Ipsis tamen heredibus in eisdem rebus non liceat quasi juris proprij potestatem præferre, non rapinam, non fraudem ingerere, non violentiam quamcunque præsumere. Si quis hæc monita temerare præsumpserit, & malè rapta cum confusione restituet, & excommunicationis annuę sententiam sustinebit.

De terrulis & exiguis vineis. *Ex Concilio Agathensi.*

CCCLI. Terrulas aut vineas exiguas & Ecclesiæ minùs utiles aut longè positas parvas Episcopus sine consilio fratrum, si necessitas fuerit, distrahendi habeat potestatem. Conc. Agath. c. 45.

Quòd fugitivi servi Ecclesiæ permittuntur distrahi. *Ex eodem Concilio.*

CCCLII. Fugitivos etiam servos, domos suas aut familias deserentes, qui etiam si revocati fuerint, teneri non possunt, simili ratione ab Episcopo, si voluerit, aut si ita illi meruerint, distrahantur. Conc. Agath. c. 46. Burchard. lib. 3. c. 188.

* * *

Si quis cartas vel Præcepta regia ſupprimere aut adverſariis tradere auſus fuerit.
Ex Concilio Agathenſi.

Conc. Agath. c. 26. Burchard. lib. 3. c. 183.

CCCLIII. Si quis verò de Clericis documenta quibus Eccleſiæ poſſeſſio firmatur aut ſupprimere aut negare aut adverſariis fortaſſe tradere damnabili & punienda obſtinatione præſumpſerit, quicquid per * abſtinentiam documentorum damni Eccleſiæ inlatum eſt, & de propriis facultatibus reddant, & communione priventur. Hi autem qui in damno Eccleſiæ inſtrumenta ſanctæ Eccleſiæ impiè * ſollicitati à traditoribus ſuſceperunt, pari ſententia feriantur.

* *Edit. Helmæſtad.* abſtractionem. *Sirm.* abſentiam

* *Sirm.* ſollicitatis trad.

De teſtamento Epiſcopi, qualiter valeat.
Ex eodem Concilio.

Conc. Agath. c. 51. Burchard. lib. 1. c. 212.

CCCLIV. Si quis Epiſcopus condito teſtamento aliquid de eccleſiaſtici juris proprietate delegaverit, aliter non valebit niſi tantum de juris proprij facultatibus ſuppleverit.

De manumiſſionibus in Eccleſia.
Ex eodem.

Conc. Agath. c. 56.

CCCLV. Mancipia monachis donata ab Abbate non licet manumitti. Injuſtum eſt enim ut, monachis cotidianum rurale opus facientibus, ſervi eorum libertatis otio potiantur. [*Vide regulam ſancti Ferreoli cap.* 36.]

De eadem re. *Ex Concilio Toletano.*

Concil. Tolet. 4. c. 67. Burchard. lib. 3. c. 189.

CCCLVI. Epiſcopi qui nihil ex proprio ſuo Eccleſiæ Chriſti conferunt, libertos ei

familiis Ecclesiæ ad condemnationem suam facere non præsumant. Impium est enim ut qui res suas Ecclesiæ Christi non contulerit, damnum inferat. Tales igitur libertos successor Episcopus absque aliqua oppositione ad jus Ecclesiæ revocabit. [*Vide Concilium Hispal.* 1. *c.* 1. *&* 2. *& Concil. Emerit. c.* 20.]

De eadem re. *Ex eodem Concilio.*

CCCLVII. Episcopus qui mancipium juris Ecclesiæ, non retento ecclesiastico patrocinio, manumitti desiderat, duo meriti ejusdem & peculij coram concilio Ecclesiæ cui præminet per commutationem subscribentibus sacerdotibus offerat, ut rata & justa inveniatur definitio commutantis. Hujusmodi autem liberto adversùs Ecclesiam cujus juris extitit accusandi vel testificandi denegetur licentia. Quòd si præsumpserit, placet ut stante commutatione in servitutem propriæ Ecclesiæ revocetur. Concil. Tolet. 4. c. 68. Burchard. lib. 3. c. 176.

De libertis Ecclesiæ. *Ex eodem Concilio.*

CCCLVIII. Liberti qui à quibuscunque manumissi sunt, atque Ecclesiæ patrocinio commendati sunt, sacerdotali defensione à cujuslibet insolentia protegantur, sive in statu libertatis eorum, seu in peculio quod habere noscuntur. Concil. Tolet. 4. c. 72. Burchard. lib. 3. c. 186.

De thesauris ecclesiasticis. *Ex Capitularium lib.* 1. *titulo* CXVII.

CCCLIX. Ut singuli Episcopi, Abbates, & Abbatissæ diligenter considerent the- Lib. 1. Capitular. c. 123.

sauros ecclesiasticos, ne propter perfidiam aut neglegentiam custodum aliquid de gemmis aut de vasis vel de reliquo thesauro sit perditum.

Ut nullus rem Ecclesiæ immobilem alienare præsumat. *Ex lib.* I. *cap.* XIX.

Imp. Iustinian. Nov. 7. c. 1. Lib. 2. Capitular. c. 29. Burchard. lib. 3. c. 164.

CCCLX. Nulli liceat alienare rem immobilem Ecclesiæ, sive domum, sive agrum, sive hortum, sive rusticum mancipium, vel panes civiles, neque creditoribus specialis hypothecæ titulo obligare. Alienationis autem verbum contineat conditionem, donationem, permutationem, & emphiteuseos perpetuum contractum. Sed omnes omnino sacerdotes ab hujusmodi alienatione abstineant, pœnas timentes quas Leoniana constitutio minatur.

Vide lib. 3. Decretal. tit. 13. c. 5.

L. 14. C. de sacrosanct. Eccles.

Si Princeps commutationem in Ecclesia facere voluerit. *Ex eodem, capitulo* XXX.

Iustinian. Nov. 7. c. 2. Lib. 2. Capitular. c. 30. Burchard. lib. 3. c. 165.

CCCLXI. Si Princeps voluerit rem immobilem sanctis locis præstare & accipere ab eo aliam immobilem rem, & eo modo permutationem contrahere, liceat hoc ei facere divina pragmatica sanctione ab eo promulgata. [*Vide lib.* 3. *Decretal. tit.* 19. *cap.* 1.]

De precariis ecclesiasticis. *Ex Concilio ad Belvacum titulo* XXI.

Concil. Meld. c. 21. Capitula Karoli Calvi tit. 6. c. 6. Burchard. lib. 3. c. 166.

CCCLXII. Ut precariæ & commutationes tempore viduatarum Ecclesiarum factæ ab his qui loca Episcoporum occupaverant, rescindantur; & cum auctoritate eccle-

siastica vel civili, si fiendæ sunt, fiant.

De eadem re. *Cap.* xxii.

CCCLXIII. Precariæ autem á nemine de rebus ecclesiasticis fieri præsumantur, nisi quantum de qualitate convenienti datur ex proprio, duplum accipiatur ex rebus Ecclesiæ, in suo tantùm qui dederit nomine, si res proprias & ecclesiasticas usu fructuario tenere voluerit. Si autem res proprias ad præsens dimiserit, ex rebus ecclesiasticis triplum fructuario usu in suo tantùm quis nomine sumat. Quia sic eas quemque tractare ut alienarum rerum dispensatorem convenit, non ut propriarum largitorem.

Concil. Meld. c. 22. Capitula Karoli Calvi tit. 6. c. 7. Burchard. lib. 3. c. 167.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCCLXIV. A nulla potestate quis cogatur facere precariam de rebus Deo & sanctis ejus dicatis, cùm ratio & usus obtineat neminem cui non vult contra utilitatem & rationem præstitum de proprio facere beneficium.

Concil. Meld c. 22. Burchard. lib. 3. c. 168.

Ut precariæ in quinquennio renoventur. *Ex eodem.*

CCCLXV. Ut precariæ de quinquennio in quinquennium secundùm antiquam consuetudinem & auctoritatem renoventur.

Concil. Meld. c. 22. Burchard. lib. 3 c. 169.

De commutationibus. *Ex eodem, cap.* xxiii.

CCCLXVI. Ut commutationes rerum ecclesiasticarum validè caveantur & subtilissi-

Concil Meld. c. 23. Burchard. lib. 3. c. 171.

mè, si aliquo modo fieri debent, inspiciantur. Quæ autem inconsultè factæ sunt, juxta decretum canonicum Hilarij Papæ, quæ inlicitè decessor Episcopus admiserit, vel ab aliis inlicitè commissa sunt, ab eo qui successor est emendentur. [*Vide Concilium Valentin. III. cap.* 21. *& lib.* 3. *Leg. Longob. tit.* 10. *cap.* 3.]

Decreta Hilari c. 1.

Ne Præcepta fiant super beneficia ecclesiastica vel precarias. *Ex Concilio apud sanctum Medardum cap.* XL.

CCCLXVII. Præcepta autem regalia super precariis ecclesiasticis fieri nec ratio sinit nec auctoritas quolibet modo permittit: quoniam Præcepta in jure ecclesiastico firmare indignum judicet necesse est majestas regia, nisi ab ecclesiastico rectore petantur. Isdem autem custos Ecclesiæ sollertissimè caveat ne sui ordinis & ecclesiasticæ communionis fortè immemor, contra auctoritatem Præceptum regium pro quacunque adsentatione fieri petat: qui etsi fecerit, non audiatur. si autem & obtinuerit, regia discretione & episcopali judicio idem rescindatur, & petitor injustus pro Principis injusta suggestione dignè corripiatur.

Concil. Meld. c. 22. Capitula Karoli Calvi tit. 6. c. 7. Burchard. lib. 3. c. 175.

De eadem re. *Ex eodem cap.*

CCCLXVIII. Sciant fideles nostri quia concessimus in synodo venerabilibus Episcopis ne super beneficia ecclesiastica vel precarias, etiamsi quilibet monasteriorum prælatus inrationabiliter petierit, Præcepta confirmationis nostræ ullo modo faciamus.

Capitula Karoli Calvi tit. 9. c. 7. §. 11. in Concilio apud sanct. Medard.

Et ideo ab inrationabili petitione se unusquisque compescat.

Ne commutationes fiant de rebus ecclesiasticis sine consensu Regis. Et ut mancipia ecclesiastica nisi ad libertatem commutentur. *Ex eodem, cap.* XII.

CCCLXIX. Ut Missi nostri omnibus per illorum missaticum denuntient ne commutationes rerum vel mancipiorum ecclesiasticorum quilibet prælatus sine licentia & consensu nostro præsumat facere. Capitula Karoli Calvi ibid. §. 12. Burchard. lib. 3. c. 172.

ALIA.

Neque mancipia ecclesiastica quisquam nisi ad libertatem commutet; videlicet ut mancipia quæ pro ecclesiastico dabuntur, in Ecclesiæ servitute permaneant, & ecclesiasticus homo qui commutatur perpetua libertate perfruatur. Quod enim semel Domino consecratum est, ad humanos usus jam transferri non potest. Ait enim lex: *Si quis mutaverit, & quod mutat, & quod mutatum est, sacrificabitur Domino.* Capitula Karoli Calvi ibid. Burchard. lib. 3. c. 173. Levit. 27.

Quæ sequuntur post illa verba perpetua libertate perfruatur, *non extant in actis Concilij Suessionensis, unde illa citat Regino, neque in Capitulis Karoli Calvi, non demum in Capitulari Compendiensi à nobis edito in appendice Lupi Ferrariensis, quod descriptum est ex Capitulis editis in synodo illa Suessionensi. Habentur tamen etiam apud Burchardum, qui hauddubiè accepit ex Reginone.*

Item ex Capitulis ad Carisiacum.

Burchard. lib. 3. c. 174.

CCCLXX. Injustum videtur & impium ut mancipia quæ fideles viri seu feminæ pro remedio animæ suæ Deo & sanctis ejus consecrarunt, cujuscunque muneris, pretij, vel commutationis commercio iterum in secularem servitutem redigantur, cùm canonica auctoritas servos fugitivos tantummodo distrahi permittat. Et ideo omnes rectores Ecclesiarum summopere caveant ne unius eleemosyna alterius peccatum fiat. Sicut enim indecens est ut ex libero servus fiat, sic absurdum ut ex ecclesiastica dignitate servus decidens humanæ obnoxius sit servituti.

De die dominico. *Ex Capit. Karoli.*

Lib. 1. Capitular. c. 81. Burchard. lib. 2. c. 82.

CCCLXXI. Statuimus quoque, secundùm quod in lege Dominus mandavit, ut opera servilia diebus dominicis non agantur, sicut genitor meus in suis synodalibus edictis mandavit, quòd nec viri ruralia exerceant, nec in vinea colenda, nec in campis arando, vel metendo, vel fœnum secando, vel sepem ponendo, vel in sylvis stirpando, vel arbores cædere, vel in petris laborare, nec domos struere, nec in horto laborare, nec ad placita conveniant, nec mercatus fiat, nec venationes exerceantur.

Vide lib. 7. Capitular. c. 200. & Addit. I. c. 9. & Addit. II. c. 9.

Quid in dominico die possit vel liceat fieri. *Ex eodem.*

Lib 1. Capitular. c. 81. Burchard. lib. 2. c. 83.

CCCLXXII. Tria carraria opera licet fieri in dominica die, id est, hostilia carra, vi-

ctualia, vel angaria, & si fortè necesse sit, corpus cujuslibet duci ad sepulcrum.

Item de die dominico. *Ex eodem Concilio.*

CCCLXXIII. Feminæ opera textilia non faciant in die dominica, non capulent vestitus, non consuant, vel lanam carpant. Non licet linum battere, aut in publico vestimenta lavare, nec verveces tondere, ut omnimodis honor & requies die dominica persolvatur. Sed ad Missarum sollemnia undique conveniant, & laudent Deum pro omnibus bonis quæ nobis in illa die conferre dignatus est. Lib. 1 Capitular. c 81. Burchard lib. 2. c. 84.

In vulgatis Capitularium editionibus, & in codice regio ex quo prima Parisiensis editio prodiit, legitur: Item fem. op. text. non faciant, nec capulent vestitus, nec consuant, vel acupictile faciant; nec lanam carpere &c. *Codex Colbertinus:* vel acupicule faciant. *Rivipullensis:* acupicula faciant. *Noster:* nec aucupiculæ fiant. *Pro eo autem quod heic legitur* nec verveces tondere, *editiones Capitularium habent* berbices. *Et tamen omnes libri MSS. habent* verveces *aut* vervices, *etiam ille ex quo prima editio Parisiensis adornata est.*

Ut mercatus in die dominico non sit.
Ex Concilio

CCCLXXIV. Omnes dies dominicos cum omni veneratione observare decrevimus & ab inlicito opere abstinere, & ut mercatus in eis minimè fiat, nec placitum ubi aliquis ad mortem vel ad pœnam judicetur, nec sacra- Concil. Mogunt. an. 813. c. 37. Lib. 5. Capitular. c. 88. Burchard lib. 2. c. 81. & 85.

menta jurentur. [*Vide lib.* 4. *Capitular. c.* 28. *& Capitulare Riculfi Sueſſion. cap.* 18.]

Ex Capitularium lib. I. *cap.* CXXXIX.

Lib. 1. Capitular. c. 145. Burchard. lib. 2. c. 86.

CCCLXXV. Mercatus die dominico in nullo loco habeatur. [*Vide lib.* 2. *Leg. Longobardor. tit.* 49. *cap.* 1.]

Ut nullus Epiſcopus vel infrà poſitus die dominico cauſam judicare præſumat. *Ex Concilio Tarraconenſi.*

Concil. Tarrac. c. 4. Burchard. lib. 2. c. 87.

CCCLXXVI. Ut nullus Epiſcoporum vel Preſbyterorum vel Clericorum die dominico propoſitum cujuſcunque cauſæ negotium audeat vindicare, niſi hoc tantùm, ut Deo ſtatuta ſollemnia peragantur.

De feſtivitatibus anni. *Ex Capitularium lib.* II. *cap.* XXIII.

Lib. 2. Capitular. c. 35.

CCCLXXVII. Feſtos dies in anno celebrare ſancimus, id eſt, diem dominicum Paſchæ cum omni hebdomada, diem Aſcenſionis Domini, Pentecoſten ſimiliter ut in Paſcha, Apoſtolorum Petri & Pauli diem unum, nativitatem ſancti Johannis Baptiſtæ, Aſſumptionem ſanctæ Mariæ, ſancti Michaëlis, ſancti Remigij, ſancti Martini, ſancti Andreæ, in Natali Domini dies quatuor, Octavam Domini, Epiphaniam Domini, Purificationem ſanctæ Mariæ; & illas feſtivitates Martyrum vel Confeſſorum obſervare decrevimus quorum in unaquaque parrœchia corpora requieſcunt. [*Vide lib.* 1. *Capitular. c.* 164. *& lib.* 6. *c.* 186.]

De eadem re. *Ex Concilio Adrisphach.*

CCCLXXVIII. Festos dies celebrare sancimus, id est, diem Paschæ, similiter feria secunda, tertia, quarta, & quinta. Ante Missam licentia sit arandi & seminandi, hortum vel vineam excolendi, & sepem circumcludendi. Ab alio verò opere cessare decrevimus. Post Missam autem ab opere vacare. Pentecosten similiter ut in Pascha. Sancti Laurentij, Kal. Novemb. omnium sanctorum. Similiter dedicationes Ecclesiarum. [*Vide Concilium Moguntiacum celebratum anno* 813. *cap.* 36.]

De non flectendo genu in diebus festis. *Ex Concilio Nicæno.*

CCCLXXIX. Quoniam sunt quidam in die dominico genu flectentes, & in diebus Pentecosten, ut omnia in diversis locis consonanter observentur, placuit sancto Concilio stantes Domino vota persolvere. Concil. Nic. c. 20. Burchard. lib. 2. c. 88.

Unde suprà.

CCCLXXX. Ut Presbyteri plebibus adnuntient quòd in quadragesima & in jejunio quatuor temporum tantummodo ad Missarum sollemnia adnuntiante Diacono genua flectere debeant. In dominicis è contra diebus vel ceteris festis à vespera usque in vesperam non flectant genua, sed stantes incurvati orent. Nec quisquam uno genu solo tenus impresso orare præsumat, sicut Judæi inridentes Dominum in ejus passione feciſse leguntur, sed utra-

que genua terræ figat. Ait enim Apostolus: *Flecto genua mea ad patrem Domini nostri Jesu Christi.* Ephes. 3.

Ut turpia cantica plebibus prohibeantur.
Ex Concilio Arelatensi.

Concil. 3. Tolet. c. 13. CCCLXXXI. Exterminanda omnino est inreligiosa consuetudo, quam vulgus per sanctorum sollemnitates agere consuevit, ut populi, qui debent officia divina adtendere, saltationibus & turpibus invigilent canticis, non solùm sibi nocentes, sed & religiosorum officiis perstrepentes. Hoc etenim ut ab omni Hispania depellatur, sacerdotum & judicum à sancto Concilio curæ committitur.

Ne super mortuorum cadaveribus carmina diabolica nocturnis horis cantentur.
Vnde suprà.

Burchard. lib. 10 c. 34. CCCLXXXII. Laici qui excubias funeris observant, cum timore & tremore & reverentia hoc faciant. Nullus ibi præsumat diabolica carmina cantare, non joca & saltationes facere, quæ pagani diabolo docente adinvenerunt. Quis enim nesciat diabolicum esse, & non solùm à religione Christiana alienum, sed etiam humanæ naturæ esse contrarium, ibi cantari, lætari, inebriari, & cachinnis ora dissolvi, & omni pietate & affectu caritatis postposito, quasi de fraterna morte exultare, ubi luctus & planctus flebilibus vocibus debuerat resonare pro amissione cari fratris? Patres siquidem veteris ac novi testamenti mortes sanctorum virorum legimus multis

Vide lib. 6. Capitular. c. 193. 194. & Concil. Tolet. 3. c. 22.

in locis cum fletu deploraſſe, in nullo autem loco, quia à ſeculo receſſerant, exultaſſe. Nam & Jacob Patriarcham flevit Ægyptus tota diebus ſeptuaginta. Et Joſeph & fratres ejus, cùm patrem deferrent in terram Chanaan ad ſepeliendum, celebrantes exequias, ad aream * Atahe, quæ ſita eſt trans Jordanem, planctu magno atque vehementi impleverunt ſeptem dies. Tantus autem fuit planctus ut locus inde nomen acceperit. Et de beato Stephano legimus quòd ſepelierunt eum ſive curaverunt viri timorati, & fecerunt planctum magnum ſuper eum. Et ideo talis inepta lætitia & peſtifera cantica ex auctoritate Dei penitùs interdicenda ſunt. Si quis autem cantare deſiderat, *Kyrie eleyſon* cantet. Sin aliter, omnino taceat. Si autem tacere non vult, ſtatim ab omnibus banniatur, vel adjuretur ut non habeat ibi licentiam ampliùs conſiſtere, ſed recedat, & ad propriam eat manſionem. In craſtinum autem taliter coërceatur ut ceteri timeant.

Geneſ. 50.

* Atad

Act. 8.

Ut Epiſcopus Clericos alterius parrœchiæ nullatenus ordinet. *Ex Concilio Antiocheno.*

CCCLXXXIII. Epiſcopus non conſtituat Preſbyteros aut Diaconos alteri ſubjectos Epiſcopo, niſi fortè cum conſilio & voluntate regionis Epiſcopi. Si quis autem tale aliquid agere tentaverit, irrita ſit ejus ordinatio, & ipſe coërceatur à ſynodo.

Concil. Antioch. c. 22. Burchard. lib. 1. c. 107.

§ † §

Ut nullus alterius Clericum ordinet. *Ex Concilio Nicæno.*

Concil. Nicæn. c. 16. Burchard. lib. 1. c. 109.

CCCLXXXIV. Si quis Episcopus Clericum ad alium pertinentem audacter invadere & in sua Ecclesia ordinare tentaverit non consentiente Episcopo à quo discessit, ordinatio hujusmodi irrita comprobetur. [*Editio Helmæstad. habebat* pertinentem aut Diaconum invadere. *Malè.*]

De eadem re. *Ex Concilio Africano.*

Concil. Afric. c. 57. Lib. 7. Capitular. c. 21. Burchard. lib. 8. c. 11.

CCCLXXXV. Item placuit ut quicunque in Ecclesia vel semel legerit, ab alia Ecclesia ad clericatum non teneatur.

Quòd non oportet absolutè ordinationes fieri. *Ex Concilio Chalcedonensi.*

Concil. Chalcedon. c. 6. Burchard. lib. 2. c. 6.

CCCLXXXVI. Nullum absolutè ordinari debere Presbyterum aut Diaconem nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter Ecclesiæ civitatis aut possessionis aut martyrij aut monasterij, cui ordinandus est, pronuntietur. Qui verò absolutè ordinantur, decrevit sancta synodus irritam haberi hujusmodi manus impositionem, & nusquam posse ministrare, ad ordinantis injuriam.

Item ut nullus absolutè ordinetur. *Ex Capitularium lib. 1. cap.* XXV.

Lib. 1. Capitular. c. 25.

CCCLXXXVII. Ut nullus absolutè ordinetur & sine pronuntiatione stabilitatis loci ad quem ordinatur.

De

De examinatione ante ordinationem.
Ex eodem, cap. CXXXVI.

CCCLXXXVIII. Ut Presbyteri non ordinentur priusquam examinentur. Lib. 1. Capitular. c. 142.

De eadem re. *Ex Concilio Meldensi cap.* LII.

CCCLXXXIX. Qui verò ex nostris parrœchiis aut ad Titulum aut absolutè ordinari petuntur, nullatenus ordinentur nisi aut in loco certo & religioso, vel etiam in civitate, saltem uno anno immorentur, ut de vita & conversatione atque doctrina illius certitudo possit agnosci. Et nemo absolutè ordinare quemquam præsumat, sicut sancti sanxerunt canones. [*Vide infrà cap.* 442. *hujus libri.*] Concil. Meld. c. 52.

Ut ordinati litteras accipiant à suis ordinatoribus. *Ex Concilio Africano.*

CCCXC. Placuit ut quicunque deinceps ordinantur per provincias Africanas, litteras accipiant ab ordinatoribus suis manu eorum subscribtas continentes Consulem & diem, ut nulla altercatio de posterioribus vel anterioribus oriatur. Concil. Afric. c. 56. Burchard. lib. 2. c. 46.

Ut nullus alterius servum ordinare præsumat. *Ex epistola Leonis Papæ.*

CCCXCI. Non admittantur passim ad ordinem sacrum quibus nulla natalium, nulla morum dignitas suffragatur; & qui à dominis suis libertatem consequi minimè potuerunt, ad fastigium sacerdotij, tanquam servilis vili- Decreta Leonis I. c. 1.

tas hunc honorem capiat, non provehantur. Et probari Deo posse creditur qui domino suo necdum probare se potuit. *Et post pauca.* Debet esse immunis ab aliis qui divinæ militiæ fuerit aggregandus; ut castris dominicis, quibus nomen ejus adscribitur, nullis necessitatum vinculis abstrahatur.

De eadem re. *Ex Concilio Mogontiacensi cap.* XXVI.

Concil. Aurelian 1. c. 8. Concil. Vvormac. c. 40. Vide Concil. Mogunt. sub Kar. M. c. 23.

CCCXCII. Si servus absente aut nesciente domino, Episcopo autem sciente, Diaconus aut Presbyter fuerit ordinatus, ipse in clericatus officio permaneat, Episcopus autem eum duplici satisfactione domino persolvat. Si verò Episcopus servum eum esse nescierit, qui testimonium de illo perhibent, aut eum postulant ordinari, simili recompensatione teneantur obnoxij.

Mutila est prima pars istius capitis, adeóque nullum sensum habet. Sic itaque supplendus est hiatus ex editionibus Concilij Aurelianensis: Si servus, absente aut nesciente domino, & Episcopo sciente quòd servus sit, aut Diaconus &c. *De servorum porrò ordinatione vide infrà cap. 396. hujus libri.*

Ut nullus ministrorum alterius parrœchiæ Clericum latenter ad ordinationem subintroducat. *Ex epistola Innocentij Papæ.*

Decreta Innoc. I. c. 14.

CCCXCIII. Ut de aliena Ecclesia Clericum ordinare nullus Episcopus usurpet, nisi alterius Episcopi precibus exoratus fecerit, vel

ipse Episcopus exoratus concedere voluerit. Hoc etiam synodus Nicæna statuit, ut abjectum ab altero Clericum altera Ecclesia non recipiat.

Item de servis ordinandis. *Ex Concilio Toletano.*

CCCXCIV. Quicunque libertatem á dominis suis ita percipiunt ut nullum sibimet in eis obsequium patronus retentet, isti, si sine crimine sunt, ad clericatus ordinem liberè suscipiantur, quia directa manumissione absoluti noscuntur. Qui verò retento obsequio manumissi sunt, pro eo quòd à patronis adhuc servitute tenentur obnoxij, nullatenus sunt ad ecclesiasticum ordinem promovendi; ne, quando voluerint eorum domini, fiant ex Clericis servi. Concil. Tolet. 4. c. 73. Burchard. lib. 2. c. 25.

Item ex Capitularibus, tit LXXXIV.

CCCXCV. Si laici Clericos probabilis vitæ & doctrinæ Episcopis consecrandos suisque in Ecclesiis constituendos obtulerint, nulla qualibet occasione eos reiciant. Concil. Paris. lib. 1. c. 22. & lib. 5. Capitular. c. 178.

De servorum ordinatione. *Ex eodem, cap.* LXXXII.

CCCXCVI. De servorum ordinatione, qui passim ad gradus ecclesiasticos indiscretè promoventur, placuit omnibus cum sacris canonibus concordare debere; & statutum est ut nullus Episcoporum deinceps eos ad sacros ordines promovere præsumat, nisi priùs à dominis ptopriis libertatem consecuti fuerint. Et Capitulare Aquisgranense Ludovici Pij c. 6. Lib. 1. Capitular. c. 88. Burchard. lib. 2. c. 31. Ivo par. 5. c. 132.

si quilibet servus dominum suum fugiens vel latitans, aut adhibitis testibus munere conductis vel corruptis, aut qualibet calliditate vel fraude, ad gradus ecclesiasticos pervenerit, decretum est ut deponatur, & dominus ejus eum recipiat. Si verò avus aut pater ab alia patria in aliam migrans, in eadem provincia filium genuerit, & ipse filius ibidem educatus & ad gradus ecclesiasticos promotus fuerit, & utrum servus sit * ignotum sit, & postea veniens dominus illius legibus eum adquisierit, sancitum est ut si dominus ejus illi libertatem dare voluerit, in gradu suo permaneat. Si verò eum catena servitutis à castris dominicis abstrahere voluerit, gradum amittat; quia juxta sacros canones vilis persona manens sacerdotij dignitate fungi non potest.

* *Sirmond.* ignoratum fuerit. *Codex noster vetus* igno. averit.

De peculiare servorum.

Lib 1. Capitular. c. 88. Burchard. lib. 2. c. 23. Ivo par. 6. c. 58.

CCCXCVII. De rebus verò illorum vel peculiare qui à dominis propriis libertate donantur ut ad gradus ecclesiasticos jure promoveantur, statutum est ut in potestate dominorum consistat utrum illis concedere an sibi vindicare voluerint.

De peculiare ordinatorum.

Lib. 1. Capitular. c. 88. Burchard lib. 3. c. 122.

CCCXCVIII. Ceterùm si post ordinationem aliquid adquisierit, illud observandum est quod in canonibus de consecratis nihil habentibus constitutum est.

De servis Ecclesiarum.

Lib. 1. Capitular. c. 88.

CCCXCIX. De Ecclesiarum verò ser-

vis communi sententia est decretum ut Archiepiscopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem, suffraganei autem illorum exemplar illius penes se habeant. Et quandocunque de familia Ecclesiæ utilis aliquis inventus est ordinandus, in ambone ipsa auctoritas coram populo legatur, & coram sacerdotibus & omni clero ante cornu altaris, sicut in nostra auctoritate continetur, remota qualibet calliditate, libertatem consequatur, & tunc demum ad gradus ecclesiasticos promoveatur. Burchard. lib. 2. c. 32. Ivo par. 6. c. 155.

De familiis monasteriorum.

CCCC. Similiter quoque de his agendum est quos laici de familia Ecclesiarum ad sacros ordines promovere voluerint. Sed & de his quos præpositi Canonicorum aut monachorum ordinandos expetierint eadem forma servanda est. Lib. 1. Capitular. c. 88.

Exemplar libertatis suprà notatum.

CCCCI. Auctoritas ecclesiastica patenter admonet, insuper & majestas regia canonicæ religioni assensum præbet, ut quemcunque ad sacros ordines ex familia propria promovere Ecclesia quæque delegerit, in præsentia sacerdotum, Canonicorum, simul & nobilium laicorum, ejus cui subjecta est subscriptione sub libertatis testamento sollemniter roboretur. Idcirco ego in Dei nomine Episcopus, vel Abbas, vel quilibet alius, annuente Christo sanctæ illius Ecclesiæ rector quendam Ecclesiæ nostræ famulum nomine illum Burchard. lib. 2. c. 26. Ivo par. 6. c. 117. Vide to. 2. rer. Alam. Gl. lasti pag. 37. c. 7.

sacris ordinibus oblatum, ad altaris cornu, in nobilium virorum præsentia per hoc auctoritatis testamentum statuo, ita ut ab hodierna die & tempore bene ingenuus atque ab omni servitutis vinculo securus permaneat tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset procreatus vel natus, eandémque pergat partem quamcunque volens canonicè elegerit, ita ut deinceps nec nobis neque successoribus nostris ullum debeat noxiæ conditionis servitium, sed omnibus diebus vitæ suæ sub certa pleniſſimáque ingenuitate, sicut alij cives Romani, per hunc manumissionis atque ingenuitatis titulum bene semper ingenuus atque securus existat. De suo verò peculiare quod habet, vel quod abhinc vel deinceps assequi poterit, faciat inde secundùm canonicam auctoritatem liberè quicquid voluerit. Et ut hæc ingenuitatis pagina inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria illam roboravimus.

Exemplar libertatis de proprio servo.

Burchard. lib. 2. c. 30. Ivo par. 6. c. 151.

CCCCII. Qui debitum sibi nexum atque competens relaxat servitium, præmium in futuro apud Dominum sibi provenire non dubitat. Quapropter ego in Dei nomine ille pro remedio animę meæ vel æterna retributione in Ecclesia sancti Petri vel illius sancti sub præsentia Episcopi vel sacerdotum ibi consistentium ac nobilium laicorum, ante cornu altaris istius Ecclesiæ, absolvo servum meum illum per hanc cartam absolutionis & ingenuitatis ab omni vinculo servitutis, ita ut ab hac die & deinceps ingenuus sit & ingenuus

permaneat tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus, eámque pergat partem quam maluerit, vel quam ei auctoritas canonica permittit, &, sicut alij cives Romani, vitam ducat ingenuam. Nulli autem heredum meorum ac proheredum nec cuicunque alij personæ quicquam debeat servitutis vel libertatis obsequium nisi soli Deo, cui omnia subjecta sunt, vel pro cujus amore ipsum devotus ad ejus servitium obtuli. Peculiare verò suum quod ei Dominus dederit, & deinceps Deo auxiliante laborare potuerit, concessum in perpetuum habeat, ut inde faciat quicquid illi placuerit secundùm ecclesiasticas sanctiones. Si quis verò, quod futurum esse non credo, si ego ipse aut aliquis de heredibus meis vel quælibet opposita persona contra hanc ingenuitatis cartam venire tentaverit, aut eam quolibet modo infringere voluerit, primitus iram Dei incurrat, & à liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ extraneus efficiatur, & insuper cui litem intulerit sexaginta solidos persolvat, & quod repetit evindicare non valeat; sed præsens ingenuitas mea & aliorum bonorum hominum manibus roborata cum stipulatione subnixa omni tempore maneat inconvulsa.

Debent autem suprascriptæ ingenuitatis cartæ non solùm nomen illius qui has fieri rogat, sed etiam nomina sacerdotum & nobilium laicorum, qui ibi adfuerint, in ordine digesta cum signis propria manu impressis continere. Nam sine horum adstipulatione pagina auctoritate testium nudata pro nihilo deputa- Burchard. lib. 2. c. 17. Ivo par. 6. c. 128.

tur. Oportet etiam ut locum, diem, annum, & Consulem, & indictionem, in fine vel in margine adnotatam habeat in hunc modum. Actum in illa civitate, in domo sancti Petri, Kalendis illis, anno dominicæ incarnationis illo, regnante illo Rege, & præsidente in cathedra supradictæ civitatis Episcopo illo, in monasterio illo, indictione illa, in Dei nomine feliciter. Amen. Ait enim Romana auctoritas: *Quæcunque leges sine die & Consule fuerint prolatæ, non valeant.*

Interpret. l. 1. Cod. Theodos. de constit. Princ.

Quòd manumissio in Ecclesia debet fieri.

Burchard. lib. 2. c. 28. Ivo par. 6. c. 129.

CCCCIII. Instruendi sunt præterea laici ut sciant quòd nullatenus alio loco manumittere proprios possunt servos, quos dominicis castris aggregari decreverunt, nisi in sacrosancta Ecclesia ordine suprà notato. Quomodo enim Clerici extra Ecclesiam libertatem consequi possunt, qui à lege mundana extranei sunt? Et quibus interdicitur ne ad seculare judicium procedant, quomodo seculari judicio à jugo servitutis absolvuntur? Sed fortasse dicit aliquis: Clericus fieri non permittitur, nisi ante susceptum clericatus officium ingenuitatis dignitate potiatur. Revera verum dicit. Et ideo quod infirmari vel vituperari potest, præcaveri debet.

Unde suprà.

Burchard. lib. 2. c. 29. Ivo par. 6. c. 130.

CCCCIV. Non solùm autem qui ad clericatus ordinem promovendi sunt, in Ecclesia manumittendi sunt, verùm etiam hi quos quisque pro remedio animæ suæ emancipare

vult, secundùm legem mundanam in Ecclesia absolvi debent, & ejusdem Ecclesiæ patrocinio commendari. Scriptum quippe est in Pacto Francorum.

De eadem re. *Ex Pacto.*

CCCCV. Hoc etiam volumus, ut qualiscunque Francus Ribuarius servum suum pro remedio animæ suæ secundùm legem Romanam liberum facere voluerit, ut in Ecclesia coram Presbyteris, Diaconibus, seu cuncto clero & plebe in manu Episcopi servum cum tabulis tradat, & Episcopus Archidiacono jubeat ut ei tabulas secundùm legem Romanam, * qua Ecclesiæ vivunt, scribere faciat, & tam ipse quàm & omnis procreatio ejus liberi permaneant, & sub tuitione Ecclesiæ consistant, & omnem reditum status sui ad Ecclesiam persolvant, & non alibi nisi ad Ecclesiam ubi relaxati sunt mallum teneant. Et si absque liberis discesserint, nullum alium nisi Ecclesiam relinquant heredem.

Cap. 58. Legis Ripuarior.

* *Edit. Helmæstad.* quæ in Ecclesia viget.

De eadem re. *Ex Lege Romana.*

CCCCVI. Imperator Constantinus Augustus Osio Episcopo Cordubensi. Qui manumittendi in sacrosancta Ecclesia habuerit voluntatem, tantùm est ut sub præsentia sacerdotum servos suos voluerit absolvere, noverit eos suscepta libertate cives esse Romanos. Nam si Clerici mancipiis suis dare voluerint libertatem, etiamsi extra conspectum fecerint sacerdotum, vel sine scriptura verbis tantùm fuerint absoluti, manebit, sicut civi-

Interprer. l. 1. Cod. Theodos. de manumiss. in Ecclesia.

bus Romanis, integra & plena libertas.

Quòd carta libertatis in ambone sit legenda. *Ex Concilio Triburiensi.*

Burchard. lib. 2. c. 21.

CCCCVII. Ut nulli de servili conditione ad sacros ordines promoveantur, nisi priùs à dominis propriis libertatem legitimam consequantur; cujus libertatis carta ante ordinationem in ambone publicè legatur; & si nullus contradixerit, rite consecrabitur. Porrò si de gradu deciderit, ejus sit conditionis cujus fuerat ante gradum.

Caput istud non extat in vulgatis editionibus Concilij Triburiensis. Extat autem etiam apud Burchardum & in veteri collectione canonum MS. in bibliotheca regia. Postrema porrò illius pars, quæ mutila est apud Reginonem, sic supplenda est ex Burchardo & veteri illa collectione. Porrò servus non canonicè consecratus, postquam de gradu cecederit, ejus sit conditionis cujus fuerat ante gradum.

De ordinatione. *Ex Concilio Neocæsariensi.*

Concil. Neocæsar. c. 11. Lib. 1. Capitular. c. 50. Burchard. lib. 2. c. 10.

CCCCVIII. Presbyter ante trigesimum ætatis suæ annum nullatenus ordinetur, licèt valde sit dignus, sed hoc tempus observetur. Nam Dominus noster trigesimo ætatis anno baptizatus est.

De Diaconibus. *Ex Concilio Carthaginensi.*

Concil. Carthag. 3. c. 4.

CCCCIX. Item placuit ut ante XXV. an-

nos ætatis nec Diaconi ordinentur nec virgines consecrentur. Burchard. lib. 2. c. 11.

Qui partem digiti sibi abscidit, Clericus esse non debet. *Ex epistola Felicis Papæ.*

CCCCX. Qui igitur partem digiti sibi abscidit volens, hunc ad clerum canones non admittunt. Cui verò casu hoc accidit, & Clerici possunt fieri, & si in clero fuerint reperti, non abici. [*Vide Innoc. III. lib.* 10. *ep.* 124.] Decreta Innoc. l. c. 28. Burchard. lib. 2. c. 14.

Ne inliterati ordinentur. *Ex epistola Gelasij Papæ.*

CCCCXI. Inliteratos quoque aut aliqua parte corporis imminutos nemo præsumat ad clerum provehere; quia nec litteris carens sacris esse potest aptus officiis, & vitiosum nihil Deo prorsùs offerri legalia præcepta sanxerunt. Similiter qui se ipsos abscidunt. Decreta Gelas. c. 16. Burchard. lib. 2. c. 18. Decreta Gelasij c. 17.

Ne criminosi ad clerum assumantur. *Ex eadem epistola.*

CCCCXII. Ne criminosi ad clerum admittantur. Ait enim Apostolus: *Manum nemini citò imposueris, neque communicaveris peccatis alienis.* Decreta Gelasij c. 18. Lib. 7. Capitular. c. 50.

Ut dæmonibus similibúsque passionibus inretiti ministeria sacra tractare non debeant. *Ex eadem epistola.*

CCCCXIII. Usque adeo sanè comperimus inlicita quæque prorumpere ut dæmonibus similibúsque passionibus inretitos mysteria sacrosancta tractare tribuatur. *Et post* Decreta Gelasij c. 19. Burchard. lib. 2. c. 20.

Vide lib. 7. Capitular. c. 51.

pauca. Si corpore fauciatum aut debilem nequaquam ſancta contingere lex divina prohibet, quanto magis doni cœleſtis diſpenſatores non convenit, quod eſt deterius, mente perculſos?

Caput 412. *vicem obtinebat lemmatis in editione Helmæſtadienſi. Quoniam verò hic titulus non conveniebat capiti* 413. *in quo de diverſa prorsùs materia agitur, nos, ne quid remorari poſſet lectorem, ſingula diſtinximus. Tum lemmata his duobus capitibus addidimus ex noſtro.*

De filiis concubinarum, ne ad clerum aſſumantur. *Ex Concilio Aurelianenſi, cap.* X.

Concil. Aurelian. 3. c. 9. Burchard. lib. 2. c. 19.

CCCCXIV. De his qui ex concubinis filios habent, & uxores legitimas habuerunt, & defunctis uxoribus ſibi concubinas publicè ſociaverunt, id obſervandum cenſuimus, ut ſicut eos qui jam Clerici per ignorantiam ordinati ſunt non removemus, ita ſtatuimus ne ulteriùs ordinentur.

De raptoribus virginum & viduarum. *Ex Concilio Meldenſi cap.* LXI.

Concil. Meld. c. 64. Vide infrà lib. 2. c. 159.

CCCCXV. Raptores virginum & viduarum, qui etiam poſtea voluntate parentum eas quaſi deſponſatas ſub dotalitij nomine in conjugium duxerunt, publicæ pœnitentiæ ſubjungantur, & poſt publicam pœnitentiam, ne in pejus corruant, iterum convenientes de cetero eleemoſynis & ceteris quibuſcunque ſalvificæ converſationis actionibus inſervire

procurent, usque quo ab opere conjugali ex consensu se valeant abstinere.

De filiis non legitimis.

CCCCXVI. Filij verò ex hujuscemodi vituperabili conjunctione ante conjugium minùs laudabile procreati, ad ecclesiasticam dignitatem nullo modo provehantur, nec de tali conjugio generati ecclesiasticis ordinibus applicentur, nisi fortè eos aut maxima Ecclesiæ utilitas aut necessitas postulet, aut evidens meritorum prærogativa commendet. Concil. Meld. c. 64. & 1. q. 7. cap. *Tali conjugio.*

De eadem re. *Ex Lege Romana.*

CCCCXVII. Si quis incestas aut nefarias nuptias inierit, nec uxorem habet nec filios. Nam hi qui ex hujusmodi conceptione nati fuerint, quamvis videantur nasci, patrem nullatenus habere censentur, & tanquam si de adulterio concepti fuissent deputantur. Gaij Institut. tit. 4. 1 Vide lib. 2. Leg. Longob. tit. 8. c. 4. §.

Ecclesiastica dignitas non recipit filios ex illicito concubitu natos.

CCCCXVIII. Eos itaque quos publicæ leges non admittunt, sed velut infamię maculis respersos respuunt, & quasi degeneres despiciunt, ecclesiastica dignitas nullatenus recipit; præsertim cùm nihil maculosum Deo rite possit offerri vel ejus servitio applicari.

Ut nullus alterius suscipiat Clericum. *In canonibus Apostolorum.*

CCCCXIX. Episcopus apud quem Clericos alterius moratos esse constiterit, si Canon. Apostolor. c. 16.

contra eos decretam cessationem pro nihilo reputans, tanquam Clericos fortasse susceperit, velut magister inquietudinis communione privetur.

Ut alienum Clericum nemo susscipiat. *Ex decretis Leonis Episcopi.*

Decreta Leonis I. c. 39.

CCCCXX. Alienum Clericum invito Episcopo ipsius nemo susscipiat, nemo sollicitet, nisi fortè ex placito caritatis id inter dantem accipientémque conveniat. Nam gravis injuriæ reus est qui de fratris Ecclesia id quod est utilius aut pretiosius audet vel * abicere vel tenere.

* *In epistola Leonis*, allicere

De transfugis Clericis.

Decreta Leonis I. c. 39.

CCCCXXI. Itaque si intra provinciam res agitur, transfugam Clericum ad Ecclesiam suam Metropolitanus redire compellat. Si autem longiùs recessit, tui præcepti auctoritate revocabitur.

In editione Helmæstadiensi & in codice Parisiensi legitur, sui præcepti auctoritate revocabitur. *Verùm sensus repugnat. Præterea in omnibus epistolarum Leonis editionibus legitur* tui. *Agitur enim heic de auctoritate Anastasij Episcopi Thessalonicensis in provinciis Illyricianis. Vide lib. 5. de concordia sacerdotij & imperij cap. 27. §. 5.*

Unde suprà.

Regula S. Ferreoli c. 20. Burchard. l. b. 8. c. 26.

CCCCXXII. Fugitivum verò Clericum, aut monachum deserentem disciplinam, veluti contemptorem placuit revocare.

De eadem re. *Ex dictis Basilij Episcopi.*

CCCCXXIII. Si quis eum qui districtionem ecclesiasticam non ferens fugam meditari agnoverit, si non statim prodiderit, proditionis illius participem se esse non dubitet, & tamdiu à conventu fratrum sequestrandus est quandiu ille valeat revocari. Burchard. lib. 2. c. 228.

Ut Clerici cum epistolis Episcopi sui proficiscantur. *Ex canonibus Apostolorum.*

CCCCXXIV. Si quis Clericus aut laicus ad alteram properat civitatem, & suscipitur præter commendatitias epistolas, & qui susceperit & qui susceptus est communione privetur. Canon. Apostolor. c. 13. Burchard. lib. 2. c. 136.

De eadem re. *Ex Concilio Antiocheno.*

CCCCXXV. Nullus peregrinorum sine pacificis, id est, commendatitiis suscipiatur epistolis. Concil. Antioch. c. 7. Burchard. lib. 2. c. 137.

De eadem re. *Ex Concilio Chalcedonensi.*

CCCCXXVI. Peregrinos Clericos & Lectores in alia civitate præter commendatitias litteras Episcopi sui nusquam penitùs ministrare debere. Concil. Chalcedon. c. 13. Burchard. lib. 2. c. 139.

De eadem re. *Ex Concilio Agathensi.*

CCCCXXVII. Presbyter aut Diaconus aut Clericus sine antistitis sui litteris ambulans, communionem ei nullus impendat. Conc. Agath. c. 52. Lib. 7. Capitular. c. 149. Burchard. lib. 2. c. 44.

De eadem re. *Ex Concilio Chalcedonensi.*

Concil. Chalcedon. c. 11. Burchard. lib. 2. c. 143.

CCCCXXVIII. Omnes pauperes & indigentes ecclesiastico auxilio, cùm proficiscuntur, cum probatione epistolij vel ecclesiasticis pacificis tantummodo commendare decrevimus, & non commendatitiis litteris, propterea quòd commendatitias litteras honoratioribus tantummodo personis præstari conveniat.

De eadem re. *Ex eodem Concilio.*

Conc. Agath. c. 38. Lib. 6. Capitular. c. 130. & lib. 7. c. 195. Burchard. lib. 2. c. 142.

CCCCXXIX. Clerico sine commendatitiis epistolis Episcopi sui licentia non pateat evagandi. In monachis quoque præsentis sententiæ forma servetur.

De eadem re. *Ex canonibus Apostolorum.*

Can. Apostolor. c. 34.

CCCCXXX. Nullus Episcoporum peregrinorum, Presbyterorum, aut Diaconorum sine commendatitiis suscipiatur epistolis; & cùm scripta detulerint, discutiantur attentiùs, & ita suscipiantur.

De eadem re. *Ex Concilio Sardicensi.*

Concil. Sardic. c. 18.

CCCCXXXI. Januarius Episcopus dixit: Illud quoque statuat sanctitas vestra, ut nulli Episcopo liceat alterius Episcopi civitatis ministrum ecclesiasticum sollicitare & in suis parrœchiis ordinare.

Vnde suprà.

Concil. Sardic. c. 19.

CCCCXXXII. Osius Episcopus dixit: Et hoc universi constituimus, ut quicunque ex alia

alia parrœchia voluerit alienum ministrum sine consensu Episcopi ipsius & voluntate ordinare, non sit rata ordinatio ejus.

De eadem re. *Ex Concilio Laodicensi.*

CCCCXXXIII. Quòd non oporteat sacerdotem vel Clericum sine litteris proficisci canonicis. Concil. Laodic. c. 41. Lib. 7. Capitular. c. 59. Burchard. lib. 2. c. 45.

De eadem re. *Ex Concilio Meldensi cap.* L.

CCCCXXXIV. Ut Presbyteri vel quilibet Clerici in alterius parrœchiam sine formata non recipiantur, neque retineantur, nec etiam ministrare sinantur. Criminati autem ab omnibus excludantur & eiciantur à parrœchiis in quibus delitescunt, usque quò ad eum revertantur Episcopum à quo aufugisse noscuntur. Concil. Meld. c. 50.

Consentiunt in hoc capite editio Helmæstadiensis & codex MS. Parisiensis. In vulgatis tamen editionibus Concilij Meldensis ita legitur: & rejiciantur à parochiis in quibus cupiunt immorari, usque quò &c. *Habemus autem nos vetustum codicem MS. in quo descripti sunt canones istius synodi Meldensis, in quo locus iste sic habet:* & eiciantur à parrochiis in quibus cupiunt immorari &c.

De eadem re. *Ex eodem Concilio.*

CCCCXXXV. Qui cum senioribus suis de aliis provinciis ad nostras provincias veniunt sine formata, ministrare non permittantur: quam etsi attulerint, & ministrare idonei Concil. Meld. c. 51. Burchard. lib. 2. c. 144.

inventi fuerint, instruantur quàm religiosè atque studiosè sacrum ministerium* peragant, aut in quibus locis illud agere non debeant.

* *Edit. Helmæstad.* peragere

De eadem re. *Ex eodem.*

Concil. Meld. ibid.

CCCCXXXVI. Clerici verò, si ab hujusmodi hominibus ad ordinandum offeruntur, instrui debent ut ad Episcopos ex quorum parrœchiis sumpti sunt eos remittant, & aut ibi ordinentur, aut litteras canonicas ab Episcopo ex cujus dioceſi sunt ferant, sicut canonica docet auctoritas.

Nicæna synodus hunc ordinem inter Episcopos in faciendis epistolis conservandum esse instituit.

Ivo par. 6. c. 433.

CCCCXXXVII. Græca elementa litterarum numeros etiam exprimere nullus, qui vel tenuiter Græci sermonis notitiam habet, ignorat. Ne igitur in faciendis epistolis canonicis, quas mos Latinus formatas appellat, aliqua fraus falsitatis temerè præsumeretur, hoc à patribus CCCXVIII. Nicææ constitutis saluberrimè inventum est & constitutum, ut formatæ epistolæ hanc calculationis sive supputationis habeant rationem, id est, ut assumantur in supputationem prima Græca elementa Patris & Filij & Spiritus sancti, id est, Π, Υ, Α. quæ elementa octogenarium quadringentenarium & unum numerum servant. Petri quoque Apostoli prima littera, id est, Π. qui numerus octoginta significat. Ejus qui scribit epistolam prima littera; cui scribitur, secunda; accipientis, tertia; civitatis quoque de qua scribitur, quarta; & Indictionis, quæcunque est illius temporis,

numerus assumatur. Atque ita his omnibus litteris Græcis, quæ, ut diximus, numeros exprimunt, in unum ductis, unam, quæcunque collecta fuerit, summam epistola teneat. Addat præterea separatim in epistola etiam nonagenarium & nonum numeros, qui secundùm Græca elementa significant AMHN. Tres igitur prædictæ litteræ Græcæ, id est, Π, Υ, Α, & prima littera ex nomine Petri, id est, Π, DLX. & I. efficiunt numeros. Π enim, quæ est prima in nomine summi Patris, LXXX. numerat. Υ verò, quæ est prima in nomine Filij, CCCC. numerat. Α verò, quæ prima est in nomine Spiritus sancti, unum indicat. Si addas Π, quæ in nomine Petri est prima, id est, LXXX. DLXI. reperies. AMHN verò, quod in fine prædictæ epistolæ scriptum est, XCIX. indicat. A enim unum, M, XL, H, VIII, N, L. numerant, qui XCIX. efficiunt numeros. Et si summam totam simul jungas, DCLX. epistola numeros tenet.

Sed propter minùs scientes ponenda videntur elementa ipsa Græca cum numeris propriis.

GRÆCÆ LITTERÆ.

I. Α. Alfa.	X. Ι. Iota.	C. Ρ Ro.
II. Β. Beta.	XX. Κ. Cappa.	CC. C. Sigma.
III. Γ. Gamma.	XXX. Λ. Lapda.	CCC. Τ. Tau.
IV. Δ. Delta.	XL. Μ Mi.	CCCC. Υ. Ry.
V. Ε. Epi.	L. Ν. Ni.	D. Φ. Phi.
VI. S. Senon.	LX Ξ. Xi.	DC. Χ Chi.
VII. Ζ Zeta.	LXX. Ο Ο brevis.	DCC. Ψ Psi.
VIII. Η. Eta.	LXXX. Π. Pi.	DCCC. Ω. Ο longa.
IX. Θ. Theta.	XC. ϟ. Cophe.	DCCCC ϡ Ennachos Æchile

Numerant autem ita. mia, dia, tria, tessera, pente, exa, epta, ogda, nea, deca, icosi, triepta, serenta, nirenta, exenta, ebdominta, ogdominta, enneminta, ecaton, diacos, tetracos, pentacos, exacos, ebdacos, ogdacos, ennacos, &c. [*Ista sunt valde corrupta. Sed cùm facile sit illa corrigere, nihil mutare voluimus.*]

Exemplar epistolæ formatæ.

Ivo par. 6. c. 434.

CCCCXXXVIII. In nomine Π. Patris & Υ. Filij & A. Spiritus sancti. Rathbodus sanctæ Treverensis Ecclesiæ ac plebis ipsius humilis famulus Rotberto reverendo sanctæ Metensis Ecclesiæ antistiti, in Christo pastorum principe mansuram cum gaudio prosperitatis ac perpetuitatis gloriam. Decreta sanctorum trecentorum decem & octo patrum Nicææ constitutorum saluberrima servantes, Deo dignam piámque fraternitatem vestram canonicè adgredimur, & sub nomine formatæ epistolæ reverenter vestram sanctitatem adimus, vobis scilicet intimando quia præsenti Presbytero nostro nomine Gislemaro has dimissorias dedimus litteras, quem in nostra dioceси ecclesiasticè educatum, de ordine clericatus ad presbyteratus proveximus gradum, ut his canonicis munitus apicibus cum nostra licentia ei in vestra parrœchia sub defensione ac regimine vestræ caræ dilectionis degere liceat; illúmque in sinu sanctæ matris Ecclesiæ canonicè fovendum ac regendum vobis committimus. Hanc ergo epistolam Græcis litteris hinc inde munire decrevimus, & anulo Eccle-

siæ noſtræ bullare cenſuimus. Chriſtus paſtorum princeps interventu beati Petri, cui ſpecialiter ovile dominicum commiſſum eſt, fraternitatem veſtram ad cuſtodiam ſui gregis diù nobis conſervet incolumem. Amen. Π. Υ. Α. Π. Ρ. Ο. C. Υ. Θ. ΑΜΗΝ. Summa horum MDXXXIX. Data Treveris Idib. Octob. anno dominicæ incarnationis DCCCCVI. Indictione nona. Π. Υ. Α. Π. Δ. Ρ. Δ. Θ.

Item alia epiſtola.

CCCCXXXIX. Reverentiſſimo & ſanctiſſimo Rathbodo ſanctæ Treverenſis Eccleſiæ Archiepiſcopo Dado Vvirdunenſis Eccleſiæ devotus gregis Chriſti famulus in Domino vero Rege ſummæ felicitatis beatitudinem. Cùm ſancta catholica Eccleſia prompta ſit ſequi documenta evangelica, quæ dicunt: *Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit juſtum &c.* & Apoſtolus jubeat hoſpitalitatem ſectari & neceſſitatibus ſanctorum virorum communicare; tamen * qui cauteriatam habent ſuam conſcientiam, dicentes ſe eſſe ſimplices, cùm ſint aſtutia diabolica repleti, & pro opere pietatis dicunt ſe de loco ad locum tranſire, cùm ſint ſua malitia faciente fugitivi, & dicunt ſe eſſe miniſterio ſacro inſertos, cùm non ſint, ſtatutum eſt à ſanctis patribus neminem Clericum alienum & ignotum recipi ab aliquo Epiſcopo, & inthronizari in ſua Eccleſia, niſi habeat à proprio Epiſcopo epiſtolam quæ in canonibus nominatur formata. Ideo notum facimus paternitati veſtræ quòd præſens fra-

Ivo par. 6. c. 435.

Burchard. lib. 2. c. 227.

* *Leg.* propter eos qui caut.

ter noster harum litterarum portitor, nomine Adruinus, non pro sua nequitia expulsus est á nobis; sed postulantibus fratribus nostris, eò quòd ex familia nostra fuit, dedimus ei libertatem receptam à cornu altaris canonicè, & ordinavimus eum ad gradum presbyterij; cui etiam has dimissorias sive commendatitias litteras fecimus, & eum ad vestram dilectissimam fraternitatem dirigimus, ut in vestra parrœchia sub vestro sacro regimine & defensione consistere valeat. Ego inquam in nomine Π. Patris & Υ. Filij & A. Spiritus sancti, & in unitate sanctæ Ecclesiæ, in qua Petro datum est jus ligandi atque solvendi, absolvo Dado humilis Episcopus Presbyterum Adruinum de civitate Vvirdunensi Indictione IX. & licentiam do vobis, Rathbode venerabilis Archiepiscope, inthronizandi eum in quacunque Ecclesia vultis vestræ parrœchiæ. Dilectam paternitatem vestram virtutum floribus insignitam omnipotens Deus conservare dignetur. Amen. Π. Υ. A. Π. Δ. A. P. Δ. Θ. DCCLXXVIII. Data V. Id. Maij anno dominicæ incarnationis DCCCCVI. Indictione IX.

Vide suprà cap. 399.

De ordinatione. *Ex epistola Gelasij Papæ.*

CCCCXL. Ordinationes Presbyterorum & Diaconorum, quæ nisi certis temporibus & diebus exerceri non debent, *quarti mensis jejunio, septimi, & decimi, sed etiam quadragesimalis initij ac mediana quadragesimæ die, sabbati jejunio circa vesperam noverint celebrandas; nec cujuslibet utilitatis seu

Decreta Gelasij c. 11. Ivo par. 6. c. 74.

*Leg. id est, primi & quarti

Presbyterum seu Diaconum his præferre qui ante ipsos fuerint ordinati, aliquis præsumat.

Qualiter Episcopus debet ordinem facere. *Ex Concilio Nannetensi.*

CCCCXLI. Episcopus quando ordinationes facere disponit, omnes qui ad sacrum ministerium accedere volunt, feria quarta ante ipsam ordinationem evocandi sunt ad civitatem unà cum Archipresbyteris qui eos repræsentare debent. Et tunc Episcopus è latere suo dirigere debet sacerdotes & alios prudentes viros gnaros legis divinæ & exercitatos in ecclesiasticis sanctionibus, qui ordinandorum vitam, genus, patriam, ætatem, institutionem, locum ubi educati sunt, si sint bene litterati, si in lege Domini instructi, diligenter investigent. Ante omnia, si fidem catholicam firmiter teneant & verbis simplicibus adfererе queant. Ipsi autem quibus hoc committitur cavere debent ne aut favoris gratia aut cujuscunque muneris cupiditate inlecti à vero devient, ut indignum & minùs idoneum ad sacros gradus suscipiendos Episcopi manibus applicent. Quòd si fecerint, & ille qui indignè accessit, ab altari removebitur, & illi qui donum sancti Spiritus vendere conati sunt, coram Deo jam condemnati, ecclesiastica dignitate carebunt. Igitur per tres continuos dies diligenter examinentur. Et sic sabbato, qui probati inventi sunt, Episcopo repræsententur.

Concil. Nannet. c. 11. Burchard. lib. 2. c. 1.

Ex Concilio Meldensi.

Concil. Meld. c. 52. Burchard. lib. 2. c. 4.

CCCCXLII. Hi qui ordinari petuntur nullatenus ordinentur nisi in loco certo & religioso, vel etiam in civitate, saltim uno anno immorentur, ut de vita & conversatione atque doctrina illorum certitudo possit agnosci. [*Vide suprà cap.* 389.]

Qualiter Episcopus ordinandus examinabitur. *Ex Concilio Carthaginensi.*

Concil. Carthag. 4. c. 1. Burchard. lib. 1. c. 8. Ivo par. 5. c. 62. Gratian. dist. 23. c. 2.

CCCCXLIII. Qui Episcopus ordinandus est, antea examinetur, si natura prudens est, si docibilis, si moribus temperatus, si vita castus, si sobrius, si semper sui negotij cavens, si humilis, si affabilis, si misericors, si litteratus, si in lege Domini instructus, si in scripturarum sensibus cautus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus, & ante omnia, si fidei documenta verbis simplicibus adserat, id est, Patrem & Filium & Spiritum sanctum unum Deum esse confirmans, totámque Trinitatem deitatem coëssentialem & consubstantialem & coæternalem & coomnipotentem prædicans, singulam quamque in Trinitate personam plenum Deum & totas tres personas unum Deum, si incarnationem divinam non in Patre neque in Spiritu sancto factam, sed in Filio tantùm credat; ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in homine hominis matris filius, Deus verus ex Patre, homo verus ex matre, carnem ex matris visceribus habens & animam humanam rationalem, simul in eo utriusque naturæ, id est, homo &

Deus, una persona, unus Filius, unus Christus, unus Dominus, * creaturarum omnium quæ sunt & auctor & dominus & rector cum Patre & Spiritu sancto omnium creaturarum, qui passus est vera carnis passione, mortuus vera corporis sui morte, resurrexit vera carnis suæ resurrectione * vel resumptione, in qua veniet judicare vivos & mortuos. Quærendum etiam ab eo si novi & veteris testamenti, id est, Legis & Prophetarum & Apostolorum, unum eundémque credat auctorem Deum, si diabolus non per conditionem sed per arbitrium factus sit malus. Quærendum etiam ab eo si credat hujus quam gestamus & non alterius carnis resurrectionem, si credat judicium futurum, & recepturos singulos pro his quæ in hac carne gesserunt vel pœnas vel præmia, si nuptias non improbet, si secunda matrimonia non condemnet, si carnium perceptionem non culpet, si pœnitentibus reconciliatis communicet, si in baptismo omnia peccata, id est, tam illud originale contractum, quàm illa quæ voluntariè admissa sunt, dimittantur, si extra Ecclesiam catholicam nullus salvetur. Cùm in his omnibus examinatus, pleniter instructus repertus fuerit, tunc ordinetur.

* creator

* *Alibi legitur*: & vera animæ resumpt.

Postremam istius capitis partem decurtavit Regino. Et tamen illa magni momenti est. Itaque nos heic eam censuimus esse reponendam in gratiam lectorum. Sic ergo habet in capite primo Concilij Carthaginensis quarti: Cùm in his omnibus examinatus, inventus fuerit plenè instructus, tunc consensu Clericorum & laicorum & conventu totius

provinciæ Episcoporum, maximèque Metropolitani vel auctoritate vel præsentia, ordinetur Episcopus. *Burchardus & Ivo, quia ex Reginone acceperunt, finem hanc istius capitis exhibent decurtatam. Gratianus aliunde accepisse videtur quàm ex istorum collectionibus, cùm integrum locum referat.*

Qualiter Presbyteri vel Diaconi ante ordinationem vel post ordinationem examinentur, vel qualiter de suo ministerio discutiantur, in principio istius libelli satis expressum est, ubi scriptum est quid sit à Presbytero requirendum. Et ideo superfluum videtur repeti & iterari quod jam constat esse notatum.

EXPLICIT LIBELLUS PRIMUS.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

IN SVPERIORI LIBELLO quid Episcopo vel ejus ministris cum ecclesiasticis viris sit agendum & in sua synodo requirendum ex parte notavimus. Nunc quid cum secularibus & laicis sit agendum vel agere oporteat, prout Dominus dederit percurramus.

Qualiter Episcopus suam parrœchiam debet circuire. *Ex Concilio Rotomagensi.*

I. CUM Episcopus suam diocesim circuit, Archidiaconus vel Archipresbyter eum præire [debet] uno aut duobus diebus per parrœchias quas visitaturus est; & plebe convocata adnuntiare debet proprij pastoris adventum, & ut omnes ad ejus synodum die denominata imprætermisse occurrant omnimodis ex auctoritate sanctorum canonum præcipere, & minaciter denuntiare quòd si quis absque gravi necessitate defuerit, procul dubio à communione Christiana sit repellendus. Deinde ascitis secum Presbyteris qui illo in loco servitium debent exhibere

Burchard. lib. 1. c. 90.

Episcopo, quicquid de minoribus & levioribus causis corrigere potest, emendare satagat; ut Pontifex veniens nequaquam in facilioribus negotiis fatigetur, aut ibi immorari ampliùs necesse sit quàm expensa sufficiat. Ait enim Dominus ad Moysen de hujusmodi cooperatoribus: *Vt tecum sustentent onus populi, & non tu solus graveris.* Et beatus Johannes Baptista adventum Domini præcurrit prædicando dicens: *Pœnitentiam agite &c.* Et idem: *Parate viam Domino.* Siquidem Episcopus vicem Christi agere videtur. Et ideo cum gaudio, timore, & summa reverentia à plebibus sibi subjectis suscipiendus est, ut illis cum laude dicatur quod Apostolus discipulis dicit. *Testimonium*, inquit, *vobis perhibeo quòd ita suscepistis me sicut angelum Dei, sicut Dominum Iesum.*

Num. 11.

Matth. 3.

Gal. 4.

De juratoribus synodi. *Vnde suprà.*

Burchard. lib. 1. c. 91.

II. Episcopus in synodo residens, post congruam allocutionem, septem ex plebe ipsius parrœchiæ, vel eo ampliùs aut minùs, prout viderit expedire, maturiores, honestiores, atque veraciores viros in medio debet evocare; & allatis sanctorum pigneribus unumquemque illorum tali sacramento constringat.

Sacramentum synodale.

Burchard. lib. 1. c. 92.

III. Amodo inantea quicquid nosti, vel audisti, aut postmodum inquisiturus es, quod contra Dei voluntatem & rectam Christianitatem in ista parrœchia factum est, aut in futurum erit, si in diebus tuis evenerit, tantùm

ut ad tuam cognitionem quocunque modo perveniat, si scis aut tibi indicatum fuerit synodalem causam esse & ad ministerium Episcopi pertinere, quòd nec propter amorem, nec propter timorem, nec propter præmium, nec propter parentelam ullatenus celare debeas Episcopo de Treveris aut ejus Misso, cui hoc inquirere jusserit, quandocunque te ex hoc interrogaverit. Sic te Deus adjuvet & istæ sanctorum reliquiæ.

Reliqui ita jurent.

Istud sacramentum quod iste juravit de synodali causa, quòd tu illud observabis, in quantum sapis aut audisti, aut ab hac die in antea inquisiturus es. Sic te Deus adjuvet. Burchard. ibid. c. 93.

Allocutio Episcopi.

IV. Videte, fratres, ut Domino reddatis juramenta vestra. Non enim homini jurastis, sed Deo creatori vestro. Nos autem, qui ejus ministri sumus, non terrenam substantiam vestram concupiscimus, sed salutem animarum vestrarum requirimus. Cavete ne aliquid abscondatis, & ex alterius peccato vestra fiat damnatio. Burchard. ibid. c. 94.

Post hæc ita per ordinem interroget.

V. 1. Est in hac parrœchia homicida, qui hominem aut spontanea voluntate, aut cupiditatis aut rapacitatis causa, aut casu, aut nolens, & coactus, aut pro vindicta parentum, quod faidam dicimus, aut in bello, aut jussu domini, aut proprium servum occiderit? Burchard. lib. 1. c. 94.

2. Est aliquis parricida, aut fratricida, qui patrem, matrem, fratrem, sororem, avunculum, aut aliquem parentem interfecerit?

3. Est aliquis qui Presbyterum aut Diaconum aut aliquem Clericorum occiderit vel aliquo membro detruncaverit?

4. Est aliquis vel aliqua qui infantem proprium oppresserit vel vestimentorum pondere suffocaverit? & si hoc factum est ante baptismum aut post baptismum. aut si infans infirmatus per neglegentiam parentis absque baptismo obierit.

5. Est aliquis vel aliqua qui alterius partum excusserit? vel si ipsa femina propria voluntate suum partum excusserit, & abortivum fecerit?

6. Est aliqua femina quæ in fornicatione concipiens, timens ne manifestaretur, infantem proprium aut in aquam projecerit aut in terra occultaverit, quod morth dicunt.

7. Est aliquis qui uxorem suam absque lege aut certa probatione interfecerit?

8. Est aliqua femina quæ virum suum vel aliquem hominem per herbas venenatas vel mortiferas potiones interfecerit, vel alium hoc facere docuerit?

9. Est aliquis vel aliqua qui hoc fecerit vel alium facere docuerit ut vir non possit generare aut femina concipere?

10. Est aliquis qui proprium servum extra judicem occiderit, & aliqua femina quæ ancillam propriam necaverit furore zeli inflammata?

11. Est aliquis qui diabolo impellente semetipsum occiderit?

12. Si in bello aliquis homines vulneravit, & nescit si de illo vulnere aliquis perierit, & si alicui imputatur quòd hominem occiderit, & ipse hoc denegat.

13. Si aliquis est in consilio ut homo interficiatur, & non est in facto, & tamen per ejus consilium & exhortationem interfectus est.

14. Est aliquis qui truncationes manuum, pedum, linguæ, & testiculorum fecerit, & oculos alterius eruerit?

Deinde interrogandum de adulteriis & fornicationibus.

15. Si quis conjugatus cum alterius uxore adulteratus fuerit. Si qua uxor cum alterius viro.

16. Si quis uxorem habens, concubinam simul habuerit ancillam propriam aut aliam feminam.

17. Si quis uxorem legitimam dimiserit, & aliam in conjugium acceperit.

18. Si qua mulier virum proprium dimiserit, & alteri se conjunxerit.

19. Si interveniente repudio ab invicem separantur & sic manent.

20. Si quis absque consensu uxoris, derelicto legitimo conjugio, in monasterium intrat.

21. Si aliquis suam conjugem, quamvis culpabilem, sine Episcopi judicio relinquit.

22. Si qua mulier conscio viro suo fornicata fuerit.

23. Si quis uxore carens, cum alterius con-

juge fornicatus fuerit. aut si qua mulier non habens virum, cum alterius marito.

24. Si quis non habens uxorem, cum femina quæ virum non habet fornicatus fuerit.

25. Si laica virgo mœchata fuerit cum adulescente.

26. Si quis desponsatam puellam non duxerit, & fidem sponsaliorum fregerit.

27. Si quis alterius sponsam rapuerit & sibi sociaverit.

28. Si quis quamcunque feminam, virginem, aut viduam, per raptum traxerit, & sociaverit sibi matrimonio. & si aliqui sunt qui in hoc consentientes & adjuvantes fuerunt.

29. Si quis cum Judæa, vel si Judæus vel si paganus cum aliqua Christiana mœchatus fuerit.

30. Si quis sactimonialem vel viduam Deo sacratam rapuerit & in conjugium sumpserit, vel ipsis consentientibus cum eis fornicatus fuerit.

31. Si quis vivente marito conjugem illius adulterasse accusatur, & eo in proximo defuncto eandem sumpsisse dinoscitur.

32. Si aliqua mulier dicit quòd vir ejus non possit cum ea coire, & ob hanc causam discidium quærit, & alium virum vult accipere.

33. Si quis cum matre spiritali mœchatus fuerit, vel eam in matrimonium accepit, similitérque cum filiola quam ex sacro fonte suscepit aut ante Episcopum tenuit.

34. Si quis propinquam & consanguineam suam in matrimonium accepit, aut cum ea fornicatus est.

35. Si

35. Si aliquis inrationabiliter, id est, contra naturam, cum masculis & mutis misceatur animalibus.

36. Si qua mulier lenocinium fecerit.

37. Si aliquis in sua domo consentit cum propriis ancillis vel geneciariis suis adulterium perpetrare.

De furto & sacrilegio.

38. Interrogandum si aliquis fur aut sacrilegus sit, qui Ecclesias Dei infregerit, vel aliquid de Ecclesia furatus sit, aut publicè rapuerit, aut latenter subripuerit, aut aliquis rapax & raptor & deprædator Ecclesiæ Dei est. Quamvis enim hæc secundùm legem humanam emendari debeant atque exsolvi, tamen pœnitentia ad Episcopum pertinet.

De perjurio.

39. Interrogandum si aliquis perjurus sit, aut si sciens & pro cupiditate terrena perjuraverit. & si nesciens aut coactus jussu senioris, aut pro membris & vita redimenda. aut si quis scienter non solùm perjuraverit, sed etiam alios in perjurium induxerit.

De falso testimonio.

40. Interrogandum si aliquis scienter contra aliquem falsum testimonium protulerit, quia hoc capitale crimen est, & quale damnum aliquis per hanc testificationem habuerit.

41. Interrogandum si aliquis hominem liberum, aut servum alterius, aut peregrinum

& adventitium furatus fuerit, aut eum blandiendo seduxerit & vendiderit, & extra patriam in captivitatem miserit, aut si aliquis Judæo vel pagano Christianum mancipium vendiderit, aut si ipsi Judæi Christiana mancipia vendant.

De incantatoribus & sortilegis.

42. Interrogandum si aliquis magus, hariolus, aut incantator, divinus, aut sortilegus sit.

Burchard. lib. 10. c. 32.

43. Si aliquis vota ad arbores vel ad fontes vel ad lapides quosdam quasi ad altaria faciat, aut ibi candelam seu quodlibet munus deferat, velut ibi quoddam numen sit quod bonum aut malum possit inferre.

Burchard. lib. 1. c. 94. §. 43. & lib. 10. c. 18.

44. Perscrutandum si aliquis subulcus vel bubulcus sive venator vel ceteri hujusmodi dicat diabolica carmina super panem aut herbas & super quædam nefaria ligamenta, & hæc aut in arbore abscondat, aut in bivio aut in trivio proiciat, ut sua animalia liberet à peste & clade, & alterius perdat. quæ omnia idololatriam esse nulli fideli dubium est. & ideo summopere sunt exterminanda.

Burchard. lib. 1. c. 94. §. 44. lib. 10. c. 29.

45. Perquirendum si aliqua femina sit quæ per quædam maleficia & incantationes mentes hominum se immutare posse dicat, id est, ut de odio in amorem, aut de amore in odium convertat, aut bona hominum aut damnet aut subripiat. Et si aliqua est quæ se dicat cum dæmonum turba in similitudine mulierum transformata certis noctibus equitare super quasdam bestias & in earum consortio adnu-

meratam esse, hæc talis omnimodis ex parrœchia eiciatur.

De morticinis & sanguine.

46. Interrogandum si aliquis sanguinem, morticinum, aut dilaceratum à bestia comedat. Burchard. lib. 1. c. 94. §. 45. & seqq.

47. Si aliquis per odium ad pacem non revertitur, aut juravit, quod Deo contrarium est, ut fratri nunquam reconcilietur. quod est peccatum usque ad mortem.

48. Si aliquis bibit de liquore in quo mustela vel mus sive aliquod immundum animal necatum est.

49. Si aliquis jejunium quadragesimale non observat, vel quatuor temporum, sive Letaniam majorem vel rogationum, sive indictum ab Episcopo jejunium pro quacunque plaga.

50. Si aliquis est qui bibit aut manducat aut portat super se quod existimat Dei judicium pervertere posse. Burchard. lib. 10. c. 25.

51. Si aliquis in Kalendis Januarij aliquid fecit quod à paganis inventum est, & dies observat, & Lunam, & menses, & horum effectiva potentia aliquid sperat in melius aut in deterius verti. Burchard. lib. 10. c. 17.

52. Si aliquis quodcunque opus inchoans, aliud ibi aliquid dicit, aut quacunque magica arte aliud facit, nisi, ut Apostolus docet, omnia in nomine Domini facienda. Neque enim dæmones in nostro adjutorio debemus invocare, sed Deum. In collectione similiter herbarum medicinalium symbolum & orationem

dominicam dicere oportet, & nihil aliud.

53. Quærendum etiam si mulieres in lanificiis suis vel in * ordiendis telis aliquid dicant aut observent nisi, ut suprà dictum est, omnia in nomine Domini.

* *Edit. Helmæst ad.* ordinandis

54. Si quis oblationes, id est, eleemosynam parentum defunctorum, injustè retinet.

55. Si aliquis super mortuum nocturnis horis carmina diabolica cantat, & bibit, & manducat, & quasi de ejus morte gratulatur, & si alibi mortui in vigiliis nocturnis nisi in Ecclesia custodiuntur.

56. Si aliquis Christianus est qui non communicet vel tribus temporibus in anno, id est, Pascha, Pentecosten, & Natale Domini, nisi pro mortiferis criminibus Episcopi vel sacerdotum judicio à communione fuerit remotus.

57. Est aliquis qui in die dominico vel in præcipuis festivitatibus quicquam operis faciat; & si ad Matutinas & ad Missam & ad Vesperas his diebus inprætermissè omnes occurrant.

58. Si aliquis excommunicatus pro nihilo duxerit excommunicationem, & si aliquis cum excommunicato communicaverit.

59. Si aliquis modum pœnitentiæ sibi injunctum non custodierit.

60. Si aliquis patrem aut matrem inhonorat, aut percutit, aut maledicit.

61. Si aliquis vomitum post acceptam eucharistiam per ebrietatem fecerit.

62. Si aliquis est qui suam decimam Deo & sanctis ejus retrahat.

63. Si aliquis est tam perversus & à Deo

alienus ut ſaltim dominica die ad Eccleſiam non veniat.

64. Si porcarij & alij paſtores dominica die ad Eccleſiam veniant & Miſſas audiant. Similiter in aliis feſtis diebus.

Ita editio Helmæſtadienſis & Burchardus lib. 1. cap. 94. §. 63. Codex verò Pariſienſis ita habet: Si porcarij ---- veniant. Similiter præcipuis feſtivitatibus. *Codex MS. monaſterij Rivipullenſis, in quo continentur decreta Eutychiani Papæ:* Si porcarij & alij paſtores dominica die ad Eccleſiam non veniant & Miſſam non audiant. Similiter & in aliis feſtivitatibus.

65. Si aliquis ad confeſſionem non veniat vel una vice in anno, id eſt, in capite quadrageſimæ, & pœnitentiam pro peccatis ſuis ſuſcipiat.

66. Si quis eſt qui aſſiduam ebrietatem ſectatur. Neque enim ebrioſi regnum Dei poſſidebunt.

67. Si aliquis eſt qui contempto ſuo Preſbytero in aliam parrœchiam venit ad Eccleſiam, & ibi communicat & ſuam decimam dat.

68. Inquirendum de mendicis qui per patrias diſcurrunt, & ſi unuſquiſque pauperem de familia ſua paſcat.

69. Si in unaquaque parrœchia Decani ſunt per villas conſtituti, viri veraces, & Deum timentes, qui ceteros admoneant ut ad Eccleſiam pergant ad Matutinas, Miſſam, & Veſperas, & nihil operis in diebus feſtis faciant. & ſi horum quiſquam transgreſſus fuerit, ſtatim Preſbytero adnuntient. ſimiliter & de

Burchard. lib. 1. c. 91. §. 68. & ſeqq.

luxuria & omni opere pravo.

70. Si aliquis est qui bannum Episcopi aut Presbyteri sui & excommunicationem parvipendens, pro nihilo ducat.

71. Si parrœchiani Presbytero suo debitum honorem impendant, aut si aliquis est qui eum verbo vel facto inhonorat & ejus monita spernit.

72. Si aliquis est qui peregrino aut viatori hospitium contradicit.

73. Inquirendum quas festivitates colant.

74. Si patrini filiolis suis symbolum & orationem dominicam insinuant aut insinuari faciunt.

75. Si quatuor aut quinque vel plures unum interfecerint hominem.

76. Si aliquis est qui contradicit Episcopo aut ejus ministris ne coloni aut servi propter commissa crimina virgis nudi cædantur.

77. Inquirendum si aliquis peregrinum, qui de sua patria propter paganorum infestationem vel persecutionem fugit, hac de causa quia in domo ejus mansit, & diebus aut annis loco mercenarij illi servivit, pro proprio servo illum velit habere, & vendere aut dare alicui præsumat.

78. Si aliquis est qui injusta mensura suam annonam aut vinum vendat, cùm Dominus dicat: *Æquus tibi sit modius & sextarius æquus.*

79. Denuntiandum etiam quàm magnum piaculum sit usuras exigere & de alieno fœnore velle ditescere, & quòd sacri canones tales ab Ecclesia eici præcipiant.

80. Si aliquis propter cupiditatem Judæum aut paganum interfecerit.

81. Si aliquis insaniens aliquem hominem occiderit.

82. Si quis arborem inciderit, & dum operi necessario insistit, aliquis subtus arborem deveniens improvisè opprimitur.

83. Si quis conjurationes & conspirationes sectatur.

84. Si quis Ecclesiam aut Clericum fatigare præsumit.

85. Inquirendum de refugis & perfidis laicis.

86. Percunctandum de confratriis & fraternitatum societatibus qualiter in parrœchia agantur.

87. Si cantica turpia & risum moventia aliquis circa Ecclesiam cantare præsumit.

88. Si aliquis in Ecclesiam intrans, fabulis vacare consuevit, & non diligenter auscultat divina eloquia, & si antequam Missa finiatur, de Ecclesia exit.

89. Si oblationem, id est, panem & vinum, viri & feminæ ad Missas offerunt; & si non viri, conjuges pro illis offerent, pro se suísque omnibus, ut in Canone continetur.

Capitula hæc quæ per ordinem adnotavimus, canonicis oportet roborari decretis.

De pœnitentia homicidarum. *Ex Concilio Triburiensi.*

VI. Ut pœnitentia super homicidiis non diverso more, ut priùs, sed in episcopiis singulis uno more agatur.

Unde suprà.

Burchard. lib. 1. c. 1.

Si quis spontanea voluntate, diabolo suadente, homicidium perpetraverit, juxta canonum sanctiones & judicium Episcoporum talem pœnitentiam accipere debet.

In primis ut licentiam non habeat Ecclesiam intrandi illos proximos quadraginta dies, nudis pedibus incedat, & nullo vehiculo utatur, in laneis vestibus sit absque femoralibus, arma non ferat, & nihil sumat his quadraginta diebus nisi tantùm panem & salem, & puram bibat aquam, & nullam communionem cum ceteris Christianis neque cum alio pœnitente habeat in cibo & potu antequam quadraginta dies adimpleantur; & ex cibo quem sumit nullus alius manducet. Considerata verò personæ qualitate vel infirmitate, de pomis vel oleribus seu leguminibus, prout visum fuerit, aliquid pro misericordia indulgeatur, maximè si quis coactus & non sponte homicidium fecerit. Et ei omnimodis ex canonica auctoritate interdicatur ut in his diebus cum nulla femina misceatur, nec ad propriam uxorem accedat, nec cum aliquo homine dormiat, juxta Ecclesiam sit, ante cujus januas peccata sua defleat diebus & noctibus; & non de loco ad locum pergat, sed in uno loco his quadraginta diebus sit. Et si fortè habuerit insidiatores vitæ suæ, interim differatur ei pœnitentia donec ab Episcopo pax ei ab inimicis reddatur. Et si infirmitate detentus fuerit, ita ut non possit dignè pœnitere, differatur pœnitentia donec sanitati restituatur. Si autem longa

ægritudine detentus fuerit, ad sententiam Episcopi pertinebit quomodo reum & infirmum sanare disponat. Completis quadraginta diebus, aqua lotus, vestimenta & calciamenta, quæ à se abjecerat, rursus sumat, & capillum incidat.

Quid in primo anno observare debeat.

VII. In primo anno post quadraginta dies totum illum annum à vino, medone, & mellita cervisia, à carne & caseo & pinguibus piscibus abstineat, nisi festis diebus qui in illo episcopio à cuncto populo celebrantur, & nisi fortè in magno itinere, vel in hoste, vel diù ad dominicam curtem vel infirmitate detentus sit. Tunc liceat uno denario, vel pretio unius denarij, aut tres pauperes pascendo, tertiam feriam, quintam feriam, & sabbatum redimere, ita duntaxat ut una re de tribus utatur. Postquam domum venerit, aut sanitati fuerit restitutus, nullam licentiam habeat redimendi. Burchard. lib. 6. c. 2.

Quid in aliis duobus annis observare debet.

VIII. Completo anni circulo, Ecclesiam ingrediatur, & pacis osculum concedatur. In secundo & tertio anno similiter jejunet; nisi quòd tertiam feriam, quintam, & sabbatum potestatem habeat redimendi, ubicunque est. Cetera diligenter omnia observet ut in primo anno. Burchard. lib. 6. c. 3. 4.

* *
*

Quid in reliquis quatuor annis obſervare debet.

Burchard lib. 6. c 5.

IX. Quattuor anni deinde reſtant; per quos ſingulos jejunet tres quadrageſimas. Unam ante Paſcha cum ceteris Chriſtianis, abſtinendo à vino, medone, mellita cerviſia, caſeo, & à piſcibus pinguibus. Alteram ante nativitatem ſancti Johannis. Si aliquid remanet de quadraginta diebus, poſt Miſſam ſancti Johannis impleat. Tertiam ante Natale Domini jejunet, ut ſuprà dictum eſt. Et in quattuor ſupradictis annis, tertia, quinta feria, & ſabbato utatur quicquid vult, & ſecundam & quartam feriam omnimodis obſervet, & nequaquam redimat. His expletis, ſacram communionem accipiat.

De eo qui voluntariè homicidium fecit. *Ex Concilio Ancyrano.*

Concil. Ancyr. c. 21. Halitgar. lib. 4. c. 1. Burchard. lib. 6. c. 13.

X. Qui voluntariè homicidium fecerint, pœnitentiæ quidem jugiter ſe ſubmittant, perfectionem verò circa vitæ exitum conſequantur.

De eadem re. *Ex Concilio Pariſienſi.*

Concil. Remenſe anni 630. c. 9. Burchard. lib. 6. c. 14.

XI. Si quis homicidium ſponte commiſerit, & non violenti reſiſtens, ſed vim faciens, innocentem & ſimpliciter gradientem interfecerit, cum iſto penitùs non communicandum, ſic tamen ut ſi pœnitentiam egerit, in exitu ei communionis viaticum non negetur.

De eadem re. *Ex Concilio Agathensi.*

XII. Itaque censuimus homicidas & falsos testes à communione ecclesiastica submovendos, nisi pœnitentiæ satisfactione crimina admissa diluerint. Conc. Agath. c. 37. Burchard. lib. 6. c. 29.

De eadem re. *Ex Concilio Nannetensi.*

XIII. Si quis voluntariè & per insidias hominem interfecerit, jugi se pœnitentiæ submittat. Et si hoc publicè actum constat, si laicus est, à communione orationum quinquennio removeatur; post quinquennium in orationum communione recipiatur; * non autem simul offerat, non corpus Domini contingat. in quo perdurans quatuordecim annis, tunc ad plenam communionem cum oblationibus recipiatur. Concil. Nannet. c. 17. Burchard. lib. 6. c. 12.

* *Sequentia non extant in cod. MS.*

De eadem re. *Ex eodem.*

XIV. In Exodo Dominus dicit de homicidiis: *Si quis de industria & per insidias hominem occiderit, ab altari meo evelles eum, ut moriatur.* Concil. Nannet. ibid. *Exod.* 21.

De homicidiis non sponte commissis.
Ex Concilio Ancyrano.

XV. De homicidiis non sponte commissis prior quidem diffinitio post septennem pœnitentiam perfectionem consequi præcepit, secunda verò quinquennij tempus explere. Concil. Ancyr. c. 22. Halitgar. lib. 4. c. 2. Burchard. lib. 6. c. 15.

§ † §

De eadem re. *Ex epistola Rabani ad Heribaldum Episcopum.*

Rhab. epist. ad Heribald. c. 4. Burchard. lib. 6. c. 23.

XVI. Nam de his legimus qui hominem non sponte interfecerunt Deum per legislatorem urbes refugij deputasse, ad quas confugientes salvarentur ab ultore sanguinis proximi sui & non morerentur. Unde in Deuteronomio scriptum est: *Hæc erit lex homicidæ cujus vita servanda est. Qui percusserit proximum suum nesciens, & heri & nudiustertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur, sed abisse simpliciter cum eo in silvam ad ligna cædenda, & in succisione lignorum securis fugerit de manu, aut ferrum delapsum de manubrio amicum ejus percusserit & occiderit, hic ad unam urbium supradictarum confugiat & vivat.*

Deuteron. 19.

De eadem re. *Ex Concilio Vvormacienſi cap.* v.

Concil. Vvormac. c. 29. Burchard. lib. 6. c. 21. Vide legem Saxon. c. 11. & leg. Longobard. lib. 1. tit. 9. c. 5.

XVII. Sæpe contingit ut dum quis operi necessario insistens arborem incidat, aliquis subtus ipsam veniens deprimatur. & idcirco, si voluntate vel neglegentia incidentis arborem factum est, ut homicida pœnitentiæ debet omnino submitti. Quòd si non voto, sed incuria ejus, non denique *[hæc eum]sententia contingit; sed dum ille operi necessario fortasis incumberet, iste insperatus occurrit subarbore, & sub ipsa oppressus est, incisor arboris non tenetur pro homicida.

* Ex veteri codice MS. bibliothecæ regiæ.

De eadem re. *Ex Concilio Triburiensi cap.* XVII.

XVIII. Si duo fratres in silva arbores succiderint, & appropinquante casu unius arboris frater fratri *Cave* dixerit, & ille fugiens in pressuram arboris inciderit & mortuus fuerit, vivens frater innocens de sanguine germani dijudicetur. Concil. Tribur. c. 36. Burchard. lib. 6. c. 22.

De eadem re. *Ex eodem.*

XIX. Mater si juxta focum infantem posuerit, & alius homo aquam in caldariam miserit, & ebullita aqua infans superfusus mortuus fuerit, pro neglegentia mater pœniteat, & ille homo securus sit. Concil. Tribur. c. 37.

De eadem re. *Ex eodem, cap.* XX.

XX. De homicidiis non sponte commissis, quali pœnitentiæ jugo submittantur hi qui fecerint ea, in Episcopi sententia maneat. Concil. Tribur. c. 52.

De eadem re. *Ex eodem.*

XXI. Si quis filium suum non sponte occiderit, juxta homicidia non sponte commissa pœniteat. Concil. Tribur. c. 53. Burchard. lib. 6. c. 36.

De eadem re. *Ex Concilio Nannetensi.*

XXII. Si quis casu, non volens, homicidium perpetraverit, quadraginta diebus in pane & aqua pœniteat. Quibus peractis, biennio ab oratione fidelium segregetur, non communicet, nec offerat. Post biennium in communione orationis offerat, non tamen com- Concil. Nannet. c. 18. Burchard. lib. 6. c. 16.

municet. post quinquennium ad plenam communionem recipiatur. Abstinentia ciborum in arbitrio sacerdotis maneat.

Qui per faidam hominem occiderit. *Ex Pœnitentiali cap.* XIV.

Burchard. lib. 6. c. 32.

XXIII. Qui pro vindicta fratris aut aliorum parentum occiderit hominem, annum unum pœniteat, & sequentibus duobus tres quadragesimas observet & legitimas ferias, id est, secundam, quartam, & sextam feriam.

De eadem re. *Ex eodem.*

XXIV. Qui per iram & rixam & ebrietatem subitò hominem occiderit, quatuor annos pœniteat.

De eadem re. *Ex eodem.*

XXV. Si quis liber jubente domino suo servum occiderit, quadraginta dies pœniteat. Et si quis liber jubente domino suo hominem innocentem occiderit, annum unum pœniteat, & in duobus aliis annis tres quadragesimas observet & legitimas ferias.

De his qui servos suos necant extra judicem. *Ex Concilio Agathensi cap.* XXXV.

Conc. Agath. c. 62. Rhab. epist. ad Heribald. c. 3.

XXVI. Si quis servum proprium sine conscientia judicis occiderit, excommunicatione biennij reatum sanguinis emundabit.

De parricidis & fratricidis. *Ex Concilio Moguntiacensi.*

Concil. Vvormat. c. 30.

XXVII. Statuimus ut parricidæ & fra-

tricidæ per unius anni circulum ante fores basilicæ orantes Domini clementiam perseverent. Completo anni circulo, introducantur in Ecclesiam; tamen inter audientes, usque dum unius anni spatium finiatur, stent. His ita peractis, si pœnitentiæ fructus in eis conspicitur, corporis & sanguinis Domini participes fiant, ut non obdurentur desperatione. Carnem non manducent omnibus diebus vitæ illorum. Jejunent autem usque ad nonam diei horam cotidie, exceptis festis diebus atque dominicis. Abstineant autem à vino, medone, atque mellita cervisia tres dies per hebdomadam. Arma portare non audeant, nisi contra paganos. & ubicunque ire maluerint, nullo vehicuo deducantur, sed pedibus propriis pergant. Tempus autem hujus pœnitentiæ in Episcoporum ponimus arbitrio, ut secundùm conversationem illorum aut extendere vel minuere valeant. Ab uxoribus, si habuerint, non separentur. Si autem non habuerint, & se continere non valuerint, legitimas accipiant in conjugio feminas, ne in fornicationis voraginem incidere videantur. Si autem antequam duorum prædictorum annorum finiantur curricula, finis vitæ illorum pervenerit, viaticum illis non negetur. Burchard. lib. 6. c. 34.

In excerptis è Buchardo quæ edita sunt à Stevartio, caput istud refertur ex epistola Nicolai Papæ ad Karolum Maguntiensem Archiepiscopum ejúsque suffraganeos; cùm in Decreto Burchardi referatur ex Concilio Triburiensi, in quo non extat, neque etiam in Moguntino, unde laudatur à Reginone.

Vltima verò pars istius capitis, nimirum quæ sequuntur post illa verba extendere vel minuere valeant, *non habentur in editionibus Burchardi, tamenetsi extent in excerptis editis à Stevartio. Vnde colligi potest auctorem istorum excerptorum usum esse aliquo exemplari Burchardici Decreti vulgatis editionibus ampliore. Hæc porrò ultima pars istius capitis, quam admonuimus non extare in vulgatis Burchardi editionibus, habetur in capite* XXX. *Concilij Vvormatiensis.*

Item de parricidis. *Ex alio Concilio Moguntiacensi cap.* XX.

Pœnit. Rhab. c. 11 & in ep. ad Heribald. c. 7 Concil. Mogunt. sub Rhab. c. 20. Burchard. lib. 6. c. 35. *Genesi* 14.

XXVIII. Parricidium quàm sit detestabile crimen, judicio facto inter Cain & Abel fratrem suum Dominus ostendit. Sed quia modernis temporibus parricidæ profugi discurrunt per diversa loca, & variis vitiis & gulæ inlecebris deserviunt, melius nobis videtur ut in uno loco manentes pœnitentia districta semetipsos castigent, si fortè Domini bonitate indulgentiam facinoris sui percipere mereantur.

Quòd parricidis arma & conjugium interdicatur.

Concil. Mogunt. ibid. Burchard. lib. 6. c. 35.

XXIX. Non enim eis licebit ultrà militiæ cingulum sumere & conjugiis copulari, quia sacri canones hoc eis non consentiunt.

* * *

De

De eo qui hominem publicam pœnitentiam agentem interficit. *Ex Capitularium lib.* III. *cap.* XVII.

XXX. Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interfecerit, bannum noſtrum in triplo componat, & vveregildum proximis eius perſolvat. Lib 4. Capitular. c. 18. Vide infrà c. 190. hujus libri.

De eo qui hominem in Eccleſia interficit.

XXXI. Si quis aut ex levi cauſa aut ſine cauſa hominem in Eccleſia interfecerit, de vita componat. Si verò rixati foris fuerint, & unus alterum in Eccleſiam fugerit, & ibi ſe defendendo eum interfecerit, & ſi hujus facti teſtes non habuerit, cum duodecim teſtibus juret legitimis ſe defendendo eum interfeciſſe, & poſt hæc ſolidos ſexcentos ad partem Eccleſiæ, quam illo homicidio polluerat, & inſuper bannum noſtrum ſolvere cogatur. Is verò qui interfectus eſt, abſque compoſitione jaceat. ac deinde interfector ſecundùm judicium canonicum congruam facinori quod admiſit pœnitentiam accipiat. Si proprius ſervus hoc commiſerit, judicio aquæ ferventis examinetur utrum hoc ſponte an ſe defendendo feciſſet; & ſi manus ejus exuſta fuerit, interficiatur; ſi autem non fuerit, dominus ejus, juxta quod vveregildum illius eſt, ad Eccleſiam perſolvat; aut, ſi voluerit, eum eidem Eccleſiæ tradat. De eccleſiaſtico & fiſcalino & beneficiario volumus ut pro una vice vvirigildum pro eo componatur, altera vice ſervus ad ſupplicium tradatur. Hereditas tamen liberi Lib. 4. Capitular. c. 13. Lib. 1. Leg. Longob. tit. 9. 2. 29. 30. 35. & ſeq.

hominis, qui propter tale facinus ad mortem fuerit judicatus, ad legitimos heredes illius perveniat. Si in atrio Ecclesiæ, cujus porta reliquiis sanctorum consecrata est, hujuscemodi homicidium perpetratum fuerit, similiter componatur & emendetur. Si verò non est consecrata, eodem modo componatur sicut componi debet quod in immunitate violata committitur.

In vetustissimo codice MS. monasterij Rivipullensis, qui continet libros septem Capitularium, post illa verba, congruam facinori quod admisit pœnitentiam accipiat, *ista statim adduntur*. id est, XXI. annis, VII. ex his in pane & aqua ad ostium Ecclesiæ satisfaciat, remotus ab oratione & communione fidelium. ceteros septem societur orationi fidelium. transactos qui superstunt VII. communionem plenam perfectè subsequatur. Abstinentia ejus sacerdotali providentia temperetur. Si proprius servus &c.

De injuriis Sacerdotum vel Clericorum.

Ex eodem, cap. XIV.

Lib. 4. Capitular. c. 14. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 40. c. 6.

XXXII. Sanguinis effusio in Ecclesia facta cum fuste, si Presbyter fuerit, triplo componatur, duas partes eidem Presbytero, tertia pro fredo ad Ecclesiam, & insuper bannus noster. Similiter de Diacono juxta compositionem ejus in triplo cum banno nostro componatur. De Subdiacono & de uniuscujuscunque ordinis Clerico secundùm suam compositionem in triplo persolvatur, & insuper bannus noster.

De ictu.

XXXIII. Similiter & de ictu sine sanguinis effusione de uniuscujuscunque ordinis Clerico in triplo componatur, insuper & bannus noster. Et qui non habet unde ad Ecclesiam persolvat, tradat se in servitium eidem Ecclesiæ usque dum totum debitum persolvat. Lib. 1. Capitular. c. 14. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 40. c. 6.

Si quis Clericum exspoliaverit.
Ex Concilio Triburiensi.

XXXIV. Ut si qua in ipsos Clericos vel in Ecclesias perpetrata fuerint, id est, si quis Clericum expoliaverit aut vulneraverit, vel aliquam injuriam fecerit, decimas Ecclesiæ tulerit vel retinuerit, si non priùs per secularem potentiam dignè vindicatum fuerit, Episcopus ad suam synodum illos malefactores vocet & dignè emendet. Si contempserint venire, excommunicentur. Vide Concil. Tribur. c. 7.

Si quis Clericum verberaverit.
Ex eodem.

XXXV. Si quis Clericum verberaverit vel debilitaverit aut in aliquo læserit, & canonicè pœniteat & ad legem emendet, juxta quod in Capitulari scriptum est.

De eadem re. *Ex Concilio Toletano.*

XXXVI. Si quis de potentibus Clericum aut religiosum expoliaverit, & Episcopus mandaverit eum ad se venire ut audiatur, & contempserit, in invicem mox scripta percurrant per omnes provinciæ Episcopos, quos- Concil. Tolet. 1. c. 11.

cunque adire potuerint, ut excommunicatus habeatur donec audiatur & reddat aliena.

De pugna & homicidio in atrio Ecclesiæ. *Ex Concilio Triburiensi.*

Concil Tribur. c. 4. 6. Burchard. lib. 3. c. 195.

XXXVII. Si quis in atrio Ecclesiæ pugnam committit aut homicidium, quicquid pro immunitate violata emendandum est, altario solvatur, cujuscunque fuerit Ecclesia.

De pugna in Ecclesia. *Ex eodem.*

XXXVIII. Si quis in Ecclesia Clericum fuste aut gladio percusserit, ut sanguis exeat, vel de ictu sine effusione sanguinis, juxta quod in Capitulari scriptum est componatur, id est, in triplo secundùm suam compositionem.

Vide suprà c. 32.

Quòd laici de substantia morientium Presbyterorum suorum nullam portionem accipiant. *Ex eodem, cap.* 11.

Vide infrà in 2. append. c. 39.

XXXIX. Perlatum est quoque ad sanctam synodum quòd quidam laici improbè agant contra Presbyteros suos, ita ut de morientium Presbyterorum substantia partes sibi vindicent sicuti de propriis servis. Interdicimus itaque ne hoc ulteriùs fiat; sed sicuti liberi facti sunt ad suscipiendum gradum & agendum divinum officium, ita ab eis nihil exigatur præter Dei officium. De peculiari verò sacerdotum nihil sibi usurpent; sed de duabus partibus faciant Presbyteri quod eis visum fuerit, tertiam, secundùm canonum jussa, quibus serviunt relinquant Ecclesiis.

De compositione Presbyteri, si occisus fuerit. *Ex eodem.*

XL. Presbyter vulneratus aut cæsus, si mortem evaserit, tota compositio cedat Presbytero. Si verò mortuus fuerit, compositio in tres dividatur portiones; id est, altari cui Presbyter deserviebat pars una, altera Episcopo, tertia parentibus Presbyteri solvatur. Concil. Tribur. c. 4.

De eadem re. *Ex Capitularium libro* II. *cap.* XLIX.

XLI. Presbyteri interfecti compositio Episcopo ad cujus parrœchiam pertinent solvantur secundùm Capitulare glorioſi Karoli genitoris nostri, ita videlicet ut medietatem vvirigildi ejus Episcopus utilitatibus Ecclesiæ cui præfuit tribuat, & alteram medietatem in eleemosyna ejus justè dispertiat: quia nullus nobis ejus heres proximior videtur quàm ille qui ipsum Domino sociavit. Lib. 4. Capitular. c. 15. Burchard. lib. 6. c. 11. Vide notam Corrector. Rom. ad c. *Omnes Presbyteri.* 17. q. 4.

De eo qui sacerdotem occiderit. *Ex Concilio Vvormacienſi.*

XLII. Qui sacerdotem voluntariè occiderit, carnem non comedat & vinum non bibat cunctis diebus vitæ suæ; jejunet usque ad vesperam, exceptis diebus festis atque dominicis; arma non sumat, equum non ascendat, Ecclesiam per quinquennium non ingrediatur, sed ante fores Ecclesiæ stet; post quinquennium Ecclesiam ingrediatur, nondum verò communicet, sed inter audientes stet vel sedeat. Cùm autem fuerit duodecimi anni Concil Vvormac. c. 26. Burchard. lib. 6. c. 8. Vide Morin. lib. 7. de pœnitentia c. 7. §. 8. 9.

cursus finitus, communicandi ei licentia concedatur, & equitandi tribuatur remissio. Maneat autem in reliquis observationibus tres dies per hebdomadam, ut perfectiùs purificari mereatur.

De eadem re. *Ex Concilio Mogunciacensi, cap.* XXIV.

Concil. Mogunt. sub Rabano c. 24. Burchard. lib. 6. c. 7.

XLIII. Qui Presbyterum occiderit, duodecim annorum ei pœnitentia secundùm canones imponatur; aut si negaverit, si liber est, cum duodecim juret; si autem servus, super duodecim vomeres ferventes se purget. convictus noxæ, usque ad ultimum vitæ tempus militiæ cingulum deponat, & uxorem amittat.

De eo qui Presbyterum degradatum occiderit. *Ex eodem Concilio.*

Concil. Mogunt. sub Rabano c. 25. Burchard. lib. 6. c. 9.

XLIV. Nuntiatum est nobis quòd aliqui, qui olim dixerunt se fuisse sacerdotes, & postea degradati pro suis peccatis pœnitentiam agendo suffragia sanctorum, per diversa loca transeuntes, quæsierunt, trucidati sunt. Hujuscemodi interfectoribus omnem ecclesiasticam denegamus communionem, donec dignam pœnitentiam pro reatu suo secundùm judicium Episcoporum exsolvant.

De homicidiis Clericorum. *Ex Capitularium lib.* III. *cap.* XXV.

XLV. Qui Subdiaconum occiderit, CCC. solidos componat. Qui Diaconum, CCCC. Qui Presbyterum, D C. Qui Episcopum,

DCCCC. Qui monachum, CCCC. solidos componat.

Si aliquis ordinatus homicidium fecerit. *Ex Pœnitentiali.*

XLVI. Si quis Episcopus aut aliquis ordinatus homicidium fecerit, decem annos pœniteat, tres ex his in pane & aqua. Halitgar. lib. 6 c. 1.

Si quis consenserit vel consiliatus fuerit ut homo interficiatur. *Ex eodem.*

XLVII. Si quis ad homicidium faciendum consenserit & consilium dederit, & factum fuerit, septem annos pœniteat. Si verò non fuerit factum, tres annos pœniteat. Halitgar. ibid.

Si quis consanguineum suum occiderit aut seniorem. *Ex eodem.*

XLVIII. Si quis proximum & consanguineum suum occiderit, decem annos pœniteat. Similiter si quis seniorem & dominum suum dolo trucidaverit.

Ex dictis Ferrandi Diaconi.

XLIX. Periculosè se decipiunt qui existimant eos tantùm homicidas esse qui manibus hominem occidunt, & non potiùs eos per quorum consilium & fraudem & exhortationem homines extinguuntur. Nam Judæi Dominum nequaquam propriis manibus interfecerunt, sicut scriptum est, *Nobis non licet interficere quemquam*; sed tamen illis Domini mors imputatur, quia ipsi eum lingua crucifixerunt dicentes, *Crucifige eum.* Unde unus Burchard. lib. 6. c. 31. & apud Gratian. Dist. 1. de pœnit. c. 23. *Joan.* 18.

Marc. 15. Evangelista dicit Dominum crucifixum hora tertia, alius sexta; quia Judæi crucifixerunt
Luc. 23. eum hora tertia lingua, milites hora sexta manibus. Qui ergo hominem tradit, ille eum in-
Joan. 16. terficit, Domino dicente: *Majus peccatum habet qui me tradidit tibi.* Unde Psalmista: *Filij*
Psal. 56. *hominum, dentes eorum arma & sagitta, & lingua eorum gladius acutus.* Subiciant ergo se pœnitentiæ quorum consilio sanguis funditur, si veniam promereri volunt.

De his qui pro nihilo ducunt homicicium in bello perpetratum. *Ex epistola Rabani ad Heribaldum Episcopum Autisiodorensem, de prælio ad Fontaniacum gesto.*

Cap. 4.

Burchard. lib. 6. c. 23. L. Quòd autem quidam homicidium quod nuper in seditione & prælio Principum nostrorum perpetratum est excusant, quasi non necessarium sit pro hoc cuilibet agere pœnitentiam, eò quòd jussu Principum peractum sit, & Dei judicio ita finitum. Scimus enim quòd Dei judicium semper justum est & nulla reprehensione dignum. Sed tamen oportet eos considerare qui hanc necem nefariam defendere cupiunt, utrum illos quasi coram oculis Dei innoxios excusare possint qui propter avaritiam, quæ omnium malorum radix est, & idolorum servituti comparatur, atque propter favorem dominorum suorum temporalium, æternum dominum contempserunt, & mandata illius spernentes, non casu, sed per industriam, homicidium fecerunt. Unde in
Exod. 21. Exodo scriptum est: *Si quis de industria & per insidias occiderit proximum, ab altario meo*

evelles eum, ut moriatur. Et in Deuteronomio: *Si quis odio habens proximum ſuum, inſidiatus fuerit vitæ ejus, & ſurgens percuſſerit eum, & mortuus fuerit, & fugerit ad unam de ſupradictis urbibus, mittent ſeniores civitatis illius, & rapient eum de loco refugij, & tradent eum in manus proximi ejus cujus ſanguis effuſus eſt, & moriatur. nec miſereberis ejus.* Illum itaque quem Dominus dignum morte eſſe judicavit, quis dicat reum non eſſe? Quomodo contrarius legi non exiſtit qui hoc quod Deus præcepit caſſum eſſe contendit? Sed inter hæc ſciendum eſt quòd magna diſtantia eſt inter legitimum Principem & ſeditioſum Tyrannum. Deuter. 19.

De eadem re. *Ex Pœnitentiali.*

LI. Si quis hominem in bello publico occiderit, quadraginta dies pœniteat.

De Clerico qui proximum ſuum occidit.

Ex eodem.

LII. Si Clericus homicidium fecerit & proximum ſuum occiderit odij meditatione, exul ſeptem annis pœniteat.

De parricidis. *Ex Pœnitentiali.*

LIII. Si quis hoc crimen perpetraverit, quidam judicaverunt ut ſeptem annis pœniteat vel quatuordecim pœnitentiam egiſſet; quidam uſque ad finem vitæ, ſicut Cain, qui ſimilia perpetraverit.

Ex eodem.

LIV. Qui hominem debilitaverit & de-

formem fecerit, impensas in medicos tribuat, & maculæ pretium & opus ejus, donec sanetur, restituat, & dimidium annum pœniteat. Si verò non habet unde hoc restituat, annum unum pœniteat.

De truncationibus membrorum. *Ex Concilio Mogontiacensi cap.* V.

Concil. Tolet. II. c. 6. Burchard. lib. I. c. 201. Vide Pœnitentiale Rhabani c. 30. apud Ant. Augustinum.

LV. His à quibus Domini sacramenta tractantur judicium sanguinis agitare non licet. Et ideo magno opere talis excessus prohibendus est; ne indiscretæ præsumptionis motibus agitati, aut, quod morte plectendum est, sententia propria judicare præsumant, aut truncationes quibuslibet personis aut per se inferant aut inferenda præcipiant. Quòd si quisquam horum immemor præceptorum, aut in Ecclesiæ suæ familiis aut in quibuslibet personis tale aliquid fecerit, & concessi ordinis honore privetur & loco, sub perpetuæ damnationis religatus ergastulo; cui tamen communio exeunti ex hac vita non neganda est propter Domini misericordiam.

Quæ debeat discretio Ecclesiarum rectoribus esse ne per inconditam disciplinam subeant homicidij notam.

Additio IV. Capitular. c. 6.

LVI. Cùm juxta antiquæ institutionis edictum plus erga corrigendos agere debeat benivolentia quàm severitas, plus cohortatio quàm commotio, plus caritas quàm potestas adhiberi debet.

De parricidio. *Ex Lege Theodosiana lib.* IX.

LVII. Si quis patrem, matrem, fratrem, sororem, filios, filias, vel alios propinquos occiderit, remoto aliorum genere tormentorum, facto de coriis sacco, qui culleus nominatur, in quo cùm missus fuerit, cum ipso etiam serpentes claudantur, & si mare vicinum non fuerit, in quolibet gurgite proiciatur, tali pœna damnatus nullo unquam tempore obtineat sepulturam. Interpretat. l. 1. Cod. Theodos. de parricidio.

De domina quæ ancillam occidit. *Ex Concilio Elibertino.*

LVIII. Si qua domina furore zeli inflammata ancillam occiderit, ita ut intra tertium diem animam cum cruciatu emittat, eò quòd incertum sit voluntariè an casu occiderit; si voluntariè, post septem annos, si casu, post quinque annorum tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem admitti placuit. Concil. Eliberit. c. 5. Halitgar. lib. 4. c. 5. Burchard. lib. 6. c. 19.

Si servus occiditur à domino dum verberibus castigatur. *Ex Lege Theodosiana.*

LIX. Si servus, dum culpam dominus vindicat, mortuus fuerit, dominus culpa homicidij non tenetur: quia tunc homicidij reus est, si occidere voluisse convincitur. Nam emendatio non vocatur ad crimen. Interpretat. l. 1. Cod. Theodos. De emendat. servor.

De oppressione infantum. *Ex Concilio Mogonciacensi.*

LX. Si quis infantem suum incautè oppres- Burchard. lib. 17. c. 58.

serit, aut vestimentorum pondere suffocaverit, & hoc post baptismum factum fuerit, quadraginta dies pœniteat in pane & aqua, oleribus, atque leguminibus, & à conjuge se abstineat Postea tres annos pœniteat per legitimas ferias, & tres in anno quadragesimas observet. Quòd si ante baptismum infans oppressus fuerit, proximos quadraginta dies ut suprà pœniteat. Postea verò quinquennium expleat.

Si per neglegentiam matris infans moritur non baptizatus. *Ex epistola Rabani ad Reginbaldum Chorepiscopum.*

Burchard. lib. 17. c. 59. LXI. De infantibus autem qui mortui inveniuntur cum patre & matre, & non apparet utrum à patre aut matre occisus sit ipse infans vel suffocatus, an propria morte defunctus, non debent inde securi esse nec sine pœnitentia ipsi parentes; sed tamen in eis consideratio debet esse pietatis, ubi non voluntas sed eventus mortis causa fuit. Si autem eos non latet ipsos ejus esse interfectores, scire debent graviter se deliquisse. quod in Ancyrano Concilio comprobatur. Quidam autem trium annorum pœnitentiam hujusmodi hominis judicant esse debere, quorum ex his unum exigat in pane & aqua, atque se ab omni luxuria tempore pœnitentiæ suæ custodiat.

Concil. Ancyr. c. 20.

De femina cujus filius per neglegentiam obierit non baptizatus. *Ex Pœnitentiali cap.* XVII.

LXII. Pariens femina, cujus filius per ne-

glegentiam non baptizatus obierit, annum unum pœniteat, & nunquam sit sine aliqua pœnitentia. Si autem per neglegentiam sacerdotis. Require in primo libello cap. cxxix. Vide supra lib. 1. c. 128. & seqq.

De mulieribus quæ partus suos necant.
Ex Concilio Ancyrano.

LXIII. De mulieribus quæ fornicantur, & partus suos necant, vel quæ agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem diffinitio usque ad exitum vitæ eas ab Ecclesia removet. Humaniùs autem nunc diffinimus ut eis decem annorum tempus secundùm præfixos gradus pœnitentia largiatur. Concil. Ancyr. c. 20. Halitgar. lib. 4. c. 3. Rhab. epist. ad Heribald. c. 8. Burchard. lib. 17. c. 54.

De eadem re. *Ex Concilio Hilerdensi.*

LXIV. Hi verò qui malè conceptos ex adulterio factos vel editos necare studuerint, vel in ventribus matrum potionibus aliquibus colliserint, in utroque sexu adulteris, id est, patri vel matri, post septem annorum curricula communio tribuatur, ita tamen ut omni tempore vitæ suæ fletibus & humilitati insistant. Concil. Ilerd. c. 2. Rhab. epist. ad Heribald. c. 9. Burchard. lib. 17. c. 52.

De eadem re. *Ex Concilio Heliberitano.*

LXV. Si qua mulier, absente marito, per adulterium conceperit, idque post facinus occiderit, placuit vix in fine ei dandam communionem, eò quòd geminaverit scelus. Concil. Eliberit. c. 63. Rhab. epist. ad Heribald. c. 8. Burchard. lib. 17. c. 51.

Si qua mulier partum suum excusserit.
Ex Pœnitentiale.

LXVI. Si qua mulier partum suum ante

quadraginta dies in utero sponte perdiderit, annum unum pœniteat. Si verò post quadraginta dies eum occiderit, tres annos pœniteat. Si verò postquam animatus fuerit, eum perdiderit, quasi homicida pœniteat. Sed distat multùm utrum paupercula pro difficultate nutriendi, aut fornicaria causa sit, & pro sui sceleris celandi faciat causa.

Si qua mulier filium vel filiam occiderit. *Ex eodem.*

LXVII. Mulier si voluntariè occiderit filium suum aut filiam suam, pro homicidio decem annos pœniteat.

De eadem re. *Ex Concilio Rotomagensi.*

Burchard. lib. 17 c. 53. Ivo parte 10. c. 103.

LXVIII. Sunt quædam mulieres, ut ad notitiam sancti Concilij pervenit, quæ ex fornicatione concipientes, metuentes ne scelus quod occultè perpetrarunt manifestum fieret, infantes quos pepererunt occiderunt, & terræ congerie cooperuerunt, aut in aquas projecerunt. quod quantum nefas sit, canones Ancyrani, Elibertani, atque Hilerdensis Concilij testes sunt. His itaque vix in fine dandam esse communionem decernunt. Sed humaniùs tractantes, post decennem pœnitentiam tales placuit ad communionem recipi.

Ut ante januam Ecclesiæ adulteri infantes exponantur. *Ex eodem.*

LXIX. Igitur quia diabolo suadente, & carnis fragilitate delectante, & ideo consentiente, multotiens talia perpetrantur, ideo ex

una mortifera potione aliam utcunque mederi cupientes, ne geminetur scelus adulterij & homicidij, damus consilium ut unusquisque sacerdos in sua plebe publicè adnuntiet ut si aliqua femina clanculò corrupta conceperit & pepererit, nequaquam diabolo cohortante filium aut filiam suam interficiat, sed quocunque prævalet ingenio, ante januas Ecclesiæ partum deportari faciat, ibique proici; ut coram sacerdote in crastinum delatus, ab aliquo fideli suscipiatur & nutriatur, & tali ex causa homicidij reatum &, quod majus est, parricidij evadat. Nam qui filium aut filiam interficit, parricida omnimodis teneatur. Burchard. lib. 3. c. 200.

De eadem re. *Ex Lege Theodosiana lib.* V. *cap.* VII.

LXX. Quicunque expositum recenti partu sciente patre vel matre vel domino collegerit, & suo labore educaverit, in illius à quo collectus est potestate consistat, seu ingenuum seu servum quem nutrivit esse voluerit. Interpretat. l. 1. Cod. Theodos. De expositis.

De eadem re. *Ex eodem.*

LXXI. Qui expositum puerum vel puellam sciente domino vel patrono misericordiæ causa collegerit, in ejus dominio permanebit; si tamen contestationi de collectione ejus Episcopus vel Clerici subscripserunt; quem postea suum dicere quis non poterit, quem projecisse probatur ad mortem. Interpret. l. 2. Cod. Theodos. tit. eod.

De eadem re. *Ex eodem.*

LXXII. Si quis infantem à sanguine nu- L. un. Cod. Theodos. De

his qui sanguinol.

trierit, habendi eum & possidendi habeat potestatem. Sanè si nutritum dominus vel pater recipere voluerit, aut ejusdem meriti mancipium nutritori debet donare, aut pretium nutritor, quantum valuerit qui nutritus est, consequatur. [*Vide lib.* 4. *leg. Vvisigothor. tit.* 4. *cap.* 1.]

De homicidiis. *Ex Concilio Turonensi.*

Concil Turon. 1. c. 7. Burchard. lib. 6. c. 30.

LXXIII. Homicidis penitùs non communicandum, donec per confessionem pœnitentiæ ipsorum crimina diluantur.

De his qui uxores occidunt. *Ex Concilio Mogontiacensi.*

Burchard. lib. 6. c. 38.

LXXIV. Si maritus uxorem aut uxor maritum interfecerit, æquum judicium sit super eos, dicente Domino: *Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis.*

Levit. 19.

Et post pauca: *Ita*, inquit, *parvum audietis ut magnum; nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est.* Idcirco uterque eorum in hujuscemodi criminis accusatione, si negaverit, pari judicio examinetur.

Deuter. 1.

De eadem re. *Ex Capitularium libro* III. *cap.* LXXXIX.

Lib. 1. Capitular. c. 67.

LXXV. Ut homicidia infra patriam, sicut in lege Domini interdictum est, nec causâ ultionis nec avaritiæ nec latrocinandi fiant. Et ubicunque inventi fuerint, à judicibus nostris secundùm legem ex nostro mandato vindicentur. Et non occidatur homo nisi lege jubente.

De

De eadem re. *Ex eodem.*

LXXVI. Quicunque propria uxore derelicta, vel absque lege sine causa & certa probatione interfecta, aliam duxerit uxorem, armis depositis, publicam agat pœnitentiam; & si contumax fuerit, comprehendatur à Comite, & ferro vinciatur, & in custodiam mittatur, donec res ad nostram notitiam deducatur. [*Vide Hincmar. to.* 1. *pag.* 590.]

Lib. 5. Capitular. c. 149. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 13. c. 5. Burchard. lib. 6. c. 37.

De pugna duorum, quod nostri campum appellant, quod pro imputato adulterio solet exerceri. *Ex epistola Nicolai Papæ ad Karolum Regem.*

LXXVII. Monomachiam verò in lege non assumimus, quam præceptam fuisse non reperimus: quam licèt inisse quosdam legerimus, sicut sanctum David & Goliam sacra prodit historia, nusquam tamen ut pro lege teneatur, alicubi divina sancit auctoritas, cùm hoc & hujuscemodi sectantes Deum solummodo tentare videantur.

Nicol. I. epist. 50. Burchard. lib. 9. c. 51.

De eadem re. *Ex eadem epistola.*

LXXVIII. Verùm, sicut multorum relatu didicimus, Lotharius Rex conventum celebrare disponit, & Thetbirgam Reginam examini proprio & judicio subicere meditatur, & si quidem eam præstigiis falsitatis suæ potuerit exhibere, quasi non fuerit legitima sua uxor, vult eam penitùs à se sequestrare. Sin autem, vult eam tanquam propriam uxorem admittere, sed deinde quasi mœchata fue-

Burchard. lib. 9. c. 50.

* Editio Helmæstad. pro

rit, insimulare, atque * per hoc hominem suum & hominem Thietbirgæ ad monomachiam impellere, & si homo ipsius Reginæ ceciderit, disponit hanc sine dilatione perimere. Quæ quantum sint omni divinæ legi contraria, magnitudo prudentiæ vestræ credimus jam advertit.

De parricidis. *Ex Capitul.*

Addit. IV. c. 85. Lib. I. Leg. Longob. tit. 10. c. 4.

LXXIX. Quicunque propter cupiditatem rerum patrem aut matrem aut fratrem aut sororem vel nepotem aut alium propinquum suum interfecerit, hereditas interfecti ad legitimos heredes perveniat. Interfectoris verò hereditas in fiscum redigatur. Ipse verò ordinante Episcopo publicæ pœnitentiæ subdatur.

De his qui ferro vinciuntur. *Ex eodem.*

Lib. I. Capitular. c. 79.

LXXX. Ut mangones & cotiones, qui sine omni lege vagabundi vadunt per istam terram, non sinantur vagari ad deceptiones hominum, nec isti ferro colligati atque constricti, qui dicunt sibi injunctum esse à sacerdote ut vagi & profugi per patrias ambulent. Melius nobis videtur ut uno in loco permaneant laborantes & servientes & patientiam habentes, secundùm quod canonicè impositum fuerit.

Caput istud non extat in libro primo Capitularium in vetustissimis codicibus manuscriptis, non in regio, ex quo prima Parisiensis editio prodiit, non in Rivipullensi, non de-

mum in Colbertino. Vtrobique autem extat in appendice prima libri quarti cap. XXXIV. *Editio porrò vulgata istius capitis, quam etiam præferunt vetusti codices, multùm diversa est ab ea quam refert Regino. Illud sanè admonendum, pro eo quod Regino habet &* patientiam habentes, *in libris Capitularium scriptum esse &* pœnitentiam agentes.

De faidis coërcendis.

LXXXXI. Si quis aliqua necessitate cogente homicidium commisit, Comes in cujus ministerio res est perpetrata & compositionem facere & faidam per sacramentum pacificare faciat. Quòd si una pars ei ad hoc consentire noluerit, id est, aut ille qui homicidium fecit, aut is qui compositionẽ susciperе debet, faciat illum qui ei contradicit ad præsentiam nostram venire, ut eum secundùm tempus quod nobis placuerit in exilium mittamus, donec ibi castigetur, ut Comiti suo inobediens ulteriùs esse non audeat, & majus damnum non accrescat. Lib. 4. Capitular. c. 27. Lib. 1. Leg. Longob. tit. 9. c. 34.

De femina quæ virum per maleficium interficit. *Ex Pœnitentiali cap.* XV.

LXXXII. Mulier, si aliquos interimit arte malefica, id est, per poculum aut per aliquam artem, septem annis pœniteat. Si paupercula fuerit, quatuor annis pœniteat.

De eadem re. *Ex Concilio Helibertensi.*

LXXXIII. Si quis verò maleficio interficiat alterum, eò quòd sine idololatria perfi- Concil. Eliber. c. 6. Burchard. lib. 6. c. 26.

cere scelus non potuit, nec in finem percipiendam illi esse communionem.

Unde suprà.

Halitgar. lib. 6. c. 5.

LXXXIV. Si quis maleficio suo aliquem perdiderit, septem annis pœniteat, & eleemosynas multas faciat.

De eadem re.

Burchard. lib. 6. c. 39.

LXXXV. Si mulier maritum suum causâ fornicationis veneno interficit aut quacunque arte perimere facit, quia dominum & seniorem suum occidit, decem annis pœniteat.

De his qui hominem suadent interfici. *Ex Lege Romana. Pauli Sententiarum lib.* V. *cap.* XXV.

Pauli Sent. lib. 5. c. 23.

LXXXVI. Mandatores cædis, id est, qui homines præcipiunt vel suadent interficere, perinde ut homicidæ puniantur.

De eadem re.

Ibid.

LXXXVII. Qui verò aliquem interficit hominem, aliquando absolvitur; & qui non occidit, ut homicida tenetur vel damnatur. Consilium enim uniuscujusque, non factum, puniendum est. Ideóque qui cùm vellet occidere, id casu aliquo perpetrare non potuit, ut homicida punietur. Et is qui casu jactu teli hominem imprudenter occidit, absolvitur.

De eo qui hominem castraverit. *Ex eadem.*

Ibid.

LXXXVIII. Qui hominem libidinis

aut negotiationis causa castraverit castrandúmque tradiderit, sive servus sive liber sit, capite puniatur.

Unde suprà.

LXXXIX. Si aliquis causa explendæ libidinis, vel odij meditatione, ut non ex eo soboles nascatur, homini aut mulieri aliquid fecerit vel ad potandum dederit ut non possit generare aut concipere, ut homicida teneatur. Burchard. lib. 17. c. 57.

Hoc totum idcirco ex lege Romana posuimus ut sacerdos ex lege perpendat modum pœnitentiæ in talibus transgressionibus. Canonica enim auctoritas cum lege Romana ex maxima parte concordat.

De his qui circumciduntur. *Ex eadem lege cap.* XXIV.

XC. Cives Romani qui se Judaico ritu vel servos suos circumcidi patiuntur, bonis ademptis in insulam deportentur, medici capite puniantur. Pauli Sent. lib. 5. c. 22.

Si Judæus servum alienæ nationis circumciderit. *Ex eadem.*

XCI. Judæi, si alienæ nationis comparatos servos circumciderint, aut exilio deportentur, aut capite puniantur. Ibid.

De his qui semetipsos interficiunt. *Ex Concilio Bracarensi cap.* XV.

XCII. Placuit ut hi qui sibi ipsis aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, aut suspendium, vel quolibet modo in- Concil. Bracar. 1. c. 16. Halitgar. lib. 4. c. 6. Burchard. lib. 19. c. 130.

Vide lib. 6. Capitular. c. 0. & lib. 7. 344.

ferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur. Multi enim sibi hoc per ignorantiam usurparunt. Similiter & de his placuit fieri qui pro sceleribus puniuntur.

De his qui in patibulo suspenduntur. *Ex Concilio Mogontiacensi.*

Concil. Mogunt. sub Rhab. c. 27. Burchard. lib. 11. c. 76.

XCIII. Quæsitum est ab aliquibus fratribus de his qui in patibulis suspenduntur pro suis sceleribus post confessionem Deo peractam, utrum cadavera illorum ad Ecclesias deferenda sint, & oblationes pro eis offerendæ, & Missæ celebrandæ, an non. Quibus respondemus: Si omnibus de peccatis suis puram confessionem agentibus & dignè pœnitentibus communio in fine secundùm canonum jussum danda est, cur non eis qui pro peccatis suis extremam pœnam persolvunt? Scriptum est enim: *Non judicat Dominus bis in idipsum.*

De furibus & latronibus deprehensis. *Ex Concilio Triburiensi.*

Concil. Tribur. c. 31. Burchard. lib. 11. c. 59. & apud Grat. 13. q. 2. c. 31.

XCIV. Fures & latrones si in furando & prædando occidantur, visum est pro eis non orandum: si comprehensi aut vulnerati, Presbytero vel Diacono confessi fuerint, communionem eis non negamus.

* * *
*

Qui propter cupiditatem Judæum vel paganum occiderit. *Ex Concilio Mogontiacensi.*

XCV. Qui odij meditatione, vel propter cupiditatem, Judæum vel paganum occiderit, quia non leve vitium committitur, ut homicidam convenit pœnitere; quandoquidem nec exteris gentibus, nisi oblatam pacem respuerint, bellum est populo antiquo penitùs inferre præceptum. Concil. Vvormac. c. 27. Burchard. lib. 6. c. 33.

Si quis insaniens hominem occiderit. *Ex eodem.*

XCVI. Si quis insaniens aliquem occiderit, si ad sanam mentem pervenerit, levior ei pœnitentia imponenda est quàm ei qui sana mente tale quid commiserit. Cui quamvis pœnitentia sit imponenda, quia ipsa infirmitas causa peccati, licèt fortassis occulta contigisse creditur, tanto tamen sit levior quàm ei qui sanus aliquem occiderit, quantum inter sanum & insanum, inrationabile à rationabili constat esse discriminis. Concil. Vvormac. c. 28. Burchard. lib. 6. c. 25. & apud Gratian. 15. q. 1. c. 12.

Si plures unum hominem occiderint. *Ex Concilio Mogontiacensi.*

XCVII. Si quatuor aut quinque homines seu etiam plures contra unum hominem rixati fuerint, & ab his vulneratus mortuus fuerit, quicunque eorum plagam imposuit, secundùm statuta canonum ut homicida judicetur. Burchard. lib. 6. c. 42.

Hoc caput Regino laudat ex Concilio Mogontiacensi, Burchardus & vetus canonum collector MS. in bibliotheca regia ex Concilio apud Vermerias cap. XCIX. *Vtrobique autem amplior habetur quàm apud Reginonem.*

De eo cui imputatur homicidium & probari non potest. *Ex eodem.*

Burchard, lib. 6. c. 24.

XCVIII. Ubi manifestari potest quemlibet hominem perpetrasse homicidium, secundùm canonicam auctoritatem condignum pœnitentiæ judicium illi ingeratur. Si autem manifestis indiciis non potest probari eum homicidam esse, nec ipse vult confiteri, omnipotentis Dei judicio, cui omnia occulta manifesta sunt, reservetur. Et tamen indicetur quòd communione ecclesiastica indignus sit, donec perpetratum crimen confiteatur, & per confessionem & pœnitentiam condignam ab hoc crimine se absolvere certet.

ABHINC DE ADULTERIIS ET FORNICATIONIBUS.

Ex Concilio Ancyrano.

Concil. Ancyr. c. 19. Halitgar. lib. 4. c. 9. Concil. Vvormac. c. 44.

XCIX. Si cujus uxor adulterata fuerit, vel si ipse adulterium commiserit, septem annorum pœnitentia oportet eum perfectionem consequi secundùm pristinos gradus.

De eo qui uxorem habens, concubinam tenet. *Ex Concilio Toletano.*

Concil. Tolet. 8. c. 17.

C. De eo qui uxorem habens, si concubi-

nam habuerit, ut non communicet. Ceterùm is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur, tantùm ut unius mulieris aut uxoris aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus. Aliàs verò, vivens abiciatur, donec desinat & ad pœnitentiam revertatur.

De repudio. *Ex epistola Innocentij Papæ.*

CI. De his etiam requisivit dilectio tua qui interveniente repudio aliis se matrimonio copulaverunt; quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui verò vel uxore vivente, quamvis dissociatum esse videatur conjugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, in tantum ut hæ etiam personæ quibus tales conjuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur, secundùm illud quod legimus in evangelio: *Qui dimiserit uxorem suam, & duxerit aliam, mœchatur.* & ideo omnes à communione fidelium abstinendos.

Decreta Innoc. I. c 26. Rhab. epist. ad Heribald. c. 21. Burchard. lib. 9. c. 72.

De feminis quæ relinquunt viros suos. *Ex Concilio Heliberitano.*

CII. Item feminæ quæ nulla præcedente causa reliquerunt viros suos, & alteri se copulaverunt, nec in finem accipiant communionem.

Concil. Eliberit. c. 8. Burchard. lib. 9. c. 62.

De adultero marito. *Vnde suprà.*

CIII. Item femina fidelis, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & adulterum duxit, prohibeatur ne ducat. Si autem duxerit,

Concil Eliberit. c. 9. Burchard. lib. 9. c. 63.

non priùs accipiat communionem quàm is quem reliquit de seculo exierit; nisi fortè necessitas infirmitatis dare compulerit.

Canon est Eliberitani Concilij, relatus ab omnibus decretorum collectoribus, Reginone, Burchardo, Ivone, Gratiano. Omnino autem prævaluisse videtur lectio quæ bona non est. Nam heic apud Reginonem, tum etiam apud Burchardum & Ivonem parte 8. cap. 199. legitur & adulterum ducit. *Contrà, in omnibus editionibus canonum Eliberitanorum, apud Rhabanum in capite tertio libri pœnitentialis ad Otgarium, denique in vetustissimo codice MS. Reginonis, quo nos utimur in hac nostra editione, in veteri denique canonum collectione MS. quæ extat in bibliotheca regia, disertè scriptum est* & alterum ducit. *quam lectionem confirmat idem Rhabanus in epistola ad Heribaldum cap. 21. ubi pro his vocibus habet* & alij nubit. *Apud Gratianum verò legitur in antiquis editionibus:* & alterum maritum duxerit. *Nos itaque vitiatam lectionem prætulimus sincerè, ut intactos servaremus fontes ex quibus Burchardus suos rivulos derivavit.*

De discidio. *Ex Concilio Africano.*

Concil. Afric. c. 69. Halitgar. lib. 4. c. 10. Pœnit. Rhab. c. 3. Burchard. lib. 9. c. 64.

CIV. Placuit ut secundùm evangelicam & apostolicam disciplinam neque dimissus ab uxore, neque dimissa à marito, alteri conjungantur, sed ita maneant, aut sibi reconcilientur. Quòd si contempserint, ad pœnitentiam redigantur. in qua causa legem imperialem petendam promulgari.

De eadem re. *Ex dictis Augustini de Sermone Domini in monte.*

CV. Apostolus Paulus dicit: *His qui sunt in conjugio præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere. quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Potest enim fieri ut discedat ea causa qua Dominus permisit. Aut si feminæ licet virum dimittere etiam præter causam fornicationis, quid respondebimus de hoc quod dicit posterius, *& vir uxorem non dimittat.* Quare non addidit, *excepta causa fornicationis*, quod Dominus permittit, nisi quia similem formam vult intellegere, ut si dimiserit, quod causa fornicationis permittitur, maneat sine uxore, aut reconcilietur uxori. *Et post pauca*: Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti. Sed quia permisit, non jussit.

1. Cor. 7. Burchard. lib. 9. c. 71 & apud Gratian. 32. q. 7. c. 3.

De eadem re. *Ex Capitularium lib.* 1. *cap.* XLIII.

CVI. Ut nec uxor à viro dimissa alium accipiat virum vivente viro suo, nec vir aliam accipiat vivente uxore priore.

Lib. 1. Capitular. c. 43. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 13. c. 4.

De legitimis conjugiis. *Ex dictis Hieronymi.*

CVII. Tria legitima conjugia in scripturis leguntur. Primum legitimum conjugium est, virgo casta in virginitate viro data legitimè. Secundum, virgo in civitate deprehensa à viro, & illi per vim copulata. Si voluerit pater ejus, dotabit eam ipse vir quantum judica-

36. q. 2. c. 8.

verit ipse pater, & dabit pretium pudicitiæ ejus. Si autem habuerit sponsum antequam deprehensa fuerit, dabitur ei. Tertium, filia prædicta deprehensa, si non fuerit voluntas patris, trahet eam à prædicto viro, & tradet eam alij, & dotabit eam, & legitima erit ei. Sed primum his duobus præfertur. Additur
27. q. 2. c. 13. aliud quartum legitimum conjugium. Dum mortua fuerit uxor ejus, licet illi accipere aliam, sed non repudiatam, non desponsatam viro. Similiter debet & mulier. Quod Paulus manifestè docet: *Mulier*, inquit, *quæ sub viro est ligata, sub lege est viri quandiu vivit vir ejus*. & reliqua. Additur quintum: Quando sive vir sive mulier ex consensu religionem ceperit, licet alteri accipere novum conjugium, sed puellam vel puerum.

Hanc auctoritatem, ut credimus, secutum est Concilium quod congregatum fuit apud Compendium temporibus Pippini Regis, in quo decretum ita legimus capitulo XVI.

CVIII. Si quis vir dimiserit uxorem suam, & dederit ei licentiam pro religionis
Concil. Compend. c. 13. causa infra monasterium Deo servire & velum suscipere, sicut diximus, propter Deum, virillius, si vult, accipiat legitimam mulierem. Similiter & mulier faciat.

Sed hæc sententia canonicis atque apostolicis informatur documentis, ut suprà monstratum est. Sed & Nicolai Papæ decretis informamur, qui ad Lotharium Regem ita scribit.

Si conjugatus vult seculum relinquere.

Ex epistola Nicolai.

CIX. Itaque summo studio Thietbirgam conjugem tuam tanquam propriam carnem fovere ac diligere procurato, & ne illam à te separari ullo pacto consentias, vigilanter attende. Unde si vult à te discedere, corripe, immo corrige eam, & à tali intentione per omnia revocare satage. Jam verò si amore pudicitiæ separationem quærit, & conjugalis connubij solutionem efflagitat, certum est, Apostolo dicente, quia mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Verùm si & ipse pudicitiam sectatus, religionis obtentu copulam dissolvere vis, tantùm ne simulatè fiat, concedimus. Nam licèt sit scriptum, *Quod Deus conjunxit homo non separet*, Deus tamen, & non homo, separat quando divini amoris intuitu ex consensu utriusque conjugis matrimonia dissolvuntur. Si ergo hoc modo vis, gratuito permittimus animo, celerémque præbemus assensum. Aliter autem fieri mutuam separationem vestram prohibemus. Nicol. I. epist. 67. Burchard. lib. 9. c. 53.

De eadem re. *Ex dictis Basilij Episcopi.*

CX. Si quis vult conjugatus converti ad monasterium, non est recipiendus, nisi priùs à conjuge castimoniam profitente fuerit absolutus. Nam si illa, vivente illo, per incontinentiam alteri nupserit, procul dubio adultera erit; nec recipitur apud Deum ejusmodi viri conversio, quam sequitur conjugalis fœderis prostitutio. Tales igitur tunc sine culpa se- Burchard lib. 9. c. 45.

quuntur Christum, relicto seculo, si habeant ex pari voluntate castitatis consensum.

De his qui conjuges sine judicio dimittunt. *Ex Concilio Agathensi.*

Conc. Agath. c. 25. Lib. 7. Capitular. c. 226.

CXI. Hi verò seculares qui conjugale consortium nulla culpa graviori dimittunt vel etiam dimiserunt, & nullas causas discidij probabiliter proponentes, propterea sua matrimonia dimittunt ut aut aliena aut inlicita præsumant, si antè quàm ante Episcopum comprovincialem discidij causam dixerint, & priùs uxores quàm judicio damnentur abjecerunt, à communione Ecclesiæ ac populi cœtu, pro eo quòd fidem conjugij maculant, excludantur.

Ut omnis controversia, si judicio ecclesiastico expetit agitari, nequaquam ad seculare judicium transeat. *Ex Capitulare.*

CXII. Statutum est ut quæcunque controversiæ judicio & auctoritate ecclesiastica cœperint agitari, nequaquam ad seculare judicium transeant, ubi iteratò provocent, sed ecclesiasticis sanctionibus terminentur. Nam à judicibus quos communis consensus elegerit ad alios judices non licet provocare, nisi major auctoritas sit, secundùm canonicam normam. Si autem in seculari judicio, id est, in Comitis placito, causa priùs fuerit ventilata, secundùm legem mundanam finiatur, salvo ecclesiasticæ legis privilegio.

De eadem re. *Ex epistola Nicolai Papæ ad Karolum Regem.*

CXIII. Scripsit nobis Thietbirga Regina regia se velle dignitate seu copula exui, & sola privata vita esse contentam desiderare. Cui nos rescripsimus hoc aliter fieri non posse nisi eandem vitam conjux ejus Lotharius elegerit. *Et post pauca:* De retroacta controversia Thietbirga non debet ulteriùs ad iteratam responsionem provocari: quia quod semel bene definitum est, & interpositis juramentis deliberatum, nulla debet iteratione, nisi fortassis ubi fuerit major auctoritas, retractari. Nicol. I. epist. 50. Burchard. lib. 9. c. 49.

De judicio ecclesiastico.

CXIV. Deinde quia Ecclesiæ refugium quærens, ecclesiasticum judicium semper expetens, seculari non debet judicio summitti. Post hæc verò, cùm nos ex utraque parte, id est, tam à Rege quàm à Regina fuerimus provocati judices, nósque amborum controversiam executi simus, ad nullos alios convenit judices super hoc negotio convolare; cùm secundùm sacros canones à judicibus quos communis consensus elegerit non liceat provocare; & ubi concessa est provocatio, non nisi ubi major est auctoritas liceat provocare. Itaque cùm non sit apostolicæ sedis auctoritate, quæ amborum negotium executa est, usquam major auctoritas, nescimus si alicui liceat de ejus judicare judicio vel ejus retractare sententiam. Nicol. I. ibid.

Ut nullus causam judicatam iterare præsumat. *Ex Capitularium lib.* III. *cap.* XXXI.

Lib. 3. Capitular. c. 31.

CXV. Si quis causam judicatam repetere præsumpserit in mallo, ibíque testibus convictus fuerit, aut quindecim solidos componat, aut quindecim ictus à Scabinis qui causam priùs judicaverunt accipiat.

Ut femina de adulterio inculpata, si cum marito debet inire certamen legale, suæ potestati debet ad tempus restitui. *Ex epistola Nicolai Papæ.*

Nicol. I. epist. 50. Burchard. lib. 9. c. 52. * *Apud Sirmond.* nulla ratio patitur

CXVI. Præterea, sive de conjugij fœdere sive de adulterij crimine judicium sit agitandum, * nulla ratione patet Thietbirgam cum Lothario posse inire conflictum, vel legitimum controversiæ inire certamen, nisi priùs ad tempus fuerit suæ potestati & consanguineis propriis liberè sociata; inter quos etiam locus providendus est in quo nulla sit vis multitudinis formidanda, & non sit difficile testes producere vel ceteras personas quæ tam à sanctis canonibus quàm à venerandis Romanis legibus in hujusmodi controversiis requiruntur. Hæc idcirco diximus ut ostendamus quem legum conflictum Lotharius congredi posse autumat cum persona quam in suis penetralibus cotidie fatigat & conterit, quando vult ad judicium educit, quando vult ad claustra reducit, & quando educta fuerit, nisi ea profiteatur quæ ipse præceperit &c. Propriæ igitur libertati committi & ab omni oppressione ac

ne ac poteſtate illius, cum quo initur conflictus, oportet liberari atque ſuis *liberter uti, & ſuſpectas perſonas convenit declinare qui ſe ab objectis oſtendere cupit immunem. *licenter

Ne Epiſcopi ſententia retractetur.
Ex Lege Romana.

CXVII. Conſtantinus Imperator dicit: Pro ſanctis ac venerabilibus habeatur quicquid Epiſcoporum fuerit ſententia terminatum, nec liceat ulteriùs retractari negotium quod Epiſcoporum ſententia deciderit. L. 1. Cod. Theodoſ. De epiſc. jud.

Si qua mulier mortem viri ſui cum aliis conſiliata ſit. *Ex Concilio quod factum fuit ad Vermeriam temporibus Pippini Regis, cap.* VI.

CXVIII. Si qua mulier mortem viri ſui cum aliis conſiliata eſt, & ipſe vir ipſius hominem, ſe defendendo, occiderit, & hoc probare poteſt, ille vir poteſt, ut nobis videtur, ipſam uxorem dimittere, & ſi voluerit, aliam accipiat. Ipſa autem inſidiatrix, pœnitentiæ ſubacta, abſque ſpe conjugij maneat. Concil. Vermer. c. 5. Burchard. lib. 6. c. 41.

De ingenuo qui ancillam alterius acceperit.
Ex eodem, cap. VII.

CXIX. Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem acceperit, & æſtimat quòd ingenua ſit, ſi ipſa femina poſtea fuerit inſervita, ſi eam à ſervitute redimere poteſt, faciat; ſi non poteſt, ſi voluerit, aliam accipiat. Similiter & mulier ingenua de ſervo alterius facere poteſt. Concil. Vermer. c. 6. Burchard. lib. 9. c. 26.

Si servus suam ancillam concubinam habet. *Ex eodem, capite* VIII.

Concil. Vermer. c. 7.

CXX. Si servus suam ancillam concubinam habuerit, si ita placet, potest, illa dimissa, parem suam ancillam domini sui accipere.

De liberto qui ancillam domini tenuerit. *Ex eodem.*

Concil. Vermer, c. 8.

CXXI. Si servus libertate à domino suo accepta, postea cum ancilla ejus adulterium perpetraverit, si dominus ejus vult, velit nolit, ipsam uxorem habebit.

Si venditionis causa servus & ancilla separentur. *Ex eodem.*

Concil. Vermer. c. 19.

CXXII. Si servus & ancilla per venditionis causam separati fuerint, prædicandi sunt ut sic maneant, si eos conjungere non possumus. Sed Lex Romana longè melius de hac duntaxat causa præcipere videtur.

De eadem re. *In Lege Romana, cap.* XXV.

Interpret. l. un. Cod. Theodos. de com. divid.

CXXIII. In divisione, *inquit*, patrimoniorum seu fiscalium dominorum, seu privatorum, observari specialiter debet ut quia injustum est filios à parentibus, uxores à maritis, cùm ad quemcunque possessio pervenerit, sequestrari, ut mancipia quæ permixta fuerint, id est, uxor cum filiis & marito suo, datis vicariis, ad unum debeant pertinere, cui necesse fuerit commutare quod sollicitudo ordinantium debet specialiter custodire, ut sepa-

ratio fieri omnino non possit.

Id etiam in venditione vel emptione videtur observari debere, ut quando quis maritum emerit, emat pariter & conjugem, nisi fortè alterius ancilla fuerit. Hac de re lex jubet atque interdicit ut nullus servus neque proprius neque ecclesiasticus neque de fisco ancillam alienam in conjugium ducat, similiter ancilla alterius servum nequaquam accipiat. quòd si fecerit, irritum habeatur hujuscemodi conjugium, & pro adulterio deputetur. [*Vide lib. 2. leg. Longob. tit.* 12. *cap.* 10.]

Si maritus certa necessitate impellente extra ducatum fugerit. *Ex Concilio unde suprà.*

CXXIV. Si quis necessitate inevitabili cogente in alium ducatum seu provinciam fugerit, aut seniorem suum, cui fidem & fidelitatem promissam mentiri non potest, secutus fuerit, & uxor ejus, cùm valet & potest, amore parentum aut rerum suarum eum sequi noluerit, ipsa omni tempore, quandiu vir ejus quem secuta non fuit vivit, semper innupta permaneat. Ille verò qui necessitate cogente in alia patria manet, si nunquam in suam patriam se reversurum sperat, si se continere non potest, aliam uxorem accipiat, tamen cum pœnitentia. Concil. Vermer. c. 9. Burchard. lib. 9. c. 54.

De eo qui uxorem suam permisit velare. *Ex eodem, cap.* XXII.

CXXV. Qui uxorem suam permiserit velare, aliam non accipiat. Concil. Vermer. c. 21. Burchard. lib. 9. c. 46.

Si mulier sine licentia mariti sui velum accipiat. *Ex decreto apud Compendium.*

Concil. Compend. c. 3. Lib. 5. Capitular. c. 16. Burchard. lib. 9. c. 47.

CXXVI. Mulier si sine licentia mariti sui velum in caput miserit, si viro placuerit, recipiat eam iterum ad conjugium.

De homine qui in alia provincia uxorem acceperit. *Ex eodem, cap.* VIII.

Concil. Compend. c. 6.

CXXVII. Homo Francus accepit beneficium à seniore suo in alia provincia, & duxit secum suum vassallum; & post hæc fuit ibi mortuus ipse senior, & remansit ibi prædictus vassallus. Accepit autem homo alius ipsum beneficium; & ut securus posset habere ipsum vassallum, dedit illi mulierem de ipso beneficio, & habuit eam aliquo tempore. Et cùm ille senior durè ageret contra eum, dimissa conjuge reversus est ad parentes senioris sui mortui, & accepit ibi uxorem. Definitum est ut illam quam postea accepit habeat.

De uxore antè contaminata. *Ex eodem, cap.* X.

Concil. Compend. c. 7.

CXXVIII. Si quis uxorem accepit, & eam contaminatam inveniens dereliquit, & aliam accepit, statutum est ut omnimodis ad priorem revertatur: quia & ipse, quando illam accepit, potest fieri ut virgo non esset; nec mulier lege viri tenetur quousque marito conjungatur. Illa quam postea accepit, nubat cui vult.

Ne furiosi matrimonio jungantur.
Ex Lege Romana.

CXXIX. Neque furiosus neque furiosa matrimonium contrahere possunt. sed si contractum fuerit, non separetur. Paul. lib. 2. Sent. tit. 19. Burchard. lib. 9. c. 30.

Si qui matrimonia sani junxerunt.
Ex eodem.

CXXX. Si qui matrimonium sani contraxerunt, & uni ex duobus amentia aut furor aut aliqua infirmitas accesserit, ob hanc infirmitatem conjugia talium solvi non possunt. Similiter sentiendum de his qui ab adversariis cœcantur, aut membris detruncantur. Burchard. lib. 9. c. 28.

Si cujus uxor adulterium perpetraverit. *Ex Concilio Nannetensi, cap.* XXI.

CXXXI. Si cujus uxor adulterium perpetraverit, & hoc à viro deprehensum fuerit & publicatum, dimittat uxorem, si voluerit, propter fornicationem; illa verò septem annis publicè pœniteat. Vir verò ejus, illa vivente, nullatenus aliam accipiat. Quòd si voluerit adulteram sibi reconciliari, licentiam habeat; ita tamen ut pariter cum illa pœnitentiam agat; & exacta pœnitentia, post septem annos ad communionem uterque accedat. Similis forma & in muliere servabitur, si eam vir ejus adulteravit. Concil. Nannet. c. 12.

Si non sociati conjugio fornicati fuerint.
Ex eodem, cap. XXII.

CXXXII. Si qua mulier non habens vi- Concil. Nannet. c. 13.

rum aut vir non habens uxorem fuerint fornicati, tribus annis pœniteant.

Quid si unus absolutus & alter copulatus adulterati fuerint. *Ex eodem.*

Concil. Nannet. c. 14. Burchard. lib. 9. c. 70.

CXXXIII. Quòd si vir non habens uxorem cum alterius uxore adulteraverit, aut si qua mulier non habens virum cum alterius viro, ille qui fœdus violavit conjugij, septem annis, ut suprà dictum est, pœniteat; ille qui lege conjugij non tenetur, quinque annis pœniteat. Neque enim æqualis pœnitentia danda est his quibus sufficere poterat ad explendam libidinem suam conjugij amplexus, & illis qui conjuge carentes, ardore libidinis impellente in fornicationem ceciderunt.

De eadem re. *Ex Pœnitentiali.*

CXXXIV. Si quis vacans uxore, polluit se cum alterius uxore, annis duobus pœniteat. Similiter de feminis observandum.

Si uxoratus ancillam propriam tenuerit.

CXXXV. Si uxoratus ancillam propriam tenuerit, annum unum pœniteat, vel in alio anno tres quadragesimas & legitimas ferias, & tribus mensibus priùs se à sua contineat conjuge. Ancilla verò, si vim passa est, quadraginta dies, si consentiens fuerit, tres in anno quadragesimas & legitimas ferias pœniteat.

Si laicus cum laica femina fornicatus fuerit. *Ex eodem.*

CXXXVI. Si laicus cum laica femina, id est, uterque absolutus à lege conjugij, tres annos pœniteat; & quanto sæpius & negligentiùs ea peccata commiserunt, tanto magis & tempus addatur & modus pœnitentiæ. Burchard. lib. 9. c. 68.

De conjugato qui sæpius fornicatus fuerit. *Ex Concilio Heliberitano.*

CXXXVII. Si quis fidelis habens uxorem non semel sed sæpius fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus. Quòd si se promiserit cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus, rursus fuerit mœchatus, placuit ulteriùs non illudere alios de communione pacis. Concil. Eliber. c. 47. Rhab. epist. ad Heribald. c. 22. Burchard. lib. 9. c. 67.

De eo qui lapsus semel est. *Ex eodem Concilio.*

CXXXVIII. Si quis fortè habens uxorem, semel fuerit lapsus, placuit per quinquennium agere de ea re pœnitentiam, & sic reconciliari, nisi necessitas infirmitatis coëgerit ante tempus dare communionem. Hoc & circa feminas observandum. Concil. Eliberit. c. 69.

Cur non communicant viri cum adulteris uxoribus. *Ex epistola Innocentij Papæ.*

CXXXIX. Et illud desideratum est sciri, cur communicantes viri cum adulteris uxoribus non conveniant, cùm è contrà uxores in Decreta Innoc. I. c. 14. Rhab. epist. ad Heribald. c. 21.

Burchard. lib. 9. c. 77.

consortium adulterorum virorum manere videantur. Super hoc Christiana religio adulterium in utroque sexu pari ratione condemnat. Sed viros suos mulieres non facilè de adulterio accusant, & non habent latentia peccata vindictam. Viri autem uxores adulteras liberiùs apud sacerdotes deferre consueverunt. Et ideo mulieribus, prodito earum crimine, communio denegatur. Virorum autem commisso latente, non facilè quisquam ex suspicionibus abstinetur; qui utique submovebitur, si ejus flagitium detegatur. Cùm ergo causa par sit, interdum, probatione cessante, vindictæ ratio conquiescit.

Si conscio marito uxor fuerit mœchata. *Ex Concilio Heliberitano.*

Concil. Eliberit. c. 70. Burchard. lib. 9. c. 69. Vide Leg. Longob. lib. 1. tit. 32. c. 6.

CXL. Si conscio marito uxor fuerit mœchata, placuit nec in fine dandam ei communionem. Si verò eam reliquerit, post decem annos accipiat communionem.

Si quis cum Judæa vel gentili mœchatus fuerit. *Ex eodem.*

Concil. Eliberit. c. 78.

CXLI. Si quis fidelis habens uxorem, cum Judæa vel gentili fuerit mœchatus, à communione arceatur. Quòd si alius eam duxerit, post quinquennium, acta legitima pœnitentia, poterit dominicæ sociari communioni.

Editio Helmæstadiensis & codex MS. Parisiensis constanter legunt eam duxerit. *Apud Rhabanum verò in epistola ad Heribaldum cap.* XXVI. eum duxerit. *Consensus iste fecit ne eam lectionem mutaremus. Nam suf-*

picabar vocem duxerit *corruptam esse apud Reginonem, quòd in editionibus Concilij Eliberitani scriptum sit* eum detexerit.

De lenocinio. *Ex eodem Concilio.*

CXLII. Mulier, vel parens, vel quælibet fidelis, si lenocinium exercuerit, eò quòd alienum vendiderit corpus vel potiùs suum, placuit eam nec in finem accipere communionem. Concil. Eliberit. c. 12.

Ne Judæus Christianam ducat uxorem. *Ex Lege Theodosiana lib.* IX.

CXLIII. Nec Judæus Christianam, nec Christianus Judæam ducat uxorem Quòd si fecerit, cujuslibet accusatione velut in adulteris vindicetur. Interpret. l. 5. Cod. Theodos. de adulteris.

Ut alterius mulierem nullus accuset. *Ex eodem lib. cap.* IV.

CXLIV. In adulterio extraneam mulierem nemo accuset, sed propinqui ad quorum notam pertinet, id est, frater germanus, patruelis, patruus, & consobrinus. Reliqui tamen ante inscriptionem, si accusata adquieverit, possunt per satisfactionem veniam promereri. Interpret. l. 2. Cod. Theodos. de adulteris.

De maritis accusantibus. *Ex eodem.*

CXLV. Maritis sanè etiam ex suspicione accusare permissum est. Cod. Theod. ibid. Burchard. lib. 16. c. 37.

§ † §

Ut familia de adulterio distringatur.
Ex eodem.

Interpret. l. 4. Cod Theodos. eod. tit.

CXLVI. De adulterio uxorum maritis per tormenta familiæ utriusque, id est, suæ & uxoris, quærere permittitur; si tamen illo tempore quo admissum dicitur, hæc ipsa mancipia præsentia aut in eadem domo fuisse probantur. Similiter & si mortem sibi ab uxore adultera maritus paratam fuisse conqueritur. Similiter etiam familiæ utriusque pœna quærendum est si maritus mortem uxori qualibet ratione paraverit.

Si ingenua servo proprio se miscuerit.
Ex eodem, cap. VI.

Interpret. l. un. Cod. Theodos. De mulier. quæ se ser. pr. junx.

CXLVII. Si qua ingenua mulier servo proprio se occultè miscuerit, capitaliter puniatur. Servus etiam qui in adulterio dominæ convictus fuerit, ignibus exuratur. Servis etiam hoc crimen accusare licet; & si probaverint, libertatem consequantur; & si non, puniantur. Hereditas mulieris vel filiis, si sunt ex maritis susceptis, vel propinquis ex lege venientibus tribuatur.

Quando permittatur uxor occidi. *Pauli Sententiarum libro* II. *cap.* XXVII.

Paulus lib. 2. Sent. tit. 27.

CXLVIII. Inventam in adulterio uxorem maritus ita demum occidere potest, si adulterium domi comprehendat.

De reo lenocinij. *Ex eodem.*

Paul. ibid.

CXLIX. Eum qui in adulterio deprehen-

sam uxorem non statim dimiserit, reum lenocinij postulare placuit.

De dilatione in causa adulterij. *Ex eodem.*

CL. In causa adulterij, si manifestum fuerit, dilatio postulata impertiri non potest. [*Apud Paulum:* dilatio postulata impetrari non potest.] Paul. ibid.

De virginibus laicis. *Ex Concilio Heliberitano.*

CLI. Virgines quæ virginitatem suam non custodierint, si eosdem qui eas violaverint maritos acceperint, eò quòd solas nuptias violaverint, post pœnitentiam unius anni reconcilientur. Si alios cognoverint viros, eò quòd mœchatæ sunt, quinquennio pœniteant, & sic ad communionem accedant. Concil. Eliberit. c. 14. Rhab. epist. ad Heribald. c. 23. Burchard. lib. 9. c. 14.

De his qui fidem sponsaliorum frangunt. *Ex eodem.*

CLII. Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennij tempore abstineant. Si tamen idem sponsus vel sponsa in gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes. Concil. Eliberit. c. 54.

De benedicenda sponsa. *Ex Concilio Carthaginensi.*

CLIII. Sponsus & sponsa, cùm benedicendi sunt à sacerdote, à parentibus suis vel à paranymphis offerantur. Qui cùm benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia Concil. Carthag. 4. c. 13. Burchard. lib. 9. c. 5.

ipsius benedictionis in virginitate permaneant.

Ut nullus alterius sponsam accipiat. *Ex epistola Siricij Papæ.*

Decreta Siricij c. 4. Halitgar. lib. 4. c. 15. Burchard. lib. 9. c. 31.

CLIV. De conjugali autem violatione requisisti, si desponsatam alij puellam alter in matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat modis omnibus inhibemus: quia illa benedictio, quam nupturæ sacerdos imponit, apud fideles cujusdam sacrilegij instar est si illa transgressione violetur.

De raptis puellis & desponsatis. *Ex Concilio Ancyrano.*

Concil. Ancyr. c. 10. Halitgar. lib. 4. c. 18. Rhab. epist. ad Heribald. c. 20. Burchard lib. 9. c. 38.

CLV. Desponsatas puellas, & post ab aliis raptas, placuit erui, & eis reddi quibus antè fuerant desponsatæ, etiamsi eis à raptoribus vis inlata constiterit.

De eadem re. *Ex Capitularium lib.* I. *cap.* XCIX.

Lib. 1. Capitular. c 105. Capitulare Aquisgran. Ludovici Pij c. 24. Burchard. lib. 9. c. 37.

CLVI. Proinde placuit atque statutum est à sacro conventu ut raptor publica pœnitentia multetur. Raptam verò si sponsus recipere noluerit, & ipsa eidem crimini consentiens non fuit, licentia nubendi alij non negetur. Quòd si & ipsa consensit, simili sententiæ subjacebit. Quòd si & ipsi post hæc se conjungere præsumpserint, utrique anathematizentur.

De eadem re. *Ex Concilio Meldensi cap.* LXIX.

Concil. Meld. c. 68.

CLVII. De his qui sponsas alienas ra-

piunt antiqua & synodalis sententia observetur. Quòd etsi fortè in Ecclesia eventus talis reperiri dinoscitur, ut pro salutis & religionis competentia humanius quiddam * debeat tractari Pontifices, sicut canonica, ut eisdem verbis utamur, docet auctoritas, quia prior, inquiens, definitio durius, posterior autem quiddam tractavit humanius, nullo modo ut ad maximam indulgentiam descendamus, alterius sponsæ acceptor sine publica transeat pœnitentia, & sponso legaliter multam componat. quòd si hæc obedire renuerit, sine ulla refragatione anathematizetur. fautores verò illius, juxta modum culpæ, episcopali decreto pœniteant. Si verò, quod non optamus, de gradu ecclesiastico talibus nuptiis se consensorem vel interventorem manifestè prodiderit, à gradu proprio repellatur. & si verisimilibus exindè suspicionibus fuerit propulsatus, canonicè se purget.

Burchard. lib. 9. c. 32.

* debeant tractare Pont.

De non sponsatis. *Ex Capitularium lib.* I. *cap.* XCVIII.

CLVIII. De puellis raptis necdum desponsatis in Chalcedonensi Concilio scriptum est: *Eos qui rapiunt puellas sub nomine simul habitandi, cooperantes, & conhibentes raptoribus, decrevit sancta synodus, si quidem Clerici sunt, decidant à gradu proprio; si verò laici, anathematizentur.* Quibus verbis datur intellegi qualiter hujus mali auctores damnandi sunt, quando participes & conhibentes tanto anathemate feriuntur, & juxta canonicam auctoritatem ad conjugia legitima raptas sibi ju-

Lib. 1. Capitular. c. 104. Capitulare Aquisgranense Ludovici P. c. 23. Burchard. lib. 9. c. 36.

re vindicare nullatenus possunt.

De raptoribus virginum & viduarum.
Ex Concilio Meldensi.

Concil. Meld. c. 64.

CLIX. Raptores virginum vel viduarum, qui etiam postea voluntate parentum & cetera. Require retro in primo libello de ordinatione Clericorum cap. CCCCXVI.

De eadem re. *Ex eodem, cap.* LXV.

Concil. Meld. c. 65. Burchard. lib. 9. c. 39.

CLX. Si autem qui necdum eas quas rapuerunt, cum voluntate parentum sub præfato desponsionis vel dotalitij nomine in conjugium sumptas habent, quando in omnium aures hæc fuerit constitutio promulgata, ab earum conjunctione separentur, & publicæ pœnitentiæ subigantur; raptæ autem parentibus legaliter restituantur. Post actam verò publicam pœnitentiam, si ætas & incontinentia exegerit, legitimo & ex utrisque partibus placito conjugio socientur. Nam in his non regulam constituimus; sed, ut verbis magni Leonis utamur, quid sit tolerabilius æstimamus. Quòd si unus ex conjugatis obierit, is qui publicam pœnitentiam egerit, & superstes extiterit, iterare conjugium non præsumat, nisi fortè Episcopus præviderit aliquam concedere indulgentiam, ut graviorem possit amovere offensam.

De eadem re. *Ex eodem, cap.* LXVI.

Concil. Meld. c. 66. Concil. Rom. sub Greg. 2. c. 10. 11.

CLXI. Qui verò deinceps rapere virgines præsumpserit vel viduas, secundùm synodalem beati Gregorij diffinitionem ipsi & com-

plices eorum anathematizentur, & raptores sine spe conjugij perpetuò maneant.

De eadem re. *Ex epistola Symmachi Papæ.*

CLXII. Raptores igitur viduarum vel virginum ob immanitatem tanti facinoris detestamur, illos vehementiùs persequendo qui sacras virgines vel volentes vel invitas matrimonio suo sociare tentaverint. Quos pro tam * nefandissimi criminis atrocitate à communione suspendi præcipimus.

Symmach. epist. 5. c. 4. Halitgar. lib. 4. c. 16. Burchard. lib. 9. c. 34.

* Ita etiam in vet. codice regio.

De his qui sanctimoniales rapiunt. *Ex Concilio supradicto, cap.* LXVII.

CLXIII. Qui sanctimoniales virgines vel viduas rapiunt, & progressu etiam criminis in conjugium sumunt, publicæ pœnitentiæ subigantur. Uterque autem sine ulla spe uxoriæ copulationis perenniter maneant. Si verò, quod absit, conjugia iterare præsumpserint, acriori subdantur vindictæ, & ampliùs propellantur. Quòd si fortè obedire monitis salutaribus noluerint, anathematizentur.

Concil. Meld. c. 67. Burchard. lib. 8. c. 52.

In editione Helmæstadiensi legitur, publicæ pœnitentiæ tradantur & ad habitum religionis redire cogantur. Uterque &c. *Codicis verò Parisiensis lectio ea est quam præfert hæc nostra editio. Utrobique autem mutilus est hic locus; qui sic supplendus est ex editione Sirmondi & veteri codice nostro:* publicæ pœnitentiæ, juxta modum quem prævideriit Episcopus, subigantur. Ipsæ verò locis congruis pœnitentiæ retrudantur, & ad habitum &c.

De eadem re. *Ex epistola Siricij Papæ.*

Decreta Siricij c. 6. Burchard. lib. 8. c. 29.

CLXIV. Impudicas detestabilésque personas (monachorum scilicet atque monacharum, quæ abjecto proposito sanctitatis inlicita ac sacrilega contagione se miscuerint) à monasteriorum cœtu Ecclesiarúmque conventibus eliminandas esse mandamus: quatinus retrusæ in suis ergastulis, tantum facinus continua lamentatione deflentes, purificatorio possint pœnitudinis igne decoqui, ut eis vel ad mortem saltim, solius misericordiæ intuitu, per communionis gratiam possit subveniri.

De eadem re. *Ex epistola Gregorij Papæ.*

Apud. Gratian. 27. q. 1. c. 15.

CLXV. Pervenit ad nos quòd quidam vir nequissimus diabolico instinctu de monasterio suaserit exire quandam Deo sacratam, atque à quodam viro, unde exierat, sit revocata, rursúsque eam vir ille nequissimus iniqua suasione de monasterio eiciens, apud se nunc usque retineat impudicè. Volumus autem, ut episcopatus tui auctoritate in monasterium revocetur ac retrudatur.

De eadem re. *Ex epistola Gelasij Papæ.*

Decreta Gelasij c. 20. Burchard. lib. 8. c. 32.

CLXVI. Virginibus sacris se quosdam sociare cognovimus, & post dicatum propositum incesta fœdera sacrilegáque miscere. Quos protinus æquum est à sacra communione detrudi, & nisi per publicam privatámque pœnitentiam non recipi. viaticum tamen de seculo exeuntibus, si tamen pœnituerint, non negari.

Ut

Ut Episcopus monasterium monachorum vel puellarum introëat. *Ex Concilio Rotomagensi.*

CLXVII. Ut Episcopus monasterium monachorum & sanctimonialium frequenter introëat, & cum gravibus & religiosis personis in eorum vel earum conventu residens, eorum vitam & conversationem diligenter discutiat; & si quid reprehensibile invenerit, corrigere satagat. Sanctimonialium etiam pudicitiam subtiliter investiget. Et si aliquam invenerit quæ, neglecto proposito castitatis, Clerico aut laico impudenter miscetur, acriter verberibus coërceatur, & in privata custodia retrudatur, ubi quod malè commisit dignè pœniteat. Interdicat autem ex auctoritate sanctorum canonum ut nullus laicus aut Clericus in earum claustris & secretis habitationibus accessum habeat, neque Presbyteri, nisi tantùm ad Missam. Expleta Missa, ad Ecclesias suas redeant. Omnibus præterea publicè & privatim denuntiet quantum piaculum sit qui sponsam alterius violat, quanto magis reus majestatis efficitur qui sponsam omnipotentis Dei corrumpit. Burchard. lib. 8. c. 66.

Mutila est postrema pars istius capitis; quæ sic restituenda est ex Burchardo: quantum piaculum sit qui sponsam Christi violare præsumit. Si enim ille reus tenetur qui sponsam hominis violat, quanto magis &c.

* * *

Ut Abbatissa de monasterio non egrediatur. *Ex Concilio Mogonciacensi cap.* XVI.

Concil. Mogunt. sub Rhab. c. 16. Burchard. lib. 8. c. 80.

CLXVIII. Abbatissa nequaquam de monasterio egrediatur nisi per licentiam Episcopi sui, nisi fortè regali jussione cogatur. Et si quando foras pergit, de sanctimonialibus quas secum ducit curam maximam habeat, ut nulla eis detur occasio peccandi.

Quid agere debeant sanctimoniales. *Ex eodem.*

Concil. Mogunt sub Rhab. c. 16. Burchard. lib. 8. c. 77.

CLXIX. Sanctimoniales in monasterio constitutæ habeant studium in legendo & in cantando, & horas canonicas sollemniter pariter celebrent, & omnes, exceptis quas infirmitas tenet, in dormitorio dormiant, & omnibus diebus ad Capitulum & collationes veniant, & regulam à sanctis patribus illis constitutam diligenter observent.

De cautela sanctimonialium. *Ex Concilio Hispalensi.*

Concil. Hispal. 2. c. 11. Burchard. lib. 8. c. 53.

CLXX. Hæc circa omnes cautela servetur, ut remoti à peculiaritate virginum, nec usque ad vestibulum habeant accedendi familiare permissum. Nec ipse qui præest cum sola conloqui debet, sed sub testimonio duarum aut trium sororum, ita ut rara sit accessio, brevis locutio.

Ne Clerici vel continentes ad virgines ingrediantur. *Ex Concilio Carthaginensi.*

Concil. Carthag. 3. c. 25.

CLXXI. Ut Clerici vel continentes ad

viduas vel virgines, nisi ex jussu aut permissu Episcoporum aut Presbyterorum, non accedant. & hoc non soli. sed nec ipsi Episcopi & Presbyteri. sed ubi Clerici præsentes sunt, aut aliqui graves Christiani.

De corruptis sanctimonialibus. *Ex epistola Innocentij Papæ.*

CLXXII. Quæ in Christo spiritaliter nubunt, si postea publicè nupserint, vel se clanculò corruperint, non eas admittendas esse ad agendam pœnitentiam, nisi is cui se junxerat de mundo recesserit. Si enim de hominibus hæc ratio custoditur, ut quæ vivente viro alteri nupserit, adultera habeatur, nec ei agendæ pœnitentiæ licentia concedatur, nisi unus ex his fuerit defunctus, quanto magis de illa tenendum est quæ antè immortali se sponso conjunxerat, & postea ad humanos amplexus transmigravit.

Decreta Innoc. I. c. 19. Haligar. lib. 4. c. 19. Burchard. lib. 8. c. 13.

De secularibus viduis. *Ex Concilio Meldensi* LXXI.

CLXXIII. Ut illæ quæ quasi sanctimoniales sub velamine religionis degere videntur, sed potiùs in delitiis viventes mortuæ in divinis oculis computantur, provincias discurrentes, curiosè & verbosè, si libidinibus cæteríque carnalibus desideriis & voluptatibus inservire accusantur, si manifestè detegi potuerint, episcopali auctoritate & regia potestate in talibus locis residere sub testimonio religioso cogantur, ubi pœnitentiam si fecerint dignam, assequantur etiam fructuosam. Si au-

Concil. Meld. c. 70. Burchard. lib. 8. c. 50.

1. *Tim.* 5.

tem manifestè detegi non valuerint, erga Ecclesiam suæ opinionis malam famam legaliter purgare cogantur, & ut religiosiùs de cetero vivant, & in monasteriis conversentur, episcopali decreto & regia potestate coërceantur. De his enim Apostolus dicit: *Quæ cùm formicatæ fuerint in Christo, nubere volunt.*

Caput istud multùm diversum est ab editionibus vulgatis Concilij Meldensis. Et tamen sic ut à nobis editum est legitur in codice MS. Reginonis & in editione Helmæstadiensi; nisi quòd in editione illa, vitio hauddubiè librariorum, verba quæ sequuntur omissa sunt: fructuosam. Si autem manifestè detegi non valuerint, erga Ecclesiam &c.

De eadem re.

1. *Tim.* 5. Burchard. lib. 8. c. 41. & Ivo parte 7. c. 59.

CLXXIV. De viduis Apostolus dicit: *Præcipe*, inquit, *ut viduæ inreprehensibiles sint. Vidua eligatur non minùs sexaginta annorum, in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit &c. Adulescentiores viduas devita. Cùm enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul & otiosæ discunt circuire domos, non solùm otiosæ, sed & verbosæ, & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. Jam enim quædam conversæ sunt retro post Satanam.*

De eadem re. *Ex Lege Romana.*

Nov. Majoriani tit. 8.

CLXXV. Viduarum sanè obstinatio-

bus permovemur, quæ nulla prole susceptа fœcunditatem suam reparatione familiæ repudiata conjugij iteratione condemnant, & solitariam vitam non, ut colligitur, religionis ac pudicitiæ amore, sed potentiæ lasciviæque vivendi eligunt libertatem. Quibus ad omnem licentiæ usum aut solicitantium personarum ficta religione aut favore callidi captatores adplaudunt. Has ad honestioris vitæ tramitem revocantes sancimus ut maritali obitu destituta mulier quadragenaria, cùm adhuc procreare liberos per ætatem potest, intra quinquennium nubat. Emenso quinquennio si in viduitate persistit, mox cum propinquis suas dividat facultates; aut si hi fortasse defuerint, cum fisco* matrimonium dividat.

* *In Nov.* patrimon.

Ne sanctimoniales palatium & publicos conventus adeant. *Ex Concilio Nannetensi.*

CLXXVI. Cùm Apostolus dicat, *Mulieres in Ecclesia taceant, non enim permittitur eis loqui*, mirum videtur quòd quædam mulierculæ contra divinas humanásque leges attrita fronte impudenter agentes, placita generalia & publicos conventus indesinenter adeunt, & negotia regni utilitatésque reipublicæ magis perturbant quàm disponunt, cùm indecens sit & etiam inter barbaras gentes reprehensibile mulieres virorum causas discutere, & quæ de lanificiis suis & operibus textilibus & muliebribus inter genitiarias suas residentes debuerant disputare, in conventu publico, ac si in curia residentes, senatoriam

1. *Cor.* 14. Concil. Nannet. c. 19. Burchard. lib. 8. c. 85.

sibi usurpant auctoritatem. Quæ ignominiosa præsumptio fautoribus magis imputanda videtur quàm feminis. Unde, quia divinæ leges, ut suprà monstratum est, hoc contradicunt, & humanæ nihilominus idipsum prohibent, ut feminæ nihil aliud prosequantur in publico quàm suam causam. Ait enim Lex Theodosiana: *Nulla ratione feminæ ampliùs quàm suas causas agendi habeant potestatem, nec alicujus causam à se noverint prosequendam.* Idcirco ex auctoritate canonica interdicimus ut nulla sanctimonialis virgo vel vidua conventus generales adeat, nisi à Principe fuerit evocata, aut ab Episcopo suo, nisi fortè propriæ necessitatis ratio impulerit. & hoc ipsum cum licentia Episcopi sui.

Interpret. l. 5. Cod. Theod. de cognitor. & procurator.

Quando virgo veletur. *Ex Concilio Africano.*

Concil. Afric. c. 93. Lib. 1. Capitular. c. 46. Burchard. lib. 8. c. 18. Decreta Gelasij c. 12.

CLXXVII. Ut virgines non velentur ante vigesimum quintum annum ætatis, nisi fortè necessitate periclitantis pudicitiæ virginalis; &, ut Gelasius Papa dicit, nisi in Epiphania & in Albis paschalibus & in Apostolorum natalitiis non sunt consecrandæ, nisi causa mortis urgente.

De eadem re. *Gelasius.*

Decreta Gelasij c. 13. Lib. 1. Capitular. c. 59. Burchard. lib. 8. c. 36.

CLXXVIII. Viduas autem velare Pontificum nullus attentet.

Concil. Tribur. c. 24. Burchard. lib. 8. c. 10.

Virgines quæ ante duodecim annos insciis mundiburdis suis sacrum velamen capiti suo imposuerint, & illi mundiburdi integrum annum & diem hoc tacendo consenserint, in

sancto proposito permaneant. Et si in prædicto anno & die pro illis se proclamaverint, petitioni eorum assensus præbeatur; nisi fortè Dei timore tacti, cum eorum licentia in religionis habitu perseverent.

De eadem re. *Ex eodem Concilio.*

CLXXIX. Viduæ quæ spontanea voluntate ab altari sacræ conversationis velamen suscipiunt, decrevit sancta synodus in eodem proposito eas permanere. Non enim fas esse decernimus ut postquam se Domino semel sub velo consecraverint, & inter velatas oblationes fecerint, iterum eis concedi Spiritui sancto mentiri. Concil. Tribur. c. 25. Burchard. lib. 8. c. 35.

Zacharias Papa cap. VII.

Virginem aut viduam, nisi is qui desponsatam habuerit, nullus audeat furari in uxorem. Si quis hoc temerario ausu præsumpserit, anathema sit. [*Caput istud non extat in codice Parisiensi.*] Burchard. lib. 9. c. 13.

Item de sanctimonialibus. *Ex eodem Concilio.*

CLXXX. Sanctimonialis si pro lucro animæ suæ cum licentia Abbatissæ suæ ad aliud monasterium pergere disposuerit ibidémque commanere, decrevit synodus concedi. Si verò fuga disciplinæ alium locum quærit, redire cogatur.

De concubinis. *Ex epistola Leonis Papæ.*

CLXXXI. Non omnis mulier viro con- Decreta Leon. 1. c, 18. & 19.

Burchard. lib. 9. c. 1.

juncta uxor est viri, quia non omnis filius heres est patris. Itaque aliud est uxor, aliud concubina; sicut aliud ancilla, & aliud libera. Ancillam itaque à thoro abicere, & uxorem certæ ingenuitatis accipere, non duplicatio conjugij, sed profectus honestatis est. Dubium enim non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium in qua docetur nuptiale non fuisse ministerium. Nisi fortè illa mulier & ingenua facta, & dotata legitimè, & publicis nuptiis honestata videatur.

Ut de captivitate venientibus maritis uxores propriæ reformentur. *Ex epistola Leonis.*

Decreta Leonis I. c 42. Burchard. lib. 9. c. 55.

CLXXXII. Quòd debeant feminæ quæ, captis viris & in captivitatem ductis, aliis viris nupserunt, putantes interemptos maritos, reversis de captivitate prioribus viris copulari ut cuique id quod legitimè habuit reformetur, & recipiat unusquisque quod suum est, & redintegrentur fœdera nuptiarum.

De eadem re. *Ex eodem.*

Decreta Leonis I. c. 43. 44. 45. Burchard. lib. 9 c. 56.

CLXXXIII. Quòd non probatur esse culpabilis qui uxorem capti in matrimonio videtur esse sortitus. Et si viri de captivitate regressi, intemperantia uxorum offensi non fuerint, & voluerint eas in conjugium recipere, liberam habeant facultatem. Et si mulier ad priores maritos redire noluerit, posteriorum virorum amore capta, ecclesiastica communione privetur.

De incestis. *Ex Concilio Hilerdensi cap.* IV.

CLXXXIV. De his qui se incesta pollutione commaculant, placuit ut quousque in ipso detestando & inlicito carnis contubernio perseverant, usque ad Missam tantùm catechumenorum in Ecclesia admittantur; cum quibus etiam nec cibum sumere ullum Christianorum, sicut Apostolus jussit, oportet. Concil. Ilerd. c. 4. Rhab. epist. ad Heribald. c. 20. Burchard. lib. 7. c. 3.

Ex Concilio Toletano.

Salubriter præcavendo sancimus ne quis fidelium propinquam sanguinis sui, usque quò affinitatis lineamenta successione generis cognoscit, in matrimonio sibi desideret copulari. Quoniam scriptum est: *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem ejus.* Concil. Tolet. 2. c. 5. Burchard. lib. 7. c. 6.

De eadem re. *Ex Concilio Agathensi.*

CLXXXV. De incestis conjunctionibus nihil prorsùs veniæ reservamus, nisi cùm adulterium separatione sanaverint. Hos enim esse censemus. Si quis relictam fratris, quæ penè priùs soror extiterat, carnali conjunctione violaverit; si quis fratris uxoris germanam, si quis novercam, si quis consobrinam, si quis filiam avunculi, vel relictam ejus, si quis patrui filiam vel privignam suam duxerit. Sanè quibus conjunctio inlicita interdicitur, habebunt sibi, post actam pœnitentiam, ineundi melioris conjugij (id est, legitimi) libertatem. (id est, potestatem.) [*Vide epistolam* Conc. Agath. c. 61. Concil. Arelat. 6. c. 11. Burchard. lib. 7. c. 4.

Rhabani ad Heribaldum cap. 20.]

De eadem re. *Ex Concilio Romano.*

Concil. Rom. sub Greg. 2. c. 1. & seqq. Haltgar. lib. 4. c. 22. Lib. 7. Capitular. c. 127. * *Cod. Paris.* fratris uxorem

CLXXXVI. Gregorius Papa dixit: Si quis Dei ancillam, id est, sanctimonialem, in conjugio duxerit, anathema sit. Si quis commatrem spiritualem in conjugio duxerit, anathema sit. Si quis * neptem in conjugio duxerit, anathema sit. Si quis novercam aut nurum suam duxerit, anathema sit. Si quis consobrinam duxerit, anathema sit. Si quis de propria cognatione vel quam cognatus habuit in conjugio duxerit, anathema sit. Si quis viduam furatus fuerit in uxorem, vel consentientibus ei, anathema sit. Si quis virginem, nisi desponsaverit, furatus fuerit in uxorem, vel consentientibus ei, anathema sit. Et in his omnibus tertiò omne Concilium respondit: Amen.

De judicio. *Ex Concilio ad Confluentes. Karolus ad Lodovvicum.*

Capitula Karoli Calvi tit. 30. c. 5.

CLXXXVII. Filiam nostram Judith viduam secundùm leges divinas & humanas sub tuitione ecclesiastica & regio mundeburde constitutam Balduinus sibi furatus est uxorem; quem post legale judicium Episcopi nostri regni excommunicaverunt secundùm sacros canones & diffinitionem sancti Gregorij Papæ, qui dicit: *Si quis viduam furatus fuerit in uxorem, vel consentientibus ei, anathema sit.*

* * *

De feminis quæ viros amittunt. *Capitular. lib.* I. *cap.* XCVI.

CLXXXVIII. De feminis quæ viros amittunt, placet ne se, sicut hactenus, indiscretè velent; sed triginta dies post discessum viri sui expectent; & post tricesimum diem per consilium Episcopi sui, vel, si Episcopus absens fuerit, consilio aliorum religiosorum sacerdotum suorúmque amicorum, id quod eligere debent eligant. Et quia à sacro conventu rogati ut hi qui publicam gerunt pœnitentiam, & feminæ quæ viros amittunt, nostra auctoritate, donec deliberent quid agant, tuerentur, specialiter pro his Capitula fieri & legis mundanæ capitulis inserenda decrevimus.

Lib. 1. Capitular. c. 102. & lib. 2. Leg. Longob. tit. 6. c. 4. Burchard. lib. 8. c 42. Ivo part. 7. c. 60.

Mutilus est hic locus apud Reginonem, Burchardum, & Ivonem. Nam libro 1. *Capitular. cap.* CII. *tam in editis quàm in manuscriptis codicibus, tum in Capitulari Aquisgranensi Ludovici Pij cap.* XXI. *post illa verba* religiosorum sacerdotum, *legitur* suorúmque parentum atque amicorum. *Vnde colligi debet Burchardum & Ivonem sua descripsisse ex Reginone.*

De eadem re. *Ex Capitularium lib.* IV. *cap.* XVI.

CLXXXIX. Qui viduam intra primos triginta dies viduitatis vel invitam vel volentem sibi copulaverit, sexaginta solidos componat. Et si invitam eam traxerit, legem suam ei componat, illam verò ulteriùs non attingat.

Lib 4. Capitular. c. 17. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 6. c. 3.

Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interficit. *Ex eodem, cap.* XVII.

Lib. 4. Capitular. c. 18. Lib. 1. Leg. Longob. tit. 9. c. 31.

CXC. Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interfecerit, bannum noſtrum in triplo componat, & ejus vvirigildum proximis ejus perſolvat. [*Vide ſuprà cap.* 30. *hujus libri.*]

Ne frater ſuper thorum defuncti fratris aſcendat. *Ex Concilio Aurelianenſi.*

Concil. Aurelian. 1. c. 18. Rhab. epiſt. ad Heribald. c. 20.

CXCI. Ne frater ſuper thorum defuncti fratris adſcendat, nec quiſquam amiſſa uxore ſororem ejus ſibi audeat ſociare.

De ſorore ſponſæ violata. *Ex Concilio Ancyrano.*

Concil. Ancyr. c. 24.

CXCII. Quidam ſponſam habens, ſororem ejus violavit, & gravidam reddidit. Poſtmodum deſponſatam ſibi duxit uxorem. Illa verò quæ corrupta eſt, laqueo ſe peremit. Hi qui fuerunt conſcij, poſt decennem ſatisfactionem juſſi ſunt ſuſcipi ſecundùm gradus pœnitentiæ conſtitutos.

De muliere quæ duobus fratribus nupſit. *Ex Concilio Neocæſarienſi.*

Concil. Neocæſar. c. 2. Halitgar. lib. 4. c. 14. Burchard. lib. 17. c. 1. Vide lib. 7. Capitular. c. 296.

CXCIII. Mulier ſi duobus fratribus nupſerit, abiciatur uſque ad mortem. veruntamen in exitu, propter miſericordiam, communio ei concedatur. Quòd ſi defecerit vir aut mulier in talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti.

De eadem re. *Ex Concilio Heliberitano.*

CXCIV. Si quis, post obitum uxoris suæ, sororem ejus duxerit, & ipsa fuerit fidelis, quinquennium à communione placuit abstineri, nisi mors coëgerit. Concil. Eliber. c. 61.

De eadem re. *Ex Concilio Martini Papæ.*

CXCV. Si qua mulier duos fratres, aut si quis vir duas sorores duxerit, à communione separentur usque ad mortem. In morte pro misericordia viaticum accipiant. Martin. Bracar. c. 79. Burchard. lib. 17. c. 2.

De filiola & commatre. *Ex epistola Rabani ad Heribaldum Episcopum Autisiodorensem.* Cap. 20.

CXCVI. De eo quod interrogasti, si ille qui filiolam suam, & de eo qui concubuit cum commatre sua spiritali, & de illo qui filium suum baptizavit, & cujus uxor eum de fonte suscepit, si postea in tali copulatione permanere possent, omnino inlicitum esse judicavimus. Nam in Concilio Mogontiacensi scriptum est cap. LV. *Nullus proprium filium aut filiam à fonte baptismatis suscipiat, nec filiolam nec commatrem ducat uxorem, nec illam cujus filium ad confirmationem ante Episcopum tenuerit. Vbi autem factum fuerit, separentur.* Burchard. lib. 17. c. 24. Concil. Mogunt. sub Kar. M. c. 55. Lib. 5. Capitular. c. 100. Burchard. lib. 17. c. 25.

Si quis viduam uxorem duxerit. *Ex eodem.*

CXCVII. Si quis viduam uxorem duxerit, & postea cum filiastra sua fornicatus fue- Rhab. ibid. Concil. Mogunt. sub Rhab. c. 56.

Lib. 5. Capitular. c. 101. Burchard. lib. 17. c. 9.

rit, seu duabus sororibus nupserit, aut si qua duobus fratribus nupserit, seu cum patre & filio fornicata fuerit, tales copulationes anathematizari & disjungi præcipimus, nec unquam amplius conjugio copulari, sed sub magna districtione fieri. [*Caput istud additum est ex codice manuscripto. Non extat enim in editione Helmæstadiensi.*]

De eo qui filiolam suam polluit.
Vnde suprà.

Rhab. ibid. Burchard. lib. 17. c. 16.

S. Gregor. lib. 4. dialog. c. 32.

CXCVIII. Quàm detestabile & execrabile scelus sit unicuique Christiano filiolam suam constuprare testatur sanctus Gregorius Papa in dialogis suis: ubi refert quendam hominem polluisse filiolam suam, & quia neglexit pœnitentiam agere, subitò miserabili morbo correptus expiravit, & sepultus, non solùm corpus, sed etiam omne sepulcrum, ignis invisibilis consumpsit.

Item de incestis & eorum pœnitentia.
Ex Concilio Mogonciacensi.

Rhab. ibid. Burchard. lib. 17. c. 8.

CXCIX. Si quis fornicatus fuerit cum duabus sororibus, vel cum noverca sua, vel cum amita sua, vel cum matre sua, vel cum filia patrui sui & avunculi sui, vel cum filia amitæ suæ sive materteræ suæ, vel cum nepte sua, vel cum commatre aut filiola sua, sive quam de fonte suscepit, vel ante Episcopum tenuerit, & si qua mulier simili modo fornicata fuerit, abstineat se ab ingressu domus Dei annum unum; & eodem anno, nisi dominicis & festis diebus, solummodo pane & aqua & sale uta-

tur, arma non ferat, oſculum nulli præbeat, ſacrificium, niſi pro viatico, minimè ſumat; ſex deinde annis ingrediatur quidem domum Dei, ſed carnibus & vino & ſicera minimè utatur, niſi feſtis diebus. De armis verò vel oſculo ſive ſacrificio, ſicut ſuprà dictum eſt. Poſtea verò duobus annis, quando carne veſcitur, à potu omni qui inebriare poteſt ſe contineat; & ſi potum biberit, minimè carne veſcatur, abſque præcipuis feſtis diebus. De armis vel oſculo & ſacrificio modum teneat jam dictum, Inde uſque ad obitum ſuum, niſi prædictis feſtis diebus, à carne ſe abſtineat tres legitimas ferias in omni hebdomada, & tres quadrageſimas in anno legitimè cuſtodiat. De armis verò ut ſuprà dictum eſt. Et nunquam aliquando conjugio copuletur. Hæc eadem pœnitentia imponenda eſt patricidis vel fratricidis vel conſanguineis, necnon & qui ſponte per fraudem & avaritiam hominem innoxium occidunt, quod morchidum vocant.

In quota generatione copulentur fideles. *Ex epiſtola Rabani ad Humbertum Epiſcopum.*

CC. Igitur de nuptiis, vel quomodo conſanguinitas honoranda ſit, Dominus loquitur in Levitico dicens: *Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedat, ut revelet turpitudinem ejus.* Cùm enim Dominus populum ſuum de contaminationibus gentium voluiſſet ſeparare, primùm generali vocabulo ad proximitatem ſanguinis prohibuit quemquam accedere, ne revelaret turpitudinem ejus; deinde ip-

To. VI. oper. Rhab. pag. 165. *Levit.* 18.

sam generalitatem ferme in duodecim species subdivisit; quæ tamen ultra tertiam vel quartam generationem non procedunt. Unde accidit, ut reor, Domnum Gregorium Augustino interroganti tertia vel quarta generatione jam licitè connubia jungere respondisse. Similiter & in Theodori Archiepiscopi gentis Anglorum Capitulis, quæ de necessariis conscripsit rebus, invenimus quòd in tertia propinquitate carnis secundùm Græcos liceat nubere, in quinta secundùm Romanos. Qui tamen conjugia in tertia propinquitate facta non solverent, si antea ab inscientibus compacta fuissent, æqualitérque conjungeretur vir in matrimonio his qui sibi consanguinei sunt, & uxoris suæ consanguineis post mortem uxoris. Hunc autem Theodorum Tharso Ciliciæ natum Vitellianus Papa Romæ Episcopum ordinans, ad Britanniam misit. unde tam orientalium quàm etiam occidentalium Ecclesiarum consuetudinibus pleniter instructus fuerat. Nec eum aliqua latere potuerunt quæ in observationibus legitimis Græci vel Romani eo tempore habuerunt, maximè cùm in utraque lingua perfectè instructus esset. Quòd autem proximis temporibus Romanorum Pontificum scripta continent usque ad sextam vel septimam generationem conjugij usum differendum, magis ex consuetudine humana quàm ex lege divina hoc eos præcepisse credendum est. Nam quòd Isidorus in Etymologiis suis usque ad sextam generationem consanguinitatis abstinendum & sic legitimo connubio conjungendum asseruit, inde reor eum fecisse,

Vide infrà in 1. append. c. 30.

Vide tom. 9. Spicilegij Dacheriani pag. 53. c. 13. & pag. 61. c. 112.

feciſſe, quòd genealogiæ ſeriem retexens, quouſque ordinem numerandi perduxit, eò cognationem ſanguinis ſervandam æſtimavit; ſicque ad innovationem generis & amicitiæ jus confirmandum redire ad connubium ſancivit, quando jam cognationis ordo numerari deſiit. Ceterùm ante omnia conſiderandum eſt ut ſic cenſura diſciplinæ temperetur, ne per immoderationem correptionis peccati cumulus augeatur. Scimus enim quòd qui in lege cognationis jus obſervare conſtituit, in evangelio fœdus conjugij non diſſolvendum præcepit. Si enim ubicunque aliquid proximitatis vel conſanguinitatis, licèt longinquæ, inter conjugatos inveniri poteſt, ſtatim matrimonium diſſolvatur, vereor quòd adulterium & fornicationis ſcelus multiplicetur: quia cùm conjugato adoleſcentulo vel juveni ſocietas comparis ſuæ denegatur, nec aliquid ei ſolatij impenditur unde continentiam ſalvare poſſit, libidine inflammatus per diaboli inſtigationem multiplici fornicatione forſitan polluitur, ac ſic in præcipitium mortis æternæ anima demergatur. Igitur quia á mea parvitate voluiſti, quid ſentirem de hac re, tibi reſcribi, propter fragilitatem præſentis temporis reor hoc quod Theodorus Epiſcopus inter Gregorium & Iſidorum medius incedens in ſuis capitulis diffinivit magis ſequendum, ut quinta generatione jam licitum connubium fiat: quia non lex divina huic contradicit, nec etiam ſanctorum patrum dicta hoc prohibent. Si autem & in quinta ab inſciis fuerit copula peracta, melius mihi videtur ut cum pœnitentiæ humilia-

tione, si se uxoratus continere non vult, Deo satisfaciat.

De eadem re. *Gregorius ad Augustinum.*

Apud Bedam lib. 1. hist. Angl. c. 27. §. 6.

CCI. Necesse est ut etiam tertia vel quarta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat. Nam à secunda quam prædiximus se omnino debet abstinere.

De eadem re. *Ex epistola Rabani ad Reginbaldum Chorepiscopum.*

CCII. De eo quòd interrogasti, si pater & filius, vel si duo fratres, vel si avunculus & nepos, cum una muliere fornicati sint, quid inde faciendum sit, manifestum est quòd gravi vindicta plectendum est quod grave facinus esse reperitur. Omnis enim mœchia interdicitur ubi scriptum est: *Non mœchaberis.* Quanto magis cum cognata vel cum conjuge seu concubina cognati. Hinc in Levitico scriptum

Levit. 20. est: *Si mœchatus fuerit quis cum uxore alterius, morte moriantur & mœchus & adultera. Qui dormierit cum noverca sua, vel cum nuru sua, & qui filiam & matrem duxerit, & qui acceperit sororem suam, morte moriatur.* Si enim in lege turpitudinem incestus mortis sententia vindicare jussit, quomodo in evangelio, ubi summa justitia est, incestuosus pœnitentiam

Hebr. 10. peccati evadet? Unde Apostolus: *Irritam qui fecerit legem Moysi, sine ulla miseratione sub duobus vel tribus testibus moritur. Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui filium Dei conculcaverit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiri-*

tui gratiæ contumeliam fecerit? Igitur Theodorus judicavit eum qui incestum fecerit duodecim annos pœnitere debere. Alij quindecim, alij decem, alij septem. Sed tu priscorum patrum vestigia sequens, his solis pœnitentiæ spatium temperes qui devotè & cum lacrymis pœnitentiam egerint. ceteri definitum tempus servent.

De illo qui servum se fecit. *Ex Concilio Triburiensi cap.* XI.

CCIII. Perlatum est ad sanctam synodum quòd quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorem, & post filiorum procreationem, occasione divortij, cujusdam servum se fecerit, utrum necessariò mulierem tenere debeat; & si tenuerit, utrum illa quoque secundùm secularem legem servituti subici debeat. Judicatum est uxorem minimè debere dimitti, non tamen ob Christi legem mulierem in servitutem redigi, dum ille non ex consensu conjugis se servum fecit, quem liberum maritum acceperat. Burchard. lib. 9. c. 75.

Item de incestis. *Ex eodem.*

CCIV. Item indicatum est quendam stuprasse quandam feminam, quam postea frater ejus accepit uxorem. Statuerunt eum qui stupravit, & à se stupratam fratri celavit, quia geminavit peccatum, pœnitentia districtiori castigandum, & conjugium tale dissolvi oportere, & mulieri quidem eis viventibus non fore potestatem nubendi, illis autem pro misericordia conjugium indulgere. Concil. Tribur. c. 44. Burchard. lib. 17. c. 15.

Si quis cum filia materteræ ſuæ &c. concubuerit. *Ex eodem.*

Burchard. lib. 17. c. 20.

CCV. Item interrogatum fuit, ſi quis cum filia materteræ ſuæ vel avunculi, amitæ vel patrui, concubuerit, ſi conjugatus fuerit, liceátne illi ulteriùs uti conjugio, aut non conjugato uxorem accipere. Juſtum eſſet, ſicut aliqua priorum ſtatuta habeantur, ut in perpetuum à conjugio tales abſtineant. Sed viſum eſt, humanæ fragilitatis intuitu, ut poſt pœnitentiam non quidem penitùs priventur conjugio, duriſſimè tamen tam immanis fornicatio vindicetur, ſicut ſanctus Papa Nicolaus & alii Romani Pontifices ſtatuerunt, ne fortè deſperata conſcientia multipliciùs peccent.

Item de inceſtis. *Ex eodem.*

Burchard. lib. 18. c. 4. Pœnitent. Rom. Ant. Auguſtini tit. 3. c. 5.

CCVI. In lectum mariti, abſente uxore ſoror ivit uxoris; quam ille uxorem ſuam putans, dormivit cum ea. Super hoc viſum eſt, ſi ipſe per ſecuritatem veram hoc probaverit quòd inſcius fecerit hoc ſcelus, pœnitentiam quidem quæ ſibi indicata fuerit agat, & legitimum ſuum conjugium habere permittatur; illam digna vindicta affligi, & in æternum conjugio privari. [*In editione Helmæſtadienſi legitur* veram non probaverit. *omnino contra mentem canonis. Nos, quia deſtituebamur optimi manuſcripti codicis, qui imperfectus eſt in hoc loco, veram lectionem accepimus ex Burchardo & ex Pœnitentiali Romano quod editum eſt ab Antonio Auguſtino.*]

De eadem re. *Ex eodem.*

CCVII. Quidam fornicatus est cum aliqua muliere. Postea filius, nesciens patris factum, stupravit eandem. Quod cùm pater resciisset, de se filióque confessus est. Statuerunt melius esse ut taliter lapsis cùm digna pœnitentia legitima permittantur conjugia quàm fortè deteriùs delinquant; cum fornicaria autem illa graviùs agendum. Concil. Tribur. c. 43. Burchard. lib. 17. c. 16.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCVIII. Si quis cum duabus fororibus fornicatus fuerit, & soror sororem ab eodem antea stupratam nescierit, vel si ipse sororem ejus quam antea stupravit non intellexerit, si dignè pœnituerint, & se continere non valuerint, post annos septem conjugia illis non negentur. Si autem non ignoraverunt, usque ad mortem à conjugio abstineant. Concil. Tribur. c. 45. Burchard. lib. 17. c. 5.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCIX. Si quis cum duabus fororibus fornicatus fuerit, vir diebus vitæ suæ pœniteat. Soror autem quæ de alia sorore nescivit, licentiam habeat nubendi. Burchard. lib. 17. c. 6.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCX. Si homo fornicatus fuerit cum muliere, & frater ejus nesciens duxerit eam uxorem; frater, eò quòd fratri crimen celaverit, pœniteat, & post pœnitentiam nubat. Mulier autem usque ad mortem pœniteat. [*Vide lib. 7. Capitular. cap. 296.*] Concil. Tribur. c. 44. Burchard. lib. 17. c. 13.

De eadem re. *Ex eodem.*

Concil. Tribur. c. 43. Burchard. lib. 17. c. 14.

CCXI. Si frater cum muliere fornicatus fuerit, & frater nesciens cum eadem concubuerit, mulier diebus vitæ suæ pœniteat; post pœnitentiam autem frater ignarus sceleris conjugium accipiat, si vult. [*Vide Concilium Compendiense sub Pippino cap. 8. & lib. 5. Capitular. c. 19.*]

De separatione. *Ex Concilio ad Vermeriam temporibus Pippini.*

Concil. Vermer. c. 1. Concil. Compend. c. 1.

CCXII. In tertio geniculo separentur. In quarta autem conjugatione si inventi fuerint, non eos separamus, sed pœnitentiam eis indicimus. Et tamen si factum non fuerit, nullam facultatem conjungendi in quarta generatione damus.

De eadem re. *Ex eodem.*

Concil. Vermer. c. 2.

CCXIII. Si aliquis cum filiastra sua manet, nec matrem nec filiam ipsius potest habere, nec illa nec ille aliis se poterunt conjungere ullo unquam tempore. Attamen uxor ejus, si ita voluerit, si se continere non potest, si postea quàm cognovit quòd cum filia sua vir ejus fuit in adulterio, carnale commercium cum eo non habeat, si vult potest alij nubere.

De eadem re. *Ex eodem.*

Concil. Vermer. c. 10. Burchard. lib. 17. c. 11.

CCXIV. Si quis cum noverca sua dormierit, neutiquam possunt ad conjugium pervenire. Si vir ejus sic vult, potest aliam accipere, si se continere non potest. Similiter qui-

cum filiastra sua vel cum sorore uxoris dormierit, stare potest.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCXV. Qui dormierit cum duabus sororibus, & una ex illis antea uxor fuerit, nullam ex ipsis habeat, nec ipsi adulteri unquam conjugio copulentur. Concil. Vermer. c. 12. Burchard. lib. 17. c. 3.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCXVI. Si quis cum uxore fratris sui dormierit, adulter & mœcha diebus vitæ suæ absque conjugio maneant. Ille verò cui uxor fuit, si vult, aliam conjugem accipiat. Concil. Compend. c. 8. Burchard. lib. 17. c. 17.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCXVII. Si quis sponsam filij sui oppresserit, & postea filius ejus eam duxerit, pater postmodum non habeat uxorem, nec ipsa mulier virum. Filius, qui facinus patris ignoravit, aliam accipiat. Concil. Compend. c. 10. Lib. 5. Capitular. c. 5. Burchard. lib. 17. c. 18.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCXVIII. Si quis filiastrum aut filiastram suam ante Episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore sua, & aliam nunquam accipiat. Similiter & mulier. Burchard. lib. 17. c. 22.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCXIX. Si quis cum matre & filia fornicatus est, ignorante matre de filia, & filia de matre, ille nunquam accipiat uxorem. Illæ verò, si volunt, accipiant maritos. Si autem hoc scierint ipsæ feminæ, absque maritis in perpetuo maneant. Concil. Compend. c. 14. Burchard. lib. 17. c. 12.

De eadem re. *Ex eodem.*

Concil. Compend. c. 15. Burchard. lib. 17. c. 7.

CCXX. Similiter & de duabus sororibus, qui cum una in adulterio manſit, & aliam publicè accepit, non habeat mulierem uſque in diem mortis; & illa quæ neſcivit, accipiat maritum.

Si quis propter faidam fugit. *Ex eodem.*

Concil. Compend. c. 18. Lib. 5. Capitular. c. 6.

CCXXI. Si qui propter vindictam fugiunt in alias patrias, & dimittunt uxores ſuas, nec illi nec illæ alteri copulentur.

Item de inceſtis. *Ex eodem.*

Concil. Met. ſub Pippino c. 1. Lib. 5. Capitular. c. 7.

CCXXII. Si quis inceſtum cum proxima ſua commiſerit, peculium ſuum perdat, ſi habet; & ſi ſe non emendare voluerit, nullus eum in domo recipiat, neque ei cibum donet. Quòd ſi fecerit, ſexaginta ſolidos Regi componat. Et ſi pecuniam non habet, mittatur, ſi liber eſt, in carcerem. Si ſervus eſt, vapulet multis plagis.

Item de parricidis. *Ex eodem.*

CCXXIII. Si homo liber patrem aut matrem, fratrem vel avunculum occiderit, hereditatem propriam amittat. Et ſi quis mœchatus fuerit cum matre & ſorore & amita, hereditatem perdat.

Item de inceſtis. *Ex eodem.*

Concil. Mogunt. ſub Kar. M. c. 53. Lib. 1. Capit. c. 98. & 152.

CCXXIV. Epiſcopi inceſtuoſos inveſtigare ſtudeant. Et ſi pœnitere noluerint, de Eccleſia expellantur, donec ad pœnitentiam

revertantur. Quòd si obedire sacerdotibus noluerint, oportet eos per secularem disciplinam coërceri. Concil. Turon. 3. c. 41.

De eadem re. *Ex Concilio Moguntiacensi cap.* XXIX.

CCXXV. Si quis viduam uxorem duxerit, & postea cum filiastra fuerit fornicatus, seu cum duabus sororibus nupserit, aut si qua cum duobus fratribus, sive cum patre & filio, si quis relictam fratris, si quis neptem, aut novercam, aut nurum, aut consobrinam, aut filiam avunculi, aut ejus relictam, aut privignam polluerit, eos disjungi & ulteriùs nunquam conjugio copulari præcipimus. Vide suprà c. 197. hujus libri.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCXXVI. Contradicimus quoque ut quarta generatione nullus ampliùs conjugio copuletur. Ubi autem post interdictum factum fuerit, separentur. Concil. Mogunt. sub Kar. M. c. 54. Lib. 5. Capitular. c. 99. Burchard. lib. 7. c. 18.

De eadem re. *Ex Concilio Vvormacienſi.*

CCXXVII. Si quis cum duabus sororibus, seu cum duobus fratribus, aut cum his personis de quibus sacra scriptura prohibet, fornicationem fecerit, si dignam egerit pœnitentiam, & se continere non potest, liceat ei legitimam uxorem vel virum accipere. Concil. Vvormac. c. 33.

Si quis cum commatre fornicatus fuerit. *Ex eodem.*

CCXXVIII. Si quis cum commatre spirituali fuerit fornicatus, usque ad dignam Concil. Vvormac. c. 34.

pœnitentiam anathemate percutiatur. Similiter si cum ea quam de fonte suscepit, vel quam ante Episcopum tenuerit, fornicatus fuerit. Legitimam autem, si habuerit, non dimittat uxorem.

Item de incestis. *Ex eodem.*

Concil. Vvormac. c. 36. CCXXIX. Si quis cum filiastra sua fornicatus fuerit, post dissolutum conjugium pœnitentiam agat. Scilicet per triennij tempus à corpore & sanguine Domini suspendatur, carnem non manducet, vinum non bibat; & omnibus diebus jejunet, exceptis festis & dominicis diebus. Similiter de mulieribus quæ patri se clanculò in concubitu prostraverunt & filio observandum est, & qui duabus se absconsè sororibus pollutos cognoscunt.

Quòd cum sacramento inlicita conjugia solvenda sunt. *Ex Concilio Triburiensi.*

Concil. Tribur. c. 49. CCXXX. Quorum illicita conjugia scindenda sunt, volumus ut juramento confirment ne ad unam mensam nec sub uno tecto simul cohabitent, vel quolibet familiari colloquio perfruantur, nisi in publico aut in Ecclesia. Res quas communes habuerint dividant, ne aliqua suspicio possit nasci atque increscere.

Juramentum de parentela quomodo inquirendum.

Burchard. lib. 7. c. 25. CCXXXI. De illa parentela quam dicunt esse inter illum & istam ejus conjugem, quicquid inde scis vel audisti computare à tuis

vicinis aut tuis anteceſſoribus, quòd tu per nullum ingenium, nec propter timorem, aut præmium, aut conſanguinitatem celabis Epiſcopo tuo, aut ejus Miſſo, cui hoc inquirere juſſerit, quandocunque ex hoc te interrogaverit. Sic te Deus adjuvet.

De eadem re.

CCXXXII. Iſtud juramentum quod iſte juravit de illa parentela quæ inter illum & ejus conjugem computatur, quòd tu illud obſervabis in quantum ſapis aut audiſti. Sic te Deus adjuvet. Burchard. lib. 7. c. 26.

Sacramentum de inceſtuoſo diſcidio.

CCXXXIII. Ab iſto die jurabis quòd tu per nullum ingenium te ſociabis huic tuæ conſanguineæ nomine illi, quæ contra legem & rectam Chriſtianitatem uſque in hunc diem tua uxor fuit, nec in conjugio, nec in adulterio, vel fornicatione, nec cum illa ad unam menſam manducabis & bibes, aut ſub uno tecto manebis, niſi fortè in Eccleſia aut in aliquo publico loco, ubi nulla mala ſuſpicio poſſit eſſe, ut ibi coram teſtibus pro certa neceſſitate pariter colloquamini. Nec aliam conjugem accipies, niſi fortè poſt actam pœnitentiam tibi licentia data fuerit ab Epiſcopo tuo aut ejus Miſſo. Sic te Deus adjuvet & iſtæ ſanctorum reliquiæ. Burchard. lib. 7. c. 27.

Invocatio judicij.

CCXXXIV. De hoc quod mihi reputatum eſt in hac ſynodo quòd ſimul cum iſta fe- Burchard. lib. 9. c. 79.

mina adulterium vel fornicationem feciſſem, quod ego non ita feci. nec inde me culpabilem recognoſco. Sic me Deus adjuvet ad iſtud judicium ſuum.

Juramentum poſt datam pœnitentiam de perpetrata luxuria.

Burchard. lib. 9. c. 80.

CCXXXV. Ab iſto die cum femina cum qua adulterium vel fornicationem feciſti, unde diſciplinam vel pœnitentiam ſuſcepiſti, ampliùs non adulterabis, nec fornicaberis, nec eam in uxorem accipies, niſi fortè poſt peractam pœnitentiam tibi licentia data fuerit ab Epiſcopo aut ejus Miſſo. Sic te Deus adjuvet.

De eo qui vivente marito conjugem illius adulteraſſe accuſatus perhibetur. *Ex ſynodo Meldenſi.*

Concil. Meld. c. 69. Burchard. lib. 9. c. 65.

CCXXXVI. Is qui vivente marito conjugem illius adulteraſſe accuſatur, & eo in proximo defuncto eandem ſumpſiſſe dinoſcitur, omnimodis publicæ pœnitentiæ ſubigatur. de quo etiam poſt pœnitentiam, præfata, ſi expedierit, ſervabitur regula, niſi fortè idem aut mulier virum, qui mortuus fuerat, occidiſſe notentur, aut propinquitas vel alia quælibet actio criminalis impediat. quod ſi probatum fuerit, ſine ulla ſpe conjugij cum pœnitentia perpetuò maneant. Si autem negaverit ſe eandem feminam vivente viro adulteraſſe, & præfati homicidij nemo eorum reus extiterit, & probatis teſtibus neutiquam convinci potuerit, purgent legaliter famam ſuæ opinionis, & ſumpto utantur conjugio, ſi

alia, ut diximus, non impedierit ratio.

De eadem re. *Ex Concilio Triburiensi.*

CCXXXVII. Relatum est auribus sanctorum sacerdotum quendam alterius uxorem stupro violasse, insuper & mœchæ vivente viro suo juramentum dedisse ut post legitimi mariti mortem, si supervixisset, duceret in uxorem. quod & factum est. Tale igitur connubium prohibemus & anathematizamus. Concil. Tribur. c. 40. Burchard. l b. 9. c. 66.

Invocatio de morte mariti vel uxoris.

CCXXXVIII. De hoc quòd tu accusata es in præsentia istius Episcopi, in hac synodo, quòd per tuum factum & per tuum consilium tuus maritus illius vel tua conjux illius mortem recepisset, & vitam perdidisset, omnino non est ita, nec tu in ejus vita aut membris quicquam fecisti aut cum aliis consiliatus es unde meritò secundùm ecclesiasticum judicium pœnitentiæ remedia suscipias, aut secundùm mundanam legem mortem aut aliquod damnum sustineas. Sic te Deus adjuvet ad istud judicium.

Juramentum vel invocatio de homicidio imputato.

CCXXXIX. De hoc quod tibi imputatum est in præsentia tui Episcopi, cujus parœchianus es, quòd tu illum hominem cum aliis hominibus sequacibus tuis occidisses propter hanc causam ut bona illius diriperes & ejus uxorem tibi in matrimonium sociares, in veritate non est ita, nec tu solus nec cum

aliis hominibus illum hominem occidisti, nec ut suam vitam aut membra perderet cum aliis consiliatus es, nec in ejus morte quicquam habes factum unde meritò aut pœnitentiam suscipias, aut vindictam suscipias, aut pretium aliquod persolvas. Sic te Deus adjuvet.

Juramentum de reconciliatione conjugatorum.

Burchard. lib. 9. c. 81.

CCXL. Ab isto die in antea istam tuam conjugem, nomine illam, quam injustè dimiseras, ita tenebis sicut per rectum maritus suam debet habere conjugem in dilectione & debita disciplina, nec eam per ullum malum ingenium separabis à te, nec ea vivente aliam accipies. Sic te Deus adjuvet.

De eadem re.

Burchard. lib. 9. c. 82.

CCXLI. Amodo in antea istum tuum maritum, quem injustè dimiseras, ita tenebis & amplexaberis, & ei in servitio, in amore, & in timore ita eris subjecta & obediens, sicut per rectum uxor debet subjecta esse marito, nec unquam ab eo te separabis, nec illo vivente alteri viro te sociabis in conjugio aut adulterio. Sic te Deus adjuvet.

De his qui matrimonio juncti sunt & nubere non possunt. *Ex epistola Rabani cap.* XXIX.

Rhab. epist. ad Heribald. c. 29. Lib. 6. Capitular. c. 55. Burchard. lib. 9. c. 40.

CCXLII. Quod autem interrogasti de his qui matrimonio juncti sunt, & coïre non possunt, an ille aliam vel illa alium ducere possit. Quibus scriptum est: *Vir & mulier si se*

conjunxerint, & postea dixerit mulier de viro quòd non possit coïre cum eo, si potest probare per justum judicium quòd verum sit, accipiat alium.

De eadem re. *Ex Concilio ad Vermeriam temporibus Pippini Regis, cap.* XVII.

CCXLIII. Si qua mulier se proclamaverit quòd vir suus nunquam cum ea coïsset, exeant inde ad crucem; & si verum fuerit, separentur, & illa faciat quod vult. Concil. Vermer. c. 17. Burchard. lib. 9. c. 41.

De eadem re.

CCXLIV. Si quis accepit uxorem, & habuit ipsam aliquo tempore, & ipsa femina dicat quòd non coïsset cum ea, & ille vir dicit quòd sic fecit, in veritate viri consistat, quia vir caput est mulieris. Concil. Compend. c. 17. Burchard. lib. 9. c. 42.

De eadem re. *Ex Concilio Triburiensi.*

CCXLV. Si duxerit vir uxorem, & concumbere cum ea non valens, frater ejus clanculò eam vitiaverit, & gravidam reddiderit, separentur. Considerata autem imbecillitate, misericordia eis impertiatur ad conjugium, tantùm in Domino. Concil. Tribur c. 41. Burchard. lib. 9. c. 43.

De fornicatione diversarum personarum. *Ex Pœnitentiali Romano, Theodori Episcopi, & Bedæ Presbyteri.*

CCXLVI. Adolescens si cum virgine peccaverit, annum pœniteat.

Si semel & fortuito casu, levigetur ei pœni-

tentia, & tantùm usque ad annum plenum pœniteat.

Si infra triginta annos adolescens fornicationem faciat, tres quadragesimas & legitimas ferias.

Si propter hoc peccatum servitio humano addicti sunt, quadraginta dies pœniteant.

Si uxoratus cum virgine fornicatus fuerit, duos annos pœniteat, ita primùm omnium, ut à sua se contineat. Si ei consenserit, uxori etiam addatur modus pœnitentiæ.

Si laicus cum laica fornicatus fuerit, tres annos pœniteat; & quanto sæpius, tanto magis tempus addatur.

Laicus maculans se cum ancilla Dei, duos annos pœniteat. Si genuerit ex ea filium, annos tres pœniteat. Si sine conjugio est, tres quadragesimas & legitimas ferias. Si Canonici sunt & fornicantur, annum unum; si frequenter, duos.

Qui in gradu est, annos tres pœniteat. Monachus sine gradu, vel Canonicus gradum habens, si cum puella laica fornicati sunt, annos tres pœniteant. Si cum sanctimoniali, annos septem pœniteant. Monachi cum gradu fornicationem facientes, septem annos pœniteant. Si monachus laicam duxerit, tres annos pœniteat, illa duos & legitimas ferias. Si usque ad generationem filij, quatuor annos pœniteat. Si occiderit, septem annos pœniteat.

Si Episcopus fornicatus fuerit, octo annos pœniteat. Alij judicaverunt duodecim annorum pœnitentiam. Post annum tertium levius pœniteat.

Presbyter

Presbyter cum puella fornicans, annos quatuor & tres quadragesimas in anno, & ferias quartam & sextam in pane & aqua. Si cum ancilla Dei fornicatus fuerit, septem annos pœniteat.

Episcopus, Presbyter, & Diaconus, si in fornicatione, perjurio, vel furto captus est, deponatur; non tamen communione privetur; quia non vindicat Dominus bis in idipsum. [*Ex canone* XXV. *Apostolorum.*] Burchard. lib. 17. c. 39.

Item de incestis.

CCXLVII. Si adolescens sororem suam duxerit, quinque annos pœniteat. Si matrem, septem annos. Et quandiu vixerit, nunquam sit sine * continentia.

* *Leg.* pœnitentia.

Item alij.

Qui cum matre fornicatus fuerit, quindecim annos pœniteat.

Qui cum filia vel sorore fornicatus fuerit, ab omni carne se abstineat, & quindecim annos pœniteat.

Si mater cum filio suo parvulo fornicata fuerit, tres annos abstineat se à carne, & diem unum in unaquaque hebdomada jejunet usque ad vesperam.

Item.

Qui habet matrem & filiam, duas sorores, uxorem patris & fratris, patruelis aut avunculi, neptem aut consobrinam, aut qui in prima, secunda, vel tertia generatione juncti sunt, istis volumus indicare ut separentur. Et prop-

ter novellam plantationem Ecclesiæ, ut septem annos agant pœnitentiam, tres primos annos tres dies in hebdomada, id est, feria secunda, & quarta, & sexta, quadraginta dies ante Pascha, viginti ante Missam sancti Johannis, viginti ante Natale Domini. Quatuor verò reliquos annos, feria quarta & sexta, & quatuordecim noctes ante Missam sancti Johannis & alias ante Natale Domini. Si se redimere vult, donet unum denarium aut pretium unius denarij pro uno die. Si pauper est, donet dimidium denarium.

De sordidatione puerorum.

CCXLVIII. Pueri se manibus invicem coinquinantes, quadraginta dies pœniteant; majores verò, centum dies. Pueri se inter femora sordidantes, centum dies pœniteant, majores tres quadragesimas & legitimas ferias. Parvulus à majore oppressus septem dies pœniteat. Si consenserit, viginti dies. Puer voluntariè se polluens, triginta dies, juvenis verò quadraginta dies pœniteat.

De menstruis abstinendis.

CCXLIX. Qui cum muliere menstruata nupserit, quadraginta dies pœniteat.

Ut suprà.

Si quis cum uxore sua retro nupserit, quadraginta dies pœniteat. Si in terga nupserit, tres annos: quia sodomiticum scelus est. Viri inter femora fornicantes annum unum pœniteant. Si in terga, tres annos. Si pueri sunt, duos annos pœniteant.

De mulierum fornicatione.

CCL. Mulier quocunque molimine aut in seipsa aut cum altera fornicans, tres annos pœniteat. Burchard. lib. 17. c. 27.

Unde suprà.

Si sanctimonialis cum alia sanctimoniali per aliquod machinamentum fornicatur, septem annos pœniteat. Burchard. lib. 17. c. 28.

De inlecebroso amplexu.

CCLI. Qui per inlecebrosos amplexus feminæ vel per osculum polluitur, triginta dies pœniteat. Qui tetigerit inverecundè carnem ejusdem feminæ, tres menses pœniteat. Qui per turpiloquium polluitur, septem dies pœniteat. Burchard. lib. 17. c. 42.

Presbyter si osculatus fuerit feminam per immundum desiderium, viginti dies pœniteat. Si inquinatus fuerit, quadraginta dies pœniteat. Qui in Ecclesia per somnum polluitur, tres dies pœniteat. Qui in somnis voluntate pollutus est, surgat, & cantet septem psalmos pœnitentiales, & die triginta. Qui peccare voluerit in somnis, & non fuerit pollutus, triginta quatuor psalmos cantet.

De fundendo semen.

CCLII. Clericus si semen fuderit non tangendo, septem dies pœniteat. Si tangit cum manu, viginti dies. Si Diaconus, triginta dies. Si Presbyter, hebdomadas quatuor. Presbyter si semen fuderit per cogitationem, Burchard. lib. 17. c. 43.

septem dies pœniteat. Monachus similiter. Qui voluntariè semen fudit in Ecclesia, si Clericus est, quatuordecim, si monachus aut Diaconus, triginta dies, si Presbyter, quadraginta, si Episcopus, quinquaginta dies pœniteat.

De quadrupedum fornicatione.

Burchard. lib. 17. c. 32.

CCLIII. Qui cum pecude peccat, annum unum. Quidam judicant annos decem, quidam septem, quidam quatuor, quidam centum dies.

Item.

Si quis Clericus cum quadrupede fornicatus fuerit, annos duos, Subdiaconus tres, Diaconus & monachus quinque, Presbyter septem, Episcopus decem pœniteat.

De Sodomitis.

Halitgar. lib. 6. c. 25. Burchard. lib. 17. c. 34.

CCLIV. Qui fornicaverit sicut Sodomitæ, quidam judicaverunt decem annos, quidam septem, alij unum. Pueri centum dies. Alij judicaverunt, si in consuetudine est, laicus annos quinque, Clericus septem, Subdiaconus & monachus octo, Diaconus decem, Presbyter duodecim, Episcopus tredecim pœniteat.

De eadem re. *Ex Concilio Ancyrano.*

Concil. Ancyr. c. 15. Rhab. epist. ad Heribald. c. 31.

CCLV. De his qui inrationabiliter versati sunt sive versantur, quotquot ante viginti annos ætatis tale crimen commiserunt, quindecim annis exactis in pœnitentia communio-

nem mereantur orationum. Post quinquennium, id est, post viginti annos, oblationis sacramenta contingant. Quotquot autem post viginti annos ætatis, uxores habentes, in hoc peccatum prolapsi sunt, viginti quinque annos pœnitentiam agentes, ad orationis communionem recipiantur. Et post quinquennium iidem post triginta annos communicent. Halitgar. lib. 4. c. 7. Burchard. lib. 17. c. 30.

De eadem re. *Ex eodem Concilio.*

CCLVI. Eos qui inrationabiliter vixerunt, & lepra inusti criminis alios polluerunt, præcepit sancta synodus inter eos orare qui spiritu periclitantur immundo. Concil. Ancyr. c. 16. Lib. 7. Capitular. c. 273. Halitgar. lib. 4. c. 8. Burchard. lib. 17. c. 31.

De eadem re. *Ex lib. 1. Capitularium, cap.* XIX.

CCLVII. Si inventi fuerint qui cum quadrupedibus vel masculis contra naturam peccant, dura & districta pœnitentia coërcendi sunt. Quapropter Episcopi vel Presbyteri, à quibus judicium pœnitentiæ injungitur, conentur omnimodis hoc malum radicitus abscidere. Lib. 1. Capitular. c. 49. Burchard. lib. 17. c. 33.

De eadem re. *Ex dictis Basilij.*

CCLVIII. Clericus vel monachus adulescentium vel parvulorum insectator, vel qui osculo vel aliqua occasione turpi reprehensus fuerit, publicè verberetur, & coronam amittat; decalvatúsque turpiter, sputamentis obliniatur in facie; vinculísque arctatus ferreis, carcerali sex mensibus angustia maceretur; & triduo per hebdomadas singulas ex pane hor- Burchard. lib. 17. c. 35.

deaceo ad vesperam reficiatur. Post hæc, aliis sex mensibus sub senioris spiritalis custodia segregata in curticula degens, operi manuum & orationi sit intentus, vigiliis & fletibus subjectus, & sub custodia semper duorum fratrum spiritalium ambulet, nulla privata locutione vel consilio deinceps juvenibus conjungendus.

De eadem re. *Ex dictis Isidori.*

Burchard. lib. 17. c. 56.

CCLIX. Si quis ex juvenibus vel aliqua suspiciosa persona cum parvulis jocaverit, diuturna pœnitentia maceretur.

De eadem re. *Unde suprà.*

Burchard. lib. 7. c. 57.

CCLX. Si deprehensus fuerit aliquis frater ludere cum pueris & habere amicitias ætatis infirmæ, tertiò commoneatur ut memor sit honestatis atque timoris Dei. Si non cessaverit, severissimè corripiatur.

De eadem re. *Ex Lege Theodosiana, lib.* IX.

Interpret. l. 6. Cod Theodos. De adulteris. * *Editio Helmæstad.* constituere & adal.

CCLXI. Omnibus flagitiosum est virile corpus muliebriter * constitutum alieni sexus damnare patientiam. Nihil enim discretum videntur habere cum feminis. Hujusmodi scelus spectante populo flammis vindicibus expiabis. [*Editio Helmæstad.* expiabunt.]

De copulatione fidelium. *Ex Concilio Vvormacienſi.*

Concil. Vvormac. c. 31. Lib. 5. Capitular. c. 89.

CCLXII. In copulatione fidelium generationum numerum non definimus; sed id sta-

tuimus, ut nulli liceat Christiano de propria consanguinitate seu cognatione uxorem accipere usque dum generatio recordatur, cognoscitur, aut memoria retinetur. Burchard. lib. 7. c. 2.

Hæc de multimoda fornicatione ex diversis opusculis perstrinximus, sacerdotum judicio relinquentes quid salubrius & utilius esse in dandis pœnitentiis decernant.

Ne in domibus fidelium adulteria perpetrentur. *Ex Concilio Meldensi.*

CCLXIII. Provideant viri potentes, & maximè potentes feminæ, ut in suis domibus adulteria & luxuriæ concubinaticæ & incesta adulteria non vigeant. & * suos Presbyteros, qui cum eis in Capella vadunt, hujusmodi virtutem habere faciant, quatinus in domibus suis omnia vitia resecent, & orationem dominicam ac symbolum cunctos tenere & frequentare compellant: quia parrœchiani Presbyteri & Episcoporum ministri de minoribus & levioribus personis hoc providere studebunt. Concil. Meld. c. 74.

* *Vetus codex MS.* sui Presbyteri

De eadem re. *Ex Capitularium lib.* III.

CCLXIV. Dictum est nobis quòd in quibusdam locis Episcopi & Comites ab incestuosis, & ab his qui decimas non dant, vvadios accipiant, & à Presbyteris pro quibusdam neglegentiis, & inter se pecuniam dividant. quod penitùs abolendum decrevimus, ne fortè avaritiæ locus detur. Concil. Cabilon. 2. c. 18. Lib. 2. Capitular. c. 38. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 3. c. 10.

ABHINC DE FURTO ET RAPINA.

Ex Pœnitentiali.

Halitgar. lib. 4. c. 29.

CCLXV. Qui cupiditate captus furtum fecerit, quod abstulerit reddat, & annos quinque pœniteat.

De eadem re. *Ex Lege Romana.*

CCLXVI. Pecunia ecclesiastica furata sive rapta solvatur quadruplum, popularia dupliciter. [*Vide to.* IX. *Spicilegij Dacherianæ pag.* 57. *c.* 54. *& Gratian.* 17. *q.* 4. *c.* 16.]

De eadem re. *Ex Pœnitentiali.*

CCLXVII. Qui sæpe furtum fecerit, septem annos pœniteat.

De eadem re. *Ex eodem.*

Halitgar. lib. 6. c. 4. Burchard. lib. 11. c. 58. Gratian. 17. q. 4. c. 17.

CCLXVIII. Si quis furtum capitale commiserit, id est, quadrupedia tulerit, vel casas effregerit, septem annos pœniteat, & quod furatum est reddat. Si quis verò de minoribus semel aut bis furtum fecerit, reddat quod tulit, & annum unum pœniteat in pane & aqua. Et si reddere non potuerit, annos tres pœniteat.

Unde suprà.

Si quis sepulcrum violaverit, septem annos pœniteat, tres ex his in pane & aqua.

De eadem re. *Ex Concilio Toletano.*

CCLXIX. Si quis Clericus in demoliendis sepulcris fuerit deprehensus, oportet in tali scelere proditum à clericatus ordine submoveri & pœnitentiæ triennio deputari. Concil. Tolet. 4. c. 46. Burchard. lib. 11. c. 63.

De eadem re. *Ex Concilio Agathensi.*

CCLXX. Si quis Clericus furtum Ecclesiæ fecerit, peregrina ei communio tribuatur. Conc. Agath. c. 5.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCLXXI. Si quis Clericus aut monachus furtum fecerit, quod potiùs sacrilegium dici potest, id censuimus ordinandum, ut junior virgis cæsus, tanti criminis reus, nunquam officium ecclesiasticum accipiat. Si verò jam ordinatus in hoc facinore fuerit deprehensus, nominis ipsius dignitate privetur. cui sufficere potest, pro actus sui levitate, impleta pœnitentiæ satisfactione, sola communio. Exceptiones Egberti c. 68. Burchard. lib. 11. c. 64.

Caput istud non extat inter canones synodi Agathensis. Et tamen Egbertus Cantuariensis, qui multò antiquior est Reginone, illud laudat ex Concilio Agathensi.

De eadem re. *Ex dictis Hieronymi ad Titum.*

CCLXXII. Fur autem non solùm in majoribus, sed etiam in minoribus judicatur. Non enim quid furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Quomodo in fornicatione non idcirco diversa est fornicatio, si mulier pulchra aut deformis, ancilla aut ingenua, Burchard. lib. 11. c. 55.

pauper aut opulenta. Sed qualiscunque illa fuerit, una est fornicatio. Ita in furto, quantumcunque quis abstulerit, furti crimen incurrit.

De eadem re. *Augustini dicta.*

August. in Exod. q. 39. Burchard. lib. 11. c. 53.

CCLXXIII. Dixit Dominus ad Moysen: *Accipiat unusquisque à proximo suo & proxima vasa argentea & aurea & vestes &c.* Non hinc quisquam exemplum sumendum putare debet ad expoliandum proximum. Hoc enim Deus jussit, qui noverat quid quemque pati oporteret. Nec Israëlitæ fecerunt; sed Deo jubente ministerium præbuerunt. Quemadmodum cùm minister occidit eum quem judex jussit occidi; profectò si id sponte faciat, homicida est, etiamsi eum occidat quem scit à judice occidi debuisse.

Item Augustinus.

August. in Exod. q. 71. Burchard. lib. 11. c. 54.

Pœnale est occultè auferre. Multò majoris pœnæ est visibiliter eripere. Auferre ergo nolenti, sive occultè, seu palam, habet præceptum suum. Furti enim nomine bene intellegitur omnis inlicita usurpatio rei alienæ. Non enim rapinam permisit qui furtum prohibuit, sed utique sub furti nomine & rapinam intellegi voluit. A parte enim totum significavit quicquid proximo aufertur.

De eadem re. *Ex Capitularibus.*

Lib. 6. Capitular. c. 96 & in Capitulis Karoli Calvi

CCLXXIV. Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam nostro fideli aut ejus homini aliquid vi abstulerit, in triplo, cui ra-

lit, legibus componat, & insuper bannum nostrum persolvat. Postmodum verò ante nos à Comite adducatur, ut in bastiniaco retrusus usque dum nobis placuerit, pœnas luat. Nam si publicè actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam juxta sanctorum canonum sanctiones. Si verò occultè, sacerdotum consilio exinde agat pœnitentiam: quoniam raptores, ut Apostolus ait, nisi inde veram egerint pœnitentiam, regnum Dei non possidebunt. Qui verò de rebus Ecclesiarum aliquid abstulerint, graviùs inde judicentur: quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, & sacrilegus vocatur qui exinde aliquid tulerit. Extorres namque à liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ tales personæ usque ad satisfactionem Ecclesiæ, quam læserunt, sunt habendæ atque firmiter denotandæ. [*Pars ultima istius capitis diversa est ab editione quæ extat in libris Capitularium. Sed convenit cum ea quam exhibent Capitula Karoli Calvi.*]

Tit. 20. pag. 158. & Tit. 27. pag. 249.

De eadem re. *Ex Pœnitentiali.*

CCLXXV. Si aliquis de ministerio Ecclesiæ quolibet modo aliquid furatus fuerit, septem annos pœniteat.

Burchard. lib. 11 c. 65.

De eadem re. *Ex Concilio Vvormacienſi.*

CCLXXVI. Sæpe contingit ut in monasteriis furta perpetrentur. Idcirco statuimus ut quando ipsi fratres de talibus se purgare debent, Missa ab Abbate celebretur, vel ab aliquo præsentibus fratribus. Et sic, expleta Missa, omnes communicent in hæc verba:

Concil. Vvormac. c. 15. Burchard. lib. 11 c. 66.

Corpus Domini sit tibi ad probationem hodie.

Multùm diversus est hic canon à vulgatis editionibus Concilij Vvormacienſis. Istam tamen lectionem ſecutus est Burchardus, & ex eo Gratianus. Itaque poſtrema pars ita habet in canonibus Concilij. Et ſic in ultima Miſſæ celebratione, pro expurgatione ſua corpus & ſanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti percipiant, quatenus ita inde innocentes ſe eſſe oſtendant. *Vide Miſſam Iudicij in Gloſſario Franciſci Pithœi in verbo* Aquæ ferventis aut frigidæ judicium.

De cauſa criminali. *Ex eodem.*

Concil. Vvormac. c. 10. Burchard. lib. 2. c. 199.

CCLXXVII. Si Epiſcopo aut Preſbytero cauſa criminalis, homicidium, adulterium, & maleficium reputatum fuerit, in ſingulis Miſſam tractare debet, & ſecretam publicè dicere, & communicare, & de ſingulis ſibi reputatis innocentem ſe oſtendere. Quod ſi non fecerit, quinquennio à liminibus Eccleſiæ extraneus habeatur.

De rapina & violentia. *Ex Capitulari.*

Capitula Karoli Calvi Tit. 20. c. 3. 4. & Tit. 29. c. 4.

CCLXXVIII. Epiſcopi evangelicæ & apoſtolicæ necnon propheticæ auctoritatis ſententias de rapina & vi & decreta canonica & apoſtolica breviter debent habere adnotata, & hæc omnibus publicè relegant. Miſſi quoque legationis legales ſententias & prædeceſſorum noſtrorum & noſtra de hac cauſa capitula omnibus nota faciant. Et Epiſcopi Dei & epiſcopali auctoritate deprædationes & rapinas omnibus interdicant. Et Miſſi & Co-

mites nostri cunctis ex nostro banno prohibere firmiter studeant ut cognoscant omnes quòd si tale aliquid facere præsumpserit, secundùm divinas sententias episcopalem excipiet sententiam, & secundùm leges & capitula regia emendare cogatur, & secundùm judicium fidelium nostrorum condignam vindictam excipiet.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCLXXIX. Quòd si, quod absit, talis emerserit qui Dei timorem postponat, & ecclesiasticam auctoritatem contemnat, & regiam potestatem refugiat, sciat, quicunque ille fuerit, quia & secundùm canonicam auctoritatem ab omnium Christianorum cœtu & à sanctæ Ecclesiæ consortio in cœlo & in terra alienus efficietur, & regali potestate atque omnium regni fidelium unanimitate, sicut Dei inimicus, & regni devastator, persequetur usque à regno exterminetur. Ibid. c. 7.

Vnde suprà.

CCLXXX. Audiant rapaces quid Dominus per Esaiam dicit: *Rapina pauperis in domo vestra.* Et per Apostolum: *Neque rapaces, neque homicidæ, neque adulteri, regnum Dei possidebunt.* Unde intendant quale quantúmque peccatum est rapina, quam cum adulterio & homicidio sanctus comparavit Apostolus. Item ipse dicit: *Si quis fornicator, aut adulter, aut rapax, aut homicida est, cum hujusmodi nec cibum sumere Christiano licet ante satisfactionem.* Et beatus Johannes Apostolus talem ho- Ibid. c. 10.

minem salutare vetat dicens: *Nec ave ei dixeris, neque in domum receperis. Qui enim ave ei dicit, communicat operibus ejus malignis.* Audiant quid in Toletano Concilio scriptum est: Require cap. XXXVI.

CCLXXXI. Si quis, *inquiunt*, de potentioribus Clericum aut pauperem expoliaverit. Require retro ubi de homicidiis continetur.

Audiant raptores & prædones rerum ecclesiasticarum quid sanctus Anacletus à Petro Apostolo ordinatus dicat.

De eadem re. *Anacletus.*

Capitula Karoli Calvi ibid. Burchard. lib. II. c. 18.

CCLXXXII. Qui abstulit, *inquit*, aliquid patri, homicidæ particeps est. Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit. Mater verò nostra Ecclesia, quæ nos in baptismo spiritaliter genuit. Ergo qui Christi pecunias & Ecclesiæ aufert, rapit, aut fraudatur, homicida est, atque ante Deum homicida deputatur. Qui enim res Ecclesiæ abstulerit, sacrilegium facit, & ut sacrilegus judicandus est.

Item Vrbanus Papa & Martyr dicit.

Capitula Karoli Calvi ibid.

CCLXXXIII. Res & facultates ecclesiasticæ oblationes appellantur, quia Domino offeruntur, & vota sunt fidelium ac pretia peccatorum atque patrimonia pauperum. Si quis illa rapuerit, reus est damnationis Ananiæ & Saphiræ; & oportet hujusmodi tradere Satanæ, ut spiritus salvus sit in diem Domini.

Item Lucius Papa.

CCLXXXIV. Rerum ecclesiasticarum & facultatum raptores à liminibus sanctæ Ecclesiæ anathematizantes apostolica auctoritate pellimus & damnamus atque sacrilegos esse judicamus, & non solùm eos, sed etiam omnes consentientes eis: quia non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, rei judicantur. Capitula Kar. Calvi ibid. Burchard. lib. 11. c. 19.

De eadem re.

CLXXXV. Augustinus dicit: Qui aliquid de Ecclesia furatur & rapit, Judæ proditori comparatur. Capitula Kar. Calvi ibid. Burchard. lib. 11. c. 19.

In canonibus scriptum.

CLXXXVI. Si quis oblationes Ecclesiæ extra Ecclesiam rapere vel dare voluerit præter conscientiam Episcopi vel ejus cui hujusmodi officia commissa sunt, anathema sit. Conc. Gangr. c. 7. Burchard. lib. 11. c. 21.

De eadem re. *Ex Concilio Meldensi, cap.* LXI.

CCLXXXVII. Ut pervasores rerum ecclesiasticarum, qui easdem res contra auctoritatem non solùm retinere, verùm etiam crudeliter depopulari noscuntur, quidam etiam & facultates Ecclesiæ in diversa conlaboratione & reditibus eas expoliant; sed & pauperes & vicinos & circummanentes immisericorditer expoliant, devastant, & opprimunt, ut rapaces, qui secundùm Apostolum à regno Dei excluduntur, ex criminali & publico peccato Concil. Meld. c. 61. Burchard. lib. 11. c. 16. 1. Cor. 6.

publica pœnitentia satisfaciant. Quòd si hoc agere noluerint, & potestate regia ad hoc exhortati vel coacti non fuerint, proferatur contra eos apostolica terribilis sententia, qua dicitur: *Si quis frater nominatur, & est rapax, cum hujusmodi nec cibum quisquam sumere præsumat.* Quia iniquum & sacrilegum est, ut Symmachus Papa & post eum beatus Gregorius Sabino Subdiacono scribit, & contra leges est, si quis quod venerabilibus locis relinquitur, pravæ voluntatis studiis suis compendiis tentaverit retinere. Secundùm statuta canonum ab omni ecclesiastica communione ut sacrilegus debet arceri, donec studeat digna satisfactione quod admisit corrigere.

1. Cor. 5.

Sexta synodus Romana sub Symmacho. S. Gregor. lib. 8. Ind. 3. epist. 6.

De his qui loca sacrata infringunt. *Ex eodem.*

CCLXXXVIII. Ut hi qui monasteria & loca Deo sacrata & Ecclesias infringunt, & deposita vel alia quælibet exinde abstrahunt, & sacerdotes ac viros ecclesiasticos non solùm dehonorant, verùm diverso modo affligunt, velut sacrilegi, canonicæ sententiæ subigantur, atque excommunicentur.

Concil. Meld. c. 60. Burchard. lib. 11. c. 22.

Quomodo Episcopus ad synodum vocet prædatores. *Vnde suprà.*

CCLXXXIX. Episcopus in cujus parœchia aliquis consistens aliquid injustè fecerit, semel & bis atque tertiò, si necesse fuerit, vocabit illum sua admonitione per suum nuntium canonicè ad emendationem sive compositionem & ad pœnitentiam, ut Deo & Eccle-

Capitula Karlomanni Tit. 2. c. 5. Burchard. lib. 11. c. 13.

fiæ satisfaciat, quam læsit. Si autem despexerit atque contempserit ejus admonitionem & saluberrimam invitationem, feriat illum pastorali virga, hoc est, sententia excommunicationis, ut à communione sanctæ Ecclesiæ omniúmque Christianorum sit separatus usque ad congruam satisfactionem & dignam emendationem. Quam excommunicationem debebit isdem Episcopus seniori illius notam facere & omnibus suis coëpiscopis, ne eum recipiant usque ad dignam satisfactionem.

Burchardus in fine istius capitis quædam, ut ego quidem arbitror, de suo addidit, quòd putaret haud dubiè necessarium esse ut cùm quis Christianus erat excommunicatus, id in omnium parochianorum notitiam perferretur. Itaque in fine capitis, post vocem coëpiscopis, *ista addita sunt apud Burchardum,* & omnibus suis parochianis. *quæ tamen non extant apud Reginonem, neque in Capitulis Karlomanni, unde petitum est istud caput.*

De his qui alterius parrœchiani sunt.

Ex eodem.

CCXC. De illis autem qui infra parrœchiam beneficium aut hereditatem habent, & alterius Episcopi parrœchiani sunt, & dum de loco ad locum iter faciunt, rapinas & depræd ationes peragunt, placuit nobis & fidelibus nostris, ut excommunicentur, nec antè ex parrœchia exeant quàm quæ perpetrarunt dignè emendent. Quorum excommunicatio seniori eorum & proprio Episcopo significan-

Capit. Karloman. ibid. c. 6.
Burchard. lib. 11. c. 45.
Ivo parte 14. c. 109.
Gratian. 6. q. 3. c. 5.
Prima Coll. Decretal. lib. 5. tit. 14. c. 1.

da est, ne eos recipiant antè quàm illuc redeant ubi rapinam fecerunt & omnia pleniter emendent.

In Capitulis Karlomanni, & apud Burchardum, tum etiam apud Ivonem & Gratianum, & in prima collectione Decretalium, longè diversa est editio istius capitis ab ea quam præfert collectio Reginonis. Nulla enim illic mentio fidelium Regis, ut neque in sequenti capite. Quin & in veteri codice Reginonis, quo nos usi sumus, hæc verba, & fidelibus nostris, *cultelli ope erasa sunt in his duobus capitibus, sic tamen ut manifesta vestigia supersint veteris lectionis.*

De eadem re. *Unde suprà.*

Capitula Karlom. ibid. c. 8. Burchard. lib. 11. c. 12.

CCXCI. Placuit nobis & fidelibus nostris pro communi utilitate & instanti necessitate ut nullus Episcoporum graviter ferat si ejus parrœchianum pro hujusmodi depræda-tionis causa alter Episcopus excommunicaverit.

De eadem re. *Ex eodem.*

Capitula Karlom. ibid. c. 10.

CCXCII. Si aliquis autem regiam potestatem & episcopalem auctoritatem pro nihilo duxerit, & rebellis existens in rapina occisus fuerit, nulli fidelium nostrorum, qui eum occiderit, aliquis faidam portet, neque pro ejus morte aliquid componat.

Si Episcopus non excommunicet prædatorem. *Ex Concilio ad Pistas.*

Concil. Tolet. 6. c. 7.

CCXCIII. Episcopus autem secundùm

Toletani Concilij capitulum septimum, ad quem pertinere noscuntur illi qui talia contra Deum & Ecclesiæ pacem faciunt, si eos quolibet munere vel favore aut neglegentia * admonere aut excommunicare distulerit, ut aut revertentes suscipiat, aut contemnentes de Ecclesia eiciat, excommunicatus à collegio ceterorum habebitur quousque emendationis vel damnationis eorum ab eo sententia promulgetur. Quoniam nisi communiter certaverimus ut in omnibus justitia conservetur, nec Rex pater patriæ, nec Episcopi propitiatores & reconciliatores populi, nec qui participatione nominis Christi Christiani vocamur, hoc quod humano ore dicimur in divinis oculis esse valemus.

Capitula Kar. Calvi Tit. 29. pag. 277.

* *In Capitulis Karoli Calvi*, adm. noluerit, ut aut rev.

Item de rapacibus. *Ex Concilio Mogonciacensi.*

CCXCIV. Quisquis fastu superbiæ elatus domum Dei ducit contemptibilem, & possessiones Deo sacratas atque ad honorem Dei sub regiæ immunitatis defensione constitutas inhonestè tractaverit, vel infringere præsumpserit, aut incendia vel vastationes ausu temerario perpetraverit, quasi invasor & violator Ecclesiæ Dei, quæ est domus Dei vivi, à communione omnium fidelium abscidatur. Decet etiam ut indignationem Domini Regis sentiat, cujus benevolentiæ contemptor & constitutionis prævaricator extitit.

Concil. Mogunt. sub Rhab. c. 6. Burchard. lib. 11. c. 23.

* * *

Quòd Episcopi protegere & defendere populum debent. *Ex Concilio Toletano.*

Concil. Tolet. 4. c. 32. Burchard. lib. 15. c. 1.

CCXCV. Episcopi in protegendis populis ac defendendis impositam sibi curam non ambigant; ideóque dum conspiciunt judices ac potentes pauperum oppressores existere, priùs eos sacerdotali * communione redarguant; & si contempserint emendari, eorum insolentiam regiis auribus intiment; ut quos sacerdotalis admonitio non flectit ad justitiam, regalis potestas ab improbitate coërceat.

*, *Leg.* commonitione

Item de malefactoribus. *Ex Concilio Triburiensi cap.* VIII.

Concil. Tribur. c. 3. 8.

CCXCVI. Conquesti sunt quidam de quibusdam malefactoribus, quorum tanta mimia improbitas est ut admonitionem sacerdotum non curent, bannum Episcoporum contemnant, ad synodum ter quatérque vocati venire despiciant, ad extremum excommunicari pro nihilo ducant. De talibus etiam in Capitulari statutum est regiæ cognitioni suaderi debere. Et devoto Regi Arnulfo cum sancta synodo placuit ut quicunque post excommunicationem debitam sic Deum parvi æstimant & Christianitatem, seculari potestate persequendos; & si interficiantur, jaceant absque compositione.

De eadem re. *Ex Concilio apud Sueſſionis.*

CCXCVII. Obtentum eſt etiam à devotiſſimo Principe Karolo ut inceſti quilibet aliíque perditi examen Epiſcoporum refugientes, per judices publicos ad eorum præſentiam deducantur, ne ulteriùs inlecebram peccandi nutriat impunitas vitiorum. Concil. Sueſſion. 2. c. 12.

Ex Concilio apud Lauriacum in pago Andecavenſi anno DCCCXLIV. *Indictione* VI. *cap.* I. *menſe Octobri.* Vide to. 2. Concilior. Galliæ pag. 36.

CCXCVIII. Si quis publicus divinæ legis prævaricator, vel pro manifeſtis criminibus, eccleſiaſtica juſta & rationabilia judicia contemptor repertus fuerit, ac ſanctorum patrum conſtitutionibus contradictor, ſi monitionibus epiſcopalibus obtemperare diſtulerit, anathematizetur. Burchard. lib. 15. c. 7.

Ex eodem, cap. II.

CCXCIX. Si quis contra regiam dignitatem doloſè ac callidè & perniciosè agere comprobatus fuerit, niſi digniſſimè ſatisfecerit, anathematizetur.

Ex eodem, cap. III.

CCC. Si quis poteſtati regiæ, quæ non eſt juxta Apoſtolum niſi à Deo, contumaci & inflato ſpiritu contradicere vel reſiſtere præſumpſerit, & ejus juſtis & rationabilibus imperiis ſecundùm Deum & auctoritatem eccleſiaſticam ac jus civile obtemperare noluerit, anathematizetur. Burchard. lib. 15. c. 22. *Rom.* 13.

Vnde suprà cap. IV.

CCCI. Quicunque superbiæ facibus accensi, vel protervia stomachati, hæc quæ pro sanctæ matris Ecclesiæ tranquillitate sacerdotalique rigore à nobis unanimiter definita, manibúsque propriis roborata, violaverint, placet eos omnes anathematizari.

Si homo accusatur & negaverit. *Ex Concilio Triburiensi.*

Concil. Tribur. c. 22. Burchard. lib. 16. c. 19.

CCCII. Nobilis homo vel ingenuus, si in synodo accusatur & negaverit, si eum fidelem esse sciunt, juramento se expurget. Si antea deprehensus fuerit in furto atque perjurio, ad juramentum non admittatur. Sed, sicut qui ingenuus non est, ferventi aqua & candenti ferro se expurget.

Ut nullus alterius parrœchianum excommunicet. *Ex epistola Zephyrini Papæ.*

Lib. 5. Capitular. c. 159. Burchard. lib. 16. c. 13.

CCCIII. Nemo absens judicetur, quia humanæ & divinæ hoc prohibent leges. Nullum namque eorum, id est, accusatorum, sententia non à suo judice dicta constringat, quia & seculi leges idipsum fieri præcipiunt. [*Vide lib. 7. Capitular. cap. 229. & 266.*]

De eadem re. *Ex Lege Theodosiana.*

Interpret. l. un. Cod. Theodos. De re. judic.

CCCIV. In causis privatorum talis ratio observetur, ut nullus alterius judicis nisi suæ sententia teneatur.

Ex eadem, cap.

Nullus penitùs audiatur qui unius causæ propositionem apud duos judices partiri voluerit. Interpret. l. 2. Cod. Theod. De judiciis.

De eadem re. *Ex Capitularibus.*

CCCV. Ut nemo Episcoporum hominem peccantem ab Ecclesia & Christiana religione vel communione alienet donec illum ut secundùm evangelicum præceptum ad emendationem & pœnitentiam redeat commonitum habeat. Quòd si incorrigibilis permanserit, regiæ potestati Episcopus notum faciat, ut constringatur. Quòd si nec sic correxerit, tunc secundùm leges canonicas à communione ecclesiastica segregetur. Capitula Karoli Calvi tit. 26. c. 6.

De eadem re. *In synodo Meldensi cap.* LV.

CCCVI. Ut nemo Episcoporum quemlibet sine certa & manifesta peccati causa communione privet ecclesiastica. Anathema autem sine consensu Archiepiscopi aut coëpiscoporum, prælata etiam evangelica admonitione, nullum ponat, nisi unde canonica docet auctoritas: quia anathema æternæ est mortis damnatio, & nonnisi pro mortali debet imponi crimine, & illi qui aliter non potuerit corrigi. Concil. Meld. c. 56. Burchard. lib. 11. c. 10.

§ † §

Ut non citò ira commotus aliquem Episcopus excommunicet. *Ex epistola Evaristi Papæ.*

Concil Tribur. c. 22. Burchard. lib. 11. c. 9.

CCCVII. Deus omnipotens, ut nos à præcipitata prolatione sententiæ compesceret, cùm omnia nuda & aperta sint oculis ejus, mala tamen Sodomæ noluit audita judicare priusquam manifestè agnosceret quæ dicebantur. Unde ait: *Descendam, & videbo utrum clamorem qui descendit ad me opere complevérint, annon est ita, ut sciam.* Cujus exemplo monemur ne ad proferendam sententiam unquam præcipites simus, aut temerè indiligentérque indiscussa quoquo modo judicemus.

Genes 18.

De eadem re. *Ex dictis Gregorij.*

Job. 29. S. Gregor. lib. 19. Moral. c. 23.

CCCVIII. Beatus Job dicit: *Causam quam nesciebam, diligentissimè investigabam.* Summopere præcavere debent rectores Ecclesiarum, & qui publica judicia exercent, ut in dictandis sententiis nullatenus levitate aut furore ducti sint præcipites; sed causis priùs diligenter ventilatis, cùm res quæ ignorabatur pleniter ad notitiam venerit, tunc divina & humana lex revolvatur, & secundùm quod ibi constitutum est, remota personarum acceptione, definitiva proferatur sententia. Hinc est quòd Moyses querelas populi semper ad Dominum, tabernaculum ingressus, referebat, & juxta quod Dominus imperabat, judicia proponebat; nimirum nos instituens ut non ex corde nostro, sed ex oraculo divino, condemnationis vel justificationis sententiam proferamus.

De eadem re. *Ex Lege Theodosiana, lib.* II. *cap.* XVIII.

CCCIX. Judex cùm causam audire cœperit, litigatorum assertiones vel responsiones patienter accipiat, & omnia plena discussione perquirat; nec priùs litigantibus sua sententia velit obviare, nisi quando ipsi, peractis omnibus, jam in contione vel contentione non habuerint quod proponant. Frequenter interrogari oportet, ne aliquid prætermissum fortasse remaneat. Interpret. l. 1. Cod. Theod. De judiciis.

Ut quod in Deum quis peccat nullus donare possit. *Ex dictis Hieronymi.*

CCCX. Attendendum est quid Dominus dicat: *Si peccaverit in te frater tuus.* Aliud est peccare in nos, aliud peccare in Deum. Si in nos aliquis peccaverit, habemus potestatem dimittere ei. Si autem in Deum quis peccaverit, non est nostri arbitrij. Scriptum quippe est: *Si peccaverit vir in virum, placari potest ei Deus. Si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* Nos è contrario in Dei injuria benigni & misericordes sumus, & Dei offensam, quasi in nostra potestate sit ejus velle & ejus nolle, impune absque congruenti pœnitentiæ vindicta donamus; cùm tamen quod in nobis commissum est, nec saltim verbum contumeliosum leviter prolatum, sine vindicta pertransire patiamur. Dimittamus ergo propter Deum quod in nobis perpetratum est; & quod in Deum commissum est, quia dimittere non possumus, juxta * consuetudinem san- Hieron. in Matth. c. 18. Burchard. lib. II. c. 15. Ivo parte 14. c. 85. 1. Reg. 2. * *Codex MS.* constitutio.

ctorum patrum, secundùm canonicam auctoritatem vindicemus.

ABHINC DE PERJURIO.

Ex Cap.

Levit. 19. Capitulare Aquisgran. Karoli M. c. 63. & lib. 1 Capitular. c. 63. Burchard. lib. 12. c. 2.

CCCXI. Habemus in lege Domini scriptum: *Non perjurabis in nomine meo, nec polues nomen Domini Dei tui, nec assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Ideo admonendi sunt omnes ut diligenter caveant perjurium, non solùm in altari seu sanctorum reliquiis, sed & in communi loquela. Item cavendum est ne aliquis plus aurum honoret quàm altare, ne ei Dominus dicat: *Stulte, quid est majus, aurum, aut altare quod sanctificat aurum?* *Matth.* 23.

Item unde suprà.

Lib. 1. Capitular. c. 63. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 55. c. 22. Burchard. lib 12. c. 12.

CCCXII. Sed & nobis honestum videtur ut qui in sanctis audet jurare, hoc jejunus faciat cum omni honestate & timore Dei. Et ut parvuli, qui sine rationabili ætate sunt, non cogantur jurare.

Item.

Lib. 1. Capitular. c. 63. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 51. c. 4.

CCCXIII. Qui semel perjuratus fuerit, nec testis sit posthæc, nec ad sacramentum accedat, nec in sua causa vel alterius jurator existat.

De eadem re. *Ex Concilio ad Pistas.*

Capitular. lib. 3. cap. 8.

CCCXIV. Ut nulli alteri per sacramentum fidelitas promittatur nisi nobis & unicui-

que proprio seniori ad nostram utilitatem & sui senioris, excepto his sacramentis quæ justè secundùm legem alteri ab altero debentur.

Ex eodem, cap. x.

De perjuriis ut caveantur, & non admittantur testes ad juramentum antequam discutiantur. & si aliter discuti non possunt, separentur ab invicem, & singulariter inquirantur. & non solùm accusatori liceat testes eligere absente suo causatore. & omnino nullus, nisi jejunus, ad sacramentum vel testimonium admittatur. & de ipso pago & de vicinis centenis eligantur. & si quis convictus fuerit perjurij, perdat manum, aut redimat. Lib. 3. Capitular. c. 10. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 51. c. 2. & tit. 58.

De eadem re. *Ex eodem, cap.* lviii.

CCCXV. Ut sacramenta quæ ad palatium fuerint adramita, in palatio perficiantur. Et si sacramentales homines venire renuerint, jussione dominica aut indiculo aut sigillo venire cogantur. Lib. 3. Capitular. c. 58. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 55. c. 26.

Ex lib. iv. *cap.* xxvi.

Ubi antiquitus consuetudo fuit, & ubi mallum habetur, ibi sacramenta jurentur. Lib. 4. Capitular. c. 28.

Ut Episcopus super sacra non juret. *Ex Concilio Meldensi, cap.* xxxvii.

CCCXVI. Ut nullus deinceps Episcopus super sacra jurare præsumat. quod mysterij causa sancti quæsierunt Patriarchæ, & fecerunt. Non enim in hæsitatione & malitia exigentis, sed in caritate non ficta fides ser- Concil Meld. c. 36.

vatur. Quod qui transgredi ausu temerario præsumpserit, quolibet modo inlectus, gradus sui periculo subjacebit.

Item de perjurio. *Ex eodem, cap.* XXXVIII.

Concil. Meld. c. 39. Burchard. lib. 12. c. 1.

CCCXVII. Ut multiplex juramentorum & perjuriorum confusio, per quam multæ fidelium animæ in toto hoc regno perditæ esse noscuntur, quàm sit detestanda & Deo odibilis, attentiùs omnibus annuntietur. Tantum namque hoc malum est ut ad sanctuaria martyrum, ubi diversorum ægritudines sanantur, ibi perjuri, licèt manifestè interdum vexari non videantur, justo Dei judicio à dæmonibus arripiantur; & sicut sanctus dicit Gregorius: *Ad horum corpora ægri veniunt & curantur, & perjuri à dæmonio vexantur.*

Homil. 32. in evang.

Quo tempore sacramenta jurentur. *Ex Concilio ad Pistas.*

Capitula Karoli Calvi tit. 31 c. 33.

CCCXVIII. Constituimus unà cum consensu & consilio fidelium nostrorum ut ab ipso die, quo sacramentum accipitur, post quadraginta dies & quadraginta noctes, id est, quadragesimo secundo die de sex septimanis, ipsa feria qui illud sacramentum accepit, legaliter in locis constitutis juret. Et si ipsa dies intra quadragesimam evenerit, nemo jurare præsumat. Et si quis præsumpserit, bannum nostrum componat, & inde pœnitentiam episcopali judicio faciat. Ipsa autem quadragesima à capite jejunij cum ipsa feria quarta usque ad illud die Lunis post octavas Paschæ observari præcipimus.

Ut feria quarta ante quadrageſimam ſacramenta non jurentur. *Ex Concilio apud ſanctum Medardum.*

CCCXIX. Ut Miſſi noſtri Comitibus & omnibus reipublicæ miniſtris firmiter ex verbo noſtro denuntient ut à feria quarta ante initium quadrageſimæ uſque poſt octavas Paſchæ mallum publicum, niſi de concordia & pacificatione, tenere præſumant, neque aliquis juret. Similiter etiam à quarta feria ante nativitatem Domini uſque poſt conſecratos dies obſervent, nec non & jejuniis quatuor temporum, & in rogationibus. Nullus etiam in dominico die placitum teneat, aut ſacramentum juret. Capitula Karoli Calvi tit. 9. c. 7. §. 8. & to. 3. Concil. Gall. pag. 89.

Poſtremum iſtud membrum, quod & Helmeſtadienſis editio Reginonis & manuſcriptus liber Pariſienſis exhibent, non extat in actis Concilij Sueſſionenſis, neque in Capitulis Karoli Calvi.

De Clerico, ſi perjuraverit. *Ex Concilio Aurelianenſi.*

CCCXX. Si quis Clericus præbuerit juramentum, & poſt rebus evidentibus detegitur perjuraſſe, biennij temporis excommunicatione plectatur. Concil. Aurelian. 3. c. 8.

De his qui ſacramento ſe obligant ne ad pacem redeant. *Ex Concilio Hilerdenſi.*

CCCXXI. Qui ſacramento ſe obligaverit ut ad pacem nullo modo redeat, pro perju- Concil. Ilerd. c. 7. Halitgar. lib. 4. c. 33.

Burchard. lib. 12. c. 17.

rio uno anno à corpore & sanguine Domini segregetur, & reatum suum jejuniis & eleemosynis absolvat. ad caritatem verò, quæ operit multitudinem peccatorum, celeriter veniat.

Item de perjurio. *Ex dictis Hieronymi.*

Burchard. lib. 12. c. 16.

CCCXXII. Cum juramento pollicitus est Herodes saltatrici dare quodcunque postulasset ab eo. Si ob jusjurandum feciſſe se dicit, quid si patris matrísque postulasset interitum, facturus esset, annon? Quod in suis ergo repudiaturus fuit, contemnere debuit etiam in Propheta.

De eadem re. *Ex dictis Bedæ Presbyteri.*

Beda homil. 44. in decollat. S. Iohan. Burchard. lib. 12. c. 18.

CCCXXIII. Si aliquid fortè nos incautiùs jurasse contigerit, quod observatum pejorem vergat in exitum, illud consilio salubriori mutandum noverimus, ac magis instante necessitate perjurandum nobis quàm perfecto juramento in aliud crimen majus esse divertendum.

De eadem re. *Ex Pœnitentiali.*

Halitgar. lib. 4. c. 28. Burchard. lib. 12. c 8.

CCCXXIV. Quicunque sciens perjuraverit, septem annos pœniteat, & post hæc communionem accipiat. [*Vide epistolam Rhabani ad Heribaldum cap.* 8.]

Ex Pœnitentiali ut suprà.

CCCXXV. Si quis perjuraverit, ultrà ad sacramentum non admittatur.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCCXXVI. Si quis suspicatur quòd ad perjurium inducitur, & tamen ex consensu jurat, duos annos pœniteat. Rhab. epist. ad Heribald. c. 18. Burchard. lib. 12. c. 11.

Vnde suprà.

CCCXXVII. Si quis perjuraverit per cupiditatem, omnes res suas vendat, & pauperibus distribuat, & monasterium ingressus, jugi pœnitentiæ se subdat. Burchard. lib. 12. c. 3.

Vnde suprà.

CCCXXVIII. Si quis perjurium fecerit, laici annos tres, Clerici quinque, Subdiaconi sex, Diaconi octo, Presbyteri decem, Episcopi duodecim annos pœniteant.

De eadem re. *Ex Capitul. Titulo* XIV.

CCCXXIX. Quicunque comprobatus fuerit quòd scienter testes in perjurium induxisset, sub fidejussoribus ad palatium adducatur, ubi cum fidelibus nostris consideremus quid de talibus faciendum sit. Episcoporum autem erit de pœnitentia cogitare. Capitulare III. Lud. P. tit. 7. c. 6. & Addit. IV. c. 77. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 51. c. 14.

Postremam capitis istius partem non exhibet Capitulare III. *Ludovici Pij, neque Additio* IV. *Capitularium. Extat tamen in editione Helmæstadiensi Reginonis & in veteri codice MS. quo nos usi sumus.*

De eadem re. *Ex eodem.*

CCXXX. Qui compulsus à domino perjurat, si sciens, tres quadragesimas & legitimas ferias pœniteat. Burchard. lib. 12. c. 4.

De eadem re. *Ex eodem.*

Rhab. epist. ad Heribald. c. 18. Burchard. lib. 12. c. 5.

CCCXXXI. Qui perjurat se in manu Episcopi vel Presbyteri aut in cruce consecrata, tres annos pœniteat.

De eadem re. *Ex eodem.*

Rhab. epist. ibid. Burchard. lib. 12. c. 5.

CCCXXXII. Si verò in cruce non consecrata, annum unum pœniteat. Si autem in manu hominis, apud Græcos nihil est. Qui autem seductus fuerit, & ignorans juravit, & postea cognoscit, tres quadragesimas pœniteat.

Ex eodem.

Burchard. lib. 12. c. 6.

Si quis coactus pro vita redimenda, vel pro qualibet causa vel necessitate perjurat, tres quadragesimas. Alij judicant tres annos, unum ex his in pane & aqua, pœniteat.

De falso testimonio. *Ex Concilio Aurelianensi.*

Concil. Aurelian. 3. c. 8. Lib. 7. Capitular. c. 165.

CCCXXXIII. Si quis Clericus furtum fecerit, aut falsum testimonium dixerit, quia capitalia crimina sunt, communione concessa ab ordine degradetur.

De eadem re. *Ex Capitularium lib.* IV. *cap.* XXII.

Lib. 4. Capitular. c. 23. Lib. 2. Leg. Longob. tit. 51. c. 11.

CCCXXXIV. Si quis cum altero de qualibet causa contentionem habuerit, & testes contra eum per judicium producti fuerint, si ille falsos eos esse suspicatur, liceat ei alios testes, quos meliores potuerit, contra eos opponere.

ponere. Quòd si ambæ partes ita inter se dissentiunt ut nullatenus ulla pars alteri cedere velit, eligantur duo ex ipsis, qui cum scutis & fustibus in campo decertent, & campioni, qui victus fuerit, propter perjurium dextra manus amputetur. Ceteri verò falsi testes manus suas redimant. Duæ partes ex hoc persolvantur qui calumniatus est, tertia pro fredo. Et hoc in seculari causa. In ecclesiasticis verò, ubi de una parte seculare, de altera ecclesiasticum negotium est, idem modus servetur. Ubi autem ex utraque parte ecclesiasticum, si se rectores pacificare non possunt, advocati eorum in mallo coram Comite causas suas prosequantur. Testes autem de ipso comitatu esse debent.

De eadem re. *Vnde suprà, cap.* XXXII.

CCCXXXV Optimus quisque in pago vel civitate in testimonium assumatur, & cui is contra quem testimoniare debet nullum crimen possit inferre. Lib. 3. Capitular. c. 32. Addit. Karoli M. ad Legem Salicam c. 11. Lib 2. Leg. Longob. tit. 51. c. 3.

De eadem re. *Ex eodem, cap.* LII.

CCCXXXVI. Ut testes ad testimonium dicendum præmio non conducantur. Et nullus testimonium dicat nisi jejunus. Et ut testes, priusquam jurent, separatim discutiantur quid dicere velint de illa re unde testimonium reddere debent. Lib. 3. Capitular. c. 52. Lib. 2 Leg. Longob. tit. 51. c. 6. Burchard. lib. 16. c. 35.

De eadem re. *Ex Concilio Agathensi.*

CCCXXXVII. Eos qui falsè fratribus suis capitalia crimina objecisse convicti fuerint, placuit eos usque ad exitum non commu- Concil. Arelat. 2. c. 24. Lib. 6. Capitular. c. 241. Burchard. lib. 16. c. 34.

nicare, nisi digna satisfactione pœnituerint.

De eadem re. *Ex Concilio Heliberitano.*

Concil. Eliberit. c. 75. Burchard. lib. 2. c. 193.

CCCXXXVIII. Si quis Episcopum, Presbyterum, aut Diaconum falsis criminibus appetierit, & probare non potuerit, nec in finem dandam ei communionem.

De eadem re. *Ex Concilio Hispalensi.*

Conc. Epaon. c. 13. Burchard. lib. 16. c. 24.

CCCXXXIX. Si quis Clericus de falso testimonio convictus fuerit, reus capitalis criminis censeatur.

De eadem re. *Ex Concilio Agathensi.*

Concil. Carthag. 4. c. 55. Addit. IV. c. 20. Burchard. lib. 16. c. 33.

CCCXL. Episcopus accusatores fratrum excommunicet. Et si emendaverint vitium, recipiat eos ad communionem, non ad clerum.

De eadem re. *Ex Concilio Heliberitano.*

Concil. Eliberit. c. 74. Burchard. lib. 16. c. 18.

CCCXLI. Falsus testis, prout crimen est, abstinebitur. Si tamen non fuerit mortis quod objecit, & probaverit quod diù tacuit, biennij tempore abstinebitur. Si autem non probaverit, in conventu Clericorum placuit per quinquennium abstineri.

De eadem re. *Ex Concilio Agathensi.*

Conc. Agath. c. 37. Haltigar. lib. 4. c. 30. Burchard. lib. 16. c. 17.

CCCXLII. Falsos testes à communione ecclesiastica submovendos, nisi pœnitentiæ satisfactione crimina admissa diluerint.

Unde suprà.

Burchard. lib. 16. c. 16.

CCCXLIII. Noverint falsi testes quòd si falsum testimonium capitale crimen non es-

set, nequaquam Dominus in evangelio inter principalia crimina adnumerasset. Ait enim: *De corde exeunt homicidia, adulteria, furta, falsa testimonia.* Et ideo similiter debet pœnitere & excommunicari falsus testis sicut adulter & fur & homicida.

De eo qui hominem furatus fuerit. *Ex epistola Rabani Episcopi ad Reginbaldum Chorepiscopum.*

CCCXLIV. Primò interrogasti quid de eo faciendum esset qui hominem Christianum sollicitando fuerit furatus, & ad paganam gentem tradendo vendiderit. Ad quod tunc respondi, homicidij reatum ipsum hominem sibi contrahere mihi videri. Quod & postea, legens divinam legem, in Deuteronomio ita reperi, animam pro anima homicidam reddere debere, oculum pro oculo, dentem pro dente &c. Et rursum: *Si quis deprehensus fuerit sollicitasse fratrem suum de filiis Israël & vendidisse, accipiendo pretium, interficiatur.* Unde mihi videtur, sicut par sententia in lege divina est constituta de homicida & de fure hominem vendente, sic & canonica auctoritate pari modo plectendum esse qui fratrem suum furando atque sollicitando vendiderit, & illum qui proximum suum, hoc est, Christianum hominem, injustè peremerit. *Deuter.* 19. *Deuter.* 24.

De eadem re. *Ex Lege Theodosiana lib.* IX.

CCCXLV. Hi qui filios alienos furto abstulerint, & ubicunque transduxerint, sive Interpret. l. un. Cod. Theod. ad legem Fab.

ingenuus sive servus sit, morte puniatur.

Ne Judæo Christianum mancipium habere liceat.

CCCXLVI. Convenit diligenter observare ut nulli Judæo servum Christianum habere liceat, nec ad suam legem transferre præsumat.

DE INCANTATORIBUS, MALEFICIS, ET SORTILEGIS.

De his qui divinationes expetunt. *Ex Concilio Ancyrano.*

Concil. Ancyr. c. 23. Halitgar. lib. 4. c. 25. Hincmar. de divort. Lothar. in respons. ad interrogat. 17. Burchard. lib. 10. c. 5.

CCCXLVII. Qui divinationes expetunt, & more gentilium subsequuntur, aut in domos suas hujuscemodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica aut expiandi causa, sub regula quinquennij jaceant, secundùm gradus pœnitentiæ definitos.

Ex Concilio Bracarensi.

Concil. Bracar. 2. c. 71. Hincmar. ibid. Burchard. lib. 10. c. 6.

CCCXLVIII. Si quis, paganorum consuetudinem sequens, divinos & sortilegos in domum suam introduxerit, quasi ut malum foras mittant, aut maleficia inveniant, quinque annos pœnitentiam agat.

Ex dictis Gregorij Papæ.

Concil. Rom. sub Gregor. 1. Burchard lib. 10. c. 23.

CCCXLIX. Si quis ariolos, aruspices, vel incantatores observaverit, aut filacteriis usus fuerit, anathema sit.

Ex Concilio Carthaginensi.

CCCL. Auguriis vel incantationibus servientem à conventu Ecclesiæ separandum. Similiter & Judaicis superstitionibus inhærentem. Concil. Carthag. 4. c. 89. Halitgar. lib. 4. c. 27. Hincmar. ibid. Burchard. l b. 10. c. 7.

De eadem re. *Gregorius Papa.*

CCCLI. Pervenit ad nos quòd quosdam incantatores atque sortilegos fueris sectatus cum omni sollicitudine. Et zelum tuum gratum nobis fuisse cognoscas. Studij enim tui sit sollicitè quærere, & quoscunque hujusmodi Christi inimicos inveneris, districta ultione corrige. S. Gregor. lib. 9. epist. 47. Burchard. lib. 10. c. 4. & apud Gratian. 26. q. 5. c. 8.

De eadem re. *Ex Concilio Toletano.*

CCCLII. Si quis Episcopus, Presbyter, Diaconus, vel quilibet ex ordine Clericorum, magos, aruspices, aut ariolos, aut certè augures, vel sortilegos, vel eos qui profitentur sortem aliquam, consulere fuerit deprehensus, ab honore dignitatis suæ depositus, monasterij censuram excipiat, ibique perpetua pœnitentia scelus admissi sacrilegij luat. Concil. Tolet. 4. c. 29. Burchard. lib. 10. c. 48.

De eadem re. *Ex Lege Romana.*

CCCLIII. Malefici, vel incantatores, vel immissores tempestatum, vel qui per invocationem dæmonum mentes hominum turbant, omni pœnarum genere puniantur. Interpret. l. 3. Cod. Theodos. de maleficis. Burchard. lib. 10. c. 28.

De eadem re. *Ex eadem.*

CCCLIV. Quicunque pro curiositate Interpret. l. 4. eod. tit.

Burchard. lib. 10. c. 30. futurorum vel invocatorem dæmonum, vel divinos, quos ariolos appellant, vel aruſpicem, qui auguria colligit, conſuluerit, capite puniatur.

De eadem re. *Ex Pœnitentiali.*

Burchard. lib. 10. c. 31. CCCLV. Quicunque nocturna ſacrificia dæmonum celebraverint, vel incantationibus dæmones invocaverint, capite puniantur.

CCCLVI. Qui auguriis vel divinationibus inſerviunt, quinque annos pœniteant. Immiſſores tempeſtatum ſeptem annos pœniteant.

Rhab. epiſt. ad Heribald. c. 30. Burchard. lib. 10. c. 24. CCCLVII. Mulier, ſi divinationes vel incantationes diabolicas fecerit, annum unum pœniteat, vel tres quadrageſimas, vel quadraginta dies ſecundùm qualitatem delicti.

Ex eodem.

Burchard. lib. 10. c. 9. CCCLVIII. Auguria, vel ſortes quæ dicuntur falsè ſanctorum, vel divinationes, qui eas obſervaverit, vel quarumcunque ſcripturarum, vel vota voverit vel perſolverit ad arborem, vel ad lapidem, vel ad quamlibet rem excepto ad Eccleſiam, omnes excommunicentur. Si ad pœnitentiam venerint, Clerici annos tres, laici unum & dimidium pœniteant.

De arboribus & fontibus & lapidibus dæmonibus conſecratis. *Ex Concilio Nannetenſi.*

Concil. Nannet. c. 20. Burchard. lib. 10. c. 10. CCCLIX. Summo decertare ſtudio debent Epiſcopi & eorum miniſtri ut arbores

dæmonibus consecratæ, quas vulgus colit & in tanta veneratione habet ut nec ramum nec surculum inde audeat amputare, radicitus excindantur atque comburantur. Lapides quoque, quos in ruinosis locis & silvestribus dæmonum ludificationibus decepti venerantur, ubi & vota vovent & deferunt, funditus effodiantur atque in tali loco proiciantur ubi nunquam à cultoribus suis venerari possint. Et omnibus adnuntietur quantum scelus sit idolatria, & qui hæc veneratur, & colit, quasi Deum suum negat, & Christianitati abrenuntiat; & talem pœnitentiam inde debet suscipere, quasi idola adorasset. Omnibúsque interdicatur ut nullus votum faciat, aut candelam vel aliquod munus pro salute sua rogaturus alibi deferat nisi ad Ecclesiam Domino Deo suo. Scriptum est enim: *Vovete & reddite Domino Deo vestro*. Novimus siquidem quanta Dominus antiquo populo per Prophetas suos interminatus est, qui in lucis sacrificabant, & in excelsis immolabant. Si quis hæc transgressus fuerit, fidem perdidit, & est infideli deterior. Et idcirco omnimodo à sanctæ Ecclesiæ consortio abscidatur, & nisi dignè pœnituerit, non recipiatur.

De eadem re. *Rabanus.*

CCCLX. Nam de his qui dæmonibus immolant, Theodori Episcopi constitutiones habemus, in quibus scriptum est: *Qui immolant dæmoniis in minimis, annum unum pœniteant. Qui verò in magnis, decem annos pœniteant.*

Rhab. epist. ad Heribald. c. 30. Burchard. lib. 10. c. 13.

De eadem re. *Ex eodem.*

Rhaban. ibid. Burchard. lib. 19. c. 14.

CCCLXI. Mulier si qua filium suum ponit supra tectum aut in fornacem pro sanitate febris, septem annos pœniteat. Qui ardere facit grana ubi mortuus est homo pro sanitate viventium & domus, quinque annos pœniteat.

De menstruo sanguine. *Rabanus ad Heribaldum.*

Rhaban. ibid. Burchard. lib. 19. c. 152.

CCCLXII. De his etiam super quibus interrogasti, hoc est, de illa femina quæ menstruum sanguinem suum immiscuit cibo vel potui, & dedit viro suo ut comederet, & de illa quæ semen viri sui in potu bibit, & de ea quæ testam hominis combussit igni & viro suo dedit pro infirmitate vitanda, quali pœnitentia sint plectendæ; ut nobis videtur, tali sententia feriendi sunt sicut magi & arioli, quia magicam artem exercuisse noscuntur.

De eadem re. *Ex Concilio Anquirensi.*

Rhaban. ibid. c. 25. Burchard. lib. 17. c. 29.

CCCLXIII. Mulier si cum muliere fornicata fuerit, annos tres pœniteat. Sic & illa quæ semen viri sui cibo miscens, ut inde plus ejus accipiat amorem, pœniteat.

Unde suprà.

Burchard. lib. 10. c. 1.

CCCLXIV. Ut Episcopi Episcoporúmque ministri omnibus viribus elaborare studeant ut pernicioſam & à diabolo inven-

tam sortilegam & maleficam artem penitùs ex parrœchiis suis eradant, & si aliquem virum aut feminam hujuscemodi sceleris sectatorem invenerint, turpiter dehonestatum de parrœchiis suis eiciant. Ait enim Apostolus: *Hæreticum post unam & secundam admonitionem devita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est.* Tit. 3. Subversi sunt, & à diabolo capti tenentur, qui, derelicto creatore suo, à diabolo suffragia quærunt. Et ideo à tali peste mundari debet sancta Ecclesia. Illud etiam non omittendum, quòd quædam sceleratæ mulieres retro post Satanam conversæ, dæmonum illusionibus & phantasmatibus seductæ, credunt se & profitentur nocturnis horis cum Diana paganorum dea & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multa terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire, ejúsque jussionibus velut dominæ obedire, & certis noctibus ad ejus servitium evocari. Sed utinam hæ solæ in perfidia sua perissent, & non multos secum in infidelitatis interitum pertraxissent. Nam innumera multitudo, hac falsa opinione decepta, hæc vera esse credit, & credendo à recta fide deviat; & in errorem paganorum revolvitur, cùm aliquid divinitatis aut numinis extra unum Deum esse arbitratur. Quapropter sacerdotes per Ecclesias sibi commissas populo cum omni instantia prædicare debent ut noverint hæc omnimodis falsa esse, & non à divino sed à maligno spiritu talia phantasmata mentibus infidelium inrogari. Siquidem ipse Satanas, qui transfigurat se in angelum lucis, cùm mentem cujuscunque mu-

Vide Capitula Herardi Turon. c. 3.

lierculæ ceperit, & hanc sibi per infidelitatem & incredulitatem subjugaverit, illico transformat se in diversarum personarum species atque similitudines, & mentem, quam captivam tenet, in somnis deludens, modò læta, modò tristia, modò cognitas, modò incognitas personas ostendens, per devia quæque deducit; & cùm solus spiritus hoc patitur, infidelis mens hæc, non in animo, sed in corpore, evenire opinatur. Quis enim non in somnis & nocturnis visionibus extra seipsum educitur, & multa videt dormiendo quæ nunquam viderat vigilando? Quis verò tam stultus & hebes sit qui hæc omnia, quæ in solo spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitretur; cùm Ezechiel Propheta visiones Domini in spiritu, non in corpore, viderit; & Johannes Apostolus Apocalypsis sacramenta in spiritu, non in corpore, vidit & audivit, sicut ipse dicit: *Statim fui in spiritu.* Et Paulus non audet se dicere raptum in corpore. Omnibus itaque publicè adnuntiandum est quòd qui talia & his similia credit, fidem perdidit, & qui fidem rectam in Deo non habet, hic non est ejus, sed illius in quem credit, id est, diaboli. Nam de Domino nostro scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt.* Quisquis ergo aliquid eredit posse fieri, aut aliquam creaturam in melius aut deterius immutari aut transformari in aliam speciem vel similitudinem, nisi ab ipso creatore, qui omnia fecit, & per quem omnia facta sunt, proculdubio infidelis est.

Apoc. 4.

Joa. 1.

Ut Christiani traditiones gentilium non observent. *Ex dictis Ambrosij.*

CCCLXV. Apostolus dicit: *Dies observatis & menses & tempora & annos. Timeo ne sine causa laboraverim in vobis.* Dies observant puta: qui dicunt, Crastino proficiscendum non est. post crastinum enim non debet aliquid inchoari. & sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses qui cursum lunæ perscrutantur dicentes: Septima luna strumenta confici non debent. Nona iterum luna emptum servum domum duci non oportet. Et per hæc faciliùs solent adversa provenire. Tempora verò observant, cùm dicunt: Hodie veris initium est. & ideo festivitas est. Post cras Vulcanalia sunt. Et rursum: Posterum est, domum egredi non licet. Annos sic colunt, cùm dicunt: Kalendis Januariis novus est annus, quasi non cotidie anni impleantur. Hæc superstitio longè debet esse à servis Dei. [*Vide Hincmar. to. 1. pag. 656.*]

S. Ambros. in c. 4. epist. ad Galat. Burchard. lib. 10. c. 11.

Vide August. epist. 119. & in Enchirid. c. 79.

De eadem re. *Ex Concilio Bracarensi.*

CCCLXVI. Non licet Christianis traditionem gentilium observare, vel colere elementa, aut lunam aut stellarum cursum & inanem signorum fallaciam considerare pro domo facienda, vel segetes vel arbores plantandas, aut conjugia socianda. Scriptum enim est: *Omnia quæcunque facitis in verbo aut in opere, in nomine Domini nostri Jesu Christi facite, gratias agentes Deo.*

Concil. Bracar. 2. c. 72. Halitgar. lib. 4. c. 26. Hincmar. de divortio Lothar. in resp. ad interr. 17. Burchard. lib. 10. c. 13. *Coloss.* 3.

De collectione herbarum. *Ex eodem.*

Concil. Bracar. 2. c. 74. Halitgar. ibid. Hincmar. ibid. Burchard. lib. 10. c. 20.

CCCLXVII. Non licet in collectione herbarum medicinalium aliquas observationes vel incantationes attendere, nisi tantùm cum symbolo divino & oratione dominica, ut Deus & Dominus noster Jesus Christus honoretur.

De lanificiis feminarum. *Ex eodem.*

Concil. Bracar. 2. c. 75. Halitgar. ibid. Hincmar. ibid. Burchard. lib. 10. c. 19.

CCCLXVIII. Non licet Christianas mulieres vanitatem in suis lanificiis observare; sed Deum invocent adjutorem, qui eis sapientiam texendi donavit.

De morticinis. *Ex Pœnitentiali.*

Burchard. lib. 19. c. 88.

CCCLXIX. Qui manducat carnem immundam, aut morticinum, aut dilaceratum à bestia, quadraginta dies pœniteat. Si quis necessitate famis cogente manducavit, multò leviùs pœniteat.

CCCLXX. Qui fraudatum, raptum, vel furatum sciens manducat; si pauper est, septem dies; si potens, quadraginta dies pœniteat. Infirmi verò, si sciunt, quindecim dies pœniteant.

Burchard. lib. 19. c. 106.

CCCLXXI. Qui comedit & bibit contaminatum à bestia domestica, id est, à cane vel cato, duos dies pœniteat.

De liquore. *Ex eodem.*

Burchard. lib. 19. c 106.

CCCLXXII. Si quis dederit alicui liquorem aliquem in quo mus vel mustela mortui sunt, si laicus est, septem dies pœni-

teat. Si autem in cœnobio sunt, ducentos psalmos cantent. Qui postea noverit quòd tale potum bibit, unum psalterium cantet.

De sanguine.

CCCLXXIII. Si quis sanguinem alicujus animalis manducaverit, quadraginta dies pœniteat.

Item ut nullus sanguinem comedat.

CCCLXXIV. Admonendi sunt fideles ut nullus præsumat sanguinem manducare. Nam in principio, quando homini licentia data est à Deo carnem manducandi, sanguinem interdictum legimus. Ait enim Dominus ad Noë & filios ejus: *Omne quod movetur & vivit, erit vobis in cibum, excepto quòd carnem cum sanguine non comedetis. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum & de manu hominis.* Quod non solùm in lege veteri sæpissime inhibetur, verùm etiam in novo testamento Apostoli primitivæ Ecclesiæ ex gentibus sub magna deliberatione scribunt ut abstineant se à contaminationibus simulacrorum & fornicatione & suffocatis & sanguine, Quod exponens Hieronymus dicit: *Iuxta litteram*, inquit, *hæc præcepta conveniunt omni Christiano, ut morticinum non comedat, tam de avibus quàm de pecoribus, quorum nequaquam sanguis effusus est.* Quæ necessariò observanda Apostolorum de Jerusalem missâ epistola monet. Et captum à bestia, quia & ipsum similiter suffocatum est. Et sanguine, id est, non manducando

Genes. 9.

Act. 15.

cum sanguine. Si ergo de gentili vita venientibus pro ipsis fidei rudimentis & inveterata consuetudine gentilitatis hæc, quasi sibi ad salutem sufficerent, scripta sunt, quis transgressor hæc parvipendat. Simul & hoc considerandum, quòd idolatriæ & fornicationi suffocatum & sanguis æquiparatur. Unde omnibus adnuntietur quantum piaculum sit sanguinem comedere, quod idolis & fornicationi comparatur. Si quis hæc dominica & apostolica præcepta violaverit, à communione ecclesiastica suspendatur, usque dignè pœniteat.

De discordantibus. *Ex Concilio Carthaginensi.*

Concil. Carthag. 4. c. 93. Halitgar. lib. 4. c. 31. Burchard. lib. 5. c. 38.

CCCLXXV. Oblationes dissidentium fratrum neque in sacrario neque in gazophylacio recipiantur.

De eadem re. *Ex Concilio Agathensi.*

Conc. Agath. c. 31. Halitgar. ibid. c. 32. Burchard. lib. 10. c. 61.

CCCLXXVI. Placuit etiam, ut, sicut plerunque fit, ut quicunque odio aut longinqua inter se lite discesserunt, & ad pacem revocari diuturna intentione nequiverunt, de Ecclesiæ cœtu justissima excommunicatione pellantur. [*Vide suprà lib.* 1. *cap.* 61.]

De eadem re. *Ex dictis Isidori.*

Burchard. lib. 10. c. 57.

CCCLXXVII. Si quis discors & litigans & per odium dissidens extiterit, quousque ad concordiam redeat, à conventu & societate Ecclesiæ, ut canones jubent, alienus existat.

De eadem re.

CCCLXXVIII. Si quis odio habens aliquem, ad pacem non revertitur, ſicut ſancti patres ſtatuerunt, in pane & aqua excommunicetur, & ab Eccleſia ſeparetur. Burchard. lib. 10. c. 58.

De eadem re. *Ex Concilio Carthaginenſi.*

CCCLXXIX. Diſſidentes Epiſcopos, ſi non timor Dei, ſynodus reconciliet. Concil. Carthag. 4. c. 25. Burchard. lib. 1. c. 62.

De eadem re. *Ex eodem.*

CCCLXXX. Studendum eſt Epiſcopo ut diſſidentes fratres, ſive Clericos, ſive laicos, ad pacem magis quàm ad judicium hortetur. Concil. Carthag. 4. c. 26. Burchard. lib. 1. c. 101.

De Dei judicio ſubvertendo.

CCCLXXXI. Si aliquis manducat & bibit aut portat ſuper ſe unde exiſtimat Dei judicium pervertere poſſe, & exinde comprobatus fuerit, eadem ſententia feriatur qua magi & arioli & incantatores feriuntur, ſcilicet ſeptem aut quinque annorum pœnitentia plectatur. [*Vide lib. 3. Leg. Longob. tit. 27.*] Burchard. lib. 10. c. 25.

De oblationibus defunctorum. *Ex Concilio Vaſenſi.*

CCCLXXXII. Hi qui oblationes defunctorum retinent, & Eccleſiis tradere morantur, ut infideles ab Eccleſia eiciantur. Concil. Vaſ. c. 4.

Ex eodem.

CCCLXXXIII. Si qui oblationes

aliorum fraudant, admonendi sunt ut reddant quod fraudulenter abstulerunt. Si verò reddere noluerint, usque quò reddant, sicut sancta synodus constituit, ab Ecclesiæ separentur consortio.

Ex Concilio Agathensi.

Conc. Agath. c. 4. Burchard. lib. 3. c. 140.

CCCLXXXIV. Clerici etiam vel seculares, qui oblationes parentum aut donatas aut testamento relictas retinere præsumpserint, aut id quod ipsi donaverint, Ecclesiis aut monasteriis crediderint auferendum, velut necatores pauperum, quousque reddant, ab Ecclesiis excludantur.

Ex eodem.

Conc. Agath. c. 26.

CCCLXXXV. Si quis Clericus damnum Ecclesiæ voluntariè fecerit, de propriis facultatibus reddat, & communione privetur.

De mortuis.

CCCLXXXVI. Si quis super mortuum nocturnis horis carmina diabolica cantaverit &c. Require in primo libello, cap. CCCLXXXIII.

DE COMMUNIONE.

Ut præcipuæ festivitates in civitatibus celebrentur. *Ex Concilio Agathensi.*

Conc. Agath. c. 18. Burchard. lib. 5. c. 23.

CCCLXXXVII. Seculares verò qui Natale Domini, Pascha, & Pentecosten non communicaverint,

communicaverint, catholici non credantur, nec inter catholicos habeantur. Require in primo libello, cap. CXCIII.

De eadem re. *Ex Concilio Aurelianenſi.*

CCCLXXXVIII. Ut nulli civium Paſchæ, Natalis Domini, vel Pentecoſten ſollemnitates liceat in villa celebrare, niſi quem infirmitas probabitur tenuiſſe. Concil. Aurelian. 1. c. 25.

De eadem re. *Ex Concilio Agathenſi.*

CCCLXXXIX. Ut cives qui Paſchæ, Natalis Domini, vel Pentecoſten feſtivitatibus Epiſcopis intereſſe neglexerint in civitatibus ſuis accipiendæ communionis vel benedictionis gratia, qui hoc neglexerint, triennio communione priventur. Conc. Agath. c. 63.

De Decanis per parrœchias mittendis. *Ex Concilio Rotomagenſi.*

CCCXC. Ut populus admoneatur ut in dominicis & feſtis diebus omnes ad veſperas & nocturnas vigilias & ad Miſſam omnimodis occurrant. Et ut Decani in civitatibus & in vicis publicis viri veraces & Deum timentes conſtituantur, qui deſides & neglegentes commoneant ut ad Dei ſervitium abſque occaſione properent. Et ut ipſi Decani ſacramento adſtringantur ut nulla interveniente cauſa, ſcilicet aut amoris, aut timoris, aut propinquitatis, aut muneris, neglegentes & tranſgreſſores reticeant, quin ſacerdotibus proprias eorum culpas manifeſtent. Sacerdotum autem erit ita eorum vitia zelo & amore divino Burchard. lib. 2. c. 239.

cum debita disciplina corrigere sicut ipsi nolunt pro aliorum erratibus sententiam justæ damnationis susci pere. Et ut dies festi à vespera usque ad vesperam absque opere servili cum debito honore celebrentur.

De excommunicatis. *Ex dictis Cassiani.*

CCCXCI. Si quis autem pro culpa sua fuerit ab oratione suspensus, nullus cum eo orandi aut loquendi habeat licentiam antequam reconcilietur. Nam qui se orationi vel confabulationi ejus, antequam à Priore recipiatur, inconsiderata pietate sociare præsumpserit, similiter damnatus efficitur.

De eadem re. *Isidorus ut suprà.*

Regula S. Isidori c. 17. Burchard. lib. 11. c. 31.

CCCXCII. Cum excommunicato neque orare, neque loqui, neque vesci cuiquam licet.

Unde suprà.

Burchard. lib. 11. c. 32.

CCCXCIII. Si quis frater aut palam aut absconsè cum excommunicato fuerit locutus, communem statim cum eo excommunicationis contrahit pœnam.

De eadem re. *Ex dictis Fructuosi Episcopi.*

Regula S. Fructuosi c. 14. Burchard. lib. 11. c. 33.

CCCXCIV. Cum excommunicato nullus loquatur, neque qualibet eum compassione vel miseratione refoveat, neque ad contradictionem vel superbiam confortare præsumat.

De eadem re. *Ex regula sancti Benedicti.*

CCCXCV. Si quis fratri excommunicato quolibet modo se junxerit, aut mandatum ei direxerit, similem sortiatur excommunicationis vindictam. Regula S. Benned. c. 26.

Item.

CCCXCVI. Is autem frater qui gravioris culpæ noxa tenetur, suspendatur à mensa simul & ab oratorio. Nullus ei jungatur in consortio, neque in conloquio. Regula S. Benned. c. 25.

De eadem re. *Ex Concilio Antiocheno.*

CCCXCVII. Cum excommunicatis non licere communicare; nec cum his qui per domos conveniunt, devitantes orationes Ecclesiæ, simul orandum est. Si quilibet autem ex clero deprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam ille privetur communione. Concil. Antioch. c. 2. Burchard. lib. 11. c. 34.

De eadem re. *Ex Concilio Apostolorum.*

CCCXCVIII. Si quis cum excommunicato saltim in domo oraverit, iste communione privetur. Can. Apost. c. 11. Burchard. lib. 11. c. 35.

De eadem re. *Ex Concilio Nicæno.*

CCCXCIX. De his qui communione privantur, seu ex clero, sive ex laico ordine, ab Episcopis, sententia regularis obtineat, ut hi qui abiciuntur, ab aliis non recipiantur. Requiratur autem, ne pusillanimitate, aut con- Concil. Nic. c. 5. Burchard. lib. 11. c. 36.

tentione, vel alio vitio Episcopi videatur à communione seclusus.

De eadem re. *Ex Concilio Antiocheno.*

Concil. Antioch. c. 6. Burchard. lib. 11. c. 37.

CCCC. Si quis à proprio Episcopo communione privatus est, non antè suscipiatur ab aliis Episcopis quàm suo reconcilietur Episcopo.

De eadem re. *Ex Concilio Apostolorum.*

Can. Apost. c. 12.

CCCCI. Si quis cum damnato Clerico, veluti cum Clerico, simul oraverit, iste damnetur.

De damnatis á synodo. *Ex Concilio Antiocheno.*

Concil. Antioch. c. 4. Burchard. lib. 1. c. 199.

CCCCII. Si quis Episcopus damnatus à synodo, vel Presbyter aut Diaconus à suo Episcopo, ausi fuerint aliquid de ministerio contingere, nullo modo liceat eis, nec in alia synodo, restitutionis spem aut locum habere satisfactionis.

De excommunicato qui communicare præsumpserit. *Ex Concilio Carthaginensi.*

Lib. 5. Capitular. c. 28. & Addit. 1 v. c. 35. Burchard. lib. 1. c. 200.

CCCCIII. Item placuit universo Concilio ut qui excommunicatus fuerit pro suo neglectu, sive Episcopus, sive quilibet Clericus, & tempore excommunicationis suæ ante audientiam communionem præsumpserit, ipse in se damnationis judicetur protulisse sententiam.

Si Episcopus voluerit exterminare aliquem de Ecclesia. *Ex Concilio Sardicensi.*

CCCCIV. Si Episcopus exterminare voluerit Clericum suum de Ecclesia, providendum est ne innocens damnetur. & ideo habeat potestatem ut Episcopos finitimos interpellet, & causa ejus audiatur, ac diligentiùs tractetur. quia non oportet negari audientiam roganti. & Episcopus patienter accipiat ut aut probetur sententia ejus, aut emendetur. Concil. Sardic. c. 17.

De depositis, si ausi fuerint attrectare ministerium sibi dudum commissum. *In canonibus Apostolorum.*

CCCCV. Si quis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, justè super certis criminibus depositus, ausus fuerit attrectare ministerium sibi dudum commissum, hic ab Ecclesia penitùs abscidatur. Can. Apost. c. 29.

De Presbytero accusato. *Ex Concilio Rotomagensi.*

CCCCVI. Ut nullus Episcopus Presbyterum accusatum ab officio Missæ removeat, nisi ad causam suam dicendam die statuta litteris evocatus minimè occurrerit, id est, infra spatium mensis. Et si post mensem secundum non occurrerit, tunc ab officio suspendatur, quousque pro se rationem reddat. Si enim laici non canonicè excommunicantur nisi tertiò fuerint vocati atque commoniti, indignum videtur ut sacerdotibus denegetur, qui majoris ordinis & dignitatis sunt, quod laicis regu-

la ecclesiastica indulgenter permittit. Pro tanto enim habetur sacerdotem ab officio removere pro quanto laicum à communione Ecclesiæ cessare. Nam unde laici excommunicantur, inde Presbyteri ab officio altaris submoventur. Require cap. CCLXXXIX.

Qualiter Episcopus excommunicare infideles debeat. Unde suprà.

Burchard. lib. II. c. 2. ex Concilio Rotomag.

CCCCVII. Episcopus, cùm excommunicare vel anathematizare aliquem infidelem pro certis & manifestis sceleribus dispositum habet, post lectionem evangelij clerum & plebem ita debet alloqui.

ALLOCUTIO.

Burchard. lib. II. c. 2. & apud Centuriatores centur. 10. cap. 6.

CCCCVIII. Noverit caritas vestra, fratres mei, quòd quidam vir nomine ille diabolo suadente postponens Christianam promissionem quam in baptismo professus est, per apostasiam conversus post Satan, cui abrenuntiavit & omnibus operibus ejus, vineam Christi, id est, Ecclesiam ejus, devastare & deprædare non pertimescit, pauperes Christi, quos pretioso sanguine suo redemit, violenter opprimens & interficiens, & bona eorum diripiens. Unde quia filius hujus nostræ Ecclesiæ, cui Deo auctore præsidemus, debuerat esse, quia in ea per aquam & Spiritum sanctum renatus est, & inter adoptivos filios Dei adnumeratus, quamvis modò filius diaboli sit imitando diabolum, solliciti ne per neglegentiam pastoralem aliqua de ovibus nobis creditis deperiret, pro qua in tremendo ju-

dicio ante principem pastorum Dominum nostrum Jesum Christum rationem reddere compelleremur, juxta quod ipse terribiliter nobis comminatur dicens, *Si non adnuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram*, misimus ad eum Presbyterum nostrum & litteras commonitorias semel & iterum atque tertiò, invitantes eum canonicè ad emendationem & satisfactionem & pœnitentiam, corripientes eum paterno affectu. Sed ipse, proh dolor, diabolo cor ejus indurante, monita salutaria sprevit, & in cœpta malitia perseverans, Ecclesiæ Dei, quam læsit, superbiæ spiritu inflatus, satisfacere dedignatur. De talibus itaque transgressoribus, & sanctæ religionis pacísque, quam Christus ipse suis discipulis dedit atque reliquit, violatoribus, præcepta dominica & apostolica habemus, quibus informamur quid de hujuscemodi prævaricatoribus agere nos oporteat. Ait enim Dominus in evangelio: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum.* Fratres, in unoquoque nostrum peccat qui in sanctam Ecclesiam peccat. Si enim sancta Ecclesia unum corpus est, cujus corporis caput Christus est, singuli autem sumus alter alterius membra, & cùm patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, procul dubio in nos peccat qui membra nostra lædit. Jubet ergo Dominus ut frater, id est, Christianus, in nos peccans, primò secretè corripiatur, deinde cum testibus redarguatur, novissimè in conventu Ecclesiæ publicè conveniatur. Quòd si has tres admonitiones & pias correp-

Ezech. 3.

Matth. 18.

1. Cor. 12.

tiones contemnit, & satisfacere despicit, post hæc *sit tibi*, inquit, *sicut ethnicus*, id est, gentilis, atque paganus; ut non jam pro Christiano, sed pro pagano, habeatur. Et in alio loco membrum quod à sua compage resolvitur, & à junctura caritatis dissociatur, & omne corpus quod scandalizat, Dominus abscidi & proici jubet, dicens: *Si oculus vel manus vel pes tuus scandalizat te, erue eum, & proice à te.* Et Apostolus: *Auferte*, inquit, *malum à vobis.* Et item: *Infidelis si discedit, discedat.* Et in alio loco rapaces à regno Dei excludit dicens: *Neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Et alibi: *Si quis frater nominatur, & est fornicator, aut adulter, aut homicida, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere licet.* Et Johannes dilectus præ ceteris Christi discipulis talem nefarium hominem salutare prohibebat dicens: *Nec ei ave dixeris, neque eum in domum receperis. Qui enim ei ave dicit, communicat operibus ejus malignis.* Dominica itaque atque apostolica præcepta adimplentes, membrum putridum & insanabile, quod medicinam non recipit, ferro excommunicationis à corpore Ecclesiæ abscidamus, ne tam pestifero morbo reliqua membra corporis, veluti veneno, inficiantur.

Matth. 18.

Ibid.

1. *Cor.* 5.

1. *Cor.* 7.

1. *Cor.* 6.

1. *Cor.* 5.

2. *Joa.*

Decreta Siric. c. 7.

EXCOMMUNICATIO.

CCCCIX. Igitur quia monita nostra & crebras exhortationes contemnit, quia tertiò secundùm dominicum præceptum vocatus ad emendationem & pœnitentiam venire despexit, quia culpam suam necdum cognovit nec

Burchard. lib. 11. c. 3. & apud Cenuuriatores ibid.

confessus est, nec missa nobis legatione, qui causam ipsius exequimur, quia noster parrœchianus est, veniam postulavit, quia in cœpta malitia, diabolo cor ejus indurante, perseverat, &, juxta quod Apostolus dicit, secundùm duritiam suam & cor impœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ, idcirco nos eum cum universis complicibus & communicatoribus fautoribúsque suis judicio Dei omnipotentis, Patris, Filij, & Spiritus sancti & beati Petri principis Apostolorum, & omnium sanctorum, necnon & nostræ mediocritatis auctoritate & potestate nobis divinitus collata ligandi & solvendi in cœlo & in terra, à pretiosi corporis & sanguinis Domini perceptione & à societate omnium Christianorum separamus, & à liminibus sanctæ matris Ecclesiæ in cœlo & in terra excludimus, & excommunicatum & anathematizatum esse decernimus, & damnatum cum diabolo & angelis ejus & omnibus reprobis in igne æterno judicamus, nisi fortè á diaboli laqueis resipiscat, & ad emendationem & pœnitentiam redeat, & Ecclesiæ Dei, quam læsit, satisfaciat. Et respondeant omnes tertiò: *Amen*. Aut: *Fiat, Fiat*. Aut: *Anathema sit*. Debent autem duodecim sacerdotes Episcopum circumstare & lucernas ardentes in manibus tenere, quas in conclusione anathematis vel excommunicationis proicere debent in terram & pedibus conculcare. Post hæc Episcopus plebi ipsam excommunicationem communibus verbis debet explanare, ut omnes intellegant quàm terribiliter damnatus sit, & ut noverint quòd ab illa hora in reli-

quum non pro Christiano, sed pro pagano, habendus sit, & qui illi quasi Christiano communicaverit, aut cum eo manducaverit aut biberit, aut eum osculatus fuerit, vel cum eo colloquium familiare habuerit, nisi fortè ad satisfactionem & pœnitentiam eum provocare studuerit, aut in domo sua eum receperit, aut simul cum eo oraverit, proculdubio similiter sit excommunicatus. Deinde epistolæ Presbyteris per parrœchiam mittantur, continentes modum excommunicationis, in quibus jubeatur ut dominicis diebus post lectionem evangelij plebibus sibi commissis publicè adnuntient ipsam excommunicationem, ut ne quis per ignorantiam communicet excommunicato. Oportet etiam ut aliis Episcopis ipsa excommunicatio manifestetur. Præcipit enim Toletanum Concilium ut invicem mox scripta percurrant per omnes provinciæ Episcopos, quoscunque adire potuerint, ut excommunicatus audiatur. Seniori etiam ejus ipsa excommunicatio debet nota fieri.

Concil. Tolet. I. c. 11.

Vide suprà cap. 289. hujus libri.

ITEM ALIA EXCOMMUNICATIONIS ALLOCUTIO.

CCCCX. Audistis, dilectissimi, quanta & quàm horrenda pravitatis ac iniquitatis opera ille à diabolo instigatus perpetrare non timuerit, & quomodo per apostasiam a totius Christianæ religionis cultu profana mente recesserit. Audistis quemadmodum canonicè ad satisfaciendum evocatus sit, sed venire distulerit, quomodo frequenter admonitus ut resipisceret à laqueis diaboli, quibus tenetur ad-

Burchard. lib. 11. c. 4. & apud Centuriatores ibid.

strictus, saluberrimas admonitiones obturatis auribus cordis audire contempserit. Dominus dicit in evangelio de tali contumaci fratre, qui ecclesiasticam renuit suscipere correptionem, *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi*, inquit, *sicut ethnicus & publicanus*; id est, jam non est computandus inter Christianos, sed inter paganos. Hinc Paulus, Domini & Magistri doctrinam sequens, Corinthios redarguit quare cum criminosis ac sceleratis communionem haberent, dicens: *Vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum*; id est, separetur à vestro consortio qui tale scelus operatus est. Et adjungit: *Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini mei Iesu tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis.* Et post pauca: *Scripsi vobis ne commiscearmini fornicariis.* Et statim infert: *Si quis frater appellatur*, id est, Christianus, *& fornicator est aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere.* Et alibi: *Auferte malum ex vobis.* Et: *Infidelis, si discedit, discedat.* Una enim ovis morbida omnem gregem contaminat, & modicum fermentum totam massam corrumpit, & plerumque unum membrum putridum totum corpus inficit. Et ideo tam pernicioſa pestis à corpore Ecclesiæ radicitus evellatur.

Matth. 18.

1. *Cor.* 5.

1. *Cor.* 7.

1. *Cor.* 5.

Excommunicatio.

CCCCXI. Dominicis igitur atque apostolicis informati præceptis, judicio Patris, & Filij ejus Domini nostri Jesu Christi, & Spi-

Burchard. lib. 11. c. 5. & apud Centuriatores ibid.

ritus sancti, auctoritate & potestate Apostolis Apostolorúmque successoribus à Deo concessa, unà vobiscum prædictum pessimum virum à liminibus sanctæ matris Ecclesiæ excludimus & ab omni societate & communione Christiana separamus, separatúmque esse in æternum decernimus, id est, in præsenti seculo & in futuro. Nullus Christianus ei ave dicat, aut eum osculari præsumat. Nullus Presbyter cum eo Missam celebrare audeat vel sacrosanctum corpus & sanguinem Domini tradere. Nemo ei jungatur in consortio, neque in aliquo negotio. Et si quis ei se sociaverit, & communicaverit ejus operibus malignis, noverit se simili percussum anathemate; his exceptis qui ob hanc causam ei junguntur ut eum revocent ab errore, & provocent ad satisfactionem; nisi fortè resipuerit, & Dei gratia inspirante ad pœnitentiæ remedium conversus fuerit, & digna emendatione Ecclesiæ Dei, quam læsit, humiliter satisfecerit.

ITEM ALIA TERRIBILIOR EXCOMMUNICATIO.

Burchard. lib. 11. c. 6. & apud Centuriatores ibid.

CCCCXII. Canonica instituta & sanctorum patrum exempla sequentes, Ecclesiarum Dei violatores, videlicet raptores, deprædatores, & homicidas illos in nomine Patris & Filij & in virtute Spiritus sancti, nec non auctoritate Episcopis per Petrum principem Apostolorum divinitus collata, à sanctæ matris Ecclesiæ gremio segregamus ac perpetuæ maledictionis anathemate condemnamus. Sintque maledicti in civitate, maledicti in agro, maledictum horreum eorum, & male-

dictæ reliquiæ illorum, maledictus fructus ventris eorum, & fructus terræ illorum. Maledicti sint ingredientes, & maledicti sint egredientes; síntque in domo maledicti, in agro profugi; veniántque super eos omnes illæ maledictiones quas Dominus per Moysen in populum divinæ legis prævaricatorem se esse missurum intentavit; síntque anathema maranatha, id est, pereant in secundo adventu Domini. Nullus eis Christianus ave dicat. Nullus Presbyter Missam celebrare præsumat, vel sanctam communionem dare. Sepultura asini sepeliantur, & in sterquilinium sint super faciem terræ. Et sicut hæ lucernæ de manibus nostris projectæ hodie extinguuntur, sic eorum lucerna in æternum extinguatur; nisi fortè resipuerint, & Ecclesiæ Dei, quam læserunt, per emendationem & condignam pœnitentiam satisfecerint.

Excommunicatio brevis.

CCCCXIII. Canonica instituta & sanctorum patrum exempla sequentes, Ecclesiarum Dei violatores illos auctoritate Dei & judicio sancti Spiritus à gremio sanctæ matris Ecclesiæ & consortio totius Christianitatis eliminamus, quousque resipiscant, & Ecclesiæ Dei satisfaciant. Burchard. lib. 11. c. 7. & apud Centuriatores ibid.

Qualiter Episcopus reconciliet vel recipiat excommunicatum.

CCCCXIV. Cùm aliquis excommunicatus vel anathematizatus, pœnitentia ductus, veniam postulat, & emendationem promittit, Burchard. lib. 11. c. 8.

Episcopus qui eum excommunicavit, ante januas Ecclesiæ venire debet, & duodecim Presbyteri cum eo, qui eum hinc inde circumstare debent. ubi etiam adesse debent illi quibus injuria vel damnum illatum est. & ibi secundùm leges divinas & humanas oportet damnum commissum emendari, aut, si jam emendatum est, eorum testimonio comprobari. Deinde interroget Episcopus si pœnitentiam, juxta quod canones præcipiunt, pro perpetratis sceleribus suscipere velit. Et si ille terræ prostratus veniam postulat, culpam confitetur, pœnitentiam implorat, de futuris cautelam spondet, tunc Episcopus, apprehensa manu ejus dextera, eum in Ecclesiam introducat, & ei communionem & societatem Christianam reddat. Post hæc secundùm modum culpæ pœnitentiam ei injungat, & litteras per parrœchiam dirigat, ut omnes noverint eum in societate Christiana receptum. Aliis etiam Episcopis hoc notum faciat. Nullus autem Episcopus alterius parrœchianum excommunicare vel reconciliare præsumat sine conscientia vel consensu proprij Episcopi.

De eo qui patrem vel matrem inhonorat.

Ex Concilio Rotomagensi.

CCCCXV. Si quis patrem aut matrem percutit, aut maledicit, quia capitalia crimina commisit, publicam inde pœnitentiam agat, sicuti de gravioribus peccatis. Ait enim Dominus: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.* Quem enim Dominus dignum morte judicat, proculdubio pro homicida tenetur,

Exod. 11.

& sicut homicida debet pœnitere.

De bubulcis & porcariis, ut ad Missam veniant saltem in dominicis diebus.

Vnde suprà.

CCCCXVI. Admonere debent sacerdotes plebes sibi subditas ut bubulcos atque porcarios vel alios pastores vel aratores, qui in agris assiduè commorantur vel in silvis, & ideo more pecudum vivunt, in dominicis & in aliis festis diebus saltim ad Missam faciant vel permittant venire. Nam & hos Christus pretioso sanguine suo redemit. Quòd si neglexerint, pro animabus eorum absque dubio rationem se reddituros sciant. Siquidem Dominus veniens in hunc mundum, non elegit oratores atque nobiliores quosque, sed piscatores atque idiotas sibi discipulos adscivit; ut ostenderet in facto quod ipse verbo in evangelio affirmat dicens: *Quod hominibus altum est, abominabile est apud Deum.* Et salva altiore intellegentia, nativitas nostri redemproris primò omnium pastoribus ab angelo nuntiatur. Burchard. lib. 2. c. 71.

De confessione, de pœnitentia, de decimis, & de ebrietate, & de vomitu post eucharistiam, in primo libello suprà expositum est.

De pauperibus, qualiter alantur.

Ex Concilio Turonensi.

CCCCXVII. Unaquæque civitas pauperes & egenos alimentis congruentibus pascat secundùm vires, & tam vicini Presbyteri Concil. Turon. 2. c. 5.

quàm cives unusquisque suum pauperem nutriat. quo fiat ut ipsi pauperes per alias civitates non vagentur.

De eadem re. *Ex Capitularium lib.* I. *cap.* CXVIII.

Lib. 1. Capitular. c. 124.

CCCCXVIII. De mendicis qui per patrias discurrunt, volumus ut unusquisque fidelium nostrorum suum pauperem de beneficio aut de propria familia nutriat, & non permittat alicubi ire mendicando. Et ubi tales inventi fuerint qui laborare manibus possunt & non faciunt, nullus eis quicquam tribuere præsumat.

De eo qui bannum Episcopi vel Presbyteri parvipendit. *Vnde suprà.*

CCCCXIX. Quisquis bannum vel excommunicationem Episcopi vel Presbyteri sui superbiendo parvipenderit, hic talis ab Ecclesia penitùs evellatur. Ait enim Dominus ad Moysen: *Anima quæ superbiendo mandatum Domini transgressa fuerit, peribit de populo suo.* Hinc Dominus in evangelio: *Qui vos spernit, me spernit.* Et Moyses contumacibus dicit: *Non contra me est murmur vestrum, sed contra Dominum.* Et Dathan & Abiron vivi absorpti sunt, quia insurrexerunt adversùs eundem Moysen, & ejus mandatum sprevérunt. Et ideo tale scelus gravissimè vindicandum est.

Num. 15.

Luc. 10.

Exod. 16.

§ † §

De

De Presbytero qui fuerit degradatus. *Ex Concilio Toletano* XII. *cap.* VI.

CCCCXX. Si quis Presbyter ab Episcopo suo fuerit degradatus, aut ab officio pro certis criminibus suspensus, & ipse per contemptum & superbiam aliquid de ministerio sibi interdicto agere præsumpserit, & postea ab Episcopo suo correptus in cœpta præsumptione perduraverit, hic omnimodis excommunicetur & ab Ecclesia expellatur. Et quicunque cum eo communicaverit scienter, similiter se sciat esse excommunicatum. Similiter de Clericis, laicis, vel feminis excommunicatis observandum est. Quòd si aliquis ista omnia contempserit, & Episcopus emendare minimè potuerit, Regis judicio exilio damnetur.

Concil. Vernsub Pipp. c. 9. Lib. 5. Capitular. c. 42. Burchard. lib. 2. c. 179.

Ut nullus hospitium deneget iteranti. *Ex Concilio ad palatium Vernis.*

CCCCXXI. Placuit nobis & nostris fidelibus ut Presbyteri suos parrœchianos admoneant ut & ipsi hospitales, ut nulli iter facienti mansionem denegent, & ut omnis occasio rapinæ tollatur, nihil cariùs vendant transeuntibus nisi quanto in mercato vendere possunt. Quòd si cariùs vendere voluerint, ad Presbyterum transeuntes hoc referant, & illius jussu cum humanitate eis vendant.

De eo qui Presbyterum inhonorat. *Vnde suprà.*

CCCCXXII. Si quis Presbyterum pro-

Burchard. lib. 2. c. 219.

prium inhonorat, aut verbo aut facto contumeliam facit, tamdiu à liminibus Ecclesiæ arceatur quousque per condignam pœnitentiam satisfaciat. Ait enim Apostolus: *Presbyteri qui præsunt, duplici honore digni habeantur.* Item alibi dicit: *Obedite præpositis vestris, & subjecti eis estote.* & cetera.

1. Tim. 5.

Hebr. 13.

Si quis contradicit Episcopo ne servi propter crimina virgis cædantur. *Ex Concilio ad sanctum Medardum.*

Concil. Suession. 2. Act. 8. c. 9.

CCCCXXIII. Ut Missi nostri omnibus per singulas parrœchias denuntient quia si Episcopus aut ministri Episcoporum pro criminibus colonos flagellaverint cum virgis, propter metum aliorum, ut ipsi criminosi corrigantur, cum tali discretione, sine ulla occasione indebita, sicut in synodo collocutum est, ut vel inviti pœnitentiam agant, ne æternaliter pereant. Si seniores ipsorum colonorum indignè tulerint, & aliquam vindictam exinde exercere voluerint, aut eosdem colonos, ne distringantur, contendere præsumpserint, sciant quia & bannum nostrum componant, & simul cum excommunicatione ecclesiastica nostram harmiscaram durissimam sustinebunt.

De advenis. *Ex Concilio Karoli & Lotharij ad Valentianas, cap.* X.

Capitula Karoli Calvi tit. 12. c. 9.

CCCCXXIV. De advenis qui oppressione Nortmannorum vel Britannorum in partes istorum regnorum confugerunt, statuerunt seniores nostri ut à nullo reipublicæ mi-

nistro quamcunque violentiam vel oppressionem aut exactionem patiantur; sed liceat eis conductum suum quærere, donec pace reddita aut ipsi redeant ad loca sua, aut seniores illorum eos recipiant. Nullus autem eos inservire præsumat, eò quòd loco mercenarij apud aliquem manserint, nec censum aut tributum exigere. Quòd si inventus fuerit ex reipublicæ ministris aut alius quilibet contra hoc pietatis præceptum facere aut feciſſe, bannum nostrum exinde componat.

Unde suprà.

CCCCXXV. Pervenit ad aures sacerdotum quòd profugi, qui paganorum manus omnibus bonis amissis vix evaserunt, in regionibus nostris à quibusdam injustè opprimantur, & in servitutem redigantur contra divinas humanásque leges, cùm Dominus per Prophetam dicat: *Advenæ ne feceritis calumniam in loco hoc, & habitabo vobiscum.* Et iterum: *Advenam non contristabis.* & multa his similia. Tales igitur severiter corripiendi sunt, & de manibus eorum advenæ eruendi, juxta quod scriptum est: *Eripiens inopem de manu fortioris ejus &c.* Nam advenæ apud fratres suos, id est, Christianos, mercenarij debent esse, non servi. Si autem in servitutem redigantur, quid illis profuit paganorum manus effugisse, cùm captivitatis jugum & duræ servitutis non effugerint? Et ideo contra hanc crudelitatem sacerdotum debet pietas decertare, ne pro tam immani malitia ira divina populum Christianum consumat.

Hierem. 7.

Exod. 22.

Psal. 34.

Ut justæ mensuræ sint. *Ex Capitulare ad Pistas.*

Capitula Karoli Calvi tit. 31. c. 20.

CCCCXXVI. Ut Comites & omnes reipublicæ ministri seu ceteri fideles nostri provideant quatinus justus modius, & æquus sextarius, secundùm sacram scripturam & Capitula prædecessorum nostrorum, in civitatibus & in vicis vel in villis ad vendendum & emendum fiat, & mensuram secundùm antiquam consuetudinem de palatio nostro accipiant. Et si cui reputatum fuerit mensuram adulterasse, si liber homo est, aut sacramento secundùm suam legem se expurget; aut si culpabilis invenitur, bannum nostrum persolvat, & à ministris reipublicæ tollatur quod cum injusta mensura vendere voluit. Si autem colono aut servo hoc reputatum fuerit, judicio Dei se inde examinet; & si convictus fuerit, perdat rem, id est, hoc unde mensuram adulteratus est, insuper & nudo corio virgis cædatur. Et sive servus, sive liber, post legalem emendationem episcopale judicium suscipiat, quia contra interdictum Dei fecit. Ait enim: *Æquus tibi sit modius, & sextarius æquus.* Et alibi: *Mensuram & mensuram odit Dominus.* Et item: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Quod peccatum inter illa capitalia peccata computatur de quibus Apostolus dicit quòd qui ea fecerit, cum hujusmodi nec cibum sumere Christiano licet. Similiter per civitates & vicos atque mercata ministri reipublicæ provideant ne illi qui panem & carnem per deneradas & vinum per sextarios vendunt,

Levit. 19.
Prov. 20.
Psal. 14.
1. *Cor.* 5.

mensuram adulterare possint ; sed quantos mensurabiles panes de justo modio in unaquaque civitate Episcopi vel Abbates à suis pistoribus recipiunt , tantos mensurabiles panes de eodem modio à pistoribus qui panem vendunt fieri faciant. Quòd si inventi fuerint mensuram adulterare vel minuere, & damnum sustineant, & virgis cædantur. Homines etiam quibus hoc commissum est ut provideant ne mensuræ minorentur. Si de perjurio quod juraverunt quòd hoc consentire non debuissent fuerint convicti , secundùm legem puniantur, aut perdant manum , aut redimant , aut grave damnum sustineant , & postea ab Episcopo de perjurio publicam pœnitentiam accipiant.

De eadem re. *Ex Capitularium lib.* III. *cap.* XC.

CCCCXXVII. Ut æquales mensuras & pondera æqualia omnes habeant sive in civitatibus sive in monasteriis ad dandum invicem , sive accipiendum , sicut in lege Domini præceptum habemus. [*Vide Burchard. lib.* 19. *c.* 148.] Lib. 1. Capitular. c. 74.

De conspirationibus. *Ex Concilio Chalcedonensi.*

CCCCXXVIII. Conjurationis vel conspirationis crimen etiam ab exteris legibus est omnino prohibitum. Multò magis hoc in Dei Ecclesia ne fiat admonere convenit. Si qui ergo Clerici vel monachi reperti fuerint conjurantes, aut conspirantes, aut insidias po- Concil. Chalcedon. c. 18.

Burchard. lib. 10. c. 68.

nentes Episcopis aut Clericis, gradu proprio penitùs abscidentur.

De eadem re. *Ex Capitularium lib.* I. *titulo* XXVIII.

Lib. 1. Capitular. c. 79.

CCCCXXIX. Nec Clerici nec monachi conspirationem vel insidias contra pastorem suum faciant.

De eadem re. *Ex Concilio ad Pistas.*

Capitula Karoli Calvi tit. 29. c. 4. pag. 276.

CCCCXXX. Nos quoque Episcopi auctoritate Dei & sacrorum canonum, sicut sancti Pontifices DCXXX. Chalcedonensis Concilij conspirationem fieri prohibuerunt, & sicut cetera Episcoporum Concilia hujusmodi pernicioſa facta vetuerunt, & nos prohibemus. quia facientes illa per eorum judicium, qui cum Deo jam in cœlo regnant, & à cœlesti Ecclesia & Christianorum societate separati sunt, nisi per dignos pœnitentiæ fructus ad hoc redeant ut sanctæ Ecclesiæ possint readunari.

De eadem re. *Ex Capitularium lib.* III. *cap.* IX.

Lib 3. Capitular. c 9. Lib. 1. Leg. Longob. tit. 17. c. 11.

CCCCXXXI. Conspirationes verò quicunque facere præsumpserint, & sacramento quamcunque conspirationem firmaverint, triplici ratione judicentur. Primò, ut ubicunque aliquod malum per hoc perpetratum fuit, auctores facti interficiantur. Adjutores verò illorum singuli alter ab altero flagellentur, & nares sibi invicem præcidant. Ubi verò nihil mali perpetratum est, similiter

quidem inter se flagellentur, & capillos sibi vicissim detondeant. Si verò per dextras conspiratio facta fuerit, si liberi sunt, aut jurent cum idoneis juratoribus; aut si hoc facere non possunt, suam legem componant. Si verò servi sunt, flagellentur.

De confratriis vel consortiis. *Ex Concilio Nannetensi.*

CCCCXXXII. De collectis vel confratriis, quas consortia vocant, sicut verbo monuimus, & nunc scriptis expressè præcipimus, ut tantum fiat quantum rectum ad auctoritatem & utilitatem atque ad salutem animæ pertinet. Ultrà autem nemo neque sacerdos neque fidelis quisquam in parrœchia nostra progredi audeat, id est, ut in omni obsequio religionis, videlicet in oblatione, in luminaribus, in orationibus mutuis, in exequiis defunctorum, in eleemosynis & ceteris pietatis officiis. Pastos autem & comessationes quas divina auctoritas vetat, ubi & gravedines & indebitæ exactiones & turpes ac inanes lætitiæ & rixæ sæpe etiam, sicut experti sumus, usque ad homicidia & odia & dissensiones accidere solent, adeo penitùs interdicimus ut qui contra hoc decretum agere præsumpserit, si Presbyter fuerit, vel quilibet Clericus, gradu privetur; si laicus est aut femina, ab Ecclesia usque ad satisfactionem separetur. Conventus autem talium confratrum, si necesse fuerit ut simul conveniant, aut fortè aliquis contra parem suum discordiam habue-

Concil. Nannet. c. 15. Hincmari Capitula tit. 1. c. 16.

rit, quem reconciliari necesse sit, & sine conventu Presbyterorum & ceterorum esse non possit, post peracta illa quæ Dei sunt & Christianæ religioni conveniunt, & post debitas admonitiones, si contigerit ut veræ caritatis & fraternæ invicem consolationis omnes ad refectionem conveniant, sic talia fieri permittimus, ut servata modestia & temperantia & sobrietate pacísque concordia, sicut decet fratres, omnia in ædificationem fraternitatis & laudem & gloriam Dei & gratiarum actiones fiant. Et hoc omnino caveatur quod Salvator ait: *Videte ne graventur corda vestra in crapula & ebrietate.* Qui voluerint, eulogias à Presbytero accipiant; & panem tantùm frangentes, singuli singulos biberes accipiant, & nihil ampliùs contingere præsumant. Et sic unusquisque ad sua cum benedictione Domini redeat.

Luc. 21.

Ut si Presbyter defunctus fuerit, vicinus Presbyter apud seniorem secularem nequaquam Ecclesiam obtineat. *Ex eodem.*

CCCCXXXIII. Ut si quilibet Presbyterorum defunctus fuerit, vicinus Presbyter apud secularem seniorem nulla precatione vel aliquo xenio Ecclesiam illam obtineat, quia titulus per se constans antea extitit, sed neque Capellam, sine consultu Episcopi. Quòd si fecerit, definitam sententiam sibi prolatam suscipiat, sicuti de Episcopo canonica decrevit auctoritas, ut qui per ambitionem majorem civitatem appetierit, & illam perdat quam te-

Concil. Nannet. c. 16. Hincmari Capitula tit. 2. c. 17. Burchard. lib. 3. c. 229.

Decreta Leon. l. c. 38.

nuit, & illam nequaquam obtineat quam usurpare tentavit.

De liquore in quo mus ceciderit.
Ex Pœnitentiali.

CCCCXXXIV. Mus si ceciderit in liquorem, tollatur inde, & aspergatur aqua benedicta, & sumatur. Si verò mortua fuerit inventa, abiciatur totus ille liquor. Quòd si multum est de liquore, purgetur ille liquor, & aspergatur aqua sancta, & sumatur, si necesse est. Si in farina aut in lacte coagulato aut in melle mus mortua invenitur, quod in circuitu ejus est foras proiciatur, reliquum sumatur.

Si quis sepulcrum violaverit & cetera,
Vt suprà.

CCCCXXXV. Si quis sepulcrum violaverit, septem annos pœniteat, tres in pane & aqua.

Si quis ligaturas fecerit, quod detestabile est, tres annos pœniteat, unum ex his in pane & aqua.

Si quis manducaverit morticinum aut idolis immolatum, jejunet hebdomadas duodecim.

Si quis quodlibet membrum sibi voluntariè truncaverit, tres annos pœniteat, unum ex his in pane & aqua.

Si quis usuras undecunque exegerit, similiter pœniteat.

Si quis per violentiam aut quolibet ingenio malo ordine res alienas invaserit aut tulerit, similiter pœniteat.

Si quis aliquem hominem malo ordine vendiderit, similiter pœniteat.

Si quis aream aut domum alterius voluntariè igne cremaverit, similiter pœniteat.

Si quis per iram aliquem percusserit, & sanguinem fuderit, aut debilem fecerit, quadraginta dies pœniteat in pane & aqua.

Si aliquis excommunicatus mortuus fuerit.

Vt suprà.

Halitgar. lib. 6. c. 10. Burchard. lib. 11. c. 51.

CCCCXXXVI. Si aliquis excommunicatus fuerit mortuus, qui jam sit confessus, & non occurrit venire ad sacerdotem, sed præoccupavit eum mors in domo aut in via, faciant pro eo parentes ejus oblationem ad altare, & dent redemptionem pro captivis.

De eo qui furatus fuerit per necessitatem.

Burchard. lib. 11. c. 56.

CCCCXXXVII. Si quis per necessitatem furatus fuerit cibaria vel vestem vel pecus per famem aut per nuditatem, pœniteat hebdomadas quatuor. Si reddiderit, non cogatur jejunare.

De redemptionis pretio.

Burchard. lib. 19. c. 22.

CCCCXXXVIII. Si quis fortè non potuerit jejunare, & habuerit unde possit redimere, si dives fuerit, pro septem hebdomadis det solidos viginti. Si non habuerit tantum unde dare possit, det solidos decem. Si autem multùm pauper fuerit, det solidos tres. Neminem verò conturbet quia jussimus dare solidos viginti aut minùs: quia, si dives fuerit, facilius est illi dare solidos viginti quàm pau-

peri solidos tres. Sed adtendat unusquisque cui dare debeat, sive pro redemptione captivorum, sive supra sanctum altare, sive Dei servis, seu pauperibus in eleemosyna.

Quid pro uno mense agendum sit.
Vnde suprà.

CCCCXXXIX. Pro uno mense quod in pane & in aqua pœnitere debet aliquis, psalmos decantet mille CC. genu flexo; & si non genu flexo, mille DCLXXX. Et omni die, si vult, & abstinere non potest, reficiat ad sextam; nisi feria quarta & sexta jejunet usque ad Nonam. carnem & vinum non sumat. Reliqua percipiat. Burchard. lib. 19. c. 19.

Quid pro una hebdomàda.
Vt suprà.

CCCCXL. Pro una hebdomada psalmos CCC. genua flectendo decantet, aut in uno loco per ordinem psallat. Burchard. lib. 19. c. 18.

Quid pro uno anno.

CCCCXLI. Qui verò psalmos non novit, & jejunare non potest, pro uno anno quod jejunare debet in pane & aqua, det in eleemosyna viginti sex solidos, & in unaquaque hebdomada diem unum jejunet usque ad Nonam, id est, feriam quartam, & alium, id est, feriam sextam, usque ad vesperam. Et in tres quadragesimas quantum sumit pensat, & medietatem tribuat in eleemosyna. Burchard. lib. 19. c. 20.

Item de pretio unius anni.

CCCCXLII. Primo anno quidam permiserunt triduanas quatuor, alij duodecim triduanas, id est, semel in mense uno. Quidam dixerunt triduanas agere in verberibus & vigiliis insistendo triduum.

De redemptione unius diei.

CCCCXLIII. Pretium autem unius diei id est agapen duorum vel trium pauperum, sive unum denarium. Alij totum psalterium in æstate, in hyeme verò & in verno vel in autumno psalmos quinquaginta. Quidam judicaverunt duodecim plagas vel percussiones.

Item de redemptione unius diei.

CCCCXLIV. Qui itaque hoc quod in Pœnitentiale scriptum est implere potuerit, agat Deo gratias. Qui autem non potuerit adimplere, consilium damus per misericordiam Dei. Inprimis pro uno die in pane & aqua quinquaginta psalmos cantet genu flexo, aut stando in uno loco septuaginta decantet, aut unum denarium det, aut tres pauperes pascat. Quidam dicunt quinquaginta percussiones vel quinquaginta psalmos pro uno die in autumno, hyeme vel verno centum percussiones vel psalmos quinquaginta, in æstate psalterium unum vel percussiones centum.

Item de redemptione trium annorum.

Burchard. lib. 19. c. 23.

CCCCXLV. Qui non potest sic agere

pœnitentiam ut superiùs diximus, in primo anno eroget in eleemosyna solidos viginti sex, in secundo viginti, in tertio octodecim, hoc est, solidos sexaginta quatuor. Potentes homines faciant pro culpis suis quod Zachæus fecit. Ait enim ad Dominum: *Domine, omnium bonorum meorum dimidium do pauperibus; & si aliquid injustè abstuli, in quadruplum restituo.* Et de mancipiis suis aliquos dimittant liberos, & captivos redimant, & in se peccantibus ex corde dimittant. Et qui inlicita commisit, etiam à licitis se abstineat, & corpus affligat jejuniis, vigiliis, & crebris orationibus. Caro enim læta nos ad culpam traxit, afflicta reducit ad veniam.

Quomodo possum pœnitentiam septem annorum pœnitere. *Ex dictis sancti Bonifacij Episcopi.*

CCCCXLVI. Triduana una pro triginta diebus & cantatio psalmorum centum viginti. Pro uno die psalmi quinquaginta, & quinque *Pater noster.* Pro tribus diebus psalterium unum, & quindecim *Pater noster.* Item pro uno die tribus vicibus *Beati immaculati*, & sex *Miserere mei Deus*, & septuaginta vices prosternat se in terram, & per singulas *Pater noster* dicat. Item si nescit psalmos, pro uno die prosternat se centum vicibus in terram, & per singulas dicat *Miserere mei Deus*, & *Dimitte, Domine, peccata mea.* Cantatio unius Missæ potest redimere duodecim dies. decem Missæ, quatuor menses. viginti Missæ, novem menses. triginta Missæ, duodecim

menſes. Pro hebdomada una trecenti pſalmi genu flexo decantentur. Qui pſalmos neſcit, & jejunare non poteſt, quantum cotidie ſumit penſet, & medietatem tribuat in eleemoſyna.

Ecce diverſorum patrum diverſas opiniones de remediis peccatorum vel de leviganda pœnitentia in ordine poſuimus, in arbitrio prudentis ſacerdotis relinquentes quid ſalubrius & utilius animæ pœnitenti eſſe decernat.

PRIMA APPENDIX REGINONIS.

TITULI CAPITUM.

1. DE pseudographis & dubiis narrationibus.
2. De linteis altaribus præparandis.
3. De his qui proponentes fornicari vetantur.
4. Laicum pellentem suam conjugem communione privandum.
5. De his qui velut peccatum copulam deserunt nuptiarum.
6. De mulieribus quæ utuntur virilibus indumentis.
7. De his qui Christianitatis obtentu despiciunt filios.
8. De his qui dominico die jejunant.
9. De his qui abominantur eos qui carnibus vescuntur.
10. Non debere in diebus jejuniorum commemorationes martyrum fieri.
11. Quòd manere debet firmum si servi fisci Ecclesias fecerint.
12. Ut omni die energumeni exorcizentur.
13. De victu energumenorum.
14. De servis qui ad Ecclesiam confugiunt.
15. De nominibus recitandis in Missa.
16. Quòd rite omni sab-

bato jejunetur.

17. Jejunia legitima nonnisi maxima necessitate solvenda.

18. Ut incarcerati à Præpositis Ecclesiæ diebus dominicis visitentur.

19. Ut mulieres publicè docere non præsumant, neque baptizare.

20. Qui ad Ecclesiam confugiunt tradi non debent.

21. De accusatis vel accusatoribus.

22. De eadem re.

23. De eadem re.

24. De eadem re.

25. Item unde suprà.

26. Ex eodem.

27. De his qui Episcopo aliquam injuriam vel dehonorationem fecerint.

28. Quæ pœnitentia imponenda sit his qui furem aut latronem interficiunt.

29. Ne oblationes alibi fiant quàm in Ecclesia.

30. Contra eos qui dicunt sanctum Gregorium Papam Romanum ad interrogationem Augustini Cantuariorum Episcopi consangninitatis quarta contracta matrimonia solvi minimè debere.

31. De Presbyteris vel Diaconibus ab uno Episcopo non deponendis.

32. Ut Abbates Episcopis, monachi Abbatibus subsint. Et de monachis vagis.

33. De discretione potestatis Episcoporum quam in monasteriis habere possunt.

34. De his quos parentes ab infantia clericatus officio manciparunt, si postea voluntatem habeant nubendi.

35. Ut Diaconus ante xxv. annos & sacerdos ante xxx. non ordinetur.

36. Ut pœnitentes & bigami non ordinentur.

37. Qua ætate Diaconi ordinentur.

38. Qua ætate Episcopi vel Presbyteri consecrentur.

39. Qua ætate sacerdotes ordinari debeant.

40. De ordinatione Episcopi.

41. Ut viduæ non velentur.

42. De eadem re.

43. De viduis quæ post professam continentiam peccaverint.

44. De viduis professis, si nupserint, aut raptæ fuerint.

45. De viduis & virginibus, si castitatem tenere voluerint.

46. De viris ac feminis sacris propositum transgredientibus sacrum.

47. Ut

47. Ut viduæ vel virgines continentiam professæ non nubant.
48. De his qui velatas Deo consecratas in conjugium duxerint
49. De viduis velatis.
50. Item de viduis velatis.
51. De viro contra voluntatem uxoris in monasterium ingresso, & jam tonsoratus fuerit, omnino reddendo.
52. Episcopum debere honorem deponere si concubinam habuit eo tempore quo erat in sacro ordine constitutus.
53. De raptoribus viduarum & virginum. Item de abbatiis quæ jus electionis habent, seu de his quæ non habent.
54. Quid sit ministrare Christo.
55. De Clericis qui monachorum propositum appetunt.
56. Decretum de viduis.
57. De vidua quæ sub obtentu religionis velum ad tempus sibi imposuerit.
58. De pœnitentibus viris ac viduis sive virginibus qui divertentes laici fiunt, aut vestem mutant, vel conjugiis copulantur.
59. De discretione secularium & sanctimonialium viduarum.
60. Ad habitum redire cogatur, & recludatur in monasterio, quæ religiosam vestem abjecit.
61. De eadem re.
62. De feminis quæ religionis vestem in domibus propriis mutaverint, si postea conjugium elegerint, quid agendum sit.
63. Quòd consuetudo ecclesiastica pro lege tenenda sit.
64. De eadem re.

INCIPIT TEXTUS CAPITULORUM.

De pseudographis & dubiis narrationibus. *Ex libro* I. *Capitularium.*

I. PSEUDOGRAPHIÆ & dubiæ narrationes, vel quæ omnino contra fidem Lib. I. Capitular. c. 78.

catholicam sunt, ut epistola pessima & falsissima quam dicunt in Hierusalem de cœlo cecidisse, nec credantur, nec legantur, sed comburantur.

De linteis altaribus præparandis. *Ex eodem.*

Lib. 1. Capit. c. 152. Burchard. lib. 3. c. 115.

II. Ut Presbyteri per parrœchias suas feminis prædicent ut linteamina ad altaria cooperienda præparent.

De his qui proponentes fornicari vetantur. *Ex Concilio Neocæsarienſi.*

Concil. Neocæs. c. 4.

III. Si quis mulierem concupiscens proposuerit cum ea concumbere, & cogitatio ejus non pervenit ad effectum, apparet quòd gratia Dei liberatus sit.

Laicum pellentem suam conjugem communione privandum. *Ex Concilio Apostolorum.*

Can. Apost. c. 48.

IV. Si quis laicus uxorem propriam pellens, alteram vel ab alio dimissam duxerit, communione privetur.

De his qui velut peccatum copulam deserunt nuptiarum. *Ex Concilio Gangrenſi.*

Conc. Gangr. c. 14.

V. Si qua mulier virum proprium relinquens, discedere voluerit, nuptias execrata, anathema sit.

De mulieribus quæ utuntur virilibus indumentis. *Ex eodem.*

Conc. Gangr. c. 13.

VI. Si qua mulier pro solito muliebri ami-

ctu virilem sumit, anathema sit.

De his qui Christianitatis obtentu despiciunt filios. *Ex eodem.*

VII. Si quis filios suos relinquens, non eos enutrit, sed eos neglegit occasione continentiæ, anathematizetur. Conc. Gangr. c. 15.

De his qui dominico die jejunant. *Ex eodem.*

VIII. Si quis propter continentiam in die dominico jejunat, anathema sit. Conc. Gangr. c. 18. Burchard. lib. 13. c. 19.

De his qui abominantur eos qui carnibus vescuntur. *Ex eodem.*

IX. Si quis carnem edentem, præter sanguinem, (id est, absque sanguine) & idolis immolatum, & suffocatum, cum religione & fide condemnat, anathema sit. Conc. Gangr. c. 2.

Non debere in diebus jejuniorum commemorationes martyrum fieri. *Ex Concilio Laodicensi.*

X. Quòd non oporteat in quadragesima martyrum natalitia celebrari, sed eorum sancta commemoratio diebus sabbatorum & dominicorum fieri conveniat. Concil. Laodic. c. 51. Burchard. lib. 13. c. 10.

Quòd manere debet firmum si servi fisci Ecclesias fecerint. *Ex Concilio Toletano.*

XI. Si qui ex servis fiscalibus fortasse Ecclesias construxerint, eásque de sua paupertate ditaverint, hoc procuret Episcopus prece Concil. Tolet. 3. c. 15.

sua auctoritate regia confirmari.

Ut omni die energumeni exorcizentur. *Ex Concilio Carthaginensi.*

Concil. Carthag. 4. c. 90. Burchard. lib. 2. c. 223.

XII. Omni die Exorcistæ energumenis manum imponant.

De victu energumenorum. *Ex eodem.*

Concil. Carthag. 4. c. 92. Burchard. lib. 3. c. 213.

XIII. Energumenis in domo Dei sedentibus victus cotidianus per Exorcistas ministretur.

De servis qui ad Ecclesiam confugiunt. *Ex Concilio Aurelianensi.*

Concil. Aurelian. 1. c. 3. Burchard. lib. 3. c. 192.

XIV. Servus, qui ad Ecclesiam pro qualibet * culpa confugerit, si à domino pro admissa culpa sacramentum susceperit, statim ad servitium domini sui redire cogatur. Et si posteaquam dato sacramento domino suo fuerit consignatus, si aliquam pœnam pro eadem culpa pertulerit, pro contemptu Ecclesiæ & prævaricatione fidei dominus à communione catholicorum habeatur extraneus.

* *Codex MS.* causa

De nominibus recitandis in Missa. *Ex epistola Innocentij.*

Decreta Innoc. 1. c. 2.

XV. De nominibus recitandis hoc observetur, ut priùs oblationes offerentium commendentur, & tunc eorum nomina, quorum oblationes sunt, inter sacra Missarum mysteria nominentur.

§ † §

Quòd rite omni sabbato jejunetur. *Ex eodem.*

XVI. Sabbato verò jejunandum esse ratio evidentissima demonstrat. Nam si die dominica ob venerabilem resurrectionem Domini nostri Jesu Christi non solùm in Pascha celebramus, verùm etiam per singulos circulos hebdomadum ipsius diei imaginem frequentamus, ac sexta feria propter passionem Domini jejunamus, sabbatum prætermittere non debemus, qui inter tristitiam & lætitiam temporis illius videtur esse inclusus. Nam constat Apostolos biduo isto & in mœrore fuisse, & propter metum Judæorum se occultasse. Quapropter sicut sexta feria jejunandum, ita & sabbato agendum est: quia ambo dies tristitiam ostendunt, sicut dies dominica lætitiam. Decreta Incc. I. c. 4.

Jejunia legitima nonnisi maxima necessitate solvenda. Unde suprà.

XVII. Jejunia sanè legitima, id est, quarta & sexta feria, non sunt solvenda, nisi pro grandi necessitate: quia feria quarta Judas de traditione Domini cogitavit, & sexta feria crucifixus est Dominus. Videbitur ergo qui in his diebus non jejunat vel cum tradente tradere salvatorem, vel cum crucifigentibus crucifigere. Ivo par. 4. c. 32.

Ut incarcerati à Præpositis Ecclesiæ diebus dominicis visitentur. *Ex Concilio Aurelianensi.*

XVIII. Miserationis intuitu æquum du- Concil. Aurelian. 5. c. 20.

ximus custodire ut pro quibuscunque culpis in carceribus deputantur rei, à Præposito Ecclesiæ diebus dominicis requirantur, ut necessitas vinctorum secundùm præceptum Domini misericorditer sublevetur, & competens victus de domo Ecclesiæ tribuatur.

Ut mulieres publicè docere non præsumant, neque baptizare. *Ex eodem.*

Concil. Carthag. 4. c. 99. & 100. Burchard. lib. 8. c. 83.

XIX. Mulier, quamvis docta & sancta sit, viros in conventu docere non præsumat. Similiter nec baptizare.

Qui ad Ecclesiam confugiunt, tradi non debent. *Ex eodem Concilio.*

Concil. Arelat. 2. c. 30.

XX. Eos qui ad Ecclesiam confugerint trahi non oportet; sed eos domini sui promissa venia, exire persuadeant. Quòd si ab Ecclesia exeuntibus pœnale aliquid intulerint, ut Ecclesiæ inimici, habeantur excommunicati.

De accusatis vel accusatoribus.

Burchard. lib. 2. c. 196.

XXI. Illud præterea omni ecclesiastico ordini omnimodis observandum est, ut nullatenus aliquis præsumat in Concilio vel synodali conventu aliquem confratrum accusatione pulsare, nisi priùs ipsum accusationis crimen & litigationis causas litteris per ordinem comprehensum manu propria subscripserit, & Episcopo vel sacræ synodo porrexerit, ut justè & canonicè litigantium controversiæ finiantur. Non enim licet, ut auctoritas Romana testatur, nisi inscriptione celebrata reum quemquam fieri, nec ad judicium exhiberi;

quia sicut convictum de crimine pœna constringit, ita accusatorem, si non probaverit quod objecit.

De eadem re. *Ex Concilio ad sanctum Medardum.*

XXII. Hincmarus Archiepiscopus Remorum suis accusatoribus dixit: Quæ est petitio vestra, fratres? Misericordiam, inquiunt, petimus à vestra paternitate impendi de ministratione ordinum ecclesiasticorum, ad quos à Domno Ebbone quondam provecti, vestra auctoritate suspensi sumus. Hincmarus Archiepiscopus dixit: Habetis libellum reclamationis aut postulationis, sicut ecclesiastica se habet traditio? Illi autem responderunt se præ manibus nullum habere libellum. Hincmarus Archiepiscopus dixit: Legum ecclesiasticarum auctoritas talis est, ut in causis gestorum semper scripturam requirant; adeo ut qui ad sacrum fontem accedit, suum dare nomen præcipiatur; qui ad summum sacerdotium provehitur, decreto manibus omnium roborato eligitur; ordinatus autem á suis ordinatoribus litteras accipere jubetur. qui etiam ab ecclesiastica societate quolibet excessu discinditur, libellari scriptione aut recipitur aut deicitur. Sed & qui accusatur, vel qui excommunicatur, seu reconciliatur, per scripturam accusati vel reconciliari videtur. & sic in ceteris hujusmodi in tantum scriptura deposcitur ut, sicut beatus Gregorius in commonitorio ad Johannem defensorem ex Romanis legibus sumens scribit, sententia quæ sine scriptura pro-

Concil. Suession. 2. act. 1. Burchard. lib. 2. c. 197.

2. q 1. c. 9.

S. Gregor. lib. 11. epist. 54.

fertur, nec nomen sententiæ habere meretur. Quapropter, fratres & filij, oportet vos secundùm ecclesiasticam auctoritatem reclamationem vestram libelli serie allegare, eúmque manibus vestris roboratum synodo sacræ porrigere, ut convenienter & canonicè vobis valeat responderi. Et tunc ipsi fratres libellum conscribentes, eíque sua nomina suscribentes, porrexerunt Hincmaro Episcopo, qui tunc unà cum Vvenilone Sennensi Archiepiscopo, & cum Amalrico Turonensi æquè Archiepiscopo, sub præsentia glorioſi Regis Karoli synodo præsidebat.

De eadem re.

Interpret. l. 9. Cod. Theod. De accusat. & inscript.

XXIII. Tam civile negotium quàm criminale, accusationem professio manu accusatoris conscripta præcedat.

De eadem re.

Interpret. l. 9. Cod. Theod. eod. tit.

XXIV. Quicunque alium de aliqua criminis capitalis objectione pulsaverit, non priùs à judicibus audiatur quàm se similem pœnam, quam reo intendit, subscripserit subiturum.

Item unde suprà.

Interpret. l. 15. Cod. Theod. eod. tit.

XXV. In criminalibus causis vel objectionibus per mandatum nullus accuset; sed ipse qui crimen intendit, per se accuset, inscriptione præmissa. Judices autem puniendi sunt, damnandúmque officium, si aliquem, nisi præmissa inscriptione, subdendum crediderint quæstioni.

Ex eodem.

XXVI. Ante inscriptionem nemo efficitur criminosus. Nam inscriptione per ordinem facta, tunc à judice suscipiendus est reus, & custodiæ cum accusatore tradendus. Interpr. l. 19. Cod. Theod. eod. tit.

De his qui Episcopo aliquam injuriam vel dehonorationem fecerint. *Ex libro* VI. *Capitularium Karoli Regis capite* XCIX.

XXVII. Si quis Episcopo aliquam injuriam aut injustam dehonorationem fecerit, de vita componat, & omnia quæ habere visus fuerit, Ecclesiæ cui præesse dinoscitur socientur, & nobis in triplo bannus noster, id est, LX. solidi persolvantur; aut ipse in servitio fisco nostro serviturus semper societur, usque se redimere in triplo juxta vvirigildum suum potuerit. Sancta verò Ecclesia in sacerdotibus constat. Idcirco magna pœna plectendi sunt qui Episcopis vel reliquis sacerdotibus injuriam vel contumeliam fecerint. Nam detractio sacerdotum ad Christum pertinet, cujus vice legatione in Ecclesia funguntur. Lib. 6. Capitular. c. 98.

Quæ pœnitentia imponenda sit his qui furem aut latronem interficiunt.

XXVIII. Si fur aut latro captus in præda absque occisione potest comprehendi, & tamen interficitur, quia ad imaginem Dei creati & in nomine ejus baptizati sunt, interfectores eorum quadraginta diebus non intrent in Ecclesiam. Lanea veste induti, ab escis & Burchard. lib. 11. c. 60. Ivo parte 13. c. 46. & apud Gratian. 13. q. 2. c. 31.

potibus qui interdicti sunt, cum thoro, gladiis, & equitatu se abstineant. In tertia, quinta feria, & sabbato, aliquo genere leguminum, vel oleribus, & pomis, parvis piscículis, cum mediocri cervisia, vicissim utantur, & temperatè. Sin autem à veridicis comprobatur testibus quòd sine odij meditatione, se suáque liberando, diaboli membra interficiunt, secundùm indulgentiam quadraginta diebus ab Ecclesia, carne, vino, & conjugio, eleemosynam largiter faciendo, abstineant. Et si Presbyter est, non deponatur, cunctis tamen vitæ suæ diebus pœnitentiam * agat.

* *Cod MS.* agendo.

Ne oblationes alibi fiant quàm in Ecclesia.

Conc. Gangr. c. 7. Lib. 7. Capitular. c. 5. Burchard. lib. 3. c. 144. & lib. 11. c. 21.

XXIX. Si quis oblationes Ecclesiæ extra Ecclesiam accipere vel dare voluerit præter conscientiam Episcopi vel ei cui hujuscemodi officia commissa sunt, nec cum ejus voluerio agere consilio, anathema sit.

Contra eos qui dicunt sanctum Gregorium Papam Romanum ad interrogationem Augustini Cantuariorum Episcopi consanguinitatis quarta contracta matrimonia solvi minimè debere. *Excerptum ex vita sancti Gregorij libro* II. *cap.* XXXVII.

Exceptiones Egberti c. 130. Burchard. lib. 7. c. 19. 20.

XXX. Gregorius Papa Romanus requisitus ab Augustino Anglorum gentis Episcopo usque ad quotam generationem fideles debeant copulari, dispensatoriè sic rescripsit. Quædam terrena lex in Romana republica permittit ut sive frater & soror, seu duorum

fratrum germanorum vel duarum sororum filius & filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est ut jam quarta & sexta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat. Nam in secunda quam prædiximus omnino debeat abstineri. Verùm post multum temporis à Felice * Mesenæ Siciliæ Præsule requisitus utrum Augustino scripserit ut Anglorum quarta generatione contracta matrimonia minimè solverentur, humillimus pater Gregorius inter cetera talem dedit rationem. Quod scripsi Augustino Anglorum gentis Episcopo, alumno videlicet, ut recorderis, tuo, de sanguinitatis conjunctione, ipsi & Anglorum genti, quæ nuper ad fidem venerat, ne à bono quod cœperat, metuendo austeriora, recederet, specialiter & non generaliter certissimè scripsisse me cognoscas. Unde & mihi omnis Romana civitas testis existit. Nec in ea intentione hæc illis scripsi mandata ut postquam firma radice in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem inventi fuerint, non separentur, aut infra affinitatis lineam, id est, usque ad septimam generationem, jungantur. Sed adhuc illos neophytos existentes, sæpissime eos priùs illicita docere & verbis ac exemplis instruere, & quæ pòst de talibus egerint rationabiliter & fideliter excludere oportet. Nam juxta Apostolum, qui ait *Lac vobis dedimus escam*, ista illis modò, non posteris, ut præfixum est, temporibus tenenda indulsimus, ne bonum quod infirma adhuc radice plantatum erat exureretur, sed aliquan-

Exceptiones Egberti c. 131. * Messanæ

tum firmaretur, & usque ad perfectionem custodiretur. Hæc ego Johannes idcirco perstringenda curavi, ut hi qui occasione novæ dispensationis illicita matrimonia contrahunt, eruditissimum virum non regulariter quartæ generationis copulam censuisse, immo venialiter simúlque temporaliter permisisse cognoscant.

De Presbyteris vel Diaconibus ab uno Episcopo non deponendis. *Ex Concilio Toletano cap.* XIII.

Concil. Hispal. 2. c. 13.

XXXI. Comperimus quendam Fratiganum Cordubensis Ecclesiæ Presbyterum à Pontifice suo injustè olim dejectum, & innocentem exilio condemnatum; quem rursum ordini suo restituentes, id denuo adversùs præsumptionem nostram decrevimus, ut juxta priscorum patrum synodalem sententiam nullus nostrum sine Concilij examine deiciendum quemlibet Presbyterorum vel Diaconorum audeat. Episcopus enim sacerdotibus ac ministris solus honorem dare potest, auferre solus non potest. Presbyter profectò nec ab uno damnari nec uno judicante poterit honoris sui privilegio denudari, sed præstanti synodali judicio quod canon de illis præceperit.

Ut Abbates Episcopis, monachi Abbatibus subsint. Et de monachis vagis. *Ex Concilio Aurelianensi cap.* XV.

Concil. Aurelian. 1. c. 19. Burchard. lib. 8. c. 67.

XXXII. Abbates pro humilitate religionis in Episcoporum potestate consistant; & si quid extra regulam fecerint, ab Episcopis cor-

rigantur : qui semel in anno, in loco ubi Episcopus elegerit, accepta vocatione conveniant. Monachi autem Abbatibus omni obedientia & devotione subjaceant. Quòd si quis per contumaciam extiterit indevotus, ac per loca aliqua vagari aut peculiare aliquid habere præsumpserit, omnia quæ adquisierit, ab Abbatibus auferantur secundùm regulam monasterio profutura. Ipsi autem qui fuerint provagati, ubi inventi fuerint, cum auxilio Episcopi tanquam fugaces sub custodia revocentur ; & reum se ille Abbas futurum esse cognoscat qui in hujusmodi personis non regulari animadversione distrixerit, vel qui monachum susceperit alienum.

De discretione potestatis Episcoporum quam in monasteriis habere possunt. *Ex Concilio Toletano* IV. *cap.* L.

XXXIII. Nuntiatum est præsenti Concilio, eò quòd monachi episcopali imperio servili opere mancipentur, & jura monasteriorum contra constituta canonum illicita præsumptione usurpentur, ita ut penè ex cœnobio possessio fiat, atque illustris portio Christi ad ignominiam servitutémque perveniat. Quapropter monemus [eos] qui Ecclesiis præsunt ut ultrà talia non præsumant, sed hoc tantùm in monasterio sibi * judicent sacerdotes quod præcipiunt canones, id est, ad conversationem sanctam præponere Abbates, aliáque officia constituere, atque extra regulam facta * colligere. Quòd si aliqui in monachis canonibus interdictum præsumpserint, aut usurpare quip- Concil. Tolet. 4. c. 51.

* vindicent

* corrigere

piam de monasterij rebus tentaverint, non deerit ab illis sententia excommunicationis qui se deinceps nequaquam subtulerint ab illicitis.

De his quos parentes ab infantia clericatus officio manciparunt, si postea voluntatem habeant nubendi. *Ex Concilio Toletano cap.* CXIX.

Concil. Tolet. 1. c. 1.

XXXIV. De his quos voluntas parentum à primis infantiæ annis divinis ministeriis tradiderit id statuimus observandum, ut mox detonsi vel ministerio lectorum traditi fuerint, in domo Ecclesiæ * ab episcopali præsentia à præposito sibi debeant erudiri. Liberum tamen propriæ voluntatis arbitrium habeant, ubi se clericatus officio mancipari elegerint. At ubi octavum decimum ætatis suæ annum compleverint, coram totius cleri plebísque conspectu voluntas eorum de expetendo conjugio ab Episcopo perscrutetur. Quibus si gratia castitatis Deo inspirante placuerit, & professionem castimoniæ suæ absque conjugali necessitate spoponderint servaturos, hi, tanquam appetitores artissimæ vitæ, levissimo Domini jugo subdantur; ac primùm subdiaconatus ministerium habeant, quod à probatione professionis suæ à vicesimo anno suscipiant. Quòd si inculpabiliter ac si inoffensè vicesimum & quintum ætatis suæ peregerint annum, ad diaconatus officium, si scienter implere posse ab Episcopo comprobantur, promoveri possunt.

* sub

Ut Diaconus ante XXV. annos & ſacerdos ante XXX. non ordinetur. *Ex Concilio Arelatenſi quarto, cap.* I.

XXXV. Et quia in ordinandis Clericis antiquorum patrum ſtatuta non ad integrum, ſicut expedit, obſervata eſſe cognoſcitur, ne fortè quorumcunque importunis & inordinatis precibus ſacerdotes Domini fatigentur, & ea quæ toties ſunt præcepta tranſgredi compellantur, hoc inter ſe obſervandum eſſe definiunt, ut nullus Epiſcoporum Diaconum antè quàm XXV. annos impleat ordinare præſumat. Epiſcopatus verò vel preſbyteratus honorem nullus laicus ante præmiſſam converſionem vel ante XXX. ætatis annos accipiat.

Ut pœnitentes & digami non ordinentur. *Ex eodem, cap.* III.

XXXVI. Nullus pœnitentem, nullus digamum, vel internuptarum maritos in prædictis honoribus audeat ordinare. Et licèt hæc etiam propè omnium canonum inſtituta conſtiterint, tamen ne cuicunque ſacerdotum ſupplicandum, ſicut jam diximus, importunitas vel ſuggeſtio iniqua ſurripiat, neceſſe fuit ut nunc ſeveriorem regulam ſibi velint Domini ſacerdotes imponere. Et ideo quicunque ab hac die contra ea quæ ſuperiùs ſunt comprehenſa Clericum ordinare præſumpſerit, ab ea die qua hoc ei potuerit approbari, anno integro Miſſas celebrare præſumpſerit, ab omnium fratrum caritate noverit ſe alienum.

Quia dignum est ut severitatem disciplinæ ecclesiasticæ sentiat qui salubriter à sanctis patribus instituta observare contemnit.

Desunt aliquot verba in canone isto, quæ sic interjicienda sunt ex editione canonum istius Concilij Aurelianensis: approbari, anno integro Missas facere non præsumat. quam rem si quis observare noluerit, & contra consensum fratrum faciens, Missas celebrare &c. *Error fuit librarij.*

Qua ætate Diaconi ordinentur.
Capitulo XIII.

Conc. Agath. c. 16.

XXXVII. Episcopus verò benedictionem diaconatus minoribus à viginti & quinque annorum penitùs non committat. Sanè si conjugati juvenes consenserint ordinari, etiam uxorum voluntas ita requirenda est ut sequestrato mansionis cubiculo, religione præmissâ, postea quàm pariter conversi fuerint, ordinentur.

Qua ætate Episcopi vel Presbyteri consecrentur. *Ex eodem, cap.* XVII.

XXXVIII. Presbyterum verò vel Episcopum ante xxx. annos, id est, ad viri perfecti ætatem perveniat, nullus Metropolitanorum ordinare præsumat; ne per ætatem, quod aliquoties evenit, aliquo errore culpentur.

Qua ætate sacerdotes ordinari debeant. *Ex canonibus orientalium antiquorum patrum cap.* XX.

Concil. Neocæsar. c. 11.

XXXIX. Si quis triginta ætatis suæ non impleverit

impleverit annos, nullo modo Presbyter ordinetur, etsi valde sit dignus: quia ipse Dominus in tricesimo anno baptizatus est, & sic cœpit docere. Oportet ergo eum qui ordinandus est usque ad hanc ætatem legitimam conservari. Martin. Brac. c. 20. Burchard. lib. 2. c. 10.

De ordinatione Episcopi. *Ex Concilio Toletano* IV. *capitulo* XIX.

XL. Pernicioſa consuetudo nequaquam reticenda, quæ majorum statuta præteriens, omnem Ecclesiæ ordinem perturbavit, dum alij per ambitum sacerdotium appetunt, alij oblatis muneribus pontificatum assumunt, nonnulli etiam sceleribus implicati, vel seculari militiæ dediti, indigni ad honorem summi sacri ordinis pervenerunt. De quorum scilicet causa atque remotione oportuerat quidem statuendum. Sed ne perturbatio quamplurima Ecclesiæ oriretur, præteritis omissis, deinceps qui non promoveantur ad sacerdotium ex regulis canonum necessariò credimus inferendum, id est, qui in aliquo crimine detecti sunt, qui infamiæ nota aspersi sunt, qui scelera aliqua per publicam pœnitentiam admisisse confessi sunt, qui in hæresi baptizati aut rebaptizati esse notantur, qui semetipsos abscederunt, aut naturaliter membrorum defectu vel defectione aliquid minùs habere noscuntur, qui secundæ uxoris conjunctionem sortiti sunt, aut numerosa conjugia frequentaverunt, qui viduam vel à marito relictam duxerunt, aut corruptarum mariti fuerunt, qui concubinas ad fornicationes habuerunt, qui ser-

vili conditione obnoxij sunt, qui ignoti sunt, qui neophyti vel laici sunt, qui seculari militiæ dediti sunt, qui curiæ nexibus obligati sunt, qui insciij litterarum sunt, qui nondum ad triginta annos pervenerunt, qui per gradus ecclesiasticos non accesserunt, qui ambitu honorem quærunt, qui muneribus honorem obtinere moliuntur, qui à decessoribus in sacerdotium eliguntur. Sed nec ille deinceps sacerdos erit quem nec clerus nec populus propriæ civitatis elegerit, vel auctoritas Metropolitani vel comprovincialium sacerdotum accessio exquisivit. Quicunque igitur deinceps ad ordinem sacerdotij postulatur, & in his quæ prædicta sunt exquisitus, in nullo horum deprehensus fuerit, examinatus, probabili vita atque doctrina extiterit, tunc secundùm synodalia vel decretalia constituta cum ŏmnium Clericorum vel civium voluntate ab universis comprovincialibus Episcopis aut certè à tribus in die dominica consecrabitur, conibentibus litteris suis qui absentes sunt, & magis auctoritate vel præsentia ejus qui est in metropoli constitutus. Episcopus autem cum comprovincialibus consecrandus est ubi Metropolitanus elegerit. Metropolitanus autem nonnisi in civitate metropoli, comprovincialibus ibidem convenientibus. Si quis autem deinceps contra prædicta vetita canonum ad gradum sacerdotij indignus aspirare contenderit, cum ordinatoribus suis adepti honoris periculo subjacebit.

Ut viduæ non velentur. *De generalibus decretis Gelasij Papæ.*

XLI. Viduas velare Pontificum nullus attentet, quod nec auctoritas divina delegat, nec canonum forma præstituit. Non est ergo penitùs usurpandum, eísque sic ecclesiastica inferenda præsidia ut nihil committatur inlicitum. Decreta Gelasij c. 13. Lib. 1. Capitular. c. 59.

Quòd viduæ, ut suprà dictum est, non velentur. Sed si professam continentiam proposito mutato calcaverint, ipsæ pro se Deo rationem reddant. *Cap.* XXI. *ejusdem.*

XLII. Nam de viduis sub nulla benedictione velandis superiùs latè sufficientérque differendum duximus: quia si propria voluntate professam pristini conjugij castitatem mutabili mente calcaverint, periculi ejus intererint, quia, juxta Apostolum, primam fidem irritam fecit, quali Deum debeat satisfactione placare. Sicut enim, si se forsitan continere non poterat, secundùm Apostolum nullatenus nubere vetabatur, sic habita secum deliberatione promissam Deo pudicitiæ fidem debuit custodire. Nos autem nullum talibus laqueum debemus inicere; sed solùm adhortationes præmij sempiterni pœnásque proponere divini judicij, ut nostra sit absoluta conscientia, & illarum pro se Deo rationem reddat intentio. Cavendum est quippe quod de earum moribus actibúsque beatus Paulus testatur Apostolus. quod planiùs exponere præterimus, ne Burchard. lib. 8. c. 34.

sexus instabilis non tam deterreri quàm admoneri videatur.

De viduis quæ post professam continentiam peccaverint. *Concilium Carthaginense Africæ quartum habitum ab Episcopis numero* CCXIV. *æra* CCCCXXXVI.

Concil. Carthag. 4. c. 104. Burchard. lib. 8. c. 39.

XLIII. Sicut bonum est castitatis præmium, ita & majori observantia & præceptione custodiendum est ut si quæ viduæ, quamlibet adhuc in minoribus annis positæ, & in matura ætate à viro relictæ, se devoverint Deo, & veste laicali abjecta, sub testimonio Episcopi & Ecclesiæ religioso habitu apparuerint, postea verò ad nuptias seculares transierint, secundùm Apostolum Paulum damnationem habebunt, quoniam fidem castitatis, quam Deo voverunt, irritam facere ausæ sunt. Tales ergo personæ alienæ sunt à Christianorum communione, quæ nec in convivio cum Christianis communicent. Nam si adulteræ conjuges reatu sunt suis viris obnoxiæ, quanto magis viduæ, quæ Deo religiositatem voverunt, crimine adulterij notabuntur, si devotionem quam spontaneæ Deo obtulerunt libidinosa voluptate corruperint atque ad secundas nuptias transitum fecerint; quæ etsi violentia irruente ab aliquo præreptæ fuerint, ac postea delectatione libidinis permanere in conjugium raptori vel violento viro consenserint, superiùs damnatione cum præsente teneantur obnoxiæ. De talibus enim ait Apostolus: *Cùm enim luxuriatæ fuerint, nubere volunt, habentes damnationem, quia primùm fi-*

dem irritam fecerunt. Aurelius Episcopus Carthaginensis Ecclesiæ subscripsi. Donatianus Taleptensis primæ sedis.

De viduis professis, si nupserint, aut raptæ fuerint. *Concilium Arausicum* XVII. *Episcoporum habitum æra* CCCCLXXVII. *titulo primo, cap.* XXVII.

XLIV. Viduitatis servandæ professionem coram Episcopo in secretario habitam, imposita ab Episcopo veste viduali, non esse violandam; ejus verò robatorem, vel ipsam talis professionis desertricem, meritò esse damnandam. Concil. Arausic. 1. c 27. Burchard. lib. 8. c. 43.

Incipiunt capitula qua in Dei nomine sancta synodus in Toletanam urbem cap. X.

XLV. Præ consultu castitatis, quod maximè hortamento Concilij proficere debet, annuente glorioso Domino nostro Recaredo Rege, hoc sanctum affirmat Concilium, ut viduæ quibus placuerit tenere castitatem, nulla vi ad nuptias iterandas venire cogantur. Quòd si priusquam profiteantur continentiam nubere elegerint, illis nubant quos propria voluntate voluerint habere maritos. Similis conditio & de virginibus habeatur, nec citra voluntatem parentum vel suam cogantur maritos accipere. Si quis verò propositum castitatis viduæ vel virginis impedierit, à sancta communione & à liminibus Ecclesiæ habeatur extraneus. Concil Tolet. 3. c. 10. Burchard. lib. 8. c. 44.

De viris ac feminis sacris propositum transgredientibus sacrum. *Concilium Toletanum.*

Concil. Tolet. 6. c. 6. Burchard. lib. 8. c. 14.

XLVI. Proclivis cursus est à voluntate, & imitatrix natura vitiorum. Quamobrem quisquis virorum vel mulierum habitum induerint semel vel induerunt spontaneè religiosum, aut si vir deditus Ecclesiæ choro, vel femina fuerit aut fuit delegata puellarum monasterio, in utróque sexu prævaricator ad propositum invitus reverti cogatur, ut vir detondeatur, & puella monasterium ingrediatur. Si autem quolibet patrocinio desertores permanere voluerint, sacerdotali sententia à Christianorum cœtu habeantur extorres, ut nec locus eis ullus sit communis. Viduas quoque universalis jamdudum statuit synodus professionum vel habitus sui desertrices ut superiori sententia condemnentur.

Ut viduæ vel virgines continentiam professæ non nubant. *Item ejusdem Papæ Gelasij ad Sicilienses Episcopos.*

Symmach. ep. 5. c. 5. Burchard. lib. 8. c. 46.

XLVII. Neque viduas ad nuptias transire patimur quæ in religioso proposito diuturna observatione permanserint. Similiter virgines nubere prohibemus quas annis plurimis in monasteriis ætatem peregisse constiterit.

De his qui velatas Deo consecratas in conjugium duxerint. *Cap.* XXIII.

Concil. Tribur. c. 23.

XLVIII. Si quis sacro velamine consecratam in conjugium duxerit, & post dicatum

Deo propositum incesta fœdera sacrilegáque miscuerit, ut in constitutis Gelasij Papæ cap. xx. legitur, protinus æquum est à sacra communione detrudi, & nisi per publicam probatámque pœnitentiam omnino non recipi. Si tamen pœnituerit, transeuntibus de seculo viaticum non negetur. In Chalcedonensi Concilio cap. xvi. hoc perpetrantes excommunicentur. Confitentibus auctoritate Episcopi misericordia largiatur. In epistola Papæ Siricij cap. vi. velatæ Deo consecratæ, si abjecto proposito sanctitatis clanculùm sacrilega contagione se miscuerint, vel de inlicitis complexibus publicè & liberè procreaverint, has impudicas detestabilésque personas à monasteriorum cœtu & Ecclesiarum conventibus eliminandas esse judicatum est; quatenus retrusæ ergastulis, tantum facinus continua lamentatione defleant. Unde verbo Domini & canonica auctoritate in hac sancta synodo præcipimus ut omnino separentur, & juramento colligantur ulteriùs sub uno non cohabitare tecto, nec familiari frui colloquio, excepto in Ecclesia & publico, aut pariter ullam habere communionem unde suspicio inlecebrosi desiderij aut scandalum libidinosi facti justè possit oriri. Si quæ etiam inter se dividenda sint, dividant, & uterque sua provideat. Burchard. lib. 8. c. 38.

De viduis velatis. *Gelasij Papæ.*

XLIX. Viduas autem velare Pontificum nullus attentet, (prout constitutum est in decretis Gelasij cap. xiii.) quod nec auctoritas divina nec canonum forma præstituit. Quæ Concil Tribur. c. 25. Burchard. lib. 8. c. 36.

si propria voluntate continentiam professa, (ut in ejusdem Gelasij cap. XXI. legitur) ejus intentio pro se reddat rationem Deo; quia sicut, secundùm Apostolum, si se continere non poterat, nullatenus nubere vetabatur, sic secum habita deliberatione promissam fidem pudicitiæ Deo debet custodire. Qua auctoritate paternæ suffulti sententiæ, in hoc sacro conventu sancimus & liberè judicamus quòd si sponte velamen, quamvis non consecratum, sibi imposuerit, & in Ecclesia inter velatas oblationem Deo obtulerit, velit nolit, sanctimoniæ habitum ulteriùs habere debebit, licèt sacramento confirmare velit eo tenore & ratione velamen sibi imponere ut iterum non possit deponere.

Item de viduis velatis. *Ex Concilio Africano capitulo* LXXXIX.

L. Vidua quidem quæ sacrum capiti velamen imposuerit, & inter ceteras velatas feminas in Ecclesia oraverit, & oblationem cum illis obtulerit, professa est in eodem habitu permanere, spondens nunquam religionis deponere velamen, à religionis observantia discedere non præsumat. Optamus sanctitatem vestram in Christo bene valere.

De viro contra voluntatem uxoris in monasterium ingresso, & jam tonsoratus fuerit, omnino reddendo. *Ex reg. par.* I. *cap.* CLXXX. *ad Adrium Notarium Panormi.*

S. Gregor. lib. 9. Indict. 4. epist. 44.

LI. Agathosa latrix præsentium questa est maritum suum contra voluntatem suam in

monasterio Urbici Abbatis esse conversum. Quod quia ad ejusdem Abbatis culpam & invidiam non est dubium pertinere, experientiæ tuæ præcipimus ut diligenti inquisitione discutiat, ne fortè cum ejus voluntate conversus sit, vel ipsa se mutare promiserit. Et si hoc repererit, & illum in monasterio permanere provideat, & hanc, sicut promisit, mutare compellat. Si verò nil horum est, nec quoddam fornicationis crimen, propter quod viro licet uxorem relinquere, prædictam mulierem commisisse cognoveris, ne illius conversio uxori relictæ in seculo fieri possit perditionis occasio, volumus ut maritum suum illi, vel si jam tonsoratus est, reddere omnino debeas excusatione cessante. Quia etsi mundana lex præcipit conversationis gratia utrolibet invito solvi posse conjugium, divina lex fieri non permittit. Nam excepta fornicationis causa virum uxorem relinquere nulla ratione concedit. Quia postquam copulatione conjugij viri atque mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte converti & ex parte in seculo manere. Burchard. lib. 9. c. 48.

Episcopum debere honorem deponere si concubinam habuit eo tempore quo erat in sacro ordine constitutus. *Ex epistola sancti Gregorij cap.* XLIII.

LII. Andreæ Tarentino Episcopo scribit dicens: Tribunal judicis æterni securus aspiciet quisquis reatus sui conscius digna eum modò pœnitentia placare contendit. Habuisse te concubinam manifesta veritate comperi- S. Gregor lib. 2. Indict. 11. epist. 83. Burchard. lib. 1. c. 195.

mus. de qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio. Sed quia in rebus ambiguis absolutum non debet esse judicium, hoc tuæ conscientiæ elegimus committendum. Qua de re, si in sacro ordine constitutus, ejus te permixtione esse recolis maculatum, sacerdotij honore deposito, ad administrandum nullo modo præsumas accedere, sciturus in animæ tuæ periculo ministrare & Deo nostro te sine dubio reddere rationem, si hujus sceleris conscius, in eo quo es ordine, celans veritatem, permanere volueris.

De raptoribus virginum & viduarum. Item de abbatiis quæ jus electionis habent, seu de his quæ non habent.

LIII. Anno incarnationis Domini DCCCCLII. Indictione IX. constitutum est in Franconofurth à Rege glorioſissimo Ottone anno illius XV. consentientibus Episcopis, Comitibus, aliisque fidelibus compluribus, canonum sanctorúmque patrum auctoritate, necnon Capitularium præcedentium Regum institutis coram positis, ne oppressio virginum aut viduarum vel raptus ab ullis hominibus fiat, & ut qui rapiunt eas sub nomine simul habitandi, cooperantes & coniventes raptoribus, si quidem Clerici sunt, decidant à proprio gradu; si verò laici, anathematizentur, & raptores sine spe conjugij permaneant. Quòd si post hæc jungere se præsumpserint, utrique anathematizentur. Nuendum est etiam præfato Rege ut nulla abbatia quæ per se electionem habet, ad monasterium nec ali-

cui in proprium possit donari. Illæ verò quæ electione carent, Regis donatione & privilegio ad aliud monasterium, quod sub ejus mundiburdio consistit, surrogari possint.

Quid sit ministrare Christo.

LIV. *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* S. August. tract. 51. in Ioann. Quo fructu, qua mercede, quo præmio? *Et ubi sum*, inquit, *illic & minister meus erit.* Gratis ametur, ut operis quo ministratur illi pretium sit esse cum illo. Ubi enim bene erit sine illo, aut quando malè esse poterit cum illo? Audi evidentiùs. *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus.* Quo honore, nisi ut sit cum filio ejus? Quid enim superiùs ait? *Vbi ego sum, illic & minister meus erit.* Hoc intellegitur exposuisse cùm dicit: *Honorificabit eum pater meus.* Nam quem majorem honorem accipere poterit adoptatus quàm ut sit ubi est unicus, non æqualis factus divinitati, sed consociatus æternitati? Quid sit autem ministrare Christo, cui operi merces tanta promittitur, hoc potiùs debemus inquirere. Si enim hoc putaverimus esse Christo ministrare, ea quæ sunt corpori necessaria præparare, aut cœnanti cibum coquere vel adponere, vel poculum dare, potúmque miscere, fecerunt hoc illi qui potuerunt eum in corpore habere præsentem, sicut Martha & Maria, quando & Lazarus unus erat ex recumbentibus. Sed eo modo Christo etiam Judas perditus ministravit. Nam & loculos habebat ipse. Et quamvis ex eis quæ mittebantur sceleratissimè furaretur, per illum tamen etiam neces-

saria parabantur. Hinc est illud quòd cùm ei diceret Dominus *Quod facis fac velociter*, arbitrati sunt quidam quòd eum jusserit propter diem festum necessaria præparare vel indigentibus aliquid dare. Nullo modo igitur de hujuscemodi ministris diceret Dominus, *Ubi ego sum, ibi erit & minister meus, Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus*, quoniam Judam talia ministrantem reprobatum potiùs quàm honoratum videmus. Ut quid ergo alibi quærimus quid sit ministrare Christo, & non potiùs in istis ipsis verbis agnoscimus? Cùm enim dixit, *Si quis mihi ministrat, me sequatur*, hoc intellegi voluit, ac si diceret: Si quis me non sequitur, non mihi ministrat. Ministrant ergo Jesu Christo qui non sua quærunt, sed quæ Jesu Christi. Hoc est enim, *me sequantur*. Vias ambulant, non suas. Sicut alibi scriptum est: *Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulavit & ipse ambulare*. Debet etiam, si porrigit esurienti panem, de misericordia facere, non de jactantia, nesciente sinistra quid faciat dextera, id est, ut alienetur intentio cupiditatis ab opere caritatis. Qui sic ministrat, Christo ministrat; rectèque illi dicetur: *Cùm uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis*. Nec ea tantùm quæ ad misericordiam pertinent corporalem, sed omnia opera bona propter Christum faciens. Tunc enim erunt bona; quoniam finis legis Christus ad justitiam omni * credenti minister est usque ad illud opus magnæ caritatis, quod est animam suam pro fratribus * ponere, quia & hoc sua membra dicturus est: Cùm pro istis, pro me

* *Apud Augustinum*: omni credenti. Minister est Christi usque ad

* *Apud Au-*

fecisti. De tali quippe opere etiam se ministrum facere & appellare dignatus est ubi ait: *Sicut filius hominis non venit ministrari sed ministrare & animam suam ponere pro multis.* Hinc ergo est unusquisque minister Christi unde est minister & Christus. Sic ministrantem Christo honorificabit pater ejus honore illo magno, ut sit cum filio ejus, nec unquam deficiat felicitas ejus. Cùm ergo audistis, fratres, Dominum dicentem, *Vbi ego sum, illic & minister meus erit*, nolite tantummodo bonos Episcopos & Clericos cogitare. Etiam vos pro modulo vestro ministrate Christo, bene vivendo, ac eleemosynas faciendo, nomen doctrinámque ejus quibus potueritis prædicando; ut unusquisque etiam paterfamilias hoc nomine cognoscat paternum affectum suæ familiæ se debere pro Christo & pro vita æterna suos omnes moneat, doceat, hortetur, corripiat, impendat benivolentiam, exerceat disciplinam. Ita in domo sua ecclesiasticum & quodam modo episcopale implet officium, ministrans Christo, ut in æternum sit cum ipso. Nam & illam maximam passionis ministrationem multi ex vestro numero ministrant, multi Episcopi, Clerici, juvenes & virgines, senes cum junioribus. Multi conjugati & conjugatæ, multi patres matrésque familias, ministrantes Christo, etiam animas suas in ejus martyrio posuerunt, & honorificante patre coronas gloriosissimas receperunt.

gustinum: ponere. Hoc est enim & pro Christo ponere, quia & h. propter sua m.

De Clericis qui monachorum propositum appetunt. *Ex Concilio Toletano cap.* L.

Concil. Tolet. 4. c. 50. Burchard. lib. 8. c. 21. Vide Concil. Cæsarauguſt. c. 6.

LV. Clerici qui monachorum propositum appetunt, & meliorem vitam sequi cupiunt, liberos ab Episcopo in monasteriis largiri oportet ingressus, nec interdici propositum eorum qui ad contemplationis desiderium transire nituntur.

Decretum de viduis. *Ex epistola beati Gregorij Papæ Bonifatio Archiepiscopo missa, in qua inter cetera ita legitur.*

Addit. IV. c. 65. Burchard. lib. 8. c. 45. Ivo parte 7. c. 63.

LVI. Viduas à proposito discedentes viduitatis, super quibus nos consulere voluit dilectio tua, frater carissime, credo te nosse à sancto Paulo & à multis sanctis patribus, nisi convertantur, olim esse damnatas; quas & nos apostolica auctoritate damnandas & à communione fidelium atque à liminibus Ecclesiæ arcendas fore censemus usquequo obediant Episcopis suis & ad bonum quod cœperunt invitæ aut voluntariæ revertantur. De virginibus autem velatis, si deviaverint, à sanctæ memoriæ prædecessore nostro Innocentio tale decretum habemus: *Hæ verò quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverint permanere, licèt velatæ non fuerint, si nupserint, aliquanto tempore his agenda pœnitentia est, quia sponsio earum à Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum*

Deo pepigit, solvi sine vincta non poterit. & cetera. Nam si virgines nondum velatæ taliter pœnitentia publica puniuntur & à cœtu fidelium usque ad satisfactionem excluduntur, quanto potiùs viduæ, quæ perfectioris ætatis & maturioris sapientiæ atque consilij existunt, virorúmque consortio multotiens usæ sunt, & velari se permiserunt, habitum religionis assumpserunt, & demum apostataverunt, atque ad prius vomitum sunt reversæ, à nobis & ab omnibus fidelibus à liminibus Ecclesiæ & cœtu fidelium usque ad satisfactionem sunt eliminandæ & carceribus tradendæ, qualiter juxta Apostolum Paulum tradentes hujusmodi hominem Satanæ, ut spiritus salvus sit in die Domini. De talibus enim & Dominus per Moysen loquitur: *Auferte malum de medio vestri.* De quibus & per Prophetam ait: *Lætabitur justus cùm viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris.* De talibus namque & eorum similibus atque eisdem consentientibus, quia non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, rei sunt, Dominus per eundem Prophetam David loquitur dicens: *Videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* & multa eorúmque similia. Tales ergo personæ indubitanter adulteræ esse manifestantur; quoniam relicto immortali sponso, ad anteriorem ut canes ad proprium reversæ sunt vomitum, & apostatæ factæ, illicita ac sacrilega se contagione polluentes, viris mortalibus se congluciantes; quæ etiam, juxta Apostolum Paulum, eò quòd viduitatis propositum dimiserunt, &

fidem quam cum Deo pepigerunt frangere præsumpserunt, atque primam fidem prævaricaverunt, sunt damnandæ à nobísque & à vobis atque à reliquis nostri ordinis viris, à singulis videlicet sua in dioceſi, à liminibus Ecclesiæ & à cœtu fidelium usque ad satisfactionem, ut prædictum est, sunt eliminandæ. A talium autem consortio & societate omnes fideles in omnibus abstinere mandamus. Super qubus etiam placuit, quousque in ipso detestando & illicito atque sacrilego carnis contubernio perseverant, ut nullus Christianorum, nisi quibus proprius studio corrigendi jusserit Episcopus, cum eis in quoquam communicet, aut ad domum in qua sunt accedat; cum quibus etiam, ut jamdictus præcepit Apostolus, nulli fidelium cibum sumere licet. Quòd si quis ex his quicquam tentare aut temerare præsumpserit, pari cum eis excommunicationis sententia feriatur.

De vidua quæ sub obtentu religionis velum ad tempus sibi imposuerit. *Cap.* v.

Burchard. lib. 8. c. 47.

LVII. Nicolaus Episcopus servus servorum Dei reverentissimo & sanctissimo confratri nostro Adalvvino sanctæ Juvavensis Ecclesiæ Archiepiscopo. Quòd autem interrogastis de femina quæ post obitum mariti sui velamen sacrum super caput suum imposuit, & finxit se sub eodem velamine sanctimonialem feminam esse, postea verò ad nuptias rediit, bonum videtur, quia per hypocrisim ecclesiasticam regulam conturbare voluit, & non legitimè in voto suo permansit, ut pœnitentiam agat

agat de illusione nefanda, & revertatur ad id quod spopondit & in sacro ministerio inchoavit. Nam si consenserimus quòd omnia sacramenta ecclesiastica quisque prout vult fingat, & non verè fiat, omnis ordo ecclesiasticus conturbatur, nec catholicæ fidei jura consistunt, nec canones sacri rite observantur. Quid enim profuit Simoni mago baptismum sacrum fictè suscipere & in Christianitate permansurum se finxisse, cùm per Apostolum fraus ejus detecta, quid sibi futurum esset pronuntiatum est. Ait enim: *Pecunia tua tecum sit in perditione. Cor enim tuum non est rectum coram Deo. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, & roga Deum ut fortè remittatur tibi hac cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse.* Ideo tales, nisi resipiscant, spiritali gladio percutere censemus. Non enim fas est Spiritui sancto mentiri; sicut Ananias & Saphira mentiti sunt, & statim perierunt.

De pœnitentibus viris ac viduis sive virginibus qui divertentes laici fiunt, aut vestem mutant, vel conjugiis copulantur. *Toletanum Concilium* IV. *cap.* LV.

LVIII. Quicunque ex secularibus accipientes pœnitentiam totonderunt se, & rursus prævaricantes, laici effecti sunt, comprehensi ab Episcopo suo, ad pœnitentiam, ex qua recesserunt, revocentur. Quòd si aliqui per pœnitentiam irrevocabiles sunt, nec admoniti revertuntur, verè ut apostatæ coram Ecclesia ut anathematis sententia condemnentur. Burchard. lib. 8. c. 27.

Non aliter & hi qui tonsi à parentibus fuerint, aut sponte sua, amissis parentibus, se ipsos religioni devoverunt, & postea habitum secularem sumpserunt, & iidem à sacerdote comprehensi, ad cultum religionis, acta priùs pœnitentia, revocentur. Quòd si reverti non possunt, verè ut apostatæ anathematis sententiæ subiciantur. Quæ forma servabitur etiam in viduis virginibúsque sacris ac pœnitentibus feminis quæ sanctimonialem habitum induerunt & postea aut vestem mutaverunt aut ad nuptias transierunt.

De discretione secularium & sanctimonialium viduarum. *Item ejusdem cap.* LVI.

LIX. Duo sunt genera viduarum, seculares, & sanctimoniales. Seculares viduæ sunt quæ adhuc disponentes nubere, laicalem habitum non deposuerunt. Sanctimoniales sunt quæ jam mutato habitu seculari, sub religioso cultu in conspectu sacerdotis vel Ecclesiæ apparuerint. Hæ si ad nuptias transierint, juxta Apostolum non sine damnatione erunt; quia se primùm Deo voventes, postea castitatis propositum abicierunt.

Ad habitum redire cogatur, & recludatur in monasterio, quæ religiosam vestem abjecit. *Ex regestro Gregorij, Vitaliano Episcopo Sepontino.*

Lib. 7. Indict. 1. epist. 9. Burchard. lib 8. c. 49.

LX. Si custos religiosi habitus aut esse nosses Episcopus, filiam glorioſæ memoriæ Tulliani magistri militiæ, te illuc posito, nec projectis religiosis vestibus ad secularem reverti

habitum nec ad nos licuisset perversam epistolam destinare. Sed quia nimia desidia ac torpore deprimeris, in tuo dedecore res ad præsens illicita impune commissa est. Nam, sicut præfati sumus, si sollicitus * esses, priùs ad nos ultio mulieris praviſſimæ quàm culpa debuit pervenire. Quia ergo tantum hebes tantúmque es neglegens ut nisi canonicam in te fueris coërtionem expertus, in aliis districtionem & disciplinam nescias custodire, qualiter debeas esse sollicitus congruo tibi, si Domino placuerit, tempore * demonstramus. Præsentia igitur scripta susciplens evigila, & excitatus saltim exequere quod pressus nunc usque innavia distulisti. Instantiæ ergo tuæ sit prædictam mulierem unà cum Sergio Defensore comprehendere, & statim non solùm ad malè contemptum habitum sine excusatione aliqua revocare, sed etiam in monasterio, ubi omnino districtè valeat custodiri, detrudere, & ita omnem circa illam sollicitudinem exhibere ut quàm sit nefarium quod commisit ex tua possit districtione cognoscere. * Quòd si quis, quod non credimus, laicorum aliquo tibi ingenio tentaverit obsistendum, à * sanctissimæ eum communionis participatione suspende; nobísque renuntiare festina; ut quantum sit execrabile quod præsumit, postquam considerationepropria non advertit, emendationis qualitate cognoscat. In his autem omnibus ita te cautum ac stude vigilantem ostendere ut culpam tuam non geminare neglectus sed aliquantisper valeat sollicitudo minuere.

* extitisses

* demonstravimus

* Qua in re si quis

* sacratissimæ

De eadem re. *Gregorius Sergio Defensori nostro.*

Lib. 7. Indict. 1. epist. 10.

LXI. Si homo esses, aut districtionem aliquam habuisses, ita regularis disciplinæ debuisti custos existere ut ea quæ illic illicitè committuntur antè vindicta corrigeres quàm ad nos eorum nuntius perveniret. Sed dum nimia stultitia te facit neglegentem, non solùm de illis offendimur, sed etiam ad ulciscendam desidiam tuam nihilominus provocamur. Omni ergo dilatione omníque excusatione postposita filiam gloriosæ memoriæ Tulliani magistri militiæ, quæ projectis quas sponte assumpsit religiosis vestibus, indumentis se laicis deturpavit, unà cum fratre & coëpiscopo nostro Vitaliano festina comprehendere atque ad religiosum rursus habitum revocare, ac in monasterio mittere, ubi districtè omnino valeat custodiri, nec ejus custodiam aliquatenus relevari permittas quousque nostra denuo scripta susceperis. Nam si quolibet modo in hac re neglegens vel lentus extiteris, ita in te districtissimè noveris vindicandum ut quod ex te nescis, pœna possis referante cognoscere: quia, sicut diximus, si intellectum hominis habuisses, hæc quæ facere modò præciperis, antè debueras etiam cum ultione à te facta cognoscere.

De feminis quæ religionis vestem in domibus propriis mutaverint, si postea conjugium elegerint, quid agendum sit. *Toletanum Concilium* IV. *cap.* LVII.

Lib. 7. Capitular. c. 257.

LXII. De viduis & puellis quæ habitum

religionis in domibus propriis tam à parentibus quàm per se mutaverunt, & si postea contra instituta patrum vel præcepta canonum conjugia crediderint copulanda, tamdiu utrique habeantur à communione suspensi quousque quod illicitè perpetraverunt emendent. Quòd si emendare neglexerint, à communione vel omnium Christianorum convivio in perpetuo sint sequestrati. [*Non extat inter canones Conciliorum Toletanorum.*] Burchard. lib. 8. c. 48.

Quòd consuetudo ecclesiastica pro lege tenenda est. *Sancti patris nostri Basilij capite* XXVII. *sermonum ad beatum Amphilochium de Spiritu sancto scriptum.*

LXIII. Ecclesiasticarum institutionum quasdam scripturis, quasdam verò apostolica traditione per successiones in ministerio confirmatas accepimus; quibus par virtus & idem utrisque pietatis effectus quin sit, quotusquisque vel aliquantulum sacrarum expertus scripturarum hæsitaverit. Si enim attentaverimus consuetudines Ecclesiæ non per scripturas à patribus traditas nihili æstimare, quantum religio detrimenti latura sit, dispicientibus liquidò constabit. Quæ enim, ut inde ordiamur, scriptura salutiferæ crucis signaculo fideles docuit insigniri? Quæ multifariam digesta super panem & calicem prolixę orationis & consecrationis verba commendavit? Nam non modò quod in evangelio continetur vel Apostolo in secretis dicimus, sed & alia perplura adicimus magnum quasi unum consummandis accommodantia mysteriis. Quæ orientem ver- Burchard. lib. 3. c. 127.

sùs nos orare litterarum forma præstituit? Benedicimus fontem baptismatis, oleum unctionis. Huc accedit quòd ter immergimus quos baptizamus, oleo unguimus, verbis abrenuntiare Satanæ & angelis ejus informamus. Unde hæc & alia in hunc modum non pauca nisi tacita ac mystica traditione á patribus ecclesiastico more reverentiori diligentia in mysteriis observata silentio quàm publicata scripto?

Item cap. XXIX.

Basilius in ep. ad Amphiloch. c. 27. & 29.

LXIV. Deficit me dies si singulas Ecclesiæ consuetudines explicatum aggrediar. Quid plura? Ipsam confessionem fidei credendi in Patrem & Filium & Spiritum sanctum quis nobis scripto insinuavit, nisi quòd baptismatis traditionem consequenter fidei pietas imitatur, & ut baptizamur, ita & credimus? Quæ diebus festis scriptura stantes nos orare præcepit, profestis autem non sic? Ergo si tot non scripto tradita usus Ecclesiæ piè accepta mystica observatione custodit, non absurdum immo apostolicum arbitror etiam non scriptas traditiones firmiter tenere. *Laudo vos*, inquit Apostolus, *quòd in omnibus memores mei estis, & sicut tradidi vobis traditiones tenetis.* Et illud: *Tenetis traditiones quas accepistis sive per sermonem sive epistolam.* Igitur licèt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum, diversis niti exemplis maluimus, quibus ecclesiasticæ consuetudinis observantiam à majoribus ductam pro lege tenendam persuasibilius eruditis clarescat.

APPENDIX SECUNDA.

PRIORA XXVIII. capita istius secundæ appendicis, quæ extant in editione Helmæstadiensi, eadem omnino sunt cum primis XXVIII. primæ appendicis, quam edidimus ex veteri codice MS. Parisiensi; excepto tamen capite nono, quod non extat in editione Helmæstadiensi, & additum est ex codice Parisiensi Itaque capita tantùm XXVII. ex his XXVIII. pertinent ad istam secundam appendicem; quæ nos ob eam causam hic omitti voluimus, ne repetitio inutilis fieret. Exhibebimus autem bona fide editionem Helmæstadiensem; nisi quòd in margine, quantum fieri poterit, adnotabimus unde petita sint capita. quod in Helmæstadiensi editione factum non est. Tum variantes quoque lectiones, quæ erunt alicujus momenti, adnotabimus etiam in margine.

TITULI CAPITUM.

28. NE sacerdos vexetur.
29.
30. De demigrantia Clericorum.
31. De odio in fratres.
32. De odio.
33. De lapsis sacerdotibus.
34. Ne sacerdotes Domini, sicut vulgus solet, jurare compellantur.
35. De ecclesiastica controversia testes.
36. De medico malè curante.
37. De Clericorum tonsura.
38. De puellis monialibus factis.
39. De laicis morientium Presbyterorum substantiam diripientibus.

40. De manso & decimis.
41. Ne quis de servili conditione promoveatur ad clerum.
42. De bonis ecclesiasticis.
43. De patrimonio Clericorum.
44. De feminis quæ religionis vestem in domibus propriis mutaverint, si postea concubitum elegerint, quid agendum sit.
45. De viduis.
46. De virginibus non velatis.
47. Ne Clerici viduarum familiaritati associentur.
48. De viduis quæ Ecclesiæ stipendiis sustentantur.
49. De viduis quæ professa continentia prævaricantur.
50. De viduis quæ viduitatem professæ sunt coram Episcopo.
51. De virginibus quæ infra XXV. annos necessitate cogente velantur.
52. Non liceat mulieri sanctum velum acceptum dimittere.
53. De communicantibus.
54. Cùm sacerdos moritur, quid de ejus rebus observetur.
55. De accusatis sacerdotibus, sive etiam de optimatibus palatij, atque Gardingis.
56. Ne quis sine actore condemnetur.

INCIPIT TEXTUS CAPITULORUM.

Ne sacerdos vexetur. *Ex Concilio Aurelianensi cap.* VIII.

XXVIII. RELATUM est sanctæ synodo quòd à malis Christianis plurimæ vexationes sacerdotibus Christi seu ceteris Clericis inferioris gradus sæpissime inferantur. Unde visum est sancto Concilio, ne postea talia existant, jaculo spiritali percutere, ut si quis Clerico aliquam injuriam seu ca-

lumniam ingesserit, à liminibus sanctæ Ecclesiæ arceatur usque ad condignam satisfactionem.

Ex Concilio Rotomagensi.

XXIX. *Capitulum manuscripto nostro deest.*

De demigrantia Clericorum.

XXX. Cùm fraternitatem tuam confidamus canonum statuta & vigorem dirigere disciplinę, hoc tibi indagandum mandare curavimus, ne ingenui Clerici, qui capacioris & argutioris sunt ingenij, ad loca quæ scientia & doctrina excellentiora conspiciuntur, discendi (*diteſcendi*) gratia præ (*nisi habita*) utilitate Ecclesiæ suíque necessarij petendi *causa* transcendant.

Invidia Pontificum sæpe prohibentur, *dum* c. xx. Chalcedonensis Concilij eis opponunt, ubi dicitur Clericos in Ecclesia administrantes in alterius civitatis Ecclesia statutos fieri non oportet, & sequentia invida obfuscatione abolent, ubi illi excipiuntur qui ex necessitate ad aliam Ecclesiam transierint. Magna sanè necessitate premitur qui fame constringitur; & qui injuria arctatur insipientiæ, opus habet refici doctrina scientiæ. Inter fugitivum denique & studiosum cautè ab Episcopo discretio prospici debet, ut ille locum deliteſcendi non inveniat, isti verò locum in melius mutare & ire de virtute in virtutem offendiculum non opponatur, sed caritatis adjutorio, quæ nunquam excidit, sublevetur. Igitur si piè & justè

recto currebant hactenus viam tramite vitæ, pro religione perfectiora expetere loca licentiam eis non denegandam esse censuimus.

De odio in fratres.

XXXI. Si quis odium contra fratrem suum injustè habuerit, hunc Deus à suo separat regno & à cœlo subtrahit; quia odium nec passione ei adimitur, nec martyrio expiatur, nec sanguine fuso deletur. Detrahere autem alteri per odium, sui commodi causa, magis est contra naturam quàm mors, quàm dolor, vel cetera hujusmodi mala.

Sanctus Gregorius dicit, item Augustinus, de odio.

XXXII. Magna & mira sententia, quemadmodum sit hominis in animam suam amor ut pereat, odium ne pereat. Si malè amaveris, tunc odisti. Si bene oderis, tunc amasti. Felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando.

Gregorius Papa de lapsis sacerdotibus.

S Gregor. lib 1. epist. 42.

XXXIII. De lapsis sacerdotibus, vel quolibet ex clero, id observari volumus, ut in rebus eorum nulla contaminatione misceatis; sed pauperrima regularia monasteria require, quæ secundùm Deum vivere sciunt, & in eisdem monasteriis lapsos ad pœnitentiam trade, ut res lapsorum in eo loco * perficiant, in quo agere pœnitentiam traduntur; quatenus ipsi ex rebus eorum subsidium habeant qui de correctione eorum sollicitudinem gerunt. Si verò

* proficiant

parentes habent, res eorum legitimis parentibus dentur; ita tamen ut eorum stipendium qui in pœnitentiam dati fuerint, sufficienter debeat procurari.

Si qui verò ex familia ecclesiastica sacerdotes vel * laici, vel monachi vel Clerici, vel quilibet alij lapsi fuerint, dari eos in pœnitentiam volumus, sed res eorum * ut ecclesiasticę non subtrahi. Ad usum tamen suum accipiant unde ad pœnitendum subsistant; ne si nudentur, locis in quibus dati fuerint onerosi sint. Si qui parentes in possessione habent, ipsis res eorum tradendæ sunt, ut in ipsis * Ecclesiæ conserventur.

* Levitæ

* ecclesiastico juri non s.

* juri Eccl.

Sacerdotibus autem externa potestate nullus dominus violentiam inferat; sed excellenti consideratione, propter eum cujus servi sunt, eis ita dominetur ut etiam debitam reverentiam impendat. Nam in divinis eloquiis sacerdotes aliquando dij, aliquando angeli vocantur. Et per Moysen de eo qui ad juramentum deducendus est dicitur: *Applica illum ad deos*, videlicet ad sacerdotes. Et rursum: *Diis non detrahes*, scilicet sacerdotibus. Et Propheta ait: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, ut legem requirant ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est.* Quid ergo mirum si illos vestra pietas dignetur honorare, quibus in suo eloquio honorem tribuens, eos aut angelos aut deos ipse etiam appellat Deus. Ecclesiastica testatur historia quòd cùm piæ memoriæ Constantino Principi oblatæ accusationes contra Episcopos fuissent, libellos quidem accusationis accepit, & eosdem qui accusati fue-

Idem lib 4. Indict. 13. epist. 31.

rant Episcopos convocans, in eorum conspectu libellos quos acceperat incendit dicens: *Vos dy estis, à vero Deo constituti. Ite, & inter vos causas vestras disponite: quia dignum non est ut nos judicemus deos.* Antiquitus in republica Principes fuerunt, qui verum Deum nescientes, deos ligneos & lapideos colebant, & tamen eorum sacerdotibus honorem maximum tribuerunt.

Hinc est ergo quòd, exceptis criminibus, neminem sacerdotum Gregorius deponebat, immo pro qualitatibus delictorum venialiter communione privabat.

Si quando igitur super sacerdotum criminibus erat aliquid ventilandum, cum summa districtione grandique cautela Gregorius uniuscujusque capituli modulos quærens, sententiam suam magis difficulter quàm faciliter promulgabat dicens: Dum cuncta negotia indagandæ solicitudine veritatis indigeant, tum quæ ad dejectionem sacerdotalium graduum sunt districtiùs trutinanda, in quibus non tam de humilibus constitutis quàm de divinæ quodammodo benedictionis refragatione tentatur. Nam grave satis est & indecens ut in re dubia certa dicatur sententia.

Ne sacerdotes Domini, sicut vulgus solet, jurare compellantur. *Cornelius Papa Rufo orientali Episcopo.*

Cornel. Papa epist. 2. Burchard. lib. 1. c. 193.

XXXIV. Sacramentum hactenus à summis sacerdotibus vel reliquis exigi pro fide recta cognovimus, nec sponte eos jurasse reperimus. Summopere ergo sanctus Jacob Apo-

stolus prohibens sacramentum loquitur dicens: *Ante omnia autem, fratres mei, --- nolite jurare.* Hæc, fratres carissimi, ipse Dominus prohibet, id est, non debere jurare, sacramenta non exigi nisi pro fide recta. Hæc Apostoli maximè omnes, hæc sancti viri prædecessores nostri, qui huic sanctæ universali & apostolicæ Ecclesiæ præfuerunt ante nos, hæc Prophetę & reliqui sancti doctores per universum mundum dispersi ad prędicandum juramenta vetant.

De ecclesiastica controversia testes.

XXXV. Omnis controversia quæ de ecclesiasticis rebus fit, secundùm divinam legem sub duobus vel tribus testibus terminetur, dicente Domino: *Non unus stet contra alium, sed in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* Similiter & de separatione conjugatorum, ut tres veraces homines hoc testificentur, si septem inveniri non valeant.

De medico malè curante.

XXXVI. Medicus infantem incautiùs curans, claudicantem effecit. Quæsitum est an gradum in clero talis mereri possit. Et visum est quòd hujusmodi debilitas, si alios bonos profectus ostenderit, eum à gradu non debeat prohibere.

De Clericorum tonsura.

XXXVII. Clericus si tonsuram dimissa uxore acceperit, qui quidem sit sine gradu, nec ad monasterium quodlibet à parentibus tradi- Concil. Tribur c. 27. Burchard. lib. 8 c. 97.

tus, si uxorem habere permittitur, iterum tonderi cogatur, nec in vita sua tonsuram negligere audeat. Quem autem progenitores tradiderunt, & in Ecclesia legit, nec uxorem ducere nec monasterium deserere poterit. Sed si discesserit, reducatur. Si tonsuram dimiserit, rursus tondeatur. Uxorem si usurpaverit, dimittere compellatur.

De puellis monialibus factis.

Concil. Tribur. c. 24. Burchard. lib. 8. c 98.

XXXVIII. Puella si ante duodecim annos ætatis sponte sua sacrum sibi velamen assumit, possunt statim parentes vel tutores ejus id factum irritum facere, si volunt. At si annum & diem dissimulando contenderint, ulteriùs nec illi nec ipsa mutare hoc poterunt. Porrò si in fortiori ætate adolescentula vel adolescens servire Deo elegerint, non est potestas parentibus hoc prohibendi.

De laicis morientium Presbyterorum substantiam diripientibus.

Vide suprà lib. 2. c. 59.

XXXIX. Perlatum est quoque ad sanctam synodum quòd quidam laici improbè agant contra Presbyteros suos, ita ut de morientium Presbyterorum substantia partes sibi vindicent sicuti de substantia rusticorum suorum. Interdicimus itaque ne hoc ulteriùs fiat; sed sicut liberi facti sunt ad suscipiendum gradum & agendum divinum officium, ita ab eis nihil exigatur præter Dei officium. De peculio verò sacerdotum nihil sibi usurpent; sed ex duabus partibus faciant Presbyteri quod sibi placuerit. Tertiam, secundùm canonum justa,

quibus ſerviunt relinquant Eccleſiis.

De manſo & decimis.

XL. Item ſancitum eſt in Capitulari ne de manſo Eccleſiæ, neque de decimis, neque de oblationibus, nec de domibus vel atriis juxta Eccleſiam poſitis, aliquod ſervitium faciant præter eccleſiaſticum. Si aliquid verò ampliùs habuerint, inde faciant ſervitium ſenioribus ſuis.

Concil. Vvormac. c. 50. Lib. 1. Capitular. c. 91. Burchard. lib. 3. c. 52.

Ne quis de ſervili conditione promoveatur ad clerum.

XLI. Nulli de ſervili conditione ad ſacros gradus promoveantur, niſi priùs à dominis propriis legitimam libertatem conſecuti fuerint; cujus libertatis carta ante ordinandum in ambone publicè legatur; & ſi nullus contradixerit, rite conſecrabitur. Porrò ſi poſtea de gradu deciderint, ejus ſint conditionis cujus fuerant ante gradum.

Vide ſuprà lib. 1. c. 407.

De bonis eccleſiaſticis. *Ex epiſtola canonica.*

XLII. Nullus Epiſcoporum, Preſbyterorum, ſeu Diaconorum, vel etiam Clericorum, prædia Eccleſiæ in poteſtate habeat venundare, ſed nec cuiquam parentum ſuorum donare; & qui hoc egerit, ſub omni celeritate, reddito pretio, ad loca ſacra in quæ competunt revertatur. Si autem, hac obſervatione contempta, aliquis hoc præſumpſerit, res proprias in ipſa Eccleſia relinquat, & ipſe foris ejiciatur, eò quòd divina congruat ratione ut

qui Ecclesias accipiunt, ad regendum, non ad dispergendum, accipiant. Simili modo nullam habeant potestatem quolibet modo alienandum neque venumdandum, sed nec sine voluntate Pontificis sui vicarios dandum, aut liberis dimittendum. Qui hoc præsumpserit, ut superiùs censuimus, si habet proprietatem suam, aliud tantum restituat. Si non habuerit, expoliatus omnibus foras ejiciatur. Ipsæ tamen res ad Ecclesiam, cujus res sunt, revertantur.

De patrimonio Clericorum. *Ex Concilio Meldensi cap.* XXI.

Vide suprà lib. 1. c. 219.

XLIII. Investigandum an nihil patrimonij habens Presbyter quando provectus est ad ordinem ecclesiasticum, postea emerit prædia, cujus juris sint, annon Ecclesiæ esse debent. Unusquisque enim Presbyter proprias res, quas post diem consecrationis acquisiverit, Ecclesiæ relinquat. Si autem alieno nomine res comparaverit, & ibi structuras fecerit, vel quæ ad Ecclesiam ibi Deo collocaverit, contra decreta canonum hoc malum agitur, quia sacrilegium est, & par crimen --- furis esse dignoscitur qui sacras oblationes furabatur.

De feminis quæ religionis vestem domibus propriis mutaverint, si postea concubitum elegerint, quid agendum sit.

Lib. 7. Capitular. c. 257. Burchard. lib. 8. c. 48. Vide suprà in 1. Append. c. 62.

XLIV. De viduis & puellis quæ habitum religionis in domibus propriis tam à parentibus quàm per se mutaverint, & si postea contra instituta patrum vel præcepta canonum conjugia

conjugia crediderint copulanda, tamdiu utrique habeantur à communione suspensi quousque quod illicitè perpetraverunt emendent. Quòd si emendare neglexerint, à communione vel omnium Christianorum convivio in perpetuo sint sequestrati.

De viduis. *Epistola beati Gregorij Papæ Bonifacio Archiepiscopo missa, in qua inter cetera ita legitur decretum.*

XLV. Viduas à proposito discedentes viduitatis, super quibus nos consulere voluit dilectio tua, frater carissime, credo te nosse à sancto Paulo & à multis sanctis patribus, nisi convertantur, olim esse damnatas; quas & nos apostolica auctoritate damnandas & à communione fidelium atque à liminibus Ecclesiæ arcendas fore censemus usquequo obediant Episcopis suis & ad * bannum quod cœperunt invitè aut voluntariè revertantur. Burchard. lib. 8. c. 45. Vide suprà in 1. Append. c. 56. * bonum

De virginibus non velatis.

XLVI. A sanctæ memoriæ prædecessore nostro Innocentio taliter decretum habemus: *Hæ verò quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere, licèt velatæ non fuerint, si nupserint, his agenda pœnitentia est, quia sponsio earum à Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigit, solvi sine vindicta non poterit.* & * contra. Nam si virgines nondum velatæ taliter pœnitentia publica puniuntur & à cœtu fi- Burchard. lib. 8. c. 45. Vide suprà in 1. App. cap. 47. & 56. * cetera.

delium usque ad satisfactionem excluduntur, quanto potiùs viduæ, quæ perfectioris ætatis & maturioris sapientiæ atque consilij existunt, virorúmque consortio multotiens usæ sunt, & velari se permiserunt, habitúmque religionis assumpserunt, & tamen apostataverunt, atque ad * pejus votum sunt reversæ, à nobis & ab omnibus fidelibus à liminibus Ecclesiæ & cœtu fidelium usque ad satisfactionem sunt eliminandæ & carceribus tradendæ, qualiter, juxta beatum Apostolum Paulum, tradentes hujusmodi hominem Satanæ, ut spiritus salvus sit in die Domini. De talibus enim & Dominus per Moysen loquitur dicens: *Auferte malum de medio vestri.* De quibus & per Prophetam ait: *Lætabitur justus cùm viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris.* De talibus namque & eorum similibus atque eisdem consentientibus (quia non solùm qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt, rei sunt) Dominus per eundem Prophetam David loquitur dicens: *Videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* & multa alia eorúmque similia. Tales ergo personæ indubitanter adulteræ esse manifestantur;* quum relicto immortali sponso, ad anteriorem ut canes ad proprium reversæ sunt vomitum, & apostatæ factæ, illicita ac sacrilega se contagione polluentes, viris mortalibus se conglutinantes. Quæ etiam, juxta eundem Apostolum Paulum, eò quòd --- viduitatis propositum dimiserunt, & fidem quam cum Deo pepigerunt frangere præsumpserunt, atque primam fidem præva-

* priorem vomitum

* quia

ricaverunt, sunt damnandæ à nobis. Quæ & à vobis & à reliquis nostri ordinis viris, à singulis videlicet sua in diœcesi, à liminibus Ecclesiæ & cœtu fidelium usque ad satisfactionem, ut prædictum est, sunt eliminandæ.

Ne Clerici viduarum familiaritati associentur. *Ex Concilio Carthaginensi cap.* CII.

XLVII. Ad reatum Episcopi pertinet, vel Presbyteri qui parochiæ præest, si sustentandæ vitæ præsentis causa adolescentiores viduæ vel sanctimoniales Clericorum familiaritati subjiciantur. Concil. Carthag. 4. c 102. Burchard. lib. 8. c. 55.

De viduis quæ Ecclesiæ stipendiis sustentantur. *Cap.* CIII.

XLVIII. Viduæ quæ stipendio Ecclesiæ sustentantur, assiduè in opere Dei esse debent, ut & meritis & orationibus suis Ecclesiam adjuvent. Ibid. c. 103.

De viduis quæ professa continentia prævaricantur. *Cap.* CIV.

XLIX. Sicut bonum est castitatis præmium, ita majori observantia & præceptione custodiendum est ut si quæ viduæ, quamvis adhuc in minoribus annis positæ, & in matura ætate à viro relictæ, se devoverint Deo, & vestes laicales abjecerint sub testimonio Episcopi, & pòst ad seculum redierint, damnentur, quia fidem castitatis, quam Deo voverunt, irritam facere ausæ sunt. Tales ergo personæ sint à Christianorum communione alienæ, quæ etiam nec in convivio Ibid. c. 104.

cum Christianis communicent. Nam si adulteræ conjuges reatu sunt suis viris obnoxiæ, quanto magis viduæ, quæ Deo religiositatem voverunt, crimine adulterij notabuntur, si devotionem, quam spontè Deo obtulerunt, libidinosa voluntate corruperint, atque ad secundas nuptias transitum fecerint; quæ etsi violentia irruente ab aliquo præreptæ fuerint, ac postea delectatione libidinis permanere in conjugio raptoris vel violento viro consenserint, damnatione superiùs comprehensa teneantur obnoxiæ. De talibus enim dicit Apostolus: *Cùm luxuriatæ fuerint, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.*

De viduis quæ viduitatem professæ sunt coram Episcopo. *Ex Concilio Arausicano cap.* IX.

Concil. Arausic. 1. c. 27. Burchard. lib. 8. c. 43.

L. Viduitatis servandæ professionem coram Episcopo faciendam & habitum impositum minimè violandum; ejus verò raptorem, vel ipsam talis professionis desertricem meritò damnandam decernimus.

De virginibus quæ infra XXV. annos necessitate cogente velantur. *Ex Concilio Carthaginis Africæ* VIII. *cap.* XXVI.

Concil. Milevit. 2. c. 26. Concil. Carthag. 7. c. 93.

* virginalis, cùm

LI. Placuit ut quicunque Episcoporum, necessitate periclitantis pudicitiæ * *virginem velaverit*, cùm vel petitor vel raptor formidatur, vel si etiam aliquo in mortis periculo scrupulo compuncta fuerit ne non velata moriatur, aut exigentibus parentibus Ecclesiæ aut hi ad quos cura pertinet, velaverint virgi-

nem infra xxv. annos ætatis, ei non obsit Concilium quod de ipso numero annorum constitutum est.

Non liceat mulieri sanctum velum acceptum dimittere.

LII. Qualicunque modo mulier, permittente canonicè viro suo, aut eo defuncto, velum sanctum acceperit in caput, aut sponte aut invitè, in eo permaneat omnino, nec dimittat. Lib. 5. Capitular. c. 113.

De communicantibus.

LIII. *Quicunque manducaverit panem vel biberit calicem Domini indignè, vel immoderatè, vel inordinatè, reus erit corporis & sanguinis Domini.*] *Reus*, id est, dignus ut damnetur ab ipso sacrificio, qui tantum mysterium ut vile despexerit. Scriptum est: *Omnis mundus manducabit ea. Anima quæ peccaverit, ut immunda exterminabitur de populo suo.*] *Indignè*; ut Dominus ait: *Si ante altare steteris, & ibi recordatus fueris &c.* Priùs perscrutanda est conscientia, si in nullo nos reprehendit; & pòst offerre aut communicare debemus. Quidam dicunt: Dominus non indignum, sed indignè accipientem, revocat à sancto. *Sed* si dignus indignè accedens retrahitur, quanto magis qui non potest accipere dignè. Unde oportet cessare à vitiis, ut sanctum Domini corpus sanctè percipias. *Probet autem*, id est, quærat an dignus sit. Qui enim manducat, dupliciter reus effectus est, præsumptionis scilicet & peccati. *Non dijudicans*, id est, non

Apud Rhaban. in fine libri primi de ministris Ecclesiæ.

discernens à ceteris cibis. Ergo cùm tanta sit plaga peccati atque impetus morbi ut medicamenta corporis & sanguinis Domini differenda sint, auctoritate antistitis debet quisque ab altari removeri ad agendam pœnitentiam, & eadem auctoritate reconciliari. Hoc est enim indignè accipere corpus & sanguinem Domini, si *quis* eo tempore accipiat quo debet agere pœnitentiam. Sancti namque ac religiosi & Deo acceptabiles antistites *cùm* sub tectum Dei intrant, ibidem Dominus per eos ingreditur, tanquam Deum suscipiant. Et quando pane vitæ & poculo frueris, quando manducas *corpus* & bibis sanguinem Domini, tunc Dominus sub tectum tuum ingreditur. Ubi verò indignè ingreditur, ibi ad judicium ingreditur illi accipienti.

Cùm sacerdos moritur, quid de rebus ejus observetur. *Ex Concilio Ilerdensi.*

Concil. Ilerd. c. 16.

LIV. Licèt de re hujuscemodi, quam constituere salubri ordinatione decernimus, prisca auctoritas canonum nequaquam siluerit, sed evidenti sanctione præceperit ut cujuscunque Ecclesię Pontifice defuncto, non passim pro libitu suo in earum rerum direptionem, quas obiens dereliquit, quisquis irruat, domúmque subvertat, sed sacerdos qui exequiarum tempore adest, omnia quæ ad utilitatem & conservationem pertinent, debet diligenti circumspectione munire; tamen quia hæc ipsa sanctio, quod pejus est, à multis Clericis cognoscitur violari, ita ut occumbente sacerdote, * expectato affectu, totáque

* expectorato

disciplinæ severitate posthabita, immaniter quæ in domo pontificali reperiuntur invadant & abstrahant, id nunc omne hujus placiti vel constituti inter nos censura placuit custodire, ut defuncto antistite, vel etiam adhuc in supremis agente, nullus Clericorum cujuslibet ordinis, officij, aut gradus, quicquam de domo auferre præsumat, vel de utilitate, quæ * instrumentum domus esse dignoscitur, de mobilibus & immobilibus rei ecclesiasticæ conetur invadere, nihil furto, nihil vi, nihil dolo supprimens, auferens, atque abscondens. Sed is cui domus commissa est, subjunctis sibi cum consilio * Clerico uno vel duobus fidelissimis, omnia usque ad tempus Pontificis substituendi debet conservare, & his qui in domo inveniuntur Clericis consueta alimenta administrare. * Subditus autem antistes susceptа ea, prout * discessor suus ordinavit, vel huic Deus inspiraverit, uti his debet quos cognoverit disciplinæ & caritati decessoris sui fideliter paruisse. Quòd si quisquam post hæc cujuslibet ordinis, ut superiùs dictum est, Clericus quacunque occasione de domo Ecclesiæ vel de omni facultate quippiam probatus fuerit abstuliſſe vel forsitan dolo aliquo suppressisse, reus sacrilegij prolixiori anathemate condemnetur, ut vix peregrina ei communio concedatur. Quia durum est ut hi quos constat in servitio Domini cum primæ sedis antistite desudasse, illorum qui suarum rerum incubatores vel utilitatibus servientes atque vacantes fuisse noscuntur despectibus aliquatenus crucientur.

* instrumenti
* cleri
* Substitutus
* decessor

De accusatis sacerdotibus, sive etiam de optimatibus palatij, atque Gardingis. *Ex Concilio Toletano.*

Concil Tolet. 13. c. 2.

LV. Sed & collationis objectu res nostro cœtui lacrymanda occurrit, quæ tanto magis est synodalis judicij pondere abigenda, quanto majorem stragem populis affert pariter & ruinam. Etenim decursis retro temporibus vidimus multos & flevimus ex palatini ordinis officio cecidisse, quos & violenta professio ab honore dejecit, & trabale Regum * factione judicium aut morti aut ignominiæ perpetuæ subjugavit. Quod importabile malum & impietatis facinus exhorrendum religiosi Principis nostri animus abolere intendens, generali omnium Pontificum arbitrio retractandum invexit, & ultrici synodalis * pœnitentiæ auctoritate cohibendum statuit. Unde congruam devotioni ejus sententiam decernentes, hoc in commune decrevimus, ut nullus deinceps ex palatini ordinis gradu vel religionis sanctæ conventu regiæ subtilitatis astutia, vel profanæ potestatis instinctu, sive quorumlibet hominum malitiosæ voluntatis obnisu, citra manifestum & evidens culpæ suæ indicium, ab honore sui ordinis vel servitio domus regiæ arceatur, non vinculorum nexibus alligetur, non quæstioni aptetur, non quibuslibet tormentorum vel flagellorum generibus macereturn, non rebus privetur, non etiam carceralibus custodiis mancipetur, neque adhibitis hinc inde injustis occasionibus abdicetur, per quod illi violenta aut occulta vel fraudulenta

* factione

* potentiæ

professio extrahatur. Sed is qui accusatur gradum sui ordinis tenens, & nihil de supradictorum capitulorum * nocibilitate persentiens, in publica sacerdotum seniorúmque atque etiam Gardingorum discussione deductus, & justissimè perquisitus, aut obnoxius reatui detectæ culpæ legum pœnas excipiat, aut innoxius judicio omnium comprobatus appareat. Illos tamen quos in locis talibus manere constiterit unde nocibilis perfugij suspicio sit, aut eos quos pro conturbatione terræ diligentiùs oportet custodire, hos sine aliquo vinculorum vel injuriæ damno sub libera custodia consistere oportebit. Sic tamen, repulso omni terrore, sub circumspecta & diligenti custodia habeantur ut tempus quo judicari eos oportet, nullo modo sub fraudulentia dilatetur, quo ab uxoribus vel propinquis atque etiam rebus suis diutissimè separati, professionem suam videantur dedisse inviti; quæ tamenetsi data fuerit, modis omnibus non valebit; sed, juxta superiorem ordinem, illud pro vero accipietur quod ex ore ejus agnitum generali fuerit judicio comprobatum. Nam & de ceterorum ingenuorum personis, qui palatinis officiis non * conferunt, & tamen ingenuæ dignitatis titulum reportare videntur, similis ordo servabitur; qui etiamsi pro culpis minimis, ut adsolet, flagellorum ictibus à Principe verberentur, non tamen ex hoc aut testimonium amissuri sunt, aut rebus sibi debitis privabuntur. Quòd si de infidelitatis crimine quicquam eis objicitur, simili, ut superiùs præmissum est, ordine judicandi sunt. Quod synodale decre-

* nobilitate

* hæserunt

tum, divino, ut confidimus, ſpiritu promulgatum, ſi quis Regum deinceps aut temeranter cuſtodire neglexerit, aut malitiosè præterire præelegerit, quo quiſque de perſonis taxatis aliter quàm præmiſſum eſt prædamnetur, aut * ex factione conjectæ in eum malitiæ perimatur, vel dejectus ſui ordinis loco privetur, & cum omnibus qui ei ex delectatione conſenſerint, in conſpectu altiſſimi Dei Patris & unigeniti Filij ejus atque Spiritus ſancti perenni anathemate ultus, & divinis vel æternis * abdicetur ardoribus concremandus. Etinſuper quicquid contra hanc regulam ſententiæ noſtræ aut in perſona cujuſquam fuerit actum, aut de rebus accuſatæ perſonæ extiterit judicatum, nullo vigore ſubſiſtat, quo perſona ipſa aliter quàm decernimus judicata aut teſtimonij ſui dignitatem amittat, aut quæſtu rei propriæ careat. Nec * tamen per hæc & hujuſmodi ſtatuta Principibus domeſticæ correptionis poteſtas adimitur. Nam ſpecialiter de laicis illis quos non culpa infidelitatis adſtringit, ſed aut ſervitij ſui officio torpentes aut in commiſſis ſibi actibus reperiuntur eſſe mordaces vel potiùs neglegentes, erit Principi licitum hujuſmodi perſonas abſque aliqua eorum infamia vel rei propriæ damno & ſervitij mutatione corrigere, & in * locum talium alios qui placeant tranſmutare.

* aſtu congeſtæ mal.

* addicetur

* enim hæc & alia promentes Princ. d. correct.

* commiſſos talium.

Ne quis ſine actore condemnetur. *Ex Concilio Toletano* VI. *tit.* XL.

Concil. Tolet. 6. c. 11.

LVI. Dignum eſt ut vita innocentum non maculetur pernicie accuſantium, adeo ut

quisquis à quolibet criminatur, non antè accusatus supplicio dedicetur quám accusator præsentetur, atque legum & canonum * sententiæ exquirantur; ut si indigna ad accusandum persona inveniatur, ad ejus accusationem non judicetur, nisi ubi pro capite regiæ majestatis causa versatur.

* sententia exquiratur

Remotis igitur ab inimicitiis, ab insidiis, à mendaciis, remotis ab omni genere flagitiorum sive facinorum, ipsis scilicet Presbyteris qui accusati fuerint, quomodo convincantur, aut quomodo defendantur. Apostolus enim ad Timotheum loquitur dicens: *Adversùs Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. Peccantem coram omnibus argue, ut ceteri timorem habeant.* Dominus in evangelio Judæis dicit: *In lege vestra scriptum est quia duorum hominum testimonium verum est.* De accusatoribus verò Clericorum in canonibus satis invenitur, & maximè in Carthaginensi Concilio, ut accusatoris quæratur fides & conversatio. Si autem Presbyteri & Diaconi fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis legitimo numero collegarum, quos ab Episcopo accusati petierint, una secum in presbyterij nomine sex, in nomine diaconij tres, ipsorum causas discutiant.

Hæc non pertinent ad hunc canonem Toletanum.

1. *Timoth.* 5.

Joa. 8.

FINIS.

RHABANI MAURI
ARCHIEPISCOPI
MOGUNTINI
EPISTOLA
AD HERIBALDUM
EPISCOPUM
AUTISSIODORENSEM.

STEPHANI BALUZII TUTELENSIS

PRÆFATIO AD LECTOREM.

I. QUANTI æstimandæ sint lucubrationes Rhabani Mauri Abbatis Fuldensis & Archiepiscopi Moguntini, quantam curam ac diligentiam adhibuerint omnium seculorum eruditi homines ut eas habere possent, vel hinc colligi facilè potest quòd varia earum exemplaria vetera & recentia reperiuntur in plurimis Galliæ, Germaniæ, Italiæ, Britanniæ, & Hispaniæ bibliothecis. Quin & Riculfus Episcopus Helenensis, qui regnante Karolo Simplice eam cathedram tenuit, inter libros quos Ecclesiæ suæ testamento reliquit, etiam *Librum Rabanum unum* se legare ait. Pœnitentiale autem ejus tanti fecit vir celeberrimus & eruditissimus Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis ut non dubitaverit illud recudere in sua pœnitentialium librorum collectione, præfatus non satis hactenus cognitum fuisse quan-

tum in hoc genere excelleret. Hoc opus compoſuit Rhabanus juſſu Otgarij Archiepiſcopi Moguntini, ut ipſe teſtatur in epiſtola ad eum ſcripta. Meminit iſtius libri & Rudolfus monachus in vita Rhabani. *Scripſit quoque libellum unum*, inquit, *ad Otgarium Archiepiſcopum; in quo primùm de pœnitentia legitima & ſpe indulgentiæ, deinde diverſa capitula de canonibus diverſorum Conciliorum ſubjunxit ad corrigenda hominum vitia & inſtituta Chriſtianæ religionis roborranda.* De tempore porrò quo lucubrationem illam confecit non eſt difficile pronuntiare. Nam cùm in capite decimo quinto loquatur de calamitoſiſſimo illo ac deteſtabili prælio, ut Joannis VIII. verbo utamur, quod inter filios Ludovici Pij commiſſum eſt & ſumma contentione pugnatum, tot præterea cædibus inſignium ac nobiliſſimorum hominum nobilitatum, dubitandum non eſt quin hic liber pœnitentialis editus à Rhabano ſit haud ita multò poſt pugnam Fontiniacenſem, quæ pugnata eſt in pago Autiſſiodorenſi anno DCCCXLI. VII. Kalend. Julij.

II. Exiſtimabat Georgius Colvenerius, qui Rhabani opera in unum collegit, Pœnitentiale iſtud ad Otgarium eſſe veluti juſtum quoddam compendium ceterarum Rhabani lucubrationum de hoc argumento, adeóque etiam poſteriorem locum obtinere debere poſt librum canonum pœnitentialium ad Heribaldum. In quo illum falſum fuiſſe manifeſtum eſt. Conſtat enim Rhabanum de hoc argumento ſcripſiſſe ad Heribaldum decem circiter annis poſt editum librum pœnitentialem Otgario inſcriptum. Præterea certum eſt quæſtiones illas canonum pœnitentia-

lium

lium ad Heribaldum, ut habet inscriptio in editione Colvenerij, non esse Rhabani opus, sed Halitgarij Episcopi Cameracensis, illos nimirum libros quos de vitiis & virtutibus scripsit ad Ebbonem Archiepiscopum Remensem, qui in lucem editi sunt à clarissimo viro Henrico Canisio in tomo quinto lectionis antiquæ. Atque id, cùm manifestum statim unicuique esse possit vel ex tenuissima comparatione editionum quæ extant apud Canisium & inter opera Rhabani, non indiget ampliori probatione. Sequuntur deinde apud Rhabanum libri tres de vitiis & virtutibus, eidem Rhabano heic tributi. Verùm illi sunt etiam Halitgarij, saltem duo priores. Nam cùm tertius non extet in editione Canisij neque in veteri codice MS. monasterij Corbeiensis, & sit verbosior quàm pro more Halitgarij, cùm præterea rerum de quibus illic agitur nullam mentionem in præfatione sua ad Ebbonem faciat Halitgarius, facilè adducor ut credam additum illum fuisse prioribus à quodam recentiore, Rhabano porrò omnes fortean tributos ex conjectura, quia videbant illum nonnulla de hoc argumento scripsisse. Cùm autem res ita se haberet, eáque lucubratio in veteribus membranis ex quibus aut Pamelius aut Colvenerius sua descripserunt non extaret eo recto ordine quem exhibet editio Canisij, sed perverso, fieri potuit ut eam ob causam Colvenerius non animadverteret hos libros & quæstiones canonum pœnitentialium non esse Rhabani. Conjecturam sanè ejus de præfatione ad Heribaldum, quæ sumpta est ex præfatione Halitgarij, vanam esse necesse est cùm se semel veritas patefecit, præsertim cùm genuinam

Rhabani epistolam ad Heribaldum habeamus beneficio viri clarissimi Petri Stevartij ex veteri codice MS. monasterij Vveingartensis. Atque ita sanè mecum sensisset Colvenerius, si cognita illi fuisset ista Rhabani lucubratio, quæ diù tamen antè edita à Stevartio fuerat quàm Colvenerius in publicum emitteret collectionem suam Rhabanicorum operum. Sed ista sinamus. Res enim postulat ut fidem nostram liberemus ostendendo epistolam ad Heribaldum multò posteriorem esse libro pœnitentiali ad Otgarium missò.

III. Igitur Rhabanus Abbas Fuldensis librum pœnitentialem composuit jussu & hortatu Otgarij Archiepiscopi Moguntini. Eo deinde mortuo anno DCCCXLVII. Rhabanus in hac sede collocatus est. Erat magna hominis fama & existimatio per omnes Francici nominis nationes, & hac tanta celebritate famæ etiam absentibus & à cœlo Germanico remotis notus erat. Itaque eum ex omnibus provinciis, quemadmodum ipse docet in epistola ad Bonosum de magorum præstigiis, & testatur etiam Rudolfus in vita ejus, plerique consulebant, etiam Episcopi, ut ex eo discerent quæ illis aut obscura erant aut ignota. Unus eorum qui consultationes ad eum suas miserunt fuit Heribaldus Episcopus Autisiodorensis, vir magni per eas tempestates nominis, & qui summum dignitatis gradum obtinebat in palatio Karoli Calvi Francorum Regis. Excitata erat per illas tempestates gravis & ingens controversia de Clericis ab Ebbone Remensi Archiepiscopo ordinatis postquam iste in synodo apud Theodonis villam habita anno

DCCCXXXV. canonicè judicatus ac depositus æquissimo judicio fuerat ob infamem perduellionem adversùs Ludovicum Pium Principem ac patronum suum optimum. Nam tamenetsi postea, Lotharij Imperatoris favore fultus, sedem suam recepisset in alia synodo, multóque tempore post judicium istius synodi ministerium episcopale in Ecclesia Remensi executus esset consentientibus Episcopis suffraganeis Ecclesiæ Remensis, Hincmarus Remensis tum Archiepiscopus contendebat illum non fuisse restitutum canonicè, *& sine ulla regulari restitutione ministerium episcopale, quo se privaverat, contra sacros canones* usurpasse. Unde colligebat nullas ipso jure esse ordinationes Clericorum ab eo postea patratas, etiam illas quas in provincia Moguntina peregerat postquam cum consensu Gregorij IV. & Ludovici Germaniæ Regis ad vacantem sedem Hildesheimensem transiit. Divisis itaque ob eam contentionem animis, Heribaldus ad Rhabanum de ea re scripsit, sententiam ejus exquirens; simúlque & nonnulla alia capitula adjecit interrogationi suæ, data occasione.

IV. Necessarium porrò est responsoriam istam à Rhabano ad Heribaldum missam esse anno DCCCLIII. cùm scripta sit post mortem Ebbonis & cùm jam Eigil Abbas erat monasterij Prumiensis. De Ebbone testatur Hincmarus in epistola XXVII. illum obiisse anno DCCCLI. XIII. Kalend. Aprilis. Eigilem verò factum fuisse Abbatem Prumiensem anno DCCCLIII. jam observatum est in Notis ad Lupum Ferrariensem. Unde certò colligitur epistolam istam Rhabani scriptam esse anno DCCCLIII. uti

dicebamus. Præterea valde probabile est Rhabanum ab Heribaldo super ea re consultum fuisse eo tempore quo maximè incaluerat concertatio illa de Clericis ab Ebbone ordinatis. Non aliàs autem, vivis Rhabano & Heribaldo, ea contentio ferventior fuit quàm tempore synodi quæ apud Suessionensem urbem habita est anno DCCCLIII. ut patet ex variis illorum temporum monumentis. Unde manifestè colligitur hanc epistolam decem circiter annis posteriorem esse libro pœnitentiali ad Otgarium missо.

V. Epistolam vocavi hoc opusculum, non Pœnitentiale, Rhabani auctoritate ductus, tum etiam Reginonis Abbatis Prumiensis, Ivonis Episcopi Carnotensis, & Gratiani. Scio Petrum Stevartium, cui debemus primam epistolæ istius editionem, illi titulum fecisse PŒNITENTIALE RHABANI, tum in fronte operis ista posuisse ad firmandam opinionem suam: *Incipit liber pœnitentialis ex canonicis constitutionibus ab Rhabano venerabili Archiepiscopo compendiosè defloratus.* Verùm titulus iste non est Rhabani, sed studiosi cujuspiam qui post Rhabanum vixit. Putabat enim ille, quisquis is tandem fuit, non alio titulo donandum esse hunc librum quàm pœnitentialis, quòd tractet utplurimùm de variis hominum peccatis & eorum remediis. Aliter tamen se res habet. Nam præterquam quòd illic nonnulla habentur quæ non pertinent ad hanc materiam, Rhabanus ipse in præfatione ad Heribaldum ita scribit: *Ego autem ea quæ in sacris canonibus inde explicita reperi, in præsenti epistola inserere non tardavi.* Deinde Regino Prumiensis, qui frequenter utitur auctoritate istius opusculi,

semper vocat epistolam, nunquam librum. Denique apud Ivonem & Gratianum, uti mox dicturi sumus, locus quidam, qui extat in hoc opusculo, refertur ex epistola Rhabani Archiepiscopi ad Heribaldum. In capita tamen divisam esse antiquitus, ac si libellus esset, & eo quidem prorsùs ordine quem exhibet editio Stevartij, hinc manifestum est quòd Regino libro II. cap. CCXLII. afferens locum quendam ex epistola illa, accepisse se ait *ex epistola Rabani cap.* XXIX. quod respondet divisioni capitum quam exhibet editio Stevartij. Præterea Ivo Carnotensis parte VI. Decreti cap. CCCC. referens alium locum ex eodem opusculo, *ex epistola Rabani Archiepiscopi ad Heribaldum cap.* X. describere se profitetur; uti re vera quæ heic apud Ivonem leguntur, extant omnino in capite decimo epistolæ istius Rhabanicæ.

VI. Constat itaque, etiam veterum scriptorum testimonio, caput illud decimum verè Rhabani esse, non verò Concilij cujuspiam decretum. Et tamen Burchardus Vvormatiensis Episcopus, qui centum circiter & quinquaginta annis post Rhabanum scribebat, hunc ipsum locum referens lib. XIX. cap. CL. *ex Concilio Hilerdensi cap.* X. accepisse se confirmat, hinc deceptus quòd caput decimum epistolæ Rhabani statim sequatur post relatum à Rhabano secundum canonem Ilerdensis synodi, ad quam propterea pertinere etiam putavit quæ postea sequebantur. Ista nihilominus Burchardi hallucinatio in errorem impulit Ivonem Episcopum Carnotensem. Hic enim describens, uti diximus, in Decreto suo caput illud de quo in præsentiarum agimus,

cùm animadverteret illud à Burchardo repeti ex Concilio Ilerdensi, ne quid à se prætermissum esse videretur, post verba illa *ad Heribaldum*, quæ nos suprà retulimus, addidit *ex Concilio Ilerdensi*. Secutus est deinde incertus sed vetus canonum ac decretorum collector, qui collectionem suam adornavit ipsissimo Ivonis ævo, pleraque ab eo accipiens. Is ergo idem caput decimum referens, hæc in titulo posuit, ex Ivone, ut apparet, descripta: *De his qui post ordinationem vel antè crimina commiserunt. Ex epistola Rabani Archiepiscopi ad Heribaldum, ex Concilio Hilerdensi, cap. x.* Ea collectio extat MS. in bibliotheca regia.

VII. Hallucinatus iterum est Burchardus, ut solet, in altero epistolæ istius capite, in trigesimo nimirum. Primùm, caput illud esse unius hominis orationem vel legendo quivis deprehendere facilè potest; & præterea Regino disertè illud tribuit epistolæ Rhabani ad Heribaldum. ut dubitari non debeat quin sit legitimus ac genuinus Rhabani fœtus. Verùm quia in initio capitis XXVIII. hic noster agens de his qui uxorem simul & concubinam habent, responsionem suam petiit ex canone XVII. Concilij Toletani primi, quem describit, putavit Burchardus ex eodem Concilio Toletano descripta esse ea quæ deinceps apud Rhabanum leguntur in capitibus XXIX. & XXX. istius epistolæ.

VIII. Quæ dicta hactenus de Burchardo sunt, ea inconsiderantiæ negligentiæque ejus imputari ac tribui possunt. An verò simplicitati ejus potiùs quàm malæ fidei adscribenda sint quę sequuntur, nec satis scio, nec, si sciam, dicere

ausim. Prompserat Rhabanus in capite quarto istius epistolæ sententiam suam de his qui homicidia perpetrant in bello publico, an agenda eis pœnitentia sit. Descripsit autem se ipse ex capite decimo quinto libri pœnitentialis ad Otgarium, ubi Antonius Augustinus rectè adnotavit Rhabani verba esse. Quid heic fecit Burchardus? Aliò transtulit argumentum; & satius hauddubiè ac nobilius putans ista laudari ex Concilio quopiam quàm ex scriptiuncula privati hominis, mutatis prioribus lineis Rhabanicæ orationis, accepisse se ista ait *ex Concilio Moguntino cap.* II. Quod rursum fraudi fuit Ivoni Carnotensi; qui parte X. cap. CLII. referens istud ipsum caput, prout editum est apud Burchardum, *ex Concilio Maguntiensi cap.* II. sumptum fuisse scribit.

IX. Nota est omnibus controversia quæ Karoli magni ætatè commovit Ecclesiam Gallicanam & Germanicam, quid faciendum sit de Presbyteris criminosis qui nec sponte confessi sunt nec ab aliis convicti. Recruduit illa controversia sub imperio Ludovici Pij & filiorum ejus, ut testatur Hincmarus Remensis Archiepiscopus in epistola XLVII. & XLVIII. Non putavit itaque Rhabanus transeundam esse hanc causam silentio, cùm ea adhuc turbaret Ecclesiam. Ac primùm quidem de ea re scripsit ad Otgarium Moguntinum, deinde verò ad Heribaldum Autissiodorensem, eadem verba repetens in capite decimo epistolæ ad istum scriptæ quibus usus erat in capite primo libri pœnitentialis ad Otgarium. Dubitandum itaque non est, post tot testimonia, quin Rhabani verba sint. Burchardus tamen lib. XIX. cap. CLI. & qui eum describere

solet Ivo Carnotensis parte XV. cap. CLX. illa tribuunt Concilio Toletano, ubi neque extant neque extare possunt.

X. Agit deinde Rhabanus in capite vigesimo de incestis spiritualibus, sic ut constet scriptionem esse privati hominis. Sanè Regino locum illum refert *ex epistola Rabani ad Heribaldum Episcopum Autisiodorensem.* Burchardus tamen non ex Rhabano accepisse se ait, neque ex Reginone, tamenetsi ex isto descripsisse videatur; sed primam partem capitis quod est CXCVI. in libro secundo Reginonis, in duas partes secans, tum quædam interserens, primam partem, nimirum verba Rhabani, accepisse se pronuntiat *ex Concilio Moguntino in claustro sancti Albani habito præsente Ludovico Imperatore cap. x.* posteriorem verò, quam ex Concilio isto Moguntino Rhabanus laudavit, idem Burchardus refert *ex Concilio Triburiensi cap.* VIII. ubi non extat. Effecit itaque auctoritas Burchardi ut Ivo Carnotensis parte IX. cap. LXXXII. tum etiam auctor vetustæ collectionis canonum MS. in bibliotheca regia partem primam istius loci Rhabanici, quam describunt ut est interpolata à Burchardo, se accepisse profiteantur *ex Concilio Maguntiensi cap. x. in claustro sancti Albini habito præsente Ludovico Imperatore.* Denique Burchardus aliam partem istius capitis, nimirum eam quæ composita est ex dialogis sancti Gregorij, ex Reginone, qui locum istum Rhabani in epitomen redegit, referens, non ex Reginone tamen accepisse se ait, neque ex epistola Rhabani ad Heribaldum, ut fecerat Regino, *sed ex Concilio Moguntino cap.* V. Burchardum secutus

Ivo Carnotensis parte IX. cap. LXXXIV. eundem locum describens prout apud Reginonem & Burchardum editus est, ista in titulo posuit: *Ex Concilio Maguntiensi cap.* V.

XI. Sequitur caput XXIX. in quo agitur de impotentia maritorum coëundi cum uxoribus. quod re vera Rhabani est, ut ingenuè agnoscit Regino. Burchardus tamen illud tribuit sancto Gregorio in epistola ad Joannem Ravennatem Episcopum. Non extat autem apud sanctum Gregorium; neque certè apud eum extare potest, cùm compositum sit ex capite LV. libri sexti Capitularium. Qui verò alibi Burchardum errantem secutus est Ivo Carnotensis, in hoc quoque loco falli se passus est. Illum quippe referens parte VIII. cap. CLXXVIII. *ex epistola Gregorij ad Joannem Ravennatem Episcopum* accepisse se ait, etiam titulum ex Burchardo verbum è verbo accipiens.

XII. Gravissima sunt ista peccata. Sed hæc adeo sueta & familiaria sunt Vvormatiensi Episcopo ut si cuncta illius sphalmata, singulos errores exagitare velim, dies me tempúsque deficiat. Sed præterquam quòd reverentiæ viri tribuendum puto ut nomini famæque ejus parcatur, hujus loci non est eam curam suscipere. Satis fuerit excussisse locos ab illo relatos ex ista epistola & viam monstrasse ad inveniendos fontes ex quibus derivati sunt tot spurij canones & falsæ capitum inscriptiones apud Gratianum, in quibus emendandis & ad originem suam revocandis frustra hactenus desudavit doctissimorum hominum diligentia. Itaque persequamur reliqua istius præfationis.

XIII. Post Burchardum & Ivonem celeberrimus ille Gratianus Decretum suum ex superiorum curis ac suis componens, etiam capite decimo epistolæ Rhabani ad Heribaldum usus est; ac tamenetsi lubricus & anceps locus esset homini post Burchardum & Ivonem scribenti, non offendit tamen ad scopulum in quem inciderat Ivo Carnotensis, Burchardi auctoritate deceptus. Nam in Decreto suo inserens caput illud decimum, solius Rhabani mentionem facit, Ilerdensis Concilij auctoritatem omittens, unde non rectè peti rectissimè admonuit nunquam satis laudatus Antonius Augustinus. Sic ergo legitur apud Gratianum *Dist. 50. cap. 34.* in vetustissimo codice MS. bibliothecæ regiæ: *Vnde Rabanus Archiepiscopus scribit ad Heribaldum. De his verò &c.* In antiquissimo quoque codice MS. monasterij sancti Germani de pratis: *Item Rabanus Archiepiscopus scribit ad Cheribaldum.* Et in alio veteri codice MS. bibliothecæ Colbertinæ: *Item Rabbanus Archiepiscopus scribit ad Eribaldum.* In editione verò quæ prima Venetiis prodiit anno MCCCCLXXIX. *Item Rabanus Archiepiscopus scribit ad Eribaldum.* In Lugdunensi autem anni MDXLVIII. *Item Rabanus Archiepiscopus scribit ad Heribaldum.* Hæc tantùm. Quo etiam modo habet editio Parisiensis procurata quadriennio post ab Antonio Demochare: qui bona fide agens, nihil in contextu Gratiani addidit, sed in margine monuit simpliciter hunc locum extare apud Rhabanum cap. 1. libri pœnitentium, id est, in Pœnitentiali quod anno MDLXXXII. recusum est studio & opera Antonij Augustini. Democharе audaciores fue-

runt Correctores Romani, qui è margine in textum transtulerunt observationem ejus, sic edentes apud Gratianum: *Item Rabanus Archiepiscopus scribit ad Heribaldum, lib. pœn. c.* 1. In quo dupliciter peccatum ab illis est. Nam neque liber ille pœnitentialis inscriptus est Heribaldo, neque verba quæ heic referuntur ex epistola ad Heribaldum extant in primo ejusdem epistolæ capite, sed in decimo. Re autem vera caput quod est decimum in epistola ad Heribaldum, primo loco ponitur in libro pœnitentiali ad Otgarium missò.

XIV. Nam & illud admonendum hoc loco est, maximam partem istius epistolæ verbum è verbo descriptam esse ex libro pœnitentiali, mutato tamen ordine. Quam ob causam nos in margine istius nostræ editionis adnotatum voluimus ad quem quæque locum libri pœnitentialis referenda sint. Ex qua cura nostra illum maximum fructum percepimus, quòd cùm epistola illa in multis locis esset manca & mutila, tum etiam valde corrupta, illam facilè emendavimus ac supplevimus ope libri pœnitentialis. Qua in re adjumento nobis fuit etiam collectio Regi-nonis.

XV. Ceterùm arbitror heic prætereundam non esse observationem Antonij Augustini; qui in præfatione sua ad libros pœnitentiales adnotat Rhabanum in scribendo Pœnitentiali suo videri usum esse Corpore canonum, id est; Codice canonum Ecclesiæ Romanæ, & Isidori Mercatoris priori editione quoad Concilia tantùm attinet provincialia. *Nam Romanorum Pontificum epistulas*, inquit, *nullas refert præter eas quæ post*

Damasum conscriptæ sunt & in Corpore canonum extant.

XVI. Ex illa doctissimi viri observatione factum est ut cùm antea plurimùm suspectæ de falsitate mihi essent aliquot lineæ quæ in editione Stevartij leguntur in initio capitis XXXIII. ex suppositicia sancti Clementis epistola, eas Rhabano abjudicaverim, ut oratio ejus uno tenore decurreret, neque ullo externo sermone interrumperetur. Nam præterquam quòd Rhabanus nunquam utitur pseudepigraphis illis epistolis quæ veteribus Romanis Pontificibus tribuuntur, certum est sensum istius loci non esse sanum quandiu glossema illud remanebit quod illic extat in editione Stevartij. Præterea sibi repugnaret Rhabanus intra quatuor aut quinque lineas, cùm in illo glossemate scriptum sit corpus Domini non mitti in secessum, & mox Rhabanus doceat tanquam rem certam idem corpus dominicum (quod in alimentum corporis redigi dixerat lib. 1. de institutione Clericorum cap. XXXI.) secessui obnoxium esse more aliorum ciborum, ut hinc quoque rectè adversùs Heribaldum & Rhabanum collegit anonymus de quo mox dicturi sumus. Sed istam sive Heribaldi sive Rhabani sententiam cùm veræ fidei repugnare censeret auctor glossematis, haud dubiè in margine libri sui adnotavit contrariam illam esse sententiis sancti Clementis & aliorum multorum sanctorum patrum. Hæc deinde observatio, ut sæpe accidit, ex ora libri irrepsit in textum; unde nos illam sustulimus, quia constabat verba illa non posse esse Rhabani. Ne quis tamen conqueri posset ablatam sibi esse saluberrimam admoni-

tionem, eandem ex textu ad marginem remigrare fecimus.

XVII. Adversùs istam Rhabani lucubrationem acriter ac vehementer insurgit auctor anonymus qui libellum olim scripsit de eucharistia nuper ex schedis celeberrimi & eruditissimi viri Jacobi Sirmondi editus à R. P. Ludovico Cellotio Presbytero de Societate Jesu. Hæc sunt anonymi illius verba in præfatione libelli : *Et his quidem qui dixerunt secessui obnoxium, quod nunquam antea est auditum, id est, Heribaldo Autisiodorensi Episcopo, qui turpiter proposuit, & Rabbano Maguntino, qui turpiùs assumpsit, turpissimè verò concluſit, suus ad respondendum locus servetur.* Agit enim heic adversùs caput XXXIII. istius epistolæ. Non viderat illam Cellotius cùm Notas suas scriberet ad hunc anonymi libellum. Non accusasset enim illum falsi ac temeritatis, si sciviſſet propositam verè Rhabano fuisse eam quæstionem ab Heribaldo, datam verò fuisse responsionem illam adversùs quam excandescit anonymus. Neque sanè Heribaldo, ut simplicem quæstionem proponeret, necessarium fuit nosse arcana Theologiæ, quorum expertem illum fuisse colligit Cellotius ex epistola XXXVII. Lupi Ferrariensis, ratus ea ratione convelli fidem rerum ab anonymo proditarum. Potest & idiota interrogare de secretioribus arcanis divinæ providentiæ. Sed dum in tenebris versamur, cùm nondum clarissima veritatis lux nobis affulsit, necesse est semper erremus ; & ut clavus clavum trudit, sic admissus semel error novos subinde errores protrudit. Ex eo enim quòd epistola ista Cellotio nota non erat factum est ut cùm ea quę

ab anonymo tribuuntur Rhabano putaret ab illo scripta non fuisse, de hoc autem argumento Rhabanum nihil scripsisse post quam ad summi sacerdotij fastigium evectus est, primùm divinavit locum Rhabani quem anonymus taxat extare in epistola ad Eigilem, Eigilem autem illum non esse Abbatem Prumiensem, sed Fuldensem ante Rhabanum, adeóque istum de hoc argumento scripsisse admodum juvenem. Frustra. Nam ex his quæ dicta hactenus sunt facilè colligitur anonymum non disputare adversùs epistolam quæ scripta est ad Eigilem, sed adversùs eam quæ Heribaldo inscripta est, istam porrò scriptam esse anno DCCCLIII. cùm Rhabanus jam valde senex erat. Unde etiam sequitur Eigilem illum ad quem Rhabanus scripsit de eucharistia diversum non esse ab Eigile sive Egilone Prumiensi Abbate, qui postea fuit Archiepiscopus Senonensis.

XVIII. Cùm Rhabanus satis accuratus ac diligens esse soleat in referendis veterum canonum aut doctorum locis quos adducit in ista epistola, mirum est caput XXV. ab eo tribui Concilio Ancyrano, cùm inter synodi istius canones non reperiatur. Nam errorem illum imputari non posse librariorum incuriæ vel hæc res ostendit quòd Regino, qui ex epistola ista Rhabani accepit quæ capite illo continentur, illud citat ex Concilio Auquirensi, ut Rhabanus fecerat. Effecit autem auctoritas utriusque uti sequentium seculorum scriptores, Burchardus nimirum & Ivo, eundem canonem tribuerint Concilio Ancyrano. Re autem vera est cujusdam veteris libri pœnitentialis. Theodori Cantuariensis

esse, quamvis diversa sint verba, colligi potest ex Capitulis quæ à Domno Luca Dacherio edita sunt in tomo IX. Spicilegij pag. 57.

XIX. Illud quoque admonitos velim lectores, displicuisse mihi prima facie, ut ipsis fortasse displicebit, vocem *Alcedronensi*, quæ extat in fronte istius epistolæ. Animus itaque erat istud mutare, quoniam certis testimoniis constabat epistolam scriptam esse ad Heribaldum Episcopum Autissiodorensem. Verùm postea deprehendi eos qui circa Rhenum & Mosellam per ea tempora scribebant, Alcedronensem urbem dixisse quam nos Autissiodorum nominamus. Annales Fuldenses ad annum DCCCXLI. *Cùm convenissent tres fratres in regione Alcedronense juxta villam Fontinatam.* Annales Metenses eodem anno: *Cùm convenissent tres fratres in regione Alcedronense juxta villam Fontaniacum.* Item urbs Alciodorensis apud Nithardum in libro secundo de dissensionibus filiorum Ludovici Pij: *Cùmque insperatè propter urbem Alciodorensem uterque exercitus alter ab altero videretur, confestim Lodharius &c.* Hinc pagus Alciodrisus in Capitulis Karoli Calvi tit. XII. pag. CXIV. *Hugo, Gozso, Nivilungus, Missi in Niverniso, Alciodriso, Avaliso.*

XX. Antè verò quàm præfationem hanc absolvam, operæ pretium est adnotare adeo prævaluisse apud veteres epistolam Rhabani ad Heribaldum ut nullus eorum qui post Rhabanum vixerunt, eorum videlicet qui libros decretorum composuerunt, quicquam excerpserit ex libro pœnitentiali ad Otgarium, qui videtur illis fuisse incognitus, sed tantùm ex epistola ad Heri-

baldum. Et tamen eadem quæ referuntur ex epistola illa, cùm extent in libro pœnitentiali, poterant ex illo laudari. Epistola itaque ista utuntur Regino Abbas Prumiensis, Ivo Episcopus Carnotensis, vetus canonum collector MS. in bibliotheca regia, & Gratianus, uti jam adnotatum est in hac nostra præfatione. Quod ostendit quanti momenti sit reddidisse huic epistolæ titulum suum.

RHABANI MAURI
ARCHIEPISCOPI
MOGUNTINI
EPISTOLA
AD HERIBALDUM
EPISCOPUM
AUTISSIODORENSEM.

CAPITULA
SEQUENTIS LIBELLI.

I. DE homicidiis sponte commissis.

II. Item de homicidiis & falsis testibus.

III. De his qui servos suos extra judicem necant, & de domina quæ per zelum ancillam occidit.

IV. De homicidiis non sponte commissis ; & de his qui quemlibet occidunt.

V. De administratoribus & his qui preces criminales dictant.
VI. De populi necessario commisso.
VII. De parricidio.
VIII. De his qui partus suos ex fornicatione perimunt.
IX. De his quæ aborsum faciunt.
X. De his qui post sacrum ordinem capitalia crimina committunt ; & eorum pœnitentia seu excommunicatione.
XI. De Presbyteris qui uxores acceperunt vel fornicati sunt.
XII. De his qui pœnitentiam violantes, rursum prævaricantur.
XIII. Quòd pœnitentibus in cœna Domini sit remittendum.
XIV. Quòd nulli ultima pœnitentia sit deneganda.
XV. Ut qui pro illicitis veniam petit, etiam à multis licitis se abstineat, nec tempore pœnitudinis lucra negotiationis exerceat.
XVI. Ne quis post pœnitentiã redeat ad militiam.
XVII. Quòd quibusdam pœnitẽtibus pristina concedantur conjugia.
XVIII De perjurio.
XIX. De Episcopis sive Presbyteris qui per pretium gradum & Ecclesiam acquisierunt.
XX. De incestis conjunctionibus, & de eo qui filiolam suam vel matrem duxerit uxorem.
XXI. De his qui adulterium committunt.
XXII. De his qui mœchantur.
XXIII. De virginibus Deo sacratis, sive secularibus, si mœchaverint.
XXIV. De his qui se sacris virginibus sociant; & de virginibus non velatis, si mœchaverint.
XXV. De his quæ inter se fornicantur ; & de his quæ semen virorum suorum pro libidine cibo vel potui miscent.
XXVI. De his qui se gentilibus vel Judæis junxerunt.
XXVII. De his qui cum Judæis vescuntur.
XXVIII. De his qui uxorem simul & concubinam habent.
XXIX. De conjugatis qui nubere non possunt.
XXX. De his quæ menstruum sanguinem aliis in cibo vel potu dant, & de his qui magicam artem divinatione & augurio observant.
XXXI. De sortilegis & auguribus.
XXXII. De his qui fornicantur irrationabiliter.
XXXIII. De eucharistia.
XXXIV. De restitutione Ebonis Episcopi.

RHABANI MAURI ARCHIEPISCOPI MOGUNTINI EPISTOLA AD HERIBALDUM EPISCOPUM AUTISSIODORENSEM.

DILECTO fratri Heribaldo Alcedronensi antistiti Rhabanus peccator & servorum Dei vilissimus servus in Christo salutem. Capitula quædam in pittatio scripta per nuntium Cunradi Comitis mihi allata sunt; quæ de diversis quæstionibus me vobis respondere coëgerunt. Sed quia sigillatim omnibus respondere non valui, strictim ea denotare curavi. Fuerunt enim ibi loca quædam quæ de homicidio facto interrogabant, quædam de fornicatio-

ne & adulterio, quædam etiam de his qui ante gradum se libidine polluerunt; quædam autem de illis qui post gradum acceptum se coinquinaverunt, & tamen ab officio ecclesiastico & ministerio altaris se prohibere noluerunt. Præter cetera quoque alia capita ibi inveni scripta, de quibus me respondere postulastis. Ego autem ea quæ in sacris canonibus inde explicita reperi, in præsenti epistola inserere non tardavi. Vos autem inde facite quod justum vobis videtur, & quod sacra scriptura vos agere docet. In libris enim veteris & novi testamenti quàm abominabilia sint coram Deo homicidia, fornicationes, avaritia, maleficia, & magicæ artis scelera, omnésque malorum operum actiones, manifestissimè declaratur. de quibus pauca hîc inserere curavi. Ceterùm autem de ipsis divinis libris, si colligere intentè volueritis, & eis obedire decernitis, quid vobis agendum & salubre sit, per vosmetipsos valetis investigare & utile documentum inde accipere. Deus autem dirigat cor vestrum & studium in omne opus bonum; ut præsenti vita ea doceatis atque agatis quæ sibi sunt placita, sicque per ejus gratiam ad mercedem plenam & ad vitam perveniatis æternam.

Prohibentur enim in lege Domini homicidia & adulteria, sicut suprà scriptum est, omniáque vitia. Unde in Levitico scriptum est quòd Dominus jusserit populo suo dicens: *Levit. 20.*
» Sanctificamini, & estote sancti, quia ego san-
» ctus Dominus Deus vester. Nolite facere ini-
» quum aliquid in judicio, in regula, in ponde-
» re. Non stabis contra sanguinem proximi tui.

Ne oderis fratrem in corde tuo, sed publicè « argue eum, ne habeas super illo peccatum. « Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum. Qui maledixerit patri vel « *Levit. 20.* matri, morte moriatur. Patri matríque qui « maledixerit, sanguis ejus super eum. Si mœchatus fuerit quis cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi « sui, morte moriantur & mœchus & adultera. « Qui dormierit cum noverca sua, & revelaverit ignominiam patris sui, morte moriantur « ambo, & sanguis eorum sit super eos. Qui « dormierit cum masculo coïtu femineo, & uterque operatus est scelus, morte moriantur; « sanguis eorum super eos. Si quis dormierit « cum nuru sua, uterque moriatur, quia scelus « operati sunt. Sanguis eorum super eos. Qui « super uxorem filiam duxerit matrem ejus, scelus operatus est. Sanguis ejus super eos. vivus « ardebit cum eis. nec permanebit tantum nefas « in medio vestrum. Qui cum jumento & pecore coïerit, morte moriatur. pecus quoque occidite. Mulier quæ succubuit cuilibet jumento, simul interficietur cum eo. Sanguis ejus super eam. Qui acceperit sororem suam filiam « patris sui, vel filiam matris suæ, & viderit turpitudinem ejus, illáque conspexerit fratris ignominiam, nefariam rem operati sunt. occidentur ambo in conspectu populi, eò quòd « turpitudinem suam mutuò revelaverunt, & « portabunt iniquitatem suam. Qui coïerit cum « muliere menstruata, & revelaverit turpitudinem ejus, ipsáque aperuerit fontem sanguinis sui, interficiantur ambo de medio po-«

» puli. Turpitudinem amitæ & materteræ tuæ
» non discooperies. Qui hoc fecerit, ignomi-
» niam carnis suæ nudavit. portabunt ambo ini-
» quitatem suam. Qui coïerit cum uxore patrui
» vel avunculi sui, & revelaverit ignominiam
» cognationis suæ, portabunt peccatum suum.
» absque liberis morientur. Qui duxerit uxorem
» fratris sui, rem facit illicitam, turpitudinem
» fratris sui revelavit. absque liberis erunt. Ne
» polluatis animas vestras in pecore & in avibus
» & cunctis quæ moventur in terra, & quæ vo-
» bis ostendi polluta esse. Vir sive mulier in qui-
» bus pythonicus vel divinationis fuerit spiri-
» tus, morte moriantur. lapidibus obruent eos.
» & sanguis eorum sit super eos. Custodite leges
» meas atque judicia, & facite ea; ne & vos
» evomat terra quam intraturi estis & habitatu-
» ri. Nolite ambulare in legitimis nationum,
» quas ego expulsurus sum in vos.

Sed hoc non solùm in veteri testamento, sed etiam in novo, cultoribus Dei similiter agere omnino vetatur. De concupiscentiis verò carnalibus Paulus ad Galatas scribens ita

Gal. 5. » loquitur: Dico autem: Spiritu ambulate, &
» desideria carnis non perficietis. Caro enim
» concupiscit adversùs spiritum, spiritus autem
» adversùs carnem. Hæc enim sibi invicem ad-
» versantur; ut non quæcunque vultis, illa fa-
» ciatis. Quòd si spiritu ducimini, non estis sub
» lege. Manifesta autem sunt opera carnis: quæ
» sunt, fornicatio, immunditia, luxuria, ido-
» lorum servitus, veneficia, inimicitiæ, conten-
» tiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones,
» sectæ, * hæreses, invidiæ, ebrietates, comes-

* Hæc vox non extat apud Paulum.

sationes, & his similia: quæ prædico vobis, « sicut prædixi: quoniam qui talia agunt, reg- « num Dei non consequentur. Fructus autem « spiritus est, caritas, gaudium, pax, patientia, « longanimitas, bonitas, benignitas, mansue- « tudo, fides, modestia, continentia, castitas. « Adversùs hujusmodi non est lex. Qui autem « sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum « vitiis & concupiscentiis. Si vivimus spiritu, « spiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis « gloriæ cupidi, invicem invidentes, invicem « provocantes.] Et paulo post: Nolite errare. « Deus non irridetur. Quæ enim seminaverit « homo, hæc & metet. Quoniam qui seminat in « carne sua, de carne & metet corruptionem. « Qui autem seminat in spiritu, de spiritu & me- « tet vitam æternam. Bonum autem facientes « non deficiamus. Tempore enim suo metemus. «

Cùm enim illa omnia vitia quæ suprà nominata sunt tam á legislatore quàm etiam ab Apostolo noxia * prohibentur, & cultoribus Dei divina auctoritas prohibet facere, pœnámque eis qui hæc agunt minatur perpetuam, è contrario verò spiritalia dona laudat Apostolus, hortatúrque per omnia sequenda, bonum est ut caveamus omne peccatum & omne scandalum, quantum Dominus nos posse donaverit, & faciamus quæ sibi sunt placita & lex Domini nobis mandat; quia sic & in præsenti & in futuro ejus misericordiam & protectionem inveniemus. Si enim, juxta historiam, legislator transgressoribus mandatorum Dei minatus est carnis mortem & præsentis vitæ terminum, quanto magis nobis

* *f.* probentur

juxta mandatum salvatoris & evangelicam doctrinam formidanda est mors animæ & pœna perpetua quàm illa quæ finem quodammodo habuit, ista autem sine termino cruciabit noxios? Unde necesse est ut in præsenti vita, juxta Apostolum, mortificemus membra nostra quæ sunt super terram, hoc est, desideria carnis nostræ & voluptates terrenas in nobis extinguere contendamus, vitiáque omnia, quantum nos Dominus posse concedit, procul expellamus, Deíque voluntati & mandatis ejus obtemperare satagamus; quoniam sic mortem perpetuam evadere & ad vitam æternam Domino largiente pervenire possumus. Dehinc quoque ad interrogata, quantum possumus, breviter juxta canonum instituta respondere curemus.

Coloss. 3.

De homicidiis sponte commissis.

CAP. I.

PRIMÙM ergo de homicidij perpetratione quid sacri canones sanciant, & qualiter pœnitentia his agenda sit qui hoc commiserint, breviter denotare curavimus. In Concilio Ancyrano cap. XXI. de homicidiis scriptum est: Qui voluntariè homicidium fecerint, pœnitentiæ quidem jugiter se submittant, perfectionem verò circa vitæ exitum consequantur.

Pœnit. Rhab. c. 12.

Regino lib. 2. c. 10.

Item de homicidiis & falsis testibus.

CAP. II.

In Concilio Agathensi cap. XXXVII. de

Pœnit. Rhab. c. 13.

homicidiis & falsis testibus scriptum est: Itaque censuimus homicidas & falsos testes á communione ecclesiastica submovendos, nisi pœnitentiæ satisfactione crimina admissa diluerint. Regino lib. 2. c. 12.

De his qui servos suos extra judicem necant, & de domina quæ per zelum ancillam occidit.

CAP. III.

Item in Concilio Agathensi cap. LXII. scriptum est de his qui servos suos extra judicem necant: Si quis servum proprium sine conscientia judicis occiderit, excommunicatione vel pœnitentia biennij reatum sanguinis emundabit. Pœnit. Rhab. c. 14. Regino lib. 2. c. 26.

Item in Concilio Elibertino cap. v. ita scriptum est: De domina quæ per zelum ancillam occiderit, ita ut infra diem tertium animam cum cruciatu effundat, eò quòd incertum sit voluntate an casu occiderit, si voluntate, post septem annos, si casu, per quinque annorum curricula acta legitima pœnitentia, ad communionem admitti placuit. Quòd si infra tempora constituta fuerit infirma, accipiat communionem. Pœnit. Rhab. ibid. Regino lib. 2. c. 58.

De homicidiis non sponte commissis, & de his qui quemlibet occidunt jussu Principis.

CAP. IV.

In Concilio Ancyrano cap. XXII. scriptum est de his qui non sponte homicidium commiserint: De homicidiis non sponte commissis

Pœnitentiale Rhabani c. 15.

„ prior quidem diffinitio post septennem pœni-
„ tentiam perfectionem consequi præcepit; se-
„ cunda verò, quinquennij tempus explere.

Pœnitentiale Rhabani ibid. Regino lib. 2. c. 50.

Quòd autem quidam homicidium quod nuper in seditione & prælio Principum nostrorum perpetratum est excusant, quasi non necesse sit pro hoc cuilibet agere pœnitentiam, eò quòd jussu Principum nostrorum peractum sit, & Dei judicio ita finitum. Scimus enim quòd Dei judicium semper justum est, & nulla reprehensione dignum, de quo etiam scrip-

Psal. 144.

„ tum est: *Justus Dominus in omnibus viis suis,*
„ *& sanctus in omnibus operibus suis. qui judicat*
„ *orbem terræ in æquitate, & populos in veritate*
„ *sua. sine quo nec paßer cadit super terram.*]

Sed nemo judicia Dei penetrare potest: quo-

Psal. 35.

niam scriptum est: *Judicia tua, abyssus multa.* Unde oportet eos considerare qui hanc necem nefariam defendere cupiunt, utrum illos coram oculis Dei quasi innoxios excusare possint qui propter avaritiam, quæ omnium malorum radix est, & idolorum servituti comparatur, atque propter favorem dominorum suorum temporalium, æternum Dominum contempserunt, & mandata illius spernentes, non casu, sed industria, homicidium perfecerunt. Nam de his legimus qui homines non sponte interficiunt Deum per legislatorem urbes refugij deputasse; ad quas confugientes salvarentur ab ultore sanguinis proximi sui, & non

Deuter. 19.

morerentur. Unde in Deuteronomio scriptum
„ est: Hæc lex homicidæ erit cujus vita servan-
„ da est. Qui percusserit proximum suum nes-
„ ciens, & heri & nudius tertius nullum odium

contra eum habuisse comprobatur, sed abiisse « cum eo simpliciter ad ligna cædenda, & in « succisione lignorum securis fugerit de manu « aut ferrum lapsum de manubrio amicum ejus « percusserit & occiderit, hic ad unam urbium « supradictarum confugiat, & vivat, ne proxi- « mus ejus cujus sanguis effusus est, stimulo do- « loris percutiat animam ejus.] De eo verò qui « per industriam aliquem occiderit, in Exodo ita præceptum est: Si quis per industriam & per « *Exod. 21.* insidias occiderit proximum, ab altari meo « eum evelles, ut moriatur.] Et in Deuterono- « mio: Si quis, inquit, odio habens proximum « *Deuter. 19.* suum, insidiatus fuerit vitæ ejus, & percusse- « rit eum surgens, & mortuus fuerit, & fugerit « ad unam de supradictis urbibus, mittent senio- « res illius civitatis, & eripient eum de loco re- « fugij, & tradent eum in manus proximorum « ejus cujus sanguis effusus est, & morietur; nec « misereberis ejus.] Si ergo eum quem Domi- nus dignum morte judicavit, reum non esse quis dicat, quomodo contrarius legi Dei non existit qui hoc quod Dominus præcepit, cas- sum esse contendit? Videndum ergo illi est ne fortè ipse in illorum numero sit quibus per Prophetam dicitur: Væ vobis, inquit, qui di- « *Esa. 5.* citis malum bonum, & bonum malum, lucem « tenebras, tenebras lucem, vel amarum dulce, « dulce amarum.] Tales ergo mortificant ani- « mas quæ non moriuntur, & vivificant quæ non vivunt.

Qui ergo malorum sine condigna pœniten- tia quemquam veniam à Deo percipere dixe- rit, penitùs errat; & cùm deceptus alios deci-

pere festinat, duplici noxa constringitur, hoc est, proprij erroris, & alienę deceptionis. Sed inter hæc sciendum est quòd magna distantia est inter legitimum Principem & seditiosum tyrannum, inter eum qui subvertere nititur Christianæ pacis tranquillitatem & illum qui armis contra iniquitatem certat defendere æquitatem. De quo plurima sub lege vetere & sub novo testamento fortium virorum exempla inveniuntur, quæ possunt nos instruere quid de hujusmodi debeamus sentire.

De administratoribus & his qui preces criminales dictant.

CAP. V.

Pœnit. Rhab. c. 16. De administratoribus autem, qui judicia secularia secundùm legem majorum suorum exercent, quid sacri canones sentiant, facile est invenire. Nam in decretis Innocentij Papę » cap. XXIII. ita legitur: Quæsitum est etiam » super his qui post baptismum administrave- » runt, aut tormenta sua exercuerunt, aut etiam » protulerunt capitalem sententiam. De his ni- » hil legimus à majoribus diffinitum. Memine- » rant enim á Deo potestates has esse concessas, » & propter vindictam noxiorum gladium fuisse » permissum, Dei ministrum datum esse in hu- » jusmodi vindicem. Quemadmodum igitur re- » prehenderent factum quod auctore Deo vide- » rent esse concessum. De his ergo ita ut hacte- » nus servatum est, sic habemus; ne aut disci- » plinam evertere aut contra auctoritatem Do- » mini venire videamur. Ipsis autem in ratione

reddenda gesta sua omnia servabuntur.

Item in eisdem decretis cap. XXV. scriptum est quòd qui preces criminales dictant, habeantur immunes: Illud etiam sciscitari voluisti, an preces dictantibus liberum concedatur, utique post baptismi regenerationem, à Principibus poscere mortem alicujus, vel sanguinem de reatu. Quam rem Principes nunquam sine cognitione concedunt, sed ad judices commissa ipsa vel crimina semper remittunt, ut, causa cognita, judicentur. Quæ cùm quæsitori fuerint allegata, aut absolutio aut damnatio pro negotij qualitate profertur. Et, dum legum in improbos exercetur auctoritas, erit dictator immunis, Pœnit. Rhab. ibib.

De populi necessario commisso.

CAP. VI.

De populi autem necessario commisso, quomodo inultum soleat præteriri, idem Papa quibusdam Episcopis de Macedonia ad interrogata respondens, ita scribit dicens: Provideat ergo dilectio vestra hactenus talia transisse, & advertite quòd utique, ut dicitis, necessitas imperavit, in pace etiam Ecclesias constitutas non posse præsumere, sed, ut sæpe accidit, quoties á populis aut à turba peccatur, quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari, multùm solere transire. Priora ergo dimittenda dico Dei judicio, de reliquo maxima sollicitudine præcavendum.] Non enim hîc, ut mihi videtur, iste doctor apostolicus dicit non necessarium esse populo pro Pœnit. Rhab. c. 17. Decreta Innoc. I. c. 56.

malè commissis agere pœnitentiam: sed quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari, priora dimittenda Dei judicio; de reliquo maxima sollicitudine præcavendum, ne fiant.

De parricidio.

CAP. VII.

Pœnit. Rhab. c. 11. Regino lib. 2. c. 28. *Gen.* 4.

Parricidium autem quàm sit detestabile crimen, judicio facto inter Caïn & Abel fratrem suum Dominus ipse ostendit, cùm ad Caïn „ parricidam ait: Maledictus eris super terram, „ quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem „ fratris tui de manu tua. Cùm operatus fueris „ eam, non dabit fructus. Vagus & profugus „ eris super terram.] In quo etiam posuit signum, hoc est, ut gemens & tremens & profugus viveret semper, nec uspiam sedes haberet quietis. Sed quia in modernis temporibus parricidæ profugi discurrunt per diversa loca, & variis vitiis atque gulæ illecebris deserviunt, melius mihi videtur ut in uno loco manentes, pœnitentia districta semetipsos castigent, si fortè à Domini bonitate indulgentiam facinoris sui percipere mereantur. Non enim eis licebit ultrà cingulum militiæ sumere & nuptiis atque conjugij copula uti, quia sacri canones hoc eis non concedunt, sicut postmodum de pœnitentibus pro culpis gravibus decreta synodica decernere ostensuri sumus.

Regino lib. 2. c. 29.

* * *

De his qui partus suos ex fornicatione perimunt.

CAP. VIII.

Itaque in Ancyrano Concilio cap. xx. scriptum est de his quæ partus suos ex fornicatione conceptos diversis modis interimunt: De mulieribus quæ fornicantur, & partus suos necant, vel quæ agunt secum ut utero concep- tos excutiant, antiqua quidem diffinitio usque ad exitum vitæ eas ab Ecclesia removeri jussit. Humaniùs autem nunc diffinimus ut eis decem annorum tempus pœnitentiæ largiamur. Pœnit. Rhab. c. 11. Regino lib. 2. c. 63.

Item in Concilio Elibertino cap. LXIII. scriptum est de his quæ filios suos ex adulterio necant: Si qua per adulterium absente viro conceperit, ídque post facinus occiderit, placuit vix in fine dandam esse communionem, eò quòd geminaverit scelus. Pœnit. Rhab. ibid. Regino lib. 2. c. 65.

De his quæ aborsum faciunt.

CAP. IX.

Item in Concilio Hilerdensi cap. II. scriptum est de his quæ aborsum faciunt, vel natos extingunt: Hi verò qui malè conceptos ex adulterio factos, vel editos necare studuerint, vel in ventribus matrum potionibus aliquibus colliserint, in utroque sexu adulteris, post septem annorum curricula communio tribuatur, ita tamen ut omni tempore vitæ suæ fletibus & humilitati insistant. Pœnit. Rhab. c. 11. Regino lib. 2. c. 64.

De his qui post sacrum ordinem capitalia crimina committunt, & eorum pœnitentia, seu excommunicatione.

CAP. X.

Pœnit. Rhab. c. 1. Burchard. lib. 10. c. 150. Ivo parte 6. c. 400. Gratian. dist. 50. cap. *De his.*

De his ergo visum est vobis conscribi qui sacros ordines habent, & ante vel post ordinationem contaminatos in capitalibus criminibus se esse profitentur. In quibus, ut mihi videtur, hæc distantia debet esse, ut hi qui deprehensi vel capti fuerint publicè in perjurio, furto, atque fornicatione, & ceteris hujusmodi criminibus, secundùm sacrorum canonum instituta à gradu proprio deponantur: quia scandalum est populo Dei tales personas super se positas habere quas ultra modum vitiosas esse constat. Nempe inde homines detrahunt sacrificio Dei, sicut quondam filiis Heli precantibus feciſſe leguntur; & rebelles hinc atque contrarij existentes, eorum pravis exemplis cotidie pejores fiunt. Qui autem de præ-

* *Vetus collectio canonum MS. in bibliotheca regia*: peccatis abscondirè à se admissis per occ. con. coram oc. D.

dictis * vitiis per occultam confessionem mala abs se absconsè commissa coram oculis Dei, præsente etiam sacerdote, qui eis indicturus est pœnitentiam, confitentur, & semetipsos graviter deliquisse * accusant, si veraciter pœnituerint, & se per jejunia & eleemosynas vigiliásque atque sacras orationes cum lacrymis purgare certaverint, his etiam, gradu servato, spes veniæ de misericordia Dei promittenda est, qui omnes homines vult salvos fieri & ad agnitionem veritatis pervenire, neque vult mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat.

* *Cod. MS.* queruntur

Nam

Nam de illis qui ad honorem presbyterij sine examine provecti sunt in Concilio Nicæno cap. IX. scriptum est: Si qui Presbyteri sine examine provecti sunt, vel cùm discuterentur, peccata sua confessi sunt, & homines contra canones commoti, manus confessis imponere tentaverunt. Tales regula non admittit: quia quod irreprehensibile est catholica defendit Ecclesia. Pœnit. Rhab. ibib.

Item in Neocæsareensi Concilio cap. IX. de his ita scriptum est: Presbyter si præoccupatus corporali peccato provehatur, & confessus fuerit de se quòd ante ordinationem suam deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis propter bonum studium. Nam reliqua peccata plerique dixerunt per manus impositionem posse dimitti. Quòd si de se ipso non fuerit confessus, & argui manifestè non potest, potestatis suæ judicio relinquatur. Pœnit. Rhab. ibid.

Item in eodem Concilio cap. X. Simili modo etiam Diaconus, si eodem peccato succubuerit, ab ordine ministerij detrahatur. Pœnit. Rhab. ibid.

De illis qui post acceptum gradum peccaverint, tertio Apostolorum canone ita legitur: Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto captus est, deponatur, non tamen communione privetur. Dicit enim scriptura: *Non judicabit Dominus bis in idipsum.* Pœnit. Rhab. ibid. *Nahum* I.

Item in canone Apostolorum cap. XXIX. Si quis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus depositus justè super certis criminibus, ausus fuerit attrectare ministerium sibi commissum, hic Pœnit. Rhab. ibid.

„ ab Ecclesia penitùs projiciatur.

Pœnit. Rhab. ibid. Accusationem autem adversùs sacri ordinis viros facilè non recipiendam, sed priùs causam diligenter examinàndam, & postea judicium inferendum, Apostolus docet scribens

1. *Tim.* 5. „ ad Timotheum. Accusationem, inquit, adversùs Presbyterum non recipias nisi sub duo„ bus aut tribus testibus. Peccantes coram omni„ bus arguè, ut ceteri metum habeant.

Pœnit. Rhab. ibid. Quales autem ipsi testes essè debeant, in Africano Concilio manifestatur; ubi cap. VI. „ & XV. ita scriptum: Placuit ut omnes servi „ vel proprij liberti ad accusationem non admit„ tantur, vel omnes quos ad accusanda publica „ crimina leges publicæ non admittunt; omnes „ infamiæ maculis aspersi, id est, histriones, ac „ turpitudinibus subjectæ personæ. Hæretici „ etiam, sive pagani, sive Judæi. Sed tamen om„ nibus quibus accusatio denegatur, in causis „ propriis accusandi licentia deneganda non est.

Pœnit. Rhab. ibid. „ Item in eodem cap. XCIX. Testes non ad„ mittendos ad testimonium qui nec ad accusa„ tionem admitti præcepti sunt, vel etiam quos „ ipse accusator de domo sua produxerit. Ad te„ stimonium autem intra annos XIV. ætatis suæ „ non admittatur.

Pœnit. Rhab. ibid. „ Item cap. XCVII. Placuit quotiescunque „ Clericis ab accusatoribus multa crimina obji„ ciuntur, & unum ex his, de quo priùs egerit, „ probare non valuerit, ad cetera non admitta„ tur.

Pœnit. Rhab. ibid. ; urchard. lib. B9. c. 151. De his autem quorum occulta sunt peccata, nec manifestè ab aliquo argui possunt, si salubriter compuncti pro peccatis confessionem

coram Episcopo sive Presbytero occultè faciunt, bonum mihi videtur ut secundùm id quod sibi decretum fuerit ab Episcopo sive Presbytero, pœnitentiam agant, non tepidè, non tardè, sed ferventer & sollicitè; ac sic se veniam à Domino percepturos & gradum recuperaturos confidant. Quod etiam beatus Gregorius Papa in epistola quam ad Secundinum servum Dei inclusum scripsit ita probat dicens: Nam tua sanctitas à nobis requisivit « ut tibi rescriberem de sacerdotali officio post « lapsum resurgendi auctoritates, dum dicis de « hoc canones diversos te legisse, diversásque « sententias invenisse, alias resurgendi, alias ne- « quaquam posse. Nam nos generaliter à Nicæ- « na incipientes, hanc cum reliquis quatuor ve- « neramur, quia ipsam sequentes ceteræ in « cunctis sententiis unanimes concordant. Nos « ergo præcedentes nos patres sequimur; quia, « auctore Deo, ab illorum doctrina non discor- « damus. A capite itaque incipientes, usque in « quartum altaris ministrum hanc formam ser- « vandam cognoscimus, ut sicut minorem major « præcedit in honore, ita & in crimine, & quem « major sequitur culpa, major ei implicetur vin- « dicta, & sic postea pœnitentia credatur fru- « ctuosa esse. Quid enim prodest triticum semi- « nare, & fructum illius non colligere? aut do- « mum instruere, & illic non habitare? Post dig- « nam enim satisfactionem credimus posse re- « dire ad honorem, Propheta dicente: *Numquid* « *qui cadit, non adjiciet ut resurgat?* Et: *Qui* « *aversus est, non revertatur?* Idem & peccatori « ait: *In quacunque die conversus ingemueris, sal-* «

IVo parte 15. c. 160.

S. Gregor. lib. 7. Indict. 2. ep. 53.

Psal. 40.

Ezech. 3.

Psal. 50. „ *vus eris.* Unde & Psalmista ait: *Cor mundum*
„ *crea in me Deus, & spiritum rectum innova in*
„ *visceribus meis. Ne projicias me &c.* Dum
„ enim petit ne abjiciatur pro lapsus culpa,
„ (Alienam quippe Rex simul & Propheta ra-
„ puisse uxorem se expavit) Propheta judicante
„ flagitium suum, pœnitentiam agens addidit:
„ *Redde mihi lætitiam salutaris tui; & spiritu*
„ *principali confirma me.* Si enim Deo dignam
„ pœnitentiam non feciſſet, nequaquam aliis
„ prædicaret: *Docebo iniquos vias tuas.* Dum
„ enim peccata sua prospexit Propheta mundata
„ per pœnitentiam, non dubitavit prædicando
„ castigare aliena. Et sic sacrificium semetipso
Ibid. „ offerre studuit cùm dicebat: *Sacrificium Deo*
„ *spiritus contribulatus.* Ad hæc ista sufficerent.
„ Sed omnis sententia, quò plùs sacræ scripturæ
„ testimoniis confirmatur, faciliùs creditur. De
Ezech. 18. „ hoc enim Propheta ait: *Nolo mortem peccato-*
„ *ris, sed magis ut convertatur & vivat.* De hoc
„ peccantibus dicitur: *Peccator in quacunque die*
„ *conversus ingemuerit, omnes iniquitates ejus in*
„ *oblivionem tradentur.* Si enim redemptor no-
„ ster, qui peccatores non perdere sed vivificare
„ venit, in oblivione delicta peccantium dere-
„ linquit, quis hominum condemnanda reser-
„ vet, cùm Apostolus dicat: *Si Deus justificat,*
„ *quis est qui condemnet?* Ad fontem misericordiæ
„ revertentes, evangelicam proferamus senten-
Luc. 15. „ tiam. *Gaudium est angelis*, inquit, *super uno*
„ *peccatore pœnitentiam agente plus quàm supra*
„ *nonaginta novem justis, qui non indigent pœni-*
„ *tentia. Et ovem perditam, nonaginta novem*
„ *non errantibus relictis, humero ad ovile reporta-*

vit. Si ovis errans post inventionem ad ovile reportatur, cur iste post pœnitentiam ad Ecclesiæ ministerium non revocetur? Quid est ergo gravius carnale delictum admittere, sine quo non multi sed pauci inveniuntur, aut filium Dei timendo negare? In quo peccato ipsum beatum Petrum principem Apostolorum, ad cujus nunc corpus indigni sedemus, lapsum esse cognoscimus. Sed post negationem pœnitentia secuta est, & post pœnitentiam misericordia data: quia illum ab apostolatu non dejecit, qui antè se ipsum negare prædixit.

Tibi hæc, fili carissime, dicta sufficiant, ut illum quem conspicis delicta fletu delere, in conspectu divinitatis non dubites misericordiam consequi: quia nullum peccantem reversum despicit qui peccantes suo sanguine redimere venit.

Hinc etiam beatus Augustinus ad Petrum Diaconum de fide scribens ait: Omni homini in hac vita esse potest utilis pœnitentia; quam quocunque tempore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus, si ex toto corde renuntiaverit peccatis præteritis, & pro eis in conspectu Dei, non solùm corporis, sed etiam cordis lacrymas fuderit, & malorum operum maculas bonis operibus diluere curaverit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit. Hoc enim nobis Dominus prophetico eloquio promittit dicens: *Si conversus fuerit, & ingemuerit, salvus erit.* Et alio loco dicitur: *Fili, peccasti? Non adjicias iterum; sed de præteritis deprecare, ut tibi dimittantur.* Nunquam esset peccanti indicta pro peccatis deprecatio, si de-

Pœnit. Rhab. ibid. August. in lib. de fide ad Petrum c. 3.

Esa. 30.

Eccli. 21.

„ precanti non esset remissio concedenda. Sed
„ etiam pœnitentia peccatori tunc prodest, si
„ eam in Ecclesia catholica quis gerat, cui Deus
„ in persona beati Petri Apostoli ligandi solven-
Matth. 18 „ dique tribuit potestatem dicens: *Quæ alliga-*
„ *veris super terram, erunt ligata & in cœlis; &*
„ *quæ solveris super terram, erunt soluta & in*
„ *cœlis.* In quacunque igitur homo ætate veram
„ peccatorum suorum pœnitentiam egerit, &
„ vitam suam Deo illuminante correxerit, non
„ privabitur indulgentiæ munere: quia Deus, si-
Ezech. 33. „ cut per Prophetam dicit, non vult mortem
„ peccatoris, tantùm ut revertatur à via sua ma-
„ la, & vivat anima sua. Veruntamen nullus
„ hominum debet sub spe misericordiæ Dei in
„ suis diutiùs remanere peccatis, cùm & in ipso
„ corpore nemo velit sub spe futuræ salutis diu-
„ tiùs ægrotare. Tales enim, qui ab iniquitati-
„ bus suis recedere negligunt, & sibi de Deo ve-
„ niam repromittunt, nonnunquam ita præve-
„ niuntur repentino Dei furore ut nec conver-
„ sionis tempus nec beneficium remissionis in-
„ veniant. Ideo unumquemque nostrum sancta
Eccli. 5. „ scriptura præmonet dicens: *Ne tardaveris*
„ *converti ad Dominum, & ne differas de die in*
„ *diem. Subitò enim veniet ira ejus, & in tempo-*
„ *re vindictæ disperdet te.* Dicit etiam beatus
„ David: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite*
„ *obdurare corda vestra.* Cui quoque beatus Pau-
Hebr. 3. „ lus concordat his verbis: *Videte, fratres, ne*
„ *fortè sit in aliquo vestrum cor malum incredulі-*
„ *tatis discedendi à Deo vivo; sed adhortamini*
„ *vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cog-*
„ *nominatur, ut non obduretur quis ex vobis fal-*

lacia peccati. Obdurato igitur corde vivit qui « se non convertit, desperans de indulgentia « peccatorum, sive qui sic misericordiam Dei « sperat ut usque in finem vitæ præsentis in suo-« rum perversitate criminum remaneat. Proinde « diligentes misericordiam Dei, metuentésque « justitiam, nec de remissione peccatorum des- « peremus, nec remaneamus in peccatis, scien- « tes quia illa omnium hominum debita sit exa- « ctura æquitas justissimi judicis quæ non dimi- « serit misericordia clementissimi redemptoris. « Sicut enim misericordia suscipit absolvítque « conversos, ita justitia repellet & puniet ob du- « ratos. Hi sunt qui peccantes in Spiritum san- « ctum, neque in hoc seculo neque in futuro re- « missionem accipient peccatorum. «

Nam & de hoc Isidorus Hispalensis Epis- Pœnit. Rhab. copus ad inquisitionem Masonis Episcopi ita ibid. scribit dicens: Verùm quod sequenter vene- « rabilis fraternitas tua innotuit, nulla est in « ejusmodi sententiis decretorum diversitas in- « telligenda, quòd alibi legitur in lapsu corpo- « rali restaurandum honoris gradum post pœni- « tentiam, alibi post hujusmodi delictum ne- « quaquam reparandum antiqui ordinis meri- « tum. Hæc enim diversitas hoc modo distin- « guitur. Illos enim ad pristinos officij gradus « redire canon præcipit quos pœnitentiæ præces- « sit satisfactio. At contrà, hi qui neque à vitio « corruptionis emendantur, atque hoc ipsum « carnale peccatum, quod admittunt, etiam « vindicare quadam superstitiosa temeritate ni- « tuntur, nec gradum utique honoris nec gra- « tiam communionis recipiunt. Ergo ita est diri- «

„ menda utraque ſententia ut neceſſe ſit illos
„ reſtaurari in loco honoris qui per pœnitentiam
„ reconciliationem meruerunt divinæ pietatis.
„ Hi, nec immeritò, conſequuntur adeptæ dig-
„ nitatis ſtatum qui per emendationem pœni-
„ tentiæ recepiſſe noſcuntur vitæ remedium. Id
„ enim, ne fortè ſit magis ambiguum, divinæ
„ auctoritatis ſententia confirmetur. Ezechiel
„ enim Propheta ſub typo prævaricantis Hieru-
„ ſalem oſtendit, poſt pœnitentiæ ſatisfactio-
„ nem, priſtinum reſtaurari honorem poſſe:
Ezech. 16. „ *Confundere, ô Juda, & porta ignominiam*
„ *tuam.* Et poſt paululum. *Et tu*, inquit, *& fi-*
„ *liæ tuæ revertimini ab iniquitate veſtra.* Quòd
„ dixit *confundere*, oſtendit poſt confuſionis &
„ deprecationis opus debere quemquam erubeſ-
„ cere & pro admiſſis ſceleribus verecundam
„ frontem humi proſtratam demergere, pro eo
„ quòd dignum confuſionis perpetraverit opus.
„ Deinde præcepit ut portet ignominiam depo-
„ ſitionis ſuæ, lugens cum humilitate quod pec-
„ caverit; ſícque revocari ſecundùm Prophe-
„ tam ad priorem ſtatum poterit.
„ Item Johannes Evangeliſta angelo Epheſi
„ Eccleſiæ inter cetera ſimile quiddam ſcribit:
Apoc. 2. „ *Memor eſto*, inquit, *unde ceciderís, & age pœ-*
„ *nitentiam, & prima opera fac. alioquin veniam*
„ *tibi, & movebo candelabrum tuum de loco ejus.*
„ In angelo Eccleſiæ præpoſitum utique, id eſt,
„ ſacerdotem, oſtendit, juxta Malachiam, qui
Malach. 2. „ dicit: *Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam,*
„ *& legem exquiram de ore ejus; quia angelus*
„ *Domini exercituum eſt.* Præpoſitus ergo lapſus
„ in vitium, per evangeliſtam monetur ut me-

mor sit unde ceciderit, & pœnitentiam agat, «
& prima faciat opera, ut non moveatur cande- «
labrum ejus. Nam candelabrum angeli doctri- «
na sacerdotalis vel honor potestatis, quem ge- «
stat, intelligitur, juxta quod scriptum est apud «
Samuelem in damnatione Heli: *Oculi ejus ca-* « 1. Reg. 3.
ligaverant, nec poterat videre lucernam Dei «
antequam extingueretur. Lucerna quippe Dei «
fuerat quando dignitate sacerdotali pollens, «
justitiæ claritate fulgebat; quam extinctam «
Propheta asserit, dum ob scelera filiorum sa- «
cerdotis potestatem meritorúmque lumen «
amisit. Candelabrum ergo sive lucerna sacer- «
dotis, quæ intelliguntur charismata honoris, «
tunc penitùs, juxta Johannem, extinguitur «
& movetur quando post delicti casum, negle- «
cta pœnitentia, admissa scelera non deflentur. «
Non enim dixit, *pro eo quòd cecidisti, movebo* «
candelabrum tuum de loco suo; sed: *nisi pœni-* «
tentiam egeris, movebo candelabrum tuum. Er- «
go quemque præpositum peccantem si præ- «
venerit pœnitentia delicti, utique sequetur & «
meriti. Et in proverbiis scriptum est: *Qui ab-* «
scondit scelera sua, non dirigetur. Qui confes- « Prov. 28.
sus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam con- «
sequetur. Nam & ipsum quòd canonum cen- «
sura post septem annos remeare pœnitentem «
in statum pristinum præcepit, non hoc electio- «
ne proprij arbitrij sancti patres, sed potiùs ex «
sententia divini judicij, sanxerunt. Nam legi- «
tur quòd soror Aaron Maria, dum obduratio- «
nis adversùs Moysen incurrisset delictum, il- «
lico stigmate lepræ perfusa est. Cùmque pete- «
ret Moyses ut emundaretur, præcepit eam «

„ Dominus extra castra septem diebus egredi, &
„ post emundationem rursus in castra admitti.
„ Maria ergo soror Aaron, caro intelligitur sa-
„ cerdotis: quæ dum superbiæ dedita sordidissi-
„ mis corruptionum contagiis maculatur, extra
„ castra septem diebus, hoc est, extra collegium
„ sanctæ Ecclesiæ septem annis projicitur; ubi,
„ post emundationem vitiorum, loci sive pristi-
„ næ dignitatis recipiet meritum. Ecce, in quan-
„ tum valui, Concilij Ancyrani antiquam planè
„ & plenam auctoritate sententiam sacris testi-
„ moniis explanavi, ostendens eum posse restau-
„ rari proprio honore qui per pœnitentiæ satis-
„ factionem novit propria delicta deflere, eum
„ verò non posse restaurari qui nec luget quæ
„ agit & lugenda sine ullo pudore religionis vel
„ timore divini judicij committit.] Huc usque
„ Isidorus.

Augustinus ad Bonifacium: Ut, inquit, in
„ Ecclesia sanciretur ne quisquam post alicujus
„ criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel
„ ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat,
„ non desperatione indulgentiæ, sed rigore fa-
„ ctum disciplinæ. Alioquin contra claves Ec-
„ clesiæ datas disputaretur, de quibus dictum
„ est: *Quæ solveritis super terram, erunt soluta*
„ *& in cælo.* Sed ne forsitan de criminibus spe
„ honoris ecclesiastici intumescens animus su-
„ perbè ageret pœnitentiam, severissimè placuit
„ ut post actam de crimine damnabili pœniten-
„ tiam nemo sit Clericus, ut desperatione tem-
„ poralis altitudinis, medicina verior & major
„ esset humilitatis. Nam & David de criminibus
„ mortiferis egit pœnitentiam, & tamen in ho-

August. epist. 50.

Matth. 16.

nore suo permansit. Sed non ideo supervacua « putanda est posterior diligentia ; qui ubi saluti « nihil detrahebatur, humilitati aliquid addide- « runt, quò salus tutiùs muniretur, experti, « credo, aliquorum fictas pœnitentias per affe- « ctatas honorum potentias. Cogunt enim in- « venire multas medicinas multorum experi- « menta morborum. «

In Concilio Ilerdensi cap. v. De his qui al- « Pœnit. tario deserviunt, si subitò flenda carnis fragili- « Rhab. tate corruerint, & Domino respiciente dignè « ibid. pœnituerint, ita ut mortificato corpore cordis « contriti sacrificium Deo offerant, maneat in « potestate Episcopi vel veraciter afflictos non « diù suspendere vel desidiosos prolixiori tem- « pore ab Ecclesiæ corpore segregare ; ita tamen « ut si officiorum suorum loca retineant, non « possint ad altiora officia ulteriùs promoveri. « Quòd si iterato velut canes ad vomitum rever- « si fuerint, non solùm dignitate officij careant, « sed etiam sanctam communionem non nisi in « exitu percipiant. «

Item in Concilio Carthaginensi cap. XXVII. Pœnit. Rhab. scriptum est quòd Presbyteri & Diaconi in ibid. graviore culpa convicti, manus impositionem tanquam laici nequaquam suscipiant: Confir- « matum est ut si quando Presbyter vel Diaco- « nus in aliqua graviore culpa convicti fuerint, « ob quam eos à ministerio necesse est remove- « ri, non eis manus tanquam pœnitentibus im- « ponatur, vel tanquam fidelibus laicis ; neque « permittendum esse ut rebaptizati ad clericatus « gradum promoveantur. «

De Presbyteris qui uxores acceperunt vel fornicati sunt.

CAP. XI.

Item de Presbyteris qui uxores acceperint, vel fornicati sunt, in Concilio Neocæsareensi

Regino lib. 1. c. 84. » cap. v. scriptum est: Presbyter si uxorem ac-
» ceperit, ab ordine deponatur; si verò fornica-
» tus fuerit, aut adulterium perpetraverit, am-
» pliùs pelli debet, & ad pœnitentiam redigi.

Item ex decretis Innòcentij Papæ cap. XXVI.

Regino lib. 1. c. 88. » Propterea, quod dignum & pudicum & hone-
» stum est, tenere omnino Ecclesia debet, ut Sa-
» cerdotes & Levitæ cum uxoribus suis non coë-
» ant, quia ministerij quotidiani necessitatibus
» occupantur. Scriptum est enim: *Sancti estote,*
» *quia ego sanctus sum Dominus Deus vester.*
» Nam priscis temporibus de templo Dei Sacer-
» dotes anno vicis suæ non discedebant, sicut de
» Zacharia legimus, nec domum suam omnino

Decreta Innoc. I. c. 21. » tangebant. Quibus utique propter sobolis suc-
» cessionem uxoris usus fuerat relaxatus, quia
» ex alia tribu, & præter ex semine Aaron, ad
» sacerdotium nullus fuerat præceptus accedere.
» Quanto magis hi Sacerdotes vel Levitæ pudi-
» citiam ex die ordinationis suæ servare debent,
» quibus vel sacerdotium vel ministerium sine
» successione est, nec præterit dies quo vel à sa-
» crificiis divinis vel baptismatis officio vacent.
» Nam si Paulus ad Corinthios scribens ait, *Ab-*
» *stinete vos ad tempus, ut vacetis orationi*, &
» hoc utique laicis præcepit, multò magis sacer-
» dotes, quibus & orandi & sacrificandi jugiter

officium est, semper debent ab hujusmodi « consortio abstinere. Qui si contaminatus fue- « rit carnali concupiscentia, quo pudore vel sa- « crificare forsitan usurpabit; aut qua conscien- « tia quóve merito exaudiri se credit, cùm di- « ctum sit: *Omnia munda mundis; coinquinatis* « Tit. 1. *autem & infidelibus nihil est mundum.* «

Item in decretis Leonis Papæ cap. XVII. scriptum: Lex continentiæ eadem est altaris « Regino lib. ministris quæ Episcopis atque Presbyteris: « 1. c. 96. qui cùm essent laici sive lectores, licitè & uxo- « res ducere & filios procreatre potuerunt. Sed « cùm pervenerunt ad prædictos gradus, cœpit « eis non licere quod licuit. Unde ut de carnali « fiat spiritale conjugium, oportet eos nec di- « mittere uxores, & quasi non habeant, sic ha- « bere; quò & salva sit caritas connubiorum, & « cesset operatio nuptiarum. «

Item in Carthaginensi Concilio cap XXV. Aurelius Episcopus dixit. Addimus, fratres « Regino lib. carissimi, præterea cùm de quorumdam Cle- « 1. c. 92. ricorum, quamvis Lectorum, erga uxores « proprias incontinentia referretur, placuit, « quod & diversis Conciliis confirmatum est, ut « Subdiaconi, qui sacra mysteria contrectant, « & Diaconi, & Presbyteri, sed & Episcopi, se- « cundùm priorum statuta, etiam ab uxoribus « se abstineant, ut tanquam non habentes esse « videantur. Quòd si non fecerint, ab eccleśia- « stico removeantur officio. Ceteros autem « Clericos ad hoc non cogi, nisi maturiori ætate. «

* * *

De his qui pœnitentiam violantes rursum prævaricantur.

CAP. XII.

Concil. Aurel. 1. c. XI. Pœnit. Rhab. c. 57.

In Concilio Aureliano cap. VII. scriptum „ est de his qui pœnitentiam violant: Hi verò „ qui susceptam pœnitentiam religionémque „ suæ professionis obliti, ad secularia relabun- „ tur, placuit eos à communione suspendi & ab „ omnium catholicorum conviviis separari. „ Quòd si post interdictum cum eo quisquam „ præsumpserit manducare, & ipse communio- „ ne privetur.

Pœnit. Rhab. ibid.

„ In Concilio Toletano cap. LV. Quicunque „ ex secularibus accipientes pœnitentiam se to- „ tonderunt, & rursus prævaricantes laici effe- „ cti sunt, comprehensi ab Episcopo suo, ad „ pœnitentiam, ex qua recesserunt, revocentur. „ Quòd si aliqui per pœnitentiam irrevocabiles „ sunt, nec admoniti revertuntur, postea coram „ Ecclesia anathemate condemnentur; non ali- „ ter quàm hi qui detonsi à parentibus fuerunt, „ aut sponte sua, amissis parentibus, seipsos re- „ ligioni devoverunt, & postea secularem habi- „ tum sumpserunt, iidem à sacerdote deprehen- „ si, ad cultum religionis, acta priùs pœniten- „ tia, revocentur. Quòd si reverti non possunt, „ apostatæ anathematis sententiæ subjiciantur. „ Quæ forma servabitur etiam in viduis virgini- „ búsque sacris ac pœnitentibus feminis quæ „ sanctimonialem habitum induerunt, & postea „ aut vestem mutaverunt, aut ad nuptias tran- „ sierunt.

Ex decretis Siricij Papæ cap. x. De his verò « Decreta Siricij c. 5.
non incongruè dilectio tua apostolicam sedem «
credidit consulendam qui, acta pœnitentia, «
tanquam canes ac sues ad vomitus pristinos «
& volutabra redeuntes, & militiæ cingulum «
& lubricas voluptates & nova conjugia & in- «
hibitos denuo appetivere concubitus; quorum «
professam incontinentiam generati post abso- «
lutionem filij prodidere. De quibus etiam, «
quia suffugium non habent pœnitendi, id du- «
ximus decernendum, ut sola intra Ecclesiam «
fidelibus oratione jungantur, sacræ mysterio- «
rum celebritati, quamvis non mereantur, in- «
tersint, à dominicæ autem mensæ convivio se- «
gregentur; ut hac saltem districtione correpti, «
& ipsi in se sua errata castigent, & aliis exem- «
plum tribuant quatenus ab obscœnis cupidita- «
tibus retrahantur. Quibus tamen, quia carna- «
li fragilitate cecidere, viatico munere, cùm «
ad Deum cœperint proficisci, per communio- «
nis gratiam volumus subveniri. Quam for- «
mam & circa mulieres, quæ se post pœniten- «
tiam talibus pollutionibus devinxerunt, ser- «
vandam esse censemus. «

Item in Concilio Arelatensi cap. II. Pœni- «
tentes quæ defuncto viro aliis nubere præsum- «
pserunt, vel suspecta vel interdicta familiari- «
tate cum extraneo vixerunt, cum eodem ab «
Ecclesiæ limine arceantur. Hæc etiam de viro «
in pœnitentia posito placuit observari, «

§ † §

Quòd pœnitentibus in cœna Domini sit remittendum.

CAP. XIII.

Pœnit. Rhab. c. 35. Item ex decretis Innocentij Papæ cap. VII. » scriptum est : De pœnitentibus autem, qui si- » ve ex gravioribus commissis, sive ex leviori- » bus pœnitentiam gerunt, si nulla intervenit » ægritudo, quinta feria ante Pascha eis remit- » tendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo de- » monstrat. Ceterùm de pondere æstimando de- » lictorum, sacerdotis est judicare, ut attendat » ad confessionem pœnitentis, & ad fletus atque » lacrymas corrigentis, ac tunc jubere dimitti » cùm viderit satis congruam satisfactionem. Si » quis autem in ægritudinem incidit, atque us- » que ad desperationem venerit, ei est ante tem- » pus Paschæ relaxandum, ne de seculo absque » communione discedat.

Quòd nulli ultima pœnitentia sit deneganda.

CAP. XIV.

Pœnit. Rhab. c. 38. In decretis Celestini Papæ cap. XV. scrip- tum est quòd nulli ultima pœnitentia sit dene- » ganda. Agnovimus enim pœnitentiam mo- » rientibus denegari, nec illorum desideriis an- » nui qui obitus sui tempore animæ suæ cupiunt » subveniri. Horremus, fateor, tantæ impieta- » tis aliquem reperiri ut de Dei pietate desperet, » quasi non possit ad se quovis tempore conver- » tenti succurrere, ac periclitantem sub onere » peccatorum hominem pondere, quo se ille ex- pedire

pedire desiderat, liberare. Quid hoc, rogo, aliud est quàm morienti mortem addere, atque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere, cùm Deus, ad subveniendum paratissimus, invitans ad pœnitentiam, sic promittat: *Peccator in quacunque die conversus fuerit, peccata ejus non reputabuntur ei.* Et iterum: *Nolo mortem peccatoris, sed tantùm ut convertatur, & vivat.* Salutem ergo homini adimit quisquis mortis tempore pœnitentiam denegaverit. Et desperavit de clementia Dei qui eum ad subveniendum morienti sufficere vel momento posse non credidit. Perdidisset latro in cruce præmium ad Christi dexteram pendens si illum unius horæ pœnitentia non juvisset. Cùm esset in pœna, pœnituit, & per unius sermonis professionem habitaculum paradisi, Deo promittente, promeruit. Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum mente potiùs æstimanda est quàm tempore, Propheta taliter hoc asserente: *Cùm conversus ingemueris, salvus eris.* Cùm ergo Dominus sit cordis inspector, quovis tempore non est deneganda pœnitentia postulanti, cùm se obliget judici, cui occulta omnia noverit revelari.

Ezech. 18.

Regino lib. 1. c. 110.

Vt qui pro illicitis veniam petit, etiam à multis licitis se abstineat; nec tempore pœnitudinis lucra negotiationis exerceat.

CAP. XV.

In decretis Leonis Papæ cap. XXII. scriptum est quòd oporteat eum qui pro illicitis ve-

Pœnit. Rhab. c. 39.

niam poscit, etiam à multis licitis abstinere.
„ Aliud quidem est justa debita reposcere, aliud
„ propria perfectionis amore contemnere. Sed
„ illicitorum veniam postulantem oportet etiam
1. Cor. 6. „ à licitis abstinere, dicente Apostolo: *Omnia*
„ *quidem licent; sed non omnia expediunt.* Unde
„ si pœnitentes habent causam quam negligere
„ fortè non debeant, meliùs expedit ecclesiasti-
„ cum quàm forense judicium.

Pœnit. Rhab. ibid. Item in eisdem decretis cap. XXIII. scriptum est quòd pœnitenti nulla lucra exercere
Regino lib. 1. c. 313. „ conveniat negotiationis: Qualitas lucri negotiantem aut excusat aut arguit, quia est honestus quæstus & turpis. Veruntamen pœniten-
„ ti utilius est dispendia pati quàm periculis ne-
„ gotiationis obstringi. Quia difficile est inter
„ ementis & vendentis commercium non inter-
„ venire peccatum.

„ Isidorus in libro officiorum: Hi qui pœni-
„ tentiam gerunt, capillos & barbam nutriant,
„ ut demonstrent abundantiam criminum qui-
„ bus caput peccatoris gravatur. Capilli enim
„ pro vitiis accipiuntur, sicut scriptum est: *Et*
„ *crinibus peccatorum suorum unusquisque con-*
„ *stringitur.*

Ne quis post pœnitentiam redeat ad militiam.

CAP. XVI.

Pœnit. Rhab. c. 40. Item in eisdem decretis cap. XXIV. scriptum est quòd aliquis ad militiam secularem
„ post pœnitentiam redire non debeat: Contra-
„ rium est omnino ecclesiasticis regulis post pœ-
„ nitentiæ actionem redire ad militiam secula-

rem, cùm Apoſtolus dicat : *Nemo militans Deo applicat ſeſe ſecularibus negotiis.* Unde non eſt liber à laqueis diaboli qui ſe militia mundana vult implicare. « 2. Tim. 2.

Quòd quibuſdam pœnitentibus priſtina concedantur conjugia.

CAP. XVII.

In Concilio Toletano ſcriptum eſt quòd quibuſdam pœnitentibus priſtina reddantur conjugia : Antiqui & ſanctiſſimi eſt patris ſententia Papæ Leonis ut is qui in ætate adoleſcentiæ poſitus, dum mortis formidat caſum, pervenerit ad pœnitentiæ remedium, ſi eſt jugatus, & fortè fuerit incontinens, ne poſtea adulterij incurrat lapſum, redeat ad priſtinum conjugium, quouſque poſſit adipiſci, temporis maturitate, ſtatum continentiæ. Quod nos de feminis judicamus, ſimiliter de viris cenſemus, non quidem generaliter & legitimè præceptum ; ſed conſtat à nobis pro humana fragilitate indultum, ea duntaxat ratione ut ſi is qui pœnitentiæ legibus non eſt deditus, antea ab hac vita diſceſſerit quàm ex conſenſu ad continentiam veniant, ſuperſtiti non liceat denuo ad uxoris tranſire amplexus; ſi autem illius vitæ extiterit ſuperſtes qui non accepit pœnitentis benedictionem, nubat, ſi continere non poteſt, & alterius uxoris conſortio fruatur. Quod de utroque ſexu parimodo à nobis manifeſtum eſt decerni ; ita videlicet ut in his omnibus ſacerdotis ordinatio expectetur, ut juxta quod ætatem aptam perſpe- Concil. Toler. 6. c. 8.

» xerit continentiæ, absolutionis vel districtio-
» nis tribuat legem.

De perjurio.

CAP. XVIII.

Perjurium in lege divina omnino prohibetur, dicente legislatore: *Non assumas nomen Domini Dei tui in vanum. Non enim insontem habebit eum Dominus qui assumpserit nomen Dei sui frustra.* Unde ipsa veritas dicit in evangelio: *Nolite jurare omnino, neque per cœlum, neque per terram*, &c. Hinc & in canone scriptum est: *Quicunque verò sciens se perjuraverit, annos septem se pœnitentiæ subdat, & ita deinceps ad communionem revertatur.*

Regino lib. 2. c. 324.

Item Ecbertus Anglorum Episcopus diffinit
» ita dicens: Qui juramentum in Ecclesia fece-
» rit, aut in evangelio, sive in reliquiis sancto-
» rum, septem annos. Alij judicant undecim.
» Si verò in manu Episcopi aut Presbyteri vel
» Diaconi, seu in cruce posita consecrata, unum
» annum pœniteat. Alij septem annos judicant.
» Et in cruce non consecrata, unum annum pœ-
» niteat; vel septem menses, ut alij judicant.
» Qui autem seductus ignorans, & postea cog-
» noscit, unum annum vel tres quadragesimas
» pœniteat. Si quis coactus, pro qualibet neces-
» sitate, tres quadragesimas. Alij annos tres;
» unum ex his in pane & aqua, ut alij judicant.
» Item perjurium, tres annos pœniteat. Qui sus-
» picatur quòd perjurus in juramentum ducitur,
» sed tamen per consensum jurat, duos annos
pœniteat.

Regino lib. 2. c. 331. & seq.

Regino lib. 2. c. 332.

Regino lib. 2. c. 326.

De Episcopis, sive Presbyteris, qui per pretium gradum & Ecclesiam acquisierunt.

CAP. XIX.

Sed quia in multis locis ab his qui per avaritiam terrenæ possessionis & ecclesiastici ordinis pretium dant ut terrenarum rerum sibi abundantiam inde acquirant, sæpe perjurium fit illis qui hoc scandalo decipiuntur, justum est ut illis qui hoc faciunt condicta vindicta retribuatur. Nam de talibus ita statutum est in canonibus.

In synodo Remensi cap. XXI. scriptum est: *Quicunque Presbyter per pretium gradum acquisierit, deponatur.* Ex Concilio Aurelianensi cap. X. *Vt nullus Presbyter ad introitum Ecclesiæ xenia det.* In Concilio Turonensi sive Moguntinensi cap. XV. scriptum est: Quicunque Presbyter per pretium Ecclesiam fuerit adeptus, omni modo deponatur; quoniam & ille contra ecclesiasticæ regulæ disciplinam agere dignoscitur. Item & ille deponatur qui alium Presbyterum legitimè ad Ecclesiam ordinatum per pecuniam expulerit, eámque sibi totaliter vendicaverit. quod vitium latè diffusum, summo studio emendandum est. Itémque interdicendum videtur Clericis, sive laicis, ne quis cuilibet Presbytero præsumat dare Ecclesiam sine licentia & consensu Episcopi.

Conc. Tur. 3. c. 15.
Conc. Moguntinum sub Rhab c. 12.
Regino lib. 1. c. 338.
Vide Capitulare Theodulfi c. 16.

* * *

De inceſtis conjunctionibus, & de eo qui filiolam ſuam vel matrem duxerit uxorem.

CAP. XX.

Pœnit. Rhab. c. 2.

Regino lib. 2. c. 185.

De inceſtis autem conjunctionibus in Concilio Agathenſi cap. LXI. ita ſcriptum eſt: » Inceſtis conjugiis nihil prorsùs veniæ reſervamus, niſi cùm adulterium ſeparatione ſanaverint. Inceſtos verò nullo conjugij nomine cenſendos, quos etiam deſignare funeſtum eſt, hos eſſe cenſemus. Si quis relictam fratris, quæ penè priùs ſoror extiterat, carnali conjunctione violaverit. Si quis fratris germanam uxorem acceperit, ſi quis novercam duxerit, ſi quis conſobrinæ ſe ſuæ ſociaverit. Quod ita præſenti tempore prohibemus, ut ea quæ ſunt ante nos conſtituta non diſſolvamus. Si quis relictæ vel filiæ avunculi miſcetur, aut patris filiæ vel privignæ ſuæ concubitu polluitur. Sanè quibus conjunctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris conjugij libertatem.

Pœnit. Rhab. ibid.

Regino lib. 2. c. 191.

Item de iiſdem in Concilij Aurelianenſis cap. XIV. ſcriptum eſt: Ne frater ſuper torum defuncti fratris aſcendat, ne quiſquam, amiſſa uxore, ſorori audeat ſe ſociare. Quòd ſi fecerit, ab eccleſiaſtica diſtrictione feriatur.

Pœnit. Rhab. ibid.

Item de iiſdem in Concilio Ilerdenſi cap. IV. Qui ſe inceſti pollutione commaculant, placuit, quouſque in ipſo deteſtando & illicito carnis contubernio perſeverant, uſque ad Miſſam tantùm catechumenorum in Eccleſia permittantur; cum quibus etiam neç cibum

sumere ulli Christianorum, sicut Apostolus jussit, oportet.

Item de his in Ancyrano Concilio cap. XXIV. Quidam sponsam habens, sororem ejus violavit, & gravidam reddidit; postmodum desponsatam sibi duxit uxorem. Illa verò quæ corrupta est, laqueo se peremit. Omnes qui ejusmodi fuerunt conscij, decem annos in pœnitentiam redigantur secundùm canones constitutos. Pœnit. Rhab. ibid. Regino ibid. c. 192.

In decretis Siricij Papæ c. IV. Omnimodis prohibemus ne quis sponsam alterius ducat uxorem: quia illa benedictio quam nupturæ sacerdos imponit, apud fideles cujusdam sacrilegij instar est si ulla transgressione violetur.

Desponsatas puellas, & pòst ab aliis raptas, placuit erui, & eis reddi quibus antè fuerant desponsatæ, etiam si eis à raptoribus vis illa constiterit. Regino lib. 2. c. 155.

De his quæ duobus fratribus nupserint, vel qui duas sorores uxores acceperint, in Neocæsareensis Concilij cap. II. ita dictum est: Mulier si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Veruntamen in exitu propter misericordiam, si promiserit quòd facta incolumis, hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum pœnitentiæ consequatur. Quòd si defecerit vir aut mulier in talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti. Pœnit. Rhab. c. 2.

Item de his qui duabus sororibus copulantur in Elibertino Concilio cap. LXI. ita scriptum est: Si quis post obitum uxoris suæ sororem ejus duxerit uxorem, & ipsa fuerit fidelis, quinquennium à communione placuit absti- Pœnitentiale Rhabani ibid.

» nere, nisi fortè velociùs dari pacem necessitas
» coëgerit infirmitatis.

Pœnit. Rhab. ibid. Item de muliere quæ duos fratres sumit in conjugio in canonibus Martini Episcopi sic

Collectio Martini Bracar. c. 79. » scriptum est: Si qua mulier duos fratres, aut
» si quis duas sorores duxerit, à communione ab-
» jiciantur usque ad mortem. In morte eis com-
» munio propter misericordiam detur. Si verò
» supervixerint communione accepta, & de in-
» firmitate convaluerint, agant plenam pœni-
» tentiam tempore constituto.

Canon. Apostolor. c. 19. » Qui duas in conjugium sorores acceperit,
» vel filiam fratris, Clericus esse non poterit.

Pœnit. Rhab. ibid. De eo verò quod interrogasti, si ille qui filiolam suam, quam de sacro fonte baptismatis suscepit, & de eo qui concubuit cum commatre sua spiritali, & de illo qui filium suum baptizavit, & cujus uxor eum de fonte suscepit, si postea in tali copulatione permanere possent, omnino illicitum esse judicamus. Nam in Concilio Mogontiensi cap. LV. de talibus scriptum est: Nullus proprium filium aut
» filiam à fonte baptismatis suscipiat, nec filio-
» lam nec commatrem suam suscipiat uxorem,
» nec illam cujus filium aut filiam ad confirma-
» tionem duxerit. Ubi autem factum fuerit, se-
» parentur.

Regino lib. 2. c. 197. » Item in synodo Mogontiensi cap. LVI. Si
» quisquam viduam uxorem duxerit, & postea
» cum filiastra sua fornicatus fuerit, seu duabus
» sororibus nupserit, aut si qua duobus fratribus
» nupserit, seu cum patre & filio, tales copula-
» tiones anathematizari & disjungi præcipimus,
» nec unquam ampliùs conjugio copulari, sed

sub magna districtione fieri. "

Quàm detestabile & quàm execrabile scelus sit unicuique Christiano filiolam suam sibi ad libidinem jungi testatur sanctus Gregorius Papa in dialogis suis; ubi refert quendam hominem constuprasse filiolam suam, & tribus diebus reservatum esse ad satisfactionem pœnitendi. Sed ille miser, sperans peccatum suum aut latere Deum aut oblivioni misericorditer datum, neglexit pœnitentiam agere. Sed non longè pòst miserabili morte correptus expiravit, ita ut sepulchrum ejus igne consumeretur. In hoc opere apparuit ineffabilis Dei clementia, quæ ipsum hominem reservare voluit ad indulgentiam, si ille non tardaret converti. Regino lib. 2. c. 198.

Item in synodo Mogontiensi de incestis conjugiis scriptum est: Si quis fornicatus fuerit cum duabus sororibus, vèl cum noverca « sua, vel cum sorore sua, vel cum amita sua, « vel cum commatre sua, vel cum filiola sua, « quam de fonte baptismatis suscepit, vel ante « Episcopum ad confirmationem tenuit, vel si « qua mulier simili modo fornicata fuerit, ab- « stineat se ab ingressione domus Dei uno anno; « & eodem anno, nisi festis diebus & præcipuis, « solummodo pane & aqua & sale utatur, arma « pugnatoria non ferat, osculum nulli præbeat, « sacrificium, nisi pro viatico, minimè sumat; « sex deinde annis ingrediatur domum Dei; sed « carnibus & vino ac sicera minimè utatur, « nisi festis præcipuísque diebus. De armis verò « vel osculo sive sacrificio sicut suprà dictum « est faciat. Postea verò duobus annis, quando « Regino lib. 2. c. 199.

» carne vescitur, à potu omni qui potest inebriare se contineat. Quem potum si biberit, » non carne vescatur absque præcipuis festis » diebus. De armis vel osculo & sacrificio modum teneat jamdictum. Inde usque ad obitum » suum, nisi prædictis festis diebus, á carne abstineat tres legitimas ferias in omni hebdomada, & tres quadragesimas in anno legitimè custodiat. De armis verò sicut jam dictum est faciat, & nunquam conjugio copuletur. Hæc » eadem pœnitentia imponenda est parricidis, » vel fratricidis, vel consanguineis, necnon & » his qui sponte per fraudem & avaritiam hominem innoxium occidunt. quod Theodisca » lingua morchidum dicitur.

De his qui adulterium committunt.

CAP. XXI.

Pœnit. Rhab. c. 3.

Adulterium autem non solùm lex damnat, sed etiam evangelica auctoritas omnino fieri vetat. Unde & sancti patres, magisterio cœlesti imbuti, de hoc quid servandum sit sanxerunt. Nam in Concilio Ancyrano cap. XVII.

Regino lib. 2. c. 99.

» scriptum est: Si cujus uxor adulterata fuerit, » vel si ipse adulterium commiserit, septem annis in pœnitentia completis, oportet eos per» fectionem secundùm pristinos gradus con» sequi.

Pœnit. Rhab. ibid.

Item in Africano Concilio cap. LXIX. de his qui uxores, aut quæ viros dimittunt, ut

Regino lib. 2. c. 104.

» maneant sic, ita scriptum est: Placuit ut se» cundùm evangelicam & apostolicam disciplinam, ut neque dimissus ab uxore, nec dimissa

à marito, alteri conjungantur, sed ita maneant, « aut sibimet reconcilientur. Quòd si contemp- « serint, ad pœnitentiam redigantur. «

Item in decretis Innocentij Papæ cap. XXIV. scriptum est quòd viri cum adulteris feminis non conveniant : Et illud desiderandum est « sciri cur communicantes viri cum adulteris « uxoribus non conveniant, cùm contrà uxores « in consortio adulterorum virorum manere vi- « deantur. Super hoc Christiana religio adulte- « rium in utroque sexu pari ratione condemnat. « Sed viros suos mulieres non facilè de adulterio « accusant. Non enim habent latentia peccata « vindictam. Viri autem liberiùs uxores adulte- « ras apud sacerdotes deferre consueverunt. Et « ideo mulieribus, prodito earum crimine, com- « munio denegatur. Virorum autem latente « commisso, non facilè aliquis ex suspicionibus « abstinetur. Qui utique submovebitur, si ejus « flagitium detegatur. Cùm ergo par causa sit, « interdum, probatione cessante, vindictæ ra- « tio conquiescit. «

Pœnit. Rhab. ibid.

Regino lib. 2. c. 139.

Item in ejusdem Papæ decretis cap. XXVII. scriptum est : De his etiam requisivit dilectio « tua qui interveniente repudio, alij se matrimo- « nio copularunt : quos in utraque parte adulte- « ros esse manifestum est. Qui verò vel uxore « vivente, quamvis dissociatum videatur esse « conjugium, ad aliam copulam festinarunt, ne- « que possunt adulteri non videri, in tantum ut « etiam hæ personæ quibus tales conjuncti sunt, « etiam ipsæ adulterium commisisse videantur, « secundùm illud quod legimus in evangelio : « *Qui dimiserit uxorem suam, & duxerit aliam,* «

Pœnit. Rhab. c. 3.

Regino lib. 2. c. 101.

„ *mœchatur; & qui dimißam duxerit, mœchatur.*
„ Et ideo omnes à communione abſtinendos.
„ De parentibus autem & propinquis eorum ni-
„ hil tale ſtatui poteſt, niſi ſi incentores illiciti
„ conſortij fuiſſe detegantur.

Pœnit. Rhab. c. 3. In Concilio quoque Elibertino cap. IX. de feminis quæ adulteros maritos reliquerunt,

Regino lib. 2. c. 103. „ & aliis nubunt, ſcriptum eſt: Femina fidelis
„ quæ adulterum maritum reliquerit fidelem,
„ & alij nubit, prohibeatur ne ducat. Si duxe-
„ rit, non priùs accipiat communionem, niſi
„ quem reliquit, de ſeculo exierit; niſi fortè ne-
„ ceſſitas infirmitatis dare compulerit.

De his qui mœchantur.

CAP. XXII.

Pœnit. Rhab. c. 4. Item in Concilio Elibertino cap. XXX. de
„ mœchis ſcriptum eſt: Subdiaconos eos ordi-
„ nari non debere qui in adoleſcentia ſua fuerint
„ mœchati, eò quòd poſtmodum per ſurreptio-
„ nem ad ulteriorem gradum forſitan promove-
„ bantur. Qui autem ſunt in tempore præterito
„ ordinati, amoveantur.

Pœnit. Rhab. ibid. Item in eodem Concilio cap. XXXI. de adoleſcentibus qui poſt lavacrum mœchantur

„ ſcriptum eſt: Adoleſcentes qui poſt fidem la-
„ vacri ſalutaris fuerint mœchati, cùm duxerint
„ uxores, acta legitima pœnitentia, placuit ad
„ communionem eos admitti.

Pœnit. Rhab. ibid. Item in eodem Concilio cap. XLVII. de eo qui uxorem habens, ſæpius mœchatur, ſcrip-

Regino lib. 2. c. 137. „ tum eſt: Si quis fidelis habens uxorem, non
„ ſemel, ſed ſæpe, fuerit mœchatus, in fine

mortis est conveniendus. Quòd si se promiserit cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus, rursus mœchatur, placuit ulteriùs non ludere eum de communione pacis. «

De virginibus sacratis sive secularibus, si mœchaverint.

CAP. XXIII.

Item in Concilio eodem cap. XIII. de virginibus sacratis scriptum est, si mœchaverint: Virgines quæ se Deo dicaverint, si pactum perdiderunt virginitatis, atque eidem libidini inservierint, non intelligentes quid amiserint, placuit nec in finem eis dandam esse communionem. Quòd si semel persuasæ ad infirmi corporis vitia lapsæ, tempore vitæ suæ hujusmodi feminæ egerint pœnitentiam, ut abstineant se à coïtu, placuit eas in finem communionem accipere debere. « Pœnit. Rhab. c. 4.

Item in eodem de virginibus secularibus, si mœchatæ fuerint: Virgines quæ virginitatem suam non custodierint, si eosdem qui eas violaverunt duxerint & tenuerint maritos, eò quòd solas nuptias violaverunt, post annum sine pœnitentia reconciliari debebunt. Vel si alios cognoverint viros, eò quòd mœchatæ sint, placuit post quinquennij tempora, acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem. « Pœnit. Rhab. ibid. Regino lib. 2. c. 151.

Item in Concilio Ancyrano cap. IX. de his quæ virginitatem professæ sunt, & de his quæ sub sororis habitu cum aliquibus commorantur, scriptum est: Quotquot virginitatem pro- « Pœnit. Rhab. ibid. Concil. Ancyr. c. 18.

„ mittentes, irritam faciunt sponsionem, inter
„ bigamos computentur. Virgines autem quæ
„ tanquam sorores cum viris habitare volunt,
„ ab eorum consortio prohibemus.

De his qui se sacris virginibus sociant; & de virginibus non velatis, si mœchaverint.

CAP. XXIV.

Pœnit. Rhab. c. 5. In decretis Gelasij Papæ cap. xx. de his qui se sacris virginibus sociant scriptum est:
„ Virginibus sacris temerè se quosdam sociare
„ cognovimus, & post dicatum Deo propositum
„ incesta fœdera sacrilegáque miscere: quos
„ protinus æquum est à sacra communione de-
„ trudi, & nisi per publicam probatámque pœ-
„ nitentiam omnino non recipi. At his viaticum
„ certè de seculo transeuntibus, si tamen pœni-
„ tuerint, non negetur.

Pœnit. Rhab. ibib. Item in decretis Innocentij Papæ cap. xx. de virginibus non velatis, si deviaverint, scri-
„ ptum est: Hæ verò quæ necdum sacro vela-
„ mine tectæ, tamen in proposito virginali sem-
„ per se simulaverunt permanere, licèt velatæ
„ non sint, si fortè nupserint, his agenda ali-
„ quanto tempore pœn itentia est: quia sponsio
„ earum à Domino tenebatur. Nam si inter ho-
„ mines solet bonæ fidei con tractus nulla ratio-
„ ne dissolvi, quanto magis ista pollicitatio,
„ quam cum Deo pepigit, quomodo solvi sine
„ vindicta poterit. Nam si Apostolus illas quæ à
„ proposito viduitatis discesserunt dixerat habe-
„ re damnationem, quia primam fidem irritam
„ fecerunt, quanto potiùs virgines quæ prioris

promissionis fidem frangere sunt conatæ? "

De his quæ inter se fornicantur; & de his quæ semen virorum suorum, pro libidine, cibo vel potui miscent.

CAP. XXV.

De feminis quæ inter se fornicantur in Ancyrano Concilio scriptum est: Si mulier cum muliere fornicata fuerit, annos tres pœniteat. Item: Si mulier more fornicationis ad alteram conjunxerit, tres annos sicut fornicator pœniteat. Sic & illa quæ semen viri sui in cibo miscens, ut inde plus ejus amorem accipiat, pœniteat. Mulier sola, si cum seipsa coïtum habeat, tres annos pœniteat. " Regino lib. 2. c. 363. " Ivo parte 9. c. 87.

De his qui se gentilibus vel Judæis junxerunt.

CAP. XXVI.

Item de his quæ se gentilibus vel Judæis junxerunt in Concilio Arelatensi scriptum est: Puellæ fideles, quæ gentilibus junguntur, placuit ut aliquanto tempore à communione separentur. "

Item in Concilio Elibertino cap. LXXVIII. de fidelibus conjugatis, si cum Judæa vel gentili mœchaverint, scriptum: Si quis fidelis habens uxorem cum Judæa vel gentili fuerit mœchatus, à communione arceatur. Quòd si alius eum duxerit, post quinquennium, acta legitima pœnitentia, poterit dominicæ communioni sociari. " Regino lib. 2. c. 141.

De his qui cum Iudæis vescuntur.

CAP. XXVII.

Pœnit. Rhab. c. 26. Item in Concilio Elibertino de Christianis
» qui cum Judæis vescuntur scriptum est : Si ve-
» rò quis Clericus vel fidelis cum Judæis cibum
» sumpserit , placuit eum à communione absti-
» neri , ut debeat emundari.

Pœnit. Rhab. ibid. Item in Concilio Toletano cap. XIV. scrip-
» tum de Judæis : Suggerente Concilio id glo-
» riosissimus Dominus noster canonibus inseri
» præcepit, ut Judæis non liceat Christianas ha-
» bere uxores vel concubinas, neque mancipium
» Christianum in usus proprios comparare ; sed
» filios qui ex tali conjugio nati sunt assumendos
» esse ad baptismum. Nulla officia publica eos
» opus est agere per quæ eis occasio præbeatur
» pœnam Christianis inferre. Si qui verò Chri-
» stiani ab eis Judaïsmi ritu maculati sunt , vel
» etiam circumcisi, non reddito pretio, ad liber-
» tatem & religionem redeant Christianam.

De his qui uxorem simul & concubinam habent.

CAP. XXVIII.

Pœnit. Rhab. c. 10. Item de his qui uxorem habent , si concubi-
nam habuerint , in Concilio Toletano cap.
» XVII. scriptum est : Si quis habens uxorem
» fidelis , si concubinam habeat , non communi-
» cet. Ceterùm is qui non habet uxorem , & pro
» uxore concubinam habet, à communione non
» repellatur. tantùm ut unius mulieris, aut uxo-
»
ris,

ris, aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus. Aliàs verò vivens abjiciatur donec desinat & ad pœnitentiam revertatur.

De conjugatis qui nubere non possunt.

CAP. XXIX.

Quòd autem interrogasti de his qui matrimonio conjuncti sunt & nubere non possunt, si ille aliam vel illa alium ducere possit, non cum auctoritate, sed de quorundam statutis respondemus, in quibus scriptum est: Vir & mulier si se conjunxerint matrimonio, & postea dixerit mulier de viro quòd non possit ei nubere, si potest probare per justum judicium quòd verum sit, accipiat alium. Regino lib. 2. c. 242.

De his quæ menstruum sanguinem aliis in cibo vel potu dant. & de his qui magicam artem divinatione & augurio observant.

CAP. XXX.

De his etiam super quibus interrogasti, id est, de illa femina quæ menstruum sanguinem suum miscuit cibo vel potui, & dedit viro suo ut comederet, & de illa quæ semen viri sui in potu bibit, & de ea quæ testam hominis combussit igni, & viro suo dedit pro infirmitate vitanda, quali pœnitentia sint plectendæ; ut nobis videtur, tali sententia feriendi sunt sicut magi & arioli, qui magicam artem exercuisse noscuntur. Nam de his qui magicam artem Regino lib. 2. c. 362. Burchard. lib. 19. c. 152. Regino lib 2. c. 360. 361.

exercent, & auguria attendunt, & divinationes obſervant, Theodori Archiepiſcopi gentis Anglorum conſtitutiones habemus, in quibus
» ſcriptum eſt : Qui immolat dæmoniis in mini-
» mis, unum annum pœniteat. Qui verò in mag-
» nis, decem annos pœniteat. Mulier ſi qua po-
» nit filiam ſuam ſupra tectum vel in fornacem
» pro ſanitate febris, ſeptem annos pœniteat.
» Qui ardere facit grana ubi mortuus eſt homo
» pro ſanitate viventium & domus, quinque an-
» nos pœniteat. Si mulier incantationes vel divi-
» nationes fecerit, unum annum vel tres quadra-
» geſimas vel quadraginta dies juxta qualitatem
» culpæ pœniteat.

Regino lib. 2. c. 357.

De hoc in Concilio Ancyrano cap. XXIV.
» dicitur : Qui auguria, auſpicia, ſive ſomnia,
» vel divinationes quaſlibet ſecundùm mores
» gentium obſervant, aut in domos ſuas hujuſ-
» modi homines inducunt in exquirendis aliqua
» arte maleficis, aut ut domos ſuas luſtrent ; hi,
» ſi de clero ſunt, abjiciantur ; ſi verò ſeculares,
» quinquennio pœniteant. Qui cibum immola-
» tum comederit, & deindè confeſſus fuerit, ſa-
» cerdos conſiderare debet perſonam, in qua æ-
» tate, vel quomodo edoctus, aut qualiter con-
» tigerit. Et ita auctoritas ſacerdotalis circa in-
» firmum moderetur, & in omni pœnitentia
» ſemper, & confeſſionem omnino, in quan-
» tum Deus adjuvare dignetur, cum omni dili-
» gentia conſervetur.

§ † §

De sortilegis & auguribus..

CAP. XXXI.

Item in Concilio Agathensi de sortilegis vel augurium servantibus scriptum est: Ne de eo fortasse videatur omissum quod maximè fidem catholicæ religionis infestat, quòd aliquanti Clerici sive laici studeant auguriis, & sub nomine fictæ religionis, qua sanctorum sortes divinationis scientiam profitentur, aut quarumcumque scripturarum inspectione futura promittunt. Hoc quicunque Clericus vel laicus detectus fuerit vel consulere vel docere, ab Ecclesia habeatur extraneus. Pœnit. Rhab. c. 23.

De his qui fornicantur irrationabiliter.

CAP. XXXII.

Item in Concilio Ancyrano cap. XV. scriptum est de his qui irrationabiliter, id est, cum pecoribus & masculis fornicantur: De illis qui irrationabiliter versati sunt sive versantur, quotquot ante vigesimum ætatis annum tale crimen commiserint, XVI. annos acta pœnitentia, communionem mereantur orationum. Deinde quinquennio in hac communione durantes, tunc demum oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem vita eorum, quales tempore pœnitudinis extiterint; & ita misericordiam consequantur. Quòd si inexplebiliter his hæsere criminibus, ad agendam pœnitentiam prolixiùs tempus insumant. Pœnit. Rhab. c. 6. Regino lib. 2. c. 255.

» Quotquot autem post viginti annos ætatis, » uxores habentes, in hoc peccato prolapsi sunt, » viginti quinque annos pœnitentiam agentes, » ad orationis communionem recipiantur : in » qua quinquennio durantes, tunc oblationis » sacramenta percipiant. Quòd si & uxores ha- » bentes, & transcendentes quinquagesimum » ætatis annum, ita deliquerint, ad exitum vitæ » communionis gratiam consequantur.

Pœnit. Rhab. ibid. Regino ibid c. 256.

» Item in eodem Concilio cap. XVI. Eos qui » irrationabiliter vixerint, & lepra inusti crimi- » nis alios polluerint, præcepit sancta synodus » inter eos orare qui spiritu periclitantur im- » mundo.

De eucharistia.

CAP. XXXIII.

Ista sententia contraria est sententiis Clementis Papæ & aliorũ multorum sanctorum patrum, qui dicunt corpus Domini non cum ceteris communibus cibis per aqualiculos in secessum mitti.

Quòd autem interrogastis utrum eucharistia, postquam consumitur, & in secessum emittitur more aliorum ciborum, iterum redeat in naturam pristinam quam habuerat antequam in altari consecraretur, superflua est hujusmodi quæstio, cùm ipse salvator dixerit in evangelio : *Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur.* Sacramentum corporis & sanguinis id est ex rebus visibilibus & corporalibus conficitur ; sed invisibilem tam corporis quàm animæ efficit sanctificationem. Quæ est enim ratio ut hoc quod stomacho digeritur, & in secessum emittitur, iterum in statum pristinum redeat, cùm nullus hoc unquam fieri asseruerit ? Nam qui-

dam nuper de ipso sacramento corporis & sanguinis Domini non rite sentientes dixerunt hoc ipsum corpus & sanguinem Domini quod de Maria virgine natum est, & in quo ipse Dominus passus est in cruce, & resurrexit de sepulchro, [idem esse quod sumitur de altari.] Cui errori, quantum potuimus, ad Egilum Abbatem scribentes, de corpore ipso quid verè credendum sit aperuimus. Dicit enim de corpore & sanguine suo Dominus in evangelio: *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Hanc ergo vitam non habet qui illum panem non manducat nec istum sanguinem bibit. Nam illam temporalem vitam sine illo homines utcunque in hoc seculo habere possunt qui non sunt per fidem in corpore ejus, æternam verò nunquam, quæ sanctis promittitur. Ne autem putarent sic in isto cibo & potu, quem carnaliter sumunt, & spiritaliter non intelligunt, in fide promitti vitam æternam ut qui * eam sumerent, nec anima nec corpore morerentur, huic cogitationi dignatus est occurrere. Nam cùm dixisset, *Qui manducat carnem meam & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*, continuò subjecit & dixit: *Ego resuscitabo eum in novissimo die*, ut habeat interim secundùm spiritum vitam æternam. In novissimo ergo die, quando anima incorruptum corpus suscipiet, tunc anima

* eum

& corpus cujuscunque sancti in unum sociata habebunt vitam æternam, quia adunantur simul caput & membra. Et sic totum corpus Christi gaudebit in perpetuum. *Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Cùm enim cibo & potu id appetant homines ut non esuriant neque sitiant, hoc veraciter non præstat nisi iste cibus & potus, qui eos à quibus sumitur immortales & incorruptibiles facit, id est, societas ipsa sanctorum, ubi pax erit & unitas plena atque perfecta.

De restitutione Ebonis Episcopi.

CAP. XXXIV.

De Ebonis autem Remensis Episcopi depositione atque restitutione non necesse esse æstimo tuæ interrogationi respondere. Videant illi qui hoc egerunt utrum justè an injustè hoc fecerint. Ego, dum in episcopatu Moguntiensis Ecclesiæ indignus constitutus sum, inveni eum in Hiltineshaim in Saxonia episcopalem sedem habere. Nec eum prohibui præsulis officium gerere, quia audivi ab apostolica sede in locum suum restitutum esse. sícque ad finem vitæ in suo officio remansit. Rogantibus autem quibusdam fratribus, Hincmaro Episcopo nuper pro hoc ipso epistolam direxi: quia audivi eum illos quos Ebo post restaurationem suam consecravit, à sacerdotali atque clericali officio removisse. Postquam autem mihi inde responsum opportunum redditum fuerit, tibi intimare curabo.

EPILOGUS.

Hæc igitur tibi, sancte frater, juxta postulationem tuam ad interrogata, quantum ægritudo infirmi corporis mei sinebat, & commoditas temporis permisit, juxta sanctorum canonum instituta & sanctorum patrum sententias respondere curavi. Tu autem, qui sospes & multorum librorum copiam adquirere & legere vales, si quid melius & congruentius invenire poteris, meæ parvitati in epistolari scriptura intimare non graveris.

FINIS.

STEPHANI BALUZII TUTELENSIS NOTÆ AD REGINONEM.

STEPHANI BALUZII TUTELENSIS NOTÆ AD REGINONEM.

REGINONEM patria Germanum fuisse scribit Trithemius, ex conjectura, ut opinor. Videbat enim eum monachum & Abbatem fuisse Prumiensis monasterij in diœcesi Trevirensi, quod *cum omnibus villis dominicatis & vassallorum* additum regno Germaniæ fuerat ex pactis initis anno DCCCLXX. inter Karolum Calvum Franciæ occidentalis Regem & Ludovicum Regem Franciæ orientalis, id est, Germaniæ, ut patet ex titulo XXXVII. Capitulorum ejusdem Karoli. Per ea tempora Normanni, Galliæ Germaniæque vastatores, regnum Arnulphi, qui Karlomanno Ludovici filio, patri autem suo, successerat, ingressi anno octingentesimo nonagesimo secundo, ad monasterium Prumiense tandem pervenerunt. Ei tunc præerat Farabertus Abbas. Hic ergo aliqua monachorum suorum parte comitatus, cedens tempori, se in fugam contulit. Qui in monasterio deprehensi fuerunt, omnes vel trucidati vel in captivitatem abducti à barbaris sunt. Ij deinde expugnato direptóque vicino quodam castro, cum ingenti præda ad classem regressi, oneratis navibus, cum omnibus

copiis, ut Regino scribit in libro secundo Chronicorum, transmarinas repetunt regiones, id est, Franciam occidentalem. Accepta ea calamitate Farabertus, victus propterea tædio rerum humanarum, abdicare se magistratu constituit. Tum temporis istud non licebat nisi cum auctoritate Principum, quòd omnia monasteria in eorum potestate essent, uti diximus ad epistolam XXIX. Lupi Ferrariensis. Itaque quoties monasterij cujuspiam Abbas excesserat è vivis, aut ab administratione recedebat, Rex in cujus ditione constitutum erat monasterium, novum Abbatem in locum ejus substituebat. Aliud obtinebat si regali auctoritate, id est, diplomate ac privilegio, tributa erat monasterio facultas eligendi Abbatem. Nam eo casu monachi poterant eligere Abbatem; neque dabatur è palatio. Farabertus igitur accessit ad Regem Arnulphum; & cùm impetrasset ab eo de relinquendo regimine monasterij Prumiensis, sponte deseruit curam pastoralem. Habebant autem monachi Prumienses, ut ex Reginone discimus, *regalem auctoritatem*, id est, diploma regium, quo illis concessum erat uti ex se eligere possent Abbatem. Coacto itaque conventu, monachorum suffragia vocésque in Reginonem convenerunt, virum, ut colligitur ex libris ejus de disciplinis ecclesiasticis, dignissimum ea cura, dignissimum ea dignitate. Verùm quia nihil tanto ac tam mirifico consensu agitur inter mortales quin aliquos semper habeat repugnantes & obtrectantes, post aliquot exinde annos, æmulorum suorum artibus, ut ipse tradit, dejectus est, anno nimirum octingentesimo nonagesimo nono. Omnino autem par est existimare factum istud esse auctoritate Principis. Abbates enim tum & diù pòst deponebantur à Principibus absque synodali jussione, sola ipsorum auctoritate, ut pluribus probari posset. Aggressus erat Regino narrationem istius suæ calamitatis in libro secundo Chronicorum. Quo casu factum sit ut illa non pervenerit usque ad hæc ultima tempora, perieritne monachorum Prumiensium arte & industria, ne, quiescente jam extinctáque invidia, tantæ infamiæ memoria supereresset, an quia Regino destinata non composuit, seu quia ea narratio periit injuria temporum, difficile dictu est. Unum affirmare li-

cet, lacunam in hoc loco esse apud Reginonem. Inquirenti autem mihi in causas dejectionis hominis tam excellentis nihil probabilius occurrit quàm amor veteris disciplinæ, fastidiosum illum ac gravem monachis suis fuisse ob nimiam mentionem veterum regularum, adeóque eorum odia promeritum esse justissima de causa. Quid enim iniquius aut indignius, quid insulsius, quàm ut eo tempore quo miseri homines bellis domesticis & externis afflicti erant, eorum quies post tot mala turbaretur etiam importunissima rerum vanarum commemoratione, in nullum rei publicæ aut privatæ usum? Causati ergo apud Principem, qui tum adhuc erat Arnulphus, Abbatem Reginonem monasterio suo inutilem ac damnosum esse, ut nimis deditum studiis literarum, bonum monachum, ut de Balduino Cantuariensi Archiepiscopo dicebat olim Giraldus Cambrensis, sed malum Abbatem, qui nec præesse sciat nec prodesse, illum hinc removeri & alium in loco ejus postularunt substitui. Ne quis verò existimet me in hac conjectura oberrare, neque eam potuisse esse monachorum Prumiensium dementiam ac furorem ut Abbatem suum ob hoc oderint quia literarum studiis deditus erat, ostendam me verum dicere exemplo valde illustri ejusdem seculi, quod editum est in persona magni viri Rhabani Mauri Abbatis Fuldensis in eodem Germaniæ regno. Expulsum illum atque ejectum è monasterio suo fuisse anno DCCCXLII. docuit nos auctor Chronici Hildesheimensis, & aliunde illum eo anno reliquisse regimen monasterij Fuldensis probavimus certissimis argumentis in Notis ad epistolam quadragesimam Servati Lupi Abbatis Ferrariensis. Causas ob quas pulsus est non dicam ego, sed vetus codex M S. à Nicolao Serario laudatus in libro quarto rerum Moguntiacarum pag. 643. *Rabanus anno 842. Fuldensi pulsus est abbatia, fratribus monachis causantibus ipsum studiosum, nimis intentum scripturis, temporalia negligere.* Hanc monachorum stultitiam & improbitatem acriter exagitat Trithemius in libro de scriptoribus ecclesiasticis, illam descendere faciens ex impulsu diaboli. Hæc sunt ejus verba loquentis de Rhabano: *Tandem offensus improbitate monachorum suorum, qui eum dicebant nimiùm scripturis*

intentum temporalia negligere, agente id in eis diabolo, displicentiam contra eum acceperunt, scandalizati in eo quo maximè debuerant ædificari. Dans igitur locum iræ, nec cum ingratis ovibus diutiùs manere consentiens, monasterium & ejus habitatores deseruit. Sed ad Reginonem. His itaque nugatoriis accusationibus Reginonem impetentes monachi Prumienses, eum sibi adimi postularunt ab Arnulpho. Postulata eorum juverunt turbulentissima reipublicæ tempora. Nam quia Arnulphus assiduis bellis distinebatur, adeóque propter hanc causam magis indigebat bellatoribus quàm viris literatis, usi ista opportunissima occasione monachi Prumienses, Gerardo & Matfrido Comitibus, quorum magna auctoritas in aula Arnulphi erat, spem haud dubiè fecerunt fore uti fratrem eorum Richarium eligerent si obtinere à Principe possent dejectionem Reginonis & eligendi potestatem. His enim artibus uti solitos per illa tempora monachos, ut eorum favorem mercarentur qui præcipuum dignitatis aut gratiæ locum obtinebant apud præsules rerum humanarum, testatur Ratpertus in capite tertio libri primi de origine & casibus monasterij sancti Galli. Tum illud quoque ex Luitprandi lib. IV. cap. XV. discimus, consuevisse magnates abuti temporum perturbatione, ut abbatias sibi concedi postularent à Principibus. Neque dubium est Gerardum atque Matfridum multa ausos esse in gratiam Richarij. Arnulphus ergo videns hos duos potentissimos homines urgere hoc negotium, ut frater eorum Richarius sedem Reginonis, cùm vacua foret, occupare posset, dedit manus, vinci se passus est, abbatiámque Reginoni ademit ut Gerardo atque Matfrido gratificaretur, quorum ope & auxilio indigebat in hac regni perturbatione. Temporum enim rationem atque inclinationem permagni momenti esse in republica rectè observatum est olim. Ita Regino fit ex Abbate simplex monachus; & Richarius admodum juvenis in loco ejus ponitur anno, uti diximus, octingentesimo nonagesimo nono; cujus horrenda facinora ac mores Abbate parum dignos vehementer exagitat Fulcuinus in capite XIX. de gestis Abbatum Lobiensium. Privati deinde hominis vitam egit Regino, cum libris suis se oblectans, semper ali-

quid scribens. Huic illius otio & quieti debemus præclarum istud opus de ecclesiasticis disciplinis & religione Christiana, quod jussu Rathbodi Archiepiscopi Trevirensis elucubravit circa annum Domini nongentesimum sextum. Eo perfecto opere, Chronica sua adornavit & confecit anno nongentesimo octavo; ut ipse fidem facit in epistola ad Adalberonem Episcopum Metensem, cui opus illud Chronicorum inscripsit. Fuerítne postea superstes per multos annos invenire non potui. Est tamen qui existimat eum perveniſſe usque ad annum saltem nongentesimum duodecimum. Illo verò tempore quo adhuc Regino Abbas erat Prumiensis, Hugo Lotharij Regis filius dolo captus ab Arnulpho, primùm oculis privatus est pro more illorum temporum, deinde in monasterium sancti Galli projectus, postremò temporibus Zvventiboldi Regis factus monachus apud Prumiam. Testatur id ipse Regino his verbis: *Novissimè temporibus Zundibolchi Regis in Prumia monasterio manu mea attonsus est. Eram enim tunc temporis in eodem loco dominici ovilis, quamvis non idoneus, tamen custos.* Atque hæc de vita hominis dixisse sufficiat.

INCIPIT LIBELLUS] Hic est verus titulus istorum librorum. Sic enim omnino habet codex Viennensis ab Hildebrando laudatus, tum etiam codex M S. Parisiensis quo nos usi sumus. Quin & Trithemij auctoritas ita confirmat, apud quem ita legitur in libro de scriptoribus ecclesiasticis, cùm de his Reginonis libris agit: *Scripsit autem præfatum opus, quod prænotatur de ecclesiastica disciplina & religione Christiana, jubente Rathbodo Archiepiscopo Treverensi.* Hildebrandus, cùm titulus deesset in codice academiæ Juliæ, & nihil adhuc certi compertum haberet de libro Viennensi, hunc titulum fecerat his libris: *De veteris Germaniæ disciplina ecclesiastica.* Postea, cùm missus ad illum fuisset titulus ex codice Viennensi, ista posuit in fronte libri: *Reginonis Prumiensis de disciplina ecclesiastica veterum præsertim Germanorum libri duo.* Nobis religio fuit discedere à scriptura veterum codicum. Sed antè quàm ultrà progrediamur, puto non injucundum Pag. 11.

fore lectoribus eruditis si heic proposuero titulum horum librorum, qualis nimirum hodie est in vetustissimo codice Parisiensi, deinde qualis esse debuit. Sic igitur illic legitur.

INCIPIT LIBELLUS
DISCIPLINIS ET RE
COLLECTUS EX JUSSU
RATHBODI TREVERICÆ
A REGINONE ABBATE
MONASTERII EX DI
CONCILIIS ET DECRETIS
FELICITER IN DEI NOMINE.
A M E N.

Hunc titulum vir eruditissimus Joannes Morinus sic edidit in appendice libri de pœnitentia pag. 39. *Incipit libellus de disciplinis recollectus ex jussu Rathbodi Trevericæ à Reginone Abbate monasterij ex divinis Conciliis & Decretis.* Scilicet destitutus fuit codice in quo extaret integer titulus. Nam in isto habetur tantùm media pars tituli, ea nimirum quæ charactere atro scribi debuit. Solebant antiqui librarij, venustatis causa, titulos librorum scribere interdum cum atramento, interdum cum minio, id est, rubro colore. unde rubrica pro titulo. Interdum verò utroque utebantur, scilicet ut prima linea atra esset, secunda rubra, tertia rursum atra, & sic de ceteris, vel è converso. Fortassis autem qui librum scribebat, non idem miniabat secundas lineas, sed illas alij cuipiam artifici miniandas tradebat. unde contingere quandoque poterat ut secundæ lineæ non describerentur per incuriam librariorum aut aliam ob causam, ut accidit huic libro Reginonis. Quod ut apertius evadat, heic visum est

sum est exhibere titulum istorum librorum, qualis nimirum esse debuit in codice Parisiensi, additis ex Viennensi lineis rubris quæ in nostro desunt.

INCIPIT LIBELLUS
DE ECCLESIASTICIS
DISCIPLINIS ET RE
LIGIONE CHRISTIANA
COLLECTUS EX JUSSU
DOMINI METROPOLITANI
RATHBODI TREVERICÆ
URBIS EPISCOPI
A REGINONE ABBATE
QUONDAM PRUMIENSIS
MONASTERII EX DI
VERSIS SANCTORUM PATRUM
CONCILIIS ET DECRETIS
ROMANORUM PONTIFICUM
FELICITER IN DEI NOMINE.

A M E N.

Illud etiam admonendum videtur, veteres illos librarios colore quoque interdum cæruleo aut viridi usos esse pro minio, ut videre est in vetustissimis codicibus manuscriptis.

RATHBODO] Fuit is Archiepiscopus Trevirensis, ut fert titulus, ordinatus anno DCCCLXXXIII. VII. Idus Aprilis, ut Regino tradit in libro secundo suorum Chronicorum. Huic enim credendum puto potiùs quàm Trithemio, qui scribit in Chronico Hirsaugiensi ordinatum illum fuisse anno octingentesimo octuagesimo sexto. Erat autem Abbas Mediolacensis. Anno deinde DCCCLXXXIX. abbatia sancti Servatij Trajectensis unita est Ecclesiæ Trevirensi beneficio & auctoritate Arnulphi Germaniæ Regis; ut patet ex ejus Præcepto, quod editum est à Vvilhelmo Kyriandro ex Gestis Treverorum, deinde verò ab Auberto Myræo. quam donationem confirmaverunt sequentes Reges. De Rathbodo porrò vide quæ scribuntur in annalibus Fuldensibus ad annum nongentesimum.

QUONDAM ABBATE] Legendum *Abbate*

quondam. Error contigit ex transpositione vocabulorum.

INQUISITIO. INCIPIT INQUISITIO] In veteri codice MS. Parisiensi hæc tantùm habentur, omissis videlicet lineis quæ minio rubricandæ erant.

VEL EJUS MINISTRI IN SUO INQUIRERE DEBEANT PER ATQUE PARROECHIAS.

Nos reliqua supplevimus, partim ope horum duorum verborum *Finit Inquisitio*, quæ extant post Inquisitionem in codice Parisiensi, tum etiam ex editione Helmæstadiensi, quæ sic habet in hoc loco: *Instructio de his quæ in visitationibus Episcopum vel ejus ministros per vicos, pagos, & parochias suæ diœceseos inquirere olim oportuit.*

EJUS MINISTRI] id est, Archidiaconi, Archipresbyteri, quibus sub Episcopo incumbit sollicitudo Ecclesiarum. Chartularium S. Dionysij de Capella in diœcesi Bituricensi cap. XXVI. *Monachi sæpissime calumniantes, venientes in præsentiam Domni Richardi, fecerunt clamorem de Archipresbytero ministro suo.* Vide Reginonem lib. II. cap. I.

IN PRIMIS] Non dubitabat Hildebrandus quin ista Inquisitio pertineret ad collectionem canonum à se editam. Sed tamen nunc certum est eam à Reginone positam esse in initio libri primi, uti ostendimus in præfatione. Præterea ea extat in codice Reginonis eo ordine quo nos illam edidimus, id est, post titulum operis. Denique Trithemius de hac ipsa lucubratione agens, primáque illius verba, ut assolet, referens, hoc ejus exordium fuisse docet: *In primis inquirendum.* In præfatiuncula porrò quæ posita est in fronte libri primi jam monuimus Inquisitionem istam fuisse formulam secundùm quam Episcopi & eorum ministri Presbyteros interrogabant per parœcias, eáque formula usum fuisse etiam Hincmarum Archiepiscopum Remensem. Quod itaque tunc in aversione & quasi per transennam dictum est, tantùm ut gustus quidam

istius Inquisitionis daretur erudito lectori, nunc paulò uberiùs explicandum est ob dignitatem materiæ, qua vix ulla est illustrior in hoc genere studiorum. Primùm itaque certum est eam sollicitudinem Episcopis antiquitus incubuisse ut plebes suas singulis annis per se visitarent, si id fieri absque gravi eorum incommodo posset; sin minùs, certè per Presbyteros aut Diaconos probabilis vitæ, qui reditus basilicarum & reparationes & ministrantium vitam inquirerent, uti scriptum est apud Reginonem in capite nono libri primi. qua de re pluribus nuper à nobis dictum est ad Agobardum. Presbyteri igitur qui plebes regebant, Episcopo aut ministris ejus rationem semel in anno reddere tenebantur suæ villicationis, tam de fide catholica & administratione sacramentorum quàm de bono basilicarum statu. Nulli enim sacerdotum licebat ignorare canones. Rudi deinde seculo, cùm Presbyteri utplurimùm expertes erant ecclesiasticæ disciplinæ, exutáque esset omnis priscorum canonum, ut vetustate exoletorum, reverentia, necessarium fuit illis componi breviſſimum regularum suarum breviarium, ne quis ignorantiæ prætextu se tueri posset. Quam ob rem edita est Admonitio illa quæ nunc circumfertur sub nomine Leonis I V. in qua continentur vivendi & docendi ecclesiasticæ regulæ. Sed antè quàm de illa plura dicamus, operæ pretium est observare consueviſſe rusticanarum Ecclesiarum Presbyteros ad civitatem venire singulis annis in cœna Domini, duabus de causis. primùm *pro inquisitione ministerij sui*, deinde *pro chrismate accipiendo*, ut verbis Hincmari utamur ex Capitulis ejus tit v. cap. v. Simul autem, ex instituto Karlomanni Principis in synodo cui sanctus Bonifacius interfuit, reddere tenebantur Episcopo rationem ministerij sui; ut patet ex ejus decreto, quod extat in libro quinto Capitular. cap. II. *Decrevimus quoque juxta sanctorum canones ut unusquisque Presbyter in parochia habitans Episcopo subjectus sit illi in cujus parochia habitat, & semper in quadragesima rationem & ordinem ministerij sui, sive de baptismo, sive de fide catholica, sive de precibus & ordine Missarum, Episcopo reddat & ostendat.* Refert istud decretum & Bonifacius in epistola cv. ad Cudbertum. Capi- INQUISITIO.

INQUISITIO. tula Herardi Archiepiscopi Turonensis cap. LXXIII. *Vt discendi gratia ad civitatem, vel ad loca constituta, Presbyteri veniant quadragesimali tempore.* Postea verò istud mutatum est, vetitúmque ne Presbyteri ad civitatem discendi gratia veniant tempore quadragesimali; ut patet ex Reginone lib. I. cap. LXXVI. Unde in libro VII. Capitular. cap. CVIII. scriptum est simpliciter absque nota temporis: *Vt unusquisque Presbyter per singulos annos Episcopo suo rationem ministerij sui reddat, tam de fide catholica, quàm de baptismo, atque de omni ordine ministerij sui.* Sed quamvis mutatum esset tempus quo venire ad civitatem Presbyteri debebant pro inquisitione ministerij sui & ut simul redderent rationem villicationis suæ, tamen manebat constitutio illa quæ Presbyteros semel in anno statuit ad Episcopum in civitatem venire synodo ejus interfuturos; ut patet etiam ex Concilio Arelatensi VI. cap. IV. In hac ergo synodo, post lectum evangelium, Diaconus publicè legebat Admonitionem de qua mox dicebamus; ut patet ex editione ejusdem Admonitionis quæ præfixa est Decreto Burchardi, ubi sic legitur: *Admonitio in synodo, finito evangelio, à Diacono legenda, Episcopo & ceteris in ordine sedentibus.* Istud ipsum probatur ex vetusto codice nostro M S. ubi hæc leguntur: *Postea legatur evangelium solito more: Respiciens Iesus discipulos suos, dixit Simoni Petro: Si peccaverit in te frater tuus. Sequantur septem psalmi cum precibus quibus placuerint. Quibus finitis, Episcopo & ceteris in ordine sedentibus, à Diacono legatur hæc Ammonitio: Fratres Presbyteri &c.* Postea introductum est ut illam Episcopus legeret, si vellet. Nam in Ordine Romano, cùm ventum est ad hunc locum, pro eo quod codex noster habet *à Diacono legatur &c.* ita scriptum est: *ab ipso Episcopo sive à Diacono ex ipsius persona legatur hæc admonitio.* Demum, cùm nollent Diaconum heic agere ministrum Episcopi, mentionem ejus ab hoc loco sustulerunt. In Pontificali quippe Romano Augustini Patritij de Picolominibus Episcopi Pientini ac in illis quæ postea cusa sunt ita legitur, nulla Diaconi mentione: *Demum Pontifex adhuc in sede prædicta cum mitra sedens, si placet, congregatos admonet & exhortatur sub hujusmodi verbis: Fratres*

cariſſimi &c. Sed redeamus ad antiquitatem. Deinde Inquisitio. Epiſcopus in ſynodo uniuſcujuſque parœciæ, cùm viſitationis munus obibat, Preſbyteros interrogabat ſecundùm titulos Admonitione illa comprehenſos. Synodum vocavi viſitationem Epiſcopi, Concilij Rotomagenſis auctoritate fretus: ubi, prout à Reginone laudatur in initio libri ſecundi, præcipitur Archidiaconis & Archipreſbyteris qui parœcias viſitant cum Epiſcopo, uti cùm is ad aliquam Eccleſiam acceſſurus eſt, ei præeant uno vel duobus diebus, plebémque admoneant *ut omnes ad ejus ſynodum die denominata imprætermiſsè occurrant.* Sed quid opus, inquies, ut plebes adſit in Eccleſia cum Epiſcopo, quando ille viſitat parœcias ſuæ diœceſeos? Primùm, quoniam Epiſcopus inquiſiturus erat de vita & converſatione Preſbyterorum ac ſequentium Clericorum, teſtimonium habendum erat Chriſtianæ plebis quæ illic vice Chriſti regebatur. Sed præterea Epiſcopus in ſynodo illa interrogabat etiam de vita laicorum, ſi quis videlicet inceſtum, adulterium, aut homicidium commiſiſſet, ſi quis alienas res rapuiſſet, & plurima hujuſcemodi, ut patet ex Reginone lib. I. cap. VII. & X. & lib. II. cap. V. Ea cauſa erat adunandæ plebis eccleſiaſticæ. Atque in ſancta illa priſcorum Epiſcoporum cura & diligentia poſitus haud dubiè erat nervus eccleſiaſticæ diſciplinæ; qua ruente, neceſſe eſt omnia in pejus ruere & retro collapſa referri. Igitur ut ad rem ipſam veniamus, ſic conſtituere poſſumus, Inquiſitionem illam, ut & Admonitionem, non unius cujuſpiam diœceſeos fuiſſe, ſed generalem omnium, adeóque uſu receptam per omnes Occidentis regiones. Admonitionem ſanè, cui reſpondent tituli Inquiſitionis, per omnes ubique orbis noſtri provincias uſurpatam fuiſſe hinc colligi poteſt quòd in fronte Burchardi, uti jam adnotavimus, & in veteri codice noſtro M S. deſcripta eſt tanquam formula eorum quæ ab unoquoque Epiſcopo adnuntianda erant Preſbyteris in ſynodo civitatenſi reſidentibus. quam ſententiam confirmat & hodiernus Eccleſiæ uſus, ſecundùm quem ea Admonitio, quamvis multùm diverſa & mutata ab illa veteri, ab Epiſcopo mitrato legitur reſidente in ſua ſynodo diœceſana. Præterea cùm illa antiquitus in va-

INQUISITIO. riis regionibus ac diœcesibus usitata fuerit, par est existimare factum id ab Episcopis ex formula. Nam usu cognitam fuisse in Hispania Tarraconensi ex eo colligi abundè potest quòd descripta reperitur in vetustissimo codice MS. monasterij Rivipullensis in diœcesi Ausonensi. Pro Italia fidem faciet Ratherius Episcopus Veronensis, qui illam totam integram inseruit in suo sermone synodali, qui editus est in tomo secundo Spicilegij Dacheriani. In Germaniam denique penetrasse docet editio illa Burchardi quam suprà memoravimus, tum etiam vetus codex MS. monasterij Neresheimensis in diœcesi Augustana, ubi illa habetur sub titulo sermonis synodalis. Hunc sermonem Marcus Velserus edendum dedit primùm Jacobo Gretsero in calce Apologiæ Baronianæ pag. 457. deinde verò Severino Binio in secunda Conciliorum editione. Frustra porrò est idem Velserus; qui propterea quòd codex ille Neresheimensis scriptus est anno MIX. existimat sanctum Udalricum Episcopum Augustanum istius sermonis auctorem esse. Frustra inquam, cùm ex his quæ dicta hactenus sunt facilè colligi possit Admonitionem illam multò antiquiorem esse sancto Udalrico. Existimant vulgò conditam illam fuisse à Leone IV. Pontifice Romano, cui illam tribuunt nonnulli vetusti codices. Sed ego puto illam Leone antiquiorem esse & eodem prorsùs tempore emersisse quo Inquisitio prodiit. In ea verò sententia omnino sum, ut quoniam nonnulla in Inquisitione continentur adversùs paganos & mores ac superstitiones à paganis descendentes, putem illam fuisse conditam ævo sancti Bonifacij Archiepiscopi Moguntini, aut certè non ita multò pòst, subinde verò auctam & emendatam pro variis Ecclesiarum ac provinciarum consuetudinibus & moribus populorum. Multùm interim debemus Reginoni, qui nobis illustre hoc antiquitatis monumentum conservavit integrum, adeóque locum dedit huic nostræ observationi. Optandum autem esset ut quemadmodum Admonitio retinetur magna ex parte, ita Inquisitio revocaretur in usum à sanctissimis seculi nostri Episcopis, ut una disciplinæ forma esset in omnibus, & ut miserrimi rusticanarum Ecclesiarum Presbyteri, qui maximam partem

eorum quæ Admonitione & Inquisitione continentur prorsùs ignorant, ad cognitionem traherentur & studium earum rerum quas ipsos scire necessarium omnino est ut iram vitare possint summi pastoris pastorum Domini nostri Jesu Christi. Quotus enim quisque est hodie, præsertim in provinciis ab humanitate soli Parisini dissitis, cui hæc nota sint? Sed Episcoporum ista cura est, non Clericorum. Itaque ipsi viderint. Ego me culpa libero. INQUISITIO?

MISSAL. PLENAR.] Ita codex Parisiensis & editio Helmæstadiensis. & consentiunt etiam omnes editiones Admonitionis. Vvalterius tamen Aurelianensis cap. VII. habet, *Missalem*, *Psalterium*. Hanc lectionem adjuvat caput LXXII. libri primi Capitularium: *Evangelium & Psalterium & Missale*. Vide etiam Bedam in capite secundo libri de remediis peccatorum. c. 10.

RETIATI] Editio Helmæstadiensis & Capitula Hincmari habent *recitati*, nullo, ut arbitror, sensu. Nam isthic non agitur de recitatione divini officij, sed an libri ad rem divinam faciendam necessarij sint bene religati & compacti. Quemadmodum enim summa cura providebant ut libri illi bene correcti essent & emendatissimi, ut patet ex variis locis Capitularium & ex institutionibus Episcoporum illius ævi, ita profectò debebant providere ne per incuriam dissipari possent, si religati ac compacti probè non fuissent. Ea de causa Episcopus inquirebat per parœcias an bene retiati essent. Retiatos autem dixerunt, ut opinor, similitudine ducta à retibus factis ex nervis, partem pro toto accipientes. Nam libri in dorso religantur ad nervos. c. 11.

CERARIOS] Lib. v. Capitular. cap. CXXVIII. & lib. III. Leg. Longobard. tit. v cap. 1. *De cerariis & tabulariis & chartulariis sicut à longo tempore fuit observetur*. Cerarios Lindenbrogius interpretatur eos qui cera obsignant literas, quem sequitur Spelmannus. Heic tamen apud Reginonem longè aliud significat hoc vocabulum. Moris haud dubiè tum erat, quod & hodie quoque apud Lemovices observatur, ut in unaquaque Ecclesia esset certus cereorum numerus, sed cereorum qui hominis staturam æquarent, ita porrò crassi essent ut eos homo ambabus manibus amplecti aut comprehendere vix posset, moles cereorum, ut c. 12.

INQUISITIO. vocat Vigilantius apud Hieronymum. Cereos, ut dixi, istiusmodi pro cujusque facultatibus plures aut pauciores habent Ecclesiæ Lemovicum, qui in multos annos durant, & *Cires* vocantur. quod vocabulum nihil præterea significat quàm istud cereorum genus. Ij ergo intra Ecclesiam servabantur in certo loco, in conspectu tamen fidelium semper positi; accendebantur autem in præcipuis festivitatibus, tum etiam circumferebantur in processionibus. Nam ista sic hodie fiunt ex veteri haud dubiè instituto. Et quia cerei illi diù durabant, numerabantur in supellectili Ecclesiæ. Eam itaque ob causam inquirebant olim quot cerarios haberet unaquæque Ecclesia.

c. 13. BONVARIA] Editio Helmæstad. *bona arva.* Hincmari Capitula tit 11. cap. 11. *Si habeat mansum habentem bunnuaria. duodecim.* Idem Hincmarus in opusculo LV. capitulor. cap. 1. de Attolæ curte: *Non habet nisi de terra arabili bunnuaria duo semis, & de alia terra &c. bunnuaria quatuor semis. quæ in summa sunt de terra arabili bunnuaria septem.* Lotharius Imperator lib. 111. Leg. Longobard. tit. 1. cap. XLVI. jubet ut secundùm constitutionem Ludovici patris sui unicuique Ecclesiæ *unus mansus cum xij. bunvariis de terra arabili detur.* Præceptum Karoli Calvi pro monasterio sancti Bertini in Sithiu: *mansum indominicatum cum bunvariis decem.* Charta Macharij & Gondradæ pro Ecclesia Cameracensi apud Baldericum lib. 1. cap. LII. *Mansum dominicatum cum castitiis, ad quem respiciunt de terra arabili bunvaria quatuor.* Glossarium Papiæ: *Bunvarium, mensura quædam terræ, sicut jugera.* Igitur per mansum habentem bunvaria duodecim intelligi debet mansus in quo tantum terræ arabilis sit quantum opus est ad seminandum duodecim modios. Juvat hanc interpretationem vetus charta Jonæ Episcopi Augustodunensis edita in tomo VIII. Spicilegij Dacheriani pag. 147. ubi, pro eo quod heic habetur *bonvaria duodecim*, legitur: *Dono etiam in loco qui appellatur Biat terram arabilem ad modios duodecim.*

c. 18. LAICO AUT FEMINÆ] Admonitio synodalis antiqua: *Et nullus præsumat tradere communionem laico aut feminæ ad deferendum infirmo.* Vir clarissi-

mus Henricus Valesius, cùm non animadverteret Admonitionem istam multò antiquiorem esse ævo Ratherij Episcopi Veronensis & Udalrici Episcopi Augustani, ex eo loco collegit usum illum tradendi communionem laicis ac feminis ad deferendum infirmis perseveràsse in Ecclesia usque ad decimum seculum. quam conjecturam amplexus postea est vir eruditus qui nuper in lucem emisit historiam eucharistiæ. Falsa argumentatio. Nam si isto argumentandi genere uti liceret, pari ratione necessariò colligeremus rem quam omnes scimus esse falsissimam, nimirum eundem usum mittendi eucharistiam infirmis per laicos ac feminas etiamnum perseverare in Ecclesia, cùm in Admonitione synodali quæ per universas Occidentis Ecclesias singulis annis legitur ab Episcopis in suis synodis diœcesanis ita scriptum habeatur in Pontificali Romano: *Nullus præsumat tradere communionem laico aut feminæ ad deferendum infirmo.* Vide infrà lib. 1. cap. cxx. & cxcix. INQUISITIO.

INVADIUM DARE] pignori tradere, *donner en gage.* pro quo & ætas Hincmari & sequentia secula dixerunt etiam vadimonium, ut infrà adnotabitur. inde invadiare, *engager.* c. 36.

IN AMORE SANCTOR.] Infrà lib. 1. cap. CCXIII. *nec precari in amore sanctorum vel ipsius animæ bibere.* Vide Cæsarium Arelatensem homilia sexta inter eas quæ à nobis editæ nuper sunt. c. 39.

TURPIA IOCA] Infrà cap CCXIII. libri primi: *vel turpia joca.* Sic tum dicebant pro *turpes jocos.* Falluntur ergo qui ista tentant emendare ad leges grammaticæ. Concilium Remense sub Karolo magno cap. XVII. & Additio III. Capitular. cap. XVIII. *Ut Episcopi & Abbates ante se joca turpia facere non permittant.* Capitula Herardi Archiepiscopi Turonensis cap. CVIII. *Ut Presbyteri & Clerici ante se joca turpia fieri non permittant.* Sic *lusa diabolica* ibidem cap. CXIV.

SI NIHIL PATRIMONII] Vide quæ de hac re dicta à nobis sunt ad librum tertium Salviani adversùs avaritiam pag. 425. postremæ editionis. c. 40.

SI MISSAM CANTAT] Infrà lib. 1. cap. CXCIX. *Dictum est nobis &c.* Istud prohibebatur c. 42.

INQUISITIO. haud dubiè ne sacrificium videri posset imperfectum si Presbyteri non communicarent de corpore Domini. Quod crimen adeo magnum putabant antiquitus ut inter ceteras gravissimas accusationes adversùs Joannem XII. propositas in Concilio Romæ habito anno DCCCCLXIII. testetur continuator Luitprandi lib. VI. cap. VII. objectum illi fuisse quòd Missam aliquando celebrasset & non communicasset. *Petrus*, inquit, *Cardinalis Presbyter se vidisse illum Missam celebrasse & non communicasse testatus est.*

c. 51. SI INDIFFER. BAPTIZET] id est, utrum absque necessitate baptizet alio tempore quàm in Paschate & Pentecoste.

c. 57. EX CORDE SUO] Illud vult Inquisitio, ut cùm Presbyter exceperit confessionem pœnitentis, ei pœnitentiam injungat juxta modum culpæ, *non ex corde suo*, id est, non ex animi sui motu, non ex impetu quodam mentis & voluntate, sed prout in Pœnitentiali scriptum est, in quo omnia peccatorum remedia, omnes pœnæ continentur. Eam ob causam edicitur infrà in capite XCV. istius Inquisitionis ut quilibet Presbyter habeat Pœnitentiale, *ut secundùm quod ibi scriptum est interroget confitentem, aut confesso modum pœnitentiæ imponat.* Et Karolus magnus in fine Capitularis ad Salz admonet ut unusquisque Presbyter *de canonibus doctus sit, & suum Pœnitentiale bene sciat.* Quantum autem absumus à modestia illorum temporum!

c 66. CUM ILLA ALBA] Admonitio synodalis antiqua: *Nullus in alba qua in suos usus utitur præsumat cantare Missam.* Capitulare Riculfi Episcopi Suessionensis cap. VII. *Hoc autem omnimodis prohibemus, ut nemo illa alba utatur in sacris mysteriis qua in quotidiano vel exteriori usu induitur.* Hinc ergo colligitur Presbyteros alba semper indutos fuisse antiquitus, eáque nota distinctos fuisse à Clericis inferiorum ordinum, quibus albæ usus erat interdictus extra tempus oblationis vel lectionis. Concilium Carthaginense IV. cap. IV. *Vt Diaconus tempore oblationis tantùm vel lectionis alba utatur.*

c. 69. SI DIEM DOMINIC] Vide Notas ad Agobardum pag. 20. & ad Concilia Galliæ Narbonensis pag. 45.

INQUISITIO.

INGENUIS] id est, liberæ conditionis. Gregorius Turonensis lib. x. cap. XXIX. de Aredio Abbate : *Lemovicinæ urbis incola fuit, non mediocribus regionis suæ ortus parentibus, sed valde ingenuus.* id est, nobilis. Inde servus vel colonus qui beneficio domini libertatem consecutus erat, ingenuus dicebatur & ingenuitate donatus. Hinc carta ingenuitatis in libris Capitularium, in lege Longobardorum, & alibi.

SERVILI CONDITIONE] id est, si servus sit originalis, natus è servis. Vetuerat enim sanctus Leo ad Episcopos per Campaniam, Picenum, & Thusciam constitutos scribens, ne quis eorum qui originali aut alicui conditioni obligati sunt, ad ordinem sacrum admitteretur, nisi fortè eorum petitio aut voluntas accesserit qui aliquid sibi in eos vindicant potestatis. qui locus relatus est in libro septimo Capitular. cap. XXXIV. Inde *servus à nativitate* in epistola CVII. inter Bonifacianas. In epistola denique cleri Ravennatis ad Karolum juniorem, quæ à Cordesio edita est, aiunt hanc consuetudinem esse in Ecclesia Ravennatensi, ut qui ad sacerdotij dignitatem ordinandus est, is interrogetur *si servili aut originariæ conditioni* obnoxius sit. Ebbonem Remensem Archiepiscopum fuisse *ex originalium servorum stirpe* scribit Theganus in capite XLIV. de gestis Ludovici Pij. Omnino autem puto servorum nomine, præter propriam vocabuli significationem, intelligi colonos, id est, eos qui dominis locorum & villarum ab origine sua debebant operas pro colendis agris. Cùm enim dominis opus esset plurima colonorum hujusmodi multitudine, nolebant eos fieri Clericos, ne quid utilitatibus suis decideret. Sed postea quàm ista mutata sunt, tum coloni quoque facti sunt Clerici absque voluntate dominorum. Reperio tamen in veteri regesto archivi regij Paris. transactionem, ut vocant, initam anno MCCLXXI. inter dominam & colonos de Vendopera, vulgò *Vandeuvre*, in qua inter cetera continetur non posse filios habitatorum illius loci offerri ad clericatum præter consensum dominorum, aliàs illos hereditate paterna privandos esse qui contrà promoverentur ad ordines ecclesiasticos. Hæc sunt verba veteris instrumenti : *Et il ne pourront faire leurs*

INQUISITIO. *enfans Clers se n'est par la volenté de ladicte Dame & du devant dit Seigneur & de leurs hoirs. Et cils qui le feront, seront en la merci de la devant dicte Dame & au Seigneur. Et ottroient que li Clers qui seroit fait encontre la volenté au Seigneur ne preigne riens és biens du pere ne de la mere, ainçois seroient au Seigneur.* Denique etiam Philippi IV. ævo hoc jus valuisse inter Francos patet ex literis istius Principis quas edemus in appendice actorum veterum. Vide porrò formulas veteres incerti auctoris cap. VIII. & cap. *Eò lubentiùs.* de serv. non ordin. ex libro X. Regestor. Innocentij III. epist. LXXIII.

c. 83. BENE LEGERE] Ea igitur erat seculi illius infelicitas ut necesse esset Presbyteros ab Episcopis interrogari utrum bene legere nossent. Quod non solùm in Presbyteris inferioribus contingebat, sed etiam in illis interdum qui ad summum sacerdotium eligebantur. Testis Karolus Calvus in epistola ad Nicolaum Papam, loquens de Gislemaro, qui ad pontificatus honorem electus erat in Ecclesia Remensi. *Qui dum ante Episcopos discutiendus adsedisset, oblatus est ei textus evangelicus. Cùm autem ipsum aliquatenus legere, nihil tamen intelligere omnes pariter cognovissent, reprobatus ac velut insipiens ab omnibus est dejectus.* Istud ipsum deplorant Episcopi in Concilio Valentino congregati anno DCCCLV. his verbis: *Et quia indiscussi & inexaminati, scientiæque literarum penè ignari, minùsque apostolicæ præceptioni appropinquantes, peccatis nostris agentibus, per civitates Episcopi ordinantur.* Quod adversùm se scriptum esse docet Hincmarus in capite XXXVI. posterioris operis adversùs Gotheschalcum. Quid autem faciunt hodie qui librorum divinorum editiones procurant quàm ut Presbyterorum nostri seculi insciciam prodant, cùm in Missalibus & Breviariis notant accentus? Annon ita fit quia putant libros illos in manus talium Presbyterorum incidere posse qui bene legere nesciant, adeóque juvandos esse notatione accentuum?

c. 84. EX CORDE] *par cœur*, memoriter. Regula sancti Benedicti cap. IX. *Post hos lectio Apostoli sequatur, ex corde recitanda.* Capitulare Ahytonis Episcopi Basileensis cap. IV. *Ut fides sancti Athanasij à sacerdotibus*

discatur, & ex corde die dominico ad horam primam recitetur. quem locum facilè explicat sequens caput istius Inquisitionis. Vide infrà lib. I. cap. CCLXXII. INQUISITIO.

AGENDIS DEFUNCTOR.] id est, in precibus publicis quæ fiunt pro mortuis. Beda lib. II. hist. eccles. cap. III. *Agenda illorum solemniter celebrantur.* Capitula Herardi Archiepiscopi Turonensis cap. CXVI. *De orationibus & eleemosynis & Missarum celebrationibus pro fidelibus defunctis agendis.* Agenda igitur dicta ab agendo Missam. Lib. VI. Capitular. cap. CI. *Qui in domo sua oratorium habuerit, orare ibidem potest. Missas tamen in eo celebrare non audeat nec agere cuiquam permittat sine permissu vel dedicatione Episcopi loci illius.* Concilium Carthaginense secundum cap. IX. *Quisquis Presbyter inconsulto Episcopo agenda in quolibet loco voluerit celebrare, ipse honori suo contrarius existit.* Refertur hic locus in libro sexto Capitular. cap. CCXXXIV. & Additione IV. cap. L. ubi legitur *agendam* pro eo quod editiones Concilij Africani habent *agenda.* In libro tamen quinto cap. XXXVIII. *agenda* legitur tam in libris editis quàm in manuscriptis. Vide eruditissimum virum Hugonem Menardum in Notis ad Concordiam regularum pag. 355. c. 89.

COMPOTUM] Capitula Herardi cap. CXXV. *Ut Presbyteri compotum discant.* Istud summa cura tum providebant Episcopi, ut nullus Presbyterorum ignoraret computum. nimirum ut eo pacto invenire facilè possent epactas, concurrentes, literas dominicales, festa mobilia, & alia hujuscemodi. Extat autem de hoc argumento dialogus Rhabani nondum editus, Macario monacho dicatus; cujus meminerunt Rudolfus monachus & Trithemius. c. 92.

SAPIAT] Sciat. Bonifacius epist. CXXXII. ad Zachariam: *consilium & præceptum vestræ auctoritatis, id est, apostolicæ sedis, habere & sapere debeo.* Lib. VII. Capitular. cap. 100. & apud Ivonem parte VI. cap. 300. *Sacerdotes qui rite non sapiunt adimplere ministerium suum.* Jonas Episcopus Augustodunensis in tomo octavo Spicilegij Dacheriani pag. 146. *pro posse & sapere.* Ratherius Veronensis in tomo secundo ejusdem Spicilegij pag. 305. *Quòd si vis ad Ecclesiam sancti Michaëlis ire, sapias, dicit Ratherius Episcopus, quòd*

non libentiùs te recipit in secunda feria sanctus Michaël quàm in alia. Inde sapientia pro scientia vel arte infrà lib. II. cap. 368.

LIB. I. EX CAPITULIS SYNOD.] Duplex ergo Capitulorum regiorum genus erat. Et alia quidem erant regia simpliciter, id est, in Consilio Principis inventa & statuta. Alia verò erant synodalia, regia sanè, sed in synodis facta, & utplurimùm de rebus ecclesiasticis. qualia sunt ista. Hincmarus in epistola XXXIX. & in libro de divortio Lotharij & Tetbergæ in responsione ad sextam interrogationem: *Nec prætereundum quia legimus in Capitulis Augustorum fuisse vetitum frigidæ aquæ judicium, sed non illis synodalibus quæ de certis accepimus synodis.*

C. 5. PROPTER SUAM QUIETEM] Haud dubiè moles negotiorum major incumbit Episcopo cùm in civitate est quam cùm in rurali parœcia degit, præsertim si ea multùm remota à civitate sit. Quam ob causam visum est interdum nonnullis, qui liberioris ac quietioris vitæ cupidine ducebantur, deserendam esse cathedram principalem ut ad rusticanam quampiam parœciam se conferrent. Istorum temeritatem compescuit synodus quinta Carthaginensis, in qua sic scriptum est: *Placuit ut nemini sit facultas, relicta principali cathedra, ad aliquam Ecclesiam in diœcesi constitutam se conferre.* Tanti autem momenti Karolo magno visa est hæc regula ut eam legis vicem in Gallia obtinere voluerit, ita præcipiens lib. I. Capitular. cap. XLI. *Vt non liceat Episcopo principalem cathedram suæ parochiæ negligere & aliquam Ecclesiam in sua dioceſi magis frequentare.* quem locum ex Concilio Rotomagensi cap. XVI. refert Burchardus lib. I. cap. LXXXI. Nolebat enim illum laudare ex libris Capitularium. Qui ergo privatum secessum quærebant propter suam quietem, iidem *pro sua quiete & voluptatibus* (ut acriter conqueritur Hincmarus in epistola XLV. cap. XVI.) Chorepiscopos sub se habebant; ut interim dum ipsi venationi, aucupationi, & ceteris seculi oblectamentis operam dabant, quod agi solitum à plerisque seculi illius Episcopis testatur Agobardus, Chorepiscopi vicem eorum in omni ministerio episcopali supplerent, & omnino ipsos fasce levarent epis-

copali. Itaque patres Concilij Meldensis, qui in isto capite inuehuntur adversùs Episcopos propter suam quietem ad remotiora loca secedentes, in capite dein XLIV. damnantes eos qui ministerium suum committunt Chorepiscopis, malum illud ortum esse aiunt ex desidia Episcoporum. Et antea Karolus magnus monuerat lib. VI. Capitular. cap. CXIX. Chorepiscopos factos esse ab Episcopis indoctis & qui *quietibus ac delectationibus suis* inhærebant. Viderint Episcopi nostrates an hæc querela in illos competat, id est, utrum voluptatibus suis magis dediti sint quàm curæ gregis dominici. LIB. I.

PLACUIT] Ex Concilio Bracarensi II. cap. II. C. II.

DUOS SOLIDOS] nimirum pro jure visitationis, ut hodie loquimur. Eo fortassis jure nixus Gausbertus Cadurcorum Episcopus, qui circa annum DCCCCXLV. eam cathedram tenuit, Ecclesiæ sanctæ Mariæ Carbonacensis tribuens nonnullas res, hanc conditionem apponit tabulis donationis: *Sed annuatim, festivitate sancti Stephani, quæ celebratur* VII. *Kal. Ianuarij, partibus nostris successorúmque nostrorum solidi duo persolvantur.*

DELATA] Caput istud non extat hodie inter canones Concilij Triburiensis. Refertur tamen etiam à Burchardo. Sed is accepit ex Reginone. Sancta profectò constitutio & sanctissimis Episcopis dignissima. Præiverant autem illis Karolus Calvus in Capitulari Tolosano cap. VI. & Episcopi apud Valentiam in Viennensi provincia congregati anno DCCCLV. Vide lib. V. de concordia cap. 51. §. 7. C. 12.

MANSIONES] id est, procurationes, ut sequens ætas vocavit. Nam alibi mansionum nomine intelliguntur ædes & hospitia. Gregorius Turonensis lib. III. cap. XV. *ingressus mansionem domini sui.* Lib. VI. Capitular. cap. LXXXII. *Si quis homini aliquò pergenti mansionem vetaverit.* Et alibi sexcenties. Hinc mansionaticus pro jure hospitij quod domino debebatur expensis possessoris, id est, procuratio. Vide Sirmondum in Notis ad Capitula Karoli Calvi pag. 105.

NISI ANTEA DOTEM] Lib. I. Antiquitatum Fuldens. pag. 526. *Hæc est dos & terminatio cum qua dotatur & sanctificatur Ecclesia Estigenfeld ab Erhe-* C. 23.

LIB. I.

naldo Archiepiscopo, quando simul Abbas & Episcopus extitit. Operæ pretium fuerit, ad illustrandum hunc canonem Vvormatiensem, referre literas Jonæ Episcopi Augustodunensis de dote & consecratione basilicæ sancti Sebastiani apud Montem Buzninum. Præclarum profectò antiquitatis monumentum, cui edendo non alibi commodior erit locus. Dabimus itaque post Notas in appendice actorum veterum. Interim heic adnotabimus laicos qui fundabant & dotabant Ecclesias, sibi retinuisse Ecclesias à se dotatas & potestatem tribuendi beneficij, cùm Ecclesia viduata esset, tanquam patronis. Quo fiebat ut qui Ecclesias obtinere à patronis volebant, eas vel numerata pecunia vel fœdis obsequiis acquirerent. Declamat vehementer adversùs perditissimam illam consuetudinem Hincmarus Archiepiscopus Remensis in suis Capitulis tit. 1 v. cap. v. apertè scribens Presbyteros qui ista faciebant, se suósque nutritos, id est, Clericos in Ecclesiis suis educatos & altos, in maledictionem mittere, *cùm dato patronis præmio vobis & illis peccatum emitis.* Rursum qui fundabant Ecclesias, ea mente illas fundabant, ut Presbyteros in possessionibus suis habere possent qui eis divina officia ac mysteria celebrarent, ut necesse illis non esset ire ad Ecclesias paroeciales intra quarũ limites novæ illæ Ecclesiæ ædificabantur, quemadmodum graviter conqueritur Agobardus Lugdunensis Archiepiscopus in capite undecimo libri de privilegio & jure sacerdotij. Ea de causa sibi retinebant, ut dixi, potestatem tribuendi beneficij. Atque ut id faciliùs obtinerent ab Episcopis, quibus vetitum erat ne consecrarent novas Ecclesias donec eis constaret illas esse dotatas, aliquam agrorum suorum partem assignabant pro dote Ecclesiæ. Unde facilè colligitur verissimam esse clarissimi viri Francisci de Roye Antecessoris Andegavensis conjecturam, qui existimat fundatorem ideo appellatum esse patronum quòd quondam fuerit dominus eorum ex quibus fundata est Ecclesia. Sed ex literis Jonæ Episcopi Augustodunensis colligimus non absurdam esse illorum opinionem qui putant fundatores Ecclesiarum appellatos fuisse patronos à patrocinio quod illis præstare debent. Nam conditor Ecclesiæ Montis Buznini hanc conditionem apponit

ponit in chartula dotis : *Ea videlicet conditione ut dum nos vel unus legalium heredum propinquior superstites apparuerimus, non tam jure dominationis & hereditatis quàm defensionis & protectionis in mundeburdum omni tempore vitæ nostræ habere valeamus.* Certè Innocentius III. in Concilio Lateranensi cap. XLV. adnotavit jus patronatus inventum esse ad defensionis subsidium, ut rectè observatum est ab eodem Antecessore. Lib. I.

MANSUS INTEGER] id est, qui habeat bunvaria duodecim, ut dictum est in Inquisitione. Unde conqueritur Hincmarus Remensis Attolæ curtem habere tantùm bunvaria septem de terra arabili. Rectè ergo Hadrianus Valesius vir clarissimus in libro XXV. rerum Francicarum loquens de possessionibus quas Karolus Martellus ademit Episcopo Autissiodorensi, cui centum tantùm manſi, ut Robertus scribit, relicti sunt, de his inquam agens Valesius interpretatur mansos illos fuisse duodenum circiter jugerum singulos. c. 24.

ALIQUOD SERVITIUM] Hæc lex ostendit agros & possessiones quæ ad Ecclesiam pertinent, immunes esse à pensitatione tributorum ac vectigalium, mansum nimirum illum de quo paulò antè dictum est, & omnes omnino res quæ ad Ecclesiam pertinent. id quod sequens ætas vocavit fiscum presbyteralem, feudum presbyterale vel sacerdotale, item ministerium presbyterale. At si Presbyteri, qui Ecclesias illas regunt, aliquos agros habent sibi proprios, agrorum illos conditionibus obnoxios esse. Vide exceptiones Egberti Archiepiscopi Eboracensis cap. XXV.

CUM SUA LEGE] id est. Qui ista feciſſe convictus fuisset, non solùm ablata restitueret, sed insuper legis mulcta ei irrogaretur, id est, legis secundùm quam Presbyteri vixerint. Nam tum in regno Francorum, ut diversæ gentes, ita diversæ leges erant. Franci enim sua lege vivebant, Longobardi sua, Burgundiones item & Saxones sua, ac sua Gotthi, & sic de aliis; uti diximus ad legem Agobardi adversùs legem Gundobadi Secundùm porrò diversas leges diversæ erant mulctæ legibus constitutæ. Nihil autem vulgatius in his libris Reginonis & in libris Capitularium quàm hæc verba, *suam legem restituant, cum sua lege componant*, & alia similia. Legis ergo vocabulo c. 27.

LIB. I. heic mulcta intelligitur. Charta de Balbiniaco in veteri Chartulario Ecclesiæ Augustodunensis: *Quòd si fortè incontinentes manus ad aliquid juris præfatæ Ecclesiæ extenderent, infra quadraginta dies ex quo positi essent ad rationem, rem ablatam sine lege restituerent. Sed si infra quadraginta dies non fieret restitutio, ultra quadraginta dies capitale rediret cum lege.*

c. 36. DE OPERE] Justissima lex. Quid enim æquius quàm ut hi suppeditent sumptus ad restaurandam Ecclesiam qui bona ejusdem Ecclesiæ possident? Sed si hodie lex ista locum haberet, & qui decimas infeodatas tenent, & qui pensiones, ut vocant, super beneficiis ecclesiasticis constitutas habent, ij omnes pro sua quisque portione tenerentur ad reparationem Ecclesiarum. Verùm sic gravissima injuria fieret juri quod nunc publicum est.

NONAS ET DECIMAS] id est, quintam partem fructuum ex prædiis quæ laici ab Ecclesiis tenebant in feudum, cujusmodi illi generis essent; ut rectè explicat vir illustrissimus Petrus de Marca Archiepiscopus Parisiensis in libro primo historiæ Benearn. cap. XXVIII. §. XV. Hinc nonarum & decimarum vestitura in diplomate Karlomanni Regis pro Ecclesia Aurelianensi. Hinc Lambertus Cenomanensis Episcopus ad Hildebrandum Sagiensem Episcopum scribit excommunicatum à se fuisse Rainonem quendam, qui nonam & decimam Ecclesiæ suæ retinebat.

BANNUM NOSTRUM] id est, bannum dominicum, bannum regium. Bannum hoc loco idem quod lex, mulcta, seu emenda, ut hodie loquimur. *Il l'amendera.* Infrà pag. 214. 324. & 368. bannus Episcopi. Nam alibi bannus interdum significat edictum sive publicam denuntiationem factam per præconem, interdum verò confiscationem, proscriptionem, exilium, ut adnotat Sirmondus ad Capitula Karoli Calvi.

BENEFICIUM] feudum, ecclesiasticum nimirum; ut patet ex verbis legis, & docet etiam caput XLIII. istius libri, itémque LVII. Hereditaria autem ut plurimùm erant illa beneficia, ut patet ex libris Capitularium. Insignis est in eam rem locus ex dialogo de statu Ecclesiæ quem vir clarissimus Joannes Cordesius Canonicus Lemovicensis edidit cum epistolis

Hincmari. Itaque in dialogo illo sic legitur : *In Saxonia autem & Germaniæ partibus quandam umbram justitiæ in hac re adhuc reservari opinio est. Inthronizato enim Episcopo, omnes quicunque Ecclesiæ beneficia tenent, ante pedes Episcopi inthronizati ea deponunt, in potestate Episcopi quem honorare antiquo beneficio vel quem expoliare malit relinquentes.* Vide Notas nostras ad Capitulare Compendiense Karoli Calvi. LIB. I.

Caput istud sumptum est ex libro secundo Capitular. cap. v. c. 41.

NOVALIA RURA] Hæc constitutio duas partes habet. Primò statuit ut decimæ ex novalibus persolvantur Ecclesiis intra quarum limites novalia rura constituta sunt. Deinde jubet ut si quæpiam persona magnæ nobilitatis aut dignitatis aliquod novale in saltu conlaboraverit, ibidémque Ecclesiam construxerit, decimæ illius novalis conlaborati pertineant ad Ecclesiam noviter ædificatam. Sed vult Princeps ut novalia quorum decimæ subtrahuntur antiquæ Ecclesiæ, ultra milliaria quatuor vel quinque distent ab Ecclesia illa antiqua. Itaque ea quæ in vicino erant, decimas debebant antiquis Ecclesiis. Postea Romani Pontifices, ut paupertatem & inopiam monachorum sublevarent, eos liberarunt à præstatione decimarum ex agris novalibus quos ipsi propriis manibus laborarent. Richardus Archiepiscopus Cantuariensis ad Cistercienses scribens apud Petrum Blesensem epistola LXXXII. *Si Dominus Papa indulgentia speciali quandoque privilegiavit vos, dum ordo vester in paupertate gaudebat, dum in usus egentium suæ tenuitatis viscera libenter effundebat, potuit tolerari ad tempus, licèt in communem redundaret injuriam, quod causa necessitatis fuerat introductum. Nunc autem, quando vestræ possessiones multiplicatæ sunt etiam in immensum, privilegia hæc potiùs ambitionis quàm religionis instrumenta censentur.* Joannes Saresberiensis lib. VII. de nugis curialium cap. XXI. *Primò quidem, dum religio paupertate gaudebat, & in aliorum necessitates aut usus effundebat viscera inopiæ suæ, indulta sunt privilegia possessionibus; quæ, necessitate cessante, & frigescente caritate, potiùs avaritiæ quàm religionis instrumenta creduntur.* Cùm ergo agri illi magnam haberent invidiam, quia in immensum c. 44.

L 13. 1. ubique excreverant, cœptum est deinde quæri quid per novalis vocabulum intelligi debeat. Super ea re consultus Innocentius III. ab Episcopo Cæsaraugustano respondit per novale intelligi debere agrum de novo redactum ad cultum, de quo non extat memoria quòd aliquando cultus fuisset. Extat hæc definitio in cap. *Quid per novale. De verbor. signific.* ex libro x. epist. CX. ejusdem Innocentij. Sed rursum hinc orta est gravis controversia ævo Gregorij noni. Nam quæ Innocentij pontificatu novalia fuerant, novalium appellationem videbantur amisisse sub Gregorio. Ex iis itaque præstandas esse à monachis decimas nonnulli cõtendebant intra Gallias. Consuluerunt super ea re Arelatenses Canonici oraculum apostolicæ sedis. Respondit Gregorius terram de qua non extat memoria quòd aliquando culta fuisset, redactam per religiosos viros noviter ad culturam, perpetuò debere, quoad immunitatem de non solvendis decimis, novalium jure censeri. *Cap.* Consultationi. *De privileg. & excess. privilegiatorum.* Itaque novale jam non erat, quia tractu temporis transierat in naturam agrorum. Sed novale erat semper ratione decimarum, id est, quoad decimarum præstationem, gaudebat privilegio novalium.

c. 46. DE NUTRIMINE] animalium videlicet. Nam de his quoque decima debetur Ecclesiis. Lib. IV. Capitular. cap. XL. *Consideratum est de frugibus terræ & animalium nutrimine super cetera nonæ & decimæ persolvantur.* Lib. V. cap. CXLVI. *Constitutum est ut de frugibus terræ & animalium nutrimine & cunctis censibus, exceptis hortilensibus, persolvantur.* Verùm sequenti tempore Pontifices Romani monachos liberarunt à præstatione decimarum ex nutrimentis. *Cap.* Ex parte. *De decimis.* Mirum est autem nullam olim super ea re adversùm monachos motam fuisse litem, cùm apud Petrum Blesensem & Joannem Saresberiensem gravissimas veterum temporum propter hoc querelas legamus. Nam apud Petrum Blesensem epist. LXXXII. Richardus Archiepiscopus Cantuariensis ita perstringit monachos Cistercienses: *Vt quid in alienam injuriam terras & nutrimenta vestra privilegiari facitis ut auferatis quod alienum est? Numquid Abel de nutrimentis suis Dominum non respexit? Numquid justiores*

estis primo omnium justo, ut vos contra Dei justitiam erigatis? Joannes Saresberiensis lib. VII. de nugis curialium cap. XXI. *Sumus, inquiunt, tuti apostolico privilegio, cujus beneficio de nutrimentis animalium & laboribus nostris decimas retinemus. Nempe Apostolis omnia licent, sed omnia ab Apostolicis fieri nequaquam expedit. Esto quòd illi vobis hoc licenter concesserint. Vos an rectè petieritis, videatis. Numquid de nutrimentis Abel Dominum non respexit? Et fortasse de animalibus reddantur rectiùs, quia sine cultura nostra proveniunt. Plus enim laboris est in frugibus serendis & metendis.* LIB. I.

SARTA TECTA] id est, tecta. Anastasius in vita Gregorij IV. *Fecit verò sarta tecta ejus omnia nova.* & alibi pluries. c. 51.

ECCLESIÆ BAPTISMALES] Infrà cap. 271. *nisi in vicis & Ecclesiis baptismalibus.* Tituli baptismales in Præcepto Ludovici & Lotharij pro Ecclesia Remensi apud Flodoardum lib. II. cap. XIX. *Exteriùs etiam in eadem parochia in castro Vonzensi Titulum baptismalem & Titulum in eadem parochia sancti Ioannis similiter baptismalem.* c. 52.

AB HUI. CONVIVIIS] Vide quæ de hoc argumento dicta à nobis sunt ad homiliam sextam Cæsarij Episcopi Arelatensis, inter eas quæ à nobis editæ sunt. c. 56.

NIHIL SUPER EO] Jubet hæc constitutio ut super altari, in quo corpus dominicum consecratur, nihil aliud ponatur nisi capsæ cum sanctorum reliquiis & libro evangeliorum. Videtur ergo prohibere ne imagines super altari ponantur in quo corpus dominicum consecratur. Eadem fuit, ut ego quidem arbitror, sententia patrum Gallicanorum in Concilio Turonensi congregatorum anno DLXVII. qui ita statuerunt in canone tertio: *Vt corpus Domini in altari, non in imaginario ordine, sed sub crucis titulo componatur.* c. 60.

SACRAM. LIBER] Infrà cap. LXVIII. *Corporale in Sacramentorum libro ponatur.* Vide quanta libri istius reverentia fuerit apud veteres, quanta cura custoditus fuerit. Denique apud Flodoardum lib. III. cap. V. Hincmarus Archiepiscopus Remensis, qui tot rebus præclarè gestis inclaruit, laudatur quia *librum Sacramentorum, sed & Lectionarium, quos scribi fecit,*

LIB. I. *chore argentóque decoravit.* Vide Notas noſtras ad Agobardum pag. 90.

c. 61. STATIM EICIANT] Dura ac ſeveriſſima diſciplina, ſi temporum noſtrorum ratio habeatur. Chriſtianus ad aliam Eccleſiam quàm ad ſuam proficiſcitur in die feſto, ut illic Miſſam audiat, & expelli jubetur ab Eccleſia non ſua, ut ad ſuam redire cogatur. Hæc erat ſeculi illius diſciplina. Nunc iſta mutata ſunt. Neque tamen id adeo vetus eſt quin & anno quoque MCCII. vetitum eſſet Chriſtianis deſerere Eccleſias ſuas ut oblationes ſuas deferrent ad alias Eccleſias. Extat enim in Chartulario ſancti Bertini in Sithiu vetus charta eo anno confecta, in qua iſta leguntur: *Et ſi quis parrochianorum de Peterſe vel de Calays ibi ſæpe ad Miſſam venerit, ammonitus à Preſbytero ſuo ſi hoc non emendaverit, publicè excommunicabitur.*

DISCORDANTES] Quàm omnia tum ex caritate! Si qui Chriſtiani diſſidebant, ſtatim reconciliabantur, ſi id fieri poterat ex conſenſu partium. Qui verò fratribus ſuis reconciliari recuſabant, illis Eccleſiæ introitu interdicebatur donec ad pacem redirent. Capitula Herardi Archiepiſcopi Turonenſis cap. CXX. *Diſcordes pellantur ab Eccleſia donec ad pacem redeant.* Et is recipiebatur qui ad ſatisfactionem caritatis occurrerat. Libro VII. Capitular. cap. CLXXI. *Sanctum eſt ut perſonarum diſcordantium nemo, antequam reconcilientur, ad altare Domini accedere audeat vel gratiam communionis ſanctæ percipere; ſed geminato tempore per pœnitentiam compenſabitur in quo diſcordiæ ſervierant. Quòd ſi unus eorum, alio contemnente, ad ſatisfactionem caritatis occurrerit, ex eo tempore ut pacificus in Eccleſiam recipiatur ex quo ad concordiam feſtinaſſe convincitur.* Vide Concordiam regularum cap. XII. §. XVII. & Reginonem lib. II. cap. CCCLXXV. & ſequentibus.

c. 66. IN AQUA POPULUM] ex epiſtola LXIII. ſancti Cypriani. Ex Cypriano autem citant etiam Etherius & Beatus lib. I. adversùs Elipandum apud Stevartium pag. 92. & Rhabanus lib. I. de inſtitutione Clericorum cap. XXXI.

c. 67. UT CALIX] Admonitio ſynodalis antiqua: *Nullus in ligneo vel in vitreo calice audeat Miſſam cantare.*

Laudatus est olim ab Hieronymo Exuperius Episcopus Tolosanus quòd sanguinem Domini portaret in vitro. Vitreus enim calix, ut existimat Baronius, in usu fuit à temporibus Apostolorum. Deinde vetitus est, inquit idem Cardinalis, ob periculum quod immineret materiæ fragili. cujus rei exemplum extat apud Gregorium Turonensem in lib. I. cap. XLVI. de gloria martyrum. Putat autem Baronius canonem istum Remensem, in quo vetitus est usus vitrei calicis, conditum fuisse in synodo quæ Durocortori Remorum habita est ex præcepto Karoli magni. LIB. I.

PARVULUS INFIRMUS] Antiquitus eucharistia dabatur etiam pueris, saltem morituris, ne sine communione seu viatico morerentur. Eam ob causam præcipitur his quibus officium baptizandi incumbit, ut si alicubi longiùs exierint, eucharistiam semper secum habeant. Vvalterius Aurelianensis cap. VII. *Vt semper eucharistiam Presbyter habeat paratam; ut quando quis infirmatus fuerit, aut parvulus ægrotaverit, statim eum communicet, ne sine viatico moriatur.* Immo ex vetustissimo libro pontificali qui extat MS. in bibliotheca monasterij sancti Remigij Remensis, scriptus autem est Hincmari Archiepiscopi Remensis ævo, ut existimat qui illum vidit vir eruditissimus & istarum rerum peritissimus Antonius Faure Doctor Theologus Parisiensis, in libro inquam illo pontificali, dum ritus baptizandi præscribuntur, infans eodem tempore confirmari ac communicari jubetur quo baptismi gratiam consecutus est. Hæc sunt verba veteris libri: *Deinde baptizet infantem sub trina mersione, tantùm sanctam Trinitatem invocans semel, ita dicendo* Et ego te baptizo in nomine Patris, *& mergit*, & Filij, *& mergit*, & Spiritus sancti, *& mergit tertiò. Statim autem confirmetur infans & communicetur ab Episcopo ita dicente:* Corpus & sanguis Domini.] In antiquissimo item libro pontificali MS. Ecclesiæ Senonensis scripto circa annum DCCCCLXXX. quem nobis suppeditavit vir clarissimus Antonius Vion Herovallius, ista leguntur in ordine baptismi infantium: *Deinde baptizat sacerdos sub trina mersione, tantùm sanctam Trinitatem semel invocans, ita dicendo:* Et ego te baptizo in nomine Patris, *& mergat semel*, & C. 69.

LIB. I. Filij, *& mergat iterum*, & Spiritus sancti, *& mergat tertiò. Vt autem surrexerit à fonte, faciat Presbyter signum crucis de chrismate cum pollice ejus, dicens orationem hanc:* Deus omnipotens, Pater Domini nostri &c. *Et vestitur infans vestimentis suis, dicente à Presbytero:* Accipe vestem candidam &c. *Si verò Episcopus adest, statim confirmari eum oportet chrismate, & postea communicari. Et si Episcopus deest, communicetur à Presbytero dicente ita:* Corpus Domini Jesu Christi custodiat te in vitam æternam.] Et in epistola Jesse Episcopi Ambianensis de ordine baptismi præcipitur ut post trinam mersionem Episcopus puerum chrismate confirmet in fronte, novissimè autem corpore & sanguine Christi confirmetur seu communicetur, ut Christi membrum esse possit. Denique vir doctissimus Hugo Menardus adnotat ad librum Sacramentorum pag. 144. Episcopos antiquitus, postquam baptizaverant, statim contulisse sacramentum confirmationis. quod etiam observatum est ab illustrissimo viro Petro de Marca Archiepiscopo Parisiensi in Notis ad Concilium Claromontanum pag. 312 in editione nostra. Idem pag. 298. adnotat communionem Corporis Christi pueris dari suetam usque ad Paschalis secundi tempora, eucharistiámque illis datam fuisse intinctam propter imbecillitatem ætatis. Antiquum in Ecclesia esse morem tradendi pueris puellísque corpus & sanguinem Domini ostendit ex Augustino & Cypriano Cellotius in Notis ad Capitula Vvalterij Aurelianensis. Quare mirum est illum post tot testimonia scribere ausum Ecclesiam universalem nunquam recepisse hunc morem absque nota novitatis. Tamenetsi enim usus ille jam exoletus sit, hinc colligi non potest illum nunquam fuisse receptum. Permulta quippe sunt quæ uno seculo viguere, altero dimissa sunt. Veluti traditio calicis laico ad communionem accedenti. Veluti eucharistia intincta in sanguine Domini tradita infirmis. de qua Regino in capite sequenti, & alij multi.

c. 70. VIATICUM] communio, ut paulò antè dicebamus. Libellus supplex monachorum Fuldensium Karolo magno porrectus cap. v. *ne sine confessione & necessario vitæ viatico moriantur.*

c. 72. REGES ET SACERDOTES] Præceptum Lu-

dovici VII. pro Theobaldo Episcopo Parisiensi : LIB. I.
Scimus quia ex auctoritate veteris testamenti, etiam nostris temporibus ex ecclesiastica institutione soli Reges & sacerdotes sacri chrismatis unctione consecrantur. Decet autem ut qui soli præ ceteris omnibus sacrosancta chrismatis linitione consociati ad regendum Dei populum præficiuntur, sibi ipsis & subditis suis tam temporalia quàm spiritualia subministrando provideant, & providendo invicem subministrent.

EULOGIIS] oblationibus, muneribus. c. 74.

PER SUBDIACONUM] Præcipit hæc constitutio ut non per quemcunque ecclesiasticum, sed omnino per eorum aliquem qui sunt in sacerdotio constituti, chrisma petatur ab Episcopo, mox ad Ecclesiam deferendum ad quam pertinet minister qui ad petendum illud venerit. Si verò ea temporum necessitas fuerit ut neque Presbyter neque Diaconus ad civitatem proficisci propter hanc causam possint, tum licere eam curam committere Subdiaconis. Appropinquabant enim illi sacerdotio ; & cùm sacris altaribus ministrarent, sacra mysteria contrectabant, ut loquitur Concilium Carthaginense sextum apud Reginonem cap. XCII. libri primi. De iisdem hauddubiè intelligendus canon XXXVI. Concilij quarti Carthaginensis, ubi sic habetur : *Presbyteri qui per diœceses Ecclesias regunt, non à quibuslibet Episcopis, sed à suis, nec per juniorem Clericum, sed aut per se ipsos, aut per illum qui sacrarium tenet, ante Paschæ solemnitatem chrisma petant.* Rursum in libro septimo Capitular. cap. CCCX. statuitur chrisma ab Episcopo *non aliis tradendum nisi solummodo Presbyteris vel Diaconis aut Subdiaconis bene fidelibus. Indignum est enim ut alij illud suscipiant nisi illi qui hoc in tradendo usuri sunt.* Sequentia secula multùm deflexerunt ab hac regula. Quippe non solùm inferiorum ordinum Clericos mitti mos fuit ad petendum chrisma ab Episcopo, sed etiam laicos. Cui malo mederi cupiens Raymundus Episcopus Helenensis ista statuit anno MCCCLXXX. in sua synodo diœcesana : *Quanquam fuisset aliàs providè statutum quòd per Rectorem aliquem vel Curatum non mitteretur ante Paschæ solemnitatem ad sanctum chrisma nisi in sacris ordinibus constitutus, prout exposcunt canonica sanctiones,* c. 77.

LIB. I. *quia hoc à pluribus non ſervatur, imò meros tranſmittunt laicos pro eodem, idcirco præſenti conſtitutione ducimus ordinandum ut quicunque Curatorum contrarium faciens, viginti ſolidorum pœnam incurrat monetæ currentis, quos fabricæ Elnenſis Eccleſiæ volumus applicari.*

c. 78. IN CONFIRMATIONE] Hinc colligitur non ſemper nec ubique valuiſſe morem confirmandi pueros ſtatim atque baptizati erant. Quod haud dubiè ita intelligendum eſt, ſi baptizati ſint extra præſentiam Epiſcopi. Vide Marcam in Notis ad Concilium Claromontanum pag. 312. editionis noſtræ.

c. 81. JUSTISSIMA NECESSITATE] verbi gratia, propter redemptionem captivorum. quod à Cæſario Arelatenſi Epiſcopo factum eſſe docet Cyprianus in libro primo de vita ejus.

VADIMONIUM] vadium, pignus. Vide Additionem ad caput XIV. libri quarti de concordia ſacerdotij & imperij.

STEPHANUS PAPA] in epiſtola prima apud Iſidorum Mercatorem. Hinc ergo patet Concilium Remenſe ex quo duo iſta capita ſumpta ſunt, poſt Karoli magni tempora celebratum fuiſſe; ſi tamen celebratum ullum fuit in quo hæc ſtatuta ſint, ac non potiùs ſumpta ſunt ex Capitulis Hincmari Archiepiſcopi Remenſis quæ etiamnum extant. Fieri quippe poteſt ut iſta Regino crediderit ab Hincmaro conſtituta eſſe in Concilio Remenſi, quia fortaſſis in codice ſuo legebat ea ſancita fuiſſe in ſynodo Remenſi, diœceſana nimirum, non provinciali. Attamen nihil vetat quin hæc eadem decerni potuerint etiam in ſynodo quapiam provinciali ab Hincmaro celebrata, ut major eſſet rerum conſtitutarum auctoritas. Nam caput CCXIII. libri primi Reginonis, quod ſumptum videri poteſt ex Capitulis Hincmari, in epitomen contractum ex vetuſto Remenſi Concilio laudatur à Voſſio in libro ſecundo de vitiis ſermonis. Et infrà cap. CXX. iſtius libri extat alius canon ex Concilio Remenſi, quem in Concilio quodam editum fuiſſe manifeſtum eſt ex contextu orationis. Fortean autem ad illud ipſum Concilium Remenſe referendum eſt caput ſexageſimum iſtius primi libri, itémque CC LXXII.

SECUNDÙM HILARIUM] Apud Hincmarum:

sicut Stephanus sanctus Papa & martyr ad sanctum Hilarium in suis decretalibus docuit. Burchardus & Ivo parte II. cap. 139. *sicut Stephanus sanctus Papa & martyr sanctum Hilarium &c.* Ex his ergo corrige Reginonem. LIB. I.

AUT HOMICIDIO] Hæc clausula non extat in antiquis editionibus canonum apostolicorum. Extat tamen apud Gregorium Turonensem lib. v. cap. XIX. ex novo quaternione qui recenter adnexus erat libro canonum. Hinc factum ut duæ dein canonum apostolicorum editiones viguerint, in quarum una extabat clausula de homicidio, deerat autem in alia. Halitgarius enim referens canonem illum apostolicum lib. v. cap. IV. habet clausulam de homicidio. unde fortassis accepit Regino. Illam quoque videtur habuisse Gregorius IV. in suo codice, uti diximus ad Agobardum. Contrà Isidorus illam non habet, neque Rhabanus in epistola ad Heribaldum, neque demum Hincmarus, qui canonem illum describit in epistola XLIX. cap. III. c. 86.

Caput istud sumptum est ex libro III. dialogorum sancti Gregorij cap. VII. c. 97.

Apud sanctum Gregorium lib. VII. Indict. II. epist. XXXIX. Vide Posidonium in vita sancti Augustini cap. XXVI. & Hincmarum epist. XLVIII. cap. X. c. 98.

CUI SIT NECESSITAS] Vir clarissimus Joachimus Hildebrandus hanc interpretationem adjecit huic loco: *Si cui cognata necessitas sit Presbytero victum procurandi.* Videtur autem intellexisse de muliere cujus ope & ministerio indigeat Presbyter ad ea procuranda quæ victui necessaria sunt. Verus tamen ac genuinus hujus loci sensus, quantum ego conjicio, hic esse debet; ut si mater, amita, aut soror Presbyteri adeo pauperes sint ut absque auxilio & ope ejus non habeant unde vivant, maneant quidem in eodem loco in quo Presbyter habitat, sed procul ab ædibus ejus, Presbyter verò domum ad eas mittat quæ sustentationi illarum necessaria sunt. Capitula Herardi Archiepiscopi Turonensis cap. XIX. *Ut conversationem feminarum earúmque accessum & administrationem detestentur. Sin aliàs, velut contemptores canonum ab ordine deponantur. & quibus ministrare necessaria decernunt,* c. 104.

LIB. I. *longè eis domos prævideant in quibus non per se sed per ministros subsidia porrigant.* Verùm Presbyteri fraudem huic constitutioni faciebant ætate Hincmari, ut ipse docet in epistola XLVIII. cap. XXXIII. his verbis: *Quidam Presbyteri de reditibus Ecclesiæ vel oblationibus ac votis fidelium res post ordinationem suam comparant, & in illis structuras faciunt, & quæ ad Ecclesiam pertinent ibidem collocant; & in eisdem mansis mulieres recipiunt, quæ lanificium suum exerceant, & domus curam gerant. Et hac occasione suas Ecclesias negligunt, & ad eosdem mansos recurrunt, & ibi commanent contra decreta canonum.* Vide infrà apud Reginonem cap. CCXX.

. NULLA FEMINA AD ALT.] Infrà cap. CXX. *& quibus prohibetur ne sacrarium ingrediantur, nec ad altare appropinquent.* Ista insinuanda essent feminis ætatis nostræ, quæ non solùm intra cancellos stant, sed ad ipsum altare accedunt, tanquam divina cum Presbyteris celebrare debeant. Cui malo nemo est qui resistat, tamenetsi nihil majore cura provisum sit à patribus quàm ut ista non licerent feminis. Neque dubito quin si religiosissimus sexus ista doceretur pravè agi & contra mentem Ecclesiæ, non dubito inquam quin lubentissimè abstineret à corruptela illa pravæ consuetudinis. Olim, ut adnotavimus ad Concilia Galliæ Narbonensis, eò usque processerat scelerata audacia ut mulieres altaribus adstarent & plerunque ipso oblationis tempore coram omnibus impudenter acciperent quod Deo offerebatur in altari. Si ab hoc facinore dein abstinuerunt feminæ admonitæ, sperandum est nostras facilè mutaturas si intelligant quiddam irreverentius agi erga Deum & Ecclesiam quum illæ perrumpunt ultra cancellos altaris. Hæc admonere visum est, ut saltem in hoc capite corrigatur vita Christianorum.

c. 105. ELEEMOSYNIS REDIMAT] Istud deinde vocaverunt redemptionem peccatorum. Paschalis II. in epistola ad Norigaudum Augustodunensem Episcopum: *Pro redemptione verò peccatorum morientes in Ecclesia in qua fidei sacramenta acceperunt eleemosynam dare secundùm apostolica decreta statuimus omnino & confirmamus.* Ex eo porrò fonte utplurimùm prodie-

runt possessiones, latifundia, & agri, ex quibus dita- Lib. 1.
ta & amplificata est Ecclesia, uti diximus ad Agobardum.

Rem. differretur] Legendum haudduc. 115.
bie est *remedium non differretur*, ut monuimus in margine. Sic enim habent vulgatæ editiones epistolarum sancti Leonis, & plerique codices manu scripti. Attamen in collectione Isidori, unde Regino videtur accepisse, legitur ut heic editum est. Et in veteri codice MS. bibliothecæ regiæ, tum in alio pervetusto codice MS. monasterij sancti Germani de pratis, in quibus Dionysij collectio continetur, inter decreta sancti Leonis, unde sumptum est hoc caput, ita omnino scripest: *usque ad communionis remedium differatur*. Eam verò lectionem habet etiam Halitgarius lib. III. cap. XIV. tam in editione Canisij quàm in veteri codice MS. monasterij Corbeiensis, tum etiam in editione quæ sub Rhabani nomine emissa à Colvenerio est in tomo sexto operum Rhabani.

Postquam] Vel ex hoc loco confici potest via- c. 119.
ticum olim dari solitum post extremam unctionem.

Nisi quem episcopus] Lege generali c. 123.
vetitum olim erat ne quis intra Ecclesiam sepeliretur, ut pluribus docet Gretserus in libro secundo de funere Christiano cap. VIII. quod privilegium etiamnum retinet Ecclesia quæ sancto Saturnino dicata est in civitate Tolosana. Nam Augustinus Cantuariensis sepultus non est in Ecclesia, sed in porticu aquilonari Ecclesiæ, ut Beda docet lib. II. cap. III. historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum. Postea tamen licuit sepelire intra Ecclesiam Episcopos, Abbates, dignos Presbyteros, & fideles laicos, ut ait Concilium Moguntinum sub Karolo magno habitum, id est, justos homines, qui per vitæ meritum talem vivendo suo corpori defuncto locum acquisiverunt, ut Theodulfi verbis utamur. Ista perdiu viguisse animadverto. Et tamen vetus sepulcrum lapideum Ademari Vicecomitis Scalarum & Abbatis laici monasterij Tutelensis, qui regnante Rodulpho Rege floruit, videtur hodie in Ecclesia Tutelensi. Verùm multæ rationes erant quæ istum in Ecclesia sepeliri sinerent. Primùm, quia restaurator monasterij fuerat, illúdque omnium bono-

LIB. I. rum suorum heredem ex asse esse jussit, tum etiam quia haud dubiè celebris erat opinione sanctitatis. Nam hactenus sanctus vocatur à Tutelensibus. Quanquam necesse non est eum in Ecclesia sepultum fuisse eo tempore quo mortuus est, tamenetsi sepulcrum ejus nunc sit intra Ecclesiam. Evenisse illi potuit aliquid simile narrationi quæ extat apud Bedam de corpore sancti Augustini, quod foras juxta Ecclesiam positum est, quia ea necdum fuerat perfecta nec dedicata; mox verò ut dedicata est, intrò illatum & in porticu illius aquilonari decenter sepultum est; in qua etiam sequentium Archiepiscoporum omnium sunt corpora tumulata præter duorum tantummodo, id est, Theodori & Berhtvvaldi; quorum corpora in ipsa Ecclesia posita sunt, eò quòd prædicta porticus plura capere nequivit. Nam quia fortassis Ademarus conditus erat in loculo juxta humilem quæ tunc erat Ecclesiam monasterij, cùm ea ducentis pòst annis rursum ædificata & amplificata est, jámque intrare in Ecclesiam cœpissent copora mortuorum, proclive fuit monachis Tutelensibus, ob sanctam viri memoriam & ingentium ejus beneficiorum, tumulum ejus Ecclesia concludere. Nam ille est in extrema Ecclesia, in angulo, loco videlicet remotissimo ab altari quod vocant majus. In lapide sepulcrali hæc antiquitus scripta fuerunt, quæ nunc quoque leguntur.

✠ XP̄E SERVA TUUM PER SECLA ADEMARUM. AMEN. ✠

c. 125. EXEDRA] Ita vetus codex Parisiensis MS. pro eo quòd editio Helmæstadiensis habet *extra Ecclesiam*. Huic emendationi, quæ alioqui necessaria est, adstipulantur Burchardus, Ivo, vetus canonum collector MS. in bibliotheca regia, & Gratianus, ubi scriptum est *in exedris*. Statuit enim canon ut nemo in Ecclesia sepeliatur, sed in atrio aut in porticu aut in exedra Ecclesiæ. Itaque qui generaliter prohibuit ne mortui sepeliantur intra Ecclesiam, frustra juberet ea sepeliri extra Ecclesiam, si vera esset vulgata lectio synodi Nannetensis. Igitur in tribus locis extra Ecclesiam sepeliri poterant corpora mortuorum, in atrio videlicet, in porticu, & in exedra.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Atrium est propriè spatium vacuum quod remansit ex area sive solo ubi ædificata est Ecclesia, atque ita atrium omnem circum ambit Ecclesiam. Atrium tamen cùm dicunt auctores ecclesiastici, intelligunt utplurimùm eam partem atrij quæ proxima januis est, in qua vestibulum. Infrà lib. II. cap. XXXI. *Si in atrio Ecclesiæ, cujus porta reliquiis sanctorum consecrata est &c.* Anastasius in vita Sergij secundi : *Conjungente verò eodem Rege, universósque gradus ejusdem sacratissimæ beati Petri Ecclesiæ ascendente, ad prænominatum appropinquavit Pontificem, qui in atrio super gradus juxta fores Ecclesiæ cum universo clero & populo Romano assistebat.* Ditmarus Mersepurgensis in libro primo Chronicorum : *Cùm ad atrium defunctorum veniret, videns in eo magnam multitudinem oblationes offerentem sacerdoti coram templi foribus stanti, primò substitit.* Anastasius in vita Doni primi : *Hic atrium beati Petri Apostoli superius, quod est ante Ecclesiam in quadriporticum, magnis marmoribus stravit.* Quo loco sic aliqui legunt: *Hic atrium beati Petri Apostoli superius, quod paradisus dicitur, éstque ante Ecclesiam &c.* Atrium enim aliquando vocatum est paradisus, ut pluribus ostendit Heribertus Rosvveydus in Notis ad Paulinum ; ubi etiam post Breulium adnotat atrium Ecclesiæ Parisiensis, quod nunc vulgò *Parvis* dicitur, paradisum vocari in antiquis chartis ejusdem Ecclesiæ. Cur autem atrium vocatum sit paradisus aperit vetus charta sancti Victoris Massilienſis edita in annalibus Massilienſibus pag. 296. Ex paradiso igitur factus est parvisius. Qua voce utitur Matthæus Parisius, cujus hæc sunt verba ad annum MCCL. pag. 798. ultimæ editionis Londinensis: *Vnde pro illa substantia persolvenda cogebatur ille pauperculus, multis diebus scholas exercens, venditis in parvisio libellis vitam famelicam & codrinam protelare.* Atque hic mos etiamnum durat ut libri vulgò vendantur in parvisiis, præsertim in parvisio Ecclesiæ Parisiensis. Fallitur ergo Vossius, qui parvisium heic interpretatur scholam parvulorum. LIB. I.

Porticus est locus deambulationi aptus, ut sunt claustra Ecclesiarum & monasteriorum. Incertæ autem antiquitus fuere sedes porticuum. Nam cùm hodie ubique sint in latere Ecclesiæ, olim alicubi erant inter

Lib. I. Ecclesiam & vestibulum, tum ad utrumque latus templi, ut de templo Tyrio testatur Eusebius lib. x. historiæ ecclesiasticæ cap. IV. Hinc porticus aquilonaris apud Bedam lib. II. cap. III. historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum, & septentrionalis ac meridiana apud Rhabanum in descriptione Ecclesiæ Fuldensis. Romæ porticum basilicæ sancti Petri fuisse ante januam Ecclesiæ colligi potest ex loco suprà relato ex vita Doni Papæ, ubi atrium dicitur fuisse ante Ecclesiam in quadriporticum. Quod etiam colligi potest ex Isidoro lib. XV. Originum cap. III. qui adnotat atrium hinc dictum *quòd addantur ei tres porticus exteriùs.*

Exedra, si vocabuli originem attendimus, erat locus circum Ecclesiam in quo sedere ac requiescere licebat. In templo Tyrio exedræ erant constitutæ extra illam partem Ecclesiæ in qua nos majus altare collocamus, in circuitu chori, sic ut conjungerentur deinde cum portis quibus in medium templum intrabatur. Existimo autem exedras constituisse partem murorum Ecclesiæ, id est, factas in muro sedes in circuitu Ecclesiæ, ut etiamnum videmus in aliquibus Ecclesiis. In muro dein illo prominenti cùm nonnulli cupiissent sepeliri, cameras quasdam ac fornices construebant in exedra, in quibus eorum corpora condebantur. atque istiusmodi cameræ plures etiamnum videntur in circuitu Ecclesiæ Tutelensis. Rectè ergo adnotatum est à Bartholomæo Brixiensi 13. *q.* 2 *cap. Præcipiendum* exedras dici quasdam voltas quæ exteriùs adhærent parietibus Ecclesiæ. Exedrarum usus desiit cùm, gliscente abusu, palam ac publicè omnes in Ecclesia sedere cœpissent, etiam laici ac feminæ. Hinc tot diversæ interpretationes hujus vocabuli, cùm nihil certi statui posset de re quæ jam vetustate exoleverat.

Itaque ut ad id redeamus unde digressi sumus, tria extra Ecclesiam loca erant in quibus sepeliri poterant corpora mortuorum, atrium videlicet, porticus, & exedra. Honorificentior autem sepulturæ locus per illas tempestates erat in atrio, ante portam Ecclesiæ, id est, in nobilissima atrij parte. Adnotat enim Gretserus in libro secundo de funere Christiano cap. VIII. Constantinum magnum sepeliri voluisse in vestibulo

Ecclesiæ

Ecclesiæ C P. eodémque in loco deinceps sepultos esse plurimos Imperatores ac Pontifices. De Ottone secundo Imperatore testatur Leo Marsicanus in libro secundo Chronici Cassinensis cap. IX. eum sepultum esse in atrio Ecclesiæ beati Petri Apostoli. Et libro IV. cap. VIII. agens de Elgaita Roberti Ducis uxore, ait eam in Ecclesiæ paradiso ante basilicam Petri Apostoli tumulari voluisse. Sic antiquitus sepulcra Comitum Tolosanorum erant in atrio Ecclesiæ sancti Saturnini, prope portam, ubi hactenus videntur, donec Vrbani secundi auctoritate cœmeterium eorum constitutum est in atrio basilicæ deauratæ. Et ut domesticis utamur exemplis, vestibulum Ecclesiæ Tutelensis erat olim locus destinatus sepeliendis Vicecomitum Turennensium corporibus, quorum erant ampla ac magnifica in Ecclesiam illam merita ac beneficia, corúmque sepulcra etiamnum manent post tot secula. Alicubi tamen porticus erat honorificentissimus sepulturæ locus. Legimus enim apud Bedam in libro secundo hist. eccles. cap. III. Augustinum & ceteros Cantuarienses Archiepiscopos in porticu Cantuariensis Ecclesiæ sepultos fuisse donec necessarium fuit eos sepeliri intra Ecclesiam, quia porticus illa plures capere non poterat. LIB. I.

Præter atrium illud quod erat ante principalem portam Ecclesiæ, in quo viri principes sepeliebantur, aliud atrium erat in quo sepeliebantur omnis conditionis homines. Erat autem atrium illud propriè cœmeterium. Vetus charta Archambaldi Vicecomitis Combornensis pro monasterio Tutelensi: *Hoc autem ipse Gaucelinus de Petrabuferia postea devotè adimplevit ad ostium cimiterij sancti Martini, quod est ante portam Ecclesiæ sancti Martyris Iuliani.*

PER SUAM INCURIAM] Statuta synodalia Simonis Episcopi Sodorensis cap. IV. *Capellani caveant ne per negligentiam aliquis infans sine baptismo, quod absit, moriatur.* C. 129.

TABULA CONSECRATA] Hincmari Capitula tit. III. cap. III. *Tabulam quisque Presbyter, cui necessarium fuerit, de marmore vel nigra petra aut litio honestissimo secundùm suam possibilitatem honestè affectatam habeat, & nobis ad consecrandum afferat, quam secum, cùm expedierit, deferat, in qua sacra mysteria* C. 132.

Lib. 1. *secundùm ritum ecclesiasticum agere valeat.* Litium porrò, ut hoc quoque obiter dicamus, ea lapidis nigri species esse videtur quo vulgò utimur ad cooperiendas domos, quem à vocabulo Gallico *ardoise* Nicotius vocavit ardosiam, Monetus lithostilben. Tabulam illam consecratam, qua uti debebant Presbyteri cùm sacra mysteria celebrabant extra Ecclesiam, altare portatile vocaverunt sequentia secula. Extat autem in Pontificali Romano ordo de consecratione tabulæ sive altaris portatilis.

c. 142. IN HOSTE] in exercitu, ut statim dicet. Prohibet autem ne quis eorum qui militant, alios cogat ad bibendum, nimirum usque ad ebrietatem. Alioqui enim nulla lex vetat quin amici invicem bibant, modò res hæc stet intra terminos sobrietatis.

c. 169. DISCIPLINAM] id est, privatam flagellorum castigationem. Existimabat vir doctissimus Joannes Morinus istud pœnæ seu medicinæ pœnitentialis genus inauditum in Ecclesia fuisse ante annum nongentesimum quinquagesimum, exemplúmque datum fuisse à Dominico Loricato, cujus virtutem ac fortitudinem humana majorem celebrat Petrus Damiani. Sed ego in Regula sancti Aureliani Episcopi Arelatensis ita lego capite XLI. *Pro qualibet culpa si necesse fuerit flagelli accipere disciplinam, nunquam legitimus excedatur numerus, id est, triginta & novem.* Et Concilium Moguntiacum sub Karolo magno habitum ita statuit in capite XLV. *Volumus ut disciplinam condignam habeant qui hæc discere negligunt, sive in jejunio sive in alia castigatione emendentur.* Descriptum est autem caput istud in libro quinto Capitular. cap. XCV.

c. 176. AD VENANDUM] Vide Petrum Blesensem epist. LVI. & LXI. & Notas nostras ad Agobardum pag. 82.

c. 191. A MONASTERIIS] Itaque hæc constitutio edita fuit adversùs monachos; qui cùm de singularitate censerentur, Missas solitarias celebrare præsumebant.

c. 192. SACERDOTALI CATALOGO] id est, ex eis qui in clero cooptati sunt, eo nomine à plebe distincti.

c. 194. COTIDIE EUCHARISTIAM] Libellus supplex monachorum Fuldensium Karolo magno porrectus cap.

IV. *Quòd communicationem fracti panis ante cibum quotidie sumere non respuatur secundùm exempla præcedentium patrum.* LIB. I.

NON ANTE DISCEDAT] Vide homiliam octavam Cæsarij Arelatensis inter eas quæ nuper editæ à nobis sunt. c. 196.

TORUNENSI] Ne quis putet heic erratum esse à typographo, moneo sic scriptum esse in editione Helmæstadiensi & in codice MS. Parisiensi quo nos usi sumus in hac editione. c. 199.

CUM HIS VERBIS] Suprà cap. LXX. *Corpus & sanguis &c.* Ævo Roberti Francorum Regis, ut in vita ejus testatur Helgaldus, ita dicebant : *Corpus Domini nostri Iesu Christi sit tibi salus animæ & corporis.* Ea formula non usurpatur his ultimis temporibus. Nobis enim, cùm communicamus, hæc tantùm Presbyter dicit : *Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam tuam in vitam æternam. Amen.*

CAPITULA HABEAT] id est, si temporum nostrorum verbis loqui volumus, Summam casuum conscientiæ. c. 203.

PENSUM SERVITUTIS SUÆ] Officium suum, ut hodie loquimur. Extat apud Stevartium elegans præfatio veteris cujusdam scriptoris in psalmos ad Bathuricum Episcopum Ratisbonensem, qui sub Karolo magno vixit ; in qua perstringit acerrimè Episcopos quosdam sui temporis, qui cetera dediti voluptatibus suis per totum diem, officium suum recitabant partim cùm ibant cubitum, partim cùm se mane vestibus induebant. Lubet heic referre ipsa hominis verba : *Alij verò qui, quod pudet dicere, etiam Episcopi, tota die conviviis & poculis vacantes, & penè usque in noctis medium vel usque ad Gallorum cantum aut eo amplius diversis student potionibus suæ satisfacere voluntati, isti tales, magis studentes hominibus placere quàm Deo, priùs quàm dormitum eant, nocturnas vigilias desidiosè persolventes, stratu mox decubant, donec iterum tempus manducandi & bibendi redeat. Surgentes verò, dum se vestibus induunt, diurna peragunt officia, putantes sibi sufficere posse si saltem quoquo modo illa decantent.* Ne verò Episcopi nostrates putent id sibi à me dictum esse, quasi illos traducere voluerim, c. 208.

L. 1 2. 1. iisdem apud ipsos verbis utar quibus utitur idem auctor erga Bathuricum. *Non enim talia referendo*, inquit, *vos denotare volo, sed ne his participemini ammonere summa humilitatis subjectione præsumo.*

c. 213. CUM URSO] Solebant enim in Kalendis Januariis transformare se homines in pecudes, aut in feras, aut in portenta, ut ex Maximi Episcopi Taurinensis homilia de Kalendis Januarij jampridem collegerunt viri docti. Assumebant itaque cervorum ac vitulorum formas, tum etiam ursorum, ut mutorum animalium insanam petulantiam liberiùs ac licentiùs imitari possent. Postea cùm id vetitum fuisset tam ecclesiasticis quàm civilibus legibus, hanc insaniam Christiani à Kalendis Januariis transtulerunt in dies illos qui antecedunt initium quadragesimæ. Vide synodum Autisiodorensem Aunacharij, epistolam Zachariæ ad Bonifacium, quæ est CXLII. inter Bonifacianas, & edictum Karlomanni in initio libri quinti Capitularium.

TALAMASCAS] id est, larvas, ut antea explicatum est. Hoc caput, in epitomen redactum, ex vetusto Remensi Concilio refert Vossius in libro secundo de vitiis sermonis: *Larvas dæmonum, quas vulgus talamascas vocat, sub anathemate prohibemus.* Hinc *masque* apud nos pro larva. Ex eodem fonte ortum est quòd occultæ literarum notæ, quibus aliquid aliis celatum volumus quàm ei ad quem scribimus, talamascæ dicuntur in fragmento Odonis Ariberti de cæde Bernardi Comitis Barcinonensis, cujus partem edidimus in Notis ad Agobardum: *Cetera quæ pandere periculosum est literis talamascis inscribam.* In hoc porrò loco, pro eo quod editio Helmæstadiensis habet *quas vulgò Dalamaschas vocant*, nos, secuti auctoritatem codicis Parisiensis & Hincmari, tum etiam ne turbaremus fontes ex quibus sua Burchardus accepit, edidimus, *quas vulgò talamascas dicunt.* Qui verò codicem Helmæstadiensem antiquitus descripsit, videtur ante oculos habuisse Concilium Remense à Vossio laudatum.

c. 216. PRESBYTERI PER KAL.] Constitutio Riculfi Episcopi Suessionensis cap. XX. *Rationi quoque proximum esse sanximus ut in unoquoque mense, statu-*

ta die, id est, in Kalendis uniuscujusque mensis, per singulas decanias Presbyteri simul conveniant; & convenientes, non pastis vel potationibus vacent, sed de suo ministerio & religiosa conversatione atque de his quæ in eorum parrœchiis accidunt sermonem habeant. L. I. 2. 1.

SINGULOS BIBERES] Infrà libro II. cap. 432. *Singuli singulos biberes accipiant.* id est, singulos vini scyphos, ut Vossius interpretatur. Regula sancti Benedicti cap. XXXV. *Septimanarij accipiant super statutam annonam singulos biberes.* Regula sancti Aureliani in epilogo: *Cibaria quotidie ad refectionem tria, ad prandium duo, ad cœnam duo. Biberes ad refectionem, id est, in æstate merum, & tres caldellos.* Et infrà: *Biberes binas ad prandium.* Ekkehardus in libro de casibus monasterij sancti Galli cap. XI. *Invitat tandem Abbas pariter ad nonales fratrum, quibus conscripti essent, biberes.* Ex his ergo patet malè in editione Helmæstadiensi scriptum esse *singulos liberè excipiat.* Malè item apud Burchardum *singulos bibere faciant.*

ULTRA TERTIAM VICEM] Vide lib. V. de concordia sacerdotij & imperij cap. LI. §. II.

PROPRIÆ ECCLESIÆ] Admonitio synodalis antiqua: *Res & facultates quas post diem ordinationis vestræ adquiritis, ad Ecclesiam ad quam titulati estis pertinere sciatis.* Paschalis II. in epistola ad Norigaudum Episcopum Augustodunensem: *Illud autem apostolica auctoritate statuimus, ut nulli Presbytero &c.* ut infrà in appendice actorum veterum tit. XXI. c. 218.

INQUIRENDUM] Vide Notas ad caput centesimum quartum. c. 220.

USURIS] Concilium Suessionense habitum anno MLXXVIII. sub Manasse Archiepiscopo Remensi: *Ut nullus Clericus aut laicus Christianus usuras accipiat. Et si quis res alicujus in vadimonio suscepit, & jam inde capitale suum habet, res ipsas reddat, & non plus accipiat.* c. 230.

REVVADIARE] Ita prorsùs codex MS. Reginonis. Pro quo editio Helmæstadiensis habet: *ut banni nostri rei per fidejussores &c.* Emendationem nostram confirmant etiam libri Capitularium & liber legis Longobardorum. Revvadiant bannum, ut Sirmondus ait, qui ad banni multam judicio damnati, pro ea dant c. 241.

LIB. I. vvadium. Charta Mathildis Reginæ pro monasterio sancti Bertini in Sithiu: *Iudicaverunt etiam prædicti arbitri quòd si rusticus ostium suum contra ministeriales & scabinos Abbatis clausisset, liceret scabinis & ministeriali ostium impellendo aperire, & vadium, etiam scriniis fractis, si extrà seram non invenissent, asportare.* Lindenbrogius & Spelmanus *revvadiare* explicant *relaxare*. Vide Vossium in libro quarto de vitiis sermonis.

ARMISCARAM] Editio Helmæstadiensis, *aruscaram*. quod Hildebrandus interpretatur *pœnam arbitrariam*. Infrà lib. II. cap. 423. *nostram harmiscaram durissimam sustinebunt*. Adnotat Sirmondus ad Capitula Karoli Calvi harmiscaram graviorem multam fuisse, quæ à Principe pro arbitrio extra ordinem imponi soleret. Vide Vossium in libro secundo de vitiis sermonis, qui rectè heic Vitum Amerbachium reprehendit.

p. 242. SI PLURES] Breviarium est canonis XXXII. Concilij Triburiensis, ut plerunque solet Regino ita referre canones illius synodi. Agitur autem illic de jure patronatus. Jubet ergo canon ut si plures unius Ecclesiæ patroni fuerint, & convenire inter illos non potuerit de Presbytero qui illam regat & gubernet, Episcopus Ecclesiam claudat & sacrum in ea ministerium celebrari prohibeat donec patronis concordia redeat. quod antea constitutum fuerat in synodo Cabilonensi secunda. Apud Burchardum tamen lib. II. cap. XLIII. & in prima collectione Decretalium *cap. 1. de jure patron.* hic canon, qui reperitur editus in Concilio Cabilonensi, tribuitur Concilio Mediomatricis. Burchardus autem & Bernardus Circa ex diversis exemplaribus hunc canonem Metensem descripsisse videntur, cùm diversæ sint eorum lectiones in nonnullis locis ejusdem capitis. Itaque fieri potest ut editus quoque fuerit in Metensi quapiam synodo. Immutatum porrò postea est hoc jus auctoritate Innocentij III. Romani Pontificis. Hic enim statuit ut si de jure patronatus controversia emerserit inter laicos, & cui competit infra quatuor menses non fuerit definitum, ex tunc Ecclesiam ipsam diœcesanus Episcopus non differat de persona idonea ordinare. Extat hæc consti-

tutio apud Innocentium III. lib. 1. epist. 521. & inde in cap. *Cùm propter. De jure patron.* L. 12. 1.

DIVIDI INTER PLURES] Vetus est hæc regula, ut pluribus exemplis probari posset, eodem nimirum jure quo vetitum erat ne duo Episcopi essent in una Ecclesia. Verùm quoniam nonnulli interdum ab hac regula discedebant, admoneri illos subinde oportuit ne sanctissima instituta desererēt. Recruduit tamen sæpe id malum, adeo ut etiam aliquando Ecclesia una duobus Presbyteris eodem tempore committeretur cum consensu & auctoritate Episcoporum. Extant enim literæ Rodhmundi Augustodunensis Episcopi datæ circa annum DCCCCXL. quibus Capellam sancti Germani de Centissa committit duobus Clericis, *ut eam diebus quibus advixerint teneant, regant, possideant.* Integrum diploma edetur infrà in appendice actorum veterum. c. 243.

SI AUTEM] Burchardus lib. III. cap. 239. refert hunc canonem *ex Concilio Remensi præsente Ludovico Imperatore cap. 5.* cùm sit Concilij Meldensis. Ita visum Buchardo omnia mutare. c. 246.

CANES AUT GENITIARIAS] Puto heic vocem *genitiarias* invidiosè positam esse, ut innuerent Episcopi decimas quas laici percipiebant in pravos usus fuisse conversas, nimirum ad canonum & scortorum sumptus. Juvat hanc conjecturam caput CXXXII. istius libri, ubi sic legitur: *inter canum discursus & scortorum greges.* Præterea inter varia capita de quibus laici olim interrogabantur ab Episcopo, istud quoque ponitur infrà pag. 209. cap. 37. *Si aliquis in sua domo consentit cum propriis ancillis vel geneciariis suis adulterium perpetrare.* Denique auctor dialogi de statu Ecclesiæ, qui à Cordesio editus est cum epistolis Hincmari, seculares homines redarguens qui reditus ecclesiasticos possidebant, his illos verbis increpat: *Vos cum uxoribus & ancillis vestris, & quod pejus est, nonnulli cum scortis decimas & oblationes fidelium manducabitis.* Aliàs enim genitiariæ vocabulum honestum est, quod idem valet ac ancilla. Infrà lib. II. cap. CLXXVI. ex Concilio Nannetensi: *inter genitiarias suas residentes.* Ludovicus Rex Bajoariorum in tomo secundo Metropolis Salisburgensis pag. 12. *Mancipia*

LIB. I. *infra curtem inter pueros & feminas genecias numero viginti duo.* Titulus LXXX. legis Alamannorum: *De eo qui cum ancilla vestiaria & geneciaria concubuerit.* Lex autem explicat quid sit ancilla geneciaria: *Et si cum puella de genecio priore concubuerit aliquis contra voluntatem ejus, cum* VI. *sol. componat. Si quis cum aliqua de alio genecio contra voluntatem ejus concubuerit, cum* III. *sol. componat.* Genitiariæ ergo dictæ ancillæ quia in genecio sive gynæceo positæ erant, id est, in ea parte domus ubi feminæ, ut Nannetensis Concilij verbis utamur, de lanificiis suis & operibus textilibus & muliebribus inter se tractabant. Geneciorum autem duo genera fuisse colligi potest ex loco jam laudato legis Alamannorum, superius & inferius, id est, ut interpretatur Spelmannus, honestius & servilius. Existimat enim vir doctissimus genecium fuisse locum pœnæ mulierum destinatum, sicut olim in more fuit viros dare in pistrinum pœnæ causa. Sanè in libro secundo legis Longobardor. tit. XXXVII. cap. VI. legimus eam antiquitus pœnam sanctimonialibus corruptis irrogatam fuisse ut genecio traderentur, abrogatámque propterea eam legem ab Imperatore Lothario, ne postea locum mœchandi cum pluribus haberent, si in genecio constituerentur. Eæ verò, quoniam stamina etiam pensáque, quæ muliebrium operum vocabulo continentur, ducebant, pensiles ancillæ vocantur in libro secundo legis Longobardor. tit. IX. cap. II. ubi præcipitur ministris reipublicæ ut mulierem liberam, quæ servo sponte nupserit, in curtem id est palatium Regis ducant & inter pensiles ancillas constituant. Hæc erat igitur pœna ejus quæ se servo conjunxerat. Superest ut investigemus quod discrimen esset inter duo genecia. Nam Spelmannus hanc partem reliquit intactam. In superiore igitur haud dubiè genecio constitutæ erant ancillæ originales, id est, quæ non peccaverant, sed ex servis natæ erant in domibus dominarum. Has itaque honestiùs tractabant. Quæ verò peccaverant, eæ fortassis in ergastulis constitutæ, ne in conspectum quidem dominarum admittebantur; sed id quòd vilius erat intra domum curabant, felices quòd adhuc aut vivere permittebantur, aut exilium non tolerabant.

PRESBYTER UNAM] Vide Notas ad epistolam XXIX. Lupi Ferrarienſis. LIB. I. c. 254.

PŒNITENTEM INVITET] Vide homiliam primam Cæſarij inter eas quæ editæ à nobis ſunt. c. 259.

QUALISC. TRIBULATIO] Cùm prodigium quoddam eveniebat, jejuniis illud, precibus, & Miſſarum celebrationibus expiabant. Bonifacius martyr epiſt. LXII. quæ tota eſt de hac materia: *Illas Miſſas quæ pro tempeſtatibus fieri ſoleant celebrare vos, Preſbyteri, recordamini.* Extat in libro Sacramentorum Miſſa pro quacunque tribulatione. Nuper verò ego aliam reperi in veteri codice MS. quam in appendice actorum veterum edere viſum eſt. c. 283.

EDICTUM NOSTRUM] Hinc colligi poſſe videtur jejunia & ſupplicationes quæ extra ordinem injungebantur, non abſque auctoritate Principis interdum conſueviſſe decerni. Fruſtra enim Princeps tolleret neceſſitatem expectandi edicti ſi ea nulla fuiſſet. Karolus magnus in brevi capitulorum quod à Sirmondo editum eſt in tomo ſecundo Conciliorum Galliæ pag. 262. *Primò coumemorandum eſt quòd anno præterito tria triduana jejunia fecimus, Deum orando ut ille nobis dignaretur oſtendere in quibus converſatio noſtra coram illo emendari debuiſſet. quod nunc facere deſideramus.* Ludovicus Pius in tertio Capitulari Aquiſgranenſi cap. III. *Recordari vos credimus qualiter hoc anno conſilio ſacerdotum & aliorum fidelium noſtrorum generale jejunium per totum regnum noſtrum celebrare juſſimus.* Et infrà: *Volumus ut generale triduanum jejunium ſecunda feria poſt octavas Pentecoſtes celebrandum indicetur & generaliter ab omnibus cum ſumma devotione obſervetur.* Vide Concilium Pariſienſe VI. in epiſtola ad Ludovicum & Lotharium Imperatores, & lib. VI. Capitular. cap. 184.

PRÆSTAT] Commodat, mutuum dat. Gallicè *qui preſte.* Ruricius Lemovicenſis lib. I. epiſt. VII. ad Baſſulum Cadurcorum, uti reor, Epiſcopum: *Librum quem præſtiteratis me remiſiſſe ſignifico.* Lib. II. legis Vviſigothor. tit. V. cap. II. *Si quis alicui jumentum aut caballum aut aliud animal præſtiterit.* Titulo LIV. legis Salicæ: *Si quis alteri de rebus ſuis aliquid præſtiterit, & ei reddere noluerit.* c. 286.

Lib. 1. c. 289. ABSIDAM] Editio Helmæstad. *absidem*. Utrumque dicitur, sed absida frequentiùs. Vulgò autem absidam interpretantur sedem sive throdum Episcopi in Ecclesia. Equidem consentio thronum fuisse, uti nunc quoque est, in absida, id est, intra spatium aræ majori propinquum, quod utplurimum cancellis separatur à reliqua parte Ecclesiæ. Sed cùm apud Anastasium in vita Leonis III. reperiam illum fenestras de absida ex vitro diversis coloribus concluisse atque decoravisse, cogor absidem interpretari de spatio illo quod, ut dixi, propinquum est aræ majori, & cancellis separatum est à reliqua Ecclesia. Vide Glossarium Franciscì Pithœi & Rosvveydi Onomasticon ad Vitas patrum.

c. 290. CILICIUM] quod Ecclesiæ vestimentum vocat Ruricius lib. 11. epist. xx. Vide Notas nostras ad homelias Cæsarij Arelatensis.

c. 291. EXPELLANT] ex veteri Ecclesiæ more, quæ pœnitentes à conventu & communione removebat. Insignis est in eam rem homilia prima Cæsarij Arelatensis inter nostras. Sed hanc regulam postea ingratiam monasteriorum infregerunt Romani Pontifices.

Pag. 141. UT PECCEMUS INSTIGAT] Hanc formulam esse vetustam facilè colligitur ex Ruricio Lemovicensi, apud quem ista leguntur lib. 11. epist. XII. *At quo priores dicturi sumus iniquitates nostras coram Domino vel prolaturi nisi diabolo utique, qui delictorum & incentor est & delator? Ipse enim ut peccemus instigat. Ipse, cùm peccaverimus, accusat. Et ideo in confessione criminum à nobis præveniatur in seculo, ut contra nos non habeat quod proferat in futuro.*

Pag. 145. NECASTI PARTUS] Obscurus est hic locus. Parentibus enim imponit decem annorum pœnitentiam qui liberos suos voluntariè occiderint, statim verò eos duodecim annos pœnitere jubet qui filium vel filiam occiderint. Ne quis verò putet mendum heic esse, constans est hæc lectio in editione Helmæstadiensi & in codice Parisiensi, tum etiam in veteri libro pœnitentiali quem Morinus edidit ex antiquissimo codice Siculo. Lux autem huic difficultati afferri potest ex Burchardo, apud quem ista leguntur in libro XIX. *Feciſti quod quædam mulieres facere solent, quæ dum fornican-*

tur, & partus suos necare volunt, agunt ut utero conceptos excutiant suis maleficiis & suis herbis, decem annos per legitimas ferias pœnitere debes. Et infrà: *Interfeciſti filium vel filiam voluntariè poſt partum? Si feciſti, duodecim annos per legitimas ferias pœnitere debes.* Lib. I.

ANTE CONCEPTUM] id eſt. Potionibus & herbis mortiferis effeciſti ne conciperes, annum unum pœniteas. At ſi poſtea quàm concepiſti, cùm gravida es, uterum tuum excuſſiſti, tum tres annos pœnitere debes. Pœnitentiale Andegavenſe editum à Morino: *Mulier partum ſuum ante dies quadraginta ſponte perdens, annum unum pœniteat. Si verò poſt quadraginta dies, tres annos. Si verò poſtquam animatus fuerit, quaſi homicida.* Vide Burchardum lib. XIX.

REGULA] Vide Hugonem Menardum in Notis ad librum Sacramentorum pag. 252.

CLEMENTIÆ ET MISERIC.] Ita omnino codex MS. Pariſienſis & Burchardus lib. XIX. cap. VII. tum etiam Halitgarius in libro ſexto. Nam editio Helmæſtadienſis ita habet, *clementiam & miſericordiam tuam ut famulo &c.* Morinus autem, *clementiam tuam & miſericordiam tuam & majeſtatem tuam ut famulo.* Lectionem porrò codicis Pariſienſis confirmat etiam liber pœnitentialis Egberti Eboracenſis Archiepiſcopi apud Morinum in appendice pag. 19. & codex Dionyſianus ibidem editus pag. 70. Pag. 148.

Fuere antiquitus varia abſolutionum genera, de quibus fusè & eruditè tractat idem Morinus. Nunc verò heic in appendice actorum veterum edere viſum eſt veteres formulas abſolutionis quæ in uſu erant ævo Gregorij XI. & Bonifacij IX. à me nuper inventas in veteri codice MS. bibliothecæ regiæ.

QUICUNQUE] id eſt. Quicunque ex his qui pœnitentiam acceperunt, ac veſtes pœnitentium aſſumpſerunt. Alioqui enim ridicula eſſet illa conſtitutio. c. 316.

SPECTACULA] Larvatos homines, *des maſquarades.* Hæc enim ſunt ſpectacula ultimorum temporum. Vide ſuprà ubi de talamaſcis dictum eſt. c. 327.

SYNODUS HELIBERN.] In duobus vetuſtiſſimis codicibus manu ſcriptis, uno regio, & altero noſtro, legitur: *Synodus Ebernenſia dicitur. In tribus quadrageſimis &c.* Vetus collectio canonum Hibernicorum c. 328.

LIB. I. edita in tomo IX. Spicilegij Dacheriani ex vetustissimo codice MS. monasterij Corbeiensis, lib. XLIV. *Synodus Hibernensis. In tribus &c.* Viderat autem illustrissimus Archiepiscopus Parisiensis Petrus de Marca vetustum codicem MS. in quo caput istud descriptum esse dicebatur *ex Concilio Hibernico.* Errant itaque qui constitutionem illam tribuunt Concilio Eliberitano. Illud admonendum, aliquos præterea canones Eliberitano Concilio tributos à Burchardo & Ivone, reperiri in collectione monasterij Corbeiensis. Unde trahi potest argumentum quoad alios qui non inveniuntur inter canones vulgatos synodi Eliberitanæ. Fusè porrò alibi disputabimus de toto illo negotio de quo agitur in isto capite.

c. 332. EULOGIAS] id est, panem benedictum, ut hodie loquimur.

c. 333. Extat apud Burchardum lib. VI. cap. 33.

c. 335. COTTAM] Editio Helmæstad. *collum.* Sed codex Parisiensis disertè scriptum habet *cottam.* Burchardus & Ivo parte VI. cap. 283. *cotto sive cappa.* Concilium Metense habitum anno DCCCLXXXVIII. cap. VI. *Ut nemo Clericorum arma portet, vel indumenta laicalia induat, id est, cottos vel mantellos sine cappa non portet, & laici cappas non portent.* Cunradus Episcopus in Chronico rerum Maguntiacarum apud Reuberum pag. 453. *Arnoldus autem primordia sui consecrans præsulatus, purpuram optimam de almaria tollens, sibi fecit vestes, tunicam, sorcotium, & mantellum, ut in Imperatoris curia glorioſior appareret.* Cotta ergo sive cottus erat vestis oblonga, sed quæ caputio, ut hodie loquimur, carebat. Hæc erat vestis laicorum, qua prohibetur Clericis ne utantur. Spelmannus tamen & Vossius volunt cottæ vocabulo significari latibulum, speluncam, casam, tugurium, gurgustium, imò etiam cellas & dormitorium monachorum. Frustra sanè est Vossius, qui cottum apud Petrum Damiani lib II. epist. XV. interpretatur de vili cubili aut lectulo, cùm heic agatur de veste monachali, sub qua monachus ille quotidie in lecto completorium insusurrabat. Nam monachis exuere vestem non licebat cùm irent cubitum. Regula sancti Benedicti cap. XXII. *Vestiti dormiant & cincti cingulis aut funibus.* Regula Magistri

cap. XI. *Cùm dormiunt, vestiti dormiant & cincti.* LIB. I.

EX CONCILIO ADRISPHACH] Locum fuisse in c. 336.
Bajoaria indicat titulus istius capitis. Sed in qua parte Bajoariæ situs fuerit, aut quo tempore celebratum sit illud Concilium, non explicat. Forsitan intelligi debet de Concilio quod juxta ripam Danubij celebrare se velle scripsit ad Gregorium III. Bonifacius Moguntinus; ut legitur in epistola quinta ejusdem Gregorij, quæ est CXXX. inter Bonifacianas. Nam illic agitur de gente Bajoariorum, unde ad Gregorium scripserat Bonifacius. Bajoariam porrò Bonifacio commissam à Gregorio esse, & à Zacharia confirmatam, docet epistola ejusdem Zachariæ ad ipsum data, quæ est CXLIII. inter Bonifacianas, & scribit etiam Vvilibaldus in capite nono de vita ejus. A Bonifacio igitur fortean celebratum est Concilium in ripa Danubij apud Adrisphach. Hæc est mea conjectura, quæ tamen non est admodum certa. Infrà capite 278. hujus libri extat aliud decretum ejusdem synodi. Et fortassis ad eam quoque pertinent cap. 280. & 282. usitato Reginonis more ut cùm ex superiore Concilio nonnulla per saltum petit, in titulo ponat *Vnde suprà.* Quod interdum errandi occasio Burchardo fuit.

DE MINISTERIIS] id est, de bonis & rebus Eccle- c. 342.
siæ, ut sensus postulat & docet præterea titulus capitis. Infrà cap. CCLXXV. *Si aliquis de ministerio Ecclesiæ quolibet modo aliquid suratus fuerit, septem annos pœniteat.* Sic in veteri concordia monachorum Tutelensium cum Aureliacensibus nomine presbyteralis ministerij intelliguntur bona & res Ecclesiæ: *Presbyterale ministerium Ecclesiæ sancti Amancij de Faurcio, & tres mansos in eadem curte.* Vide quæ de fisco presbyterali suprà diximus in Notis ad caput XXIV.

IGNORANTE CONCILIO] id est, clero, infrà cap. c. 347.
CCCXLIX. Concilium enim interdum dicebant cùm clerum intelligerent. Infrà capite CCCLVII. *coram Concilio Ecclesiæ.* Imperator Constantinus: *Habeat unusquisque licentiam sanctissimo catholicæ venerabilique Concilio decedens, bonorum quod optavit relinquere.* Non licebat ergo Episcopis distrahere bona Ecclesiarum absque consilio & assensu fratrum, nisi fortè terrulas aut vineas exiguas aut Ecclesiæ minùs utiles aut longè po-

Lib. 1. sitas, ut placuit Agathensi Concilio.

c. 349. In suo clero] Legendum haud dubiè *inscio clero*. Verùm quia & Martinus Bracarensis, ex quo caput istud sumptum est, tum Burchardus in duobus locis, & Ivo Carnotensis parte III. cap. 172. hanc lectionem retinuerunt, nos quoque retinendam propterea esse putavimus, præsertim cùm & editio Helmæstadiensis & codex Parisiensis illam disertè exhibeant.

c. 362. Precariæ] *Qui rem Ecclesiæ*, verba sunt Sirmondi, *ad usumfructum sub annuo censu impetrabant, iis per precariam & præstariam dari solebat. Præstariam dabat Ecclesiæ rector, qui rem in præstitum concedebat, & quibus legibus eam concederet exponebat; precariam petitor, qui rem precario accipiebat, qua censum & alias conditiones impositas expleturum se profitebatur.* Verum id quidem. Sed tamen æquè certum est precariæ & præstariæ vocabula confundi olim solita: quia res quæ precario tenebatur, præstata vel præstita dicebatur, id est, ad certum tempus tradita, *prestée*. Lib. 1. Antiquitat. Fuldensium apud Pistorium pag. 459. Lustrat quidam tria mancipia donans monasterio Fuldensi, Abbati Ratgario significat se mancipia illa donare ea conditione *ut & ego illis, usque dum hujus vitæ curricula patior, ad sustentationem per vestram precariam*. Innumera ferme sunt istiusmodi exempla in his libris Antiquitatum Fuldensium & alibi. Charta Salomonis Abbatis sancti Galli apud Goldastum in tomo secundo rerum Alamannicarum pag. 69. *Complacuit nobis ut res quas nobis tradidit Ingelboldus per hanc precariam ei præstaremus*. Suprà pag. 65. *præstaria in quinquennio renovata*, juxta legem de precariis renovandis quam Regino refert infrà cap. CCCLXV. hujus libri. Precarias ergo dabant & hi qui rem præstabant. Porrò pro his verbis dicebant etiam precationem, petitionem, præstationem, beneficium, ut patet ex laudatis Antiquitatum Fuldensium libris.

c. 363. Usufructuario] id est, per precariam. Nam qui olim per precariam possidere dicebantur, sequenti tempore res Ecclesiarum tenere dicebantur usu fructuario, ut patet ex iisdem libris antiquitatum Fuldensium. Idem enim valet tenere precario & usufructuario.

Caput istud non est divisum in editione Helmæstadiensi, neque in Capitulis Karoli Calvi, unde sumptum est. Divisum itaque illud exhibet codex Parisiensis ita ut à nobis editum est. Primùm vetusti codicis auctoritas effecit ut ab editione Helmæstadiensi recederemus in hoc loco. Deinde ita nobis faciundum fuit ut originem istius divisionis ostenderemus, cùm caput istud eodem modo apud Burchardum & Ivonem divisum reperiatur quo in codice Parisiensi. Sed Burchardus, cùm apud se statuisset ne uteretur auctoritate Capitularium Regum Francorum, duas istius capitis partes tribuere maluit Concilio Matiscensi & Concilio apud Carisiacum. Quod fraudi fuit Ivoni, qui parte III. cap. 233. & 234. describens Burchardum, constitutiones illas accepisse se docet ex Maticensi Concilio & ex Concilio apud Carisiacum. Arte igitur & industria Burchardi effectum est ut pleraque capitula putarentur edita in synodis quibusdam, quæ tamen à Regum nostrorum auctoritate profecta erant. LIB. I. c. 369.

NISI AD LIBERTATEM] Fortassis istud decretum est adversùs barbaram & stultam quorundam consuetudinem, qui mancipia & servos Ecclesiarum commutabant cum mutis animalibus, putà cum equis, ut testatur Lullus Archiepiscopus Moguntinus in epistola centesima inter Bonifacianas,

NULLUS EPISCOPOR.] Prohibet hic canon ne die dominico quisquam ex iis qui in clero constituti sunt judicet aliquam causam. Quod ideo statutum esse apparet, ne quis avocatus ab oratione, Ecclesiam Dei negligeret. Noverat hanc regulam Agano Augustodunensis Episcopus. Et tamen ipsa sacratissima Pentecostes die negotium quoddam suscepit judicandum. Sed sciendum est illud fuisse tanti momenti ut Ecclesiam turbaret. Præfatus itaque *in tanta die non sæcularibus sed divinis officiis vacandum* fuisse, negotium illud ait se suscepisse judicandum, propter gravitatem ejus, *divinum*, inquit, *etiam formidantes judicium, si nostra non mitigarentur auctoritate.* Integrum Aganonis diploma, cùm multa contineat notatu digna, edemus in appendice actorum veterum. c. 376.

ANTE MISSAM] Hodie aliud obtinet. Nam si ea temporum necessitas incidat ut oporteat agricolis c. 378.

LIB. I. aut aliis operariis permittere ut laboribus suis incumbant in diebus dominicis aut festivis, id jam non licet ante Missam, sed postquam ea celebrata est.

c. 382. BANNIATUR] ejiciatur, expellatur.

c. 394. QUICUNQUE LIBERT.] Ex isto canone, qui re vera est Concilij Toletani quarti, orti sunt quamplures spurij canones Toletanis Conciliis perperam tributi, cùm in illis non extent neque extare possint. Istum Regino laudaverat ex Concilio Toletano. Tum caput CCCXCVI. (quod sumptum est ex libro primo Capitularium, quemadmodum & CCCXCV.) retulit *Ex eodem, cap.* 82. id est, ex eodem libro Capitularium. Burchardus, seu ista non animadvertens, an quia destinaverat Capitularium librorum mentionem nullam facere, caput CCCXCVI. laudavit ex Concilio Toletano cap. 82. Tum eidem Concilio tribuit etiam capita 397. 98. 99. 402. cum duobus sequentibus, quia in codice Reginonis adnotatum non erat unde illa sumpta essent. Ex quo Burchardus colligebat sumpta omnia esse ex Concilio Toletano. Burchardum secuti sunt Ivo & Gratianus. Sed Loaysa noluit pro canonibus Toletanis agnoscere capita illa, quamvis ea retulerit in fine Concilij primi Toletani, satis innuens his verbis non putare se condita fuisse in Conciliis Toletanis: *Fragmenta sub titulo Conciliorum Toletanorum vel corruptè vel falsò citata, cùm in his Conciliis non inveniantur.*

c. 399. DE FAMILIA ECCLESIÆ] id est, ex mancipiis & servis Ecclesiæ. Vide lib. IV. legis Vvisigothor. tit. V. cap. VII.

c. 402. QUI DEBITUM] Formula ista extat etiam apud Marculfum lib. II. cap. XXXII. sed paulò diversa. Item in Chartulario monasterij Usercensis apud Lemovices.

c. 403. LEGE MUNDANA] Lib. II. cap. CXII. *secundùm legem mundanam finiatur.* & cap. CCXXXVIII. *secundùm mundanam legem mortem suscipias.* Mundana lex distinguitur illic ab ecclesiastica, id est, civilis à canonica. Sed tum ita loqui malebant. In præfatione Capitularium leges dividuntur in mundanas & ecclesiasticas. Priores duo libri pertinent ad legem ecclesiasticam, duo sequentes ad legem mundanam. Prior respicit

respicit Episcopos & sequentium ordinum Clericos ac monachos, secunda laicos. LIB. I.

IN PACTO FRANCOR.] Caput istud integrum retulit Burchardus in suo Decreto, ex Concilio Toletano, ut assolet, sed Pactum non descripsit. Itaque obscurus erit hic locus legenti Burchardum, nisi subsidium petat à Reginone, qui Pactum statim posuit in hoc loco. Intelligit autem Pactum à Francis initum cum Ripuariis. Hoc solenni vocabulo tum utebantur ut fœdus significarent vel conventiones pacis. quod nos hodie diceremus *Traicté de paix ou d'alliance.* Synodus Dingolvingensis cap. VII. *De eo ut nullus hereditate sua privetur nisi per tres causas quas in Pacto scribentur.* Eginhardus ad annum DCCCXII. loquens de Legatis Michaëlis Imperatoris CP. ad Karolum magnum missis: *Aquisgrani ubi ad Imperatorem venerunt, scriptum Pacti ab eo in epistola suscipientes, inde reversi Romam, in basilica sancti Petri eundem Pacti seu fœderis libellum à Leone Papa denuo susceperunt.* c. 404.

QUI EPISCOPUS] Caput istud aliqua cura nostra indiget. Sumptum est enim ex Statutis Ecclesiæ antiquis, quæ unicuique Episcopo olim legebantur in consecratione sua. Statuta antiqua orientalium vocat Atto Vercellensis in epistola octava; ubi docet ea dinumerata fuisse in centum capitula, initium autem eorum fuisse *Qui Episcopus &c.* Viderat duo istorum statutorum exemplaria Severinus Binius, unum monasterij Gemblacensis, alterum sancti Bavonis in Gandavo. Quò magis mirum est edita ab illo non fuisse. Nam licèt descripta utplurimùm sint in Concilio Carthaginensi quarto, tamen illic non extant eo ordine quo leguntur in libris antiquis. Regino, quia ista accipiebat ex Concilio illo Carthaginensi, non citavit Statuta Ecclesiæ antiqua. Nos, cùm res magni momenti sit, & statuta illa perdiù viguerint in Ecclesia, illa quandoque edemus ex vetustissimo codice MS. c. 443.

AD LIBRUM SECUNDUM.

EX CONCILIO ROTOMAG.] Concilij cujuspiam Rotomagensis canones frequenter laudat c. 1.

Lib. II. Regino, qui tamen non reperiuntur in collectionibus Conciliorum. Nam præter istum canonem Regino ex eodem Concilio refert capita 68. 69. 167. 390. 406. 415. & 416. istius secundi libri. Antiquum autem esse oportuit Concilium illud, cùm habitum sit ante Reginonem. Fortassis etiam antiquius est anno DCCCLVIII. cùm Herardus Turonensis utatur quibusdam verbis quæ extant in isto capite, ut statim dicetur. Sed alibi commodior erit de his agendi locus.

SYNODUM] id est, conventum in Ecclesia habendum cùm Episcopus ad illam accedet visitaturus. Duplex ergo synodus, uti suprà diximus. Una, quam Episcopus in civitate agebat; ad quam venire tenebantur Presbyteri ex rusticanis parœciis, pro inquisitione ministerij sui. Alia, quam Episcopus vel ejus ministri tenebant in unaquaque Ecclesia, cùm visitationis munus obibant, in qua Presbyteri reddebant rationem ministerij sui, & in qua judicabantur causæ synodales uniuscujusque parœciæ. Infrà cap. CCXXXIV. *De hoc quod mihi reputatum est in hac synodo &c.* Et cap. CCXXXVIII. *De hoc quòd tu accusata es in præsentia istius Episcopi in hac synodo &c.* De hac ultima synodo intelligendum puto canonem Triburiensem à Reginone infrà relatum cap. CCXCVI. Quin & Richardus Bituricensis Archiepiscopus, qui regnante Philippo primo Francorum Rege vixit, conventum pro dedicatione cujusdam Ecclesiæ factum vocat Concilium, quia haud dubiè tunc illic fecit quod tum facere solebant Episcopi cùm diœceses suas circuibant.

INPRÆTERM. OCCURR.] Capitula Herardi Archiepiscopi Turonensis cap. CXXXIII. *Vt vocati ad synodum inpratermissò occurrant. Sin aliàs, condemnentur.*

NEQUAQ. IN FACIL.] juxta regulam sancti Gregorij, qui sic scribit ad Maximianum Episcopum Syracusanum lib. II. Indict. X. epist. IV. *Si qua fortassis difficilia existunt, quæ fraternitatis tuæ judicio nequaquam dirimi possint, hæc solummodo nostrum judicium flagitent; ut sublevati de minimis, in causis majoribus efficaciùs occupemur.*

c. 2. EPISCOPUS IN SYNODO] Burchardus ista & quæ deinceps sequuntur usque ad caput sextum tri-

buit Eutychiano Papæ, cui etiam tribuuntur in veteti codice MS. monasterij Rivipullensis. Verùm hinc manifestum est illa descripta esse in veteri codice ex Decreto Burchardi quòd numeri illic adscripti sunt quales extant apud Burchardum. In titulo enim ista leguntur: *Decretalis institutio Euticiani Papæ, quid Episcopi in synodo debeant inquirere. Capitul.* XCI. Tum: *Jusjurandum synodale* XCII. Postea: *Juramentum ceterorum* XCIII. Et sic de ceteris. Igitur ante Burchardum ista non dicebantur esse Eutychiani Papæ; ut re vera illius esse non possunt, cùm multa illic habeantur quæ Karoli magni ævum apertè redolent, Eutychianus autem Romæ sederit sub finem tertij seculi. Adeo autem nota non erant ævo Karoli magni, saltem sub nomine Eutychiani aut alicujus alius Romani Pontificis, ut neque extent in collectione epistolarum pontificiarum ex quibus Galliam Germaniámque replevit Riculfus Archiepiscopus Moguntinus, neque ex Eutychiano laudentur à Reginone. Quo factum pariter est ut qui collectiones Conciliorum procurarunt, cùm sine delectu cuncta ederent quibus veneranda priscorum Pontificum Romanorum nomina præfiguntur, ista tamen Eutychiani decreta omiserint. Mea opinio est, illa non esse ex Concilio quopiam, neque ex decretis alicujus Romani Pontificis, sed formulam fuisse secundùm quam Episcopi interrogare debebant laicos in unaquaqua parœcia, eam porrò formulam eodem tempore inventam fuisse quo Inquisitio de vita Clericorum quæ præmissa est initio libri primi. L. 1. 2. 11.

SYNODALEM CAUSAM] id est, quæ ad Episcopi cognitionem pertineat, quæ judicari debeat in audientia episcopali, nimirum ad dandam pœnitentiam, ut patet ex capit. 238. 278. 318. & 426. istius secundi libri. Vetus charta nondum edita de pace Morinensis Ecclesiæ tempore Callisti secundi confecta: *Quòd si Episcopus vel Legatus ipsius in loco ubi de synodalibus causis placitari solet injuriatus vel inquietatus fuerit, & pacificè synodalia determinare nequiverit, canonico judicio diffinitum est ut universaliter deinceps ad matricem conveniant Ecclesiam, illic de omnibus justitiam negotiis facturi de quibus ammoniti fuerint per Episcopi legationem.* c. 3.

Lib. II. c. 5. §. 1. FAIDAM] id est, apertam & capitalem inimicitiam ob cæsum aliquem de propinquis susceptam; ut rectè explicatum à Sirmondo est, & patet etiam ex isto Reginonis loco, itémque ex capite CCXXI. Interdum tamen faida significat simpliciter inimicitiam, quamvis de cæde non agatur, ut in libro secundo legis Longobardorum tit. XIII cap. II. De faidis coërcendis constitutio extat infrà cap LXXXI. A faida deductum est faidosus, id est, is qui faidam patitur, cujus vita in tuto non est propter inimicitias capitales. Ex eodem fonte fluxit vocabulum *faiditus*, quod significat propriè rebellem ac proditorem, ob eam causam proscriptum & exulem, ut adnotatum est à nobis in Notis ad Concilia Galliæ Narbonensis. Fallitur enim Vossius, cùm ex prava lectione quæ extat apud Petrum monachum Vallium Cernaij in capite LXXXV. historiæ Albigensium, ubi post ruptarios nominantur *faydici*, tum etiam deceptus nota marginali, ubi scriptum est *fortè fatidici*, putavit heic agi de his qui fata aliis prædicturos se promittunt, cùm tamen de faiditis agatur, id est, proditoribus proscriptis seu bannitis. Hinc faidimentum pro proditione.

§. 6. QUOD MORTH DICUNT] Lib. I. legis Longobard. tit. IX. cap. XV. & tit. XXXVI. cap. I. *Si servus Regis morth fecerit, ita decernimus, ut componat ipsam personam sicut appretiata fuerit, & servus ipse super fossam ipsius mortui appendatur, ut in eo vindicta detur, & sit causa finita.*

§. 53. ORDIENDIS TELIS] Editio Helmæstad. *ordinandis*. Codex MS. *ordiendis*. Isaiæ cap. XXV. *Telam quam orditus est.*

§. 55. NISI IN ECCLESIA] Igitur per illas tempestates corpora mortuorum deferebantur ad Ecclesiam, ibíque custodiebantur in vigiliis nocturnis. Istud deinde mutatum est. Sed quo tempore acciderit ista immutatio non adeo facilè discerni potest. Vir clarissimus Laurentius Bochellus in libro tertio Decretorum Ecclesiæ Gallicanæ tit. XVIII. cap. XI. refert decretum quoddam *ex synodalibus Ecclesiæ Remensis*, in quibus cavetur ut corpora mortuorum *non vigilentur in Ecclesia de nocte propter maleficia quæ ex hoc accidere possent & sæpe acciderunt temporibus retroactis.* Tum in capi-

te XXX. ejusdem tituli describit aliud decretum *ex synodalibus Ecclesiæ Trecensis*, in quo ita scriptum est: *Inhibeant curati suis parochianis ne vigilent in Ecclesiâ de nocte quando corpora aliquorum defunctorum ibidem deportantur vel alibi, propter maleficia quæ ibidem fiunt & temporibus retroactis contigerunt.* Sed vir clarissimus non adnotavit tempus quo statuta illa condita fuerunt. Jam antea Concilium Eliberitanum statuerat in canone XXXV. *ne fœminæ in cœmeterio pervigilent, eò quòd sæpe sub obtentu orationis scelera latenter committant.* LIB. II.

Burchardus ista descripsit in initio libri sexti, *ex Concilio Triburiensi*. Et tamen verbis Reginonis utitur, quæ elegantiora sunt vulgatis editionibus synodi Triburiensis. Tum tribuit illa primitus Melchiadi Papæ, cui à nullo alio tributa sunt. Sed cùm videret Reginonem ea repetere ex sanctionibus canonicis & ex judicio Episcoporum, judicium Episcoporum canonibus Concilij Triburiensis, sanctiones canonicas putavit tribuendas esse Romano cuipiam Pontifici. Tum verò opportunè illi haud dubiè occurrit nomen Melchiadis. Hoc erat hominis ingenium. c. 6.

MISSAM S. JOHA.] id est, festum. c. 9.

Caput istud non extat in vetustissimo libro Capitularium bibliothecæ regiæ ex quo prima Parisiensis editio Capitularium prodiit, neque in Colbertino, non demum in Rivipullensi. Quia tamen ex veteri libro editum est, cùm illi præterea fidem faciat ista collectio Reginonis itémque vetus collectio canonum MS. in bibliotheca regia, dubium non est quin fuerit olim in libris Capitularium. Sed utrum fuerit descriptum in libro quarto, ut habent vulgatæ Capitularium editiones, vel in secundo, ut Regino citat, vel demum in quinto, ut in veteri collectione quam mox laudavimus, difficile dictu est. In collectione autem illa sic legitur: *Capitularium lib.* V. *cap.* XC. *Presbyteri interfecti Episcopo ad cujus parrochiam pertinent solvantur.* Unde colligere possumus librariorum quandoque industria effectum esse ut permulta omitterentur in exemplaribus novis quæ faciebant Capitularium, quæ tamen extabant in illis antiquioribus. Burchardus, ut assolet, caput istud non laudat ex libris Capitularium, sed ex Concilio Triburiensi cap. V. In capite sanè quarto il- c. 41.

Lib. II. lius Concilij ſtatuitur de compoſitione Preſbyteri occiſi. Attamen omnia diverſa ſunt à ſenſu iſtius capitis. Hinc ergo deceptus eſt Burchardus quòd putaret capita quæ ſequuntur poſt caput XXXVII. iſtius libri, quod expreſſum eſt ex canonibus Concilij Triburienſis, ad idem Concilium pertinere donec veniretur ad conſtitutionem Concilij Vvormatienſis. Hic eſt fons & origo, quod ſæpe dicendum eſt, multorum errorum apud Burchardum. Sed tamen idem in hoc loco videtur non egiſſe bona fide. Nam quæ illic dicuntur de Capitulari Karoli magni, ea omiſit, ne quis putare poſſet accepiſſe ſe iſtud caput ex libris Capitularium. Itaque qui clauſulam illam ſuis editionibus adjectam non habent Ivo & Gratianus, ij decepti à Burchardo ſunt.

c. 43. CUM DUODECIM] Apud Burchardum & Gratianum legitur *cum* LXXII. *juret*. In Concilio autem Moguntino, unde ſumptum eſt hoc caput, legitur *cum* XII. *juret*. Quo etiam modo habetur apud Reginonem tam in editione Helmæſtadienſi quàm in codice Pariſienſi. Abſurdum præterea eſt quemquam cogi ad inveniendum tot conjuratores. Denique duodecim tantùm vulgò tum adhiberi ſolitos patet ex libro ſecundo Capitular. cap. 23. lib. IV. cap. 13. & 26. lib. V. cap. 201. tum etiam ex libro primo legis Longobardor. tit. XIII. cap. 3. tit. XVI. cap. 2. tit. XXV. cap. 73. & lib. II. tit. I. cap. 2. tit. XIV. cap. 1. & tit. LV. cap. 2. 3. 5. & 33. ex titulo denique LIII. legis Alamannorum, & ex titulo VIII. & LII. legis Burgundionum. Attamen LXXII. ſacramentales adhibitos fuiſſe in cauſa Otæ Reginæ docet auctor annalium Fuldenſium ad annum DCCCXCVIII. ſi vera eſt lectio.

UXOREM AMITTAT] Apud Burchardum & Gratianum, tum etiam in libro quinto Decretalium, legitur, *& abſque ſpe conjugij maneat*, magno inter hæc diſcrimine, ut nemo non videt. Sanè caput XXIV. Concilij Moguntini, unde, uti diximus, ſumptum eſt hoc caput, habet *& uxorem amittat*.

c. 61. REGINBALDUM CHOREPISC.] Levabat hic Otgarium Moguntinum Archiepiſcopum faſce epiſcopali, ut patet ex Rudolfo in vita Rhabani & ex veteri inſcriptione quam Brovverus edidit in libro ſecundo antiquitatum Fuldenſium cap. XV. quæ ſic habet: *An-*

no Domini DCCCVIII. (lege DCCCXXXVIII.) *Indictione* XV. *dedicatum est hoc oratorium jussu Otgarij Archiepiscopi à Reginbaldo Corepiscopo* VI. *Kalend. Octobris.* Epistola porrò Rhabani ad eum scripta, quam heic citat Regino, nondum edita est integra. Fragmenta autem alia ab isto refert Regino infrà cap. CCII. & CCCXLIV. Reginbaldi epitaphium extat inter poëmata Rhabani. Eo itaque mortuo, Thiotmarus fuit Chorepiscopus Moguntinus, ut Rhabanus testatur in epistola ad eum scripta, quæ extat in initio libri de sacris ordinibus. Hæc sunt ejus verba : *Et quia mei cooperatorem in sacro ministerio te elegi, hortor ut quod pro infirmitate corporis coram multis exponere non possum, tu, qui junior ætate & validior es corpore, illis qui ad sacerdotium ordinati sunt & ministerium sacerdotale agere debent notum facias.* Itaque codex vetus bibliothecæ regiæ ex quo nos nuper edidimus librum Rhabani de Chorepiscopis, fuit ejusdem Thiotmari, cùm in fronte libri ista antiquitus scripta sint : *Thiotmar Corepiscopus adquisivit.* De quo libro, quoniam occasio tulit, admonendum est mentionem factam esse à Rudolfo Presbytero in vita Rhabani. *Sunt quoque alia opuscula ejus*, inquit, *quæ ad interrogata diversorum ei respondere necessarium fuit ; quorum unum est de Corepiscoporum ordinatione ; super quo ad Drugonem Archiepiscopum scripsit librum unum.* Sed ut ad Thiotmarum redeamus, fuerat ille antea monachus Fuldensis sub Rhabano, ut docet idem Rudolfus his verbis: *Quidam Presbyter ex monachis nostris, nomine Theotmar, pro causis quibusdam ab Abbate ad Otgarium Archiepiscopum missus.* LIB. II.

ANTE JANUAM] Jubet hic canon ut pueri quorum matres agnosci nolunt, non occidantur, sed ante januam Ecclesiæ projiciantur, ut dein ab aliquo fideli suscipiantur nutriendi. Vide lib. VI. Capitular. cap. 142. & Burchardum lib. III. cap. 201. & 202. c. 69.

Caput istud non extat in libro tertio Capitularium, ut hodie editus est, sed in primo. Et tamen habetur in fine libri tertij in veteri codice MS. ex quo prodiit Parisiensis prima editio Capitularium, item in codice Rivipullensi, tum etiam in Colbertino. In nullo autem veterum codicum quos vidi extat in libro primo. c. 75.

Lib. II. Et, quod mirum est, non extat in codice quo usi sunt qui primam editionem Parisiensem adornarunt. Simile accidit capiti de æqualibus mensuris & ponderibus, ut adnotabimus infrà ad caput CCCCXXVII. istius libri.

c. 77. CAMPUM APPELLANT] Sic emendatum est ex codice M S. Parisiensi. Nam editio Helmæstadiensis habebat *quod Capitulum appellant*. Diploma Roberti Regis à Francisco Pithœo laudatum : *Legem duelli. quod vulgò dici ur campus.* Synodus Dingolvingensis cap. XXIV. *Qui suprà prædicta pugna, quod Camfuvic dicimus, peracto judicio, se simili vindicta erigere contra querentem præsumpserit, sacramentum quod ahteid dicitur ju: et in Ecclesia cum tribus suprà nominatis sacramentalibus.* Hinc camphio in lege Longobardor. lib. II. tit. LV. cap. XI. & XXIV. Et campio ibidem lib. I. tit. III. cap. VI Vide Glossarium Lindenbrogij.

c. 80. COTIONES] Hincmarus epist. v. ad Karolum Calvum : *Etiam ipsi cocciones rapinas faciunt.* Vide Glossarium Pithœi.

c. 81. COERCENDIS] Ita vetus codex, cui consentiunt libri Capitularium. In editione Helmæstadiensi legitur: *De faidis cohæredum.*

c. 109. NON HOMO] Eodem argumentandi genere usus est Innocentius III. ut ostenderet translationes, depositiones, ac cessiones Episcoporum jure divino pertinere ad Summum Pontificem. Ait enim Deum suo tantùm judicio reservasse dissolutionem carnalis conjugij, vinculum autem spirituale fortius esse quàm carnale, & ideo ista attingere nullum posse præter Pontificem Romanum. *Non enim*, inquit, *humana sed etiam divina potestate conjugium spirituale dißolvitur cùm per translationem vel depositionem aut etiam cessionem auctoritate Romani Pontificis, quem constat esse Vicarium Iesu Christi, Episcopus ab Ecclesia removetur.* Extat hæc constitutio lib. I. epistolarum Innocentij III. epist. 532. & inde in cap. *Inter corporalia.* De translatione Episcopi. Vide lib. VII. de concordia sacerdotij & imperij cap XXVI. §. VIII.

c. 114. CÙM NOS EX UTRAQUE] Heic adnotandum est Nicolaum Papam non traxisse ad se cognitionem divortij Lotharij & Thetbergæ ex privilegio tantùm

suæ sedis, sed quia judex electus erat ab utraque par- Lib. II.
te. Quæ observatio magni momenti est ad retundendam Innocentij III. argumentationem, qui ad Philippum Augustum scribens de divortio ejus cum Ingeburge, exemplum Lotharij referens, quæ adversùs illum à Nicolao facta sunt, ea ab ipso facta esse scribit vi officij ac potestatis suæ. *Putásne*, inquit, *magnifice Rex, quòd etsi præfatus prædecessor noster præstantior nobis fuerit merito & sapientia, nos eo simus officio & potestate minores?* Data Laterani v. Idus Decembris anno MCCVIII.

SINE LICENTIA] Vide Notas ad apologeticum c. 126.
Agobardi cap. IX.

Apud Paulum lib. II. Sentent. tit. XIX. caput istud c. 130.
sic expressum est: *Neque furiosus neque furiosa matrimonium contrahere possunt; sed contractum matrimonium furore non tollitur.* Cui sententiæ hanc interpretationem subjunxit Anianus: *Si qui matrimonium sani contraxerint, & uni ex duobus amentia aut furor accesserit, ob hanc infirmitatem conjugia talium solvi non possunt.* Hæc tantùm apud Paulum & interpretem. Quæ sequuntur ergo apud Reginonem & Burchardum sumpta fortassis sunt ex epistola Nicolai primi ad Karolum Archiepiscopum Moguntinum, cujus fragmenta referunt Luitprandus seu quis alius in vita Nicolai I. Burchardus in excerptis editis à Stevartio pag. 687. & Gratianus dist. 50. cap. 33. & 32. q. 7. cap. 25. Quod ultimum caput, illud nimirum de quo nunc agimus, eidem Nicolao tribuit Burchardus. Sed apud Gratianum additur clausula quæ non extat apud Reginonem & Burchardum. Sic enim habet editio Gratiani: *Similiter sentiendum de his qui ab adversariis excæcantur, aut membris truncantur, aut à barbaris exsecti sunt.* Vide Autonium Augustinum lib. II. de emendatione Gratiani, dialogo XVIII.

EADEM NOCTE] Hortatur hic canon virum & no- c. 153.
vam nuptam uti prima nocte nuptiarum abstineant ab opere conjugali. Hæc exhortatio postea versa est in necessitatem in aliquibus diœcesibus. Nam, ut istud exempli dicamus, apud Abbatis-villam in diœcesi Ambianensi ea olim consuetudo erat ut illis qui noviter matrimonio juncti erant non liceret coïre tribus

Lib. II. prioribus noctibus post nuptias. quam consuetudinem decreto suo sustulit Parlamentum Parisiense anno MDI. die XI. Martij. *Quant à non coucher de troys nuyz avec sa femme au commencement du mariage, les demandeurs auront la recreance le proces pendent, & pourront les espousés coucher franchement les troys premieres nuys avec leurs femmes.* Decretum illud integrum in suis Statutis synodalibus inseruit Stephanus Poncherius Episcopus Parisiensis. Sic Innocentius III. lib. x. epist. LXXXV. repressit avaritiam Episcopi Anicienſis, qui legitima viduarum matrimonia impediebat donec ejus consensum numerata pecunia redemissent.

GENITIARIAS] Vide suprà cap. CCXLVI. libri primi.

c. 178. MUNDIBURDIS] id est, tutoribus, ut infrà in cap. XXXVIII secundæ appendicis. Tutelam patrocinij nomine designat vulgatus canon XXIV. Concilij Triburiensis, ex quo sumptum est istud caput. Mundeburdis autem vel mundeburdium significat tuitionem, defensionem, protectionem. Mundualdum pro mundiburdo sive tutore dicunt leges Longobardorum.

c. 179. AB ALTARI] Ipsæ enim velum ab altari sumere debebant & sibi imponere. quod vetitum erat Episcopis.

c. 199. MORCHIDUM] Ita editio Helmæstadiensis, ita codex Parisiensis, ita Burchardus, ita Pœnitentiale Romanum Antonij Augustini tit. III. cap. VIII ita denique Ivo parte IX. cap. LXX. in omnibus editionibus. Et tamen Lindenbrogius & Vossius ita confidenter *mortridum* legunt apud Ivonem ac si ea sola lectio illic haberetur, cùm nullum interim vetustum codicem laudent suæ emendationis auctorem. Visum est igitur retinendam esse veterem lectionem; quam etiam, consensum tot librorum secuti, reposuimus in capite vigesimo epistolæ Rhabani ad Heribaldum, cùm editio Stevartij haberet *mordicum*. quæ vox, tametsi corrupta, indicat *morchidum* primitus scriptum fuisse in illa epistola. Morchidum itaque, ut rectè monuit Antonius Augustinus, homicidium significat, non à cæde tamen deducta origine vocabuli, ut ille putavit, cùm *morchidum* non sit vox Latina, sed Theodisca, ut docet Rhabanus in loco mox laudato.

c. 200. SCELUS MULTIPLICETUR] Post illa verba

desunt octo folia in codice Parisiensi M S. nimirum usque ad paragraphum septimum capitis CCXLVI. Itaque hunc hiatum opportunè supplevit Helmæstadiensis editio ; quam, sicubi mendo non vacare visa est, emendavimus ex vulgatis editionibus Conciliorum aut scriptorum ex quibus petita sunt capita quæ in illis octo foliis descripta erant, tum etiam ope Burchardi & antiqui codicis M S. sancti Germani de pratis in quo extant fragmenta aliquot epistolarum Rhabani ad Humbertum Episcopum & ad Reginbaldum Chorepiscopum. Alicubi etiam adjumento nobis fuit Pœnitentiale Romanum editum ab Antonio Augustino. Titulos verò capitum emendavimus ex indiculo qui præfixus est initio operis. L. II. II.

GENICULO] id est, generatione, progenie. Vide lib. VI. Capitular. cap. 80. & 128. Concilium Moguntinum sub Rhabano cap. XXX. & libro II. legis Longobardor. tit. XIV. cap. 1. Dicebant etiam genu progeniculo ; ut in Capitulis Ahytonis Basileensis cap. XXI. & alibi. c. 212.

SEXAGINTA SOL.] Pœna ejus qui incestuosum susceperit, heic apud Reginonem erat XL. solidorum. Nos, quia hoc loco destituebamur auxilio manu scripti codicis, aliunde ista emendavimus. In Concilio quippe Metensi sub Pippino, unde ista sumpta sunt, tum etiam in libris Capitularium editis & manu scriptis, denique in canonibus Isaac Lingonensis Episcopi tam editis quàm MSS. tit. IV. cap. 1. constanter scriptum est eum qui transgressus fuerit hanc legem, sexaginta solidos Regi compositurum. Hic enim erat bannus dominicus seu regius, ut patet ex variis locis Capitularium. Error igitur apud Reginonem ortus ex transpositione numerorum, XL. pro LX. c. 222.

COMPUTARE] narrare, *compter*. c. 231.

AD CRUCEM] Vetitum deinde est judicium crucis lege Karoli magni quæ extat in libro primo Capitularium cap. CVIII. & lib. II. legis Longobardor. tit. LV. cap. XXXII. Nihilo tamen minùs retentus est hic mos, ut patet ex Agobardo. c. 243.

SERVITIO HUMANO] Erat igitur aliquod libidinis genus quod homines liberos ad servitutem demittebat, sicut de feminis adnotatum est suprà ad caput Pag. 304

LIB. II. CCXLVI. libri primi. Sic in lege Vvisigothorum lib. VIII. tit. VI. cap. II. adulterator monetæ libertatem amittit & servitio deputatur.

c. 262. HÆC DE MULTIM.] Verba sunt Reginonis.

c. 274. BASTINIACO] In libro sexto Capitularium & in Capitulis Karoli Calvi legitur *bastonico*. Id autem interpretantur arctissimam custodiam. Ego puto intelligi de carcere regio, cujusmodi sunt quæ nunc conciergeriæ vocantur. Porrò clausula illa *Postmodum verò &c.* usque ad *pœnas luat*, non extat in editione Helmæstadiensi. Addita igitur est ex codice Parisiensi.

c. 276. CORPUS DOMINI] Jam alij observaverunt unam ex diversis judiciorum formis quæ olim usurpabantur in rebus dubiis fuisse corpus Domini. Quod à Roberto Rege damnatum esse in epistola scripta ad Leothericum Archiepiscopum Senonensem docet Helgaldus in initio vitæ ejus. Attamen hunc morem retentum adhuc fuisse ævo Gregorij VII. testatur Lambertus Schafnaburgensis ad annum MLXXVII. ubi ait Gregorium, celebrata Missa, confectáque sacra oblatione, Regem evocasse ad altare, & manu præferentem corpus dominicum, cùm multa prolocutus esset de sua innocentia, hæc demum addidisse : *Ut satisfactionis compendio omnem omnibus scandali scrupulum de medio auferam, ecce corpus dominicum quod sumpturus ero, in experimentum mihi hodie fiat innocentiæ meæ; ut omnipotens Deus suo me hodie judicio vel absolvat objecti criminis suspicione, si innocens sum, vel subitanea interimat morte, si reus. Hæc & alia, ut solenne est, præfatus verba terribilia, quibus Deum causæ suæ æquissimum judicem & innocentiæ assertorem adesse precabatur, partem dominici corporis accepit & comedit.* Vide caput sequens Reginonis, quod est de eadem materia. Vide etiam appendicem adjectam chronico Reginonis ad annum DCCCCXLI.

c. 282. SACRILEGIUM FACIT] Vide Notas ad librum Agobardi de dispensatione ecclesiasticarum rerum cap. XVIII.

c. 292. FAIDAM PORTET] *Porte inimitié.* Vide Sirmondum in Notis ad Capitula Karoli Calvi.

c. 295. COMMUNIONE] Legendum *commonition*, ut monuimus in margine. Nam & in canonibus vulgatis

Concilij quarti Toletani scriptum est *admonitione* pro eo quod Regino habet *communione*. Et mox canon admonitionem vocat quod hoc loco communionem dixerat. Infrà cap. 408. legitur: *Quòd si eas tres admonitiones &c.* Codex autem Parisiensis habet: *Quòd si eas tres communiones*. Ex his ergo colligitur voces *communio* & *commonitio* permutari olim invicem solitas, adeóque legitimam esse emendationem ab illustrissimo viro Petro de Marca Parisiensi Archiepiscopo adhibitam epistolæ Concilij Italici ad Theodosium: in qua cùm editum à Sirmondo sit, *à qua in omnes venerandæ commonitionis jura dimanant*, Marca reposuit *communionis*. LIB. II.

IMPUNITAS VITIORUM] Lupus Ferrariensis in libro de tribus quæstionibus pag. 210. *Spes impunitatis magna est peccandi illecebra*. Constat Lupum interfuisse huic synodo Suessionensi, in cujus actione secunda revelavit synodo gesta depositionis Ebbonis Archiepiscopi Remensis. Cùm itaque in synodo fuerit, & in canone isto verba ejus reperiantur, dubitare cogor annon auctor sit canonum istius synodi Suessionensis, quemadmodum auctor est canonum inventorum in palatio Vernensi. Nam Episcopi Gallicani, ut olim diximus ad epistolam LX. Lupi, adeo magni virum faciebant ut eum spectarent veluti conditorem canonum, atque adeo ejus præsentiam in synodis necessariam esse quodam modo existimarent. Rursum ejus opera usi sunt Vvenilo Senonensis Archiepiscopus & suffraganei ejus cùm adversùs Herimannum Episcopum Nivernensem ad Nicolaum Papam scriberent epistolam CXXX. inter Lupinas. c. 297.

CONTIONE VEL CONTENT.] In Codice Theodosiano tantùm *in contentione* habetur. Itaque admonitio fuit librarij; qui cùm divinare non posset quid potiùs legendum esset, *contione*, vel *contentione*, utrumque posuit, lectori judicium integrum relinquens. Sic enim solebant antiqui librarij, ut pluribus exemplis probavimus ad Salvianum pag. 403. & ad Lupum Ferrariensem pag. 346. & 451. Eadem medicina fortassis adhibenda est huic loco Minucij Felicis: *dum aras extruunt ignotis numinibus & manibus*. Hanc ultimam vocem heic esse superfluam aut corruptam c. 309.

LIB. II. putabat Des. Heraldus. Quid si legamus, *ignotis numinibus vel manibus*, ut sit admonitio librarij ? Sic apud sanctum Gregorium lib. IV. epist. LIII. editum est, *ex istius rei consideratione seu comparatione bene colligitur*. Pro quo hæc tantùm habentur in vetustissimo codice MS. sancti Remigij Remensis : *rei comparatione colligitur*. Ista leviſſima sunt interdum magni momenti.

c. 312. AUDET JURARE] Constans apud Reginonem, tum in editione Helmæstadiensi, tum in codice Parisiensi, lectio est *in sanctis audet jurare*. quo etiam modo scriptum est apud Burchardum, qui Reginonem haud dubiè descripsit. Et tamen in omnibus libris Capitularium tam editis quàm MSS. legitur *in sanctis habet jurare*, optimo sensu. eáque lectio sola bona est. Lectionem porrò ejusdem capitis quam præfert Regino, in qua nulla mentio de Gunebodignis, confirmant vetustissimi libri Capitularium bibliothecæ regiæ & Colbertinæ, tum etiam Burchardus & Ivo Carnotensis parte XII. cap 23. & vetus collectio canonum MS. in bibliotheca regia, itémque Gratianus 22. q. 5. cap. *Parvuli*. Nullibi enim extat clausula quæ huic loco adjecta est in editione Capitularium, *sicut Gunebodigni faciunt*. Eam tamen exhibet editio Viti Amerbachij, tum etiam editiones Parisienses, & vetus codex MS. monasterij Rivipullensis, denique liber legum Longobardicarum. Adnotat autem Amerbachius in codice quo ipse usus est vocabulo *Gunebodigni* superpositum fuisse vocem *Gunibodigni*, neutrum verò esse in cap. *Parvuli*. 22. q. 5. *Significatur autem*, inquit, *gens aliqua, vel populus, vel familia*. Amerbachio felicior non fuit in explicatione istius vocabuli vir alioqui doctissimus Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis; qui in libro primo de emendatione Gratiani dialogo XIII. quærens quid significet vox *Gunebodigni*, fingit Karoli magni hostes fuisse. Et tamen Gunebodigni, id est, ij qui lege Gundobada vivebant, nimirum Burgundiones, hostes non erant Karoli magni, cùm imperio illius subjecti essent. Gunebodignos autem eos fuisse qui Gundobada lege utebantur, tum vox ipsa satis ostendit, tum præterea patet ex laudato libro legum Longobardicarum; ubi pro eo quod edi-

tiones Capitularium habent *Gunebodigni* legitur *ſicut Gundobada lege viventes faciunt.* Vide Notas noſtras ad librum Agobardi adversùs legem Gundobadi. L. I. 11.

EXCEPTO HIS SACR.] Sic vulgò per ea tempora loquebantur. Infrà cap. CCCLVIII. *excepto ad Eccleſiam.* Lib. III. legis Vviſigothor. tit. v. cap. I. legitur in vulgatis editionibus, *exceptis illis perſonis.* Pro quo vetuſtiſſimi codices MSS. monaſterij Moyſſiacenſis & Eccleſiæ Albienſis habent *excepto illas perſonas.* c. 314.

INDICULO] Sic tum vulgò vocabant diploma Principis quod in præſens dabatur. *Vne letre de cachet.* Bonifacius Moguntinus epiſtola CIV. ad Pippinum Regem: *Quidam ſervus Eccleſiæ noſtræ veniens ad nos cum indiculo veſtro &c.* Vide Notas ad librum Agobardi de inſolentia Judæorum. c. 315.

SCUTIS ET FUSTIB.] Vide lib. II. legis Longobard. tit. LV. cap. XXIX. c. 334.

SERVUM CHRISTIA.] Vide Notas ad librum Agobardi de inſolentia Judæorum. c. 346.

VOTA AD ARBOR.] Capitulatio Karoli magni de partibus Saxoniæ cap. XX. *Si quis ad fontes aut arbores vel lucos votum fecerit, aut aliquid more gentilium obtulerit, & ad honorem dæmonum comederit. &c.* Lib. I. Capitular. cap. LXIV. *Item de arboribus vel petris vel fontibus, ubi aliqui ſtulti luminaria vel alias obſervationes faciunt, omnino mandamus ut iſte peſſimus uſus & Deo execrabilis, ubicunque invenitur, tollatur & deſtruatur.* Vide rurſum lib. VII. cap. 236. Iſta ſtatuta ſunt poſt tempora ſancti Bonifacij, qui ſuperſtitionem illam exſcindere curavit, ut in libro primo de vita ejus narrat Othlonus Fuldenſis. Quin & ipſe Bonifacius in epiſtola CXXVIII. populos Germaniæ admonet ut lucorum vel fontium auguria vel phylacteria omnino reſpuant & abjiciant. Vide Gloſſarium Pithœi in verbo *Luminaria.* c. 358.

Hunc canonem ſumpſit Regino ex eodem loco ex quo tria ſuperiora capita acceperat, id eſt, ex epiſtola Rhabani ad Heribaldum Epiſcopum Autiſſiodorenſem. Et quia Rhabanus illum laudaverat ex Concilio Ancyrano, Regino quoque inde ſe accepiſſe profitetur. quem ſecuti ſunt Burchardus & Ivo. Et tamen canon iſte non eſt Concilij Ancyrani, ſed haud dubiè cujuſ- c. 363.

LIB. II. dam veteris libri pœnitentialis. Vide præfationem ad epistolam Rhabani ad Heribaldum §. XVIII.

c. 364. Caput istud apud Reginonem sic inscriptum est: *Vnde suprà.* Quod ideo positum haud dubiè erat ut hinc intelligerent lectores in capite sequenti agi de eadem materia de qua paulò antè tractatum erat, id est, de maleficiis mulierum. Deinde secutus est Burchardus: qui cùm collectionem suam adornaret, pleraque à Reginone accipiens, deceptus autem falsa inscriptione proximi canonis, qui concilio Ancyrano perperam tribuitur, putavit verba illa *Vnde suprà* referenda esse ad Concilium Ancyranum. Ex Burchardo porrò descripserunt Ivo Carnotensis parte XI. cap. 30. & Gratianus 26. q. 5. cap. 12. qui canonem illum se accepisse aiunt ex capite primo Concilij Ancyrani. Verùm rectè admonuit vir istarum rerum peritissimus Antonius Augustinus in libro primo de emendatione Gratiani dialogo XIV. inscriptionem hanc esse falsam, & magnam partem istius capitis reperiri apud Aurelium Augustinum in libro de spiritu & anima cap. XXVIII. nimirum quicquid interjacet inter illa verba *quædam scelerata* & ista *cùm Ezechiel.* Si conjecturæ locus erit, omnino puto caput istud sumptum esse ex quodam Regum nostrorum Capitulari hactenus inedito. Omnino enim sapit modum loquendi illorum temporum. Et solebant tum istiusmodi Capitula infercire testimoniis & locis sacrorum bibliorum, canonum, & veterum doctorum, ut cuivis manifestum est.

c. 365. STRUMENTA] instrumenta. Præceptum Ludovici Pij pro Ecclesia Parisiensi: *quòd per incuriam & negligentiam custodum ipsius Ecclesiæ strumenta cartarum exustæ vel concremata sive perditæ fuissent.* Et infrà: *Mancipia quæ per præfata strumenta cartarum eidem tradita fuerant Ecclesiæ.* Præceptum Ludovici Transmarini pro Ecclesia Augustodunensi: *ac si præ manibus universa earundem rerum sive cartarum strumenta habeantur.*

c. 412. PER PETRUM] Ambiguum loquendi genus, quo significatur auctoritatem Episcopis à Christo collatam esse in persona Petri, tum etiam Petrum solum accepisse eam potestatem, sed illam postea communicasse cum Episcopis. qua persuasione imbuti fuerunt nonnulli

nonnulli Romani Pontifices. Verus tamen ac genuinus hujus loci sensus est, potestatem suam accepisse Episcopos à Christo in persona Petri, qui tum gessit totius Ecclesiæ figurata generalitate personam, ut ait Augustinus. LIB. II.

DE CONFESSIONE] Verba sunt Reginonis. c. 416.

Caput istud non extat in Capitulis adnuntiatis apud Valentianas anno DCCCLIII. quæ extant in codice Capitulorum Karoli Calvi. Legitur autem inter Capitula quæ statim post conventum apud Valentianas habitum statuta sunt apud Silvacum, ubi relecta illa esse patet ex præfatione. De negotio porrò isto vide Capitula Karoli Calvi tit. XIII. cap. 6. & tit. XXXI. cap. 31. c. 424.

JUDICIO DEI] id est, judicio aquæ ferventis aut frigidæ, vel ferri igniti. Antiquitus, ut observat Aventinus lib. IV. annalium Boiorum, istud erat sapere, fidem Deo habere, omnem spem in ipso collocare. Nunc verò ista inter stultitias & insanias illorum seculorum referuntur. Unde concludit Aventinus solere idem factum, diversis ætatibus, heic pietatis, alibi erroris nomen accipere. c. 426.

AUT REDIMANT] manum nimirum quam amissuri erant propter hoc facinus. Suprà cap. CCCXIV. istius libri: *Si quis convictus fuerit perjurij, perdat manum, aut redimat.* Et cap. CCCXXXIV. *Ceteri verò falsi testes manus suas redimant.*

Jam monuimus ad caput LXXV. hujus libri perturbatum esse ordinem Capitularium, & in primum librum conjectum esse caput quod in manu scriptis codicibus ponitur in quarto, ut etiam citatur à Reginone. Idem evenit huic capiti de ponderibus & mensuris, quod ex libro tertio Capitularium refertur à Reginone. Non extat enim in libro primo in codice M S. ex quo prima Parisiensis editio prodiit, non in Rivipullensi, non demum in Colbertino. Utrobique enim legitur in fine libri tertij. In codice veteri ex quo prima Parisiensis editio prodiit, est numero LXXXVII. in fine libri tertij, in Rivipullensi verò XCII. in Colbertino demum XC. ut citatur à Reginone. c. 427.

SINGULOS BIBERES] Vide suprà lib. I. cap. 216. c. 432.

AD PRIMAM APPENDICEM.

c. 1. EPISTOLA PESSIMA] Intelligit epistolam quam Aldebertus hæreticus publicabat, quæ verò relecta & damnata est in Concilio Romano sub Zacharia Papa celebrato. Ejus epistolæ hoc initium erat: *Incipit epistola Domini nostri Iesu Christi Filij Dei, quæ in Hierosolyma cecidit; & per Michaël Archangelum ipsa epistola inventa est ad portam Effrem &c.*

c. 39. Auctor istius appendicis hunc canonem laudat *ex canonibus orientalium antiquorum patrum cap.* XX. id est ex collectione Martini Bracarensis. Burchardus tamen refert ex epistola Fabiani Papæ ad orientales missa, ubi non extat. Re autem vera est Concilij Neocæsarienſis, ex quo illum in suam collectionem transtulit Martinus Bracarensis.

c. 40. QUI SERVILI CONDIT.] Cùm ista jamdiu desierint poni in libris pontificalibus, in quibus olim in ordine ad celebrandum sacros ordines primò legebatur admonitio quæ certas personas secundùm canones removebat à sacris ordinibus, in primis verò servos, nisi libertatem à dominis suis consecuti essent, visum est in fine istarum Notarum edere fragmentum ex veteri libro pontificali MS. qui nunc extat in bibliotheca regia, ut hinc saltem colligamus veterem morem.

c. 43. CRIMINE ADULTERII] Ita tum vocabant facinus viduarum quæ post susceptum habitum religiosum ad nuptias transierant. De iisdem agit caput LVI. istius appendicis & caput XLVI. secundæ, ubi viduæ istiusmodi *indubitanter adulteræ esse manifestantur.* Vide porrò illustrem historiam cujusdam viduæ in hoc adulterij genus prolapsæ in Notis nostris ad Agobardum pag. 135.

c. 44. Canon iste Arausicanus ita habet in tomo primo Conciliorum Galliæ: *Raptorem verò talium &c.* Editio Isidori apud Merlinum: *Ejus verò repudiatorem &c.* Codex MS. Reginonis: *Ejus verò roborem &c.* Ex

quo nos fecimus *robatorem*. Robatores antiquitus dicti qui rem quampiam per vim auferebant. Et primò quidem, ut rectè adnotat Spelmannus, de iis dicebatur qui viatoribus robas vel raubas tulissent, id est, vestes. Titulo XIX. legis Salicæ cap. x. ut quidem citatur à Vossio in libro secundo de vitiis sermonis : *Si quis alterum in via adsallierit, & eundem raubaverit.* Raubare autem, ut idem adnotat in libro primo, est corruptum ex Latino *rapere*. Itaque sive *raptorem* legamus in hoc capite, sive *robatorem*, manet idem sensus. Sed de hoc tamen censuimus admonendos esse lectores. I. APPENDIX.

Caput istud non reperitur inter vulgatos canones Africanos. Apud Ivonem verò parte VII. cap. 145. & Gratianum 27 q. 1. c. 34. citatur ex epistola Nicolai Papæ ad Karolum Archiepiscopum Moguntinum & suffraganeos ejus. Fieri sanè potest ut ista à Nicolao scripta sint, petita autem ex quodam canone Africano quo, sicut multis aliis, caremus. c. 50.

Citat hunc locum vir clarissimus Joannes Morinus in appendice libri de pœnirentia pag. 39. vocátque Decretum in Conofurth. Scilicet vir doctissimus eo deceptus est quòd liber majusculis literis scriptus *infra* habeat in extrema linea, in sequenti verò *conofurth.* quod ille legit *infra Conofurth.* Nemo tamen non videt ultimam syllabam prioris lineæ conjungendã esse cum primo vocabulo sequentis, adeóque legendum *Francono-furth.* Quid sit autem Franconofurth omnes intelligunt. c. 53.

NUENDUM] Ita omnino scriptum est in veteri codice. Pro quo videtur legendum esse *Petendum.* Nisi *nuendum* idem valet.

ADALVVINO] Mirum est quàm longè abierit nomen Episcopi ad quem scripta est ista Nicolai epistola, tum etiam sedis cui is præsidebat. Apud Burchardum scripta dicitur *Adalvvino sanctæ Vivenensis Ecclesiæ Archiepiscopo.* Apud Ivonem parte VII cap 65. *Adalvvino sanctæ Viennensis Ecclesiæ Archiepiscopo.* in margine verò postremæ editionis *Vivanensis.* & cap. 152. *Alumino Junarienſi Episcopo* Apud Gratianum dist. 27. cap. 6. *ad Albinum Viennensis Ecclesiæ Archiepiscopum.* Quo loco adnotant Correctores Romani valde variare hæc nomina in exemplaribus & apud Burchardum & Ivonem. Veræ ac legitimæ inscriptionis ignoratio er- c. 57.

1. Appendix. randi causa fuit eruditissimo Archiepiscopo Tarraconensi Antonio Augustino. Is enim lib. II. de emendat. Gratiani dialogo XVII. Gratianum emendare in hoc loco conatus, existimat Albinum, ad quem epistolam illam Nicolai scriptam esse legebat, eundem esse quem alij Januensem Archiepiscopum, alij Jovanensem Episcopum vocant. Sed ut finis tandem imponatur tantæ discordiæ, constituenda est vera lectio. Scripta igitur fuit epistola ad Adalvvinum Juvavensem Archiepiscopum, ut fidem facit codex MS. Reginonis, tum etiam vetus canonum collector anonymus MS in bibliotheca regia. Juvavum autem idem esse ac Salzburgum notius est quàm ut testimoniis egeat. Adalvvinum porrò tenuisse cathedram Salisburgensem constat ab initio pontificatus Nicolai; & anno DCCCLXX. interfuit Concilio Colonienſi. Viennæ sanè nullus hac tempestate Archiepiscopus fuit Albinus neque Adalvvinus. Ado enim successit Agilmaro anno DCCCLIX. & obiit anno DCCCLXXIV.

NOTÆ
AD RHABANUM.

PEtrus Stevartius, qui primus hanc epistolam vulgavit, ita edidit: *Dilecto fratri Heribaldo Alcedronensi antistiti Ab. Rhabanus &c.* haud dubiè quia ita scriptum reperit in vereri codice. Vocem autem illam *Ab.* in margine interpretatur *Abba.* Verùm hæc interpretatio admitti non potest, cùm Rhabanus tum Abbas non esset, sed Archiepiscopus Moguntinus. Itaque vox *Ab.* superflua est in hoc loco, rejiciendáque inter errata librariorum. Ob eam causam nos illam sustulimus.

PITTATIO] Apud Stevartium legitur *petratio*, pro quo ipse reposuit in margine *pittatio*. Neque dubium ullum est quin ita legi debeat. Zacharias Papa in epistola ad Theodorum Episcopum Ticinensem: *Pittacium quod nobis tua veneranda fraternitas obtulit.* Idem in epistola CXLII. inter Bonifacianas: *Contmebant enim capitula in pyctacio ab eis porrecto &c.* Et alibi sæpissime. Propterea nos retinuimus in textu emenda-

tionem quam Stevartius appoſuerat in margine. Quis enim neſcit etiam vetuſtiſſimorum codicum auctoritate falſiſſimas lectiones aſſeri ?

CUNRADI COMITIS] illius haud dubiè qui nobiliſſimus dicitur in Capitulis Karoli Calvi tit. x. ubi Sirmondus conjicit eum Judith Reginæ fratrem fuiſſe.

PRINCIPUM NOSTROR.] Lotharij, Ludovici, & Karoli. Intelligit autem pugnam Fontiniacenſem ; ut ſtatim inde colligitur, & Regino docet. c. 4.

GREGORIUS PAPA] lib. VII epiſt. 53. ut admonuimus in margine. Integer autem hic locus non habetur in vetuſtiſſimo codice MS. bibliothecæ regiæ neque in antiquis libris MSS. quos vidit Thomas Jameſius. Extat tamen in antiquiſſimo libro Pauli Diaconi, qui nunc ſervatur in bibliotheca monaſterij ſancti Germani de pratis. Uerùm codex ille Rhabano antiquior non eſt. c. 10.

ID EST EX REB.] Puto locum illum ita legendum eſſe : *Sacramentum corporis & ſanguinis Domini ex rebus &c.* c. 33.

SANCTIFICATIONEM] In editione Stevartij legitur *ſanctificationem* [*&*] *ſalutem*. Haud dubiè ſtudioſus ille qui gloſſematis ſuis iſta turbavit, ſupra lineam addiderat vocem *ſalutem*, ut hinc *ſanctificationem* explicaret. Nunc nos illam expunximus ut inutilem & ſuperfluam. Idem, ut ego quidem arbitror, paulò pòſt vocem *eſſe* ſcripſerat ſuper voce *fieri*, ut iſta ultima reduceretur ad tempus præſens. Sic enim malebat ſtudioſus ille.

IDEM ESSE QUOD] Lacuna heic erat apud Stevartium, qui eam admonuit extare in MS. exemplari. Nos illam certiſſimè ſupplevimus ex præfatione anonymi à Cellotio editi.

EGILUM ABB] Prumienſem, qui dein Archiepiſcopus fuit Senonenſis, ut admonuimus in præfatione. Errant enim qui iſta referunt ad tempora Eigilis Abbatis Fuldenſis.

DE EBONIS] Huic Heribaldinæ quæſtioni occaſionem præbuit controverſia quæ tum in Gallia incaluerat ob Clericos ab Ebbone Remenſi Archiepiſcopo ordinatos poſtquam depoſitus fuerat in ſynodo habita c. 34.

apud Theodonis villam. Ratio dubitandi an eorum ordinatio valida esset ex eo petebatur quòd ea peracta esset post dejectionem Ebbonis. Certum enim erat non potuisse illum ordinationes Presbyterorum ac sequentium ordinum peragere si legitimo judicio dejectus fuisset. Itaque Clerici Remenses, quorum valde intererat ut ista irrita censerentur, aiebant vi factum id esse & Ebbonem juxta decreta sanctorum patrum nullatenus damnari potuisse *in synodo apostolica auctoritate non convocata neque ejus legatione roborata.* Addebant illum toleraſse hoc suum infortunium quandiu Ludovicus Pius, cujus studiis oppressum esse Ebbonem aiebant, superstes fuit, eo verò defuncto restitutum ab Episcopis Gallicanis fuisse in synodo apud Ingelenheim congregata auctoritate apostolica & præceptione Lotharij Imperatoris, & ab eodem Lothario seu à præfato Concilio ad sedem propriam remissum fuisse, ibique VIII. Idus Decembris receptum fuisse ab Episcopis suffraganeis Ecclesiæ Remensis. Ebbonem postea, non putantem restitutionem suam habere firmitatem nisi apostolicæ sedis auctoritas accederet, Romam profectum esse, ibique à Gregorio IV. plenissimè restitutum, deinceps biennio integro & ultrà omnibus episcopalibus officiis functum in Ecclesia Remensi fuisse, eo porrò tempore ordinatos se ab illo electione ministrorum Ecclesiæ & magistrorum acclamatione. Denique hinc firmamentum causæ suæ assumebant quòd cùm idem Ebbo impetum atque furorem Karoli Calvi metuens, in cujus ditione constituta erat diœcesis Remensis, ad Ludovicum Germaniæ Regem transisset, & apostolica auctoritate & consensu Episcoporum, dono etiam Ludovici, adeptus fuisset sedem Hildesheimensem, ordinationes ab eo illic patratæ nullam reprehensionem habuerant. Contrà Hincmarus, qui in loco Ebbonis ordinatus fuerat, contendebat depositionem ejus juxta sacras regulas & traditionem ecclesiasticam ac decreta sedis Romanæ Pontificum, præcipuè verò Leonis magni, recto atque legitimo ordine peractam fuisse secundùm suam professionem & subscriptionem à quadraginta tribus Episcopis notam autem omni mundo fuisse actionem ejus propter quam depositus est. Quibus verbis refel-

lere videbatur eorum audaciam qui dicebant illum per violentiam ejectum esse, quia adversantem sibi habuerat Ludovicum Imperatorem. Addit deinde illum ab apostolica postea sede excommunicatum fuisse, id est, sententiam synodi Gallicanæ adversùs eum datam consensu etiam Romani Pontificis fuisse firmatam. Unde & paulò antè negaverat illum auctoritate primæ sedis, id est, apostolicæ, absolutum fuisse; tanquam falsi accusaret epistolam Gregorij IV. quam Clerici Remenses proferebant, quam verò falsitatis arguit etiam vetus nota codici Laudunensi adjecta apud Sirmondum in tomo tertio Conciliorum Galliæ. Denique epistola illa Gregorij, quæ magna in causam Clericorum ab Ebbone ordinatorum præsidia inducere poterat, ex eo quoque falsitatis argui potest quòd in synodis per ea tempora celebratis adducta non fuit, & anno primùm DCCCLXVI. apud Trecas visa est, ut Hincmarus scribit in epistola LVII. ad Anastasium Abbatem. Tum addit: *Quæ utrum à Gregorio, cui successit Sergius, data fuerit annon, ex scrinoo sanctæ sedis Romanæ, ut credimus, sciri valebit.* Nam si verè restitutus à Gregorio fuit Ebbo, cur eum Sergius IV. à sacerdotali officio repulit, laica antùm communione dignatus? Ita enim factum à Sergio produnt gesta pontificalia quæ sub nomine Anastasij circumferuntur apud Hincmarum & in vulgatis Anastasij editionibus, tum etiam nota illa codicis Laudunensis. Quòd itaque Ebbo post damnationem suam ministerium episcopale usurpavit, contra canones factum. *Postea verò*, inquit, *sine ulla regulari restitutione idem ministerium episcopale, quo se privaverat, contra sacros canones usurpavit. Sed & usque ad terminum vitæ suæ, cùm ferè decem & septem annis post damnationem suam vixerit, eandem sedem, qua regulariter se privavit, canonicè non repetiit, nec obtinuit, neque ullum canonicæ suæ restitutionis documentum synodo cuilibet vel principibus terræ ac populis, qui eum damnatum fuisse noverant, secundùm regulas sacras ostendit.* Refellit deinde eam partem libelli Clericorum Remensium in qua aiebant Ebbonem canonicè restitutum ab Episcopis fuisse cum auctoritate sedis apostolicæ. *Et si quis*, inquit, *vult dicere eum fuisse regulariter consensu Episcoporum vel sedis*

apostolicæ restitutum, doceat à quibus & ubi ille consensus restitutionis sit gestus, si secundùm Ecclesiæ regulas celebratus, si paterna traditione profectus, si majorum more prolatus, si competenti examinatione depromptus, si ad primam sedem, cujus intererat, de sententia qua tenebatur obstrictus secundùm regulas est relatum, si eadem quæ ligavit absolvit. Si hæc ita gesta non sunt, cùm nec à Pontificibus legitimè & ecclesiasticis legibus fuerit expeditus, nulla seculari potestate potuit præter Ecclesiæ tramitem prorsùs absolvi. Perstringit itaque Præceptum Lotharij, cujus auctoritate visus est Ebbo recepisse sedem suam. Jam quoad ordinationes ab illo peractas in diœcesi Hildesheimensi, quas nullis contradictionibus jactatas fuisse aiebant, respondet Hincmarus malis exemplis utendum non esse, & contra omnem auctoritatem factum esse quòd in provincia Moguntina ministrare permissus est. *Sed dicitur*, inquit Hincmarus in synodo Suessionensi tertia, *usque ad vitæ suæ terminum episcopale ministerium in omnibus ecclesiasticis muniis peregisse. Quæ præsumptio à sanum sapientibus non sumitur in exemplum.* Et paulò pòst: *Quia denique in Moguntina provincia ministravit, contra omnem auctoritatem esse cognoscitur.*

In Hiltineshaim] Vulgò Hildesheim. Trithemius in Chronico Hirsaugiensi scribit Ebbonem Episcopum Hildesheimensem interfuisse anno DCCCXXXVIII. in consecratione Ecclesiæ Hirsaugiensis. in quo illum falsum fuisse manifestum est. Nam ex epistola synodica Concilij Tricassini ad Nicolaum Papam, tum ex Hincmaro, denique ex libello Clericorum Remensium, constat illum ad sedem Hildesheimensem transiisse post annum tantùm DCCCXLIV. cùm ablata sibi tum esset omnis spes recuperandæ sedis Remensis. Ex iisdem testimoniis, tum etiam ex isto capite Rhabani, colligitur illum cathedram Hildesheimensem tenuisse reliquo vitæ suæ tempore. Et tamen idem Trithemius scribit Altfridum factum fuisse Episcopum Hildesheimensem anno DCCCXLVII. eámque Ecclesiam rexisse annis viginti & octo. Quare necesse est heic quoque falsum esse Trithemium, cùm Ebbo superstes fuerit usque ad annum DCCCLI.

APPENDIX
ACTORUM VETERUM
QUORUM IN NOTIS FACTA MENTIO EST.

I.

Epistola Zachariæ Papæ ad Theodorum Episcopum Ticinensem.

Ex veteri codice MS. bibliothecæ regiæ.

ZACHARIAS Episcopus servus servorum Dei reverentissimo & sanctissimo fratri Theodoro Episcopo Ecclesiæ Ticinensis. Pittacium quod nobis tua veneranda fraternitas obtulit, per quod nos sciscitari curasti si liceat filium, cujus pater alterius filiam ex sacro baptismate susceptam, id est, spiritualem ejusdem patris filiam, quod dici crudele est, in matrimonio accipere. quod apud te enormiter asseruisti contigisse. Sed bene tua sancta fraternitas compertum habet quod Dominus Moysi præcepit dicens: *Turpitudinem patris tui non revelabis, turpitudinem matris tuæ non revelabis, turpitudinem sororis tuæ & turpitudinem filiæ patris tui non revelabis. Turpitudo enim tua est.* Turpitudinem enim revelari dicitur dum à propria consanguinitate præcipimur abstinere. Multò magis à spirituali patris nostri filia omni occasione aut argumento sepositò sub nimia districtione nos

cavere convenit, ne in iram divini examinis incidat si quis tali facinori mixtus minimè restrinxerit frena luxuriæ. Unde & omnes cavendi omnino sunt talis sceleris commixtione, ne in æternum pereant. Sed hos qui hujus pernicioſæ temeritatis, animæ suæ salutem despicientes, impio se miscuere matrimonio, per omnia tua fraternitas studeat separare & pœnitentiæ dignæ submittere; quatinus ab æterna eruti damnatione, animas eorum lucreris, præstante Domino. De filiis autem qui ex eis nati esse probantur, retulisti si liceat eos conjugio copulari. Sed hi cur prohibeantur à conjugio, aut pro hujusmodi pœnitentiam agere compellantur, dum ex hoc absque condemnatione esse perhibentur, quia non pater pro filio neque filius pro patre sustinebit tormenta, dicente Domino per Prophetam: *Anima patris est mea, & anima filij est mea. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Sed &, frater carissime, de his dixisse sufficiat. Cave autem ne aliter agere subjectis concedas, ne à recto tramite inveniaris deviare.

Vide tom. VIII. *Spicilegij Dacheriani pag.* 120.

II.

Admonitio synodalis antiqua, à Diacono post evangelium legenda, Episcopo & ceteris in ordine sedentibus.

Nunc post varias editiones emendata prodit ex duobus vetustissimis codicibus manuscriptis, uno monasterij Rivipullensis, altero nostro.

Fratres Presbyteri & sacerdotes Domini, cooperatores ordinis nostri estis. Nos quidem, quamvis indigni, locum Aaron tenemus, vos autem locum Eleazari & Ithamaris. Nos vice duodecim Apostolorum fungimur, vos ad formam septuaginta discipulorum estis. Nos verò pastores vestri sumus, vos autem pastores animarum vobis commissarum. Nos de vobis rationem reddituri sumus summo pastori Domino no-

stro Jesu Christo, vos de plebibus vobis commissis Et ideo, carissimi, videte periculum vestrum. Ammonemus itaque & obsecramus fraternitatem vestram ut quæ vobis suggerimus memoriæ commendetis & opere exercere studeatis.

In primis ammonemus ut vita & conversatio vestra inreprehensibilis sit, scilicet ut cella vestra sit juxta Ecclesiam, & in domo vestra feminas non habeatis. Omni nocte ad nocturnas surgite. Curium vestrum horis certis decantate. Missarum celebrationes religiosè peragite. Corpus & sanguinem Domini cum timore & reverentia sumite. Vasa sacra manibus propriis abluite & extergite. Nullus cantet Missam nisi jejunus. Nullus cantet qui non communicet. Nullus cantet sine amictu, alba, stola, fanone, & casula. Et hæc vestimenta nitida sint, & ad nullos usus alios sint. Nullus in alba qua in suos usus utitur præsumat cantare Missam. Nullus in ligneo vel in vitreo calice audeat Missam cantare. Nulla femina ad altare accedat, nec calicem Domini tangat. Corporale mundissimum sit. Altare sit coopertum de mundis linteis. Super altare nihil ponatur nisi capsæ & reliquiæ, aut fortè quatuor evangelia, aut pyxis cum corpore Domini ad viaticum infirmis. Cetera in nitido loco recondantur. Missale plenarium, Lectionarium, & Antiphonarium unusquisque habeat. Locus in secretario aut juxta altare sit præparatus ubi aqua effundi possit quando vasa sacra abluuntur. Et ibi vas nitidum cum aqua dependeat, ut ibi sacerdos lavet manus post communionem. Ecclesiæ sint bene coopertæ & cameratæ. Et atrium sit sepe munitum. Nullus extra Ecclesiam per domos nec in locis non consecratis Missam cantet. Nullus solus cantet Missam. Omnis Presbyter Clericum habeat vel scolarem qui epistolam vel lectionem legat, & ei ad Missam respondeat, & cum quo psalmos cantet. Infirmos visitate, & eos reconciliate, & juxta Apostolum oleo sancto inungite, & propria manu communicate. Et nullus præsumat tradere communionem laico aut feminæ ad deferendum infirmo. Nullus vestrum pro baptizandis infantibus, aut infirmis reconciliandis, aut mortuis sepeliendis præmium vel munus exigat. Videte ut per neglegentiam vestram

nullus infans ſine baptiſmo moriatur. Nullus veſtrum ſit ebrioſus vel litigioſus : quia ſervum Domini non oportet litigare. Nullus arma ferat in ſeditione : quia arma noſtra debent ſpiritualia eſſe. Nullus canum aut avium jocis inſerviat. Nolite in tabernis bibere Unuſquiſque veſtrum quantum ſapit plebi ſuæ de evangelio vel Apoſtolo die dominico vel feſtis diebus annuntiet. Verbum Domini debetis prædicare. Curam pauperum, peregrinorum, & orphanorum habete, & eos ad prandium veſtrum invitate Eſtote hoſpitales, ut à vobis alij exemplum bonum ſumant Omni die dominico, ante Miſſam, aquam benedictam facite, unde populus aſpergatur. Et ad hoc ſolum vas habete. Sacra uaſa & veſtimenta ſacerdotalia nolite in vadium dare negotiatori aut tabernario. Nullus veſtrum minùs dignè pœnitentem cujuſcunque rei gratia ad reconciliationem adducat, & ei teſtimonium reconciliationis ferat. Nullus veſtrum uſuras exigat & conductor ſui ſenioris exiſtat. Res & facultates quas poſt diem ordinationis veſtræ adquiritis, ad Eccleſiam ad quam titulati eſtis pertinere ſciatis. Nullus ſine conſcientia & conſenſu noſtro Eccleſiam acquirat. Nullus per poteſtatem ſecularium Eccleſiam obtineat. Nullus per pecuniam alterius Eccleſiam ſupplantet Nullus Eccleſiam ad quam titulatus eſt dimittat, & ad aliam quæſtus gratia migret Nullus plures Eccleſias teneat ſine adjutorio aliorum Preſbyterorum. Nullatenus una Eccleſia inter plures dividatur. Nullus alterius parrochianum, niſi in itinere, vel ſi ibi placitum fuerit, ad Miſſam recipiat. Nullus in alterius parrochia Miſſam cantet abſque proprij Preſbyteri voluntate & rogatu. Nullus deciman. ad alium pertinentem recipiat. Nullus pœnitentem invitet carnem manducare & bibere vinum, niſi pro eo ad præſens eleemoſynam faciat. Nullus præſumat baptizare niſi in vigilia Paſchæ & Pentecoſtes, niſi pro periculo mortis. Unuſquiſque fontes lapideos habeat. Et ſi non poteſt habere lapideos, habeat vas aliud ad hoc paratum, in quo nihil aliud fiat. Videte ut omnibus parrochianis veſtris ſymbolum & orationem dominicam inſinuetis. Jejunium quatuor temporum & rogationum & Letaniæ majoris plebibus veſtris omnimodis obſervandum

insinuate. Feria quarta ante quadragesimam plebem ad confessionem invitate; & ei juxta qualitatem delicti pœnitentiam injungite, non ex corde vestro, sed sicut in Pœnitentiali scriptum est. Tribus temporibus in anno, id est, in Natale Domini, Pascha, & Pentecosten, omnes fideles ad communionem corporis & sanguinis Domini accedere ammonete.. Certis temporibus conjugatos ab uxoribus abstinere exhortamini. Eulogias post Missam in diebus festis plebi tribuite. Nullus Presbyter in itinere sine orario vel stola incedat. Nullus vestrum induatur vestibus laicalibus. Nullus rem aut possessionem aut mancipium Ecclesiæ vendere aut commutare aut quocunque ingenio alienare præsumat. Diem dominicum & alias festivitates absque servili opere à vespeta in vesperam celebrare docete. Cantus & choros mulierum in atrio Ecclesiæ fieri prohibete. Carmina diabolica quæ super mortuos nocturnis horis vulgus facere solet, & cachinnos quos exercet, sub contestatione Dei omnipotentis vetate. Cum excommunicatis nolite communicare. Nullus illis præsumat Missam cantare. Sed & plebibus vobis commissis hoc annuntiate. Ad nuptias nullus vestrum eat. Omnibus denuntiate ut nullus uxorem accipiat nisi publicè celebratis nuptiis. Raptum omnimodis prohibite, & ut nullus ad proximam sanguinis sui accedat, & ut alterius sponsam nemo ducat. Porcarios & alios pastores vel dominica die ad Missam facite venire. Patrini filiolis suis symbolum & orationem dominicam insinuent vel insinuari faciant. Chrisma semper sub sera sit aut sub sigillo propter quosdam infideles. Volumus autem scire de quolibet Presbytero si ex ingenuis parentibus sit natus, aut ex servili conditione, aut si de nostra parrochia aut de alia natus est aut ordinatus, vel ad quem locum prætitulatus. Si servus fuit, ostendat cartam libertatis. Si de alia parrochia, ostendat litteras commendatitias, quas formatam vocant. De ministerio etiam vobis commisso vos ammonere curamus, ut unusquisque vestrum, si fieri potest, expositionem symboli & orationem dominicam juxta traditionem orthodoxorum patrum penes se habeat scriptam, & eam pleniter intelligat, & inde prædicando populum sibi commissum sedulò instruat. si non, saltem te-

neat vel credat. Orationes quoque Missarum & præfationes & Canonem bene intelligat. Et si non, saltim distinctè ac memoriter proferre valeat. Epistolam & evangelium bene legere possit; & utinam saltem ad litteram ejus sensum posset manifestare. Psalmorum verba & distinctiones regulariter ex corde cum canticis consuetudinariis pronuntiare sciat. Sermonem Athanasij Episcopi de fide sanctæ Trinitatis, cujus initium est *Quicunque vult*, memoriter teneat, & omni die cantet. Exorcismos & orationes ad catechumenum faciendum, ad fontem quoque consecrandum, aut reliquas preces super masculum & feminam pluraliter & singulariter valeat & sciat distinctè proferre. Similiter ordinem baptizandi ad succurrendum infirmis. Ordinem quoque reconciliandi juxta modum sibi canonicè reservatum, atque ungendi infirmos, orationes quoque eidem necessitati competentes bene saltem sciat legere. Similiter ordinem & preces in exequiis atque agendis defunctorum. Similiter exorcismos & benedictiones salis & aquæ memoriter teneat. Canticum nocturnum atque diurnum noverit. Compotum, si non majorem, saltim minorem, id est, epactas, concurrentes, regulares, terminos paschales, & reliquos, si est possibile, sapiat. Martyrologium & Pœnitentiale habeat, ut secundùm quod ibi scriptum est interroget confitentem, aut confesso modum pœnitentiæ imponat. Libellum istum unusquisque habeat, & frequenter legat, ne oblivioni tradat ea quæ sibi sunt observanda. Volumus autem, fratres carissimi, quatinus quæ nostra percepistis traditione, quantum humana patitur infirmitas, bonis studeatis operibus adimplere. Quod ut memoriter retinere & salubriter peragere valeatis, omnipotens Deus vobis concedere dignetur, cujus regnum & imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

III.

Admonitio synodalis nova, quæ post evangelium legebatur ab Episcopo sedente in faldistorio.

Ex Pontificali Romano Augustini Patricij de Picolominibus Episcopi Pientini.

FRATRES carissimi, consacerdotes & cooperatores nostri. Noverit fraternitas vestra nos, licèt indignos, locum tenere Aaron, vos autem Eleazari & Ithamari. nos fungi vice XII. Apostolorum, vos autem LXXII. discipulorum. nos pastores vestros esse, vos autem animarum vobis commissarum. nos de vobis, vos autem de plebibus vobis commendatis Domino nostro Jesu Christo rationem esse reddituros. Igitur ut in die tremendi judicij inter bonos dispensatores inveniamur, admonemus & obsecramus fraternitatem vestram ut vita & conversatio vestra sit irreprehensibilis. In domibus vestris mulieres non cohabitent. Omni nocte ad nocturnas horas surgite. Officium vestrum horis certis decantate. Missam jejuni tantùm, & non in vestibus communibus, sed sacris, amictu, alba, cingulo, manipulo, stola, & casula, vestimentis nitidis, quæ ad alios usus non serviant, parati, devotè & religiosè celebrate, & in ea corpus & sanguinem Domini nostri Jesu Christi cum omni reverentia & tremore sumite. Corporalia & pallæ ex lino fieri debent, & sint mundissima; quæ & alia linthea ac vasa sacra propriis manibus abluite & extergite diligenter. Altare sit coopertum mundis lintheis saltem tribus diversis; ad quod nulla mulier accedat. Et desuper nihil ponatur nisi reliquiæ ac res sacræ & pro sacrificio opportunæ. Missalia, gradualia, lectionaria, & antiphonaria vestra sint completa & perfecta. Ecclesiæ vestræ bene sint coopertæ & mundæ. In sacristiis sive secretariis aut juxta altare majus sit locus aptus ad in-

fundendum aquam ablutionis corporalium & lintheorum, vaſorum, & aliarum rerum ſacrarum, ac manuum, poſtquam ſanctum chriſma aut oleum catheciminorum vel infirmorum tractaveritis. Ibíque pendeat vas cum aqua munda pro lavandis manibus ſacerdotum & aliorum qui rem ſanctam & officium divinum ſunt peracturi, & propè lintheum mundum ad illas abſtergendum. Atria Eccleſiæ ſint bene munita. Nullus ſine ſcitu & conſenſu noſtro per poteſtatem ſecularem Eccleſiam obtineat. Nullus Eccleſiam ad quam intitulatus eſt dimittat, & ad aliam quæſtus gratia ſe transferat. Nullus plures Eccleſias, ſine titulo & contra ſacrorum canonum diſpoſitiones nanciſci præſumat. Nullatenus etiam una Eccleſia inter plures dividatur. Nullus extra Eccleſiam in locis non conſecratis, aut calcaribus indutus, vel cultellis extra pendentibus, celebret. Nullus alterius parrochianum, niſi itinerantem, & tunc de rectoris ſui licentia, ad communionem recipiat. Nullus in alterius parrochia abſque proprij ſacerdotis licentia Miſſam celebret. In celebratione quiſque calicem & oblata, non circulo, aut digitorum vacillatione, ut quidam faciunt, ſed junctis & extenſis digitis, cruce ſignet, ſícque benedicat. Calix & patena ſint aurei vel argentei, non ærei aut auricalchei, vitrij vel lignei. Quiſque Preſbyter Clericum habeat vel ſcolarem qui cum eo pſalmos cantet, epiſtolam, lectionem legat, & in Miſſa reſpondeat. Ipſe quoque Preſbyter infirmos viſitet & reconciliet, & juxta Apoſtolum propria manu communicet, & oleo ſancto inungat. Nullus præſumat tradere communionem laico aut feminæ ad ferendum infirmo. Nullus pro baptizandis infantibus, ſive adultis aut infirmis reconciliandis, aut mortuis ſepeliendis, præmium vel munus exigat. Per negligentiam veſtram nullus infans ſine baptiſmo & adultus ſine communione pereat. Nullus veſtrum ſit ebrioſus aut litigioſus. Nullus arma ferat. Nullus canum aut avium jocis inſerviat, ſeu in tabernis bibat. Quiſque veſtrum quantum ſapit de evangelio, dominico & ceteris feſtis diebus ſuæ plebi annunciet. Verbum Domini prædicate. Curam pauperum peregrinorum, viduarum, & orphanorum habete, ipſóſque peregrinos ad prandium veſtrum

vestrum vocate. Estote hospitales, aliis exinde bonum exemplum perhibentes. Singulis diebus dominicis ante Missam aquam qua populus aspergatur benedicite. ad quod vas proprium habetote. Vasa sacra & vestimenta sacerdotalia nolite negotiatori aut tabernario in pignus dare. Minùs dignè pœnitentem cujuscunque rei gratia ad reconciliationem non adducite, nec ei reconciliationis testimonium perhibete. Usuras non exigite. Nec facultates vestras post ordinationem vestram acquisitas alienate, quoniam Ecclesiæ sunt. Nullus etiam res, possessiones, aut mancipium Ecclesiæ vendere, commutare, aut quocunque ingenio præsumat alienare. Nullus decimam alterius recipiat. Nullus pœnitentem carnem manducare aut vinum bibere invitet nisi pro eo tunc elemosynam fecerit. Quisque fontes baptismales lapideos habeat bene mundos: quos si habere non poterit, vas aliud ad hoc opus solum deputatum teneat. Omnibus parrochianis vestris simbolum & orationem dominicam & jejunia quattuor temporum & alia Ecclesiæ mandata significate observanda. Ante quadragesimam quarta feria populum ad confessionem admonete, & confessis juxta qualitatem criminis pœnitentiam injungite. Tribus temporibus in anno, id est, Natalis Domini, Pascæ, & Penteco-stes, omnes fideles accedere ad communionem corporis Domini nostri Jesu Christi invitate, & ne desit quin saltem in Pasca communicent. Certis temporibus conjugatos ab uxoribus abstinere exhortemini. Nullus vestrum rubeis aut viridibus vestibus utatur. Diem dominicam & cereras festivitates absque opere servili à vespera ad vesperam celebrari docete. Cantus & choreas mulierum in atrio Ecclesiæ fieri prohibete. Incantationes super mortuos nocturnis temporibus à vulgo fieri consuetas sub obtestatione Dei omnipotentis vetate. Cum excommunicatis nolite communicare; nec quis vestrum eis vel in eorum præsentia celebrare præsumat. Quod etiam plebi nunciate, & quòd nullus ex plebe uxorem domum ducat nisi priùs nuptiæ temporibus ab Ecclesia permissis publicè fuerint celebratæ. Quòd nullus ad raptam vel consanguineam accedat, aut alterius sponsam ducat, omnibus prohibete. Porcarios & alios pastores saltem Dominica faciatis voca-

ri ad Missam. Patrinos ut filios suos simbolum & orationem dominicam doceant aut doceri faciant exhortamini. Sacramentum eucharistiæ, sanctum chrisma, & oleum cathecuminorum, ac sanctum seu infirmorum in Ecclesia in loco mundo condecenti & securo sub sera & fida custodia diligenter servate. Quisque vestrum expositionem simboli & orationis dominicæ juxta orthodoxorum patrum traditiones penes se habeat, eásque, ac orationes Missarum, & epistolas, evangelia, & canonem bene intelligat, ex quibus prædicando populum sibi commissum sedulò instruat & maximè non bene credentem. Introitum Missæ, orationes, epistolam, graduale, evangelium, simbolum, & cetera non secreta, alta & intelligibili voce proferat. Secreta verò & canonem morosè & distinctè submissa voce legat. Psalmorum verba & distinctiones regulariter cum canticis consuetis intelligibiliter pronunciet. Simbolum Athanasij de Trinitate & fide catholica memoriter teneat. Exorcismos & orationes ad cathecuminos faciendas ac reliquas preces super masculum & feminam pluraliter vel singulariter respectivè distinctè proferat. Ordinem baptizandi & ad succurrendum infirmis, reconciliationis, & commendationis animæ, & in agendis exequiis defunctorum, juxta modum canonicum observet. Exorcismos & benedictiones salis & aquæ pertinenter legat. Cantum diurnum & nocturnum sciat. Computum etiam minorem ad inveniendum litteram dominicalem, tempus intervalli diei Paschæ & majorum mobilium festorum non ignoret. Ut per hæc & alia bona opera unà cum populo vobis credito perpetua beatitudine perfruamini, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor & gloria in secula seculorum.

IV.

Admonitio synodalis noviſſima, ab Epiſcopo legenda poſt evangelium.

Ex Pontificali Romano.

FRATRES dilectiſſimi & ſacerdotes Domini. Cooperatores ordinis noſtri eſtis. Nos, quamvis indigni, locum Aaron tenemus, vos autem locum Eleazari & Ithamari. Nos vice duodecim Apoſtolorum fungimur; vos ad formam ſeptuaginta duorum diſcipulorum eſtis. Nos paſtores veſtri ſumus, vos autem paſtores animarum vobis commiſſarum. Nos de vobis rationem reddituri ſumus ſummo paſtori Domino noſtro Jeſu Chriſto, vos de plebibus vobis commendatis. Et ideo, fratres dilectiſſimi, videte periculum veſtrum. Admonemus itaque & obſecramus fraternitatem veſtram ut quæ vobis ſuggerimus, memoriæ commendetis, & opere exercere ſtudeatis. In primis admonemus ut vita & converſatio veſtra ſit irreprehenſibilis. In domibus veſtris mulieres non cohabitent. Omni nocte ad nocturnas horas ſurgite. Officium veſtrum horis certis decantate. Nullus niſi jejunus Miſſam celebret, & non in veſtibus communibus, ſed ſacris, & nitidis, amictu, alba, cingulo, manipulo, ſtola, & caſula, quæ ad alios uſus non ſerviant. Miſſas religioſè celebrate. Corpus & ſanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti cum omni reverentia & tremore ſumite. Corporalia mundiſſima ſint. Vaſa ſacra propriis manibus abluite, & extergite diligenter. Nulla femina ad altare Domini accedat, nec calicem Domini tangat. Altare ſit coopertum mundis linteis, ſaltem tribus diverſis; & deſuper nihil ponatur niſi reliquiæ ac res ſacræ & pro ſacrificio opportunæ. Miſſale, Breviarium, & Martyrologium unuſquiſque habeat. Eccleſiæ veſtræ ſint bene coopertæ & mundæ. In ſacriſtiis ſive ſecretariis aut juxta altare majus ſit locus præparatus ad infundendum aquam ablutionis corpo-

ralium & vaſorum ſacrorum ac manuum poſtquam ſanctum chriſma aut oleum catechumenorum vel infirmorum tractaveritis ; ibique pendeat vas cum aqua munda pro lavandis manibus ſacerdotum & aliorum qui rem ſanctam & officium divinum ſunt peracturi, & propè linteum mundum ad illas abſtergendum. Atria Eccleſiæ ſint bene munita. Nullus ſine ſcitu & conſenſu noſtro per poteſtatem ſecularem Eccleſiam obtineat. Nullus Eccleſiam ad quam intitulatus eſt dimittat & ad aliam quæſtus gratia ſe transferat. Nullus plures Eccleſias ſine titulo & contra ſacrorum canonum diſpoſitiones nanciſci præſumat. Nullatenus etiam una Eccleſia inter plures dividatur. Nullus extra Eccleſiam in locis non conſecratis celebret. Nullus alterius parochianum abſque proprij ſacerdotis licentia ad communionem recipiat. Nullus in alterius parochia abſque proprii ſacerdotis licentia Miſſam celebret. In celebratione quiſque calicem & oblata, non circulo aut digitorum vacillatione, ut quidam faciunt, ſed junctis & extenſis digitis cruce ſignet ; ſicque benedicat. Calix & patena ſint aurei vel argentei, non ærei aut aurichalcei, vitrei, vel lignei. Quiſque Preſbyter Clericum habeat vel ſcholarem qui cum eo pſalmos cantet, epiſtolam & lectionem legat, & in Miſſa reſpondeat. Ipſe quoque Preſbyter infirmos viſitet & reconciliet, & juxta Apoſtolum propria manu communicet, oleo ſancto inungat. Nullus præſumat tradere communionem laico aut feminæ ad deferendum infirmo. Nullus pro baptizandis infantibus, ſive adultis aut infirmis reconciliandis, aut mortuis ſepeliendis pramium vel munus exigat. Per negligentiam veſtram nullus infans ſine baptiſmo & adultus ſine communione pereat. Nullus veſtrum ſit ebrioſus aut litigioſus. Nullus arma ferat. Nullus canum aut avium jocis inſerviat. Nullus in tabernis bibat. Quiſque veſtrum quantum ſapit de evangelio dominico & ceteris feſtivis diebus ſuæ plebi annuntiet. Verbum Domini prædicate. Curam pauperum, peregrinorum, viduarum, & orphanorum habete ; ipſoſque peregrinos ad prandium veſtrum vocate. Eſtote hoſpitales, aliis exinde bonum exemplum præbentes. Singulis diebus dominicis, ante Miſſam, aquam qua populus aſ-

pergatur benedicite : ad quod vas proprium habete. Vasa sacra & vestimenta sacerdotalia nolite negotiatori aut tabernario in pignus dare. Minus dignè pœnitentem cujuscunque rei gratia ad reconciliationem non adducite, neque ei reconciliationis testimonium perhibete. Usuras non exigite. Nec facultates vestras post ordinationem vestram acquisitas alienate, quoniam Ecclesiæ sunt. Nullus etiam res, possessiones, aut mancipium Ecclesiæ vendere, commutare, aut quocunque ingenio præsumat alienare. Nullus decimam alterius recipiat. Nullus pœnitentem carnem manducare aut vinum bibere invitet, nisi pro eo tunc eleemosynam fecerit. Quisque fontes baptismales lapideos habeat bene mundos ; quos si non habere poterit, vas aliud ad hoc opus solum deputatum teneat. Omnibus parochianis vestris symbolum, & orationem dominicam insinuate. Jejunia quatuor temporum & alia Ecclesiæ mandata significate observanda. Ante quadragesimam quarta feria populum ad confessionem invitate, & confessis juxta qualitatem criminum pœnitentiam injungite. Tribus temporibus in anno, id est, Nativitate Domini, Pascha, & Pentecoste, omnes fideles accedere ad communionem corporis Domini nostri Jesu Christi admonete, & ne omittat quin saltem in Pascha communicet. Certis temporibus conjugatos abstinere ab uxoribus exhortamini. Nullus vestrum rubeis aut viridibus aut laicalibus vestibus utatur. Diem dominicam, & ceteras festivitates absque opere servili à vespera in vesperam celebrari docete. Cantus & choreas mulierum in atrio Ecclesiæ prohibete. Incarnationes super mortuos nocturnis horis à vulgo fieri consuetas sub contestatione Dei omnipotentis vetate. Cum excommunicatis nolite communicare ; nec quis vestrum in eorum præsentia celebrare præsumat. quod etiam plebi nuntiate. Et nullus ex plebe uxorem domum ducat, nisi priùs nuptiæ temporibus ab Ecclesia permissis publicè fuerint celebratæ. Quòd nullus ad raptam vel consanguineam accedat, aut alterius sponsam ducat, omnimodis prohibete. Porcarios & alios pastores saltem dominica die faciatis venire ad Missam. Patrinos, ut filiolos symbolum & orationem dominicam doceant, aut doceri faciant,

exhortamini. Sacramentum eucharistiæ, sanctum chrisma, & oleum catechumenorum, ac sanctum, seu infirmorum, in Ecclesia, in loco mundo, condecenti, & securo, sub sacra & fida custodia diligenter servate. Quisque vestrum expositionem symboli & orationis dominicæ juxta orthodoxorum patrum traditiones penes se habeat, eásque, atque orationes Missarum, & epistolas, evangelia, & canonem bene intelligat, ex quibus prædicando populum sibi commissum sedulò instruat, & maximè non bene credentem. Introitum Missæ, orationes, epistolam, graduale, evangelium, symbolum, & cetera non secreta, alta & intelligibili voce proferat. Secreta verò & canonem morosè & distinctè submissa voce legat. Psalmorum verba & distinctiones regulariter cum canticis consuetis intelligibiliter pronuntiet. Symbolum sancti Athanasij de Trinitate & fide catholica memoriter teneat. Exorcismos & orationes ad catechumenos faciendos ac reliquas preces super masculum & feminam pluraliter vel singulariter respectivè distinctè proferat. Ordinem baptizandi, & ad succurrendum infirmis, reconciliationis, & commendationis animæ, & in agendis exequiis defunctorum, juxta modum canonicum observet. Exorcismos & benedictiones salis & aquæ pertinenter legat. Canticum diurnum & nocturnum sciat. Computum etiam minorem ad inveniendum literam dominicalem, tempus intervalli diei Paschæ & majorum mobilium festorum non ignoret. Volumus autem, fratres dilectissimi, quatenus quæ nostra percepistis traditione bonis studeatis operibus adimplere, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui cum Patre & Spiritu sancto est honor & gloria in secula seculorum.

V.

Ordo ad celebrandum ſacros ordines.

Ex veteri codice MS. bibliothecæ regiæ.

Ordo ad celebrandum ſacros ordines ſecundùm librum fratris Danielis Carmelitæ Motenſis Epiſcopi.

EPISCOPUS indutis plenis pontificalibus, cum debito miniſtrorum ordine Miſſam dicturus, ad altare procedat. Et dicta prima collecta, vocentur ordinandi hujuſmodi per ſe vel per alium. Ad Titulum ſanctæ Mariæ de Domo, Oſtiarij, Lectores, Exorciſtæ, Acolythi, ordinandi procedant. Et ſic fit ad omnes gradus ordinandos. Et ſedens ſuper ſedem ſuam legat vel per alium legi faciat prohibitionem iſtam.

Auctoritate Domini noſtri Jeſu Chriſti & Eccleſiæ interdicimus publicè & prohibemus diſtrictè in virtute Patris & Filij & Spiritus ſancti, & ſub pœna excommunicationis & anathematis, ne aliquis patiens ætatis defectum vel natalium ad ſacros ordines auſu temerario accedere nunc præſumat. Nullus niſi à nobis receptus. Nullus ſervus, niſi libertati à ſuo domino reſtitutus. Nullus per falſas litteras & ſine licentia ſui Epiſcopi vel Prælati. Nullus qui contraxit cum aliqua per verba de præſenti. Nullus apoſtata. Nullus excommunicatus. Nullus per ſaltum. Nullus bigamus. Nullus irregularis. Nullus ſimoniacus. Nullus epilepticus, vel aliquo membro mutilatus, vel corpore enormiter vitiatus, vel aliqua infirmitate incurabili prægravatus. Item qualecunque aliud legitimum habuerit impedimentum, niſi priùs fuerit ſecum miſericorditer diſpenſatum. Item ne quis ad ſuſceptionem illius ordinis ſe ingerere præſumat qui non fuerit canonicè examinatus. Et ne uno ordine ſuſcepto, alium ſine licentia debita recipere præſumat, & abſque fraude quacunque.

VI.

Vetus confessio pœnitentium.

Ex veteri codice MS. bibliothecæ Colbertinæ.

Incipit confessio pœnitentium.

MULTITUDINEM criminum & enormitatem scelerum meorum expaveſcens, & de tua pietate atque ineffabili misericordia confidens, tibi creatori & redemptori meo, qui veniam & indulgentiam post reatum per puram & lacrymabilem confessionem assequi promisisti, confiteor quia in peccatis natus, atque in peccatis per omne tempus vitæ meæ cogitando, loquendo, & operando hactenus sum conversatus. Operibus enim ac pompis diaboli, quibus in baptismo abrenuntiaveram, iterum ipso suadente me subdidi, & postmodum turpiter semper & desidiosè vixi.

De Superbia.

Ac primò omnium de superbia, quæ radix omnium malorum est, mores & vitam atque actus meos pessimè inquinavi, & per superbiam contra Deum & contra religionem ac propositum meum in verbis, in cogitationibus, in operibus, in desideriis, in incessu, & in ceteris omnibus modis, quos enumerare non valeo, graviter me in conspectu Dei deliquisse confiteor.

De inani gloria.

De inani gloria etiam multis modis me deliquisse & cotidie delinquere confiteor, pro qua assiduè in peccatis meis mundi gloriam & seculares dignitates ac delectationes ultra modum amplector & concupisco, & per eam in cereris vitiis quæ ex illa nascuntur, id est, in inobedientia mandatorum Dei, & seniorum ac magistrorum jussionibus inobediendo, & in jactantia ani-

mum in multis vanitatibus extollendo, & in hypocrisi aliud corde retinendo, & aliud ore manifestando, & in contentione inutiliter contra rationem intendendo, & in pertinacia in his quæ non oportet procaciter persistendo, & in novitatum præsumptionibus novas & antè inconsuetas res præsumendo, graviter me peccasse confiteor.

De invidia.

De invidia verò, per quam diabolus primum hominem decepit, & per quam mors in orbem terrarum introivit, præ omnibus hominibus reum me & sceleratum esse confiteor: quia aliorum bonis invidendo, & de eorum utilitatibus dolendo, animos sæpe contristavi, & in quibuscunque potui, illorum prosperitatibus nocui. Et si nocere non potui, invidiosè tamen tuli. Et per eam in ceteris vitiis quæ ex illa oriuntur, in odio, contra multos inimicitias & odia in corde retinendo, & in exultatione, in adversis proximorum de contrarietatibus & impedimentis illorum exultando, multipliciter me peccasse recognosco & confiteor.

De ira.

De ira quoque multociens me peccasse & reum esse scio & confiteor, quia illatas ab aliis leviter injurias æquo animo, ut debueram, non sustinui, sed ad iracundiam & vindictam, in quantum potui, & meum & aliorum animos provocavi, & per hanc in ceteris vitiis quæ ex illa oriuntur, id est, in rixis ad jurgia & contentiones non solùm me sed & alios excitando, & in tumore mentis contra aliorum levissimas & humiles querelas animum superbè inflammando, & in contumeliis calumnias aliis inferendo, & in indignationis de his quibus non oportebat indignando, & in blasphemiis multos sine causa iracundiæ blasphemando, satis graviter in conspectu Dei me deliquisse recognosco & confiteor.

De tristitia.

De tristitia etiam non mediocriter me peccasse scio

& confiteor; quia inutiliter & sine causa plerunque me contristavi; & cùm de peccatis meis tristis & mœrens esse debui, de vanis & nihil utilitatis habentibus rebus tristitiam habui. Et per hanc in ceteris vitiis quæ ex illa nascuntur, id est, in malitia, malam voluntatem contra multos habendo, & in pusillanimitate, vigorem & fortitudinem animi præ tristitia amittendo, & in desperatione, de pietate & misericordia Dei desperando, & in torpore circa Dei præcepta, intentionem ac studium in mandatis Dei non habendo, & in vagatione mentis erga illicita, otiositatem sectando, & rebus illicitis mentem occupando, multotiens me peccasse confiteor.

De ventris ingluvie.

De ventris verò ingluvie satis periculosè & damnabiliter me peccasse & cotidie me peccare confiteor, quia ultra modum & supra quàm necessitas & indigentia corporalis exposcat, in sumendo cibum & potum ventrem hactenus ingurgitavi & cotidie ingurgitare non omitto, & unde mihi & aliis multis indigentibus satisfacere potui, solus præ nimia edacitate & ingluvie consumpsi. Et ideo per hanc in ceteris vitiis quæ ex illa oriuntur, id est, in inepta lætitia, de vanitatibus lætando & gaudendo, & in scurrilitate, jocis, & risibus studendo & delectando, & in multiloquio, ea quæ ad utilitatem non pertinent multipliciter loquendo, & in hebetudine sensus, mentis intelligentiam præ nimia cibi & potus voracitate amittendo, multùm graviter me peccasse confiteor.

De avaritia.

De avaritia etiam graviſſimè reum me esse confiteor, quia contra præceptum Dei & habenda nimis concupivi & concupisco, & habita nimis avarè retinui & retineo, & proximorum necessitatibus & indigentiis non ita subveni & ministravi sicut debui & potui. Et per hanc in ceteris vitiis quæ ex illa oriuntur, id est, in proditione aliorum, & maximè senioris secreta & occulta prodendo ac manifestando, & in frau-

de, aliorum res furtim auferendo, & in concupiscendo, & in fallaciis mendacia inveniendo & proferendo, & in perjuriis, nomen sanctum Dei ac sanctorum illius invocando & perjurando, & in inquietudine, quietum & tranquillum animum non habendo, & in obduratione cordis contra misericordiam, eleemosynarum scilicet largitionem in pauperibus ut debueram & potueram non erogando, satis graviter me peccasse & cotidie peccare confiteor.

De luxuria.

De luxuria quoque ultra omnes homines, & ultra quàm mens humana comprehendere possit, me reum esse & sceleratum confiteor; quia postquam ad illam ætatem perveni qua hoc malum perpetrare potui, aut perpetrare volentibus consentire, nimis suadente diabolo turpiter semper & luxuriosè ac sodomiticè vixi, & templum corporis mei de opere iniquitatis & scelere sodomitico, alios ipse maculando, & me commaculare volentibus consentiendo, turpissimè & dictu ipso nefandissimè ut miserrimus & flagitiosissimus inquinavi. Et per hanc in ceteris vitiis quæ ex illa nascuntur, id est, in cœcitate mentis, ea scilicet quæ utilia & necessaria erant non intelligendo, & in inconsideratione, leviter & lasciviosè atque inconsideratè multa faciendo, & in inconstantia, stabilitatem & constantiam in operibus bonis non habendo, & in præcipitatione, præcipitato animo & inconsultè multa operando, & in amore, ultrà quàm debui delectationes & desideria carnis meæ & voluntates proprias quærendo & adimplendo, & in odio Dei, præceptis ejus resistendo, & eum ut Deus diligendus est non diligendo, & in affectu præsentis seculi, amorem videlicet & desiderium in secularibus & carnalibus studiis ultrà quàm oportebat infigendo, & in horrore ac desperatione futuri seculi, de futura scilicet vita non cogitando nec decertando.

Et non solùm in his, sed etiam in aliis omnibus quæ hic memorata non sunt, graviter & infelicissimè in conspectu Dei me peccasse & deliquisse confiteor, ac nisi divina mihi misero subveniat misericordia, omni-

modis me cogitatione, locutione, opere, ac voluntate perditum esse scio. Et ideo antè quàm terra cum Dathan & Abiron me absorbeat, & antè quàm ignis cœlestis cum Sodomitis me exurat, ad te Dominum Deum & creatorem meum, qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat, confugio, & ad te, qui latroni in cruce credenti, & publicano ac meretrici confitentibus pepercisti, veniam & indulgentiam humiliter exposco. Ne confundas, piissime, faciem meam, non derelinquas me in manibus quærentium animam meam; sed respice propitius & exaudi me miserum & peccatorem clamantem & confugientem ad te. Aperi sinum pietatis ac januam misericordiæ tuæ, & resuscita mortuum in peccatis, vivifica sepultum in delictis, & ne abicias quem ad imaginem tuam creare & pretioso filij tui sanguine redimere dignatus es. Tu pœnitentibus veniam promisisti, tu majus gaudium esse in cœlis super uno peccatore pœnitentiam agente quàm super nonaginta novem justis asseruisti, tu per sanctum Prophetam tuum nobis promisisti quòd in unaquaque die peccator conversus fuisset, dimittenda ei essent peccata sua. Quapropter sponsiones tuas teneo, de promissionibus tuis gaudeo, cum tota spe ac securitate ad immensam clementiam tuam confugio. Parce malis meis, peccatis meis, & sceleribus. Major est misericordia tua quàm miseria mea Exaudi Domine, placare Domine, attende & fac. Inclina, Deus meus, aurem tuam, & audi orationem meam. Aperi oculos tuos, & vide contritionem meam. Quamvis peccator sim, tamen creatura tua sum, unigeniti filij tui sanguine redemptus sum. Non sum tibi vilis ad salvandum qui non fui vilis ad redimendum. Sed miserere propitius & indulge. Per eundem.

Alia Oratio.

O lux mentium Deus, expelle à me stultitiæ noctem, & dona mihi sapientiæ diem. Orire veritatis sol justitiæ, de profundissimis naturæ tuæ finibus omnem intellectum superantibus appare in æthere animi mei, super terram cordis mei. Extingue phantasias

corporum & phantaſmata vanarum cogitationum mearum. Crea prolem intelligentiarum mearum in utero mentis meæ. Effunde ſpiritum tuum ſuper aquas informitatis meæ, ut converſus ad te, conformis filij tui, videam te per te, & omnia ſub te. O tu, puriſſima veritas, tu vide te in me, tu intellige te in me. Per me ipſum nihil video niſi vana & fluxa & caduca, nihil video niſi falſa & corporea plaſmata Per me nihil ſum niſi mors & abyſſus tenebroſa & imperfecta. In te ſum quantum ſum, in te vivo quantum vivo, in te intelligo quantum intelligo. Quia tu es ſumma intelligentia, eſſentia ſumma, vita ſumma, Pater & Filius & Spiritus ſanctus, unitas triplex, trinitas ſimplex, infinita in ſe ſine fine, Deus unus, in ſecula ſeculorum. Amen.

VII.

Miſſa pro tribulatione.

Ex veteri codice MS. bibliothecæ Colbertinæ.

HORA competente fiant Letaniæ, cantu rei concordante. Deinde Miſſa: *Reminiſcere miſerationum.* Pſalmus: *Ad te, Domine, levavi animam meam. Deus meus, in te confido.*

ORATIO.

Deus, qui contritorum non deſpicis gemitum, & mœrentium non ſpernis affectum, adeſto noſtris precibus, quas pro tribulatione effundimus, eáſque clementer ſuſcipiens, tribue ut quidquid contra nos diabolicę atque humanæ moliuntur adverſitates, ad nihilum redigantur, ut nullis inſectationibus læſi, ſed erepti de omni tribulatione & anguſtia, læti in Eccleſia tua ſancta gratias jugiter referamus. Per Dominum.

Graduale: *Adjutor.* Verſus: *Quoniam non.*

LECTIO DANIELIS PROPHETÆ.

In diebus illis oravit Daniel dicens : Domine Deus, ne despicias populum tuum, neque auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum & Isaac servum tuum & Israël sanctum tuum, quibus locutus es pollicens quòd multiplicares semen eorum sicut stellas cœli & sicut arenam quæ est in littore maris. Quia, Domine, imminuti sumus plus quàm omnes gentes, sumúsque humiles in universa terra hodie propter peccata nostra ; & non est in tempore hoc Princeps & Propheta & Dux, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus ------ *Cetera desunt.*

VIII.

Litteræ Jonæ Episcopi Augustodunensis de dote & consecratione Ecclesiæ Montis Buznini.

Ex veteri Chartulario Ecclesiæ Augustodunensis.

IN nomine Domini & salvatoris nostri Jesu Christi. Jonas præveniente divina misericordia Augustodunensis Episcopus. Notum sit omnibus fidelibus sanctæ Ecclesiæ tam præsentibus quàm futuris quia venerabilis vir Reimbodo cum filio suo, cujus vocabulum est Lifericus, tactus divina clementia, cum consultu prædecessoris nostri Althei Episcopi Capellam in pago Augustudunense, in vicaria Isiotrense, in loco qui dicitur Montem Buzninum, ex propriis rebus ædificantes, atque ad perfectum usque perducentes, deprecati sunt nostram benivolentiam qualiter eandem Capellam, eorum opere constructam, ecclesiastico ordine ad persolvendum jugiter divinum officium sollemniter consecraremus. Nos ergo benivolam eorum

intentionem & humillimam petitionem consideran-
tes, legibus canonicis dotem requirere procuravimus,
unde dignè domus Dei sustentaretur. Quod devotissi-
ma voluntate juxta nostri hortaminis constitutum ad-
implentes, pro Dei amore & sanctorum ipsius vene-
ratione de rebus proprietatis suæ, secundùm quod ra-
tio dictabat, eidem loco nobiliter contulerunt, sicut
inferiora demonstrant. Quorum rationabili & lauda-
bili petitione percepta, ecclesiastico ordine consecra-
re in opus Dei omnipotentis censuimus, atque in ho-
nore & veneratione sancti Sebastiani martyris & cete-
rorum sanctorum, Idibus Octobris Deo auctore sol-
lemni officio dedicavimus. Ego itaque Ragamboto,
cum filio meo Hilferico, juxta consilium & conside-
rationem Domni & venerabilis jamdicti Jonæ Episco-
pi præfatam Capellam pro amore Dei & animæ nostræ
remedio rebus proprietatis nostræ dotamus atque in
perpetuo dotatam esse volumus. Quamobrem ad usus
& ministerium præfatæ basilicæ, quam pro Dei amore
construximus & consecrare rogavimus, donamus at-
que in perpetuo do..... esse volumus, hoc est, in
circuitu basilicæ, ante introitum ipsius, campum ad
unum modium qui est subter fossatum, pertingentem
usque ad mortuam guttam, & ad partem orientalem
terram arabilem cum prato & superposito ad modios
v. salvato atrio ipsius Ecclesiæ. Similiter mansum
quem Bernoinus tenet, cum jamdicto servo & conju-
ge sua vocabulo Bertildis ac prole eorum, cum omni-
bus suis terminationibus, donamus in integrum, &
alium mansum in ipso pago vel in ipso agro in villa
nuncupante Villaris, quem de Altmaro per titulum
venditionis Hilferico avo nostro conquirente nobis
obvenit, cum ancilla nomine Leobertane & prole ejus,
pari ratione eidem loco cedimus cum omnibus adja-
centiis suis & suprapositio, & quicquid ad eum aspicit,
aut aspicere videtur. Cedimus etiam & pratum ad ho-
norem præfatæ Capellæ de Abulmaro conquisitum.
Hæc omnia superiùs nominata in honorem Dei om-
nipotentis & veneratione sanctorum ejus, quorum me-
moria & virtus ibi recolitur, ad usus & supplemen-
tum jam sæpius nominatæ basilicæ cedimus, atque de
jure nostro in jure & proprietate ipsius & rectorum

ejus transfundimus, & perpetualiter deservitura concedimus. Et ut ab omni dominatione temporali ac infestatione heredum omni tempore libera & quieta in Domini servitium valeat permanere, perfecta & plenissima voluntate tam Capellam quàm & res ad ipsam aspicientes matri Ecclesiæ sancti Nazarij & rectorum ipsius contradimus, & jure ecclesiastico subjectam atque æternaliter mancipatam esse decernimus; ita ut in omni ordinatione & dominatione faciat inde Episcopus & ministri ejus legibus ecclesiasticis veluti de aliis rebus eidem matri Ecclesiæ collatis. Ea videlicet conditione, ut dum nos vel unus legalium heredum propinquior superstites apparuerimus, non tam jure dominationis & hereditatis quàm defensionis & protectionis in mundeburdum omni tempore vitæ nostræ habere valeamus, persolventes partibus sancti Nazarij ipso die cœnæ Domini, quando chrisma conficitur, libram ceræ annis singulis. Dum verò nos aut quilibet ex successoribus heredum nostrorum præfatam Capellam cum omni integritate rerum suarum ad honorem Ecclesiæ possidendo conservaverit, & custodiendo possederit, censúmque synodalem partibus sancti Nazarij tempore fixo persolverit, nulla sit licentia Episcopo aliqua fortè stomachatione vel cupiditate commoto jus hereditatis nostræ vel successorum nostrorum alienare, aut in suos usus retorquere, aut perturbare. Si quis verò, quod futurum esse non credimus, si nos ipsi aut quilibet ex heredibus nostris, vel ulla emissa persona, contra hanc nostræ donationis dotationem tergiversando aliquam calumniam generare domui Dei & inferre voluerit, vel ejusdem Ecclesiæ res dividere, aut in suo diabolica cupiditate inflammatus retorquere tentaverit, aut de suprastatuto censu tardus aut negligens apparuerit, tunc legaliter reddere cogatur; vel si noluerit, partibus matris Ecclesiæ, aut cui litem intenderit, auri libram unà cum cogenti fisco exsolvere compellatur, & insuper quod repetit, nullum obtineat effectum, cum stipulatione subnexa. Et ut hæc donationis & dotationis nostræ cartula, quam promptissimis animis matri Ecclesiæ sancti Nazarij contradidimus, plenissimam & perfectam atque inconvulsam omnibus temporibus obtineat firmi-

tatem,

tatem, non solùm manu nostra subterfirmavimus, sed & religiosorum ejusdem Canonicorum seu nobilium fidelium laicorum manibus corroborandam tradidimus.

IX.

Epistola Lamberti Episcopi Cenomanensis ad Hildebrandum Episcopum Sagiensem.

Ex veteri codice MS. bibliothecæ Colbertinæ.

SACRIS semper meritis venerando Hildebrando Pontifici magnifico Lanbertus nullis meritis Episcopus æternam in Domino felicitatem. Notum facimus vestræ paternitati qualiter quidam erroneæ factionis detestabilis, nomine Raino, nonam & decimam Ecclesiæ nostræ temerario ausu retinere & fraudare præsumit. Super quibus ausibus & factis atrocibus non solùm semel & bis sed & frequenter à nobis & à nostra Ecclesia cum constat esse ammonitum. Sed nec ammonitionibus parere nec Ecclesiæ nostræ satisfacere ullo modo voluit. Unde nos ex divina auctoritate cum sanctis & glorioſis martyribus Gervasio & Protasio & omnibus sanctis prædictum sacrilegum Rainonem cum omni domo suo ab Ecclesiæ liminibus & cœtu Christianorum excommunicatum & anathematizatum habemus, donec ab his nefandis actibus conquiescat, & Ecclesiæ nostræ satisfaciat. Unde his nostræ parvitatis litteris vestram beatitudinem ammonere præsumimus, ut sicut à nobis est generaliter excommunicatus, ita & à vobis & ab omni Ecclesia vestra secluſus & excommnnicatus habeatur. Modum autem excommunicationis, qualiter ..... inditus, vestram nullatenus carere credo paternitatem. Opto sanctitatem vestram prosperis successibus in Christo semper valere.

* * *

X.

Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis.

Ex Chartulario Ecclesiæ Helenensis.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi. Anno Verbi incarnati DCCCCXV. Indictione III. Riculfus Dei gratia sedis Elenensis Episcopus donator ad domum sanctæ Eulaliæ virginis & martyra Christi matrem Ecclesiarum Russilionensium sive Confluentium necnon Valle Aspiri, successoréque mei ibidem Domino militantes. Ideo dono ego Riculfus gratia Dei Elenensis sedis Episcopus præfatæ Ecclesiæ vestimentis sacris quæ adquisivi, & libris, seu & calices, cum patenis & rebus quæ in cultu Dei pertinent, quorum per nomina vocabula illorum. id est, cruces duas aureas cum gemmis preciosis, capsam eburneam unam, calices argenteos, unum cum auro cum patena, & alium sine patena, & alium calicem quotidianum, Sion argenteum optimum unum, incensarios II. cum cathenis argenteis, candelabros cum argento quatuor, conchas æreas II. ad chrisma conficere urceolo I. cum aquamanile, ansatum æreum I. ad aqua benedicta, scrindos paria I. ad vestimenta sacra salvandum, pectenem eburneam unam, tabulas eburneas duas, caligas & sandalias paria duo, amictos cum auro quatuor, albas quinque, tres claras, & planas duas, roquos quatuor, unum purpureum cum auro, & alium palleum Græco, & alios duos in Græcia factos, zonas quinque, una cum auro & gemmis pretiosis, & alias quatuor cum auro, stolas quatuor cum auro, una ex illis cum tintinnabulis, & manipulos sex cum auro, unum sex iis cum tintinnabulis, casulas episcopales optimas tres, unam diopraſiam, & alias duas de orodonas, anulum aureum unum cum gemmis pretiosis, & vuantos paria unum, camisas ad Textum & Missalem quatuor, unum cum auro purpureum, & alios palleos corporales quatuor, palleos quatuor, è brosdo unum, dalmaticas tres, ca-

pas duas, una purpurea, & alia bition, toalias olicias duas, una cum argento vel clavellos ſpaniſcos duos, altare argenteum unum, faciſtergio uno, ceſſino pallio uno. Librorum quoque numerum per vocabula ipſorum. id eſt, Textum evangeliorum unum, Miſſales tres, unum quoque Miſſale & Lectionarium in uno volumine, alium verò Miſſale cum Antiphonario in uno volumine, Smaragdum unum, Traditiones evangelij & epiſtolas libros duos, librum Rabanum unum, Expoſitum in evangelium & epiſtolas, Eptaticum unum, Expoſitum ſuper Geneſis librum unum, libro Salomon uno, libro Machabæorum uno, librum Job, & Tobiæ, & duodecim Prophetas minores in uno volumine, libro uno Tobiæ, Judith, Eſther in uno volumine libro uno, Martyrologium optimum unum, Pſalterium unum, Canones duos, quaterniones de canones, librum Auguſtinum unum contra quinque hæreſes, Orationarios libros duos, Cyclum unum, Sententiarum de diverſis cauſis librum unum, libros legis duos, unum Romanum, alium Gothorum, quaterniones optimos ſuper Geneſis & Regum & Machabæorum & Prophetarum luculentiſſimè expoſitum in uno volumine, ad Eccleſiam conſecrandam quaterniones duos, ad viſitandum infirmum quaterniones duos, ad ordinationes eccleſiaſticos quaternione uno, Medicinale unum. De his itaque rebus, & de aliis per teſtamentum, quod deteſtatum habeo, dono præfatæ Eccleſiæ ſanctæ Eulaliæ in Comitatu Ruſſilionenſium ſive Confluentium atque Valle Aſpiri, quicquid in iis locis adquiſivi, aut auxiliante Deo adquirere potuero, tam ex comparatione quàm ex commutatione &c. --- Facta ſcriptura donationis iſtæ v. Idus Decembris anno XVIII. regnante Karolo Rege filio Ludici.

Error in annis regni Karoli. Legendum itaque XXIII. *pro* XVIII.

XI.

Manumissio Constantiæ.

Ex Chartulario monasterij Vsercensis.

QUI debitum sibi nexum relaxat servitutis, retributorem Dominum in futuro judicio pro mercede tua sibi esse sciat. Ob hoc igitur ego infrà denominatus Rainardus considerans casum fragilitatis meæ, ideo absolvo quandam vernaculam meam nomine Constantiam, pro amore Dei, & pro remedio animæ meæ, & pro remedio animæ patris mei & matris meæ, de omni jugo servitutis, ut post hunc diem in quatuor angulis terræ licentiam & potestatem habeat faciendi qualemcunque seniorem eligere voluerit in omnibus, & sibi ambulet, & sibi vivat, & libera & absoluta maneat omnibus diebus vitæ suæ. Sanè si quis, ego ipse, aut ullus ex heredibus vel propinquis meis, aut ulla aliqua immissa persona, contra hanc absolutionem ullam calumniam generare præsumpserit, in primis iram Dei omnipotentis incurrat & sanctorum omnium, simúlque cum Dathan & Abiron in inferno participationem habeat, & absolutio ista firma & stabilis permaneat omni tempore. Facta absolutio ista in mense Martio, regnante Karolo Rege. S. Rainardi, qui absolutionem istam fieri vel affirmare rogavit.

XII.

Testamentum Domni Ademari Vicecomitis Scalarum & Abbatis Tutelensis.

Ex Chartulario Ecclesiæ Tutelensis.

Nonnulla desunt in initio.

IN primis ergo relinquo & reddo sancto Martino & monachis in antedicto monasterio sibi servienti-

bus abbatiam veterem, quæ, ſicut jam dictum eſt, à proavo patris mei mihi ſucceſſerat, Eccleſiam ſcilicet ſancti Juliani juxta idem monaſterium conſtructam, Eccleſiam ſancti Petri de caſtro ipſius villæ, Eccleſiam ſancti Martini de Laguena, Eccleſiam ſanctæ Fortunatæ, Eccleſiam Mariæ de Lagarda, Eccleſiam ſancti Amantij, Eccleſiam ſancti Boniti del Verni, Eccleſiam ſancti Marcialis Faurcenſis, Eccleſiam ſancti Boniti de Avaloſa, Eccleſiam ſanctæ Mariæ de Selliaco, Eccleſiam ſancti Juliani de Porcaria, Eccleſiam ſancti Laurentij de Gorſa, cum ipſis curtis, cum villis, cum pratis, cum ſilvis, & cum omnibus quæ ad ipſam abbatiam pertinebant. Hæc omnia cùm injuſtè nec ſine crimine poſſiderem, Deo & ſanctis ejus ſatisfaciens ſponte reliqui. Ut verò miſericors & omnipotens Deus & mihi & omnibus meis parentibus præſentibus, præteritis, & futuris, tam iſtius quàm reliquarum veniam conferre dignetur culparum, & ut præfatus ſacer locus in ſuum ad integrum reſtitui poſſit ſtatum, de proprio jure optima quæque atque cariora eidem decrevi deleganda, cùm legitimum utique non haberem filium. Ex quibus primum omnium eſt Scalas caſtrum meum, cum omni caſlania, & cum univerſis fevalibus, & cum Eccleſiis, & cum curte mea de Cannaco, cum villis circumquaque ſitis, & cum curtis, & cum ſilvis, & cum aquis, cum ingreſſibus & exitibus omnibus, ſervis quoque & ancillis. Vicariam quoque Navenſem, & vicariam Spaniacenſem, & totum quod habeo in vicaria Beennatenſi, & Eccleſiam ſancti Pardulfi, & Placiacum, & Eccleſiam de Acuto monte, & Eccleſiam ſancti Martini quæ eſt inter Duſtrem & Dordonia, & Eccleſiam de Albuciaco cum manſis & cum vineis de Murell, & caſtrum meum Mulſedonum cum omni ipſius caſlania & cum Eccleſia ſancti Martini ſubter eum poſita. Et in vicaria Argentadenſe curtem meam Longor, cum vineis de Cortoiolo, & paxerias, pratis, campis, & villam meam Grandem campum. Et alodum quem pater meus adquiſivit de Comite Raimundo * in vicaria Spaniacenſi ſeu Faurcenſi, & Marcum, & Abilenſem, & Eccleſiam ſancti Boniti, & villam quæ eſt in vicaria Brivenſi Pauliacum dictam cum vineis & cum omnibus ad ipſam pertinentibus, &

* *Supra lineam* de Perteus.

villam quæ vocatur Marcus cum vineis & omnibus nihilominus ad se pertinentibus, & in ipsa vicaria mansum meum ubi Eliseus visus est manere, cum vineis, cum pratis, & omnibus ad se pertinentibus, & villam quæ dicitur Clarafaga, & Biareni, & villam quæ vocatur Vallis, & villam quæ dicitur Grandis rivus & villam quæ vocatur Betelanita, & villam quæ dicitur Bedenas, & Capellam quæ Novavilla dicitur, cum ipsa curte, & totum quod ad ipsam curtem pertinet, & unum mansum in villa de Confulento, & villam quæ dicitur Colia in vicaria Spaniacensi, & Ecclesiam de Branceliis, & Ecclesiam sancti Juliani de Garriga, & unum mansum in vicaria Tornensi in villa Montilio dicta, quæ omnia in comitatu Lemovicensi sunt sita, dono sancto Martino & monachis ejus Tutelensibus. In comitatu verò Caturcensi similiter post mortem meam & Gauzberti fratris mei & Gauzlæ uxoris meæ dono sancto Martino & monachis in monasterio Tutelensi sibi servientibus castrum meum Folioſum, quod est in vicaria Casiliacensi, & curtem meam Vairiacum, cum Ecclesia sancti Stephani quæ olim vocata est sancti Boicij, & Ecclesiam sancti Martini, seu Ecclesiam sancti Germani, necnon & Ecclesiam sanctæ Mariæ de Macerias, & Cambonem, cum vineam de Faga, & quatuor mansos de Ampulliaco, & plantadam meam quæ est juxta sanctum Michaëlem, & cum vineis de Celsiaco, cum villis & silvis, cum aquis, cum exitibus & ingressibus, cum servis & ancillis & cum liberis, & cum omnibus ad ipsum castrum vel ad ipsam curtem pertinentibus, Castrum etiam bellum, & Ecclesiam de Calesso, & mansos de Cambonanc, & Mairacum, & Buxarias, & Matronam, & Vichirac, atque Vogaironum, & Longorem, cum ipsis vineis de Cortoiolo, cum vitis ad piscandum, & Croissiam curtem meam cum Ecclesia & cum omnibus appendiciis ejus, & Ecclesiam de Mairinaco, & Pardinis, & Becedam, & Ecclesiam sancti Medardi, & Cloiols, & fossam Amalgerij, & villam quæ dicitur Vilaris, & aliam villam quæ dicitur Mons Joviniani, & Vedrivineas, & mansos de Juliaco, sita in prædicto comitatu Caturcensi, nihilominus sancto Martino dimitto & Ecclesiæ Tutelensi.

Hoc quoque sciendum, quia in bosco de Borma de curte de Vairiaco concessa est ad fevum pars quædam Vicariis à Borma cognomen trahentibus ad ædificandum tantùm præsidium propter tuitionem atque defensionem rerum sancti Martini circumquaque existentium, non ad aliquod quasi jus proprium ibi sibi vindicandum, cum Ecclesia sancti Petri de Borma similiter cognominata & quibusdam rebus ad ipsam pertinentibus, & quicquid habent in riparia & in aqua machinas aptas piscium captionibus.

Hæc igitur omnia, tam scilicet hactenus injustè possessa, quàm jure hereditario ad me pertinentia, ego Ademarus reliqui sive donavi sancto Martino & servientibus sibi monachis pro salute animæ meæ, & uxoris meæ Gauzlæ, patris & matris meæ, & omnium propinquorum & amicorum meorum tam in hoc seculo adhuc degentium quàm etiam ab hoc jam migratorum, præterea pro Rege nostro Rodulfo, atque seniore nostro Ebalo Comite*, quibus concedentibus hæc omnia perfecimus, postremò specialiter pro illis qui prædicti loci atque habitatorum ipsius tutores & defensores fuerint. Ipse quoque ego Ademarus Vicecomes sentiens mihi appropinquare terminum præsentis vitæ, videns etiam me legitimum non habere filium cui jure meas amplas dimitterem possessiones, Deo aspirante cœpi tractare qualiter rebus quibus temporaliter usus fueram in præsenti seculo, æternaliter uti possem in futuro. Quod taliter mihi eventurum indubiè confido, si quod temporali heredi dimittere nequeo, sanctæ Ecclesiæ, Christi videlicet sponsæ, reliquero; ut cùm ipse judex vivorum & mortuorum ad judicandum venerit, pro temporali suæ sponsæ sustentatione æterna me donare dignetur mercede. Hac igitur de causa dimitto Deo & sanctæ ejus Ecclesiæ, pro salute animæ meæ, sicut jam suprà dictum est, & pro animabus omnium propinquorum & amicorum meorum sive seniorum, ipsorum quoque qui hujus mei scripti defensores fuerint, hæc universa quæ subter habentur descripta. Ex his sunt, post rebus superiùs descriptis, curtis mea Tauriacus cum ipsa Ecclesia, & quod habeo in Molle, & terras meas de Bulciaco, quæ sunt de Vairaco, & quodcunque in

* de Perteus.

Gintraco & in Salle, quod de Sigiberto sacerdote conquistavi, & villa mea Maisir, & mansus meus ubi manet Adalrandus in Laustanicas, curtis etiam mea Madriniacus & Pariacus cum ipsis Ecclesiis, & Vernias, & Mespelium, & Cassanias, & Potentins, & Coozono, & Presangas, & villa mea Caminus cum Ecclesia, & Laus, & unam vineam in Rosiniaco, alodus quoque meus Blaviniacus, & mansi duo in Nantiliaco, & vinea in Pardinas quæ fuit Donadei, & quod habeo in Altudere & in Dezenato, & plantadam meam ad Pogium, cum ipsis capmansis, & cum vinea quam de Arnaldo adquisivi, necnon & Ecclesiam sancti Albini, & Taurins, & Cassanias, & unus mansus in Laustangas usi visus est manere Berdandus, & mansi qui sunt in Brancato, & vineam meam in Donzenaco, & mansum de Brasc, quem de Rotberto comparavi, & vineam de valle Mauriana, & unum mansum in Calzfurno, & unam vineam in Lineriaco, & alodum meum in vicaria Cambolivense, & silvam Malævallis, & villam de Ribaus, cum silvam de Monbresme, & mansum ubi Ingelbertus manet prope de Vairaco, & unum mansum in Argentado, & Camelarias, & Cuculonia, & Vinzacum, & mansos tres in Dauza & Pedania, cum vineam quam Bernardus plantavit, & Valannonus, & Alix.

Hæc quoque inter quosdam meos relinquo propinquos & amicos, hoc est, Floriacum & Montelium, & vineam meam Scopiac, & vineæ meæ in Dernato & Damella, & mansi mei de Angulo & Taraiasa, & unum mansum in Spaniaco, & unam vineam in Blandina, & alodum meum de Montaniaco, cum vineis quas de Vvitardo adquisivi, & unam vineam in Quincono, & mansum meum de Rete, & alodum in Verniolas, & alodum meum de Scorbinio.

Quamvis igitur ego Ademarus diversis temporibus diversis Ecclesiis & hominibus tam propinquis quàm amicis & fidelibus meis multa vel dicto vel scripto fecerim aut mutaverim dona, hoc tamen testamentum & scriptum volo ut ratum & firmum atque immutabile maneat & perseveret in secula. Amen.

Sunt autem monachi in munburdo Regis ad locum salvum faciendum, non ad aliquid persolvendum nisi solas orationes.

Ceterùm conteſtor & adjuro omnes propinquos atque ſucceſſores meos cunctóſque illius cœnobij vicinos tam præſentes quàm futuros per tremendum ſanctæ Trinitatis nomen & meritum beati Martini & ſancti Laudi, qui ibi deportatus eſt, ut nullus vel monachos vel quaſlibet eorum res inquietare aut ſub poteſtate ſeculari ullo modo redigere præſumat. Quòd ſi qui hereditatem Dei poſſidere tentaverint, maledicantur per univerſum orbem terrarum, dicatúrque de illis: *Deus meus, pone illos ut rotam & ſicut ſtipulam ante faciem venti, & confundantur in ſeculum ſeculi.* Non ſint coheredes Chriſti, niſi reſipuerint, ſed participes Pharaonis, qui ait: *Dominum neſcio, & Iſraël non dimittam.* Principes verò quibus hæc ſcriptura præſentata fuerit per judicium vivorum atque mortuorum conteſtor ut hanc omnimodis defendere ſtudeant, memores quia maledictus eſt omnis qui tranſfert terminos, id eſt, conſtitutiones, patrum ſuorum.

Ut autem hæc auctoritas firmior perſeveret, ſenioris noſtri Ebali * hanc auctoritate firmari rogavimus.

* Comitis de Perteus

S. Ebali Comitis & Vvillelmi filij ejus.
S. Ademari, qui hæc fieri rogavit.
S. Odolrici Vicecomitis de ſancto Cirico.
S. Gauzberti Vicecomitis.
S. Rotberti.

Vide Notas ad Lupum Ferrarienſem pag. 384.

XIII.

Literæ Rodhmundi Epiſcopi Auguſtodunenſis de Capella Centiſſæ data duobus Clericis.

Ex veteri Chartulario Eccleſiæ Auguſtodunenſis.

IN nomine Domini Dei æterni & ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti, Rodhmundus ejuſdem propritianæ

miseratione humilis Eduorum antistes. Omnibus notum facere volumus Dei & sanctæ Ecclesiæ fidelibus præsentibus atque futuris quoniam cùm apud prædictam urbem resideremus, adierunt conspectum nostrum Prælati ejusdem nostræ Ecclesiæ, Udolmannus Decanus, Radaldus Abbas & Præpositus, & Almarus Archidiaconus, precantes serenitatem nostram, & ostendentes nobis qualiter habebant quandam Capellam, quam consentire volebant duobus fratribus Clericis Girardo & Vvichardo, si tamen nostrum merentur habere assensum. Quæ siquidem Capella est sita in comitatu Belnensi, in villa Centissa, sacrata in honore sancti Germani Confessoris Christi. Unde ad resistendas secularium versutias suam dispositionem nostræ inscriptionis auctoritate corroborari exoptabant. Jussimus itaque hujus nostræ inscriptionis testamentum fieri; cujus auctoritate decernimus & decernendo allegamus ut prædictam sancti Germani Capellam per consensum Canonicorum ejusdem nostri loci prælibati duo Clerici fratres Girardus Canonicus & Vvichardus diebus quibus advixerint teneant, regant, possideant, ea ratione, ut synodalia persolvant debita, & censum quinque solidorum mense Martio usibus Canonicorum inferre non negligant. Ut autem hujus nostræ cessionis largitio pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatem, manibus propriis firmavimus, & fidelibus nostris ad roborandum tradi jussimus. Acta Augustiduno feliciter in Domino. Amen.

Rodmundus sanctæ Eduensis Ecclesiæ peccator Episcopus subscripsi.
Girardus Cardinalis Archidiaconus subscripsi.
Udolmannus humillimus Diaconus subscripsi.
Radaldus Abbas & Præpositus subscripsi.
Gerardus Abbas subscripsi.
Almarus Archidiaconus subscripsi.
Teutho Abbas subscripsi.
Hugo humilis Levita & Præcentor subscripsi.
Arnulfus Abbas subscripsi.
Heldegrimus Archipresbyter subscripsi.
Geraucus Archipresbyter subscripsi.
Vvarnerius Scolasticus subscripsi.

Heriveus subscripsi. Rodmundus subscripsi. Constantius Scolasticus subscripsi Optadus subscripsi. Boso sacerdos subscripsi. Teotbertus sacerdos subscripsi.

Ego Vuido Levita ad vicem Suavi Cancellarij scripsi & subscripsi.

Data III. Kal. Augusti, Indictione XII. anno primo regnante Lothario Rege.

XIV.

Concordia monachorum Tutelensium & Aureliacensium.

Ex Chartulario Ecclesiæ Tutelensis.

NOTUM sit omnibus monasteriorum fratribus, videlicet Aureliacensis & Tutelensis, tam præsentibus quàm futuris, quia invicem habuerunt querimonias Raimundus Aurelitcensis Abbas & Bernardus Tutelensis Abbas. Johannes Abbas, qui propinquus beati Geraldi dinoscitur fuisse, simul utrasque Ecclesias tenuit, & quasdam possessiones sui juris, quæ sibi à parentibus contigerant, Ecclesiæ beati Martini Tutelensis monasterij dedit, scilicet presbyterale ministerium Ecclesiæ sancti Amancij de Faurcio, & tres mansos in eadem curte, mansum Geraldi, & mansum Frudini, & mansum Rotgerij, & quindecim debitales porcos in eadem curte, freda regalia quæ Johannes habebat annuatim de manu Regis Francorum in Tutelensi castro. Dedit & alios quinque mansos in parrechia de Argentado. Has res superiùs nominatas dedit Ecclesiæ beati Martini & monachis ibidem Deo famulantibus Johannes Abbas, hac quidem conditione, ut unoquoque anno in festivitate beati Geraldi tres libras piperis aut pigmenti Tutelenses fratres Aureliacensibus persolverent. Eo quidem vivente, ut patres nostri soliti sunt referre, reddebatur absque ulla contradictione. Post mortem verò ipsius orta est sæpissime lis. Tandem facta est pax hoc modo. Ego

Raimundus Aureliacensis Abbas, cum consilio fratrum meorum, hoc Tutelensibus fratribus grave fore cognoscens, rogatu illorum atque humili prece, Bernardo Abbati fratri nostro & filio nostræque congregationis monacho suisque successoribus omne annuale censum remitto.

XV.

Excommunicatio Ragenardi Comitis Senonensis, renovata adversùs Gauzfridum & Geilonem Canonicos Senonenses.

Ex veteri libro pontificali Ecclesiæ Senonensis, qui nunc extat penes clarissimum virum Antonium Vionem Herovallium.

IMMENSUS dolor nos urget ad gemitum, ac indicibilis mœstitia commovet ad fletum, quando illos quos passio Christi à jugo diaboli redemit, & à sordibus peccatorum sacer baptismus purificavit, & Ecclesiæ catholicæ corpori sociavit, nunc iterum se ipsos sponte antiquo hosti subdere videmus, & non solùm membris Christi persecutionem inferre, sed etiam contra ipsum totius creaturæ auctorem & dominum bellum moliri. Qui enim sacrosanctæ Ecclesiæ structores atque defensores esse debuerunt, modò venenato diaboli furore vexati, atque ferina rabie concitati, omni timore Domini postposito, & remedio pœnitentiæ neglecto, Ecclesias in Dei honore ac perpetuæ virginis Mariæ sanctique Stephani dicatas lacerare ac sine pastore esse non pertimescunt, violenter usurpantes ea unde sancta debet restaurari Ecclesia. Ammonemus etiam & ammonendo adjuramus ut incorrigibiles, & qui pestiferis & flagitiosis moribus sunt inretiti, sicut à bonis moribus sunt alienati, ita & à consortio fidelium fiant extranei. Igitur cognoscat universalis Ecclesia hostes sæviissimos & tyrannos improbos, adversarios & persecutores pessimos sanctæ Dei Ecclesiæ,

Gauzfridum atque Geilonem
Ragenardum & Rodmundum ejus filium, eorúmque
Canonicos, præceptorum
commilitones ecclesiasticarum rerum pervasores,
Dei contemptores, sanctorum canonum transgressores, pastoris sui contradictores,
quos ab ipso summo pastore Christo, & beatissima ejus matre Maria, atque beato Petro Apostolorum principe, cujus, quamvis indignus, auctoritate & magisterio fungor, nisi citissimè se emendaverint & satisfaciendo commissa fideliter restituerint, eos cum omnibus sanctis in cœlo meritis viventibus & in terra miraculis fulgentibus obligamus, & à nobis secundùm potestatem nostræ pravitati concessam ligandi atque solvendi excommunicamus atque anathematis gladio transfigimus. Deinde excommunicamus G.a.u.z.f.r.i.d.u.m., G.e.i.l.o.n.e.m., Grobertum Diaconem, qui meum injustè usurpat archidiaconatum, Vuangerium, Arricum, postea verò Anselllum, item Anselllum, Hugonem, Ansegisum, Balduinum, ... Hos & omnes qui postquam archiepiscopalem suscepi benedictionem, sanctum Sennensis Ecclesiæ locum ingredi non permiserunt more antecessorum meorum, desistentes à veritate, adhærentes mendatio, insuper anathematizamus per Patrem & Filium & per Spiritum sanctum & per auctoritatem nobis à Deo concessam, ut nullam Christianorum habeant portionem, Ecclesiámque Dei non ingrediantur, neque Missa eis ab aliquo celebretur, nisi eidem pœnæ voluerit subjacere. Nulla pro eis vel pro illorum offensis, nisi satisfecerint, fiat oblatio vel commemoratio. Non thuris neque incensi, sed neque sacri luminis, carne viventes vel morientes portionem accipiant, sed cum pravis & contra Deum tumentibus sanctósque lacerantibus. Fiat pars & hereditas eorum ignis indeficiens & cruciatus perpetuus. Maledicti sint in civitate, maledicti in agro. Amen. Maledicti sint in domibus, maledicti sint in villis. Amen. Maledicti in saltibus, maledicti in aquis. Amen. Maledicti sint in vicis, maledicti in plateis & in omnibus locis. Amen. Nisi correcti existant, multiplici maledictione induantur. Amen. A nemine sacerdotum in ar-

ticulo mortis visitentur, neque in cimiteriis Christianorum sepeliantur, sed velut cadavera fœtida proiciantur. Amen. Maledicta sint horrea eorum, & maledictæ sint reliquiæ illorum. Amen. Maledicti sint ingredientes & egredientes. Amen. Percutiet eos Dominus egestate, febri, & frigore, & æstu, & persequatur donec pereant. Amen. Sicut hæc lucerna extinguitur in oculis hominum, sic extinguantur lucernæ eorum in perpetuum. Amen.

NOTA.

EXCOMMUNICATIO ista nuper ex eodem codice ex quo nos descripsimus edita est in tomo decimo Spicilegij Dacheriani pag. 635. Quia tamen satis hactenus cognitum non fuit quo tempore ea lata sit, quámve ob causam, cùm præterea res sit quæ maximè pertinet ad institutum nostrum, visum est illam heic recudere cum observationibus nostris.

Anno DCCCCLXXVI. cùm Anastasius Senonensis Archiepiscopus obiisset, Ragenardus urbis illius Comes, qui pontificatum in familiam suam inferre cupiebat, novi antistitis electionem turbavit spatio quinque mensium. Tandem Seguinus, filius sororis ejusdem Ragenardi, eo invito electus & consecratus apud Autissiodorum est III. Idus Junij. Venientem deinde eum Senonas Ragenardus aditu urbis prohibuit. *Videns hoc autem ipse Archiepiscopus*, ut ait Clarius in Chronico sancti Petri Vivi Senonensis, *omnem provinciam interdixit à Calendis Octobris usque in caput jejunij*. Eo igitur tempore facta est ista excommunicatio adversùs Ragenardum Comitem & Rodmundum ejus filium, (quem Frotmundum vocat idem Clarius) quia Seguinum, postquam archiepiscopalem benedictionem susceperat, sanctum Sennensis Ecclesiæ locum ingredi non permiserant, ut legitur in excommunicatione.

Post mortem Seguini, quæ anno DCCCCXCIX. contigit XVI. Kal. Novembris, rursum tempestas in Ecclesia Senonensi. Nam cùm Frotmundus Comes, qui Ragenardo patri non ita multò antè successerat, Brunonem filium Senonibus dari vellet Episcopum, eodémque tempore plurimi etiam Clericorum,

(ut Clarius ait) id est, Canonicorum, ambitionibus episcopatum appeterent, ingens schisma factum est in Ecclesia, quia neque Bruno neque ullus Canonicorum qui episcopari volebant ad eam dignitatem pervenire potuit, eligentium votis in Leothericum Archidiaconum convenientibus. Ea de causa Frotmundus adversùs ipsum commotus, ei post consecrationem ad sedem suam accedenti *portas clausit & urbis introitum denegavit*, ut legitur apud Tavellum. Cùm ergo eædem tum excommunicandi causæ essent quæ Seguinum adegerant ista decernere adversùs Ragenardum & Rodmundum ejus filium, placuit uti eadem formula, mutatis nominibus; ita videlicet ut prioris excommunicationis nomina deleta alicubi sint cultelli ope, & in eorum locis suppositа eorum nomina qui recenter excommunicabantur, supra lineam tamen utplurimùm. Uno in loco, ubi puncta literis permixta edi curavimus, duorum Canonicorum nomina in contextu orationis reposita sunt, non verò supra lineam.

Ista nos summa cura heic adnotari voluimus, ut utriusque excommunicationis tempora & nomina distingui possent. Simul autem & diverso charactere cudi fecimus quæcunque addita secundæ excommunicationi sunt; si duo illa vocabula excipias quæ punctis permixta sunt. Quamvis enim pertineant ad secundam excommunicationem, tamen mutari non debuit neque potuit forma literarum illius lineæ. Itaque sermo uno tenore decurrens ad excommunicationem Seguini pertinet. Quæ verò supra lineas addita sunt, & diverso charactere cusa, tum etiam duo vocabula punctis permixta, ea addita sunt tempore Leotherici. Ubi autem nomina excommunicatorum ita deleta sunt ut legi omnino non possint, illic puncta substituimus pro nominibus excommunicatorum.

XVI.

Literæ Richardi Archiepiscopi Bituricensis de consecratione Ecclesiæ Vipplensis.

Ex Chartulario monasterij Capellæ in diœcesi Bituricensi cap. xxxvi. & lxxxvi.

EX parte Dei omnipotentis & Filij & Spiritus sancti & omnium sanctorum. Noscant omnes catholicæ Ecclesiæ filij me Richardum Bituricæ sedis Archiepiscopum ad quandam villam mei archiepiscopatus Vippleis nomine devenisse, ut in majori ejusdem villæ Ecclesia, videlicet parrochiali, in honore sancti Martini constituta, altare consecrarem & Concilium ibidem facerem. Ut verò Ecclesiam præfatam, in qua altare erat, in manu ministrorum Dei ponerem & à laicorum manibus eripere valerem, altare consecrare vel etiam stolam collo superponere nolui quousque laici qui hujus Ecclesiæ & superioris huic vicinæ oblationum participes extiterant, se ampliùs nihil acceptaturos inde in præsentia mea & omnium circum astantium promisissent. Quo perpetrato, eandem Ecclesiam & aliam huic adjacentem Deo & sancto Dionysio & Priori Hugoni & monachis de Capella, quibus Radulfus de Paciaco jam dederat hoc quod in eadem Ecclesia tam intus quàm extra habebat, annuente Hunbaldo Vriacensi, à quo secundùm laicorum veterem consuetudinem movere Ecclesia dicebatur, & Rotgerio Archidiacono & Gosfrido Archipresbytero & ceteris tam Clericis quàm laicis coram quamplurimis circum astantibus, qui consecrationis Conciliive causa convenerant ex parte Dei & S. Petri S. Stephani & ex nostra auctoritate archiepiscopali virga attribui, & etiam de reliquiis ejusdem Ecclesiæ è puteo eadem die extractis quandam partem quam ad suam deferret Ecclesiam, Priori Hugoni de Capella in memoria hujus doni ego tradidi, & de nostro proprio sigillo hanc cartam

cartam sigillari præcepi. Hoc factum est in tempore Philippi Regis, vicesimo & nono anno sui regni. S. Richardi Archipræsulis. S. Hunbaldi Vriacensis. S. Amblardi Guillebaldi. S. Rotgerij Archidiaconi. S. Gosfredi Archipresbyteri. S. Andreæ Archidiaconi. S. Petri de Giis. S Radulfi Clerici. S. Rotgerij Capellani. S. Bernardi Clerici. S. Aimerici Clerici. S. Petri lo Grogn. S. Rotgerij Malevizini. S. Aimerici de Guiranda. S. Araldi de la Coldra. S. Radulfi Malevizini. S. Hunbaldi de Agia. S. Dalmacij Chabri, & aliorum plurimorum qui interfuerunt. S. Benedicti sancti Gildasij monachi, qui hanc cartam scripsit.

XVII.

Judicium Aganonis Episcopi Augustodunensis adversùs Raginardum.

Ex veteri Chartulario Ecclesiæ Augustodunensis.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni. Agano Dei gratia Eduorum Episcopus. Divinæ præceptionis monent cunctos eloquia ut quotiens res ecclesiastica à quoquam detinetur, æquitate debeat imminente restitui Quocirca noverit omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium atque nostrorum unanimis universalitas quia dum in æstivo tempore per Beliniacum transiremus, in nostri itineris transitu obvios habuimus homines potestatis illius vocibus luctuosis coram præsentia nostra conquerentes super Raginardo fratre nostro, qui eos novis & inauditis legibus justificabat, de nimiis redditionibus, de magnis exactionibus, quas cotidie exigebat, sed & de malis consuetudinibus quas in diebus suis in potestate elevaverat, angustiæ multæ, misericordia nulla, & non erat qui adjuvaret, multáque à Clericis nobiscum euntibus de injuriis ab eo de die in diem illatis, de illicitis superpositionibus, seu & diversis oppressionibus à servientibus suis inmissis, nostris intimata sunt auribus. Unde

quia præclarus dies Pentecostes evoluto anni circulo immenebat, illíque solemnitati multos obtimates, sed & ferè totius regionis principes apud Augustidunum interesse noveramus, piissimúmque Burgundionum Ducem, Hugonem scilicet, catervatim adfuturum non ignorabamus, dignum duxit nostra paternitas illos clamores interdum patienter differre quousque omnibus ad prædictum diem congregatis, nobísque Donno & religiosíssimo patri nostro Rocleno sanctæ Cabillonensis sedis Præsuli conjunctis, unà cum ejus pio consilio importabile jugum malitiæ nostra compassione à communi fieret auctoritate levigatum, ut populus Dei nobis ab eo commissus sub nostra protectione lege & justitia & dignitate sibi conservata respiraret, licerétque ei quietè justèque vivere sanctíque Nazarij & Clericorum suorum utilitatibus securè & fideliter vacare. Superna igitur largiente pietate corporaliter atque in Dei nomine in prædictæ festivitatis vigilia nostræ humilitati sua se reverentissima sociavit persona. Ille namque priùs pro divini amoris respectu & beatissimi Nazarij martyris veneratione, ejus sacratissimi templi deliberaverat obtata visitare limina, Deíque aspirante gratia magnum istius itineris perficiendi nósque videndi desiderium quia implere meritus fuerat, gaudebat. Et dum ab ejus sacro ore dulcibus rigaremur verborum sitientes fluentis, suísque sacris admonitionibus paterno more instrueremur, ejus sanctitati intimare curavimus ea quæ ad communis profectus augmentum essent, si nostra justi vigoris censura corrigerentur, & ad ejusdem communionis detrimentum pertinerent, si pari negligentia quæ corrigenda erant incorrepta remanerent. Proinde idem clarissimus pater atque beatissimus pastor ea quæ suæ sacræ simplicitati erant incognita per nostrum veridicum cognoscens relatum, nobiscum alto cœpit pertractare consilio qualiter consensu communi obpressiones injustæ & superpositiones illicitæ sua consociali & nostra coëpiscopali ducalíque abolitione essent evacuatæ. Nam justum apparuit omnium fidelium nostrorum industriæ ut quia pietate divina tantæ dignitatis personæ, principes videlicet Christianæ militiæ, concordi bonæ voluntatis studio erant unitæ, quicquid impiè re-

ctorum pravorum cœca subditis hominibus intulerat cupiditas, adhibita justitiæ linea fieret quantocius correptum, & omnia bona in Dei nomine consequerentur, nostroque felicissimo indulto mansura atque confirmata consisterent. Transactæ autem noctis vigiliis celebratis, illucescente jamdicto Pentecostes die, nobisque ex more post primam diei horam in unum coadunatis, ibi ferme omnis Clericorum prælibati martyris Nazarij conglobata multitudo vocibus vividis nostræ pietatis clementiam sibi flagitavit obnixè affuturam, dicens potestatem Beliniacum legis & justitiæ & pietatis beneficio esse privatam, atque tot oppressionibus & superpositionibus à supradicto Raginardo adeo esse affectam ut jam ferre tam diuturnum ac intolerabile non posset malum. Quorum clamoribus immensis & miseriis nostra commota serenitas, divinum etiam formidantes judicium, si nostra non mitigarentur auctoritate, licèt in tanta die non secularibns sed divinis officiis vacandum esset, tamen præcepimus ut præfatus Raginardus cum suis, sed & fideles & seniores nostri, huic negotio interessent, in Capitulum venirent; in quorum præsentia Clericorum querelas promisimus nos esse audituros. Quibus illò ventis, etiam nobilissimi vicinarum urbium viri pro hac re nostris sunt accersiti consiliis. Igitur nobis unà cum venerabilibus Clericis, & cum religioso coëpiscopo, necnon & cum nostris dilectis obtimatibus, in Capitulo sancti Nazarij residentibus, prætente etiam Duce Burgundiæ cum suis castoreatis proceribus, Clericorum querelæ in medium sunt prolatæ iterum atque iterum dicentium præfatam villam & habitatores ejus nimio fasce malarum consuetudinum, assiduitate exactionum quas semper prælibatus Raginardus exigebat, gravari & penè confundi, quando ex unoquoque manso ab habitatore possesso porcus & agnus, gallina & pullus, fœnum & annona, denarij, necnon & ea quæ necessaria erant, solebant extorqueri Ad id enim homines potestatis jam redigebantur, & in tantum de eorum vitæ periculo agebatur, ut omnes clamitarent, sicut vita hominum semper querula est, se ad nimiam paupertatem aut prorsùs ad omnem exinanitionem substantiæ perventuros; præsertim cùm & tyrannica præ-

donum rabies eos sine cessatione afflictaret, & à senioribus suis, in quorum beneficiis commanebant, pro simili census redditione gravarentur; sed & peccatis exigentibus tam peste animalium quàm sterilitate terræ misera & horribilis usquequaque declamatio ferebatur. Ventilata autem utrorumque causa, & partis utriusque ratione audita, licèt omnium unus esset clamor, singulorum tamen clamores nostra voluimus discutiendos esse præsentia. Cognita autem rei veritate, quæ consuetudines justæ, & quæ injustæ, tandem invenimus homines sancti Nazarij à nefanda jamdicti Raginardi suorúmque obpressione tanta perpessos fuisse mala ut lex & justitia nomine tenus non veraciter in eos teneretur; & non solùm justitia facti erant extranei, sed nec in his malis nullus modus contendebatur servari. Deinde quicquid illis injustè à prædicto salvatore cognovimus fuisse superpositum, pro communis lucri mercede absoluentes, irritum fecimus, & malas consuetudines, ne ampliùs redderentur, nostra communi auctoritate prohibuimus; justámque consuetudinem omnibus rite conservandam reddendámque statuentes denominavimus, & si fieri posset ut ex hoc toto, hoc est, & ex justis & ex injustis consuetudinibus, remissionem illis faceret, nos optaremus. Sed quia crebrò dictus frater noster nobis in hoc consentire noluit, longa tandem deliberatione communique consultu, ipsis adclamantibus & expetentibus, unum, quod ponimus, remedium præstitimus; ut summa videlicet illa nimis importabilis minueretur, injustitiæ adnullarentur, & per singulos mansos singulis habitatoribus frequentatos sex denarios & unum obolum duósque avenæ sextarios singulis annis rependerent; atque ita nec potestati nostræ nimia esset profligatio, nec superiùs dicto Raginardo omnis usquequaque videretur destitutio. Paratis autem ferè omnibus hominibus sancti Nazarij jurare istam veram & justam consuetudinem esse, & nec plus nec minùs, nisi quantum dictum est superiùs, eum in potestate habere, juravit Giroardus Decanus & Major domus, unus pro omnibus, in sex denariis cum uno obolo & in duobus avenæ sextariis, ut dictum est, consuetudinem totam contineri, nec magis vel minùs à quoquam sibi debere reddi.

Quo sacramento convictus & confusus Raginardus simul cum suis, quos pro se paraverat, & quid contra hoc diceret non habens, consilio nostro & fratrum suorum occupationes malas, exactiones pravas, & cetera his similia, præter rectam consuetudinem, pro salute animæ suæ parentúmque suorum sancto Nazario reliquit, donum libenter fecit, super altare ejus suppliciter posuit, omnem calumniam & quicquid malarum consuetudinum in potestate consueverat relinquens, Clericorum voluntati per omnia consentiens. Dederunt autem ei Clerici sponte sua trecentos denariorum solidos, quia placitum istud bene se servare & fideliter tenere promisit, quia uxorem suam, filios, & successores suos donum istud laudare fecit. Hujus ergo donationis firmitatem ad usus prædictorum Canonicorum mancipatam nostræ auctoritatis scripto confirmamus, atque sub interdictionis excommunicatione, ne quis hoc privilegium violare audeat, pontificali regimine prohibemus; statuentésque decernimus hujus decreti auctoritate ut hoc quod perditum fuerat & redditum nunc possidet Ecclesia, sine cunctatione perpetuis temporibus possidere debeat, & sicut antiquitus fuit, ita in ipsius dominio omni tempore inviolabiliter permaneat. Si quis autem præsumptor temerarius, quod minimè fore credimus, adversùs hoc decretum auctoritate nostra munitum recalcitrare fortè tentaverit, primùm quidem ut à cœpta citiùs resipiscat injuria eum obtestamur, deinde verò, si noluerit, anathematis vinculo ligamus, & sathanæ in interitu carnis tradimus. Qui verò custos ejus extiterit, æternis gaudiis perfruatur, & præmiis cum angelis in cælestibus potiatur. Ut autem hujus nostri testamenti cirographum à nemine violetur, robustiùs solidetur, & majori stipulatione stabiliatur, signi nostri cognitione illud subter signanimus, & fidelium nostrorum tam Clericorum quàm laicorum insignium manibus & signis corroborari curavimus. Actum apud Eduam urbem publicè. Hoc autem privilegium factum est in mense Maio, in ipsa die Pentecostes, prima feria, Indictione quinta, Aganone Præsule, Hugone Duce, Philippo Rege, Gregorio universali Pontifice.

Signum A. P. S. R. Cabillonensis Episcopi. S. Hu. Ducis. S. Ho. fratris ejus. S. P. Glananensis. S. V. de Colchis. S. A. de Insula. S. Hu. de Monte sancti Johannis. S. B. de Monteforti. S. G. Bruni. S. Vv. de Archis. S. Vv. Decani. S. Hu. Abbatis. S. S. Præpositi. S. Vv. Archidiaconi. S. N. Præcentoris.

Heldierius commentarius ad vicem Sevini Cancellarij scripsit.

XVIII.

Literæ Richardi Archiepiscopi Bituricensis de fisco presbyterali Ecclesiæ de Lanatico.

Ex Chartulario monasterij Capellæ cap. XXXVII. *&* CLXXVII.

QUONIAM ea quæ præsenti tempore constituuntur, succedentibus temporibus solent oblivioni tradi, & ex oblivione contentiones oriri, propter sopiendas posterorum altercationes oportet ut facta præsentis temporis litteris tradantur, & sic ad notitiam futurorum transmittantur. Quapropter ego Richardus Ecclesiæ Bituricensis humilis minister notificamus quoniam accedentes ad nostræ sublimitatis præsentiam, videlicet Hunbaldus Uriacensis dominus, & Vvillelmus Albus, & Galterius frater ejus, supplici devotione in manu nostra reliquerunt presbyteralem fiscum & Ecclesiam de Lanatico, quam ipse Hunbaldus & fiscales sui secundùm consuetudines laicorum diù tenuerant; & de hoc quòd injustè possederant, culpabiles se Deo & nobis reddiderunt. Nos verò, quibus est ad honorem Dei Ecclesias ordinare, monasteria amplificare, consilio ministrorum & Clericorum nostrorum, & voluntate & deprecatione Hunbaldi Uriacensis, hanc Ecclesiam cum suo presbyterali fisco reddidimus monasterio Capellæ, quia jus suum fuerat, sicut testificantur authentica privilegia Regum Francorum & Pontificum. Quo facto, fecimus convenire in

præsentiam nostram quatuor legitimos viros ejusdem Ecclesiæ parrochianos, qui erant majores natu totius parrochiæ, scilicet duos ejusdem Presbyteros Dacbertum & Rotgerium, & duos laicos, Leodegarium Vizonem & Aimericum de Porta. Hos nempe quatuor deprecati sumus, & sub anathemate eos conjuravimus, ut discernerent presbyteralem fiscum ab aliis terris. quod & ipsi bono animo fecerunt jussu & consilio Domni Hunbaldi & nostræ auctoritatis. Dixerunt namque & ostenderunt esse de presbyterali fisco omnia prata cum hortis & domibus quæ sunt subtus villam inter duas vias, & terram quæ est à pratis usque ad cursum aquæ, & omnes plateas quæ sunt à porta villæ usque ad plateam Bernardi Balbi, & domum Geraldi Malepelli, & grangem & hortum retro domum ipsius Geraldi, & hortum Bernardi Culicocti, & grangem & aream & domos quę intra eandem aream continentur usque ad furnum, & domum Martini, & hortum de Lenatico, & domum & aream Archenbaldi Petit, & tres eminadas terræ quæ sunt inter Capellam & Lenaticum in una valle, & sextaradam terræ super Segreie pratum, ubi sabuchus est, & olcham de Lenpaut, & sextaradam terræ ad quadruvium, & olcham subtus quadruvium. Est autem de eodem fisco omnis decima de Monte Vilano, & tota decima de Tristangis, & de Calvello usque ad publicam viam quæ descendit à suspensis, & medietas decimæ de Cocto & de Cortada. Hoc totum quod est ostensum & enumeratum, est de presbyterali fisco. Hæc autem facta ut essent firma & in perpetuum permansura, adjudicavimus cartam fieri & ex nostro proprio sigillo sigillari. Hoc factum est apud Capellam sancti Dionysij in die Ascensionis Domini, tempore Philippi Francorum Regis. S. Richardi Archiepiscopi. S. Hunbaldi Uriacensis. S. Deæ uxoris suæ. S. Ugonis Prioris. S. Geraldi monachi. S. Iterij Archidiaconi Burbunensis &c.

XIX.

Donum Ecclesiæ de Lenatia datum monasterio de Capella in diœcesi Bituricensi.

Ex Chartulario ejusdem monasterij cap. CIV.

IN nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Noverit omnium Christianorum dilectio Hunbaldum Uriacensem Deo & sancto Dionysio & monachis de Capella attribuisse Ecclesiam de Lenatia & fiscum ejusdem Ecclesiæ ita integrè sicut sacerdotes Dacbertus & Rogerius de eadem Ecclesia tenebant, & etiam totum tenorem quem pro Ecclesia habebant, annuentibus Blancis de Domairac, scilicet Amelio Blanco, & fratre suo Guillelmo, & Hunbaldo, & Galterio, & annuentibus illis de Patciaco, & Vvillelmo fratre suo, & Geraldo, qui ex supradictis tenebant Blancis. Quem tenorem, ut meliùs sciatur, denominatim dicere oportet. Scilicet omnia prata, & terram inter duas vias subter villam usque ad aquam existentia, cum hortis & domibus, & omnes plateas quæ sunt à porta usque ad plateam Rogerij de Trugnac, & grangem & hortum Vizorum, & hortum Johannis de Lenacia, & grangem & aream & domos quæ intra eandem aream continentur usque ad furnum, sicut Rotgerius Capellanus tenebat, & domum Boërelli & hortum, & grangem & aream Stephani de Terail, sicuti continetur illic, & sagnam & terram quæ supra villam est, sicut Rotgerius Prestyter tenebat, & sextariam terræ supra Segrechiæ pratum, ubi sabuchus est, & olcham quæ est subter cadruvium, & hortum Clavelli. Hoc totum quod enumeratum est, de presbyterali fisco est. Nunc verò dona quæ Ecclesiæ data sunt in eleemosyna enumeremus. Eminatam terræ quæ est apud pratum Caprarij, eminatam vineæ ad montem rubeum. Dimidiam eminatam quam dedit sancto Sulpicio mater Araldi de Quadruvio. Tres eminatas terræ in frumental juxta viam. Unam sextaratam terræ

ad Rocam inter duo loca. Unam terræ plateam ad Pirum Molar. Unam sextaratamà Prospe inter duo loca. Cartalatam terræ ad Boniol. Dimidiam cartalatam ad Podium. Testes sunt isti. S. Hunbaldi Uriacensis. S. uxoris illius. S. Ugonis monachi. S. Rotgerij Capellani. S. Amblardi Galdet. S. Johannis de sancto Capraſio. S. Petri de sancto Capraſio. S. Leodegari Vizi de Lenatia. S. Geraldi de Lenatia.

XX.

Concordia de Eccleſia de Caſimanſi pro monaſterio de Capella in diœceſi Bituricenſi.

Ex Chartulario ejuſdem monaſterij cap. XXXVIII. *&* XCVI.

MAJORES noſtri multa propter vetuſtatem oblivioni tradita & de rebus ſuis imminuta videntes, ſcripturæ teſtimonio commemoranda eſſe ſtatuerunt. Unde & nos prudentiæ eorum aſſentientes, reſtitutionem Eccleſiæ de Caſimanſi, quæ facta eſt ante tempus Richardi Archiepiſcopi, qui potentiam laicorum ab Eccleſiis privavit..... teſtamento patefieri volumus. Notum ſit igitur omnibus quòd Hunbaldus de Paciaco & Raibodus de Berra & alij qui hanc ſupradictam Eccleſiam ſibi uſurpaverant, ſicuti in diebus illis fiebat, rectum ſancti Dionyſij recognoſcentes, qui dono Regum Francorum requirebat, prætermiſſa omni calumnia reddiderunt. Quin etiam prædictus Richardus, qui penitùs Eccleſias, uti jam dictum eſt, de manu laicorum extraxit, ſciens iſtam à Regibus prænominatis ſancto Dionyſio datam prece, & imperio Alexandri Papæ, ſub quo ipſe permanſit, ex integro monachis de Capella habere permiſit. Poſtea verò, tempore Aldeberti Archiepiſcopi, Dacbertus Archipreſbyter de ſancto Deſiderato, qui eam manu laicorum habebat, videns ſe non poſſe detinere niſi gratia Prioris & aliorum monachorum, qui eccleſiaſtica

sententia recuperaverant, & de potestate calumniatorum eripuerant, absque retinaculo dimisit. Volens autem ipsam ab illis cum amore, dum viveret, habere, impetravit à Radulfo Priore, qui tunc temporis aderat, prece supradicti Archiepiscopi quatinus eam in vita sua consilio suorum illi concederet, retinens tamen partem de reditibus Ecclesiæ propter recognitionem, videlicet VII solidos de feodo presbyterali in Pascha, & in crastina die processionem, & medietatem oblationis in festo sanctæ Mariæ de Augusto, & tertiam partem in festo omnium sanctorum, & in crastina die Natalis Domini similiter, & totum in festo Purificationis præter panes. Hoc autem factum est tali pacto uti post obitum Dacberti monachi Ecclesiam immunem haberent; excepto quòd si aliquis sacerdos in genere suo succederet qui idoneus ad tale officium haberetur, nutu eorundem monachorum Capellanus inde efficeretur, habens eadem quæ Capellani antecedentes habuerunt. Quo pacto idem Dacbertus quandam domum in ipsa villa Ecclesiæ necessariam cum appendiciis ejus monachis post discessum suum contulit habendam, in qua Rotgerius Baratonus duos censuales nummos habebat, quos & ipse Dacbertus in feodo tenebat. Veruntamen jussit quòd si ipsi possent, eodem modo tenerent. Alioquin, reddendo illos, liberam domum haberent. Dedit etiam & quandam vineam in eadem villa. Quapropter Radulfus Prior calicem auri & argenti illi dedit. De hac conventione tres cartæ factæ sunt; quarum una per cirographum divisa, altera pars Archipresbytero, altera Priori est tradita. præter quam unusquisque aliam integram habuit. Hoc autem est actum apud Capellam tempore Philippi Francorum Regis & Aldeberti Bituricensis Archiepiscopi.

XXI.

Paschalis II. epistola ad Norigaudum Episcopum Augustodunensem.

Ex veteri Chartulario Ecclesiæ Augustodunensis.

PASCHALIS Episcopus servus servorum Dei dilecto fratri Norigaudo Episcopo ejúsque successoribus canonicè substituendis in perpetuum. Quoniam divini dispensatione judicij ad hujus officij gradum, licèt indigni, promoti sumus ut Apostolorum principis vices in Ecclesiæ regimine teneamus, elaborandum nobis est & annitendum omnino ut in constituendis ecclesiasticis negotiis ejus monita & institutiones devotione fidelissima & fide devotissima imitemur Cujus fides præcipua & dilectio spectata Deo extitit adeo ut in ejus singulariter fidei stabilitate immobili pretioso sanguine suo redemptã suam Dei filius statuere & confirmare voluerit Ecclesiam dicens: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Cui etiam tantam potestatis prærogativam concessit ut ejus arbitrio in cœlo & in terra vel liganda solverentur vel solvenda solverentur. Quam potestatis suæ successionem ipse beato Clementi & per eum omnibus concessit qui ejus sedi justè præsidere & Ecclesiam Dei canonica studuerint ordinatione disponere. Cujus nos fidei auctoritate muniti, tibi, dilecte frater Norigaude, omnibúsque tibi canonicè successúris confirmamus omnia quæ ad Eduensem Ecclesiam, in qua te canonicè credimus ordinatum, pertinere videntur, tam in Ecclesiis, parrochiis, cimiteriis, Presbyteris, cunctísque ecclesiasticis ordinibus, quàm etiam prædiis aliísque omnibus possessionibus mobilibus & immobilibus quæ acquisita sunt vel justè acquiri poterunt, ut hæc omnia tibi tuísque successoribus ita liberè possidere liceat sicut antecessor tuus in uno die ante suum obitum quietè & justè ac possedisse probantur. Illud autem apostoli-

ca auctoritate statuimus, ut nulli Presbytero vel viventi vel morienti seu ad aliam religionem vel ad quietam vitam transeunti liceat res quas à die ordinationis suæ in Ecclesia in qua est ordinatus conquirere poterit, auferre vel minuere; sed intacta ea & illibata in ipsa in qua conquisita sunt permittat Ecclesia remanere. Illos etiam qui à vobis excommunicati, vel ab officiis divinis pro suis fuerint excessibus remoti, ne aliquis in communionem recipere, vel in officiis præsumat restituere, eadem auctoritate prohibemus. Statuimus quoque ut pro sepulturæ quidem loco vel spatio nullum penitùs ab aliquo pretium exigatur. Pro redemptione verò peccatorum, morientes in Ecclesia in qua fidei sacramenta acceperunt eleemosynam dare secundùm apostolica decreta statuimus omnino & confirmamus. Si quis autem ad alia vivens sive moriens se conferre voluerit, de eo quod pro salute animæ suæ dare disposuerit, secundùm apostolica decreta matrici Ecclesiæ partem relinquat. Si qua sanè ecclesiastica secularisve persona contra hanc nostræ constitutionis paginam præsumptuosè venire tentaverit, hujusmodi, ut sacrilegij reum, à liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ arcendum judicamus & confirmamus. Cunctis autem eidem Ecclesiæ justa servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi; quatinus & hic fructum bonæ actionis percipiant, & apud bonorum retributorem præmia æternæ pacis inveniant. Amen. Amen. Scriptum per manum Johannis Scriniarij sacri Lateranensis palatij.

Ego Paschalis Episcopus catholicæ Ecclesiæ subscripsi.
Ego Vvalterius indignus Albanensis Ecclesiæ subscripsi.
Ego Albertus Cardinalis Tituli sanctæ Savinæ subscripsi.
Ego Bernardus indignus Cardinalis Tituli sancti Grisogoni subscripsi.
Ego Albericus Dei gratia humilis Presbyter Tituli Apostolorum ad vincula roborando subscripsi.
Ego Augustinus indignus Cardinalis de Titulo sanctorum quatuor coronatorum subscripsi
Datum Laterani per manum Leonis scriptoris XVIII. Kal. Maij, Indictione octava, anno dominicæ incar-

nationis milleſimo centeſimo, pontificatus autem Domni Paſchalis ſecundi Papæ primo.

XXII.

Concordia monachorum ſancti Bertini in Sithiu cum parrochianis de Calays.

Ex Chartulario monaſterij ſancti Bertini.

NOVERIT univerſitas veſtra quòd ita convenit inter nos & parrochianos noſtros magiſtros Eccleſiæ de Calays, quòd leproſi ejuſdem parrochiæ proprium habebunt ſacerdotem, quem de conſilio Preſbyteri parrochialis & aſſenſu burgenſium de Calays ibi inſtituemus; præſtabítque ſacramentum quòd fidelis erit Eccleſiæ ſancti Bertini & Eccleſiæ parrochiali. Quod ut meliùs facere poſſit, magiſtri eorundem leproſorum annuos redditus decem librarum ei aſſignarunt; quibus debet eſſe contentus, nec aliquid ſibi uſurpare quod pertineat ad jus parrochiale. Si quis autem iter faciens ad eandem domum cauſa audiendi Miſſam diverterit & aliquid obtulerit, hoc non Capellani ſed leproſorum eſt. Et ſi quis parrochianorum de Peterſe vel de Calays ibi ſæpe ad Miſſam venerit, ammonitus à Preſbytero ſuo ſi hoc non emendaverit, publicè excommunicabitur, & hoc quod obtulerit Capellanus leproſorum cum juramento Preſbytero parrochiali reſtituet, & eum de cetero non recipiet. A nemine quoque idem Capellanus pretium accipiet ut ei ſeptenarium vel tricenarium aut anniverſarium concedat. Et hoc corporali juramento promittet. Quòd ſi horum prævaricator vel infamis perſona inventus fuerit, eum amovebimus, & alium prædicto modo loco ejus ſubſtituemus. In cimiterio itaque leproſorum prædictorum nemo niſi leproſus, vel qui cum eis votum ſollempne faciens per aliquantum tempus habitum religionis ſanus portaverit, poterit ſepeliri. De iis quæ infra ambitum habitationis ſuæ, quæ

circiter sex mensuras terræ continet, coluerint vel nutrierint, decimas solvere non tenebuntur. Actum anno Domini MCC. secundo.

XXIII.

Manumissio Nicolai de Marisiaco.

Ex archivo regio Parisiensi.

PHILIPPUS Dei gratia Francorum Rex. Notum facimus universis præsentibus & futuris quòd nos dilectum nostrum Nicolaum filium Johannis de Marisiaco & Mariæ de Faverolis ipsius uxoris, exhibitorem præsentium, hominem nostrum de corpore existentem, ut tonsuram clericalem obtinere valeat, tenore præsentium manumittimus intuitu pietatis. In cujus rei testimonium præsentibus litteris nostrum fecimus apponi sigillum. Actum apud Valles Comitissæ anno Domini millesimo trecentesimo duodecimo, mense Junij.

XXIV.

Formulæ veteres absolutionis pœnitentium.

Ex veteri codice MS. bibliothecæ regiæ.

Absolutio à pœna & à culpa tempore Domini Gregorij undecimi.

DOMINUS noster Jesus Christus per suam misericordiam te absolvat. Et ego te absolvo à vinculis excommunicationis, à participatione excommunicatorum, & ab omnibus sententiis generalibus à jure vel ab homine seu etiam à canone latis, & ab

omnibus transgressionibus, & ab omnibus peccatis tuis de quibus es verè contritus & confessus, vel quæ tibi in memoriam non occurrunt Dispenso etiam tecum super irregularitate, si quam incurristi immiscendo te divinis qualicunque sententia ligatus, auctoritate Apostolorum Petri & Pauli & Domini nostri Papæ Bo. & sanctæ matris Ecclesiæ. Et do tibi plenam indulgentiam omnium peccatorum tuorum, quantum Dominus vult & claves sanctæ matris Ecclesiæ se extendunt, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Amen.

Item alia forma absolutionis.

Præmisso *Confiteor* & *Misereatur*, dicat absolvens:

Et ego auctoritate omnipotentis Dei & Domini nostri Jesu Christi & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus ac Domini nostri Papæ &c. tibi præsenti in sinceritate fidei catholicæ corde contrito & ore plenè confesso omnium excommunicationum, suspensionum, & interdictorum, ac irregularitatum inde contractarum, & omnium peccatorum tuorum plenam indulgentiam, quantum claves sanctæ matris Ecclesiæ Romanæ se extendunt, & etiam auctoritate mihi commissa, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti Amen.

Item alia forma.

Auctoritate omnipotentis Dei & Domini nostri Jesu Christi & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus & Domini nostri Papæ Bo. & etiam auctoritate qua ego fungor, ego absolvo te à vinculo excommunicationis, si quam incurristi per participationem, vel per levem manuum injectionem, & ab omnibus generalibus sententiis, non tamen per dictum Dominum nostrum Papam Bo. specialiter reservatis, sed generaliter promulgatis sive ab homine sive à jure, & à sententia suspensionis & interdicti. Et dispenso tecum in irregularitate, si quam inde contraxisti, celebrando

divina, vel immiſcendo te divinis. Et reſtituo te ſacramentis Eccleſiæ & communioni fidelium cum divinis orationibus. Et eadem auctoritate ego abſolvo te ab iſtis peccatis mihi confeſſis & ab omnibus aliis de quibus non recolis, de quibus, dum recoles, confiteri proponis, & negligentiis tuis, in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Amen.

ADDENDA

ADDENDA IN NOTIS.

CERTUM est ministrorum Episcopi vocabulo intelligi Archidiaconos & Archipresbyteros, ut diximus. Sed tamen heic lubet addere testimonium Lanfranci Archiepiscopi Cantuariensis in epistola XXVII. ad Stigandum Episcopum Cistrensem. *Clerici villarum nostrarum*, inquit, *qui in vestra diœcesi existunt, questi nobis sunt quòd vestri Archidiaconi repertis occasionibus pecunias ab eis exquirunt & à quibusdam jam acceperunt.* Et infrà : *Mandamus itaque ut malè accepta sine dilatione reddi jubeatis, & ministris vestris, ne ulteriùs id præsumant, servandæ caritatis studio prohibeatis.* Pag. 530.

Ex epistola XXXIII. ejusdem Lanfranci colligimus etiam illius ævo communionem corporis & sanguinis Domini tribui solitam pueris. Consultus enim super ea re à Domnaldo Hiberniæ Episcopo, ad eum ista rescripsit : *Re vera & procul pulsa omni ambiguitate sciatis neque transmarinas Ecclesias neque nos Anglos hanc de infantibus tenere sententiam quam putatis. Credimus enim generaliter omnes omnibus ætatibus plurimùm expedire tam viventes quàm morientes dominici corporis & sanguinis perceptione sese munire.* Vide Notas clarissimi viri Lucæ Dacherij ad hunc locum.

Adnotatum est Parlamentum Parisiense decreto suo sustuliss consuetudinem quæ in diœcesi Ambianensi invaluerat ut illis qui noviter matrimonio juncti essent non liceret cum uxoribus suis coïre tribus prioribus noctibus post nuptias, decretum autem illud scriptum fuisse anno MDI. die XI. Martij. Puto autem heic erratum esse à typographo in editione Statutorum synodalium Stephani Poncherij Episcopi Parisiensis, & decretum illud toto seculo antiquius esse. Nam in veteri collectione Arrestorum Matthæi Chartier Advocati Parisiensis, quam habeo manu scriptam, hæc leguntur : *Le premier jour de Mars* 1401. *l'Arrest donné contre l'Eveque d'Amiens sur la taxe des Sacremens & autres choses ecclesiastiques.* Deinde in alio veteri codice M. S. quem mecum olim Pag. 586.

communicavit vir clariſſimus Antonius Vion Herovallius iſta totidem verbis habentur : *L'an mil* cccc. ix. *le* xix. *jour de Mars fut dit par Arreſt de la Cour que les deffenſes faites à la requeſte du Procureur general & les Maire & Eſchevins d'Abbeville en Pontieu, par vertu de certaines Letres Royaux, à l'Eveſque d'Amiens & aux Curez de ladite ville, c'eſt aſsavoir audit Eveſque qu'il ne print ny exigaſt argent des nouveaux mariez pour leur donner congé de coucher avec leurs femmes la premiere, deux, & troiſiéme nuyts de leurs nopces, & autres contenues audit Arreſt, avoir eſté bonnes & valables, & l'oppoſition dudit Eveſque avoir eſté donnée ſans excepte au regard des exceptions generales, au regard deſquelles il fut dit les deffenſes avoir eſté faites ſans cauſe. Et fut dit que ung chaſcun deſdits habitans pourroit coucher* cum uxoribus ſuis *la premiere nuyt de leurs nopces ſans le congé de l'Eveſque, & que les habitans qui mourroient pourroient eſtre enterrez ſans congé de l'Eveſque & ſes officiers, s'il n'y a empeſchement canonique. Et oultre que les heritiers & executeurs du teſtament d'aucun treſpaſsé ne pourront eſtre conſtraints ne obeyr à accomplir les ordonnances faites par les Officiers dudit Eveſque ne par luy au regard des Teſtamens faits par leſdits inteſtaux; mais les pourra ledit Eveſque admoneſter charitablement qu'ils facent bien pour l'ame dudit inteſtat. Et que les heritiers ou executeurs du teſtament d'aucun treſpaſsé pourront dedans l'an du treſpaſſement ſubmettre l'execution d'iceluy à la Iuſtice laye ou de l'Egliſe. Cum pluribus aliis in Arreſto contentis.* Hæc, quia exciderant, viſum eſt heic addi debere, ut cauſæ iſtius exordia & progreſſus noſcantur.

* * *

INDEX.

A

ABBATES in Episcoporum potestate consistant. *Pag.* 396. *& seq.*
Abbatia quæ per se electionem habet. 410
Abbatissa de monasterio non egrediatur nisi cum consensu Episcopi, aut regia jussione. 274
Abbatis-villæ vetus consuetudo circa matrimonia. 586. 657
Abbatum institutio & depositio in potestate Principum. 524
Aborsus procuratio damnata, 479. procurantium pœnitentia. 511
Absens nemo judicetur. 326
Absida. 134. 570
Absolutæ ordinationes vetitæ. 176 *& seq.*
Absolutio peccatoris. 137. 148
Absolutionum olim varia genera. 571. veteres formulæ. 654
Accusare qui possint. 443
Accusatio adversùs Clericos non facilè recipienda. 482
Accusatio quo ordine facienda. 390. 392. *& seq.*
Accusatores fratrum excommunicandi. 338
Accolæ. 23
Acupictile. 171
Adalbero Episcopus Metensis. 527
Adalvvinus Iuvavensis Archiepiscopus. 416. 595
Ademarus Vicecomes Scalarum. 557. 628.
Admonitio synodalis antiqua. 531. *& seq.* 537. 602. 607. 611.
Ado Archiepiscopus Viennensis. 596.
Adramita sacramenta. 331
Adrisphach. 173. 573
Adruinus Presbyter. 198
Advenæ qui à Normannis vel à Britannis aufugerunt. 370. *& seq.*
Adulter uxorem habere non potest eam quam priùs polluit per adulterium. 300. *& seq.*
Adulteria incesta. 311
Adulteria prohibita. 468
Adulteria viduarum, 434. *& seqq.* 594.
Adulterij, incestus, & fornicationis crimina. 207. *& seq.*
Adulterium facit vidua quæ post castitatis professionem nubit. 404.
Adulterium in utroque sexu Christiana religio pari ratione condemnat. 264. 507
Adulterium qui accusare possint. 266. *& seq.*
Adulterorum pœnitentiæ. 248. *& seqq.* 506. 142.
Adulterum maritum relinquens alij nubere non potest. 508
Africani canones omnes non extant. 595
Agano Episcopus Augustodunensis. 575. 641
Agape non facienda in Ecclesia. 52.
Agape pauperum. 370
Agenda defunctorum. 29. 541
Agathosa. 48
Agri dominicati. 49
Agri ecclesiastici immunes à pensitatione tributorum. 545

Alba in usus quotidianos. 27. 603
Alba semper induti olim erant Presbyteri. 538
Albericus Cardinalis Apostolorum ad vincula. 632
Albertus Cardinalis sanctæ Sabinæ. Ibid.
Alcedronensis regio. 463. 465
Alcedronensis urbs. 463
Aldebertus hæreticus. 594
Alienationes bonorum ecclesiasticorum vetitæ. 160. & seq. 166. 432.
Altare portatile. 562
Altaria ambigua de consecratione consecrentur, & superflua destruantur. 43
Altaria mundissimis linteis cooperiantur. 53
Altaria non sint pervia canibus. 44
Altaris sacramenta à jejunis celebrentur. 95
Altarium. 228
Altarium indumenta. 22
Altheus Episcopus Augustodunensis. 622
Altfridus Episcopus Hildesheimensis. 600
Amalricus Turonensis Archiepiscopus. 392
Ambitio vetita pro episcopatu acquirendo. 401. & seq.
Ambo. 181. 186. 43.
Ampullæ duæ in cœna Domini. 59.
Anathema est æternæ mortis damnatio. 327
Anathematis conclusio. 361
Anastasius Archiepiscopus Senonensis. 638
Anastasius Bibliothecarius. 599
Ancilla vestiaria & genecia. 568
Ancilla per zelum occisa. 473
Anglorum gens nuper ad fidem conversa. 395
Anniversarius dies. 107
Anniversarius dies defuncti. 25. 107. 653.
Annona, id est, frumentum. 49. Non recondatur in Ecclesia. 51
Anonymus à Cellotio editus. 460. & seq.
Anulus, id est, sigillum. 196
Antiphonaria. 22. 607
Apostolicæ sedis auctoritate major nulla est. 255
Apostolicorum canonum duplex olim editio. 555
Aqua benedicta. 24. 71. 106. 135. 604. 609. 612.
Aqua pura non debet offerri in eucharistia. 55
Aqua vino miscenda in sacrificio. 27.
Aquæ ferventis aut frigidæ judicium. 225. 326. 593
Arbores dæmonibus consecratæ. 342. *Vide* Vota.
Arborum vel fontium auguria. 591
Archambaldus Vicecomes Combornensis. 561
Archidiaconi. 47
Archidiaconus, minister Episcopi. 530.
Archidiaconus parœcias visitat cum Episcopo. 203
Archipresbyter, minister Episcopi. 530. 657.
Archipresbyteri Ecclesiarum. 135
Archipresbyteri repræsentare Episcopo debent ordinandos. 199
Aredius Abbas. 539
Ardosia. 562
Arma interdicta pœnitentibus & Clericis. 90. & seq. 158. 287.
Armiscara. 118. 566
Arioli. 341. & seq. damnati. 513
Arnulfus Rex Germaniæ. 517
Aruspices non consulendi. 143
Athanasij Episcopi sermo de fide. 29. 606. 610. 614.
Atrium. 80
Atrium Ecclesiæ 226. 228. 559. & seq. Sit sepe munitum. 23. In eo plebs non cantet, neque choros mulierum ducat. 17
Avaritiæ malum. 618
Auctoritas, id est, præceptum, diploma. 181. & seq. 388.
Audientes. 223. 229
Aves non nidificent in Ecclesia. 22
Auguria vetita. 171. 514. & seq.
Auguriis & incantationibus nemo serviat. 341. & seq.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Augustidunum. 642
Augustinus Anglorum Episcopus. 288. 394. 557.
Augustinus Cardinalis sanctorum quatuor coronatorum. 652
Augustinus contra hæreses. 627
Aurelius Episcopus Carthaginensis. 405

B

Balduinus Archiepiscopus Cantuarienſis. 525
Bannire. 175. 576
Bannum Episcopi aut Presbyteri. 214. 324. 368.
Bannus dominicus. 49. 118. 370. & seq. 546. 587.
Bannus regius. 45. 225. & seq. 284. 315. 317. 332. 393.
Baptismales Ecclesiæ. 50
Baptismatis traditionem fidei pietas imitatur. 421
Baptismus in Paschate & Pentecoste tantùm. 126. 128
Baptismus quo tempore celebrandus. 604
Baptismus tribuatur absque pretio. 23. 78. 81.
Baptizandi ordo. 29. 33
Baptizandum in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. 126
Baptizandum non est indifferenter. 26
Baptizandus nomen suum dare debet. 391
Baptizati ab hæreticis non possunt esse Episcopi. 401
Baptizare indifferenter. 538
Baptizare potest Diaconus absente Episcopo & Presbytero. 127
Barbam & capillos nutrire debent hi qui pœnitentiam gerunt. 498
Basilicæ martyrum. 123
Basilicæ sint in potestate Episcoporum. 37
Bastiniacus. 315. 588
Bathuricus Episcopus Ratisbonensis. 563
Battere linum. 171
Bedæ pœnitentiale. 30
Beliniacus. 641. 643
Bellum an esse possit absque peccato. 232. & seq.
Bellum publicum. 474
Benedictio conjugum. 268. 503
Benedictio episcopalis. 353
Beneficium. 35. 45. 47. 221. 260. pro feudo. 49. 546. 644
Berbices. 171
Bernardus Abbas Turelensis. 635
Bernardus Cardinalis sancti Chrysogoni. 652
Bernardus Comes Barcinonensis. 564.
Bibere in honore animæ defuncti. 25. 537.
Bibere in amore sanctorum. 108 537.
Bibere nemo cogatur. 85. 562
Biberes. 109. 565. 376
Bigami non ordinandi. 399. 401
Bona Ecclesiarum sunt patrimonia pauperum. 318
Bonorum ecclesiasticorum venditiones, alienationes, & commutationes vetitæ. 160. & seqq.
Bonvaria. 23. 536
Breviaria notari non deberent accentibus. 540
Britanni. 370
Brivensis vicaria. 629
Bubulci. *Vide* Porcarij.
Bullare. 197
Burchardi hallucinationes aliquot deteguntur. 453. & seqq. 576. 681. & seq. 592.

C

Cadurcensis comitatus. 630
Cædis mandatores puniantur ut homicidæ. 244
Cælibatus Clericorum. 64. & seq. 492. & seq.
Cain pœna. 478
Calays. 653
Calcaria vetita in celebratione Missæ. 608
Calix Domini omnimodis ex argento fiat. 56. & seq. Non tradendus laicis vel feminis. 101
Calix dominicus vino & aqua permixtus. 56

Calix & patena. 22. Non dentur in vadium. 24. 62
Calicem femina non tangat. 25
Calix olim traditus laicis in communione. 552
Calix vitreus & ligneus. 57. 550. 603. 608. 612.
Calciamentis Clerici decorem non quærant. 158
Calumnia, id est, lis. 645. 649
Calumniatores excommunicentur. 337. & *seq.*
Camerata Ecclesia. 21
Camfvvic. 584
Camisa ad Textum & Missalem. 626.
Campioni victo propter perjurium dextera manus amputetur. 337
Campus. 241. 337. 584
Canones ignorare nulli sacerdotum licet. 531
Canones orientalium patrum. 594
Canonica auctoritas cum lege Romana concordat. 245
Canonicæ literæ. 193. & *seq.* 196
Canonis præfatio. 28
Canonum apostolicorum duplex olim editio. 555
Canonum statuta custodienda. 30
Cantica turpia. 215
Cantus nocturnus atque diurnus. 29.
Canum discursus. 83
Capellæ regiæ datæ laicis. 120
Capillos & barbam nutrire debent hi qui pœnitentiam gerunt. 498
Capitale. 565
Capitula de majoribus & minoribus vitiis. 104
Capitula synodalia. 542
Capitularia. 48. 410
Capitularium librorum editiones perturbatæ. 581. 583. 593.
Capitulum monacharum. 274
Capsæ reliquiarum. 22. 53
Captivorum redemptio. 378. & *seqq.*
Carceribus inclusi rei visitentur à Præposito Ecclesiæ diebus dominicis. 390
Carmina diabolica super mortuos. 27. 145. 174. 252. 272. 605.
Super panem. 210
Carnem comedens non est condemnandus. 387
Carnis usus interdictus pœnitentibus. 125. 187
Carnis resurrectio. 103. 140
Caro læta nos ad culpam trahit. 381.
Caro per deneradas. 372
Carraria opera quæ fieri licet in die dominico. 170
Carta libertatis. 28. 605
Castitatis præmium bonum. 404
Castimoniæ professio. 398
Castoreati proceres. 643
Casuistarum mollis humanitas damnata. 136
Casus reservati Papæ. 655
Catalogus sacerdotalis. 97
Catechumeni. 75. quomodo faciendi. 29
Catechumenorum oleum. 59
Catena servitutis. 180
Cathedra principalis. 542
Cathedræ honor. 35
Catus, id est, felis. 348
Causa criminalis si imputetur Episcopo, quid faciendum. 316
Causa synodalis. 205. 579
Causæ criminales judicari non debent à viris ecclesiasticis. 234
Causæ ecclesiasticæ ubi finiendæ. 337.
Causæ minores & leviores. 204
Causæ non dividendæ. 327
Causæ quæ præoccupatæ fuerint à judice ecclesiastico non deducantur ad judicium seculare. 254. & *seq.*
Causam judicatam repetere nemo præsumat. 256
Cellam Presbyter habeat juxta Ecclesiam. 25
Censura disciplinæ temperanda. 289.
Census synodalis. 624
Centissa. 634
Cerarij. 22. 535
Cereorum moles. 535
Cervisia mellita. 217. & *seqq.* 223.
Cervulo aut vegula facere. 145

Choreæ mulierum. 131
Chorepiscopi cur constituti. 542
Chorus Ecclesiæ. 406
Christi incarnatio. 103
Chrisma accipiendum ab Episcopo. 531. Qui petere debeant ab Episcopo. 61. 553. Gratis tribuendum. 59. 81
Chrisma bibere. 145
Chrisma ad judicium subvertendum. 59. 145
Chrisma in baptismate. 61
Chrisma non potest fundi pœnitentibus. 75
Chrisma semper sub sera sit. 58. 605. 610. 614.
Chrismate infirmi ungi possunt ab Episcopis. 75
Chrismate unguntur soli Reges & sacerdotes. 553
Christi mensa. 53
Christiani in Ecclesia sua Missam audiant. 653
Christianorum fides. 34
Christo populus adunatur quando in calice vino aqua miscetur. 56
Christus cùm percuteretur non repercussit. 91
Cibum immolatum comedere prohibitum. 514
Cilicium, Ecclesiæ vestimentum. 570.
Circumcisio vetita civibus Romanis. 245
Claves Ecclesiæ. 490. 655
Clericalia vestimenta. 27
Clericatus tribui non potest pœnitentibus. 490
Clerici ad nuptias non pergant. 26
Clerici conspirantes contra Episcopos. 394
Clerici ab Ebbone ordinati. 450
Clerici Ecclesiam frequentent. 93
Clerici evitent nuptiarum convivia. 155
Clerici in mutuam cædem prorumpentes. 90
Clerici inter epulas cantantes. 87
Clerici jurantes, scurriles, & maledici. 87
Clerici non sint conductores alienarum possessionum. 113
Clerici non sint percussores. 91
Clerici non utantur vestimentis laicalibus. 158
Clerici parvulorum insectatoris pœna. 309
Clerici pauperes ordinati Ecclesiæ relinquant res quas comparaverunt. 110
Clerici possunt fieri monachi. 414
Clerici qua ætate professionem castimoniæ facere debent. 298
Clerici qui non ordinandi. 399. & *seq.* 429. 504. 508. 539. 594. 615. 654.
Clerici qui præficiuntur ptochiis. 123.
Clericis arma vetita. 90. & *seq.*
Clericis interdicitur aditus ad sanctimoniales. 273. & *seq.*
Clerico nemo calumniam ingerat. 422.
Clericorum cœlibatus. 492. & *seq.*
Clericorum demigrantia. 422
Clericum alienum nemo ordinet aut suscipiat. 115. 175. & *seq.* 178. 190. & *seq.* 197.
Clericum habeat unusquisque Presbyter qui ad Missam respondeat. 24
Clericus de falso testimonio convictus. 338
Clericus furtum faciens honore privetur. 313
Clericus injustè pulsatus ab Episcopo finitimos Episcopos appellet. 557
Clericus perjurus quomodo puniendus. 533
Clericus tonsuratus qui in Ecclesia legit, uxorem habere non potest. 430.
Clericus transfuga fugitivus. 190. & *seq.*
Cœna Domini. 95
Collecta Presbyteri. 107
Coloni. 539
Colonum duæ partes agnationis sequuntur. 40
Colonus aut servus. 372
Columbæ non nidificent in Ecclesia. 21

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Comes. 42. Placitum non habeat nisi jejunus. 85
Commater non ducenda uxor. 285
Commendatitiæ literæ. 28. 191. & *seq.*
Commissum necessarium populi. 477.
Commonitionis & communionis vocabula invicem olim permutari solita. 589
Communicandi formulæ. 563
Communio non tradatur laico aut feminæ ad deferendum infirmo. 23.
Communio tribuenda absque pretio. 81
Communio uxoribus denegatur adulterinis. 507
Communio non est deneganda morienti. 234
Communicandum in Missa. 603
Communicandum saltem omnibus diebus dominicis. 98
Communicandum ter in anno. 26. 100. 605. 609. 613.
Communicare non debemus mortuis quibus viventibus non communicavimus. 74
Communio nemini tribuatur nisi symbolum & orationem dominicam memoriter sciat. 129
Communionis viaticum. 218
Communionis & commonitionis vocabula invicem olim permutari solita. 589
Commutationes bonorum ecclesiasticorum vetitæ. 160. *& seq.* 166. & *seqq.*
Compater. 130
Completorium insusurrare. 572
Compotus minor. 29
Computare. 587
Computum. 606. 610. 614
Computum scire debebant olim Presbyteri. 541
Concilium pro clero. 161. 165. 573
Conditio servilis, ingenua. 28
Concubina aliud, aliud uxor. 280
Concubinam habens, si uxorem non habet, à communione non repellatur. 249
Concubinam & uxorem habere simul non licet. 512
Concubina abjici potest ut uxor ducatur. 258
Concubinaticæ luxuriæ. 311
Concurrentes. 29
Confessio in capite quadragesimæ facienda. 26. 134. 213. 605. 609. 613.
Confessio occulta. 480. 485
Confessio peccatorum. 71. 76. 138. 140. commendatur. 570
Confessio pœnitentis. 147. 616
Confitens unde interrogandus. 30
Confessio tempore quadragesimali facienda. 129
Confessio pœnitentium quomodo excipienda. 538
Confirmatio diligenter peragenda ab Episcopis. 32
Confirmatio parvulis tradita statim post baptismum. 551. 554
Confratriæ & fraternitatum societates. 215
Confratriæ quas consortia vocant. 375.
Confugientes ad Ecclesiam trahi non oportet. 390
Conjugati permaneant in virginitate prima nocte nuptiarum. 268
Conjugati quomodo ordinandi. 400.
Conjugati ab uxoribus abstinere debent certis temporibus. 26. 605. 609. 613.
Conjugatorum separatio quomodo facienda. 429
Conjugia legitima tria. 251
Conjugia gentilium vetita Christianis. 511
Conjugia pristina reddantur quibusdam pœnitentibus. 499
Conjugia quomodo solvenda. 298. & *seq.* 429.
Conjugium carnale & spiritale. 493.
Conjugium quota generatione licitum. 288. & *seqq.* 394.
Conjurationis crimen. 373. & *seq.*
Conjuratores duodecim. 582
Conlaboratio, conlaboratus. 47. & *seq.* 495
Connubiorum caritas.

Consecratio Ecclesiæ. 40
Conspirationis crimen. 373. & *seq.*
Constantiæ manumissio. 628
Constantinus Aug. accusationes contra Episcopos suscipere noluit. 427. sepultus in vestibulo Ecclesiæ Constantinopolitanæ. 560.
Consuetudines, id est, tributa. 641. & *seqq.*
Consuetudo ecclesiastica pro lege tenenda est. 421
Contentiosi quomodo puniendi. 88.
Continentia requiritur in sacerdotibus. 64. & *seqq.* Acquiri potest temporis maturitate. 499
Continentiæ lex. 493
Conversio vera mente potiùs æstimanda est quàm tempore. 497
Convivia confratriarum qualia esse debeant. 376
Convivia in Ecclesia prohibita. 51
Convivia nuptiarum evitent Clerici. 155
Convivia Presbyterorum qualia esse debeant. 108. & *seq.*
Cor. *Ex corde*, id est, ex animi motu. 538. vel memoriter. 26. 29. 540.
Cornu altaris. 187. & *seq.* 198
Corporale. 128. sit ex mundissimo linteo. 22. 57. ubi lavandum. 62.
Corpus Christi quod in eucharistia sumitur an sit idem quod natum est de Maria. 517
Corpus Domini adhibitum pro purgatione. 315. & *seq.* 588
Corpus Domini an mittatur in secessum. 99. 460
Corpus Domini consecratur in Ecclesia. 53
Corpus Domini qui indignè accipit. 437
Correctores Romani notantur. 459
Cotta sine cappa. 158. 572
Cotiones. 242. 584.
Crastino proficiscendum non est. 347.
Criminales causæ. 477. Non debent judicari à viris ecclesiasticis. 234
Criminati coguntur redire ad Episcopum à quo aufugisse noscuntur. 193
Criminosi ad clerum non admittantur. 187
Cruces coopertæ. 22
Crucis judicium. 303. 587
Crux consecrata, & non consecrata. 50. 336. In cruce dabatur stare olim pro satisfactione. 149

D

DADO Episcopus Vvirdunensis. 197
Dæmoniaci sacra mysteria non tractent. 187
Dæmonibus immolantium pœnitentia. 543
Dœmoniis immolare. 514
Dæmonum larvæ. 118
Dæmonum nocturna sacrificia. 342
Daniel Carmelita Episcopus Motensis. 615
Debitales porci. 635
Decani. 353. id est, Archipresbyteri Ecclesiarum. 135
Decani per villas constituti. 213
Decanus Presbyterorum. 108
Decaniæ. 565
Decantare *pro* recitare. 192
Decima de fœno & vino. 48. de nutrimine. 548
Decimæ dominicæ. 120
Decimæ in potestate Episcopi sint. 47.
Decimæ parœcianæ. 120
Decimæ & oblationes sunt stipendia pauperum. 159
Decimæ non abstrahantur de Ecclesiis. 49
Decimæ novarum Ecclesiarum. 41
Decimæ in quatuor portiones dividantur. 27
Decimam ad alterum pertinentem nemo recipiat. 26
Decimas qui dare neglexerint, excommunicentur. 48
Decretum electionis omnium manibus roboratum. 391
Defensores Ecclesiæ. 161

Delatura injusta. *faux rapport.* 144.
Deneradæ. 372
Deo confiteri. 616
Desperandum non est de Dei pietate. 496
Detractio per odium. 426
Detractio sacerdotum ad Christum pertinet. 393
Diabolica carmina. 174. 212. super mortuos. 605. 609. 613. super panem. 210
Diabolus instigat nos ut peccemus. 570.
Diaconi qua ætate ordinandi. 186. 398. & *seq.*
Diaconus, minister altaris. 102
Diaconus potest baptizare absente Episcopo & Presbytero. 127
Diaconus suscipere aliquando potest pœnitentem ad communionem. 138
Diaconus si fornicatus fuerit. 64
Diana paganorum Dea. 345
Digami non ordinandi. 399. 401
Digitum qui sibi abscidit volens, ad clerum non admittatur. 187
Disciplina canonica. 90
Disciplinæ censura temperanda. 287.
Disciplinæ ecclesiasticæ necessitas. 533. severitas. 400. rigor. 490.
Disciplinæ usus quando introductus. 562
Discordantes reconciliandi ante oblationem. 54. 350. 550
Dissipare, id est, dispensare. 47
Dispensatione usus sanctus Gregorius. 394. 396
Dissidentium fratrum oblationes non recipiendæ. 550
Divinationes expetentium pœnitentia. 340
Divini, quos ariolos appellant. 342. Eos nemo in domum suam introducat. 340
Documenta Ecclesiæ ne quis supprimat. 164
Dominica die abstinendum ab omni opere. 146
Dominica die consecrandus Episcopus. 402
Dominica die non jejunandum. 387.
Dominica dies lætitiam ostendit. 389.
Dominica oratio insinuanda fidelibus. 129
Dominicæ diei reverentia. 538
Dominicis diebus opera servilia non agantur. 170. & *seq.* Neque placitum teneatur, nec sacramentum juretur. 333
Dominicus dies quomodo colendus. 27
Donatianus Taleptensis Episcopus. 405.
Dormitorium. 274
Dos Ecclesiæ. 543
Dos Ecclesiæ requirenda ante consecrationem. 623
Dotes Ecclesiarum in potestate Episcopi. 40. 43
Duo solidi Episcopo solvendi in visitatione ab unaquaque Ecclesia. 35

E

EBALUS Comes Pictavensis. 631. 633.
Ebbo Archiepiscopus Remensis. 391. 451. 518. 539. 597. & *seqq.*
Ebrietas damnatur. 213. Separat hominem à regno Dei. 84. Excitat ad vomitum. 144
Ebriosorum pœnæ. 84. & *seqq.*
Ecbertus Anglorum Episcopus. 500
Ecclesia, Christi sponsa & uxor. 119. 631. mater est nostra. 318. uxor Episcopi. 122. unum corpus est, cujus caput Christus. 359. In sacerdotibus constat. 393.
Ecclesiæ potestas data est in persona Petri. 486
Ecclesia pro parœcia. 41
Ecclesia matrix. 161
Ecclesia movet à laicis. 640
Ecclesia quælibet suum Presbyterum habeat. 123. Vna dividi non potest inter plures Presbyteros. 567. 604. 634.
Ecclesia non debet esse venalis. 79
Ecclesia visitanda ab Episcopo. 21

Ecclesiæ atrium sit sepe munitum. 23. In eo plebs non cantet, neque choros mulierum ducat. 27
Ecclesiæ ambiguæ de consecratione consecrentur. 43
Ecclesiæ antiquæ non priventur decimis nec ulla possessione. 41. & *seq.* 47.
Ecclesiæ documenta ne quis supprimat. 164
Ecclesiæ baptismales. 50. 125. 549
Ecclesiæ consecratio. 40
Ecclesiæ in beneficium datæ. 35. 45. 47.
Ecclesiæ destructæ restaurentur. 46. Vnde reparandæ. 34. 44. *& seq.* 50. 160. 546.
Ecclesiæ inter coheredes divisæ. 118.
Ecclesiæ non sint perviæ canibus. 44.
Ecclesiæ novæ. 41
Ecclesiæ traditi pueri à parentibus. 398.
Ecclesiæ & Presbyteri permaneant in dispositione Episcoporum. 37
Ecclesiæ non obtineantur prece vel pretio. 25. 376
Ecclesias plures unus Presbyter non teneat. 25
Ecclesiastica controversia quomodo judicanda. 429
Ecclesiastici thesauri. 166
Ecclesiasticorum redituum quatuor fiant portiones. 43
Ecclesiasticum patrocinium. 165
Ecclesiasticum servitium. 41
Edictum regium pro precibus extraordinariis. 133
Eigil Abbas Prumiensis. 451. 517. 597. & Archiepiscopus Senonensis. 462
Elaboratus. 48
Electio & ordinatio Episcopi quomodo facienda. 402
Electionis decretum omnium manibus roboratum. 391
Eleemosyna defunctorum. 29. & *seq.*
Eleemosyna redimere pœnitentiam. 378. *& seqq.*
Eleemosynis dreimenda peccata. 71. 137. 149.
Eliberitano Concilio perperam tributi plures canones. 572
Energumenis manus quotidie imponatur. 388
Epactæ. 29
Episcopi vice duodecim Apostolorum funguntur. 602. 607. 611
Episcoporum electio & ordinatio quomodo facienda. 200. 402. Qua ætate ordinandi. 399. & *seqq.*
Episcopi qui fieri non possunt. 401. 410.
Episcopi res quas comparaverunt Ecclesiis suis relinquant. 110
Episcopi vocantur dij. 427. *& seq.*
Episcopi ne jurare compellantur. 428.
Episcopi ne relinquant principalem cathedram. 542
Episcopi injurioſi monachis. 397
Episcopi injurioſi pœna. 84
Episcopi circumëant suas parœcias. 33. 35
Episcopi Christi vice legatione funguntur in Ecclesia. 393
Episcopi communibus Ecclesiæ & totius regni negotiis occupati. 38
Episcopi ne deserant civitates suas propter suam quietem. 33
Episcopi non sint graves Ecclesiis in visitatione sua. 34. 36
Episcopi pabulum verbi divini populis administrent. 32
Episcopi propitiatores & reconciliatores populi. 323
Episcopi protegere debent populum. 324
Episcopi voluptatibus suis non indulgeant. 32
Episcopis auctoritas collata in persona Petri. 592
Episcoporum dedecorosa vita notatur. 36. 563
Episcoporum de proëdria certamina. 177
Episcoporum morientium bona quomodo conservanda. 438
Episcoporum sententia est irrevocabilis. 257
Episcopos Constantinus noluit ju-

dicare. 427
Episcopos dissidentes synodus reconciliet. 351
Episcopus ab una Ecclesia non migret ad aliam. 121
Episcopus depositus non attrectet ministerium episcopale. 357
Episcopus proprius. 203. 321
Episcopus monachorum vitam diligenter discutiat. 273
Episcopus nihil agat in aliena diœcesi. 125
Episcopus non longè ab Ecclesia hospitiolum habeat. 63
Episcopus non dehonorandus. 393
Episcopus solus honorem dare potest, solus auferre non potest. 396
Episcopus successorem sibi eligere non potest. 402
Episcopus super sacramenta non juret 331
Epistola de cœlo lapsa. 386. 594
Eptaticus. 627
Equitare vetitum quibusdam pœnitentibus. 216. 229
Ergastula monachorum & monacharum. 272
Evangelicus textus. 540. 626. & *seq.*
Evangeliorum liber. 549
Eucharistia an in secessum eat. 460. 516. In ea offerendum vinum cum aqua mixtum. 56
Eucharistia data parvulis. 57. 551. *& seq.*
Eucharistia de tertio in tertium diem mutetur. 58
Eucharistia intincta. 58. 552
Eucharistia ne deferatur ad infirmos per laicos neque per feminas. 23. 77. 603. 608. 612
Eucharistia quotidie sumenda. 562
Eucharistiæ perceptione magis gravatur quàm purificatur cujus mens est in affectu peccandi. 98
Eucharistiæ tradendæ modus. 563
Eucharistiæ viaticum. 74
Eucharistiam evomere. 86. per ebrietatem. 212
Eucharistiam qui indignè accipit. 437.
Eulogiæ. 553. 572. id est, panis benedictus. 157. 376. 605
Eulogiæ populo tribuendæ. 26
Eulogiæ voluntariæ. 59
Evectionum numerus. 34
Eutychiani Papæ decreta. 579
Examen ordinandorum. 199
Excepto. 591
Excommunicari nemo potest nisi per scripturam. 391
Excommunicati quomodo reconciliandi. 365
Excommunicatio ab Episcopo non suo lata nullius est momenti. 122
Excommunicatio non leviter ferenda. 327. & *seq.*
Excommunicatio Ragenardi Comitis Senonensis. 636. Rainonis. 625.
Excommunicationē quidam contemnunt. 324
Excommunicationis veteres formulæ. 358. *& seq.*
Excommunicato non communicandum. 212. 354. *& seqq.* 362
Excommunicatus ante audientiam non communicet. 356. 605. 609. 613. 652.
Excommunicatus mortuus ante reconciliationem. 378
Excubiæ funeris. 174
Exorcistæ energumenis quotidie manus imponant. 388
Exedra. 80. 558. 560
Exemplis malis utendum non est. 600.
Exequiæ defunctorum. 29. 606. 610. 614.
Exorcismi ad catechumenum faciendum. 29. 34. 606. 610
Expositi infantes. 239
Extrema unctio data ante viaticum. 77
Exuperius Episcopus Tolosanus. 551.

F

FABRICA Ecclesiæ relevanda ex quarta parte redituum ecclesiasticorum. 57. 160
Faida. 205. 296. 580. 588.
Faidæ coërcendæ. 243
Faiditus. 580

Familia Ecclesiæ. 181
Familia per tormenta interrogari potest de adulterio uxoris. 266
Famulus, id est, servus. 181
Farabertus Abbas Prumiensis. 523
Felix Episcopus Messanensis. 395
Femina cujus filius per negligentiam non baptizatus obierit. 81 337.
Femina fidelis quæ adulterum maritum relinquit. 249
Femina paupercula quæ fœtum suum occiderit pro difficultate nutriendi. 238
Feminæ ad altare non accedant. 25. 70. 77. 101. 556. 603. 607
Feminæ eucharistia non tradatur ad deferendum infirmo. 23. 77. 539.
Feminæ non habitent cum Presbyteris. 23
Feminæ quæ inter se fornicantur. 511.
Feminæ sacris altaribus non ministrent. 101
Feminæ senatoriam sibi usurpant auctoritatem. 277
Feminarum maleficia. 210
Femineus sexus instabilis. 404
Ferri igniti judicium. 230. 329. 593.
Festi dies absque opere servili celebrentur. 213. 354
Festis diebus quando laborare permissum. 575
Festis diebus stantes orare oportet. 422.
Festivitates anni. 172
Feudum presbyterale. 545. 600
Fideles Regis. 45
Fidelitas per sacramentum nulli promittatur nisi Regi & unicuique proprio seniori. 330
Fides Christianorum. 34
Filiastram suam qui cognoverit carnaliter, nec eam nec filiam ipsius habere potest uxorem. 294
Filiastra cognita carnaliter à marito matris. 297. *& seq.*
Filij non negligendi à parentibus. 387.
Filiolam suam spiritualem nemo in conjugium assumat. 285. *& seq.* 504. *& seq.*
Filioli, id est, pueri quos aliqui susceperunt in baptismo. 130. 214
Filius omnis non est heres patris. 280.
Fiscalinus homo. 225
Fiscus dominicus. 39
Fiscus presbyteralis. 545. 646. *& seq.*
Fœnum decimandum. 48
Fœnum in Ecclesia non mittatur. 22. 51.
Fœnus, quid. 133
Fœnus non exerceant Presbyteri. 111. *& seq.*
Fontes consecrandi. 29
Fontes lapidei ad baptizandum. 26. 62. 128. 604. 609. 613.
Fontiniacensis pugna. 448. 597
Fontiniacum. 105
Formata. 193. *& seqq.*
Fornaci imponere pueros pro aliqua sanitate. 145. 344
Fornicantes irrationabiliter. 515. *& seq.*
Fornicaria causa. 238
Fornicatio facta cum duabus sororibus. 293. 297. *& seq.*
Fornicatio cum filiastra. 297. *& seq.* cum matre & filia. 295. cum pecudibus. 308. *& seq.*
Fornicationis causa licet dimittere uxorem. 251. 261. 409
Fornicationis discrimen non facit nobilitas aut pulchritudo. 313
Fornicatorum variæ pœnitentiæ. 303. *& seqq.*
Francia orientalis & occidentalis. 523.
Franconofurth. 410. 595
Fratiganus Cordubensis Ecclesiæ Presbyter. 396
Fratricidarum pœnitentia. 506
Freda regalia. 635
Fredum. 226. 337
Frigiditas virorum. 513
Frigiditatis accusatio quomodo probanda. 303
Frotmundus Comes Senonensis. 638.
Fugitivus Clericus. 425

Fur aut latro captus in præda. 393
Fur necessitate factus. 378
Fures & latrones si in furando & prædando occidantur. 246
Furiosi aut furiosæ matrimonium an separandum. 261. 585
Furti definitio. 313. *& seq.*
Furum pœnitentia. 142. 144. 312

G

Gardingi. 441
Gausbertus Cadurcorũ Episcopus. 543
Gausla uxor Ademari Vicecomitis Scalarum. 630. & *seq.*
Geneciæ. 568
Geneciariæ. 209
Geniculum. 587
Gestiariæ. 120. 277. 567. 586
Gentilium conjugia vetita Christianis. 511
Genu. 587
Genu non flectendum in die dominico. 173
Genuum flexiones pro pœnitentia. 149
Gesta pontificalia. 599
Gislemarus Presbyter. 196
Gislemarus Presbyter indoctus notatus. 540
Graduatia. 607
Gravida baptizanda quando voluerit. 127
Grana comburere ubi mortuus est homo. 344
Gratiæ Deo referendæ post cibum. 95.
Gratiani emendandi rationes indicantur. 457
Gregorij IV. epistola de restitutione Ebbonis arguitur falsitatis. 599.
Gregorij homiliæ. 30
Gregorius VII. se purgat ab objectis cum corpore Domini. 588
Gunebodigni. 590

H

Habitus religionis. 434.
secularis. 153. 494
Halitgarius Episcopus Cameracensis. 449
Harmiscara. 118. 370. 566
Hemiolia, id est, sescupla. 111
Heres patris non est omnis filius. 280.
Heribaldus Episcopus Autissiodorensis. 450. 461. 465
Hibernicum Concilium. 572
Hildebrandus Episcopus Sagiensis. 546. 625.
Hiltineshaim in Saxonia. 518. 600
Hincmarus Archiepiscopus Remensis. 451. 518. 598
Homicida quandoque puniendus, quandoque absolvendus. 244
Homicidæ qui seipsos peremerunt non sepeliantur cum canticis. 246
Homicidarum diversa genera. 231
Homicidarum pœnitentia. 141. 216. & *seq.* 472. Sit ubique eadem. 215. 472
Homicidia in bello publico perpetrata. 474
Homicidia non sponte commissa. 473.
Homicidia prohibita. 468
Homicidij clausula in canonibus apostolicis. 555
Homicidiorum diversa genera. 205. & *seqq.*
Homicidis non communicandum. 240.
Hominum vita semper querula est. 643.
Homo ecclesiasticus. 169
Homo non occidatur nisi lege jubente. 240
Honor cathedræ. 35
Horæ canonicæ. 274
Hospitalitas commendatur. 105. 369. 604. 609. 612.
Hostis, id est, exercitus. 85. 217. 562.
Hugo Dux Burgundionum. 642
Hugo Lotharij Regis filius. 527
Hunbaldus Vriacensis dominus. 646. & *seqq.*
Hymni matutini. 94

I

Idiota interrogare potest de secretioribus arcanis divinæ

providentiæ. 461
Iejunandum non est dominico die. 387
Iejunandum sabbato. 389
Iejuni sint Comites cùm placitum habent. 85
Iejuni sint qui in sanctis debent jurare. 330
Iejunia legitima non sunt solvenda. 389
Iejunia extraordinaria quomodo indicta olim. 569
Iejunium indictum servandum. 132. 144. 211.
Iejunium quatuor temporum. 26. 604. 609. 613.
Iejunium vigiliarum. 132
Ignis pœnitudinis. 272
Illicita qui commisit, à licitis etiam abstineat. 153. 381
Illicitorum veniam postulans à multis licitis abstinere debet. 498.
Illiterati non ordinentur. 187. Non possunt esse Episcopi. 402
Imagines non ponantur super altari in quo corpus dominicum consecratur. 549
Immolatum cibum comedere prohibitum. 514
Impotentia coëundi cum uxoribus. 302. & *seq.* 513
Impunitas, peccandi illecebra. 325. 589.
Incantatores. 351
Incendiariorum pœnitentia. 143. 378.
Incensum offerendum in altari. 55.
Incesta adulteria. 311
Incesta conjugia. 502. & *seq.*
Incesta spiritualia. 504
Incestæ nuptiæ. 189
Incesti varia genera. 285. & *seqq.* 311. & pœnitentia. 287. & *seqq.* 296. & *seqq.* 305. 469. 601
Incestuosi peccatum non reticendum. 25
Incestuosorum peccata Episcopis revelanda à Presbyteris. 107.
Incestuosorum juramentum. 298
Incestuosos susciptentiũ pœna. 587
Incorporamur cum Christo dum chrismate ungimur. 58
Indiculus. 331. 591
Indifferenter baptizandum non est. 26. 538
Indumenta altarium: 22
Infans à sanguine nutritus. 239
Infans mortuus sine baptismo per negligentiam Presbyteri, aut matris, aut parentum. 23. 81. & *seq.* 145.
Infantes incautè oppressi. 206. 235
Infantes confirmandi & communicandi statim post baptismum. 551. 554.
Infantes de quorum baptismo dubitatur baptizandi sunt. 127
Infirmi quomodo admonendi. 71
Infirmi ungendi oleo. 23. 29. 59. 75. & *seq.* 603. 608. 612.
Infirmum Presbyter per seipsum communicet. 77
Ingenua conditio. 28
Ingenua servo se miscens capitaliter puniatur. 266
Ingenuitatis carta, titulus, pagina. 182. & *seq.* 539
Ingenuus, id est, liber. 182. & *seq.* 539.
Ingenuus si ancillam uxorem acceperit, putans eam ingenuam. 257.
Injuriæ non referendæ. 617.
Injuriarum suarum ultores non ordinandi. 91
Innocentes custodiendi adversùs perniciem accusantium. 442
Inquisitio in visitatione diœceseos. 530. & *seqq.*
Insaniens si quis hominem occiderit. 247
Instrumenta Ecclesiæ. 164
Internuptarum mariti non ordinandi. 399
Intincta oblatio. 58
Invadiare. 537
Invidia quantum malum. 617
Invidiæ pœnitentia. 146
Ioannes Abbas Tutelensis & Aureliacensis. 635
Ioannes XII. accusatus quòd non communicasset in Missa. 538

Ioca & ſaltationes. 174
Ioca turpia. 25. 108. 537
Iocare vetitum cum parvulis. 310
Iohannes ſcriptor vitæ ſancti Gregorij. 396
Ionas Epiſcopus Auguſtodunenſis. 544. 622.
Irrationabiliter, fornicantes. 515. & *ſeq.*
Iſidori etymologiæ. 288
Iſidorus Hiſpalenſis. 487
Iudææ ne Chriſtianus commiſceatur. 511. & *ſeq.*
Iudæi ne ſervos alienæ nationis circumcidant. 245
Iudæo non licet habere mancipium Chriſtianum. 340. 512
Iudæos inter & Chriſtianos vetita matrimonia. 265
Iudicia agitanda non ſunt in die feſto. 575
Iudicia non ſunt dividenda. 327
Iudicis alterius ſententia niſi ſui nullus teneatur. 326
Iudicium Dei. 351
Iudicium eccleſiaſticum. 301. 498
Iudicium epiſcopale. 332
Iudicium ſanguinis agitare non debent qui ſacra tractant. 234
Iudicium ſynodale. 396
Iudicum electorum ſententia non eſt obnoxia appellationi. 254. & *ſeq.*
Iudicum auctoritas à Deo. 476
Iudith filia Karoli Calvi nupta Balduino. 282
Ivonis Carnotenſis hallucinationes aliquot deteguntur. 453. & *ſeqq.*
Iuramenta in altari ſeu ſanctorum reliquiis. 330
Iuramenta ſuper evangelium & reliquias. 500
Iuramentum exigi non debet niſi pro fide recta. 429
Iuramentum incautum mutandũ. 334.
Iuramentum de parentela. 298
Iurare Epiſcopi non compellantur. 428.
Iuraturi ſint jejuni. 330
Iuvavum. 596

K

KALENDÆ Ianuariæ. 564
Kalendis Ianuariis novus eſt annus. 347
Kalendis Preſbyteri conveniant. 109.
Karolus Calvus in ſynodo Sueſſionenſi. 392

L

LAc non debet offerri ſuper altare. 55
Laici communicent ter in anno. 100. 212. 352.
Laici non excommunicentur niſi tertiò vocati atque commoniti. 357. 359.
Laici Preſbyterorum morientium bona diripiunt. 430
Laici Preſbyteros neque in Eccleſia mittant neque ejiciant niſi per conſenſum Epiſcopi. 118
Laici offerunt Epiſcopis conſecrandos Clericos. 179
Laicalibus veſtimentis Clerici non utantur. 158
Laici ne communicent infirmos. 23.
Laicis & Clericis interdicitur acceſſus ad ſanctimoniales. 273. & *ſeq.*
Laico euchariſtia non tradatur ad deferendum infirmo. 536
Laicorum vitam examinat Epiſcopus. 533
Laicus ne dimittat uxorem ut aliam ducat. 386
Lambertus Epiſcopus Cenomanenſis. 546. 525
Lanam carpere. 171
Lapides quos vulgus colit. 343. *Vide* Vota.
Larvæ dæmonum. 564
Lapſi ſacerdotes quomodo corrigendi. 426
Laſcivus in lingua. 89
Latrones ſi in prædando occidantur. 246
Lavandarius 57
Laudus Epiſcopus Conſtantienſis. 633.

Lauriacum in pago Andegavensi. 325.
Lectionaria. 607
Lectionarium. 22
Leges olim diversæ inter Francos. 545.
Leges sine die & Consule non valent. 184
Lemovicensis comitatus. 630
Lenocinij reus est maritus qui uxorem in adulterio inventam non statim dimiserit. 267
Lenocinium vetitum. 265
Leoniana constitutio. 166
Leonis IV. homilia. 531. 534
Leothericus Archiepiscopus Senonensis. 639
Letania major. 26. 130. 211
Lex humana. 209
Lex mundana. 184. 283. 254. 301.
Lex mundana & ecclesiastica. 579
Lex Romana concordat cum auctoritate canonica. 245
Lex Romana & Gothorum. 627
Lex, id est, mulcta. 49. 283. 375. 545.
Litium, quid. 562
Libellus reclamationis aut postulationis. 391
Libertatis charta, testamentum. 28. 181. 186. 431.
Librorum scribendorum magna olim cura. 535
Librorum miniandorum artificiū. 528.
Libros habeat unaquæque Ecclesia. 22.
Ligaturæ. 377
Limina sancti Nazarij. 642
Linteamina ad altaria feminæ præparent. 54. 386
Linum battere. 171
Liquor in quo mus vel mustela mortua fuerit ne bibatur. 144. 211. 348. Aspergatur aqua benedicta & sumatur. 277
Literæ pacificæ, commendatitiæ, canonicæ. 28. 191. & *seqq.*
Literæ talamascæ. 564
Literis carens sacris aptus esse non potest officiis. 187
Loci jamdudum sacri & spurcitia fœdati. 46
Lotharij Præceptum de restitutione Ebbonis. 600
Lotharij & Thetbirgæ divortium. 241. 253. 255. & *seq.*
Lucernæ ardentes pedibus conculcandæ in conclusione anathematis. 361. 365
Lucrum turpe. 133
Ludere vetitum cum parvulis. 310
Luminaria Ecclesiæ. 22. 47. 120
Lupi infestant Galliam. 130
Lupus Abbas Ferrariensis. 589
Lusa diabolica. 537
Luxuria multorum vitiorum mater. 619
Luxuriæ concubinaticæ. 311

M

MAGI & aruspices non consulendi. 143
Magica ars damnata. 513
Magistratuum potestas à Deo. 476
Maledici quomodo puniendi. 88
Maleficia feminarum. 210. 245
Mallum publicum. 85. 256. 331. 333. 337.
Mallum tenere. 185
Mancipia ecclesiastica. 42
Mancipia manumittere præceptum pœnitentibus. 387
Mancipia monachis data non licet manumitti. 164
Mancipiorum commutationes barbaræ. 575
Mancipium Christianum Iudæo habere non liceat. 340. 512
Mancipium juris Ecclesiæ. 165. non commutetur. 169. & *seq.*
Mancipium rusticum. 166. ecclesiasticum. 169
Mandatores cædis ut homicidæ puniantur. 244
Mangones & cotiones. 242
Mansi ingenuiles & serviles. 23
Mansio, id est, domus. 106. 175. 369. 543.
Mansionaticus. 543
Mansiones pro visitatione. 36
Mansus Ecclesiæ. 431

Manſus habens bunvaria duodecim. 536. 545
Manſus unus integer attribuatur unicuique Eccleſiæ. 23. 41. & *ſeq.* 47.
Mantellum. 158. 572
Manum redimere. 331. 373. 593
Manuum injectio inter Clericos & monachos vetita. 90
Manumiſſio Nicolai de Mariſiaco. 654. Conſtantiæ. 628
Manumiſſionis formulæ. 187. & *ſeqq.* In Eccleſia faciendæ. 184
Mariti internuptarum non ordinandi. 399
Maritorum impotentia. 513
Maritus aliam uxorem accipiat, ſi uxor conſenſu ejus velum ſuſcepit. 252
Maritus cujus vitæ uxor inſidiata fuerit illam repudiare poteſt, & aliam accipere. 257. 266
Maritus eſt dominus & ſenior uxoris. 244
Maritus leno uxoris excommunicandus. 264
Maritus habere debet conjugem in dilectione & debita diſciplina. 300.
Maritus non poteſt fieri monachus abſque conſenſu uxoris. 409
Maritus qui captivus fuit, uxorem ſuam recipiat redux. 280
Maritus quo caſu aliam uxorem ducere poſſit. 259. & *ſeq.*
Maritus ſi uxorem interfecerit. 240 & *ſeq.*
Maritus ſororem uxoris, uxorem eſſe putans, vitiavit. 292
Maritus viduæ ſi cum filiaſtra ſua fornicatus fuerit 285. 297
Martini Bracarenſis collectio. 594
Martini Epiſcopi canones. 504
Martyrologium. 29. 606
Martyrum natalitia non celebranda in quadrageſima. 387
Maſque, id eſt, larva. 564
Maſcarades, ſpectacula ultimorum temporum. 571
Matrimonia legitima tria. 251
Matrimonia vetita inter Iudæos & Chriſtianos. 265
Matrimonium non diſſolvitur repudio. 249
Matrimonium quomodo diſſolvi poſſit. 253
Matrimonium diſſolvi ſtatim non debet propter affinitatem. 289
Matrimonium furioſi. 585
Matrimonium quota generatione licitum. 288. & *ſeq.* 394
Matrimonium ſeparandum ſi quis filiaſtram ſuam ante Epiſcopum ad confirmationem tenuerit. 295
Matrix Eccleſia. 161
Matutinale officium. 105
Matutini hymni. 94
Medicus malè curans. 426
Medo. 217. & *ſeq.* 223
Mel non debet offerri ſuper altare. 55.
Mendici qui per patrias diſcurrunt. 368.
Menſa Chriſti. 53
Menſtruorum tempore abſtinendum à mulieribus. 145. 306
Menſtruum ſanguinem cibo vel potui miſcere. 344. 513
Menſuræ juſtæ ſint. 372. & *ſeq.*
Mercatus non fiat in die dominico. 1701 & *ſeq.*
Merſio trina in baptiſmate. 126. 551.
Metropolitanus in civitate metropoli conſecrandus. 402. Nihil præſumat niſi quod ad ſuam pertinet parœciam propriam. 123
Migrandum non eſt ab una Eccleſia ad aliam. 25
Miniandorum librorum artificiū. 528.
Miniſteria Eccleſiæ. 160. 315. id eſt, bona. 573
Miniſterium preſbyterale. 635
Miniſtrare Chriſto, quid. 411
Miniſtri Epiſcoporum. 107. 214. 311. 344. 370. 530.
Miniſtri reipublicæ. 333. 370. & *ſeq.*
Minucius Felix emendatur. 590
Miſericordiæ Dei nimis confidendum non eſt. 467
Miſſa à jejunis celebretur. 95. Et cantetur. 603. 607. 611. Ad

Missam respondeat Clericus. 24
Missa audienda à Christianis in propria Ecclesia. 550. 653. Audienda integra. 97. 99. & *seq.* 215.
Missa cantanda hospitibus & peregrinis. 24
Missa catechumenorum. 502
Missa cum peculiari alba celebranda. 27. cum quibus vestimentis celebranda. 62
Missa de purgatione criminis. 315. & *seq.*
Missa non ante horam tertiam celebretur, & à jejunis. 24. Ante Missam licentia sit arandi &c. 173.
Missa non cantanda extra Ecclesiam. 23
Missa qua hora celebranda. 94
Missa sancti Ioannis. 218. 306
Missæ cantatio data pro redemptione pœnitentiæ. 287
Missæ solitariæ vetitæ. 96. 159. 562
Missalia. 22. 607
Missam cantans communicet. 538
Missas laici celebrare faciunt in suis domibus. 83
Missi dominici. 37. 42. 45. 48. & *seqq.* 370.
Missus Episcopi. 205. 299. & *seq.*
Modius justus. 372
Mœchia omnis interdicitur. 290
Monachi Abbatibus subjaceant. 397.
Monachi conspirantes contra pastorem suum. 374
Monachi literarum osores. 525
Monachi quotidianum rurale opus faciunt. 164
Monachi servili operi mancipati. 397.
Monachi vagi. 397
Monachis vestem exuere non licet cùm eunt cubitum. 572
Monachorum vita sæpe & diligenter discutienda ab Episcopo. 273
Monachus deserens disciplinam. 190.
Monachus ebriosus quomodo pœniteat. 84
Monachus furtum faciens honore privetur. 313
Monetæ adulterator libertatem amittit. 588
Monomachia cum scutis & fustibus. 337
Monomachia non assumitur in lege. 241
Mons Buzninus. 544. 622
Morbi multi cogunt invenire multas medicinas. 491
Morchidum. 287. 586
Morth. 580
Morticina manducari prohibita. 144. 348. 377.
Mortui non sepeliantur in Ecclesia. 79. & *seq.* 557. & *seqq.*
Mortuorum corpora ad Ecclesiam perferenda. 580
Movere, id est, pendere more feudorum. 640
Muliebria viri ne patiantur. 310
Mulier duobus fratribus ne nubat. 284. & *seq.* 297.
Mulier in se ipsa coitum habens. 511. aut cum altera fornicans. 307. 344.
Mulier ne sumat amictum virilem. 386.
Mulier viros neque docere neque baptizare præsumat. 390
Mulier virum suum relinquere non potest. 386
Mulier si cum patre & filio fornicata fuerit. 286. 293
Mulier velari canonicè non potest absque consensu mariti. 260
Mulieres dæmonum phantasmatibus seductæ. 345
Mulieres non habitent cum Presbyteris. 63. & *seq.*
Mulieres placita & publicos conventus non adeant. 277
Mulieres quæ partus suos necant. 237. 479.
Mulieres quas & quomodo alere debeant Presbyteri. 555
Mulierum consortia vitent Presbyteri. 111
Mulierum maleficia. 243.
Mundana lex. 184
Mundeburdum regium. 411. 632

Mundeburdum. 624
Mundeburdi. 586
Mundeburdis. 282
Mundualdus. 586
Munus ab obsequio, à manu, à lingua. 116
Murmurantium pœna. 89

N

NARES sibi invicem præcidant conspiratores. 374
Natura vitiorum imitatrix. 406
Nazarij martyris limina. 642
Negotiatio interdicta pœnitentibus. 152. 498
Negotiatio quando permissa viris ecclesiasticis. 113. *& seq.*
Nicænam synodum ceteræ sequuntur. 483
Nicolai Papæ epistola ad Karolum Archiepiscopum Moguntinum. 595.
Nicolaus Papa electus fuit judex à partibus in causa Lotharij & Thetbirgæ. 215. 584
Nocte prima nuptiarum conjugati permancant in virginitate. 268. 585. 657.
Nomina recitanda in sacrificio. 388.
Nonæ & decimæ. 45. 47. 49. *& seq.* 625. 646.
Norigaudus Episcopus Augustodunensis. 556. 651
Novalia rura. 47. 147
Novercam ducere uxorem privignus non potest. 294
Normanni. 370. Galliam & Germaniam vastant. 523
Nubere duobus fratribus nulla mulier debet. 284. *& seqq* 297
Nubere in terga. 306
Nubere *pro* coïre. 142. *& seq.* 156.
Nubere retro cum uxore. 306
Nuptiæ incestæ. 189
Nuptiarum convivia evitent Clerici. 155
Nuptiarum operatio. 493
Nuptiis non interfint Clerici. 26
Nutrimen animalium. 548
Nutriminis decima. 48

O

OBLATIO, id est, panis & vinum. 215
Oblationes. 26. Quando faciendæ. 27.
Oblationes de sabbato in sabbatum innoventur. 58
Oblationes defunctorum. 351. *& seq.*
Oblationes dissidentium fratrum non recipiendæ. 350
Oblationes & decimæ sunt stipendia pauperum. 159. 318
Oblationes extra Ecclesiam ne accipiantur. 394
Oblationes non celebrandæ in domibus. 82
Oblationes ponendæ post altare. 54.
Oblationum tertia pars pro luminaribus & reparationibus Ecclesiæ. 35
Occasio, id est, prætextus. 656
Odolricus Vicecomes de sancto Cirico. 633
Offerre nulli debent nisi Episcopi & Presbyteri. 138
Officium divinum quomodo recitent quidam Episcopi. 563
Oleum catechumenorum. 59
Orare stantes oportet diebus festis. 422.
Orarium semper gestare debent Presbyteri. 27. 157. 605
Oratio dominica Christianis insinuanda. 26. 28
Orationes pro diversis necessitatibus. 95. 104
Oratorium hoc sit quod dicitur. 51
Ordiendis telis. 580
Ordinandorum examen. 199
Ordinari qui non possunt. 177. 187. *& seq.* 429. 491. 615. 654
Ordinati literas accipiant ab ordinatoribus suis. 177. 391
Ordinati qui capitalia crimina commiserunt. 480. *& seqq.*
Ordinationes absolutæ vetitæ. 176. *& seq.*

Ordinationes Presbyterorum & Diaconorum quibus temporibus faciendæ. 198
Ordinatus per pecunias abjiciatur. 114. & *seqq.* 158.
Osculum pacis. 217
Osius Episcopus Cordubensis. 185. 192.
Ostiola suspicioſa in domo Presbyteri. 23
Orgarius Archiepiscopus Moguntinus. 448
Otto Rex. 410

P

PACIFICÆ literæ. 191. & *seq.*
Pacis osculum. 217
Pacificare faidam. 243
Pactum Francorum. 185. 577
Palatinorum prærogativa. 440
Pallei corporales. 626
Panes civiles. 166
Paradisus, id est, atrium Ecclesiæ. 559.
Parentela quomodo inquirenda. 298.
Parentum pœnitentia qui partus suos occiderint. 570
Paranymphi. 267
Parœciales Ecclesiæ frequentandæ. 93
Parœcianus alienus non admittendus ad mysteria. 54
Patricidarum pœnitentia. 223. & *seq.* 287. 478. 506. Eorum pœna vetus. 235. 296
Parricidium crimen detestabile. 478.
Parrochialis Presbyter. 653
Parrochianum alterius nemo ad Missam recipiat. 124. 604
Parœcia *pro* diœcesis. 38
Parrœchiæ rusticæ. 37
Parœciales Ecclesiæ non negligendæ. 550
Parvisius. 559
Parvuli confirmandi & communicandi. 57. infirmi communicandi. 57
Parvuli non cogantur jurare. 330
Pascha in civitate celebrandũ. 353
Paschales termini. 29
Pasti & comessationes. 375
Pater noster datus loco pœnitentiæ. 381
Patibulis suspensorum cadavera ad Ecclesiam deferenda. 246
Patrini. 130. 214. filiolos suos erudiant. 605. 610. 613
Patrocinium ecclesiasticum. 165
Patroni Ecclesiarum. 566. Vnde dicti. 544
Patroni Ecclesias dare non possunt absque consensu Episcopi. 501
Patroni qui domini antè fuerunt. 179.
Pauperem de familia sua unusquisque pascat. 367
Pauperum nutritio data loco pœnitentiæ. 379. & *seq.*
Peccantem nullum reversum despicit Christus. 485
Peccantes publicè deferendi apud Episcopum. 107
Peccare in Deum, & peccare in homines. 329
Peccata eleemosynis redimenda. 71. 137.
Peccata latentia non habent vindictam. 264. 507
Peccata octo principalia. 146
Peccator contumax excommunicandus. 327
Peccatorum confessio. 71. Redemptio. 556
Peccatum omne cavendum. 228. 430.
Peculiare sacerdotum. 228. 430. servorum. 165. 180. 182. & *seq.* Monachis habere vetitum. 597
Peculium servorum. 165
Pecunia ecclesiastica furata reddatur quadruplum. 512
Pecunia eroganda pro redemptione pœnitentiæ. 278. & *seqq.*
Percussiones, id est, flagella pro pœnitentia. 380
Perjuri à dæmonio vexantur. 332
Perjuria cavenda. 330. & *seqq.* prohibita. 500
Perjuri pœna. 330
Perjurij pœnitentia. 141
Petro specialiter ovile dominicum

commissum est. 197. Auctoritatem accepit à Christo. 592
Pignora sanctorum. 204
Pittatium. 465. 596. 601
Placitum. 48. Comes non habeat nisi jejunus. 85
Placitum non fiat in die dominico. 170. & *seqq.* 333
Plebs adesse debet in Ecclesia cùm Episcopus eam visitat. 533
Poculum Presbyteri non contingant ultra tertiam vicem. 109
Pœnitentem minùs dignè nemo ad reconciliationem adducat. 25. 107.
Pœnitens non manducet carnem, nec vinum bibat. 26. 125. 604.
Pœnitentes ad clericatum non admittendi. 490. Non ordinandi. 399. 401. Olim à communione remoti. 570. Quomodo reconciliandi. 604. 609. 613. Non revertantur ad clericalem habitum. 417
Pœnitentes non occidendi. 225. 284.
Pœnitentia certa quæ. 154. unde injungenda peccatoribus, 538. quomodo injungenda. 605. & *seq.* 699. 613. quomodo agenda. 483. Ejus accipiendæ solemnia. 135. & *seqq.* Omni tempore acceptabilis. 485. & *seq.* Vltima nulli nunquam deneganda. 73. 496. & *seq* In necessitate & periculo. 72. Ejus redemptio. 217. 378. 381
Pœnitentiæ fictæ. 491
Pœnitentiam augere vel minuere possunt sacerdotes. 223. Ejus violatores quomodo puniendi. 494.
Pœnitentiam superbè agere. 490
Pœnitentiale. 26. Romanũ, Theodori, & Bedæ. 30
Pœnitentiale suum bene sciant Presbyteri. 538
Pœnitentis publicum & vulgatum crimen. 134
Pœnitentis & incestuosi peccatum non reticendum. 25
Pœnitentium confessio, 616.
Pœnitentium reconciliatio quando facienda. 150. 496
Popularia pecunia. 312
Populus Christo adunatur quando in calice vinum aquæ miscetur. 56.
Porcarij diebus dominicis & festivis ad Missam veniant. 203. 367. 605. 609. 613.
Porta Ecclesiæ consecrata sanctorum reliquiis. 229
Porticus. 80. 555. 561
Possessiones. 37
Præcepta regalia. 168
Prædia Ecclesiæ ne vendantur aut dentur. 43
Prædicare debent Presbyteri. 604. 608. 612.
Prædicationis sonitus necessarius Episcopo. 32
Prædicatorum diligentia qualis esse debeat in prædicando. 102
Præfatio canonis. 28
Præstare, *prester*. 569
Præstariæ. 574
Prætitulatus. 28
Precariæ. 574. quomodo fiendæ. 166. & *seqq.*
Presbyter gradum acquirens per pretium. 501
Presbyter ab officio Missæ non removeatur absque competenti judicio. 357
Presbyter aut Diaconus non dejiciendus absque Concilij examine. 399
Presbyter cellam habeat juxta Ecclesiam. 25
Presbyter conductor sui senioris non existat. 125
Presbyter depositus nihil de ministerio sibi interdicto agere præsumat. 357. 369
Presbyter Ecclesiæ suæ relinquat quæ acquisita ab eo sunt. 652
Presbyter in Ecclesia vulneratus aut occisus. 226. 229. & *seq.*
Presbyter ne Missam cantet extra Ecclesiam. 83. Solus Missam non cantet. 83. 96. Toties communicet quoties Missam cantat. 25. 100. & *seq.*

Presbyter nihil patrimonij habens quando provectus est. 25. 432. 537.
Presbyter ne sit ebriosus, nec litigiosus. 23. Varia de conversatione Presbyterorum. 24. & *seqq.*
Presbyter parem suum ad pugnam vel ad cædem non provocet. 108
Presbyter parrochialis. 653
Presbyter per cujus negligentiam infans non baptizatus obierit. 81
Presbyter præoccupatus corporali peccato. 481
Presbyter proprius. 47. 134. 213. & *seq.* 369. 54.
Presbyter qua ætate ordinandus. 186. 399. & *seq.* Non ordinetur priùs quàm examinetur. 177
Presbyter si uxorem acceperit, aut fornicatus fuerit. 64
Presbyter quilibet una Ecclesia sit contentus. 119. 121. 124
Presbyterale ministerium. 545. 573
Presbyteralis fiscus. 646. & *seqq.*
Presbyteri assiduè apud suas Ecclesias esse studeant. 63
Ppesbyteri chrisma petant ab Episcopis. 60
Presbyteri conveniant per Kalendas. 109
Presbyteri criminosi. 455
Presbyteri fœnus non exerceant. 111. Hospitales sint. 105
Presbyteri ab officio altaris summoventur unde laici excommunicantur. 358
Presbyteri instituti ad formam septuaginta discipulorum. 30. 31. 602. 607. 611.
Presbyteri lapsi. 483. 487. Quomodo corrigendi. 426
Presbyteri possunt augere vel minuere pœnitentiam. 223
Presbyteri quidam olim legere nesciebant. 54
Presbyteri reddere rationem Episcopo debent sui ministerij. 531
Presbyteri res quas comparaverunt Ecclesiis suis relinquant. 110. 565.
Presbyterorum morientium bona laici diripiunt. 228. 430
Presbyteri subjecti sint Episcopis. 37.
Presbyterorum convivia qualia esse debeant. 108. & *seq.*
Presbyterorum familiaritas cum mulieribus. 555. Qualis eorum conversatio esse debeat. 603. & *seqq.* 611. & *seqq.*
Principem inter & Tyrannum discrimen. 476
Privignus novercam uxorem ducere non potest. 294
Professio castimoniæ. 398
Proëdria affectata ab Episcopis. 177.
Profugi qui paganorum manus vix evaserunt. 371
Proprius Presbyter. 47. Sacerdos. 653.
Prostratio data pro pœnitentia 387.
Provocare non licet à judicibus electis. 254. & *seq.*
Prumiense monasterium. 523
Psalmi injuncti pœnitentibus. 379. & *seqq.*
Psalterium discendum à pueris. 104.
Pseudographæ narrationes. 385
Publicum & vulgatum crimen pœnitentis. 134
Puellæ qua ætate velandæ. 430
Puellarum monasterium. 406
Puer per negligentiam aut Presbyteri aut matris aut parentum mortuus ante baptismum. 81. & *seq.* 147. 237.
Pueri à parentibus Ecclesiæ oblati. 418. Facti monachi. 397
Pueri incautè oppressi. 235. & *seq.*
Pueri quorum matres agnosci nolunt projiciantur ante januas Ecclesiæ. 236. 583
Pueri se manibus invicem coinquinantes. 306
Pyxidem habeat quilibet Presbyter ubi corpus dominicum recondatur. 58
Pyxis semper sit super altare. 22

Q

QVATUOR tempora anni. 26.

Quatuor temporum jejunium. 26

R

RAGENARDUS Comes Senonensis. 636. 638
Raginardus frater Aganonis Episcopi Augustodunensis. 641
Raino. 625
Rapina prohibita. 314. 316. & *seqq.*
Raptores virginum vel viduarum. 188. Publica pœnitentia multentur. 268. & *seqq.* Anathematizati. 279. Quomodo puniendi. 410.
Ratherius Episcopus Veronensis. 534. 541.
Rathbodus Treverensis Archiepiscopus. 21. 96. & *seq.* 529.
Raubare. 595
Raymundus Episcopus Helenensis. 553.
Raymundus Abbas Aureliacensis. 635.
Raymundus Comes Pictavensis. 629.
Rebaptizati ad clerum non admittendi. 491. Non possunt esse Episcopi. 401
Rebaptizatorum voluntariorum pœna. 128
Recaredus Rex. 405
Reclamationis libellus. 391
Reconciliandi ordo. 29
Reconciliatio pœnitentium. 150. & *seqq.*
Redemptio peccatorum. 556. 652. Pœnitentiæ. 217
Redhibitio. 42
Regalis potestas coërceat quos sacerdotalis admonitio coërcere non potest. 324
Reges unguntur chrismate. 58
Regiæ dignitatis proditor aut rebellis anathematizandus. 325
Reginbaldus Chorepiscopus. 582
Reginonis vita. 523
Regulam severiorem sibi Episcopi imponunt. 399
Reliquiæ sanctorum. 204. In altari reconditæ. 22. 53
Reliquiis consecrata porta Ecclesiæ. 226
Reparationes Ecclesiarum. 160. 546.
Repudium non dissolvit matrimonium. 249. & *seqq.*
Residua corporis Domini. 99
Resurrectio carnis. 103. 140
Retiati libri. 22. 535
Reus nemo fiat nisi inscriptione celebrata. 390
Revvadiare bannum. 118. 565
Rhabani dialogus de computo. 541. Liber. 627. Alius liber de Chorepiscopis. 583
Rhabani opera olim magni æstimata. 447
Rhabanus Abbas Fuldensis, quando factus Archiepiscopus Moguntinus. 450. Nunquam utitur pseudepigraphis epistolis Pontificum Romanorum. 459. & *seq.*
Ribuariut. 185
Richardus Archiepiscopus Bituricensis. 578. 640. 646. 649
Richarius Abbas Prumiensis. 526
Riculfus Episcopus Helenensis. 447. 626.
Robator, id est, raptor. 405. 595
Roclenus Episcopus Cabillonensis. 642.
Rodhmundus Episcopus Augustodunensis. 567. 633
Rodmundus Comes Senonensis. 637. & *seq.*
Rodulfus Rex. 631
Rogationes. 26
Rogationum jejunium. 130. 211
Romana lege, id est, Codice Theodosiano vivunt Ecclesiæ. 185
Romana lex concordat cum auctoritate canonica. 145
Romanus Pontifex, Vicarius beati Petri. 651
Rotbertus Episcopus Metensis. 196
Rotomagense Concilium. 577

S

SABBATO jejunandum. 389
Sacerdos proprius. 134. 653
Sacerdotalia vestimenta 22

Sacerdotes lapsi. 483. Quomodo corrigendi. 426
Sacerdotes prædicare studeant. 104
Sacerdotalis catalogus. 27. 562
Sacerdotibus nullus dominus violentiam inferat. 427
Sacerdotium per ambitum appetere. 401
Sacerdotum detractio ad Christum pertinet. 393
Sacramenta adramita. 331
Sacramenta altaris à jejunis celebrentur. 95
Sacramenta exigi non debent nisi pro fide recta. 429
Sacramenta non jurentur in die dominico. 171. Vbi juranda. 331. & *seq.*
Sacramentales homines. 331. 582
Sacramentorum liber. 53. 57. 549
Sacramentum ne ad pacem quis redeat. 333
Sacrarum rerum ablatio sacrilegium est. 315
Sacrificia sanctificata. 44
Sacrilegium committit qui rem Ecclesiæ vendit. 160. Qui res Ecclesiæ aufert. 318
Sacristiæ. 607
Salis & aquæ benedictiones. 29
Saltationes in excubiis funeris. 174
Salvator, id est, Advocatus. 644
Sanctimoniales quamvis raptæ non nubant. 271. & *seq.* 275
Sanctimonialis cum alia sanctimoniali fornicans. 307
Sanctimonialis habitus. 494
Sanctimonialis quando mutare monasterium sinatur. 229
Sanctimonialium pudicitiam Episcopus subtiliter investiget. 273
Sanctorum in honore bibendum non est. 25
Sanctorum pignora. 204
Sanguinis effusio in Ecclesia. 226
Sanguis animalium non manducandus. 349
Sapio, id est, scio. 29. 541
Sarta tecta. 50. 120. 549
Scabini. 256
Scalas castrum. 629
Scandalum vitandum. 471
Schola Ecclesiæ. 104
Scortorum greges. 83
Scriptura semper requiritur in causis gestorum. 391
Scripturæ divinæ quomodo explicandæ. 30
Scuta & fustes in certamine singulari. 337
Secretarium. 22. 405
Seculares. *Vide* Laici.
Secularis habitus. 494
Sedere in Ecclesia olim non licebat laicis ac feminis. 560
Seditionarij non ordinandi. 90
Seguinus Archiepiscopus Senonensis. 630
Semen viri in cibo miscere. 511. id uxor in potu bibens. 344. 513. aut gustans mulier ut vir in amorem ejus exardescat. 145
Seminis effusio in Ecclesia. 308
Senior *pro* dominus. 41. 43. 631. 644.
Sennensis Ecclesia. 637
Sententiæ nomen habere non meretur quæ sine scriptura profertur. 391
Sepelire in Ecclesia mortuos non licet. 79. & *seqq.*
Septenarium. 653
Sepulchrorum effractores & violatores 173. 312. & *seq.* 377. Quomodo puniendi. 79
Sepulturæ non vendantur. 23. 78. & *seqq.* 652.
Sepulturæ locus honorificentior in atrio. 560
Servi Ecclesiarum. 46. 180
Servi fiscales. 387
Servi fugitivi distrahendi. 163. 170
Servi ordinati non possunt nisi libertatem consecuti fuerint. 177. & *seqq.* 186. 654.
Servi quomodo possint fieri Clerici. 539
Servilis conditio. 28. 605
Servilis vilitas ad honorem ecclesiasticum non admittitur. 41
Servitutis catena. 180. vinculum. 182.
Servorum nomine qui intelligantur. 539

Servorum peculium. 165
Servum proprium occidere non licet extra conscientiam judicis. 222. 473.
Servus ad Ecclesiam confugiens. 388.
Servus & ancilla conjugati utrum separari possint per venditionem. 258.
Servus de adulterio dominæ convictus ignibus exuratur. 266
Servus ecclesiasticus, fiscalis, proprius. 259
Sescupla. 111. & *seq.*
Severitas disciplinæ ecclesiasticæ. 400.
Sextarius æquus. 372. & *seq.*
Sicera non debet offerri super altare. 55
Sigillum. 331
Signa Ecclesiæ. 22. 24
Simoniacè ordinatus dejiciatur. 114. & *seq.* 158.
Smaragdus. 627
Sonitus prædicationis necessarius Episcopo. 32
Sodomitarum pœnitentia. 142. & *seq.*
Sodomitici criminis pœnitentia. 306.
Solidi duo pro jure visitationis. 543
Somniis diabolus deludit mentes hominum. 345
Sorcotium. 572
Sororem uxoris nemo sibi audeat sociare. 284. & *seq.*
Sororem uxoris maritus, uxorem esse putans, vitiavit. 292
Sorores dictæ virgines quæ cum Clericis habitabant. 510
Sortes sanctorum. 342. 515
Sortilega ars à diabolo inventa. 345.
Sortilegos nemo in domum suam introducat. 340
Spectacula non sunt spectanda à Clericis. 155
Spectacula ultimorum temporum. 571.
Sponsæ soror violata, laqueo se peremit. 284
Sponsaliorum fides frangi non debet. 267
Sponsam alterius nemo ducat uxorem. 268. 503
Sponsus & sponsa à paranymphis offerantur sacerdoti. 267
Sponsam filij si pater oppresserit. 295.
Spurij ad clerum non admittantur. 189.
Stanneum calicem pauperibus Presbyteris habere permissum. 57
Statuta Ecclesiæ antiqua. 577
Stola. 27
Stolam semper gestare debent Presbyteri. 157
Structuræ, id est, ædes. 111. 431
Strumenta. 592. Confici non debent septima luna. 347
Stupratam à fratre postea frater habere non potest uxorem. 291. 293. & *seq.*
Subdiaconi ab uxoribus abstineant. 493.
Subdiaconi eant ad Episcopum pro chrismate accipiendo. 61
Subdiaconi qua ætate ordinandi. 398. Qui ordinari non possint. 508.
Subdiaconorum dignitas. 553
Subdiaconus, minister altaris. 102
Subintroducta mulier. 23. 64. & *seqq.*
Successio in beneficiis ecclesiasticis. 650.
Suffocatum & sanguis æquiparantur idololatriæ & fornicationi. 350.
Suffraganei Archiepiscoporum. 181
Summa casuum conscientiæ. 563
Superbia, radix omnium malorum. 616.
Superstitio temporum observandorum. 347
Suscipere infantem in baptismo. 129.
Suspensorum corpora ad Ecclesiam deferri debent. 246
Symbolum Christianis fidelibus insinuandum. 26. 28. 129
Synodale judicium. 396
Synodalia debita. 634
Synodalis causa. 205. 579. Cen-

sus. 624. Conventus. 390
Synodus civitatensis & parœcialis. 532. & *seq.*
Synodus Episcopi. 227. 301. 324. Pro visitatione parœciæ. 203. & *seq.* 572.

T

TABERNÆ non sunt constituendæ in Ecclesia. 52
Tabernas Clerici non ingrediantur. 52. 63. 92
Tabernarius. 24. 604. 609. 613
Tabula consecrata. 83. 561
Talamascæ. 564
Talionis pœna. 391. & *seq.*
Tecto imponere pueros pro aliqua sanitate. 145. 344
Tempestatum immissores. 341
Tempora quatuor anni. 131
Temporum observatio vetita. 347
Terrulæ vendi possunt ab Episcopo. 163
Tertia pars oblationum pro luminaribus & reparationibus Ecclesiæ. 35. 44
Testa hominis combusta. 344. 513
Testamentum, id est, instrumentum, charta. 181
Testes falsi à communione submovendi. 219. 473. Aliis testibus revincendi. 336
Testes qui esse non possint. 482
Testes singulariter inquirantur. 331. 337.
Testimoniare. *Ibid.*
Testimonium dicendum à jejunis. *Ibid.*
Testis falsus quandiu abstinendus. 338.
Testis sit optimus quisque in pago. 337.
Texendi sapientia. 348
Textus evangelicus. 540. 626. & *seq.*
Theodori pœnitentiale. 30
Theodorus Archiepiscopus gentis Anglorum. 288
Theodorus Episcopus Ticinensis. 601.
Thesauri ecclesiastici. 166
Thessalonicensis Episcopi auctoritas. 190
Thetbirgæ & Lotharij divortium. 241. 253. 255.
Thiotmarus Chorepiscopus. 583
Thronus Episcopi in Ecclesia. 570
Tituli baptismales. 549
Titulus presbyteralis. 160. 376. & *seq.*
Tolosanorum Comitum sepulcra. 561.
Tornatricibus facere. 108
Translationes vetitæ. 125. Clericorum. 422
Translationes Episcoporum qua auctoritate fieri debeant. 584
Trabale judicium. 440
Traditio apostolica. 421
Tribulationis Missa. 621
Tribulationum expiationes. 569
Tricenarium. 653
Tricennalis possessio. 27. & *seqq.*
Tricesimus dies defuncti. 25
Trina mersio in baptismate. 126
Trinitas quomodo credenda. 103
Trithemius notatur. 600
Tullianus, magister militum. 418. 420.
Turennensium Vicecomitum sepulcra. 561
Turpe lucrum. 133
Tutelense castrum. 635
Tutelense monasterium nihil Regi debebat præter solas orationes. 632.
Tutelensis Ecclesia. 558
Tyrannus differt à legitimo Principe. 233. 476

V

VADIUM 62. 604.
Vadimonium. 63. 337. 554.
Valles Comitissæ. 654
Vas ubi sacerdos manus lavet post sacrificium. 22
Vasa sacrata Deo in magna veneratione habentur. 44
Vassallus. 269
Vassi dominici. 45
Vegula facere. 145. 571
Velamen sacrum. 510

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Velatæ Deo consecratæ non nubant. 407. & *seq.*
Venatio interdicta Clericis. 92
Venationes non exerceantur diebus dominicis. 170
Venditiones bonorum ecclesiasticorum vetitæ. 161. & *seqq.*
Ventris ingluvies. 618
Vernum pro vere. 380
Verveces tondere. 171
Vestimenta clericalia. 27. Sacerdotalia. 22
Viaticum communionis. 218. 552. Post extremam unctionem. 77. 557. In morte. 72. 74. 285. Morientibus non denegandum. 495.
Vicarij de Borma. 631
Vicarius Episcopi qualis esse debet. 31. 32. 35. 38.
Vidua non potest dimittere velum sanctum. 437. Quo suscepto, nubere non potest. 279. Si velata ad nuptias transierit. 494. & *seq.*
Vidua quadragenaria si non nubit intra quinquennium, nubere ultrà non potest. 277
Viduæ à proposito discedentes. 414. 416r 418. Ne se indiscrete velent. 283. Quæ castitatem professæ fuerint, nubere prohibentur. 403. & *seq.* 421. Quæ vestem mutaverint, nubere non possunt. 432. & *seqq.* Velum ab altari sumant. 586
Viduæ maritus si cum filiastra sua fornicatus fuerit. 285. 297
Viduarum adulteria. 434. & *seqq.* 594 Matrimonia. 586
Viduarum duo genera. 418
Viduarum raptores. 188
Viduas velare Pontificum nullus attentet. 278. 403. 407
Vienna, urbs Galliarum. 131
Vigiliæ. 93. 643. Nocturnæ. 353. pro mortuis. 212. 580
Vigiliarum jejunium. 132
Vindicari non potest in omnes propter multitudinem. 477
Vindictæ ratio conquiescit probatione cessante. 264. 507
Vinea Christi, id est, Ecclesia. 358.
Vineæ exiguæ. 163
Vini usus vetitus pœnitentibus. 125
Vino aqua miscenda in sacrificio. 27.
Vinum decimandum. 48
Vinum fugiendum velut venenum. 84.
Vinum in redemptionis nostræ mysterio fuit. 56
Vinum non recondatur in Ecclesia. 57. Neque illic vendatur. 52
Vipplensis Ecclesia. 640
Vir si fornicatus fuerit cum duabus sororibus. 293. 295. & *seq.*
Virga pastoralis, id est, sententia excommunicationis. 321
Virgines non cogendæ ad nuptias. 405. Qua ætate velandæ, & quo tempore. 278 430. 436
Virgines sacræ non nubant. 271. Sacratæ vel seculares si pactum perdiderint virginitatis. 414. 418. 509. & *seq.*
Virgines quæ vestem mutaverunt, nubere non possunt. 432
Virgo consecrata si ad nuptias transierit. 494
Viri ne patiantur muliebria. 310
Viro credendum potiùs quàm uxori quæ virum frigiditatis accusat. 303.
Virorum frigiditas. 513
Visitandi diœcesim necessitas incumbit Episcopo. 531
Vita hominum semper querula est. 643.
Vitiorum imitatrix natura. 406
Vitreus calix. 551
Vnctio extrema data ante viaticum. 77
Vomentium per ebrietatem pœnitentia. 144
Vomeres duodecim ferventes. 230
Vota ad arbores & ad fontes. 143. 210. 591. vel ad lapidem. 342
Vrbicus Abbas. 409
Vrso vel tornatricibus facere. 108
Vsufructuario possidere. 574
Vsura quid. 133. Vetita. 377. 565.
Vsurarij non ordinandi. 91

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Vsuras non exerceant Clerici. 111. & *seq.* Neque Presbyteri. 604. 609. 613.
Vxor aliud, aliud concubina. 280
Vxor capto marito nupta alij, ad priorem reducem redire cogatur. 280.
Vxor cujus maritus factus est monachus non potest alteri nubere eo vivente. 253
Vxor debet subjecta esse marito. 302.
Vxor non est omnis mulier juncta viro. 279
Vxor si maritum interfecerit, aut interfici fecerit. 240. 244. 257
Vxorem aliam accipere potest maritus, si uxor consensu ejus velum suscepit. 252. Si insidiata fuerit vitæ ejus. 257. 266
Vxorem contaminatam si quis reperiat in initio conjugij. 260
Vxorem fratris sui qui adulteravit, quomodo pœniteat. 295
Vxorem in adulterio inventam quomodo maritus possit occidere. 266
Vxores non facilè viros accusant de adulterio. 264. 507
Vxoris sororem nemo sibi audeat sociare. 284. & *seqq.*
Vxoris sororem maritus, uxorem putans esse, vitiavit. 292
Vxorius usus certo tempore interdictus. 143. 145. & *seq.* 155. & *seq.*
Vvadij accepti ab incestuosis. 311
Vvadium. 566
Vvalterius Episcopus Albanensis. 652.
Vvenilo Sennensis Archiepiscopus. 392.
Vveregildus. 225. 229. 284. 393

X

XENIA ad introitum Ecclesiæ. 501
Xenium. 25

Z

ZACHARIÆ epistola ad Theodorũ Ticinensem. 601

ERRATA.

PAg. 41. *lin.* 2. *leg.* 45.
Pag. 46. *in margine*, *lin.* 7. *leg.* 47.
Pag. 53. *in marg. lin.* 2. *leg.* 85.
Pag. 225. *in margine*, *lin* 10. *leg.* c. 29.
Pag. 226. lin. 11. leg. *continet priores quinque libros Capitular.*
Pag. 250. lin. 13. leg. *Orgarium*, *in vetustiss.*
Pag. 325. *in marg. lin.* 3. *leg.* to. 3.
Pag. 507. *lin.* 6. *leg.* desideratum
Pag. 573. *lin* 18. *leg.* 378. *Et infrà:* 380. & 382.
Pag. 636. *tit.* 15. *lin.* 16. *leg.* Dei debet

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

REGINO

BALUZII

327

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN